

**10-11.
MAJ 2013.**

Висока школа струковних студија
за образовање васпитача и тренера - Суботица
College of Vocational studies - Subotica
Vocational Training of Preschool Teachers
and Sport Trainers

6. Међународна интердисциплинарна научно - стручна конференција

Србија, Суботица

**6TH INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY
SCIENTIFIC PROFESSIONAL CONFERENCE**

**New Horizons in Education,
Culture and Sports**

Serbia, Subotica

ВАСПИТНО - ОБРАЗОВНИ И СПОРТСКИ

ХОРИЗОНТИ

Издавач / Published by

ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ВАСПИТАЧА И ТРЕНЕРА, СУБОТИЦА /
College of Vocational Studies, Subotica
Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers

Организатор / Organized by:

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера Суботица
College of Vocational Studies, Subotica
Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers
Предшколска установа "Наша радост" Суботица
Preschool institution "Nasa radost" [Our Joy], Subotica

Главни и одговорни уредник / Editor-in-Chief

Др Веселин Бунчић / *Dr. Veselin Buncic*

Организациони одбор / Conference Editorial Board

Нада Лукић / *Nada Lukic*
Др Славољуб Хилченко / *Dr. Slavoljub Hilcenko*
Др Јово Радош / *Dr. Jovo Rados*
Славко Бабићков / *Slavko Babickov*

Међународни уређивачки одбор / International Editorial Board

Мр Давор Туба / *Davor Tuba M.Sc.*
Prof. Dr. Matjaž Duh / *Prof. Dr. Matijaz Duh*
Prof. Dr. Sc. Wojciech Walat / *Prof. Dr. Sc. Wojciech Walat*
Др Славољуб Хилченко / *Dr. Slavoljub Hilcenko*
Dr. Olga Dečman Dobrnjić / *Dr. Olga Decman Dobrnjic*
Prof. Dr. Sc. Jasminka Zloković / *Prof. Dr. Sc. Jasminka Zlokovic*
Jozef Zentko / *Jozef Zentko*
Doc. Dr. Rolf Laven / *Assoc. PROF. Dr. Rolf Laven*
Др Ђорђе Нићин / *Dr. Djordje Nicin*
Др Јово Радош / *Dr. Jovo Rados*

Рецензенти / Reviewers

Prof. Dr. Sc. Wojciech Walat / *Assoc. PROF. Dr. Sc. Wojciech Walat*
Prof. Dr. Sc. Jasminka Zloković / *Assoc. PROF. Dr. Sc. Jasminka Zlokovic*

Лектор и коректор / Lecturer and Proof-reading

Бранко Медић / *Branko Medic*
Мр Јелена Ветро / *Jelena Vetro M.Sc.*
Др Војо Ковачевић / *Dr. Vojo Kovacevic*

Графички дизајн / Lay-out

Ненад Милаковић / *Nenad Milakovic*

Конференцију помогли / Conference Supported by

Министарство за науку Републике Србије / *Ministry of Science of Republic of Serbia*
Покрајински секретаријат за науку АП Војводине / *Department of Science of Autonomous Province of Vojvodina*
Општина Суботица / *The municipality of Subotica*

Штампа / Printing

“VISIONS”, Subotica / *“VISIONS”, Subotica*

**ЗБОРНИК РЕЗИМЕА СА 6. МЕЂУНАРОДНЕ ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНЕ
НАУЧНО-СТРУЧНЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ:
ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ И СПОРТСКИ ХОРИЗОНТИ**

САДРЖАЈ:

РЕЧ ОРГАНИЗАТОРА	15
THE ORGANIZER'S ADDRESS	16
СЕКЦИЈА ИЗ ОПШТЕОБРАЗОВНЕ И ПЕДАГОШКЕ ОБЛАСТИ / EDUCATION & PEDAGOGY SECTION	17
E-LEARNING, THE „EURO - COINS AND BANKNOTES“ ANIMATED FILM Dr. Slavoljub Hilcenko	18
Е-УЧЕЊЕ, ЦРТАНИ ФИЛМ „ЕВРО - КОВАНИЦЕ И НОВЧАНИЦЕ“ Др Славољуб Хилченко	18
CONTEMPORARY GREEK FICTION FOR CHILDREN AND YOUTH Dr. Milutin Đuričković	23
САВРЕМЕНА ГРЧКА ПРОЗА ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ Др Милутин Ђуричковић	23
DIDACTIC TOOL "KOCKALICA" [MOVING CUBES] IN METHODOLOGY OF EARLY FOUNDATION STAGE OF MATHS CONCEPTS - FROM USE TO USE Dr. Slavoljub Hilcenko	31
ДИДАКТИЧКО СРЕДСТВО - "КОЦКАЛИЦА" У МЕТОДИЦИ ПОЧЕТНОГ ФОРМИРАЊА МАТЕМАТИЧКИХ ПОЈМОВА - ОД ИДЕЈЕ ДО ПРИМЕНЕ Др Славољуб Хилченко	31
REVIEWING THE MATHS CONCEPT OF A SET - FROM MANIPULATION TO APPLICATION ON COMPUTERS Lidia Vukajlovic, Dr. Slavoljub Hilcenko	39
ОБРАДА ПОЈМА СКУПА ОД МАНИПУЛАЦИЈЕ ДО РАЧУНАРА Лидиа Вукајловић, др Славољуб Хилченко	39
VISUAL ART IN CHILDREN'S THEATRE INSPIRED BY FOLK ART IN PRIMARY EDUCATION IN SLOVAKIA Jozef Zentko, Miriam Uhrinova	44
VÝTVARNÁ TVORBA V DETSKOM DIVADLE INŠPIROVANÁ ĽUDOVÝM UMENÍM V PRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ NA SLOVENSKU PaedDr.Miriam Uhrinová, PhD. – PaedDr. Jozef Zentko, PhD.	44
DIGITAL PAPETRY (genesis, development, characteristics) Anica Pavlovic	48
ДИГИТАЛНО ЛУТКАРСТВО (генеза, развој, одлике) Аница Павловић	48
FACTORS OF DEVELOPMENT OF SELF-IMAGE OF PRESCHOOL AGED CHILDREN Mira Galic, Natasa Radulovic, Assistant Dr. Aleksandra Sindic	53
ЧИНИОЦИ РАЗВОЈА СЛИКЕ О СЕБИ ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА Мира Галић, Наташа Радуловић, др. Александра Синдић	53
ДУХОВНИ ЖИВОТ ДАНАШЊЕГ ДРУШТВА Др Емеше Мате	54
SPIRITUAL LIFE OF THE CONTEMPORARY SOCIETY Dr. Emese Mate	54
Environmental Management System (ISO 14001) Dr. Zdravko Glušica, Full Professor, Dr. Ljiljana Jovanovic	57
СИСТЕМ ЕКОЛОШКОГ МЕНАџМЕНТА (ISO 14001) Др Здравко Глушица, ред. проф., др Љиљана Јовановић,	57

ОРГАНИЗАЦИОНЕ ПРОМЕНЕ У ОБРАЗОВНОМ ПРОЦЕСУ И ЊИХОВ УТИЦАЈ НА ОКОЛИШ	60
Др Олга Дечман Добрњић, др Аленка Темелјотов-Салај	
ENVIRONMENTAL IMPACTS ON ORGANIZATIONAL CHANGES OF EDUCATIONAL PROCESSES	60
Dr. Olga Dečman Dobrnjič, Dr. Alenka Temeljotov-Salaj	
FICTION IN THE STORIES FROM THE COLLECTION <i>MARTIANS AND MICE</i> BY SLAVKO JANEVSKI	70
Jovanka Denkova	
ФАНТАСТИКАТА ВО РАСКАЗИТЕ ОД ЗБИРКАТА <i>МАРСОВЦИ И ГЛУВЦИ</i> НА СЛАВКО ЈАНЕВСКИ	70
Јованка Денкова	
“HAPPY DAY”	73
Natasa Stojic, Ksenija Stefkovic	
СРЕЋАН ДАН	73
Наташа Стојић, Ксенија Штефковић	
“REALM OF COLOR AND IMAGINATION” VISUAL ARTS	76
Sofija Peic Tukuljac – nursery school teacher, Livia Tricko Stantic – nursery school teacher	
„ЦАРСТВО БОЈЕ И МАШТЕ“ ЛИКОВНО СТВАРАЛАШТВО	76
Софија Пеић Тукуљас - Васпитач, Ливија Тричко Стантић - Васпитач	
INCLUSION OF PRESCHOOL CHILDREN IN THE ACTIVITIES OF SPORTS CLUBS IN KANJIZA	78
Dr. Josip Lepas, Sabolc Halasi, M.Sc.	
УКЉУЧЕНОСТ ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА У РАД СПОРТСКИХ КЛУБОВА У КАЊИЖИ	78
Др. Јосип Лепеш, мр. Сабољч Халаши	
IMPORTANCE OF GEOGRAPHY IN PRESCHOOL EDUCATION	79
Milovan R. Pecelj PhD, Milica Pecelj PhD, Jelena Pecelj-Purkovic, PhD, Dusica Pecelj MSc	
ЗНАЧАЈ ГЕОГРАФИЈЕ У ПРЕДШКОЛСКОМ ОБРАЗОВАЊУ	79
Милован Р. Пецељ, Милица Пецељ, Јелена Пецељ-Пурковић, Душица Пецељ	
SOCIAL UPBRINGING INFLUENCE OF MASS MEDIA	80
Dr. sc. Irena Kiss	
SOCIJALNO ODGOJNI UTJECAJ MEDIJA MASOVNE KOMUNIKACIJE	80
Dr. sc. Irena Kiss	
The Needs of Children and the Needs of School – Inclusive Education of Children with Special Needs	84
Danijela Djedović – pedagogy lecturer, Vera Djordjevic - defectologist	
ПОТРЕБА ДЕЦЕ И ПОТРЕБА ШКОЛЕ - ИНКЛУЗИВНО ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ СА ПОСЕБНИМ ПОТРЕБАМА	84
Данијела Ђедовић - Проф. педагогије, Вера Ђорђевић - дефектолог	
INDIVIDUAL EDUCATION PLAN (IEP)	85
Vera Djordjevic, defectologist, Daniela Djedović, pedagogue	
ИНДИВИДУАЛНИ ОБРАЗОВНИ ПЛАН (ИОП)	85
Вера Ђорђевић - дефектолог, Данијела Ђедовић - дипл.педагог	
EDUCATION FOR A NEW MILLENNIUM - NO PRIZES AND PENALTIES	86
Dr. Slavica Kostic	
ВАСПИТАЊЕ ЗА НОВИ МИЛЕНИЈУМ – БЕЗ НАГРАДЕ И КАЗНЕ	86
Др Славица Костић	
SOCIAL CONSTRUCTIONISM AND CULTURAL-HISTORICAL THEORY AS A THEORETICAL SUPPORT FOR INCLUSION	89
Mirjana Stankovic - Djordjevic	

СОЦИЈАЛНИ КОНСТРУКЦИОНИЗАМ И КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКА ТЕОРИЈА КАО ТЕОРИЈСКИ ОСЛОНЦИ ИНКЛУЗИЈЕ	89
Мирјана Станковић – Ђорђевић	
SOME ASPECTS OF THE DEVELOPING ART APPRECIATION	94
Associate prof. Dr. Matjaz Duh, Assistant Jerneja Herzog, prof., Bostjan Zupancic, prof.	
RAZLIČITI ASPEKTI RAZVIJANJA LIKOVNE APRECIACIJE	94
Associate prof. Dr. Matjaž Duh, Assistant Jerneja Herzog, prof., Boštjan Zupančič, prof.	
PEDAGOGICAL ROLE OF BOOKS IN CHILDREN'S EDUCATION	97
Dr. Erika Balog, Dr. Slobodan Manojnovic, Associate professor	
ПЕДАГОШКА УЛОГА КЊИГЕ У ВАСПИТАЊУ ДЕТЕТА	97
Др Ерика Балог, др Слободан Манојловић, доцент	
KEY INFORMATION COMPETENCES AS A COMPONENT PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS	100
Prof. dr. sc. Wojciech Walat	
KEY INFORMATION COMPETENCES AS A COMPONENT PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS	100
Војчеџ Валант	
INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES (ICT) AS A BASE OF MODERN EDUCATION	103
Wojciech Walat	
THE INFLUENCE OF COMPLEMENTATION FEATURES ON THE SEMANTICS OF PHRASES	108
Sandra Ilic Kostic	
УТИЦАЈ РЕКЦИЈЕ НА СЕМАНТИКУ ФРАЗЕМА	108
Сандра Илић Костић	
САМОИЗРАЖАВАЊЕМ ПРОТИВ САМООТУЂЕЊА	113
Доц. Др. Ролф Лавен,	
MIT SELBSTAUSDRUCK GEGEN SELBSTENTFREMUNG	113
Doc. Dr. Rolf Laven,	
HIGHER EDUCATION REFORM – QUALITY AND DURATION OF ACQUIRED KNOWLEDGE	117
Gordana Vuksanovic	
РЕФОРМА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА – КВАЛИТЕТ И ТРАЈАЊЕ СТЕЧЕНОГ ЗНАЊА	117
Гордана Вуксановић	
FIGURES-OF SPEECH ANALYSIS AS AN INTEGRATING FACTOR IN THE INTERPRETATION OF LITERARY TEXTS IN THE EXAMPLE OF "BLUE MOSQUE" BY MILORAD PAVIC, ACCORDING TO "THE STEP TOWARDS CULTURE" MODEL	118
Milanka Stankic	
ЈЕЗИЧКОСТИЛСКА АНАЛИЗА КАО ИНТЕГРАЦИОНИ ЧИНИЛАЦ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ КЊИЖЕВНОГ ТЕКСТА НА ПРИМЕРУ „ПЛАВЕ ЦАМИЈЕ“ МИЛОРАДА ПАВИЋА ПРЕМА МОДЕЛУ „КОРАК КА КУЛТУРИ“	118
Миланка Станкић	
EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS AN EDUCATIONAL PROCESS DEVELOPING ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY	121
Dr. Jasmina Madzgalj, Dr. Tanja Angelkov Petkova, Ksenija Jovanovic, M.Sc.	
ОБРАЗОВАЊЕ ЗА ОДРЖИВИ РАЗВОЈ КАО ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ ПРОЦЕС У ФУНКЦИЈИ РАЗВИЈАЊА ОДГОВОРНОСТИ ПРЕМА ЖИВОТНОЈ СРЕДИНИ	121
Др Јасмина Маџгаљ, др Тања Ангелков, Петкова, мр Ксенија Јовановић	
SOME ASPECTS OF COMPUTER & MODERN TECHNOLOGY INFLUENCE ON CHILDREN AND YOUNG PEOPLE	126
Dr. Nadezda Rodic, Jasmina Knezevic, spec. Dejana Velikic	

НЕКИ АСПЕКТИ УТИЦАЈА КОМПЈУТЕРА И САВРЕМЕНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ НА ДЕЦУ И ОМЛАДИНУ	126
Др. Надежда Родић, Јасмина Кнежевић, спец., Дејана Великић	
GLOBAL MEDIA AND EDUCATION	131
Prof spec. Vladimir Jerkovic MSc. MEd.	
ГЛОБАЛНИ МЕДИЈИ И ОБРАЗОВАЊЕ	131
Prof spec. Vladimir Jerkovic MSc. MEd.	
LIVES OF CHILDREN IN VIRTUAL WORLD, THE RESPONSIBILITY OF PARENTS, EDUCATORS, TEACHERS AND SOCIAL ENVIRONMENT	134
Prof.dr.sc. Jasminka Zlokovic	
ŽIVOT DJECE U VIRTUALNOM SVIJETU, ODGOVORNOST RODITEĽA, ODGOJTEĽA, UČITEĽA I SOCIJALNE OKOLINE	134
Prof.dr.sc. Jasminka Zloković	
ШТА УТИЧЕ НА МОЈУ ГРУПУ СТУДЕНТКИЊА КОЈЕ ПРОБЛЕМАТИЗУЈУ АКАДЕМСКЕ ЗАДАТКЕ ПИСАЊА У ОДНОСУ НА ЊИХОВ РОДНИ ИДЕНТИТЕТ	139
Бранко Медић, Илдико Ђокић, спец.	
WHAT INFLUENCES MY A-GRADE FEMALE STUDENTS TO PROBLEMATIZE THE ACADEMIC WRITING ASSIGNMENTS IN RELATION TO THEIR GENDER IDENTITY	139
Branko Medic, Ildiko Djokic, spec.	
THE LITERARY TEXT AS A STIMULUS FOR THE DEVELOPMENT OF PHYSICAL EDUCATION OF CHILDREN AND PARENTS	142
Dr. Dragana Gavrilovic Obradovic	
КЊИЖЕВНИ ТЕКСТ КАО ПОДСТИЦАЈ ЗА РАЗВИЈАЊЕ ФИЗИЧКЕ КУЛТУРЕ ДЕЦЕ И РОДИТЕЉА	142
Др Драгана Гавриловић Обрадовић	
INNOVATION AND INSTRUCTING PRESCHOOL CHILDREN	145
Olgica Jovic. The math teacher, Djordje Djokic, M.Sc.	
ИНОВАЦИЈЕ И НАЧИНИ УЧЕЊА ПРЕДШКОЛСКЕ ДЕЦЕ	145
Олгица Јовић. Професор математике, мр Ђорђе Ђокић	
CIRCLE OF CHILDREN IN ART AND THE ART OF HUMAN CIVILIZATION	152
Mr. Marija Aleksandrovic, lecturer	
КРУГ У ДЕЧЈОЈ УМЕТНОСТИ И УМЕТНОСТИ ЉУДСКЕ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ	152
Мр. Марија Александровић, предавач	
INVESTIGATION OF PARENTS' ATTITUDES AND THEIR IMPACT ON SOCIOMETRIC STATUS OF THE CHILDREN	155
Ildiko Djokic, spec., Branko Medic, Doma Covic	
ИСПИТИВАЊЕ СТАВОВА РОДИТЕЉА И ЊИХОВ УТИЦАЈ НА СОЦИОМЕТРИЈСКИ СТАТУС ДЕЦЕ У ВРТИЋУ	155
Илдико Ђокић, спец., Бранко Медић, Дома Човић	
FEMALE COMPOSERS' PRESENCE THROUGH THE AGES	156
Natasha Kostadinovic, M.Sc.	
ПРИСУТНОСТ КОМПОЗИТОРКИ КРОЗ ВЕКОВЕ	156
Наташа Костадиновић, мр методике музичке наставе	
ATTITUDES OF PARENTS OF THE PRESCHOOLERS ON THE USAGE OF COMPUTERS	157
Eva Visnjic, spec., Djordje Covic, teacher	
МИШЉЕЊА И СТАВОВИ РОДИТЕЉА У ВЕЗИ СА КОРИШЋЕЊЕМ КОМПЈУТЕРА НА ПРЕДШКОЛСКОМ УЗРАСТУ	157
Ева Вишњић, спец., Ђорђе Човић, проф.раз.наставе	

The Role of Nursery Teachers in Encouragement and Monitoring of Children's Abilities in Preschools Dr. Radenko S. Krulj - Full Professor, Dr. Zvezdan Arsic - Associate Professor	158
УЛОГА ВАСПИТАЧА У ПОДСТИЦАЊУ И ПРАЋЕЊУ РАЗВОЈА ДЕЧЈИХ СПОСОБНОСТИ У ПРЕДШКОЛСКИМ УСТАНОВАМА др Раденко С. Круљ - редовни професор, др Звездан Арсић - доцент	158
KINDERGARTEN TEACHER AS THE KEY FACTOR OF COMMUNICATION WITH THE PRESCHOOL CHILD AT THE BEGINNING OF THE 21st CENTURY Maja Stefanovic, graduate educator/master of scienceco-author, Nikola Acimovic, PhD	159
ВАСПИТАЧ КЉУЧНИ ФАКТОР КОМУНИКАЦИЈЕ СА ПРЕДШКОЛСКИМ ДЕТЕТОМ НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА Маја Стефановић, дипломирани васпитач/мастер, Аћимовић Никола доктор наука	159
METHODS OF LEARNING PHRASEOLOGICAL UNITS Svetlana Viktorovna Sysoeva, Candidate of pedagogic sciences, Associate professor	163
МЕТОДЫ ИЗУЧЕНИЯ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ Светлана Викторовна Сысоева кандидат педагогических наук, доцент	163
STUDY OF SOCIAL PROBLEMS OF CHILD AND YOUTH LA Baykova, doctor of pedagogical sciences, professor, director	166
ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО ЗДОРОВЬЯ ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ Л.А. Байкова, доктор педагогических наук, профессор, директор	166
METHODS OF TEACHING DIALOGUES AT SCHOOL Oksana Dudina	169
METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF TEACHING TO CONSONANT VOCABULARY Elena Petrovna Kolichalova, Candidate of pedagogic sciences, associate professor	170
МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОБУЧЕНИЯ СОЗВУЧНОЙ ЛЕКСИКЕ Елена Петровна Колыхалова, кандидат педагогических наук, доцент	170
РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОЕКТА «ДИАЛОГ КУЛЬТУР» ЧЕРЕЗ СОТРУДНИЧЕСТВО ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ РОССИИ И СЕРБИИ професор мр Туба Давор	172
ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ДЕТЕЙ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ИХ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ Шевченко Татьяна Евгеньевна, Учитель начальных классов	173
ДОШКОЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА КАК СРЕДСТВО АДАПТАЦИИ К ШКОЛЕ Осипова Светлана Михайловна, Учитель начальных классов	174
ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ БИОЛОГИИ Карпова Юлия Евгеньевна, учитель биологии	175
ULOGA VISOKOŠKOLSKIH BIBLIOTEKA U BOLONJSKOM PROCESU Goran Andonovic - B.Sc. environmental engineer	176
ULOGA VISOKOŠKOLSKIH BIBLIOTEKA U BOLONJSKOM PROCESU Горан Андоновић - дипл. инг. заштите животне околине	176
ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ДОПОЛНИТЕЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ НА ПРИМЕРЕ ФОТО СТУДИИ «ОКО» Чинилина Ирина Николаевна, учитель информатики и ИКТ	179
PROBLEM AND CONDITIONS OF UNDERSTANDING OF ARTISTIC TEXT SHKOLNIK Simakoav Elena Svyatoslavovna	181
APPLICATION AND USE OF FREE SOFTWARE FOR REMOTE STUIING Slavko Babickov, Maja Babickov	183
ПРИМЕНА И УПОТРЕБА БЕСПЛАТНОГ СОФТВЕРА ЗА ДАЉИНСКО СТУДИРАЊЕ	183

Славко Бабичков, Маја Бабичков

СЕКЦИЈА ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ И СПОРТ / <i>PHYSICAL EDUCATION & SPORTS SECTION</i>	187
METHODS OF SPORTS TRAINING	188
Associate Professor Dr. Veselin Buncic, Milenko Jankovic	
МЕТОДЕ СПОРТСКОГ ТРЕНИНГА	188
Доц. др Веселин Бунчић, Миленко Јанковић	
PRINCIPLES OF MODELS PRETENDING TRAINING IN SPORTS KARATE	192
Dr. Milan Nesic, Dr. Franja Fratric, Dragan Kuburovic, M.Sc.	
ПРИНЦИПИ МОДЕЛА ПРЕТВАРАЈУЋЕГ ТРЕНИНГА У КАРАТЕ СПОРТУ	192
Др Милан Нешић, др Фрања Фратрић, мр Драган Кубуровић	
THE IMPORTANCE OF PROMOTION OF SPORTS IN CHILDREN AND ADOLESCENTS WITH SPECIAL REFERENCE TO KARATE KYOKUSHINKAI	197
Vojkan Bizic, graduate manager in sports	
Значај промоције спорта код деце и младих са посебним освртом на кјокушинкаи карате	197
Војкан Бижић, Дипл. менаџер у спорту	
NUMBER OF CONTACTS AND BALL PLAYING BY FIELD ZONE IN THE GAME OF THE GERMAN NATIONAL TEAM ON THE WORLD CHAMPIONSHIP 2010	201
Nebojsa Djasic - Teaching Associate	
БРОЈ ДОДИРА ПРИЛИКОМ ОДИГРАВАЊА ЛОПТОМ ПО ЗОНАМА ТЕРЕНА У ИГРИ РЕПРЕЗЕНТАЦИЈЕ НЕМАЧКЕ НА УТАКМИЦАМА С.П. 2010. ГОДИНЕ	201
Небојша Ђошић, сарадник у настави	
DEVELOPMENT OF RACQUET GAMES	205
Darko Glavaš, Dr Ranko Marijanović, Dr Milan Nešić, Dr Kosta Goranović	
РАЗВОЈ ИГАРА СА РЕКЕТОМ	205
Дарко Главаш, Др Ранко Маријановић, Др Милан Нешић, Др Коста Горановић	
CHILDREN'S SPEECH THERAPY THROUGH SENSORIMOTOR TREATMENT ON HORSE BACK	214
Dipl.def Rada Rakočević, Dr Franja Fratric, Dr Ranko Marjanović, Mr Dragan Vukajlović,	
РЕХАБИЛИТАЦИЈА ГОВОРА КОД ДЕЦЕ, КОЈА СЕ СПРОВОДИ СЕНЗО-МОТОРИЧКИМ ТРЕТМАНОМ НА ЛЕЂИМА КОЊА	214
Дипл.деф Рада Ракочевић, Др Фрања Фратрић, Др Ранко Марјановић, Мр Драган Вукајловић,	
SPorts Event Marketing	218
Acad. Spec. Marko Kimi Milic, Vladimir Obradovic, M.Sc.	
МАРКЕТИНГ СПОРТСКОГ ДОГАЂАЈА	218
Акад. спец Марко Кими Милић, мр. Владимир Обрадовић	
ROLE AND IMPORTANCE OF SPORTS MEDICINE IN SERBIA	219
Prof. Dr. Sci. Med. Momcilo Pavlovic, Dr. Bogdan Arsic spec., Dr. Zeljko Stojanovic	
УЛОГА И ЗНАЧАЈ МЕДИЦИНЕ СПОРТА У СРБИЈИ	219
Проф. др сци. мед. Момчило Павловић, др Богдан Арсић спец. инфектолог, Жељко Стојановић	
PLANTARNI FASCITIS KAO UZROK BOLNOG STOPALA KOD REKREATIVNIH SPORTISTA	222
Nikola Bulatović, Žarko Dašić, Veliša Aligrudić, Aleksandar Jušković	
PLANTARNI FASCITIS KAO UZROK BOLNOG STOPALA KOD REKREATIVNIH SPORTISTA	222
Nikola Bulatović, Žarko Dašić, Veliša Aligrudić, Aleksandar Jušković	
FACTOR STRUCTURE IN THE SATISFACTION OF THE DANCE CLUB	226
Aleksandra Srdić, Velibor Srdić	
ФАКТОРСКА СТРУКТУРА ЗАДОВОЉСТВА РАДОМ У ПЛЕСНОМ КЛУБУ	226
Aleksandra Srdić, Velibor Srdić	

USE OF COMPUTERS AND COMPUTER TECHNOLOGIES IN CONTEMPORARY EDUCATION	230
Slobodan Nicin PhD, Halid Zigic PhD	
УПОТРЕБА РАЧУНАРА И РАЧУНАРСКИХ ТЕХНОЛОГИЈА У САВРЕМЕНОМ ОБРАЗОВАЊУ	230
APPLICATION OF COMPUTER AND INFORMATIONAL TECHNOLOGIES IN CONTEMPORARY EDUCATION	
др Слободан Нићин, др Халид Жигић	
DIETARY SUPPLEMENTS USAGE IN ATHLETES - MORE THEN A GAME	233
Dr. Caroline Berenji spec. of hygiene, prof. Dr. Sci. Med. Momcilo Pavlovic,	
УПОТРЕБА СУПЛЕМЕНАТА КОД СПОРТИСТА - ВИШЕ ОД ИГРЕ	233
Др Каролина Берењи спец. хигијене, проф. др сци. мед. Момчило Павловић,	
THE BASKETBALL CLUB PREDOMINANCE IN THE LAST DECADE	236
Vladimir Obradovic, Marko Kimi Milic	
ДОМИНАЦИЈА КОШАРКАШКОГ КЛУБА ПАРТИЗАН У ПОСЛЕДЊОЈ ДЕЦЕНИЈИ	236
Мр. Владимир Обрадовић , акад. спец Марко Кими Милић	
ONTOLOGICAL PLAY DETERMINANTS IN SPORTS	239
Prof. Dr. Jovo Rados	
ОНТОЛОШКЕ ОДРЕДНИЦЕ ИГРЕ У СПОРТУ	239
Проф. др Јово Радош	
SPORTS EVENTS AND MANIFESTATIONS IN THE FUNCTION OF DEVELOPMENT AND PROMOTION OF TOURIST DESTINATIONS	240
Vukan Vujovic, M.Sc., Katarina Plecic, M.Sc.	
СПОРТСКИ ДОГАЂАЈИ И МАНИФЕСТАЦИЈЕ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА И ПРОМОЦИЈЕ ТУРИСТИЧКИХ ДЕСТИНАЦИЈА	240
Вукан Вујовић, мр., Катарина Плећић, мр	
INDIVIDUALIZATION OF CORRECTIVE WORK ACCORDING TO "THE STEP" METHOD	245
Ljubomir Stankic	
ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА КОРЕКТИВНОГ РАДА ПРЕМА МЕТОДИ „КОРАК“	245
Љубомир Станкић	
DEVELOPMENT OF MOTOR ABILITIES IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH CIRCUIT TRAINING METHOD	249
Angela Mesaros Zivkov, M.Sc.	
РАЗВОЈ МОТОРИЧКИХ СПОСОБНОСТИ ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА КРОЗ МЕТОД СТАНИЦЕ	249
Мр Ангела Месарош Живков	
A VALUATION OF THE ACHIEVEMENTS IN SOME PARTS AND SEGMENTS AMONG CERTAIN SELECTIONS AT THE LAST EUROPEAN WOMEN'S HANDBALL CHAMPIONSHIP `SERBIA 2012`	254
Doc. Dr. Viktor Mitrevski	
ВРЕДНОВАЊЕ ПОСТИГНУЋА У НЕКИМ ДЕЛОВИМА И СЕГМЕНТИМА МЕЂУ ОДРЕЂЕНИМ СЕЛЕКЦИЈАМА НА ПОСЛЕДЊИМ ЕВРОПСКИМ ТАКМИЧЕЊИМА ЖЕНСКОГ ШАМПИОНАТА „СРБИЈА 2012“	254
Доц. Др Виктор Митревски	
FACE AND JAW SPORTS INJURIS	257
Dr. Zeljko Stojanovic, Prof. Dr. Sci. Med. Momcilo Pavlovic	
СПОРТСКЕ ПОВРЕДЕ ЛИЦА И ВИЛИЦА	257
Др стоматологије Жељко Стојановић, проф. др сци. мед. Момчило Павловић	
CONTRIBUTION OF DR. LAJOS VERMES IN FOUNDING AND DEVELOPING SPORTS IN SUBOTICA AND PALIĆ	260
Dr. Dragutin Rajic, Dr. Demetrius Rašović	

ДОПРИНОС ДР ЛАЈОША ВЕРМЕША ПОЈАВИ И РАЗВОЈУ СПОРТА У СУБОТИЦИ И НА ПАЛИЋУ	260
Др Драгутин Рајић, др Димитрије Рашовић	
BASKETBALL AS A VEHICLE OF PHYSICAL EDUCATION IN PRESCHOOL CHILDREN	263
Dr. Laszlo Hajnal, Dr. Marko Stojanovic	
КОШАРКА КАО СРЕДСТВО ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА	263
Др. Ласло Хајнал, др.Марко Стојановић	
THE EFFECT OF THE BASIC TRAINING IN SPORTS ON ADAPTIVE PROCESSES OF FUNCTIONAL SKILLS IN BOYS	264
Dr. Sladjan Karaleic, Snezana Ruzic, Dr. Zoran Savic, Dr. Vesko Milenkovic	
УТИЦАЈ МОДЕЛА БАЗИЧНЕ ПРИПРЕМЕ НА АДАПТИВНЕ ПРОЦЕСЕ ФУНКЦИОНАЛНИХ СПОСОБНОСТИ СЕЛЕКЦИОНИСАНИХ ДЕЧАКА ЗА СПОРТ	264
Др Слађан Каралеић, Снежана Ружић, др Зоран Савић, др Веско Миленковић	
CANONICAL RELATIONS BETWEEN MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS AND FUNCTIONAL ABILITIES WITH RESULTS OF EXPLOSIVE POWER IN SELECTED BOYS FOR SPORTS	268
Snezana Ružić, Dr. Sladjan Karaleic, Sandra Milanovic, M.Sc., Dr. Vesko Milenkovic, Dr. Zoran Savic	
КАНОНИЧКЕ РЕЛАЦИЈЕ МОРФОЛОШКИХ КАРАКТЕРИСТИКА И ФУНКЦИОНАЛНИХ СПОСОБНОСТИ СА РЕЗУЛТАТИМА ЕКСПЛОЗИВНЕ СНАГЕ СЕЛЕКЦИОНИСАНИХ ДЕЧАКА ЗА СПОРТ	268
Снежана Ружић, др Слађан Каралеић, мр Сандра Милановић, др Веско Миленковић, др Зоран Савић	
DIFFERENCES IN DYNAMIC STRENGTH AND STATIC FORCE BETWEEN ATHLETES AGED 15-16 YEARS IN PROGRAMMED TRAINING PRACTICE	273
Sakib Kurtovic, Natalija Kurtovic, Zlata Zubac, Vahid Dedic, Ahmet Banjic	
RAZLIKE U DINAMIČKOJ SNAZI I STATIČKOJ SILI IZMEĐU SPORTISTA UZRASTA 15-16 GODINA POD UTICAJEM PROGRAMIRANOG VJEŽBANJA	273
Sakib Kurtović, Natalija Kurtović, Zlata Zubac, Vahid Dedić, Ahmet Banjić	
INNOVATIVE LEADERSHIP	277
Branimir Mikic, Izudin Tanovic, Perica Ivanek, Eldin Azapagic, Nenad Katanic	
LIDERI PROMJENA	277
Branimir Mikić, Izudin Tanović, Perica Ivanek, Eldin Azapagić, Nenad Katanić	
RELATIONS OF SUBCUTANEOUS ADIPOSE TISSUE AND STRENGTH IN PRESCHOOL CHILDREN	282
Milenko Jankovic, Dr. Veselin Buncic, Associate prof.	
РЕЛАЦИЈЕ ПОТКОЖНОГ МАСНОГ ТКИВА И СНАГЕ КОД ПРЕДШКОЛСКЕ ДЕЦЕ	282
Миленко Јанковић, доц. др Веселин Бунчић	
INFLUENCE OF PHYSICAL ACTIVITY ON MENTAL STATE	285
Slobodan Andrašić; Milan Radaković	
УТИЦАЈ ФИЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ НА МЕНТАЛНО СТАЊЕ	285
Слободан Андрашић; Милан Радаковић	
WHY IS IT GOOD TO BE PHYSICALLY ACTIVE?	288
Milan Radaković, Slobodan Andrašić	
ЗАШТО ЈЕ ДОБРО БАВИТИ СЕ ФИЗИЧКОМ АКТИВНОШЋУ?	288
Милан Радаковић, Слободан Андрашић	
FUNCTIONAL-MOTOR BASIS FOR ATHLETIC SPRINT	290
Prof. Dr. Kemal Idrizovic, Prof. Dr. RatkoPavlovic, Boris Banjevic, M.Sc.	
FUNKCIONALNO-MOTORIČKI OSNOV ATLETSKOG SPRINTA	290
Prof. dr Kemal Idrizović, prof. dr RatkoPavlović, mr Boris Banjević	
ANTHROPOMETRIC DEFINITION OF ATHLETIC SPRINT	293

Prof. Dr. RatkoPavlovic, Prof. Dr. Kemal Idrizovic, Boris Banjevic, M.Sc.	
ANTROPOMETRIJSKA DEFINISANOST ATLETSKOG SPRINTA	293
Prof. dr RatkoPavlović, prof. dr Kemal Idrizović, mr Boris Banjević	
PRESCHOOLERS`FEET STATUS RESEARCHED IN TWO URBAN AREAS OF BELGRADE AND ŠABAC	296
Sava Maksimovic, PhD, professor, Dragan Stojnic, student of doctoral studies, Nevena Tiric, student of vocational specialist studies – physical education,	
СТАТУС СТОПАЛА ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА У ДВЕ УРБАНЕ СРЕДИНЕ – БЕОГРАД И ШАБАЦ	296
Др Сава Максимовић, професор струковних студија, Драган Стојнић, студент докторских студија, Невена Тирић, студент специјалистичког студија – смер физичко васпитање	
PSYCHOMOTOR EFFECTS OF SPECIFIC INDIVIDUAL TRAINING ADJUSTED TO CHILDREN WITH PHYSICAL DEFORMITIES	300
Zoran Milic	
ПСИХОМОТОРИЧКИ ЕФЕКТИ СПЕЦИФИЧНОГ ИНДИВИДУАЛНОГ ТРЕНИНГА ПРИЛАГОЂЕНОГ ДЕЦИ СА ТЕЛЕСНИМ ДЕФОРМИТЕТИМА	300
Зоран Милић	
DADAISTIC COLLAGE IN CONTEXT OF FREE CHILD ARTISTIC EXPRESSION	304
Daniel Tikvicki, librarian	
ДАДАИСТИЧКИ КОЛАЖ У КОНТЕКСТУ ДЕЧЈЕГ СЛОБОДНОГ ИЗРАЖАВАЊА	304
Даниел Тиквицки, библиотекар	
PLANNING AND COST MONITORING IN SPORTS ORGANIZATIONS	308
Dr. Dragan Vukasović	
ПЛАНИРАЊЕ И КОНТРОЛА ТРОШКОВА У СПОРТСКИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА	308
Др Драган Вукасовић	
THE MODERN ORGANIZATIONAL STRUCTURE IN THE DEVELOPMENT OF SPORTS ORGANIZATIONS	312
Dr. Zivorad Gligorijevic, Dr. Srecko Novakovic, Dr. Eva Pataki, Marinko Rodic, M.Sc., Tivador Bunford, M.Sc.	
МОДЕРНЕ ОРГАНИЗАЦИОНЕ СТРУКТУРЕ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА СПОРТСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ	312
Др Живорад Глигоријевић, Др Срећко Новаковић, др Ева Патаки, мр Маринко Родић, мр Тивадор Бунфорд	
ACTION GAMES AS A STIMULUS TO PROPER PSYCHOPHYSICAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN	319
Dr. Radisa Ratkovic	
ПОКРЕТНА ИГРА У ФУНКЦИЈИ ПРАВИЛНОГ ПСИХИФИЗИЧКОГ РАЗВОЈА ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА	319
Радиша Ратковић, доктор наука	
CANONICAL RELATION OF CERTAIN MORPHOLOGICAL DISTINCT AND DEFORMITIES OF LOWER EXTREMITIES BY OLDER STUDENTS IN MIDDLE SCHOOL	323
Dr. Sci. Osmo Bajric, Sci. Senad Bajric, M.Sc.,Dr. Sci. Miladin Jovanovic,	
KANONIČKE RELACIJE NEKIH MORFOLOŠKIH ODLIKA I DEFORMITETA DONJIH EKSTREMITETA KOD UČENIKA STARIJIH RAZREDAOSNOVNE ŠKOLE	323
dr sci Osmo Bajrić, mr sci Senad Bajrić, dr sci Miladin Jovanović,	
MODERN FITNESS & WELLNESS PROGRAMS AT INTERNATIONAL CONVENTIONS IN SERBIA	328
Halasz Katalin Undergraduate Student	
SAVREMENI FITNESS & WELLNESS PROGRAMI NA MEĐUNARODNIM STRUČNIM KONVENCIJAMA I U SRBIJI	328
Halász Katalin student Prve godine trenerskog smera	

DIFFERENCES IN MOTORIC ABILITIES OF VI-VIII GRADE FEMALE STUDENTS OF URBAN AND RURAL PRIMARY SCHOOLS IN BRCKO DISTRICT	329
Asim Bojic, Ekrem Hadzic, Almir Mehic, Denis Begovic, Samir Adenalic	
RAZLIKE U MOTORIČKIM SPOSOBNOSTIMA UČENICA VI-VIII RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE URBANOG I RURALNOG PODRUČJA BRČKO DISTRIKTA	329
Asim Bojić, Ekrem Hadžić, Almir Mehić, Denis Begović, Samir Adenalić	
COST MANAGEMENT IN SPORT	333
Dr. Srecko Novakovic, Dr. Eva Pataki, Ladin Gostimirovic M. Sc., Marinko Rodic, M.Sc., Tibor Fazekas, M.Sc.	
УПРАВЉАЊЕ ТРОШКОВИМА У СПОРТУ	333
Др Срећко Новаковић, др Ева Патаки, мр Ладин Гостимировић, мр Маринко Родић, мр Тибор Фазекаш	
MODERN FITNESS PROGRAMS	339
Silvia Guljas, Norbert Garaba, Petkov Aleksandar	
МОДЕРНИ ФИТНЕС ПРОГРАМИ	339
Силвиа Гуљаш, Норберт Гараба, Петков Александар	
MOUNTAIN BIKE TOURISM – A POPULAR ATTRACTION AND SPORTS AND RECREATIONAL TREND OF XXI CENTURY	342
Peko Vujovic, PhD, Doctor of Sport Sciences, Vukan Vujovic, MA, Master Manager	
ПЛАНИНСКО БИЦИКЛИСТИЧКИ ТУРИЗАМ – ПОПУЛАРНА АТРАКЦИЈА И СПОРТСКО-РЕКРЕАТИВНИ ТРЕНД ХХИ БЕКА	342
Пеко Вујовић, Др, доктор спортских наука, Вукан Вујовић, МА, мастер менаџер	
DETERMINING PRESCHOOL TEACHERS' ATTITUDES TOWARDS ORGANIZATIONAL FORMS OF ACTIVITIES ON PE CLASSES	347
Prof. Dr. Enver Medjedovic, Benida Pljakic, M.Sc.,Tijana Scepanovic, M.Sc., Prof. Irfan Gracanin, Dr. Ahmet Medjedovic	
УТВРЂИВАЊЕ ОДНОСА ВАСПИТАЧА ПРЕМА ОРГАНИЗАЦИОНИМ ОБЛИЦИМА АКТИВНОСТИ НА ЧАСОВИМА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА	347
Проф. Др Енвер Међедовић, Мр. Бенида Пљакић, Мр. Тијана Шћепановић, Проф. Ирфан Грачанин, Др Ахмет Међедовић	
ПРОФЕСИОНАЛНО-ПРИКЛАДНАЯ ФИЗИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА	353
Берзина Светлана Анатольевна, професор	
INFLUENCE OF PROGRAMMING CLASSES VOLLEYBALL ON TRANSFORMATION MOTORICAL STATUS PUPILS VII CLASSES PRIMARY SCHOOL	354
Dr. Sc. Azer Korjenic, Dr. Sc. Djevad Dzibric, Ena Alikadic, teacher, Danjel Vucic, Tomislav Pavlovic	
UTICAJ PROGRAMIRANE NASTAVE ODBOJKE NA TRANSFORMACIJU MOTORIČKOG STATUSA UČENIKA VII RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE.	354
Dr. Sc Azer Korjenic, Dr,sc Đevad Džibrić, Ena Alikadić, Nastavnički, Danjel Vučić, Tomislav Pavlović,	
ATTITUDES AND OPINIONS OF PUPILS ABOUT OBJECTIVE AND SUBJECTIVE WAY OF EVALUATION IN HIGH CLASSES OF PRIMARY SCHOOL	355
Jasmina Karabasic, M.Sc., Senad Medjedovic, M.Sc., Alija Muhibic, Jasmina Tanovic	
STAVOVI I MIŠLJENJA UČENIKA O OBJEKTIVNOM I SUBJEKTIVNOM NAČINU OCJENJIVANJA U VIŠIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE	355
Mr.sc Jasmina Karabašić, Mr.sc Senad Međedović, Alija Muhibić, Jasmina Tanović	
ORGANIZATION AND MANAGEMENT SPORT ACTIVITIES INTO THE SCHOOL SYSTEM OF CHILDREN AND YOUTH	356
Dr. Izudin Tanovic, Dr. Branimir Mikic, Dr. Biberovic Alija, Dr. Dzevad Dzibric	
ORGANIZACIJA I UPRAVLJANJE SPORTSKIM AKTIVNOSTIMA U ODGOJNOOBRAZOVNOM SISTEMU DJECE I MLADIH	356
Dr.sc Izudin Tanović, Dr.sc Branimir Mikić, Dr.sc Alija Biberović, Dr,sc Dževad Džibrić	
STRATEGIC MANAGEMENT CHANGES IN SERBIAN WOMEN'S SPORT	360

Assoc. prof. Dr. Milka Djukic, Dusan Djukic	
УПРАВЉАЊЕ СТРАТЕШКИМ ПРОМЕНАМА У ЖЕНСКОМ СПОРТУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	360
Доц.др Милка Ђукић,дипл.Душан Ђукић	
STRUCTURAL EFFECTS OF HANDBALL ON THE TENDENCIES OF WOMEN'S HANDBALL	364
Milorad Djukic, Milka Djukic, Milica Djukic	
УТИЦАЈ СТРУКТУРЕ РУКОМЕТНЕ ИГРЕ НА ТЕНДЕНЦИЈЕ РАЗВОЈА ЖЕНСКОГ РУКОМЕТА	364
Милорад Ђукић, Милка Ђукић,Милица Ђукић	
INTEGRATION OF MOTORIC AND SEMANTIC EXERCISES-INFLUENCE ON THE DEVELOPMENT OF CEREBRAL HEMISPHERES OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN	366
mr Sandra Milanovic, Faculty of Pedagogy in Jagodina, Serbia	
ИНТЕГРАЦИЈА МОТОРИЧКИХ И СЕМАНТИЧКИХ ВЕЖБИ - УТИЦАЈ НА РАЗВОЈ МОЖДАНИХ ХЕМИСФЕРА КОД ДЕЦЕ ОСНОВНО-ШКОЛСКОГ УЗРАСТА	366
мр Сандра Милановић, Педагошки факултет у Јагодини, ,Србија	
UTICAJ BAZIČNO-MOTORIČKIH SPOSOBNOSTI NA SITUACIONO-MOTORIČKI TEST "UCHI-MATA" KOD MLADIH ĐUDISTA	370
mr Goran Mickoski, Pdof. Žarko Kostovski Ph.D	
THE IMPACT OF BASIC MOTOR SKILLS ON THE UCHI MATA SITUATION MOTOR TEST IN YOUNG JUDO ATHLETES	370
mr Goran Mickoski, Pdof. Zarko Kostovski Ph.D	
FAKTORSKA STRUKTURA PRIMENJENIH TESTOVA ZA PROCENU BAZIČNO-MOTORIČKIH SPOSOBNOSTI KOD VRHUNSKIH KARATISTA	375
Žarko Kostovski	
FACTOR STRUCTURE OF APPLIED BASIC MOTOR SKILLS ASSESSMENT TESTS IN TOP KARATE ATHLETES	375
Zarko Kostovski	
СЕКЦИЈА ЗА ВАСПИТАЧЕ / <i>PRESCHOOL TEACHERS' CLUB</i>	379
MUSICAL GAMES "LABYRINTH" AND "FIND THE RIGHT WAY"	380
Slobodanka Grcic, Milan Kovacevic	
МУЗИЧКЕ ИГРЕ „ЛАВИРИНТ“ И „ПРОНАЋИ ПРАВИ ПУТ“	380
Слободанка Грчић, Милан Ковачевић	
PORTFOLIO IN KINDERGARTEN	383
Kornelija Kovac, Senka Milosevic	
ПОРТФОЛИО У ВРТИЋУ	383
Корнелија Ковач, Сенка Милошевић	
PROFESSION OF NURSERY SCHOOL TEACHER IN MODERN SOCIETY	384
Ivanka Gurinović Graduate (nursery) teacher – master Kornelija Kovac Graduate (nursery) teacher – master	
ПРОФЕСИЈА ВАСПИТАЧА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ	384
Иванка Гуриновић, Дипломирани васпитач – мастер, Корнелија Ковач Дипломирани васпитач – мастер	
COMPARISON FLATFOOT LEVEL STATUS OF PRE-SCHOOL AGE CHILDREN IN KINDERGARDENS AROUND NIŠ IN 2004. AND 2012. YEAR	385
Dr. Jadranka Kocic, Dr. Zoran Jonic, Mirjana Petrovic, Lana Petrovic	
Др Јадранка Коцић, др Зоран Јонић, Мирјана Петровић, Лана Петровић	
FAIRY TALES PREPARE CHILDREN FOR REALITY	387
Zoran Ivosevic, spec., Anika Farkas, vocational preschool teacher	
КРОЗ БАЈКЕ ДО РЕАЛНОСТИ	387
Зоран Ивошевић – струковни васпитач специјалиста, Аника Фаркаш – струковни васпитач	
CROSSING THE CHILDREN WITH DISABILITIES FROM KINDERGARTEN IN ELEMENTARY SCHOOLS	388

Dijana Kopunovic Torma, MA in psychology and psychotherapist	
ПРЕЛАЗАК ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ ИЗ ВРТИЋА У ОСНОВНУ ШКОЛУ	388
Дијана Копуновић Торма - магистар психолошких наука и психотерапеут	
FROM TALES TO FILMS THROUGH KINDERGARTEN PLAY	389
Sandra Vlahov, preschool teacher	
OD PRIČE DO FILMA KROZ IGRU U DJEČJEM VRTIĆU	389
Sandra Vlahov, odgajatelj, dipl.učitelj	
BAREFOOT FROLICS	392
Diana Brusin, teacher, Erna Ginter Stankovic, teacher	
БОСОНОГЕ ИГРАРИЈЕ	392
Дијана Брусин, Ерна Гинтер Станковић	
REALIZATION OF TASKS ON RECOGNITION OF NECESSITIES FOR SUPPORT IN KINDERGARTEN - CHILDREN, TEACHERS, PARENTS, LOCAL COMMUNITY	395
PhD Zoran Jonic, I. Todorov, Mirjana Petrovic, M. Milosevic, Lj. Stamenkovic, Z. Mitrovic, M. Pejicic, R. Nikolic, G. Jovanovic	
РЕАЛИЗАЦИЈА ЗАДАТАКА НА ПРЕПОЗНАВАЊУ ПОТРЕБА ЗА ПОДРШКОМ У ВРТИЋУ – ДЕЦА, ВАСПИТАЧИ, РОДИТЕЉИ, ЛОКАЛНА ЗАЈЕДНИЦА	395
др З. Јонић, И. Тодоров, М. Петровић, М. Милошевић, Љ. Стаменковић, Ж. Митровић, М. Пејчић, Р. Николић, Г. Јовановић.	
СЕКЦИЈА ЗА УМЕТНОСТ И ДИЗАЈН / ARTS AND DEISGN SECTION	399
RURAL ARCHITECTURE AS A MOTIF IN PHOTOGRAPHY	400
Renata Balzam, M.Sc., Milica Maricic, graduate photographer	
СЕОСКА АРХИТЕКТУРА КАО МОТИВ НА ФОТОГРАФИЈИ	400
Рената Балзам, дипломирани инжењер архитектуре - мастер, Милица Маричић, дипломирани фотограф	
MEMORIES	403
Milica Maricic, graduate philologist	
СЕЋАЊА	403
Милица Маричић, дипл. фотограф	
DIFFERENT REALITIES	404
Mina Rakic, graduate artist	
РАЗЛИЧИТЕ СТВАРОНСТИ	405
Мина Ракић, дипломирани сликар	
SELF-PORTRAIT	406
Nora Evetovic	
АУТОПОРТРЕТ	406
Нора Еветовић	
"PAVLE BELJANSKI AND MILAN KONJOVIC" - HYMN TO THE SUN"	407
Sladjana Dragicevic	
„ПАВЛЕ БЕЉАНСКИ И МИЛАН КОЊОВИЋ – ХИМНА СУНЦУ“	407
Слађана Драгичевић	
BETWEEN WORD AND IMAGE	408
Vanja Subotic, graduate artist	
ИЗМЕЂУ РЕЧИ И СЛИКЕ	408
Вања Суботић, дипл.сликар	

РЕЧ ОРГАНИЗАТОРА

Разни аспекти развоја деце и омладине, те начини подстицања позитивних развојних промена код младих су стална и неисцрпна тема у Образовним круговима, како са аспекта когнитивног, тако са аспекта моторичког, естетског, конативног, социјалног и свих других аспеката развоја на коју сте одговорили својим радовима, поштовани учесници.

Наша мисија овде и јесте имплементација научних и стручних достигнућа у праксу и стално критичко испитивање старих и евентуално установљавање нових метода рада у образовању, спорту и уметности. Без размене мишљења кроз секције, дискусију и критику, та примена нових сазнања је тежа, слично као и води која не тече и нема свој стални ток и трансформацију да остане свежа и здрава.

О успешности овог пројекта који се назива 6. Међународна интердисциплинарна конференција говори чињеница да се број стручних и научних секција повећавао кроз време, као и број учесника и земаља учесника на Конференцији. Перманентна помоћ у организацији конференције свих ових година од стране Општине Суботица, покрајине Војводине и Републике Србије прати сваку нашу конференцију, што сматрамо подршком нашем раду.

Кажем НАШУ конференцију, јер без интеракције учесника конференције, организатора, друштвене заједнице и људи који су заинтересовани за стручни и научни рад у образовању - овај пројекат сигурно не би успео.

Сигуран сам да ће ова конференција допринети, не само афирмацији теме о којој ћете разговарати наредна два дана, већ и промоцији града Суботице, те Републике Србије.

То не значи да конференција не може боље да буде организована и већ се јављају снажне идеје да се организује посебно Студентска конференција и тиме конференција буде још више у функцији студената. Студент треба све више да постане субјекат у образовном процесу и да осим управних и евалуативних функција у високообразованим установама, постане и интерактиван у процесу свог професионалног образовања.

Надаље, динамичан софтверски раст намеће размишљања о чешћим онлајн Конференцијама које су већ актуелне, а и код нас ће постати неминовност због бржег, масовнијег и јефтинијег повезивања свих заинтересованих у образовном процесу. Једном речју, ако желимо квалитет, морамо наставити да се прилагођавамо новим достигнућима.

Међутим, ми нећемо одустати ни од класичног начина конференција, јер људска реч уживо, дружење и неформални стручни разговори имају посебну хуману димензију, коју треба неговати.

Као анегдоту бих навео новинарско питање Каспарову, када је изгубио од рачунара БЛУ БИРД шаховски меч. “Да ли има смисла више да се игра шах са људима када је рачунар постао толико супериоран“. Он је одговорио: “Па, одавно постоји и аутомобил и авион, који су неупоредиво бржи од људи, а људи се и даље тркају на 100 метара“...

На крају, желим Вам успешан рад Конференције, пријатан боравак у Суботици, да се дружите и међусобно упознате, размените међусобна искуства, те тако и сами допринесете вредностима и идеалима Образовања и науке, који по својој суштини не признају границе међу земљама и људима, а истински су интегративне и покретачке.

Председник организационог одбора
др Веселин Бунчић

THE ORGANIZER'S ADDRESS

Various aspects of the development of children and youth, as well as ways of encouraging positive changes in youth development are permanent and inexhaustible topics in educational circles, also in terms of cognitive, motor, aesthetic, and connotative, social and other aspects of development that have been addressed and answered in your, dear participants, valuable research papers.

Our mission here is the implementation of scientific achievements in practice and continuous critical examination of old and possibly the establishment of new approaches in education, sports and the arts. With no exchange of opinions through sections, discussions and constructive critique, the application of new knowledge is more difficult. It's all very similar to water that does not flow and there is no one steady flow and but it's water's transformation to stay fresh and healthy.

The success of this project, which is called the 6th International Interdisciplinary Conference, is in the fact that the number of professionals and scientific sections increased over time, and the number of participants and countries participating in the conference increased as well. We appreciate the ongoing assistance in organizing the conference over the years by the Municipality of Subotica, Vojvodina province and Republic of Serbia. They closely monitor our every conference which we understand as supporting our work.

I say OUR conference, because without the interaction of conference participants, organizers, community members and people who are interested in professional and scientific work in education - this project certainly would not succeed.

I am sure that this conference will contribute to not only the affirmation of a topic that will be discussed in the following two days, but also to promote the city of Subotica and the Republic of Serbia.

This does not mean that the conference cannot be better organized and some strong ideas have emerged already that the independent Student Conference can be organized as this would make the conference be a service to and of our students. Students need to increasingly become a center-subject in the education process and besides the administrative and evaluative functions they perform in higher education institutions, they must become interactive in the process of their professional education.

Furthermore, the dynamic growth of the software industry imposes thinking about more Internet conferences which are already ongoing, and here in Serbia will become inevitable due to the faster, more massive and affordable connecting of all stakeholders in the education process. To put it simply, if one wants quality education, we must continue to adapt to new developments.

However, we will not give up any of the conventional types of conferencing, because live human voices, socialization and informal expert interviews and talks add a special human dimension that should be cherished and valued.

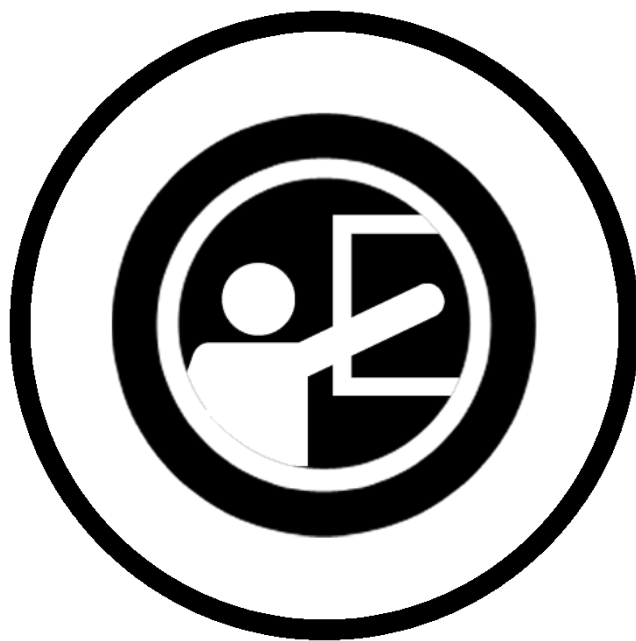
As an anecdote I would like to mention a journalist's question put to Kasparov, when he lost a chess match to computer Bluebird. "Does it make sense to play chess with people anymore now that the computer became so superior." He replied: "Well, cars and planes have been around for quite some time, and both are much faster than humans, and people continue to race at 100 meters" ...

Finally, I wish you successful work at the Conference, a pleasant stay in Subotica, to socialize and get to know each other, share each other's experiences, and by doing so contribute to the values and ideals of Education and Science, which by its nature sees no borders between countries and people, and also is integrative and driving all changes.

The President of the Organizing Committee
Veselin Bunčić, Ph.D.

СЕКЦИЈА ИЗ ОПШТЕОБРАЗОВНЕ И ПЕДАГОШКЕ ОБЛАСТИ / *EDUCATION & PEDAGOGY*
SECTION

E-LEARNING, THE „EURO - COINS AND BANKNOTES“ ANIMATED FILM

Dr. Slavoljub Hilcenko

College of Vocational Studies – Subotica - Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers

Summary: The aim of this paper is to promote The "EURO - Coins and Banknotes" animated film as a form in which the animated movie DVD includes an interactive quiz with methodological guidebook. In this region, it brings an innovative e-learning resource, designed for pupils and teachers of elementary schools. Serbia seeks European integration, therefore it allows children through this e-studying to get acquainted with the euro, the currency of the European Union, in a way that speaks to them, is age-appropriate and very interesting. Animated film consists of two separate parts, one which features the euro coins, their appearance and their relations, and the part that features the banknotes. Teaching content as is "packaged" in animated forms in addition to educational includes also upbringing advice and guidance, pointing to the eternal question: "spend or save?". The characters featuring in the DVD are devouring piggy-bank case and a bank safe. Through the interactive quiz we check our pupils' acquired knowledge and encourage functional revision. Didactic-methodical guidebook in addition to general characteristics of animated e-resources, the technical characteristics of applications, offers classroom procedure models and lessons for the implementation of thematic units.

Keywords: animation, e-learning resource, an interactive quiz, functional thinking, instruction guidebook with the model.

Е-УЧЕЊЕ, ЦРТАНИ ФИЛМ „ЕВРО - КОВАНИЦЕ И НОВЧАНИЦЕ“

Др Славољуб Хилченко

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме: Циљ овог рада јесте промоција анимираног филма "ЕВРО - кованице и новчанице", обрасца којим DVD уз анимирани филм садржи и интерактивни квиз са дидактичко-методичким приручником. На овим просторима представља иновативно е-наставно средство, намењено ученицима и учитељима основне школе. Србија тежи европским интеграцијама, чиме деца посредством овог е-учила могу да се упознају са евром, монетом Европске уније на њима близак, примерен и занимљив начин. Анимирани филм чине две одвојене целине, део који представља евро кованице, њихов изглед и међусобне односе и део који се бави новчаницама. Наставне садржине "упаковане" у анимирану форму поред образовних, садрже и васпитне подуче, указујући на вечито питање "трошити или штедети?", кроз ликове алаве касице-прасице и штедљивог сефа. Посредством интерактивног квица ученици проверавају усвојена сазнања и подстичу функционално мишљење. Дидактичко-методички приручник поред општих назнака о анимираном е-средству, техничким карактеристикама апликације, нуди и моделе наставних часова за реализацију тематске целине.

Кључне речи: анимирани филм, е-наставно средство, интерактивни квиз, функционално мишљење, приручник са моделом наставе.

RECENZIJА ANIMIRANOG FILMA "EURO - KOVANICE I NOVČANICE" PRIPADAJUĆEG KVIZA I PRIRUČNIKA

a) PODACI O RECENZENTU

Recenzent: **Prof. dr. sc. Jasminka Zloković**, izvanredni prof., Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Odsjek za pedagogiju, Rijeka, Hrvatska.

Matični broj iz upisnika znanstvenika **RH: 209026**

b) PODACI O RECENZIRANOM DJELU

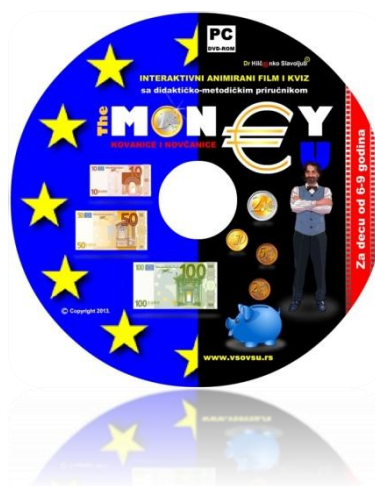
Autor: **dr. sc. Slavoljub Hilcenko**

Naslov autorskog rada animirani film sa kvizom (DVD sa didaktičko-metodičkim priručnikom): **"EURO - kovanice i novčanice"**

Trajanje animiranog filma: ≈ 14 min.

Rezolucija: 1024 x 768; Broj fremova: 9697

Za naručitelja: **VŠSOViTSU**

KOMENTAR RECENZENTA

Da je "SMISAO TRAJANJA U LEPOTI STVARANJA" dokazuje i moj dragi suradnik i prijatelj dr. sc. Slavoljub Hilčenko. Čovjek širokih interesa koji nas svaki put obraduje aktuelnim temama, a to uvijek čini na neki svoj poseban, originalan pristup problematici. Ovoga puta to je DVD ili e-nastavno sredstvo na temu "**Euro - kovanice i novčanice**" autorsko djelo kojeg će se moći razumijeti širom svijeta bez obzira na moguće jezične barijere. Novac - ne samo kao izgovorena riječ već i njegovo samo simboličko prikazivanje, nerijetko izaziva različite osjećaje - uglavnom, oni koji ga imaju žele ga još više, a za doznati osjećaje onih koji ga nemaju ali su ga zaslužili, valjalo bi individualno "zaviriti". Ne ulazeći u moguće vrlo široke rasprave o "svevremenoj" temi o novcu, recenzija ovog DVD-a i priručnika poseban je izazov. Štedjeti ili trošiti - autor nas stavlja pred jednim od mnogih pitanja koja se u ovom crtanom filmu postavljaju kao i vječnoj dilemi. Ostavljeno je otvoreno pitanje korisnicima DVD-a, bez inzistiranja na vlastitom odgovoru nadilazeći okvire škole, te istovremeno upozoravajući i nas starije.

Svevremenost teme potvrđuju i beskrajne izreke od kojih kao recenzentica uzimam nešto malo slobode da izdvojim: Štedi se kada se ima a ne kada se nema! Budući da ne raspolazem štednjom niti nakon četvrtine stoljeća radnog vijeka, ne znam gdje da istražujem pogrešku? U osobnom ili socijalnom okruženju? Uz ovu malu recenzentsku digresiju, osobno smatram - problemu, o kojem autor govori valja prilaziti holistički i sa aspekta humano-razvojnog pristupa.

Svaki i dosadašnji rad dr. sc. Slavoljuba Hilčenka praćen je priručnikom, animiranim filmom i kvizom kako bismo imali kompletan doživljaj problema o kojem govori i kao temeljne preduvjete za suvremenu primjenu u učionici.

Sam **PRIRUČNIK** je putokaz za primjenu tematske cjeline NOVAC. U tom smislu, autor predlaže 2 (dva) modela nastavnog sata u kombinaciji tradicionalne i e-nastave u kojoj su učenici aktivni, a učitelji takođe imaju prostora za samostalno istraživanje (slika br. 1).

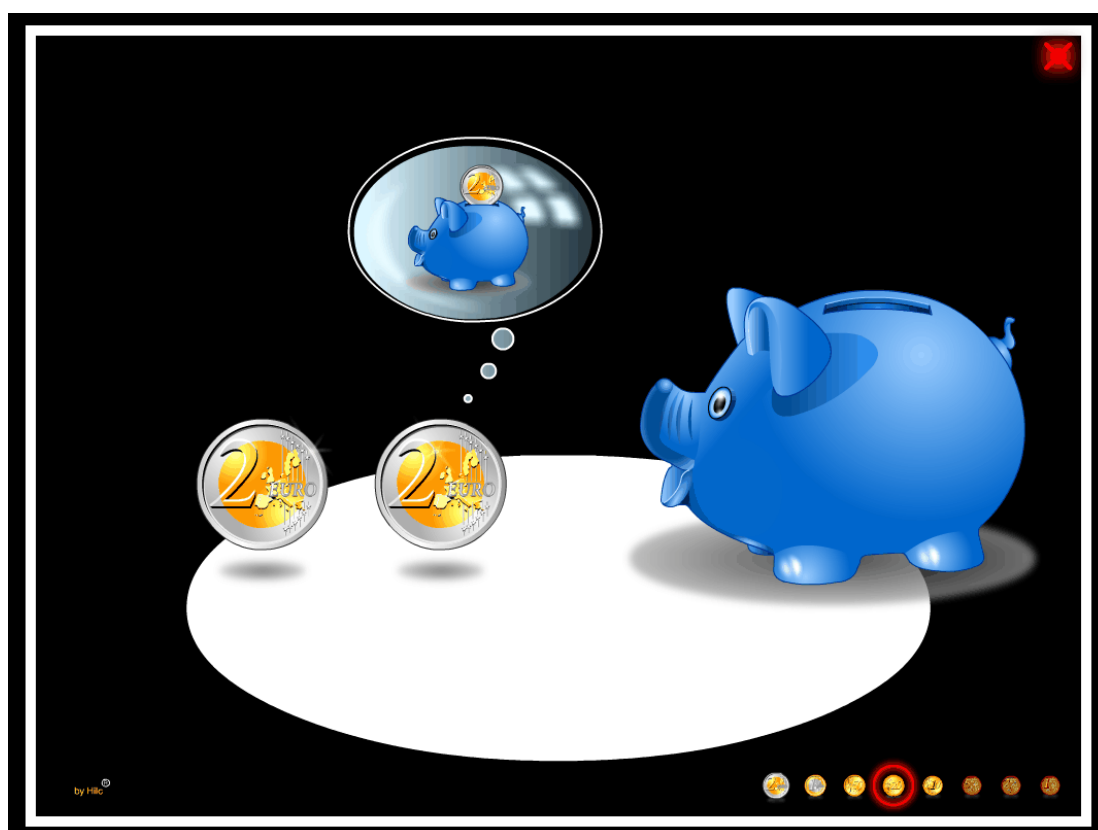

ANIMIRANI FILM "Euro - kovanice i novčanice" sastoji se od dva dijela, prvi sa temom kovanica, a drugi novčanica u kojima se sam autor pojavljuje kao učitelj predstavljajući sve to. Stalna, svestremenska, a i prostorna tema - novac u ovom slučaju euro kao aktualnost (a može se odnositi na bilo koju drugu valutu) poučna je priča za djecu od 1. do 3. razreda OŠ.

Prema rečima samog autora: *"Animirani film je urađen u "Karavađevom maniru", tj. sve bitno je tu i izranja iz tame, arhitektonski čisto. Sa druge strane, ceo film je izveden u "maniru jednog kadra", autor ne "pomera kameru" kako ni jedan novčić ne bi promakao oku posmatrača."*

Autor nam već na početku filma kroz naslovnu špicu, domišljato i simbolično, ukazuje na materijalnu prolaznost i varljivost novca, kroz balončiće od sapunice koji nestaju pred našim očima, a potom i na kraju filma, šarenim balončićima koji se rasprskavaju donoseći prazan sef na tlo Evropske unije...

Vrcavim, ozbiljnim i šaljivim sadržajem kroz "alave izazove novca" i vječite dileme štednje i rasipništva, date simbolima kasice i sefa, zaintrigiraće mladog čovjeka u smislu same valute (izgleda, veličine, boje, vrijednosti i odnosa) njene varljive primamljivosti, sa posebnim naglaskom na odgojno-obrazovnu i funkcionalnu svrhu (slike br. 2 i 3).

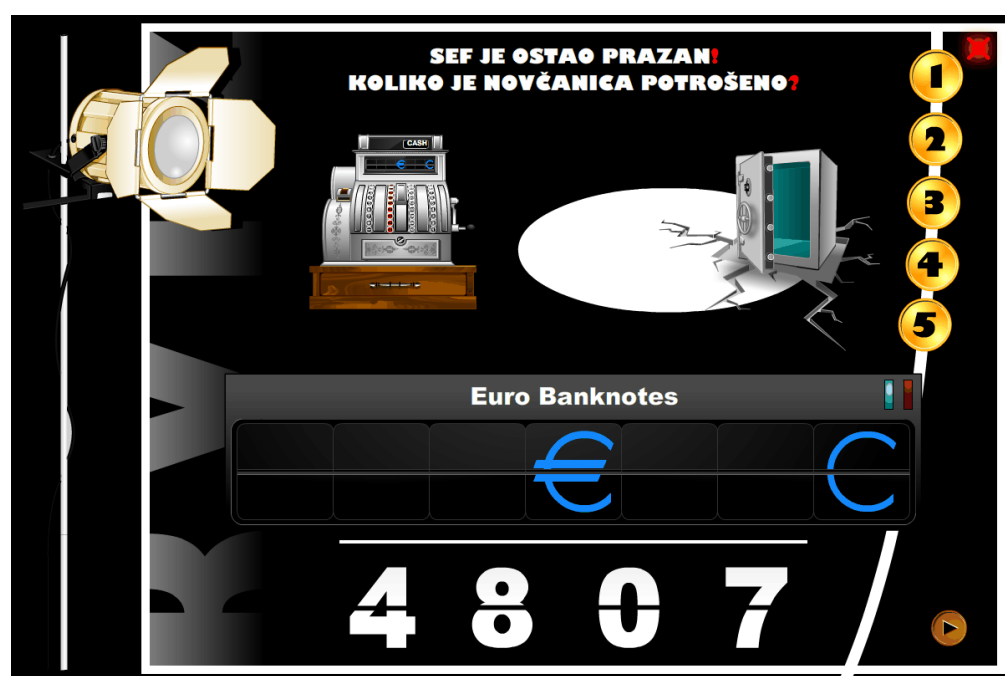
(Slika br. 2: Scena iz prvog dela animiranog filma "Euro - kovanice")

(Slika br. 3: Scena iz drugog dela animiranog filma "Euro - novčanice")

Uz pomoć interaktivnog **KVIZA**, crtežom i načinom formuliranja pitanja, učenici ne samo da mogu provjeravati usvojeno znanje već i aktivno tragati za odgovorima na postavljena pitanja potičući funkcionalno mišljenje.

Autor, kviz svjesno ograničava na 10 pitanja, želeći da učitelji temu "izvedu van" nastavnog e-sredstva i prošire konkretnim manipulativnim i životnim situacijama tipa tržnica, trgovina... u kojima će djeca utvrđivati i proširivati stečena znanja. Ovo zasigurno učiteljima ostavlja veliki prostor i za kreativni pristup jednoj od nezaobilaznih tema i u suvremeno vrijeme (slika br. 4).

(Slika br. 4: Zadatak interaktivnog kviza)

ZAKLJUČNO MIŠLJENJE RECENZENTA

Višegodišnjim radom sa djecom dr. sc. Slavoljub Hilčenko, bez obzira što nudi novo e-učilo i ne *"zaklinjući se slijepo"* u njega, i dalje zagovara mnoštvo raznovrsnih odgojno-obrazovnih metoda, oblika i sredstava kao preduvjet za uspješnu nastavu.

Smatram da DVD (priručnik, animirani film i kviz) autora dr. sc. Slavoljuba Hilčenka **"Euro - kovanice i novčanice"** odgovara svim izazovima suvremene škole i aktualnog vremena u kojem živimo, te preporučujem da se ovo inovativno e-sredstvo koristi u razrednoj nastavi osnovnih škola Srbije, a zbog "internacionalnog jezika" kojim govori i šire. Djeci, zasigurno treba na prihvatljiv odgojno-obrazovni i poticajan način približiti temu o kojoj dr. sc. Slavoljub Hilčenko ovom prilikom na originalan način govori, a i odraslima predstavlja određene poticaje na razmišljanje.

ЛИТЕРАТУРА

1. Duh, M. (1996): *Suvremena tehnologija i organizacija nastave*, Društvo i tehnologija '96 (132-134), Rijeka: Sveučilištu "Ivan Murn", Građevinski fakultet
2. Хилченко, С. (2008а): *Образовни софтвер као подстицајно средство у учењу решавањем проблемско-логичких задатака ученика разредне наставе*, Иновација у настави, бр. 3/08, стр. 62-68, Учитељски факултет, Београд
3. Хилченко, С. (2008б): *Образовни софтвер као интерактивно манипулативно и моторичко подстицајно средство у разредној настави*, Педагошка стварност, бр. 1-2, стр. 69-78
4. Hilčenko, S. (2011a): *The Animated Movie as a Didactic Model in Learning Mathematical Concepts in Kindergarten* (An Example Preview), SirIKT 2011, Interlacing Education and Research with ICT, Kranjska Gora, Zbornik radova str. 353-358, Slovenia
5. Hilčenko, S. (2011b): *Reflections of a Teacher about the Study of Geometrical Shapes Through an Animation Movie in Primary School* (Year 1 to 4), "International Year of Youth", May 5th and 6th 2011, Faculty of Education/University of Education, Maribor, Slovenia and Elementary School Ruše, Slovenia 2011. Beiträge zum "Internationalen Jahr der Jugend", Internationale monographie, Austria: Forschung und Wissenschaft, Erziehung- wissenschaft, Band 11, LIT, seite, 64-69
6. Hilčenko, S. (2011c): *Model lesson purpose of the example of animated film developed as a learning resource for primary school*, University of Rzeszow, The Institute of Technology, Department of Didactics of Technology and Computer Science, VIIIth International Scientific Conference, Edukacja-Technika-Informatyka, Iwonicz Zdrój, Scientific Annual No/2/2011/Part 2, str. 191-198, Poland
7. Хилченко, С. (2011д): *"Кравља посла", кратки мултимедијални анимирани филм намењен вртићима и разредној настави са дидактичко-методичким упутством*, Суботица: Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера
8. Хилченко, С. (2012): *Математика + Мултимедија = "Бажнас" од манипулације до апстракције!*, Теме, бр. 1, стр. 305-317, Ниш
9. Mayer, R. E. (2001): *Multimedia learning*, New York: Cambridge University Press.
10. Mayer, R. E. (2005): *The Cambridge Handbook of Multimedia Learning*, New York: Cambridge University Press.
11. Popović, V., Hilčenko, S. (2011d): *Experiences in Evaluating Educational Software at Faculty of Education in Sombor* (Iskustva u vrednovanju obrazovnog softvera na Pedagoškom fakultetu u Somboru), ISKANjA naučno-stručna, revija za edukaciju, str. 150-163, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Slovenija, Leto 29, števika 39, 40
12. Walat, W. (2004): *Podręcznik multimedialny. Teoria - metodologia - przykłady*. [Multimedia coursebook. Theory-methodology-examples] Edited by Rzeszow University.
13. Walat, W. (2011): *From "IT" to Didactic Meta-Programming*, 4. međunarodna stručno-naučna konferencija Vaspitno-obrazovni i sportski horizonti (164-174), Subotica: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača i trenera
14. Податак је преузет са сајта <http://www.glas-javnosti.rs/node/119726/print> Последњи пут приступљено 16.10.2012.
15. Податак преузет са сајта <http://plavikrug.wordpress.com> Dušan Pejčić, učitelj, sa 25 godina iskustva. Последњи пут приступљено 24.09.2012.
16. Податак преузет са сајта <http://podium.gyldendal.no/lilibi/solska-ulica-1-2/matematika> Crtani film "Tačka, linija..." sa kvizom postavljeno postavljeno 16. 12. 2012. Последњи пут приступљено 24.09.2012.
17. Податак преузет са сајта http://bs.wikipedia.org/wiki/Informaciona_tehnologija Последњи пут приступљено 28.11.2012.

CONTEMPORARY GREEK FICTION FOR CHILDREN AND YOUTH

Dr. Milutin Đuričković

College for Preschool Teachers - Aleksinac

Abstract: This paper will deal with the origin, characteristics and poetics of contemporary Greek fiction for children and youth (novels and stories), with special attention paid to recent editions, translations and awards. There is little knowledge of contemporary Greek literature for children and youth among Serbian readers and scholars. The National Book Centre of Greece takes special care of literature written for children and youth of all ages, from preschoolers to teenagers. Aware of all the limitations and unavailability of certain editions, the author will in short present biographical and bibliographical facts on the leading Greek authors for children and youth, whose novels have recently been translated into Serbian, published by "Kreativni centar", Belgrade.

Keywords: Greek mythology, stories, novels, poetics, translations, children, youth.

САВРЕМЕНА ГРЧКА ПРОЗА ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ

Др Милутин Ђуричковић

Висока школа за васпитаче струковних студија - Алексинац

Резиме: У овом раду биће речи о генези, карактеристикама и поетици савремене грчке прозе за децу и младе (романи и приче), са посебним освртом на актуелна издања, преводе и награде. Савремена грчка књижевност за децу и младе, иначе, веома мало је позната нашим читаоцима и уже стручној јавности. Национални центар Грчке за књигу води посебну бригу о литератури која се ствара за децу и младе различитих узраста, од предшколаца до тинејџера. Свесни свих ограничења и недоступности одређеног дела материјала, указаћемо, пре свега, на кратке био-библиографске податке о познатим и водећим грчким писцима за децу и младе, чији су романи у последње време преводјени и на српски језик, у издању „Креативног центра“ из Београда.

Кључне речи: грчка митологија, приче, романи, поетика, преводи, деца, млади.

УВОД

Грчку књижевност упознали смо најпре захваљујући Езоповим баснама, античким трагедијама и Хомеровим еповима (*Илијада*, *Одисеја*). Ова су дела имала великог утицаја не само на целокупну светску књижевност, већ и на културу, историју и цивилизацију уопште. Грчка књижевност обухвата тринаест векова у антици и осам пре нове ере и пет нове ере. Ретко се која култура може похвалити оваквом традицијом, историјским и стваралачким континуитетом у трајању од десет и више векова.

Код нас се посебна пажња посвећује проучавању и преводјењу ове књижевности, нарочито оног дела поезије, прозе и драме (трагедије) посвећене одраслим читаоцима. Поред осталог, то потврђују преводи неколико историја грчке књижевности¹, митова,² трагедија,³ комедија,⁴ као и низ антологија и избора.⁵ Такође, објављен је и велики број појединачних превода поезије и прозе многих познатих грчких писаца.⁶ Када је реч о грчкој усменој књижевности, нису изостали вредни преводи бајки, лирске и епске поезије.⁷ Овоме треба додати и мноштво сепарата и темата из текуће продукције, који су расути у многим листовима и часописима.⁸ За модерну грчку књижевност користи се и термин *новогрчка књижевност*, који је већ постао устаљен у науци о књижевности.

¹ Јован Грчић: *Кратка историја старе грчке књижевности* (1897), Милан Жепић: *Преглед грчке књижевности* (1923), Ј. М. Тронски: *Историја античке књижевности* (1952), Милош Ђурић: *Историја хеленске књижевности* (2003), Lesky Albin: *Povijest grčke književnosti* (2001), Ксенија Марицки Гађански: *Неутажива жеђ сећања* (2008) и др.

² Р. Гревс: *Грчки митови* (1974), *Митови старе Грчке* (1989), *Стара Грчка* (2003), *Грчка и римска митологија* (2003), Н. А. Кун: *Легенде и митови старе Грчке* (2004), Горан Буцак: *Антологија грчких митова* (2006), *Грчка митологија* (2008) и др.

³ Есхил, Софокле, Еурипид.

⁴ Аристофан, Филемон, Менандар.

⁵ *Повратак поезији*, савремена грчка поезија (1977), Ксенија Марицки Гађански: *Антологија савремене грчке поезије* (1978), Зоран Мутић: *Три грчка песника* (1980), *Антологија поезије балканских народа 1* (1981), *Антологија кратке приче Грчке* (1990), *Поезија Солуна*, приредили и превели: Иван Гађански, Ксенија Марицки Гађански и Ели Скопетеа (1998), Зоран Мутић: *Бродоломи*, Антологија новогрчке приче 1 (1998), Никола Страјнић: *Стари грчки лиричари* (1999), *Море је наша судбина*, грчке приче (2001), Милена Јовановић: *Где извире бескрај, све је целина*, избор из хеленске поезије (2003), Г. Маричић: *Поезија старе Грчке* (2005), *Осам грчких песника* (2009), Тамара Костић Пахноглу: *Антологија савремене грчке женске приче* (2010), Станислава Лазаревић: *Кафе опера*, једанаест грчких песника (2010) и др.

⁶ Сапфо, К. Кавафи, Ј. Сеферис, Ј. Рицос, М Анагостаки, Н. Казанцаки, К. Венезис, С. Миривилис, А. Самаракис, О. Елитис, И. Маглинис, А. Терзакис, Н. Вајена, Д. Нола, А. Стаматис, Ј. Варверис, Н. Темелис, Т. Дионисијатски, А. Михалополу, А. Пападијамандис, К. Сину и др.

⁷ *Грчке бајке* (1978), *Грчке народне бајке* (2001), *Антологија новогрчког народног песништва* (1991, 2002), *Антологија грчке народне поезије* (1994), *Грчка мелика* (1994), *Едип и Сфинга* (2002).

⁸ Издвојићемо неколико најновијих панорама и сепарата: *Агон*, интернет часопис посвећен савременој поезији, бр. 11, новембар-децембар 2010, Владимир Бошковић представља најновију генерацију грчких песника рођених после 1970. (Димитар Котула, Јанис Стингас, Јазра Халед). *Бетон*, бр. 122, од 22. априла 2012, *Поглед на нову грчку књижевност* У овом броју доноси кратак избор из савремене грчке књижевне продукције. Избор текстова: Христос Астериу. Заступљена су дела која се, пре свега, баве социјалном и политичком кризом.

ЗАЧЕТНИЦИ ПРОЗЕ ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ

Грчка књижевност за децу и младе је веома мало позната нашим читаоцима. Национални центар за књигу Грчке води посебну бригу о литератури која се ствара за децу и младе свих узраста. Свесни свих ограничења и недоступности материјала, у прегледу који следи даћемо кратке био-библиографске податке о актуелним и водећим грчким писцима за децу и младе, о њиховим издањима, преводима, наградама.⁹ У последњих неколико година код нас је објављено неколико књига кратке прозе и омладинских романа водећих грчких писаца.¹⁰ Међутим, пре разматрања ових и других дела треба указати на њихове корене, утицаје и поетолошки развој, односно на зачетке и главне представнике.

Говорећи о генези, историјату и основним карактеристикама грчке уметничке приче, др Ксенија Марицки Гађански сматра да је одлучујући преокрет наступио „кад се књижевност окренула од историјског романа краткој причи и то причи локалној, фолклорној, неретко буколичкој, којој је грчка теорија дала назив *етнографска* приповетка. Таква прича описује село и живот у природи, једноставан свет.“¹¹ У тим кратким прозама, дакле, назире се почети прозног стварања за децу и младе, на чије ћемо осниваче и представнике укратко указати.

Једна од старијих грчких списатељица, класик и узор, **Пенелопа Делта**, рођена је 1874. године у Александрији, где је проживела своје детињство и младост. Уз помоћ кућних учитеља стекла је опште школско образовање и научила стране језика, међу којима је био грчки који јој је био антипатичан, јер су књиге биле писане на званичном књижевном језику. У току балканских ратова, као и за време грчко-италијанског рата, Пенелопа Делта је пружала велику подршку своме народу, збрињавајући избеглице и рањенике. Сама је патила од парализе. Вероватно ју је та њена болест, у комбинацији са ударцем који јој је задао улазак Немаца у Атину, довела до безнађа, па је у пролеће 1941. извршила самоубиство. Била је врло значајна списатељица. Прошло је више од 60 година од када је написала своје књиге за децу и младе, које и данас плене пажњу својом непосредношћу, узбудљивим авантурама и живописним описима историјских догађаја. Њен роман *Прича без имена* (2000), који је доживео неколико издања, представља својеврсну алегорију о доприносу који појединац може да пружи својој заједници. Радња је смештена у краљевину фаталиста где се све руши, свет гладује, деца се не школују, војска се распала, поља остала пуста и необрађена, дворани краду, свуда је несрећа и пропаст. Старо срећно краљевство више не постоји. Међутим, до помака и промена на боље долази када краљевић уз помоћ своје мале сестре Ирине и уз упутства две мудре жене, госпа Памети и Сазнања, много ради како би оживео и препородио мртво краљевство. Уз много препрека, потешкоћа и неизвесности ствари полако, али сигурно почињу да се креће у добром правцу. Роман апострофира активизам и креативност код деце и омладине, зарад њиховог просперитета и бољег сналажења у животу. Та поучна и дидактична димензија је присутна, али, ипак, није доминантна и оптерећујућа.

Захариас Папантониу, песник, приповедач, позоришни писац, критичар, путописац, есејиста, писац за децу и младе. У многим жанровима остварио је високе уметничке резултате. Писац јединственог стила и језика. Рођен је 1877. године у Карпениси, у централној Грчкој, у сељачкој породици. Књижевну каријеру је започео као новинар. Из Париза је слао изузетне репортаже, које су касније објављене у посебној књизи *Париска писма*. Има три књиге приповедака, збирку песама *Тетка Дора*, позоришни комад и књигу о Светој Гори, коју осветљава са филозофског, уметничког и историјског аспекта. За децу и младе објавио је две књиге. Умро је 1940.

Страти Миривиди (1892 - 1969), класик грчке књижевности, рођен је на острву Лезбу и сматра се једним од најзначајнијих писаца тзв. наративног стила. Како наводи Коста Асимакопулос, „он је писац који квалитетом своје приче плени читаочеву шажњу, откривајући све традиционално богатство грчког језика.“¹² Врло рано, због ратних збивања која су захватила Грчку у првим деценијама 20. века, он је позван у војску, проживевши тако и сам драматичне ситуације у војске у рату и цивилне већине, углавном, у земљорадничким областима. Ужас и страх у борбама на ратишту и свакодневне патње младих људи који су ратовали због ослобађања поробљених грчких територија инспирисали су га напише два изузетна прозна дела *Живот у гробу* и *Учитељица златних очију*. Треће његово велико прозно остварење за одрасле је *Богородица нимфа*, чија се радња догађа на његовом вољеном острву Лезбу и надахнуто је обожавањем природе и изазовним паганизмом. Написао је и многе приповетке, које је сабрао у збирке *Зелена књига*, *Плава књига*, *Књига вишњевог боје*. Писањем за децу и младе бавио се успут и спорадично. Из те области објавио је роман *Аргонаут*, као и читаве циклусе песама. Био је председник Националног удружења грчких писаца и члан Академије наука у Атини. Његова дела преведена су на многе светске језике, укључујући и српски. Француска књижевна критика оценила је његов роман *Живот у гробу* најлепшом ратном, односно антиратном књигом која је икад написана.

Још један припадник старије генерације писаца је **Георгиос Мегас** (1893 - 1976). Завршио је студије филологије на Универзитету у Атини, где је 1925. године изабран за професора Филозофског факултета. Био је директор Лаографског архива

⁹ Подаци, углавном, потичу из каталога, односно посебног издања *Путовање кроз грчку књижевност* (Књиге за децу), у издању Националног центра за књигу Грчке (без године и места издања), у преводу Исмини Радуловић.

¹⁰ Александар Пападијамандис: *Васкршње приче* (2011) и *Божјиње приче* (2011), Вангелис Илиопулос: *Заврти уназад* (2011), Хара Јанакопулу: *Лита* (1999) и *Бљак* (2009), Аргиро Кокорели: *Једна ћушка, један пољупчић* (2004), Вула Мастори: *Луткалина* (2012) и др.

¹¹ Др Ксенија Марицки Гађански, Предговор, у: *Море је наше судбина*, Рад, Београд, 2001, стр. 7.

¹² Коста Асимакопуло, исто, стр. 193.

атинске Академије наука и уметности и професор лаографије на Универзитету у Атини читавих двадесет година. Такође, био је члан Академије наука и председник грчког Лаографског друштва. Читав свој живот посветио је истраживањима фолклора, историјске прошлости, традиције и народних умотворина, па је на ту тему написао десетине књига и разних научно-стручних дела. *Грчке бајке* (1999), које је Георгиос Мегас приредио представљају класичну збирку (стр. 231) традиционалних прича, чија садржина и смисао на најбољи могући начин доприносе да млади читаоци упознају богату усмену традицију грчке културне баштине и богатог наслеђа. Бајке, митови и алегоријске приповести оживљавају грчке националне обичаје, веровања и културу уопште баш онако како су се и трансформисали током свог вишевековног развоја и постојања.

Ели Алексиу рођена је 1899. године у Ираклиону на Криту и сестра је књижевнице Галатие Казанзаки. Завршила је студије на Сорбони и постала професор. Удала се за писца и преводиоца са норвешког језика Василиоса Даскалакиса и 25 година службовала је по школама, где је добро упознала дечији свет и стекла велико искуство. Због учешћа у редовима грчких комуниста, после рата морала је да емигрира, па је живела у Румунији све до 1962. године, када јој је сестра умрла и кад је добила одобрење да се врати у домовину. Спадала је у веома уважене грчке списатељице. Објавила је збирке приповедака: *Тешка борба за мали живот*, *Људи*, *Одласци и промене*, романи: *Са миром*, *Реке* и др. Неколико књига наменила је деци и младима, од којих се издваја *Хтела је да је зовемо госпођом*.

Кира Сину рођена је 1923 у Ростову у Русији, од оца Грка и мајке Рускиње. У Грчку је дошла са девет година и уопште није говорила грчки. Убрзо је научила грчки толико добро да су јој приче редовно објављиване у часопису *Формирање деце*. Одрасла је у Солуну и матурирала у немачкој гимназији. Поред немачког, добро говори енглески и француски и наравно руски. За своје књиге и преводе много пута је награђивана у Грчкој и иностранству. Њено име је два пута наведено на почасној табли Андерсен, добила је похвалу на Европском такмичењу Универзитета у Падови и почасну диплому Совјетског Савеза. Сарађује са великим бројем часописа и радијом и редовни је члан Удружења писаца Грчке, Круга дечје књиге и Удружења књижевних преводилаца. Неке од њених књига су: *У земљи мамута*, *Крај чудовишта*, *Велико искушење*, *У граду Светог Димитрија*, *Мирандина забава*, *Последњи краљ Атлантиде*, *Сребрни медаљон*, *Патка Персефони која је ишла у школу*, *Пас из метроа*. Такође, превела је преко 70 књига са четири језика.

Значајна списатељица грчке књижевности за децу и младе свакако је **Жорж Сари**, рођена 1925. године у Атини од мајке Францускиње и оца Грка. Студирала је глуму у Атини и Паризу. Године 1962. враћа се у Грчку, где је наставила да игра у позоришту и на филму. Њена стваралачка каријера почела 1969. године романом *Велика ризница*, који је почео као текст намењен деци и који је постигао веома велик успех. Од тада до данас написала је много романа за децу и младе, новеле, дечје позоришне комаде и приче за децу нижег узраста. Такође, превела је четрнаест романа са француског. Добила је Националну награду за дечју књижевност, као и награду грчког Круга дечје књиге (1999). Била је и кандидат за награду *Х. К. Андерсен*.

Ова веома плодна списатељица издваја се апартним темама које обрађује, а посебно јунацима који живе свакодневицу и носе се са проблемима живота, „својим једноставним стилем, својим удаљавањем од једноставних и класичних наративних техника, својим непосредним и недидактичним приступом детету и представом о њему коју формира кроз своје дело, као и својим свеобухватним погледом на дете данас“. *Лаж* (1990) представља прозно остварење у којој нам ауторка динамичном и непосредном нарацијом приповеда о фази на прелазу из детињства у адолесценцију једне групе петнаестогодишњака. Ненаметљиво, али емотивно и дирљиво приказани су односи који се плету око главне јунакиње Кристине. Успех и популарност ове књиге налази се у њеном веома поједностављеном стилу и структури прилагођеним читаоцу свих узраста. Реч је о прози која плени својим ненаглашеним, али, ипак, довољно присутним и уочљивим сазнајно-васпитним елементима, који из другог плана делују на свест деце и тинејџера. Дела Жорж Сари преведена су на шест језика.

Катина Папас могла би да представља грчку књижевност у било којој страној антологији. Ствара истинске ликове и реалне слике грчке стварности. Родила се у северном Епиру. Живела је на Крфу, умрла 1959. године у Атини. Љубав према деци одвела је као учитељицу у основну школу, где је стекла велико искуство о дечијој психологији и добила инспирацију за многа дела, као у роману *Гимназија*. Пише о процесу одрастања и проблемима пубертета код адолесцената. Лили Јаковиду, песникиња и њена пријатељица, каже: „Дечија пубертетска психологија је за њу домаћи и сигуран терен“. Умрла је у тренутку највећег стваралачког успона и када је постала позната у иностранству. Издваја се њена прича *Димитрисов излет*.

САВРЕМЕНИ ПИСЦИ ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ

Несумњиво водећи писац за децу предшколског узраста је **Христос Булотис**, археолог и писац. Рођен је 1952. године на острву Лемносу и завршио је историју, археологију и компаративну књижевност на Универзитету у Атини. Одбранио је докторат на Универзитету Вурцбург у Немачкој. Радио је као универзитетски професор и археолошки истраживач на Криту и разним егејским острвима. За децу је почео да пише 1987. године и до данас је објавио преко 30 наслова. Његова прва књига *Чудновата љубав Коња и Тополе* освојила је награду *Пјер Паоло Вергерио* за дечију књижевност (1989). Поред осталих, добитник је грчке Националне награде за дечију књижевност за књигу *Статуа којој је било хладно*. У књизи кратке прозе *Дванаест Црвенкапа и вук на навијање* (2007) писац користи пародију и персифлажу да би на нов и особен начин насликао Црвенкапу и читаву бајковиту атмосферу и њене протагонисте. Приче поседују ненаглашену поенту и васпитно-образовни смисао, који показује да машта и интелигенција побеђују на крају, а не сила и снага. Аутор необичних илустрација је Василис Папацарухас.

Наклоњена сажетом приповедању за предшколце, **Софија Мадувалу** у *Месечевим ношњама* (2005) описује малолетну девојчицу Ирини и њене лутке, која жели да опроба све месечеве ношње током његових временских преображаја. Ово је једна

дирљива лирска прича „коју краси исконска поетичност и суштинска нежност“. Списатељица је рођена 1949. године у Атини, где је завршила студије психологије, технологије образовања и режије. У Канади предаје у грчкој школи, а на факултету сценарија, избор и састављање образовног материјала. У Америци припрема, пише и приређује образовне активности у Музеју децје маште у Кливленду. Пише књиге за децу, а о свом начину писања каже: „Узимам један комадић стварности, одевам га у сан и машту и стварам једну нову стварност: једну децју причу“.¹³

Прозни писац за децу нижег узраста, **Мирто Георгиу Нилсен**, рођена је у Александрији, где је и одрасла. Завршила је психологију на Сорбони и децју психологију на Националном институту у Паризу. Живела је у Данској, где је предавала психологију на универзитету у Копенхагену. Члан је Удружења психолога Грчке, као и *Мериме* (Друштва за бригу о деци и породици приликом болести и смрти). Њене кратке приче *Рећи ћу те тати* (2003) обухватају антропоморфизацију и друштвене односе главног јунака Меде, који захваљујући родитељској топлини и бризи доживљава потпуну пажњу у процесу одрастања и поимања света.

Колико Езопове басне и данас могу бити актуелне и обрађене на више артистичких начина, показује и књига *Езопови митови у стрипу* (2006) аутора **Тасоса Апостолидиса** (Солун, 1947). Завршио је студије математике, а данас руководи програмом Америчке геолошке школе у Солуну. Сарађивао је са многим листовима и часописима као хумориста и публициста. Постао је познат као писац сценарија за стрипове једанаест адаптираних Аристофанових комедија. Ова серија је у последњих 25 година, колико већ излази, распродата у више од 700 000 примерака. Неколико њих је преведено на енглески, француски и немачки. Укупно је изашло 30 стрипова-албума по његовом сценарију. Основао је *Јеретичку позоришну групу* (1999), чији је ексклузивни писац и редитељ представа. Предавао је технику писања сценарија, организовао и приредио велики број представа. Његове адаптиране басне и митови су сажете и језгровите верзије, али трансформисане на инвентиван и модеран начин, прилагођен деци која тек полазе у школу. Из низа наслова издвајају се: *Гавран и лисица*, *Цврчак и мрав*, *Лисица и грождје*, *Зећ и корњача* и др.

Списатељица и критичар **Зои Валаси** докторирала је на Сорбони. Пише приче за децу и младе, приповетке, позоришне комаде, текстове за луткарске представе, песме, новинске чланке за радио и телевизију и сакупља народне умотворине и митове. Такође, бави се есејима и студијама из књижевности за децу и младе. Спектар њених стваралачких интересовања у овој области веома је богат и разуђен. Ради као универзитетски професор. Њена дела преведена су на девет језик, а највише на француски, немачки, јапански и руски. Добитница је награда Удружења књижевника Грчке (1982) и Круга децје књиге (2001). Са врло маштовитим илустрацијама Лемоние Амарантиду, њен *Врт метаморфоза* (2002) поседује митску и симболичку лирску основу, која надахнуто представља богатство грчког биљног света. Овај својеврстан песнички хербаријум не опева само ружу, каранфил, брезу, нар, трску, лавор, већ и грчке богове, нимфе, митолошке јунаке и обичне људе. Стихови поседују извесну дозу наративности, а сазнајно-васпитна функција је у првом плану.

Приче засноване на авантурама и путовањима кроз снове налазимо у невеликој, али изузетно илустрованој збирци *Пирати земље језера* (1998), чија ауторка припада трећој генерацији досељеника из Мале Азије. Наиме, **Мања Капланоглу** рођена је у Атини, где је завршила факултет, као и још један у Паризу. Ради као лектор Егејског универзитета. Објавила је осам романа за децу. Њен роман *Четири гиганта и један пети* добио је прву награду за децји роман Круга грчке књиге за децу. Дела су јој преведена на девет језика. Књига кратке прозе *Нешто чудно се збива вечерас* (2006), такође, поседује ониричке елементе. Наиме, један мали јунак чује чудне звуке са кућног тавана. Пење се да провери, али сан га осваја и премешта у пределе његових омиљених прича, где сусреће Снежану, Пинокију, Малог принца, Црвенкапу и друге јунаке. Овде се ради, заправо, о књизи завидне естетске и уметничке вредности, са раскошном имагинацијом и занимљивим спајањем старог и новог, односно архаичног и урбаног.

Фотини Стефаниди рођена је 1962. године у Атини. Студирала је цртање, сликарство и фреске на Ликовној академији у Атини. Поред илустровања више од 20 књига за децу и одрасле, излагала је своје слике, цртеже и дуборезе на многим појединачним и заједничким изложбама у Грчкој и иностранству. Добитник је награда Круга грчке књиге за децу, као и награде за илустрацију. Дела су јој преведена на девет језика.

Кратка прозна остварења са прагматичним, педагошким и историјским карактером написале су **Лида Кродира** (*Познанство с Атином Периклеовог доба*, 2007) и **Моира Модеа** (*Такмичење у древној Олимпији*, 2003). Синтеза историјског и дидактичког, односно митског и литерарног осмишљена је на једноставан и популаран начин, како би се деци основношколског узраста саопштиле неке знаменитости из националне историје и митологије.

Сасвим случајно књишки мољац (2006) назив је приче, чији мали јунак воли путовања и сања да постане морепловац. После низа занимљивих преокрета и неизвесних перипетија, он сазнаје да се и читањем може доживети лепота путовања. То је, заправо, и једна од основних етичких порука списатељице **Марије Папујани** (1964, Лариса). Завршила је грчку књижевност у Солуну. Потом се преселила у Атину и бави се разним занимањима. Радила је као новинар на радију, на телевизији, по новинама и часописима. Њена дела преведена су на 10 језика.

Вангелис Илиопулос рођен је 1964. године у Атини, где и данас живи са женом и ћерком. Омиљена игра у детињству била му је смишљање прича, које би касније с пријатељима драматизовао. Студирао је педагогију и теологију, а по завршетку студија

¹³ Исто, стр. 7.

постao је професор и нашао се с друге стране катедре. Његов смисао за приповедање и комуникацију с децом нашао је тада нов израз, па је почео да пише приче за децу. Дечји свет за њега је непресушни извор инспирације.

Ауторка **Васо Псараки** рођена је 1945. године у Атини. Студирала је ликовне уметности на колеџу. Неколико година радила је као графички уметник у фабрици чоколада. Имала је неколико самосталних изложби у Грчкој, Кипру и Финској, као и неколико групних у иностранству. Дизајнирала је костиме, сцене и инсталације за 14 епизода ТВ програма *Бајке: Добродошли у чаролију књига*. Дела су јој превођена на три језика. Више пута награђивана списатељица и илустраторка књига за децу, Васо Псараки, осмислила је необичну књигу *Мудра књига вештице Сумуту* (2005), која има врло аутентичне илустрације и руком писане текстове. У њима је свеколика „лепеза вештичарија“, тајне разних магија и чаробних напитака, сачињених од невероватних састојака: од бркова рачића и жабљих кркета до крила слепог миша и жежевих бодљи. Вештица Сумуту ангажовала је једну групу колега чаробњака како би објаснила читав низ дечјих недоумица и непознаница (како померити змаја уз помоћ неколико крокодилских суза, како променити боју цвећа, како постати невидљив приликом напада гусара). Ова зналачки урађена сликовница има неоспорну димензију забавног и занимљивог, са циљем да се код деце пробуди смисао за активизам и креативност.

Сазнајно-образовни прилози археолошко-историјског карактера чине основну садржајну и симболичку основу *Брега са скривеним тајнама* (1999) аутора **Паноса Валаваниса**, рођеног 1954. године у Атини. Завршио је студије археологије у Атини и у Вурцбургу (Немачка), где је и докторирао. Од 1980. године ради на Универзитету у Атини, као ванредни професор класичне археологије. Његова докторска дисертација и већина научно-стручних радова односе се на античко грнчарство, сликање ваза, архитектуру, спорт и технологију. Његови прозни прилози за децу нижег узраста имају прагматичан значај. На једноставан и непосредан начин писац открива смисао и лепоту историјске прошлости, такоређи, од праисторије до данашњих дана. Прве насеобине, обрада земљишта, лов и риболов, разарање града, изградња великог храма, археолошка ископавања данас, свакодневне приче на истом месту указују малишанима на цикличност и повезаност историјских епоха. Овом популарном издању придружује се и тротомна *Грчка митологија* (2007) ауторке **Марије Ангелиду** (Атина, 1957), која указује на почетак света, мале и велике богове, људе које живе захваљујући својим подвизима, постају узор и прерастају у хероје. Женски и мушки ликови који су надахнули старије и нове уметнике, свако има своје место на страницама ових атрактивних издања.

Најзначајнији савремени грчки писац за децу и младе данас је несумњиво **Евгеније Тривизас**. Дипломирао је правне, политичке и економске науке на Универзитету у Атини. Магистрирао је и докторирао права на Универзитету у Лондону. Предаје криминологију и упоредно кривично право на Универзитету у Редингу, где је директор Института за студије кривичног права. Написао је преко 100 књига за децу, једну за одрасле, више од 20 позоришних комада и један либрето за оперу. Његова дела добила су бројне награде, међу којима Удружења грчких писаца, Грчког круга дечје књиге и Асоцијације списатељица. Такође, награђиван је у Британији и Америци.

Његов позоришни комад *Сан који је уснило страшило* (1992) игран је у Театру британског музеја у оквиру Европског фестивала уметности. Исте године комад *Хиљаду и једна мачка* освојио је прву награду на међународном такмичењу, које је организовао Пољски центар уметности за младе. Такође, његова *Три мала вука и велико зло прасе* (1993) освојили су друго место на америчкој листи бестселера за илустроване књиге. Текстови су му емитовани на ББЦ, а приређени су за грчке и америчке уџбенике. Дела су му превођена на десетак језика (енглески, француски, немачки, италијански, шпански, португалски, фински, шведски, дански, кинески, корејски, словеначки, јапански).

Роман *Последња црна мачка* (2001) бави се на симболичан начин проблемом расизма, па отуда и овакав наслов. Радња је смештена на једно острво, где се дешавају тајновити нестанци мачака. Заједничка карактеристика свих несталих мачака је њихова црна боја. У почетку нико не обраћа пажњу на то, док се не открије да је истребљење мачака организовано од стране угледне локалне заједнице. У рецензији се наводи да „читав један пропагандни механизам, који се базира на народним сујеверјима о несрећи коју доносе црне мачке, води грађане у луду хајку на ове животиње. Мачке се скривају и страхују све до тренутка кад успеју да се организују да би поново биле интегрисане у острвску заједницу“. Овим романом Тривизас је испољио висок степен ангажованости и етичности, хуманости и осећања према угроженима и незаштићенима. Његов глас протеста није у првом плану, али на крају кулминира и поентира у експликацији колективног рада и живота.

Са преводима дела на пет језика, **Ели Емке** је стекла завидну репутацију међу савременим грчким писцима за децу и младе. Рођена је у Атини, где је завршила студије права, научила енглески, француски и немачки. Бавила се новинарством, превођењем и писањем. Њена ударна књига *Шта смо видели у Олимпији* (2003) велича спортске дисциплине и олимпијске игре од антике до данас. Главни јунаци ове прозе (стр. 136) тринаестогодишњи Тимос и Виви много прижељкују да се нађу у Олимпији у дане игара 2400 година раније. Њихова жеља постаје испуњена у чаробној ноћи на смени миленијума. Са децом у улози водича, читаоци ће прошетати Алејом победника, као и храмовима богова, затим ће сазнати детаље о организацији игара и поразговараће са судијама, пратиће ритуале и припреме такмичара, осетиће напетост и очекивања учесника, али и публике. Роман са тематиком из Другог светског рата, *Велика Петрова шетња* (1995) открива дечије немире и страхове у доживљавању ратних страха и окупације од стране немачке војске. Главни јунак је деветогодишњи Петар, који са својом породицом преживљава атмосферу немаштине, глади и неизвесности. Нарација романа (стр. 263) показује слојевитост и динамичност поменутог топоса, односно града Атине и њених житеља током немачке окупације из перспективе детета, али и одраслих.

Алки Зеи рођена је у Атини, а своје рано детињство провела је на острву Самосу. Студирала је на Филозофском факултету у Атини, као и на Кинематографском институту у Москви. Од 1954. до 1964. живела је као политичка избеглица у Москви, а потом се са породицом враћа у домовину, да би 1967. поново отишла из земље (због доласка војне хунте на власт) овога пута у

Париз. Током боравка у Русији писала је приповетке и новеле, које је објављивала у грчким књижевним часописима. Њена дела преведена су на двадесетак страних језика. Још један роман, али овога пута са хумористичким садржајима, долази из пера списатељице. *И зли имају душу* (2004) обрађује положај злих јунака у класичним причама. Са дозом ироније, смеха и пародије, а на иницијативу Злог Вука, негативни јунаци организују један скуп на коме излажу проблеме својих карактера и улога. На скупу учествују сви аутори прича, почев од Андерсена, браће Грим, Оскара Вајлда, па све до грчког савременика Евгенија Тривизаса, као и једна група деце. У овој персифлажи заједно су писци и јунаци, те сви заједно бивају подвргнути својеврсној анализи и то у склопу питања која се постављају и у вези са писањем Дакле, једна посве необична и несвакидашња тематика, која се приказује из неколико углова и етичко-психолошких аспеката.

Списатељица **Софија Парасху Пападимитриу** рођена је на острву Карпатос и мајка је троје деце. Завршила је студије археологије и историје на Универзитету у Атини и ради у Пиреју као школски саветник. Магистрирала је на тему *Улога језика, књижевности и позоришта у образовању*, а стекла је и докторат из области књижевности за децу. Објавила је више жанровски различитих књига за децу и младе.

Откад је 1974. године почела да пише за децу и младе, **Вула Мастори** објавила је десетине кратких прича, бајки и романа за децу и младе. Дела су јој награђивана и врло призната од стране књижевне критике. Њен стваралачки поступак одликују, пре свега, идејно-тематска разноврсност, реалистички приступ и феминистички поглед на живот и свет. Спада у ред оних писаца који су у грчку књижевност за децу и младе увели инвентивне и савремене теме, у складу са светским културолошким и етичко-естетичким тенденцијама. Била је кандидат за Андерсенову награду (2008). Кратки роман *Лутка Лина* (2006) приказује начин на који једна четрнаестогодишњакиња успева да се избори са сопственим несигурностима и страховима, као и са спољашњим препрекама и изазовима који се налазе на њеном путу осамостаљивања и јасној самосвести у разумевању других, односно вањског света.

„Од тренутка кад су јој се развели родитељи, Лина се повукла корак уназад с прага адолесценције. Уместо да се дружи са својим пријатељима она седи код куће, игра се са својим луткама и разговара са својом мачком. Нова породица њеног оца је нервира и она жали што их њена мајка прихвата. Зато није више у добрим односима ни са својим братом.“ Иако ужива поверење и добар глас, она неће чак ни да пева. Једина занимљивост у њеном полуизолираном животу су и-мејл поруке, које прима од неког ко тврди да има 16 година и потписује се као „Луди дечак“. Поставља се питање да ли може да му верује. У роману има елемената хумора, психолошких недоумица, језичких каламбура и тинејџерског жаргона, што показује да ауторка и те како има слуха за живот и рад младе школске популације.

Аргиро Кокорели спада међу познатије грчке списатељице за децу и младе, која пише за све узрасте, од предшколаца до тинејџера. Добитница је неколико значајних награда. Објавила је десетине жанровски различитих књига, међу којима се издвајају приче за децу, једна збирка поезије и четири романа: *Добри анђео*, *Луди камен*, *О животу с оцем*, *Једна ћушка, један пољупчић*, који је објављен и код нас (2004) у преводу Измине Јелене Радуловић-Петковић. Написала је и две књиге инспирисане грчком митологијом *Прометеј* и *Богови Олимпа*. Невелик роман *Једна ћушка, један пољупчић* (107 стр.) доживео је три издања, а сачињен је од 15 глава са идентичним насловима који укратко објашњавају главну радњу и збивања (*У којој тетка Артемисија зове Рену да код ње проведе летњи распуст*, *У којој Рена стиже на планину и упознаје друштво*). Главна јунакиња је ученица Рена из Атине, која са великим задовољством прихвата теткин позив да летњи распуст проведе код ње у брдима. Тамо упознаје ново друштво и своје вршњаке и уместо лепо замишљеног одмора уследиће неочекивани обрти и догађаји, са дозом љубоморе, свађе, па и туче. На крају, наравно, све се срећно завршава, али тек после многих перипетија и драмских препрека. По својим авантуристичким и детињим доживљајима опасности и неизвесности, поједина поглавља имају извесне сличности са романима Енид Блајтон. Роман врви од динамике и филмске брзине, што доприноси његовој бољој комуникативности и потпунијој рецепцији.

Марија Ангелиду рођена је 1957. године у Атини. Радилa је неколико година у књижари, пре него што је почела професионално да се бави писањем и превођењем. Председник је грчког Удружења професионалних преводилаца и члан управе Грчке књиге. Њена књига *Белешке о случајности* (2005) описује главног јунака Илиаса Макриса, који има проблем и недоумице у процесу одрастања. Он има своју збирку бележака и собу пуну модних детаља, коју пажљиво сортира и вреднује као личну и духовну својину. У новом комшилуку и школи није се изненадио склапањем нових пријатељстава и искустава, што је за њега представљало посебан животни изазов. Белешке му помажу у јачању пријатељства и даљем продору кроз животне неизвесности. Од тихог и повученог дечака он доспева до успешног и талентованог фудбалера, коме је другарство на првом месту. Приповедање тече у првом лицу једине, као засебна поглавља из његове биографије намењене деци од десетак година па надаље.

Елени Диканоу рођена је у Волосу. Бави се писањем од школских дана. Сарађивала је са многим листовима и часописима. После завршене средње школе пресељава се у Атину, где је радила неколико година у националној установи за телекомуникације и односима са јавношћу. Године 1991. објавила је прву књигу за децу и младе *Девојчице у морнарском оделу*, која је доживела три издања. Књига је добила значајну награду. Из опуса се издваја и књига *Кањон лептира* (2005), у којој су главни јунаци дванаестогодишњи Зоис и његова пријатељица Кора, који комуницирају преко компјутера. Њихови родитељи су млади друштвено-политички активисти и зато су ретко код своје куће, па зато деца, углавном, сама уче и уз помоћ интернета. Време им је ограничено и регулисано родитељским потребама, односно заузећем на послу. Зоис је разочаран похлепом свог млађег брата, који је, такође, корисник напредне технолошке цивилизације и технологије. Дело разматра појам и проблематику савремене деце и њихов свакодневни виртуални свет.

Прозни писац **Вангелис Илиопулос** рођен је 1964. године у Атини. Студирао је педагогију и теологију, и ради као професор. Из школског рада са децом потиче његов особен смисао за комуникацију са младима и њиховим светом. У преводу Александре В. Јовановић, његов роман *Заврти уназад* (2011) говори о дечаку Манолису, који захваљујући бабином откључавању добро скривених врата у подруму старе породичне куће, открива чаробни свет грамофонских плоча. Како се наводи у рецензији, исправно је протумачио музиком написане трагове, које му је оставио отац пре нестанка, те заједно с мамом и бабом креће у потрагу за њим. Занос који га је обузео кад је плочу завртео уназад, а који могу осетити само они који искрено воле музику, помогао му је да открије шта се десило његовом оцу када је почео битку за то да музика треба припадати свима. Роман је невеликог обима (стр. 155) и поседује 40 нумерисаних кратких поглавља, са местимичним детективским епизодама о судској парници и на крају је, ипак, правда задовољена.

Аутор четири запажена романа, која су преведена на десетак језика, **Василис Папатеодору** рођен је 1967. године у Атини. Завршио је студије металуршког и технолошког инжењерства на Политехничком факултету, као и постдипломске студије из менаџмента. Живи и ради у родном граду. Његов роман *Девет Цезара* (2004) разматра посве необичну тему. Наиме, говори се о ученицима две гимназије који сарађују у оквиру једног међушколског програма за компјутере на теме неке од лекција које су обрадили у разреду. Једна од школских група бира тему у вези са римском историјом. Међутим, веома брзо овај занимљив пројекат из наизглед безазлене и пријатне школске игре прераста у једну веома опасну и неизвесну игру када непознати Икс одлучује да се обрачуна са својим школским друговима. Деветорица Цезара који у Риму долазе на престо један за другим помажу му у његовим деструктивним плановима. Ипак, после низа перипетија и драмске напетости све се добрим завршава, захваљујући заједничком ангажовању, виспрености и несебичности школараца. Роман (стр. 254), иначе, има елементе детективских и криминалистичких жанрова, али прилагођених деци и младима.

Јоана Буразопулу (Атина, 1968), пише прозу и драме. Објавила је четири романа и једну књигу за децу. За роман *Шта је видела Лотова жена* (2007) добила је Књижевну награду Атине.

Аманда Михалополу је списатељица за децу и одрасле. Дела су јој превођена на енглески, немачки, италијански, шведски, чешки, руски и српски. Код нас је објављен избор њених прича за одрасле *Гледан споља живот је препун боја* (2002). Студирала је француску књижевност у Атини и новинарство у Паризу. Стални је сарадник националног листа *Катимерини*. Последњих година живи на релацији Атина – Берлин. Од наслова за одрасле издвајају се романи: *Јандес* (1996), *Лоше време* (2001), *Принцеза гуитерица* (2007) и др. За децу и омладину објавила је неколико запажених књига прозе: *Кућа која лети*, *Породична пинаотека*, *Селидба*, *Авиончићеве авантуре*, *Само да не шишам косу*, *Деда Мразова унука* итд.

Макис Цитас рођен је 1971. године у Аксосу код града Јаница. Студирао је журналистику у Солуну и почео да ради на радију. Од 1994. живи у Атини, где ради у издаваштву. Аутор је кратких прича, драма и песама, које су заступљене у антологијама, часописима и листовима у Грчкој и иностранству. Његове једночинке *На тргу* и *Телевизија* игране су у иностраном *Театру времена*. Сарадник је на сценарију филма *Краљица мајмуна* Х. Христофиаса. Кратке приче *Не волим млеко* (2005) описују малог јунака Василиса, који користи свакојаке трикове и изговоре како би избегао млеко. Међутим, његова мајка открива такву намеру и јутарња тортура добија нову димензију и неизвесност, све док зубар не понуди коначно решење: неке друге укусније намирнице, као што су домаћи сладолед и сир са неопходним и хранљивим састојцима. Ова једноставна прича невеликог обима (стр. 48) такође превазилази табуе о незаменљивости јутарњег млека и елементима хумора пркоси родитељима који следе овај старомодни рецепт правилне исхране малтретирајући своју децу. Ауторка успешних илустрација је Катерина Веруцу.

Припадница младе генерације грчких списатељица за децу и младе **Хара Јанакопулу** (1972) по занимању је професор енглеског језика и бави се преводилачким радом. Живи у Атини. Написала је више књига, међу којима су: *Историја једне приче* (1999), *Острво путује* (2000), *Трећа жеља* (2009). Такође, објавила је и неколико књига бајки, а за једну од њих (*Насупрот самоћи*) добила је награду за најбољу дечију књигу у Грчкој (2003). Проза јој је превођена на неколико страних језика. Њен први роман за тинејџере *Лита* (1999) за врло кратко време постао је прави бестселер и врло популарно штиво. Овај роман, који је објављен и код нас (2002) у преводу Ники Радуловић, говори о једној живахној и темпераментној градској девојчици, која се суочава са својим свакодневним бригама у породици, школи и у кући. Освежење, али и први значајнији корак у одрастању доноси јој незабораван излет у Шкотску, али почетак њеног пуног емотивног и етичког сазревања обележиће губитак драгог школског друга. Роман је компонован од 24 сажетих поглавља, написаних у првом лицу једнине, као исповест младе тинејџерке средњошколке. Њен други објављени роман код нас *Бљак* (2009), у преводу Александре В. Јовановић, разматра интимистички живот младе јунакиње Еве, која након средње школе прелази у једну нову фазу сазревања и искуства. Структуру романа чине 38 краћих поглавља, остварених у форми интимне исповести, писма, евокације и дијалога.

Говорећи о писцима и тренутном стању у грчкој литератури за децу и младе, наша савремена списатељица Јасминка Петровић каже: *Велики број наслова посвећен је грчкој митологији. Уз богате илустрације и прикладне текстове, деца упознају Прометеја, Херакла, Персеја – на савремен начин (...) Тренутно водећи грчки писац за децу је Евгениос Тривизас. Написао је преко сто књига и добио више од двадесет домаћих и међународних награда и признања. По његовим књигама снимају се ТВ серије за децу, а сам пише дечје позоришне комаде. Издаваја се по хумору и оригиналном приступу различитим темама (...) У жељи да мотивишу децу на читање, Грци су основали Национални центар за књигу, који осим интерактивног сајта покреће и низ различитих акција.*¹⁴

¹⁴ Јасминка Петровић: *Дечји писац први пут на сајму*, 2. јун, 2012, Политика (додатак *Култура, уметност, наука*), Београд, бр. 8, стр. 2.

ЗАКЉУЧАК

Савремена грчка проза децу и младе (прича, приповетка, роман) иде укорак са временом, модерном научно-технолошком цивилизацијом и осталим информатичким достигнућима нашег друштва, при чему не занемарује утицаје домаћег фолклора, митологије, историје и усмене литературе. У идејно-тематском погледу разматрају се и описују бројна питања, дилеме и недоумице из свакодневног живота детета, његове породице, школе и окружења (љубав, музика, спорт, пубертет, сексуалност, политика, разводи родитеља, социјални статус, отуђеност од друштва, смрт). Приметно је, такође, да се ради о романима који су све превођенији у европским и светским размерама и који су награђивани бројним наградама и признањима у земљи, па и шире. Дела су изванредно илустрована и опремљена, а намењена су деци различитих узраста - од предшколаца до адолесцената. Радује чињеница да су и наши издавачи све више окренути преводима романа грчких писаца за младе, што потврђују издања *Креативног центра* и других издавачких кућа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Избор из новогрчке књижевности: *Ithaca*. Књиге за децу, посебно издање (без године и места издања). Текстови: Вангелис Хацивасилеу и Алексис Зирас. Превод. Исмини Радуловић.
2. Јасминка Петровић: *Дечји писац први пут на сајму*, 2. јун, 2012, Политика (додатак *Култура, уметност, наука*), Београд, бр. 8.
3. Ксенија Марицки Гађански, Предговор, у: *Море је наше судбина*, Рад, Београд, 2001.

DIDACTIC TOOL "KOCKALICA" [MOVING CUBES] IN METHODOLOGY OF EARLY FOUNDATION STAGE OF MATHS CONCEPTS - FROM USE TO USE

Dr. Slavoljub Hilcenko

Preschool Teacher and Sport Trainer High School

Summary: Didactic tool "Kockalica" [moving cubes] is a result of a joint reflection of students, nursery teachers and lecturers involved in the syllabus subject of Early Foundation Stage of Math Concepts at the College of Vocational Studies in Subotica. The aim of this paper is to present the tools, the look and its purpose. "Kockalica" has emerged in order to provide a simple classroom tool but at the same time a widely applicable tool for manipulation of adoptive initial mathematical concepts of preschool age. On the basis of our findings "Kockalica" is applicable to fifty educational topics. During the winter semester, school year 2012-13, "Kockalica" has been successfully implemented in the large number of activities, which the students have owned and have been examined on as their practical and final exams. Past surveys indicate a high degree of agreement among the students and mentors (*nursery teachers*) regarding the implementation of this comprehensive didactic and manipulative tool.

Keywords: didactic, manipulative tool, simplicity and breadth of application, methodology of early foundation stage of Math concepts, kindergarten.

ДИДАКТИЧКО СРЕДСТВО - "КОЦКАЛИЦА" У МЕТОДИЦИ ПОЧЕТНОГ ФОРМИРАЊА МАТЕМАТИЧКИХ ПОЈМОВА - ОД ИДЕЈЕ ДО ПРИМЕНЕ

Др Славољуб Хилченко

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботици

Резиме: Дидактичко средство "Коцкалица" резултат је заједничког промишљања студената, васпитача и професора на предмету *Методика почетног формирања математичких појмова*, Високе школе струковних студија за образовање васпитача и тренера у Суботици. Циљ овог рада јесте представљање средства, његовог изгледа и намене. "Коцкалица" је изнедрена са жељом да пракси понудимо једноставно, а широко примењиво манипулативно средство у поступку усвајања почетних математичких појмова деце предшколске доби. На основу наших сазнања "Коцкалица" је примењива у педесетак наставних тема. Током зимског семестра, школске 2012/13. године, "Коцкалица" је имплементирана у већем броју активности, које су студенти полагали као своје практичне и завршне испите. Спроведена анкета указује на висок степен сагласности студената и (ко)ментора-васпитача у погледу свестране примене овог дидактичко-манипулативног средства.

Кључне речи: дидактичко, манипулативно средство, једноставност и ширина примене, методика почетног формирања математичких појмова, вртић.

"КОЦКАЛИЦА" - ИЗГЛЕД И НАМЕНА

НАЗИВ ДИДАКТИЧКОГ СРЕДСТВА - ИГРАЧКЕ: "КОЦКАЛИЦА" (слике бр. 1).

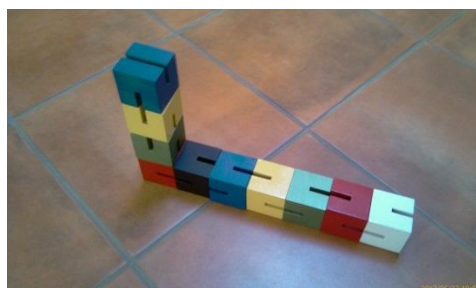
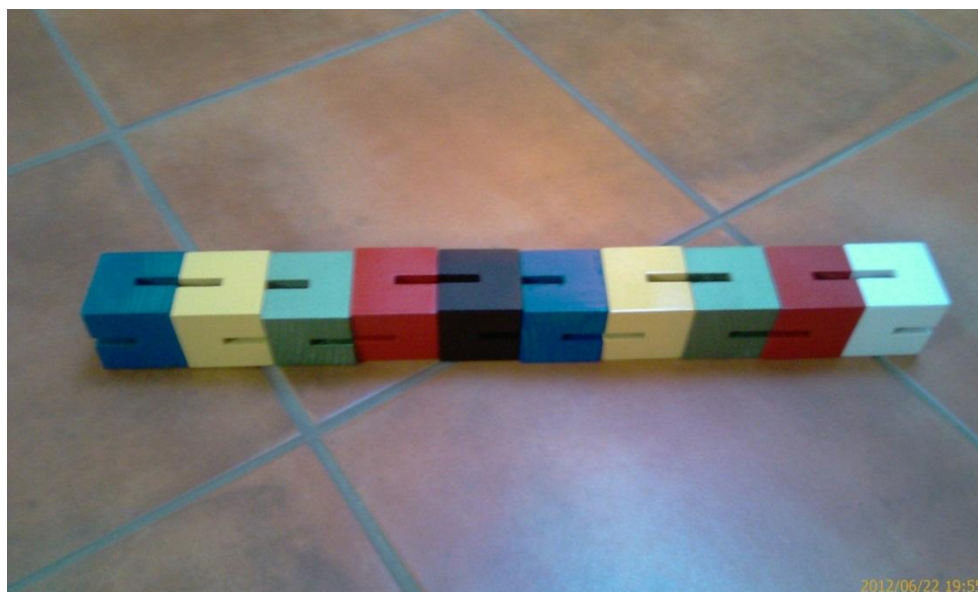
ОСОБИНЕ ИГРАЧКЕ:

- Број коцкица: 10
- Димензије коцкице: 5 x 5 x 5 cm
- Коцке се могу окретати у све три равни, а међусобно су повезане еластичном траком.
- Коцке треба да су направљене од природног материјала (дрво) и обојене еколошким бојама, нешкодљиве по децу.
- Боје треба да поседују сертификат (атест) произвођача по стандарду ИСО 14001.

АКТИВНОСТИ У КОЈИМА СЕ "КОЦКАЛИЦА" МОЖЕ ПРИМЕНИТИ:

1. БРОЈАЛИЦА - бројеви од 1 до 10
2. Број 1
3. Број 2
4. Број 3
5. Број 4
6. Број 5
7. Број 6
8. Број 7
9. Број 8
10. Број 9
11. Број 10
12. Бројевни низ до 20 (са две "Коцкалице")
13. Бројеви до 20 (са две "Коцкалице")
14. Ређање коцки у растући и опадајући низ
15. Редни бројеви
16. Претходник - следбеник
17. Парни - непарни број
18. Сабирање од 1 до 10 (са две "Коцкалице" до 20)
19. Одузимање од 10 до 1 (са две "Коцкалице" до 20)
20. Веће - мање - једнако

21. Линије - права линија, затворена линија, отворена линија
22. Дугачко - кратко
23. Много - мало
24. Лево - десно
25. Горе - доле
26. Испред - иза - између
27. Испод - изнад
28. Велико - мало
29. Дебело - танко
30. Високо - ниско
31. У - на - ван
32. Испод - на
33. Близу - далеко
34. Формирање скупа
35. Геометријско тело - коцка
36. Геометријско тело - квадар
37. Геометријска фигура - квадрат
38. Геометријска фигура - правоугаоник
39. Прав угао
40. Скуп
41. Серијација скупа
42. Боје
43. Серијација боја
44. Усвајање појма цело - половина
45. Дужина - метар (са две "Коцкалице")
46. Мерење дужина
47. Затворена и отворена линија
48. Слова (И, Л, С, У, О)
49. Бројеви (0, 1, 5, 6, 9)
50. Подстицање манипулативних спретности руку, развој просторних релација и апстрактног мишљења
51. Подстицање манипулативних спретности руку, развој просторних релација и апстрактног мишљења

(Слика бр 1: Прототип наставног средства "Коцкалица")

Надаље, мишљења смо да "Коцкалица" може бити и од користи слабовидној и слепој деце, те смо је надопунили утиснутим бројевима од 1 до 10 и ознаком боје Брајеровим писмом (слика бр. 2).

(Слика бр. 2: "Коцкалица" означена бројем и знаком боје у Брајеровом писму)

"КОЦКАЛИЦА" - ОД ИДЕЈЕ ДО ПРИМЕНЕ

У реализацију овог дидактичког средства кренуло се од вежби из Наставних предмета *Образовна технологија* и *Методика почетног формирања математичких појмова* са студенатима 1. и 2. године. Намера нам је била да креирамо једноставно, а широко примењиво дидактичко средство, "Коцкалицу" - како су је крстили студенти. Она је резултат заједничког промишљања свих студената. Како је направљен прототип, кренуло се у његову непосредну примену. "Коцкалица" је током зимског семестра 2012/13. године била имплементирана у већем броју активности, које су студенти 3. године полагали као своје завршне и практичне испите.

Резултати ове примене, која је обухватала и анкетање студената (80) и васпитача (20) у циљу прибављања података о употребној вредности овог дидактичког средства, су следећи.

На обухваћеном узорку можемо да закључимо да су се у погледу евентуалне примене "Коцкалице" у свом садашњем или будућем раду, потом у смислу ширине његове примене, такође, да оно не представља само још маркентишки трик "продаје магле", затим у погледу једноставности примене, подстицања функционалног мишљења и fine моторике руку, као и препоруке колегама за његову примену, позитивно се изјаснило највећи број испитаника.

ПРИМЕР ЈЕДНЕ ПИСМЕНЕ ПРИМЕНЕ "КОЦКАЛИЦЕ" НА АКТИВНОСТИМА У ВРТИЋУ

Предшколска установа: "Шумице" Добна група деце: средња Број деце: 20 Радни простор: радна соба		Тема активности: Лево-десно Студент: Гемери Тамара Васпитач: Датум/време: 27. 11. 2012. (09.00-09.20)	
СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ (СА)			
<i>Васпитно-образовни циљеви:</i> В/О циљеве тако формулисати да првенствено следе жеље деце за активностима. Од креативности васпитача зависи избор понуђеног материјала у одабраном кутку. Забава и задовољство у СА су мотивациони и припремни фактори за планирану УА. Деца се по својој вољи (уз тиху музику), појединачно или у групи, налазе у различитим интересним кутковима (грађевински, кухиња, у саобраћају...), играјући са дидактичким материјалима. Циљ ове спонтане игре, јесте да деца манипулишући предметима, заправо непосредно усвајају просторне релације лево-десно. Васпитач у обиласку проверања њихова сазнања, захтева да уочавају и именују ове релације у односу на себе, другу децу или неки предмет...			
УСМЕРЕНА АКТИВНОСТ (УА)			
Образовни задаци: • Материјални (појам који се развија) • Функционални (интелектуалне операције и способности) • развијење појмова лево-десно, • развијање мисаоних операција, • подстицање деце у опажању и • именовању релација (лево-десно).		Васпитни задаци: • Нпр. социјализација детета, развој неких црта личности... • Активности деце • Активности васпитача • Корелација са другим активностима	
УВОДНИ ДЕО (припремна фаза) - време трајања 5 мин.			

1. ПРИПРЕМНА (препаративна) ФАЗА

Активност почиње са игром, демонстрацијом, слушањем музике, рецитацијом, причом уз рецитацију или неки сл. начин са циљем да створи интересовање код деце за појмове који се развијају.

Деца седе у кругу. Разговарамо о појмовима **лево-десно**. Следи низ задатака:

1. Деца треба да, у односу на своје тело, усвајају релације лево-десно. Ово чинимо преко поздрава руковањем.. *"Хајде да се рукујемо једни са другима!* Одлично, значи рука коју пружамо за руковање је **десна**. Ако је неко леворук, истичемо да је то **лева рука**."

2. Следе питања деци, којима требају да именују другаре (или релације) у односу на то, *"Ко се налази са Твоје леве или десне стране у кругу?"*

3. Деца треба да опишу пут од куће до забавишта, користећи релације лево-десно. На пример: *"Од моје куће прво сам на ћошку скренуо десно..."*

илустративно-демонстративна, активне методе игре, вербална-текстуална

фронтални, групни и индивидуални

дидактичка средства

1. РАДНА (оперативна) ФАЗА

време трајања 20-25 мин.

Ефектно истицање задатка активности (песма, стих, драматизација, видео, плакат...) уз стављање **нагласка** на појам који ће се обрађивати.

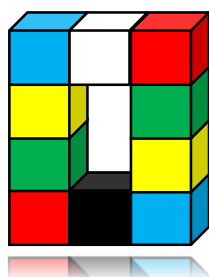
- Дати информације о новом појму.
- Подстицати мисаоне активности.
- Кроз понављање у раду, утврдити усвојеност наученог код сваког детета (повратна спрега, увид у савладаност наученог).

Појмове **лево-десно** увежбавамо кроз следеће игровне задатке:

1. Свако дете добија задатак да у односу на себе и у односу на неки други предмет постави играчку и да именује њихове релације. Нпр.: *"Црвена коцка ми се налази у десној руци у односу на зелену који ми је у левој руци..."*
2. На столу се налази "Коцкалица". Захтевамо да се именује положај одређене боје коцке у односу на неку другу коцку. Нпр.: *"Друга жута коцка се налази на левој страни у односу на плаву коцку, а прва плава коцка се налази на десној страни у односу на жуту боју"* (слика бр. 1). Облик "Коцкалице" и места појединих коцкица се мења, следе нова питања... (слика бр. 2)

(слика бр. 1)

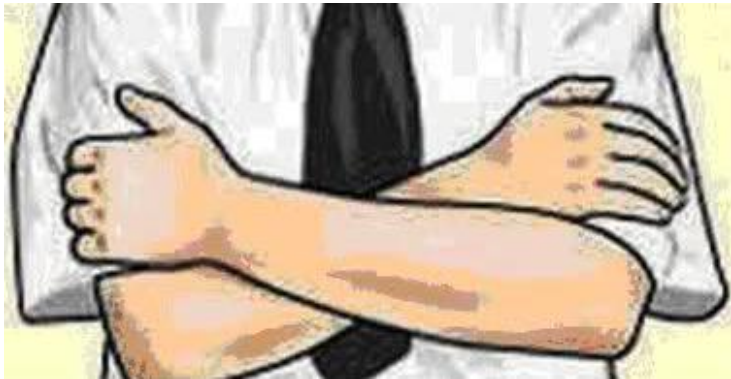

(слика бр. 2)

илустративно-демонстративна, активне методе игре,
вербална-текстуална

фронтални, групни и индивидуални

дидактичка средства

1. Одређивање релација лево-десно у огледалу, у односу када се дете окреће у различите положаје, прекрштене руке и сл. (слике бр. 3). (слике бр. 3)	илустративно-демонстративна, активне методе игре, вербална-текстуална	фронтални, групни и индивидуални.	дидактичка средства
2. ВЕРИФИКАТИВНА (завршна) ФАЗА <i>време трајања 5 мин.</i> ВФ - служи за стварање веза између новог + раније наученог (<i>кроз нове ситуације, упоређивање, проналажења нових путева</i>) – "повратна спрега" = васпитачу – потврда његовог рада! Децу ставити у контекст: да истражују, стварају везе, осмишљавају, решавају проблеме, моделују, такмиче се, показују резултате рада, репродукују, да изразе емоције и радост сазнавања...	Методе рада	Облик рада	Дидакт. средства

Деца се деле у две групе. Следе задаци којима проверавам да ли су усвојени нове појмови: лево -десно. 1. Прва група има задатак, "НАЋИ ПРЕМА УПУТСТВУ": Једно дете излази из собе док остали крију предмет. Позивају га да се врати и наводе га речима да пронађе скривени предмет: <i>"Иди лево, још сад мало десно.. "</i>, све док не пронађе скривен предмет. 2. Друга група, "ПОСТАВИ НА МЕСТО" На већ припремљену фигуру, у величини детета, на стиропору, дете треба по налогу помоћу чиоде поставити одређене делове на место. На пример: <i>"У леву руку стави цвет.", "На десну ногу обуј ципелу..."</i>			
ПРИМЕДБЕ:			
ОЦЕНА: Активност: Припрема: Наставник: Збирна оцена:			
АНАЛИЗА			
Након одржане активности следи детаљна анализа појединих фаза и активности у целини. <i>(истиче се добро, указује на мањкавости)</i> Оствареност циљева и задатака су полазиште за предлоге, сугестије, измене и допуне за планирање/реализацију наредне активности.			

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Уверите се сами у могућности "Коцкалице"...

ЛИТЕРАТУРА

1. Хилченко, С. (2012): **Рачунар и Марија Монтесори, једни крај другог!**, 5. међународна стручно-научна конференција "Васпитно-образовни и спортски хоризонти", Висока школа струковних студија за васпитаче и тренере - Суботица, Зборник радова, стр. 423-431, Суботица, децембар 2012.
2. Хилченко, С. (2012): **Образовна технологија**, (скрипта - хрестоматија), Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица, Суботица, 2012.
3. Хилченко, С. (2011): **"Србија = како системски уништити таленте!?"**, 4. међународна научна конференција "Metodika rada s talentovanim učenicima", Zbornik radova str. 7-19, Subotica, Učiteljski fakultet 3, 4. i 5. novembra, 2011.
4. Кешдан, А., Медоус, С. (2000): **Како помоћи деци да уче**, Завод за уџбенике - Београд

REVIEWING THE MATHS CONCEPT OF A SET - FROM MANIPULATION TO APPLICATION ON COMPUTERS

Lidia Vukajlovic, Dr. Slavoljub Hilcenko
Preschool Teacher and Sport Trainer High School

Summary: A set is a basic mathematical concept through which we define much other mathematical content. Children in kindergarten learn "with their eyes and hands". If we want to pass on new content, competences and knowledge using information technology - computers - software that will do it, need to "mimic" the nature of the child's learning. Therefore, they should be designed in such a way that children learn directly manipulating animated content. The aim of this paper is to present the results of activities carried out using direct manipulation of the e-content in comparison with the same content of the traditional approach.

Keywords: mathematics and kindergarten, a set, the nature of children's learning, computer, direct manipulation animation.

ОБРАДА ПОЈМА СКУПА ОД МАНИПУЛАЦИЈЕ ДО РАЧУНАРА

Лидиа Вукајловић, др Славољуб Хилченко
Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботици

Резиме: Скуп је основни математички појам преко кога се дефинише већина других математичких садржина. Деца у вртићу уче "очима и рукама". Уколико желимо да им пренесемо нова сазнања помоћу информационе технологије - рачунара - софтвери којим ћемо то чинити, морају да "подражавају природу дететовог учења". Стога, треба их пројектовати на начин да деца уче директно манипулишући анимираним садржинама. Циљ рада јесте представљање резултата активности реализоване применом директне манипулације е-садржина у компарацију са учењем истих садржина традиционалним приступом.

Кључне речи: математика и вртић, скуп, природа дечијег учења, компјутер, директна манипулација анимације.

УВОД

Предшколско дете је најрадозналије биће. Њега интересује све што га окружује. Оно има потребу да испитује свет око себе, да упознаје појаве и предмете, да их опипа, испроба... Дечија манипулативна активност са предметима је израз његове потребе за активношћу уопште и сазнајном активношћу посебно. Непосредна околина пружа обиље материјала за разноврсне дечије активности. То је изузетно значајно с обзиром да је дечије сазнање резултат његове активности у средини у којој се креће. Разноврсност и сложеност појава које окружују дете подстичу сталну дечију радозналост и сазнајну активност. С обзиром на изузетну радозналост, дете је највећи истраживач, а околина неисцрпан извор његовог сазнања. Дете је неуморно у постављању питања која су израз дечије потребе за сазнањем.

РАЗВИЈАЊЕ ПОЈМА СКУПА

Скуп је основни математички појам и не може се објаснити преко других математичких појмова, већ се преко појма скупа дефинишу многи други математички појмови. Зато је важно, да се деци приближи суштина развијања појма скупа на најприхватљивији начин за њихову доб. Дакле, личним искуством, **манипулацијом одговарајућим дидактичким материјалом**, предметима и појавама из непосредне околине, кроз игру и игралике активности уз повезивање дечијег искуства и његовог превођења у систем знања.

У развијању појма скупа у овом добу, треба поћи од природних скупова из непосредне околине (*јато птица, рој пчела, букет цвећа, породица, група деце у вртићу...*) још у млађој добој групи, кроз активности упознавања околине, док се са систематским радом почиње у средњој и наставља у старијој групи. Подразумева се, да се претходно код деце развијају операције класификације и серијације. Скупови, у овој доби деце, представљају укупност неких реалних објеката, јер сваки математички појам је апстрактан, али пут до њега води преко реалних објеката. Најпре се издвајају неки предмети са заједничким својством који формирају скуп предмета са истим особинама. Касније се тај скуп предмета представља сликом скупа, а онда корак ближе апстрактном поимању скупа - Веновим дијаграмом.

Веома је значајно да децу подстичемо на аналитичко посматрање, да међу предметима примећују њихове карактеристике и својства на основу којих образују скуп, а потом да уочавају и њихове разлике како би могли да образују појам **подскупа** и обрнуто; међу елементима два или више скупова уоче неке заједничке карактеристике на основу чега ти скупови формирају нов, шири, скуп - **надскуп**.

Само преко појма скупа, можемо деци објаснити и код њих развити појам броја и бројевних операција, мерење величина и др.

ИНФОРМАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ У ПРЕДШКОЛСКОМ ОБРАЗОВАЊУ

У многим истраживањима приказани су улога, примена и значај увођења нових **информационих технологија (ИТ)** у образовању деце, са посебним акцентом на предшколско образовање. Указано је на неопходност интеграције нових рачунарских технологија у предшколско образовање, али само као допунско средство, а никако као основно и једино дидактичко средство (Хилченко, 2012а).

Рачунари у раду са предшколском децом могу послужити као допуна традиционалним методама рада и на тај начин могу побољшати квалитет активности који се води са предшколском децом. Тако нпр. метода демонстрације и поред несумњивих вредности ове општеприхваћене методе у настави, мањкава је због немогућности приказивања неких природних и вештачких

појава, значајних за јасно и прецизно сазнавање чињеница, појмова, процеса и вредности. Применом мултимедијалних система, тај недостатак се успешно може решити: демонстрацијом дела материје (*органског или неорганског порекла*), унутрашњом структуром предмета и уређаја, динамичним појавама у природи, и све ово уз примерено дозирање упутстава, коментара, објашњења.

Образовни рачунарски софтвер (ОРС) представља нове генерације образовне технологије, засноване на информатици и информатичким ресурсима.

Под појмом ОРС, подразумева се готови рачунарски програми који се могу користити у процесу наставе и учења при усвајању новог градива, вежбању, истраживању, игри итд. Могу бити намењени наставницима, васпитачима и деци различитог доба.

ОРС је постао атрактивно средство учења и за децу предшколског доба. Комбиновањем вербалних/појмовних и аудио-визуелних информација он омогућује сложен и близак приступ суочавању с различитим захтевима учења. Његова специфичност је у томе што омогућава интерактивно учење - тренутно исправљање грешака и утврђивање стеченог знања и вештина.

Дидактички осмишљени програми омогућавају постепено напредовање у складу са дејим могућностима, изазивајући на сваком нивоу осећање компетентности. Она омогућавају деци да боље упознају и разликују својства објеката (*нпр. боју и облик*) просте и редне бројеве, серијацију и скупове, укључујући и релацију међу њима, као и да решавају логичке и математичке проблеме и др. ОРС који се користе у раду са предшколском децом морају имати васпитно-образовну вредност и служе вежбању чула, усвајању, преради и примени сазнања, развоју интелектуалних способности и унапређивању креативности, не запостављајући при томе ни допринос изграђивању вољно-карактерних и социо-емоционалних квалитета дејје личности.

ОРС треба да представља концепт когнитивног и мултиактивног програма за учење, имајући у виду и утицај сензомоторике. То значи да се ментални развој детета заснива и унапређује у већој мери уколико се оно игра и манипулише различитим предметима, приборима и материјалима. Ово сазнање је одавно познато у психологији. Али када су у питању програми за учење, бар на овим просторима, сасвим се испушта из вида. Највећи број ОРС свој контакт са корисником заснива само на перцептуалном модалитету, односно на аудио-визуелној комуникацији. Међутим, познато је да сазнање своје порекло црпи и из сензомоторике и представља предуслов правилног емоционалног и социјалног развоја детета. Зато развој софтвера мора да иде у оба ова смера, односно да подједнак значај придаје развоју интелектуалних способности и манипулативно-моторичким спретностима детета, чиме се проширује основа учења ОРС практичним радом (*принципом очигледности*).

То у основи значи допуну основног когнитивног модела мултимедијског учења (Мауер, 2001), моторним учењем (*манипулација дидактичким материјалом, стицање искуства и моторних навика путем проприорецептора у мишићима и зглобовима руку и ногу*). У основи овакав модел учења, обогаћен је практичним радом детета дидактичким материјалом (Хилченко, 2012б).

"Свесни смо да већина деце воле видео игрице, а неки истраживачи их сматрају моћним алатом за учење."¹⁵ По Блук-у (Блеку) ефикасност учења путем манипулације анимацијом, огледа се на примеру функционалних односа. Ученици који су учили на овај начин, остварили су боље резултате од ученика који су исто градиво усвајали помоћу фотографија пропраћених текстом, низа дијапозитива или филма. Наиме, на резултате учења је од пресудног значаја имала активност ученика, манипулација деловима анимације и учења њихових односа, а не "надмоћ" технологије.¹⁶

Надамо се да ће у догледно време свака наша предшколска установа имати опремљен информатички кабинет, чиме ће се отворити потпуно нове могућности у васпитној пракси. Свакако да тиме неће бити решени сви проблеми. Наши софтверски и кадровски ресурси не задовољавају све потребе праксе. Неопходно је развој ОРС подићи на највиши могући ниво, поставити високе стандарде квалитета и установити критеријуме за његову примену у учионици. Што се тиче васпитача, неопходно им је пружити што више подршке и практичних савета о програмима које могу користити у свом раду.

ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

Проблем истраживања

Истраживање које смо обавили на узорку деце предшколске доби, треба да потврди или да одбаци нашу полазну хипотезу, *да ће деца учећи применом рачунара, директном манипулацијом анимираних садржина, остварити боље резултате од деце која исте садржине усвајају традиционалним путем.*

Предмет истраживања

Предмет истраживања је примена рачунара у вртићу, односно утицај рачунара на резултате рада деце у усвајању математичких садржина.

Истраживање је проистекло из потребе да се провере тврдње многих аутора да активност реализована уз примену рачунара даје боље резултате у раду са децом предшколске доби.

Претпоставка је да ће примена рачунара у току активности позитивно деловати на мотивацију деце и да ће уз ангажовање свих чула у току активности деца брже и лакше усвојити знање него што би усвојила уз активност реализовану на традиционалан начин.

¹⁵ Podatak je preuzet sa sajta www.edupoint.carnet.hr/casopis/57/clanci/1.html

¹⁶ Podatak je preuzet sa sajta www.edupoint.carnet.hr/casopis/57/clanci/1.html Ph.D. John B. Black, Teachers College, Columbia University (2nd International Conference on e-learning ICEL 2007.)

Циљ истраживања

Циљ истраживања је да се теоријски истражи и практично испита да ће примена рачунара - директном манипулацијом анимираних садржина, подићи квалитет рада на виши ниво.

Задаци истраживања

Испитати да ли активност у коју уводимо примену рачунара даје боље резултате од активности која се реализује на традиционалан начин.

Истраживачка хипотеза

Основна хипотеза

Да примена рачунара у току активности има статистички значајнији утицај на подизање ефеката активности деце предшколске доби, него када се исте садржине обрађују традиционално.

Истраживачки процес и елементи истраживања

Научно-истраживачке методе и узорак истраживања

Тачност постављене хипотезе проверићемо кроз рад са децом предшколске доби, групе старија-најстарија. Примењене научно-истраживачке методе биће експериментална метода (*са паралелним групама*) и метода анализе мерног инструмента (*теста тј. радног листа који ће деца да попуне, и квиза на рачунару, у оквиру Power Point презентације*).

Узорак истраживања

Узорак представљају деца предшколске доби, група старија-најстарија, односно, деца са 5-6 година.

Технике и поступци истраживања

Децу ћемо поделити у две једнаке групе (*12 у једној групи и 12 у другој групи*). Уз помоћ васпитачица извршено је уједначавање група. Групе ће реализовати активност из математике са темом: Скупови. Прва група реализује активност на традиционалан начин, који у овом случају подразумева манипулацију обручима, који представљају скупове, логичким блоковима као елементима скупа, разним унапред припремљеним апликацијама као елементе скупа. Уз много приче, демонстрације и манипулације дефинишемо појам скупа. На крају активности, деца раде мали тест провере знања на листу који се састоји од 5 задатака.

Са другом групом ћемо обрадити идентичну тему применом рачунара, где ће деца гледати слике и анимације, слушати звукове и где ће самостално долазити до закључака на основу онога што виде и раде. Све ово, дешава се у оквиру унапред припремљене Power Point презентације са директном манипулацијом свих анимираних садржина. У завршном делу сваке активности, деца ће решавати исте задатке као и претходна група, само што ће задаци бити представљени у облику интерактивног квиза у оквиру презентације на рачунару.

Мерни инструменти

Мерни инструмент у овом истраживању ће бити тест, односно, квиз. У завршном делу сваке активности деца ће добити тест/квиз са по 5 задатака. Анализом тестова утврдићемо тачност хипотезе коју смо поставили.

Организација и реализација истраживања

Истраживањем је обухваћено двадесет и четворо деце доби 5-6 година. Деца су подељена у две једнаке групе од по дванаесторо деце.

Са првом (*контролном*) групом деце, реализовали смо активност на традиционалан начин. У уводном делу деца су имала задатак да разврстају играчке, логичке блокове и апликације на три гомиле. Након тога укључили смо и обруче и од те три гомиле - формирали смо скупове. У даљем раду, манипулисали смо логичким блоковима, разних боја, величина и облика и тако дефинисали скупове, подскупове и празан скуп. У завршном делу, деца су попуњавала радни лист.

Са другом (*експерименталном*) групом реализовали смо активност уз примену рачунара. У уводном делу формирали смо скуп девојчица и скуп дечака и на основу њиховог личног искуства покушали да им дочарамо појам скупа. За главни део припремили смо презентацију у Power Point програму, коју су деца морала пажљиво да прате и активно да учествују - директно манипулишући анимираним садржинама у формирању скупова на екрану. Деца су активно учествовала у свему што се дешавало у презентацији. Постављана су им питања на која су требала да дају одговоре и да преброје елементе скупова и сл. Задатак васпитача састојао се у праћењу интеракције и мотивације за тему. У завршном делу ова група је решавала квиз на рачунару са истим задацима као и контролна група.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Табела бр. 1 представља бројчани приказ резултата истраживања.

	Активност уз примену рачунара (Експериментална група)		Традиционална активност (Контролна група)	
	Тачно задаци	Нетачно решени задаци	Тачно решени задаци	Нетачно решени задаци
Задатак бр. 1	9	3	9	3
Задатак бр. 2	8	4	6	6
Задатак бр. 3	10	2	8	4
Задатак бр. 4	7	5	4	8
Задатак бр. 5	11	1	9	3
Укупно	45	15	36	24

(Табела бр. 1)

Табела бр. 2 представља процентуални приказ резултата истраживања.

	Активност уз примену рачунара (Експериментална група)		Традиционална активност (Контролна група)	
	Тачно задаци	Нетачно решени задаци	Тачно решени задаци	Нетачно решени задаци
Задатак бр. 1	75%	25%	75%	25%
Задатак бр. 2	66,7%	33,3%	50%	50%
Задатак бр. 3	83,3%	16,7%	66,7%	33,3%
Задатак бр. 4	58,3%	41,7%	33,3%	66,7%
Задатак бр. 5	91,7%	8,3%	75%	25%
Укупно	75%	25%	60%	40%

(Табела бр. 2)

На основу добијених резултата произилази да је:

Задатак бр. 1 у којем су деца морала да пронађу и обележе онај скуп који је формиран по боји. Видимо да је у експерименталној групи 9-оро деце одговорило тачно, а 3-је нетачно. Исти резултат добили смо и у контролној групи.

Задатак бр. 2 у којем су деца требала да пронађу скуп који је формиран по врсти. 8-оро деце експерименталне групе је тачно решило овај задатак, док 4-оро није дало тачан одговор. У контролној групи пак, 6-оро деце је тачно решило задатак, а исто толико није решило овај задатак.

Задатак бр. 3 у ком су деца требала да увиде који подскуп је правилно заокружен. Након активности уз примену рачунара 10-оро деце је одговорило тачно а 2-је није, док су након традиционалне активности, резултати били 8 тачних, наспрам 4 нетачна одговора.

3

адатак бр. 4 гласи: "У ком скупу има највише елемената?" 7-оро је одговорило тачно, а 5-оро нетачно након активности уз примену рачунара, док је 4-оро одговорило тачно односно, 8-оро нетачно након традиционално одржане активности.

Задатак бр. 5: након активности уз примену рачунара 11-оро деце је решило тачно, а само једно дете је дало нетачан одговор, док је након традиционалне активности 9-оро деце тачно решило задатак, а 3-је нетачно. Задатак је био: "нажљиво погледати слику и обележити један од три мала скупа који би могао бити подскуп великог скупа."

ЗАКЉУЧАК

Истраживање које смо реализовали, потврдило је нашу полазну хипотезу. Према резултатима у табелама, деца која су присуствовала активности у којој смо примењивали рачунар, чије су садржине усвајане директном манипулацијом представљених садржина, остварили су боље резултате у решавању квиза. Они су остварили укупно и појединачно већи број тачних одговора у односу на децу која су учила традиционално. Надаље, у раду са рачунаром, деца су показивала већу мотивисаност, што је наша субјективна процена, а што би требало у неком наредном истраживању проверити мерним инструментом.

Традиционална активност је имала уобичајени ток на који су деца већ навикла. У уводном делу је била игра, у главном делу смо манипулисали дидактичким материјалом, *(деца су и овде учествовала у активности али су већим делом били посматрачи)*, деца су више била пасивна и имала су улогу слушаоца.

На основу истраживања, како теоријског тако и практичног дела, можемо да закључимо да примена рачунара у вртићу може бити веома подстицајна. У данашњем друштву у коме се ИТ великом брзином развија и у коме се трудимо да децу образујемо у кораку са временом, заиста постоји велика потреба да се уведе коришћење рачунара у раду са најмлађима. Васпитач мора знати како адекватно користити рачунар у раду са децом, како обогатити активности, како подићи рад са предшколском децом на виши ниво.

Наравно, мишљења смо да рачунар може бити само помоћно средство у раду са децом, он никако не може да замени предмете, жива бића, природу коју дете може да осети, окуси, помирише. Рачунар такође не може да замени васпитача у процесу васпитања или образовања, он му може само помоћи и олакшати рад са децом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Хилченко, С. (2012a): Учење манипулацијом анимације и анимирани филм у разредној настави, Настава и васпитање, Београд
2. Хилченко, С. (2012b): Математика + Мултимедија = "Бајпас" од манипулације до апстракције!, Теме, бр. 1, стр. 305-317, Ниш, 2012.
3. Mayer, R. E. (2001): Multimedia learning, New York: Cambridge University Press.
4. <http://sr.wikipedia.org/wiki/>
5. Податак је преузет са сајта www.edupoint.carnet.hr/casopis/57/clanci/1.html Ph.D. John B. Black, Teachers College, Columbia University (2nd International Conference on e-learning ICEL 2007.)

VISUAL ART IN CHILDREN'S THEATRE INSPIRED BY FOLK ART IN PRIMARY EDUCATION IN SLOVAKIA

Jozef Zentko, Miriam Uhrinova
Catholic University, Faculty of Pedagogy

Abstract: The paper presents a visual work that is inherent to children's theatre - theatre performed by children. The paper tries to show scenic system as well as scene in this type of theatre. The work examines different ways of applying techniques in creative arts activities in the context of knowledge of folk art in primary education, through the typical features and also by presentation of the basic types of puppets.

VÝTVARNÁ TVORBA V DETSKOM DIVADLE INŠPIROVANÁ ĽUDOVÝM UMENÍM V PRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ NA SLOVENSKU

PaedDr. Miriam Uhrinová, PhD. – PaedDr. Jozef Zentko, PhD.
Pedagogická fakulta Katolícka univerzita

Abstrakt: Príspevok predstavuje vizuálnu tvorbu, ktorá tvorí neodmysliteľnú súčasť detského divadla v kontexte divadla pre deti resp. divadla hraného deťmi. Približuje scénický systém ako aj samotnú scénu v tomto type divadla. Prostredníctvom charakteristických znakov ako aj prezentáciou základných typov bábok, predstavuje možné spôsoby uplatňovania dramatizačných techník v tvorivých umeleckých aktivitách v kontexte poznávania ľudového umenia v primárnom vzdelávaní.

Народно позориште заједно са маскирањем и маскама су саставни део народне ликовне уметности. Исто тако је саставни део духовне културе сваког народа. Простор народног позоришта је јако широк. У својој садржајној равини обухвата не само народну драматику него и све фолклорне изразе изражене у драмским формама. Драматично, дијалог, костим, реквизит, гесто, мимика стварају хармоничну целину¹⁷. Захваљујући појединим естетским изразима је могуће применити их у разним наставним часовима у примарном образовању. Најизраженије се примењује на часовима ликовног и музичког као и словачки језик и регионално образовање¹⁸. Ликовно стваралаштво заједно са делом текста ствара једну целовиту, компактну и хармоничну целину позоришне представе у народном као и класичном позоришту. Због тога је неодвојиви део драматичног образовања у стваралаштву дечије представе. У примарном образовању је потребно развијати исто временом обе компоненте позоришног умећа. Патрице Павис¹⁹ разликује у позоришту две основне компоненте позоришне представе:

1. Виз: глума, икониčnost, сцене, сценографија и слике на позорници
2. Текст: драмски и текст језик, симболизација и систем знакова²⁰

У развоју ликовног стваралаштва има значајан положај маска и реквизита али и народно маскирање, костим и лутка. Темелј народног позоришта за инспирацију у едукативном процесу стварају разне Бетлехмске игре. Школске и пашиове игре су састав позоришног живота на селу²¹. Маска мења глумца на потребно лице у драмској намери. У народној уметности представља пластичан израз лица, главе људске, животиње или митолошке. Често је допуњена костимом који покрива цело тело. Такав објекат можемо назвати машкара. У народној традицији из погледа функција маске делимо на: обредне, страшне – страховите, карневалске, позоришне и комедијалне²².

Маска као визуелно средство има јако битан значај који осигурава позоришну промену емотивног и експресивног карактера²³. За едукациони простор примарног образовања се најчешће користе маске са позитивним карактером као и зооморфне маске. Значајан положај у визуалном позоришту стваралаштву је стварање костима. Дочарава карактер глумца или лутке. Костим је њихова друга кожа, која за глумца није само украс и амбалажа али је спојен и са његовим телом. Костим наизменично или некада симултано преузима особите живог бића или неживог предмета. Осигурава пролаз између унутрашњости говорећег лица и вањским објективним светом²⁴. Саставни део костима могу бити и маске, разне начине маскирања, гардероба и реквизите. Костим има у драматизацији више функција:

- покривање (крије изглед глумца, мења га у друго лице-биће)
- уметничко представљање (предметно изражава лик игран глумцем)
- карактеристичну (ближе изражава драмско лице и то: социјално, морално и психолошки)
- ликовну (подиже ефекат визуелне ефикасности)²⁵

¹⁷ Por. SLIVKA, M.: *Slovenské ľudové divadlo*. Bratislava: Divadelný ústav, 2002. ISBN 80-88987-39-3

¹⁸ Výrazne uplatniteľné v prierezovej téme regionálna výchova. *Štátny vzdelávací program* ISCED 1 – primárne vzdelávanie.

¹⁹ Profesor na Université –Paris 8, teatrolog, jedná z najvýznamnejších osobností svetovej teatrologie. PAVIS, P.: *Divadelný slovník*. Bratislava: Divadelný ústav. 2004

²⁰ PAVIS, P.: *Divadelný slovník*. Bratislava: Divadelný ústav. 2004, str. 433.

²¹ ONDREJKA, K.: *Malý lexikón ľudovej kultúry Slovenska*. Bratislava: Mapa Slovakia plus, s.r.o. 2008, ISBN 978-80-8067-196-9

²² LUTHER, D.: Maska. In: Botík, J. a kol. *ENCYKLOPÉDIA ĽUDOVEJ KULTÚRY SLOVENSKA I*. Bratislava: VEDA, 1995. ISBN 80-224-0234-6

²³ SLIVKA, M.: *Slovenské ľudové divadlo*. Bratislava: Divadelný ústav, 2002. ISBN 80-88987-39-3

²⁴ PAVIS, P.: *Divadelný slovník*. Bratislava: Divadelný ústav. 2004, str. 245-246.

²⁵ *ENCYKLOPÉDIA DRAMATICKÝCH UMENÍ SLOVENSKA M-Ž*. Bratislava: SAV, 1990. str. 593.

У народном позоришту се сусрећемо и на појединим реквизитима које су у народним играма реткост. Често је тешко наћи разлику између маске, реквизите и костима²⁶. Значајан положај има луткарско позориште, које ствара део народног или номадског (чергарског) позоришта. За свој сликовит израз и уметничку вредност користи више врста лутака. Хармонија између естетских компонента т.ј. текстом, музиком, покретом и ликовношћу изазива у гледаоцу јак уметнички доживљај²⁷. У луткарском позоришту као специфичној врсти позориште уметности креирају ствараоци уметничку слику света и човека уз помоћ ликовне компоненте²⁸. У луткарском позоришту је битан луткоглумац који кроз лутку ствара лице позорнице-сцене²⁹. Својим физичким и психичким способностима утиче на не жив материјал-лутку, која у његовим рукама луткара оживљава³⁰.

Лутке разликујемо по начину манипулације:

- *висеће* (манипулација одозго) – марионета, висећа лутка
- *доње лутке* (манипулација одоздо) – лутке на 1 прст, дворучне лутке, јајајке, лутке на штаповима али лутке-варјаче, лутке у облику левка
- *ношене лутке* - тотемове лутке, мимичне лутке, лутка сенка, лутка – крошња

Са погледу простора лутке делимо на:

- *плошне*
- *просторне*³¹

Деца су стварала лутке из различитих материјала, често из кромпира су израђивала лутке на прсте, на длан. У Словачкој има значајан положај божићна луткарска игра Џафкулина³². У овој игри су коришћене лутке манипулисане одоздо – испод јавајке³³. Осим овог типа лутака се најчешће користе лутке манипулисане дланом и марионете. Јавајка је лутка, коју манипулишемо одоздо – испод³⁴. Мањушка је популарна лутка, која се навлачи на прсте луткоглумца као рукавица. На кажипрст се навлачи глава, палац и посредник стварају руку а длан ствара тело лутке. Је јако покретљива, омогућава непосредну игру са реквизитима. У словачкој постала популарна на крају 40. година и то највише у аматерских ансамблима. Пре се на истом принципу користила крпена лутка и лутка са главом од кромпира – кромпирово позориште. Мањушке – лутке на прсте спадају у најједноставније и технолошки скромне лутке³⁵. Марионета је врста висеће лутке, која је манипулисана концима или жицом одоздо. Направљена је од дрвета, кашированог материјала или из текстила. Покрет и гестикулација ове лутке се преноси уз помоћ „водомера“ и конаца на делове тела лутке, које су технолошки подељене на делове са зглобовима по анатомији човека или животиње. Луткоглумац је сакривен иза кулиса, сцене или простором позорнице. Савремено модерно луткарство користи и систем откривеног водјења³⁶. Овај тип лутака је одговарајући за дечије позориште играно одраслим глумцима. Осим лутака је у луткарском позоришту потребна и сцена, т.ј. простор за покрет лутака³⁷. Уз предлог се мора посветити пажња на количину, разноврсност и боју сценских детаља. Битну улогу у интенцијама мотивације ученика при ликовном стваралаштву има личност учитеља. Учитељ мора ученике инспирисати и пробудити њихову унутрашњу мотивацију, шта више, мора бити заинтересиран то стање издржати³⁸. У овом случају можемо споменути рецептивну (праћење народног позоришта и луткарског позоришта) и активну (ликовно стваралаштво) део ликовног образовања. По Ваврдовеј се укључењем детаља народне уметности обогати знање ученика о ново познавање везано за средину. У ово знање укључујемо и познавање историје, традиције и обичаја. Избор мора бити одговоран са обзиром на знање ученика и на ниво њиховог можданог потенцијала³⁹. То је начин на побољшање спознаје културне позадине.

²⁶ Por. SLIVKA, M.: *Slovenské ľudové divadlo*. Bratislava: Divadelný ústav, 2002. ISBN 80-88987-39-3

²⁷ Por. GASPER LUDIKOVÁ, H.: *Výtvarne riešenia v bábkovom divadle*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2006. str. 13.

²⁸ Por. PALÍKOVÁ, B.: Schopnosti a zručnosti bábkoherca. In: Maťašík, A. a kol.: *Má (Mat) Divadlo zmysel?*. Zborník referátov zo VII. Medzinárodnej Banskobystrickej teatrologickej konferencie v cykle Dnes a tu.

²⁹ *ENCYKLOPÉDIA DRAMATICKÝCH UMENÍ SLOVENSKA M-Ž*. Bratislava: SAV, 1990.

³⁰ Por. PALÍKOVÁ, B.: Schopnosti a zručnosti bábkoherca. In: Maťašík, A. a kol.: *Má (Mat) Divadlo zmysel?*. Zborník referátov zo VII. Medzinárodnej Banskobystrickej teatrologickej konferencie v cykle Dnes a tu.

³¹ *ENCYKLOPÉDIA DRAMATICKÝCH UMENÍ SLOVENSKA M-Ž*. Bratislava: SAV, 1990. Por. tiež GASPER LUDIKOVÁ, H.: *Výtvarne riešenia v bábkovom divadle*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2006.

³² Ľudová bábková vianočná hra v ktorej vystupujú traja koledníci – chlapci, ktorí nosia drevený betlehem s drevenými bábkami. Hra je charakteristická pre obec Lendak. Por. LUTHER, D.: Džafkulina. In: Botík, J. a kol. *ENCYKLOPÉDIA ĽUDOVEJ KULTÚRY SLOVENSKA I*. Bratislava: VEDA, 1995. ISBN 80-224-0234-6

³³ LUTHER, D.: Báбка. In: Botík, J. a kol. *ENCYKLOPÉDIA ĽUDOVEJ KULTÚRY SLOVENSKA I*. Bratislava: VEDA, 1995. ISBN 80-224-0234-6

³⁴ Por. *ENCYKLOPÉDIA DRAMATICKÝCH UMENÍ SLOVENSKA M-Ž*. Bratislava: SAV, 1990.

³⁵ DAŠKOVÁ, K. a kol.: *Vysoká škola dievčenskej zručnosti*. Bratislava: Mladé letá, 1976

³⁶ Por. *ENCYKLOPÉDIA DRAMATICKÝCH UMENÍ SLOVENSKA M-Ž*. Bratislava: SAV, 1990.

³⁷ Por. GASPER LUDIKOVÁ, H.: *Výtvarne riešenia v bábkovom divadle*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2006. str. 15.

³⁸ BLAHÚTOVÁ, D. - PAĽOVČÍKOVÁ, E. - BALÁŽOVÁ, M. 2008. Motivácia žiakov vo vyučovaní biológie a prírodopisu podľa budúcich a začínajúcich pedagógov. In: *Tvorivé vyučovanie*. Ružomberok : Katedra pedagogiky PF KU, 2008, s. 11-17. (CD-room). ISBN 978-80-8084-374-8.

³⁹ VAVRDOVÁ, A. 2010. Pripravenosť učiteľa na výuku vlastivedy pro potreby školskej reformy. In *Primární a preprimární pedagogika v teorii, praxi a výzkumu*. Sborník z vědecké konference s mezinárodní účastí. Olomouc : Altyn, 2010. s. 162 – 166. ISBN 978-80-87224-08-3.

Табела. 3 Елементи народног позоришта, које долазе до изражаја у подручју образовања државног образовног програма ИСЦЕД 1

ИСЦЕД 1 ОБРАЗОВНО ПОДРУЧЈЕ	ПРЕДМЕТЕ	ПРЕДЛОГ ЗА МОГУЋЕ СВРСТАВАЊЕ ЕЛЕМЕНТА РЕГИОНАЛНОГ ВАСПИТАЊА У ДРЖАВНОМ ОБРАЗОВНОМ ПРОГРАМУ ИСЦЕД 1
Језик и комуникација	Словачки језик и литература	Развијање комуникативних и читатељских компетенција – познавање свог језика, који можемо схватити и као знак народног и индивидуалног идентитета, спознавање дијалекта, познавање свог региона кроз литературу и значајне литерарне личности. Спознавање појма позоришна игра. Драмски жанр намењен дечијем гледаоцу је луткарска игра, луткарско позориште. Увежбавање позоришне игре.
	Страни језик	Спознавање начина живота људи у разним државама, спознавање њихове државе као и њихове културне традиције уз упоређивање са сопственим регионалним условима. Увежбавање позоришне игре.
Уметност и култура	Ликовно васпитање Музичко васпитање	Уметнички изражај ученика на тему словачког културног наследства усмереног на регион (ликовни, музички, плесачки, драмски и друге изражаје) схватати значај културних и уметничких успомена. Упознавати лепоту народне уметности. Стварање лутака, луткарске сценографије и ликовне игре.
Природа и друштво	Познавање родне земље	Спознавање региона са усмерењем на садашњост и прошлост, спознавање културних вредности и традиција и обичаја у региону, развијање народне свести кроз познавање, посматрање и оцењивање појава у свом региону.
Човек и вредности	Религијско васпитање	Развијање схватања и толеранције у вези са другим народностима и конфесијама, формирање идентитета човека и његове вредносне оријентације, развијање хришћанских традиција. Вежбање Бетлехмске игре и игре о Светој Дороти.

Визуелно стваралаштво се у луткарском позоришту лако употребљава у битним међупредметним повезаностима. У сваком наставном предмету се нуди могућност употребљавати народну културу при појединим едукативним темама целу школску годину. Са обзиром на садашње могућности и интеграције модерних технологија у едукативне праксе је могуће користити и медија⁴⁰. Највише одговарајуће је ликовно образовање – васпитање.

Упознавањем народног позоришта, које схватамо као најбитнији пример ликовне инспирације, код деце ствара и потребан однос према народу и народном идентитету.

ЛИТЕРАТУРА

1. SLIVKA, M.: Slovenské ľudové divadlo. Bratislava: Divadelný ústav, 2002. ISBN 80-88987-39-3
2. Štátny vzdelávací program ISCED 1 – primárne vzdelávanie.
3. PAVIS, P.: Divadelný slovník. Bratislava: Divadelný ústav. 2004
4. ONDREJKA, K.: Malý lexikón ľudovej kultúry Slovenska. Bratislava: Mapa Slovakia plus, s.r.o. 2008, ISBN 978-80-8067-196-9
5. LUTHER, D.: Maska. In: Botík, J. a kol. ENCYKLOPÉDIA ĽUDOVEJ KULTÚRY SLOVENSKA I. Bratislava: VEDA, 1995. ISBN 80-224-0234-6
6. ENCYKLOPÉDIA DRAMATICKÝCH UMENÍ SLOVENSKA M-Ž. Bratislava: SAV, 1990.
7. GASPER LUDIKOVÁ, H.: Výtvarné riešenia v bábkovom divadle. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2006. str. 13.
8. PALÍKOVÁ, B.: Schopnosti a zručnosti bábkoherce. In: Maťašík, A. a kol.: Má (Mať) Divadlo zmysel?. Zborník referátov zo VII. Medzinárodnej Banskobystrickej teatrologickej konferencie v cykle Dnes a tu.
9. LUTHER, D.: Džafkulina. In: Botík, J. a kol. ENCYKLOPÉDIA ĽUDOVEJ KULTÚRY SLOVENSKA I. Bratislava: VEDA, 1995. ISBN 80-224-0234-6
10. LUTHER, D.: Bábka. In: Botík, J. a kol. ENCYKLOPÉDIA ĽUDOVEJ KULTÚRY SLOVENSKA I. Bratislava: VEDA, 1995. ISBN 80-224-0234-6
11. DAŠKOVÁ, K. a kol.: Vysoká škola dievčenskej zručnosti. Bratislava: Mladé letá, 1976
12. BLAHÚTOVÁ, D.- Paľovčíková, E.- Balážová, M. 2008. Motivácia žiakov vo vyučovaní biológie a prírodopisu podľa budúcich a začínajúcich pedagógov. In: Tvorivé vyučovanie. Ružomberok : Katedra pedagogiky PF KU, 2008, s. 11-17. (CD-room). ISBN 978-80-8084-374-8.

⁴⁰ BLAHÚTOVÁ, D.- MACKO, J. - STOLLÁROVÁ, N. 2011. *Multimedia Elements in Biology and Chemistry Education*. In: *Informatologia*. - ISSN 1330-0067, Vol. 44, No. 4 (2011), p. 353-354.

13. VAVRDOVÁ, A. 2010. Přípravenost učitele na výuku vlastivědy pro potřeby školské reformy. In Primární a preprimární pedagogika v teorii, praxi a výzkumu. Sborník z vědecké konference s mezinárodní účastí. Olomouc : Altyn, 2010. s. 162 – 166. ISBN 978-80-87224-08-3.
14. BLAHÚTOVÁ, D.- MACKO, J. - STOLLÁROVÁ, N. 2011. Multimedia Elements in Biology and Chemistry Education. In: Informatologia. - ISSN 1330-0067, Vol. 44, No. 4 (2011), p. 353-354.

DIGITAL PAPETRY (GENESIS, DEVELOPMENT, CHARACTERISTICS)

Anica Pavlovic

Preschool Institution „Lane“, Aleksinac, Serbia

Abstract: This paper presents the genesis, development and characteristics of digital puppetry which is increasingly present worldwide, as well as in our country. This is a new technology, virtual reality and animation, based on the creativity and imaginativeness, particularly concerning multimedia initiations. In addition, it represents the methodology of 3D computer graphics obtained from expert literature and from some Internet sites.

Keywords: digital, virtual reality, animation, technology.

ДИГИТАЛНО ЛУТКАРСТВО (ГЕНЕЗА, РАЗВОЈ, ОДЛИКЕ)

Аница Павловић

ПУ „Лане“, Алексинац, Србија

Резиме: У раду се разматрају генеза, развој и одлике дигиталног луткарства, које је све више присутно у светским оквирима, па и код нас. Ради се, заправо, о новој технологији, виртуелној стварности и анимацији, заснованој на креативности и маштовитости, а посебно на мултимедијалним иницијацијама. Такође, указујемо и на методологију рада 3Д компјутерске графике, а све то захваљујући новим сазнањима из уже стручне литературе и са појединих сајтова на интернету.

Кључне речи: дигитално луткарство, виртуелна стварност, анимација, технологија.

„Све што је измишљено постоји
у овом или у неком другом свету.“

Новалис

1.

У приказивању предмета истраживања придржавамо се хронолошког редоследа, како би се што потпуније стекао увид у порекло и развој дигиталног луткарства у свету и код нас. Као и све друге позоришне и дигиталне уметности, тако и дигитално луткарство има своју историју и одређени континуитет, који треба пажљиво сагледати и пратити његов напредак. По природи ствари, дигитално луткарство је настало као израз места и времена у коме је деловало, мада са почетним скромним амбицијама и неслућеним могућностима о његовом даљем техничком / мултимедијалном развоју.

Слика 1.

Осим техничке (дигиталне) оспособљености, аниматор мора поседовати одређену *интуицију и испирацију*, какву је још у античкој Грчкој заговарао Платон када се бавио питањима глуме. Овде се, наравно, мисли на сасвим другачије услове и околности, али уз једну недоумицу - да ли је аниматор оригинални стваралац или само вешт манипулатор, медијатор, креатор и забављач? На то питање није лако одговорити, будући да у сваком понуђеном одговору има по мало истине. С друге стране, може се пружити лаконски одговор да је аниматор у дигиталном луткарству уметник који на одређен начин обједињава све поменуте елементе деловања. У свом раду он мора имати пуну и сталну концентрацију, како би успешно одржао сам ток анимације и владао не/предвиђеним променама.

Аниматор је непосредни процењивач и егзекутор свог подухвата и идеје, његов идејни творац и креатор од почетка до краја. Он је *кројач судбине* у представи / анимацији, која је истовремено и резултат колективног чина. Узимајући у обзир могуће учешће публике и анимацију глумца, дигитално луткарство је „збирна именица која означава заједнички учинак свих у њему, сви су овлашћени да га представљају“ (Бора Драшковић).

Аниматор је, заправо, јединка која управља сложеним и несвакидашњим процесом анимације, при чему има помоћ фотографије, монтаже, камере, разних трикова итд. Гледајући или учествујући у представи дигиталног луткарства, публика ин/директно преобраћа њен смисао или јој даје нови, другачији у односу на очекивани, што значи да и сама може интервенисати и модификовати њену драматургију и сценску радњу. Аниматор има ту слободу и могућност неограничене игравости, са бројним варијацијама, значењима и сликовним трансформацијама. Учествовање у дигиталној луткарској представи није уобичајени *начин живота* (Ж. П. Сартр), већ начин играња и интуитивног замишљања виртуелног света помоћу

лутке и компјутерске анимације. „Специјализовани хардверски уређаји омогућавају кориснику да види 3Д ефекте и да барата њима у сценама.“⁴¹

Поред аниматора, други битан фактор у дигиталном луткарству јесте гледалац, као потенцијални са/учесник и/или креатор драмске радње и њеног тока. Његово присуство и учешће су, према томе, драгоцени и незаобилазни, будући да спонтано и на лицу места могу доприносити коначној уметничкој креацији. Овде немамо класичног глумца или луткара, већ посебно обученог аниматора који управља читавим или одређеним делом дигиталног процеса и уз помоћ разних програма осмишљава ток игре, боју гласа, покрете лутке и др. Партнерски однос са публиком лако је успоставити, јер је то и један од циљева дигиталног луткарства. Као најмлађа и хибридна врста луткарског театра, дигитално луткарство подразумева и тзв. *смањење људскости* (Жан Дивињо), јер управљање за пултом и компјутерском тастатуром то лако омогућава.

У основе компјутерске анимације спада и **дигитално луткарство** (енг. digital puppetry / performance animation), у коме доминира тзв. *привидан свет* са објектима и лицима у покрету. На тај начин ствара се утисак о њиховом кретању, односно оживљавању (animation – оживљавање). Компјутерском симулацијом (simulatio – претварање) обликује се понашање и делање датог објекта (аниматора, лик, лутке), при чему се наглашава привид кретања у стварном времену или анимацијом *слика по слика*. Објекат се може двојако анимирати, а према подели коју је сачинио проф. др Хрвоје Голд:⁴²

1. непосредно – када људска рука управља покретима руке лика (објекта) и
2. посредно – када се компјутерским мишем управља и померају делови тела.

Први метод обухвата маркере /диоде које се стављају на тело аниматора, кога прате камере у току извођења. То подразумева претходно обележавање кључних тачака анимираног модела, односно покретачке позиције. Аниматор има одређену слободу кретања, али не у свим ситуацијама због евентуалне непредвидивости.

Поред поменутог, други метод анимације обухвата магнетско означавање, које подразумева скуп магнетских пријемника на извођачу (глава, рамена, руке, ноге, груди, леђа), чији положај и оријентацију компјутер прати и регулише. Аниматор дејствује у *стварном времену*, није ограничен дужином трајања извођења и може одиграти више улога. У зависности од циља и реаговања публике, он се прилагођава новонасталим условима и околностима. Захваљујући компјутерској анимацији, постоје могућности да се имитира кретање људског тела, начин хода, трчање, скакање и сл.

Привидна стварност (привидно окружење, синтетизовано окружење) подразумева компјутерски изграђено окружење, настало коришћењем интерактивне графике и анимације, а с циљем физичког и/или психичког урањања једног или више корисника у виртуелну стварност. Дигитално луткарство је једно од подручја које се у компјутерској анимацији користи за ту намену, првенствено у смислу израде људских ликова (аватара) у привидном свету обележавањем (нпр. камером) покрета човека и моделирањем покрета и понашања ликова компјутерским програмом.

Виртуелна окружења су предмети и простори који се стварају као модели на компјутеру, а оживљавају се 3Д компјутерском графиком. Примене сежу у најразличитија подручја, као што су игре, ТВ, дизајн, пројектовање, обука, симулације, визуелизација података, комуникације, маркетинг итд.

Компјутерска анимација је у пуном процвату, али о дигиталном луткарству још увек не постоји адекватна стручна литература и оно није откривено у свим облицима свог феномена. У складу са ставом Всеволода Мајерхољда да „позориште не подноси застој и непокретност“, дигитално луткарство по природи ствари и својој драматургији подразумева динамику, покрет, анимацију. Естетска и уметничка концепција овог вида луткарства заснива се, пре свега, на синтези позоришног (луткарског) и дигиталног (виртуелног) и то је његова основна *differentia specifica*.

2.

У свету влада све веће интересовање за дигитално луткарство, које се развија по принципу концентричних кругова. Иако не постоје детаљна театролошка истраживања о овој проблематици, може се претпоставити да ће се она одвијати и у правцу интердисциплинарног проучавања и разумевања дигиталног окружења, које је неодвојиво од уметности и теорије 21. века.

Отуда је неопходно упознавање на неколико нивоа:

1. упознавање са основним принципима области,
2. упознавање са средствима које омогућавају да се добије жељени ефекат или анимација,
3. упознавање методологије и начина рада 3Д.

Једно од важних питања је и међусобни однос / корелација луткарства и виртуелне анимације, њихово место, улога и значај у целокупној уметничкој и компјутерској креацији.

⁴¹ Цветковић, Драган (2006): *Рачунарска графика*, Београд: Рачунарски факултет и ЦЕТ, стр. 102-103.

⁴² Gold, Hrvoje (2009/2010): *Sustavi prividne stvarnosti u prometu*, Presentacije s predavanja. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet prometnih znanosti.

Ако се има у виду позната крилатица да се *позориште може научити само у позоришту*, онда се то исто (или слично) условно може рећи и за дигитално луткарство, а нарочито због визуелизације, интерактивног односа и конкретних чулних опажаја. Дигитално луткарство је својеврсно новаторство и *последња реч технике*, која све више инклинира ка цртаном филму и филму уопште. С обзиром на то да је у зачетку, односно у пуном процвату и развоју, самим тим немогуће је дати неке коначне судове о његовој феноменологији и перспективи, јер оно веома напредује упоредо са развојем напредне модерне технологије и компјутерске цивилизације. Према томе, поједини сегменти његовог усавршавања не могу се прецизно одредити, чак ни наслутити. Дигитално луткарство може се проучавати са неколико различитих аспеката:

1. луткарског (позоришног),
2. цртачког (графичког),
3. дигиталног (технолошког),
4. културолошког (цивилизацијског),
5. педагошког (сазнајног),
6. уметничког (естетског)...

Међутим, нас највише интересује *театролошки аспект*, односно питање колико има елемената позоришне (луткарске) уметности у целокупној дигиталној анимацији. Једна чињеница је сасвим извесна и непобитна – дигитално луткарство је потпуно нова врста луткарства, која и те како прати савремена достигнућа и средства компјутерске графике. Без обзира на степен интересовања и рецепцију, дигитално луткарство не може бити потиснуто зато што прати корак са временом и техничким развојем друштва у целини.

Слика 2.

Током свог постојања дигитално луткарство је прошло кроз кратак али занимљив период, у коме се постепено стварала слика о његовом раду и уметничким резултатима. Оно се, по принципу концентричних кругова и по методи од појединачног ка општем, развијало и заснивало на следећима релацијама:

представа (луткарство) – **игра** (забава) – **анимација** (виртуелна стварност).

Спој ових елемената чини суштину самог стваралачког (извођачког) чина у дигиталном луткарству и као такав омогућава непосредан увид у његову целокупну реконструкцију. *Техника* и *људски фактор* представљају кључне компоненте ове врсте уметности, која изискује одређени вид обуке и спознаје компјутерске анимације. То је, у неку руку, једно посебно обележје дигиталног луткарства, које се све више своди на једноставна и економична виртуелна решења, у смислу да оставља довољно простора за домаћтање, асоцијативност и артистичку надоградњу због свог *места недоречености* (Роман Ингарден).

Уместо сценског (материјализованог) простора, у дигиталном луткарству срећемо се са виртуелним (нестварним) простором, који се у свести аниматора рефлектује као илузија (фикција). То потврђује чињеницу да је сценски простор сваке епохе у дослуху „са идејама које та епоха жели да нагласи“.⁴³ Данашње време је незамисливо без информатике и компјутеризације, па отуда је разумљив овај став који говори о спрези актуелне епохе са идејама које собом носи. Виртуелни простор, заправо, за аниматора је својеврстан *маневарски простор* (Љубомир Драшкић), у коме се осмишљавају (реализују) разне дигиталне креације, пуне игравости, узбудљивости и акционости.

Дигитално луткарство има ту *магнетску привлачност*, која ће деци различитих узраста бити врло занимљиво и подстицајно по много чему. Представа ове врсте може, а не мора да има исти крај и драматургију уопште, јер то зависи од њеног рачунарског програмирања и одређених софтвера у студијама са одговарајућом опремом. Истовремено, од праксе, маште и умећа самог аниматора умногоме зависи развој драмске радње, стварање конфликтне ситуације и коначан исход у тродимензионалној

⁴³ Витошевић – Ђеклић, Невена (2008); *Откривање крстоликих бајки*, Драматургија простора уметничке бајке, Београд: Чигоја, стр. 16.

конфигурацији. Стога, није претерано рећи да је аниматор у дигиталном луткарству истовремено и глумац, и редитељ, и драматург, али не у класичном смислу те речи. Он влада читавом анимацијом и одлучује о свему, а на основу појединачне свести (аниматор) и колективног не/искуства (публика). Контактираће и анимирати публику онолико колико сматра да може или треба, или кад осети да је исцрпео своје извођачке и друге креативне могућности. У дигиталном луткарству као да се остварују речи Гордона Крега, који је говорио да ће „глумац ишчезнути“. Његова *надмарионета* постала је сада нешто сасвим друго и у много другачијим условима, односно у неком сасвим новом виртуелном свету, незамисливом у Крегово доба.

Имајући у обзир чињеницу да деца веома воле **цртане филмове** и **видео-игрице**, онда се с правом може закључити да ће самим тим рецепција дигиталног луткарства бити потпунија и садржајнија од очекиване. Данас је у свету отворен пут за осамостаљивање и инаугурисање дигиталног луткарства, које треба гледати и вредновати паралелно у складу са развојем 3Д технологије. Виртуелна анимација функционише „по властитим законима“ (Макс Херман), те њену праву суштину тек треба открити у целини. **Игра** је, такође, битна компонента и *spiritus movens* читавог виртуелно-луткарског синкретизма, који је већ попримио свој изражајни и симболички идентитет.

3.

Дигитално луткарство подразумева, такође, и „јединство складне сарадње“ (Анри Гује), у првом реду између лутке и анимације. Да би аниматор био успешан, он мора претходно овладати одређеним законитостима луткарске уметности, али и принципима дигиталне анимације која имају своја правила и технолошке карактеристике. Дигитално луткарство се не одвија у реалном (позоришном), већ у виртуелном (нестварном) простору, који само донекле има утицаја на прихватање и доживљавање код публике. Посредством дигиталне анимације, ово луткарство егзистира уз игру, покрете, „след слика и концептуализацију симбола“ (Јоахим Фибах). Дигитално луткарство доноси разна изненађења, неочекиване обрте и непредвиђене ситуације, у којима понекад важе опште драмске законитости и правила. Стога се може говорити о некој врсти импровизације, која је, заправо, ствар тренутка, људског надахнућа и 3Д технологије.

Слика 3.

Дигитално луткарство подразумева тзв. *двоструку илузију* (Жан Дивињо), у смислу да се једна односи на лутку а друга на анимацију. Према томе, ради се о драматургији усложњеној синкретизмом тих двају конституената, који су нераскидиво повезани и чине јединствену органску целину. Дигитално луткарство заслужује исцрпно теоријско, техничко и практично разматрање, нарочито изношење личних искустава и сазнања оних који се њиме баве. Такође, недостаје приручник, односно нека врста упутстава или водича кроз основе, смисао и суштину дигиталног луткарства, а то је у домену интересовања, пре свега, самих извођача и креатора виртуелне анимације. Дигитално луткарство има своју будућност и перспективу.

Овај пионирски прилог треба да послужи као подстицај теоријском промишљању поменуте тематике, коју тек очекују разноврсна истраживања и анализе. Неопходне су интердисциплинарне методе у проучавању његове естетике, комуникације, методологије рада и рецепције уопште. За детаљније проучавање ове проблематике неопходни су адекватни научно-стручни извори, а њих је веома мало. Одређена сазнања, ипак, могу се стећи на појединим сајтовима и интернетским страницама на српском или енглеском језику.

ЛИТЕРАТУРА

1. Витошевић – Ђеклић, Невена (2008): Откривање крстоликих бајки, Драматургија простора уметничке бајке, Београд: Чигоја.
2. Gold, Hrvoje (2009/2010): Sustavi prividne stvarnosti u prometu, Presentacije s predavanja. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet prometnih znanosti.
3. Gutiérrez, A. Mario - Vexo, Frédéric - Thalmann, Daniel (2008): Stepping into Virtual Reality, London: Springer.
4. Лазић, Радослав (2004): Светско луткарство, историја, теорија, истраживања, Београд: Фото футура и аутор.
5. Мисаиловић, Миленко (1988): Драматургија сценског простора, Нови Сад: Стеријино позорје и Дневник.
6. Медиговић, Миодраг (1999): Дигитални филм, Београд: ФДУ.
7. Мунитић, Ранко (2007): Естетика анимације (друго, допуњено издање), Београд: Филмски центар Србије и Факултет позоришне уметности.
8. Мунитић, Ранко (2007): Естетика анимације (друго, допуњено издање), Београд: Филмски центар Србије и Факултет позоришне уметности.
9. Мунитић, Ранко (2007): Естетика анимације (друго, допуњено издање), Београд: Филмски центар Србије и Факултет позоришне уметности.
10. Мунитић, Ранко (2007): Естетика анимације (друго, допуњено издање), Београд: Филмски центар Србије и Факултет позоришне уметности.
11. Мунитић, Ранко (2007): Естетика анимације (друго, допуњено издање), Београд: Филмски центар Србије и Факултет позоришне уметности.
12. Мунитић, Ранко (2007): Естетика анимације (друго, допуњено издање), Београд: Филмски центар Србије и Факултет позоришне уметности.
13. Мунитић, Ранко (2007): Естетика анимације (друго, допуњено издање), Београд: Филмски центар Србије и Факултет позоришне уметности.

14. Pandžić, S. Igor (2004): Virtualna okruženja, Zagreb. Element.
15. Цветковић, Драган (2006): Рачунарска графика, Београд: Рачунарски факултет и ЦЕТ.
16. Штајнбек, Дитрих: Увод у теорију и систематску науку о позоришту у: Култура,
17. часопис за теорију и социологију културе и културну политику (тематски број о
18. позоришту), бр. 48-49, 1980. Београд, стр. 21-33.
19. http://dejangrba.dyndns.org/Dejan_Grba/Digital_Art_Links.html
20. www.fpz.hr/hgold

FACTORS OF DEVELOPMENT OF SELF-IMAGE OF PRESCHOOL AGED CHILDREN

Mira Galic, Natasa Radulovic, Assistant Dr. Aleksandra Sindic
Center for preschool Education, Banja Luka

Summary: The image of oneself is a very complex psychological and pedagogical phenomenon which refers to psycho-physical structure of a personality and it is an important foundation of its mental health. The work has arisen out of cognition that the forming of a positive and real picture of oneself at an early age is a significant precondition of development of personality and out of an effort to find out what are the factors which effect the forming of an image of oneself in a preschool child. Therefore, the research goal of this empirical survey of research is the determining of factors of development of characteristics of the image of oneself in children of a preschool age.

For the needs of the research constructed were instruments for collection of relevant data: assessment scale for educators, a survey sheet for parents and a protocol of the connected interview for children. The results of the statistical analysis lead to conclusions that most children of this age has a positive image of oneself although it is still not real, and that its development is not conditioned by the sex. A link has been established between parents' evaluations of children and the child's image of oneself, and it is important to educate parents about their role in the early development of a child.

Key words: image of oneself, preschool aged children, family, educators, peers.

ЧИНИОЦИ РАЗВОЈА СЛИКЕ О СЕБИ ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Мира Галић, Наташа Радуловић, др. Александра Синдић
Центар за предшколско васпитање и образовање - Бањалука

Резиме: Слика о себи је веома сложен психолошки и педагошки феномен који се односи на психофизичку структуру личности и важан је темељ њеног менталног здравља. Рад је проистекао из сазнања да је формирање позитивне и реалне слике о себи још на раном узрасту значајан предуслов развоја личности и из настојања да се истражи који су то чиниоци који утичу на формирање слике о себи код предшколског дјетета. Дакле, истраживачки циљ овог емпиријског сервеј истраживања је утврђивање најзначајнијих чинилаца развоја елемената слике о себи дјеце предшколског узраста..

За потребе истраживања конструисани су инструменти за прикупљање релевантних података: скала процјене за васпитаче, анкетни лист за родитеље и протокол везаног интервјуа за дјецу. Резултати статистичке анализе наводе на закључке да већина дјеце на овом узрасту има позитивну слику о себи мада она још није реална, те да њен развој није условљен полом. Утврђена је повезаност између родитељских процјена дјетета и дјечије слике о себи, те је важно едуковати родитеље о њиховој улози у раном развоју дјетета.

Кључне ријечи: слика о себи, дјеца предшколског узраста, породица, васпитачи, вршњаци.

ДУХОВНИ ЖИВОТ ДАНАШЊЕГ ДРУШТВА

Др Емеше Мате

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме: Овај чланак даје конструктивну критику данашњег образовања, васпитања и културе ослањајући се на лингвистичке ресурсе Мађарског и Енглеског језика, филозофска дела значајних мислилаца и Хришћанских списа. Истраживач сугерише да свака особа носи у себи језгро древног познавања Универзума. С друге стране, данас живимо у садашњем друштву удаљени од архетипског знања док су наше душе као једини сензори интуиције, бомбардовани делићима информација које долазе из света око нас на које одговарамо и реагујемо кроз наше друштвено саграђене улоге које смо усвојили кроз образовни систем и културу. Рад се завршава сугестијама да треба да улажемо напоре у супротном смеру, повратка ка извору и универзалном јединству које не можемо остварити кроз спољну помоћ или утицај.

Кључне речи: архетипско знање, појединачност и Универзум, Мајка природа, данашње друштво.

SPIRITUAL LIFE OF THE CONTEMPORARY SOCIETY

Dr. Emese Mate

College of Vocational Studies, Subotica, Serbia, Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers

Abstract: This paper delivers a constructive critique of contemporary education and culture drawing on linguistic resources of Hungarian and English language, philosophical works of influential thinkers and Christian scriptures. The researcher suggests that every individual carries within oneself the arch-core of the ancient knowledge of the Universe. On the other hand, one lives in contemporary society detached from archetypal knowledge and our souls as sensors of intuition are bombed by pieces of information coming from the outside to which we react in our socially constructed roles which we adopted through educational system and culture. The paper concludes with suggestions that we should strive and invest our efforts in the opposite direction of returning to the source and the universal unity which cannot be achieved by external help or influence.

Keywords: archetypal knowledge, individual and the Universe, Mother Nature, contemporary society.

“The Self of the human who had fallen out of the unity and openness of existence has been degraded.” [1]

Key concepts for the idea of spiritual life

- Lét - being
- Élet - life

Élet and lét are two different words for “life” in Hungarian originating from the same core. Élet is the time and space bounded course of life, the fortune of man. Lét is life in general, the universal Being that is beyond the boundaries of time and space. Similarly, in the English language there is a remarkable connection between the different meanings of “Being”, existence and creature.

Key concepts for the idea of society

- Egyed - individual
- Egység – unity

The Hungarian language is an ancient language which has retained its core vocabulary and structures ever since its dawns. The gap between the signifier and the signified has not widened so the language is still able to convey and communicate ancient arch-knowledge. The resonance of the spoken word with its sound and meaning harmonizes with the resonance of the universe, says the teaching of Prof. Lajos Szőke. [2] The concepts “individual” and “unity” have the same core in Hungarian: “egy” meaning “one”. The individual is one with the united, part of it and a unity for itself as is the stone of the peach. As such every individual carries in itself the arch-core of the universe, the ancient knowledge is within each of us.

Human being – trinity of body, soul and spirit

The human being living in contemporary society is only aware of its body. We live our presence with our body, our soul is connected to eternity (universal) and the spirit is our gateway to stream of archetypal knowledge. Our soul is the sensor that warns us to lead a fuller life, to try to reach over the boundaries of time and space accessing universal life.

We think of ourselves as: subject, individual and human being

In his criticism of Descartes, Nietzsche describes the individual as a subject simultaneously possessing the eternal arch-core characteristic of each human being and a continuously changing self-creating part that takes its individual social roles. Contemporary society distinguishes among the subject, the individual and the human being they all bear different connotations. Speaking of a subject we describe a passive, isolated being that has no connection with the eternal source anymore and doesn't even know of its existence. The individual is an autonomous, self-conscious unity aware of the arch-core who lets the creative powers enter and channel their lives. The human being is connected to the core, aware of the eternity of life and they consciously and responsively use the arch-core stream in creating interactive self- and world-constructing waves.

How do the introduced key concepts interact in our everyday lives and what possibilities do we have to foster these interaction patterns?

Knowledge and intuition

The process of connecting with the unity should be helped from the beginning. Our education system introduces, assimilates human beings into the society and as a result we lose on the intensity of our connection to the unity of being, we become subjects. In schools we gain knowledge, we learn social patterns. In the course of this process human beings learn behavior that focuses on partial activities and the connection the unity is gradually fading we are forgetting how to use our intuition. We live the lives of passive subjects waiting for impulses from the outside. We do not live through a learning process, we are bombed by pieces of information coming from the outside and the only thing we learn is to react to these pieces. In our social groups we are looking for the pieces we need for our work and as we strive to accomplish our tasks we continuously need to promote the importance of the units, the pieces that have significance for us, as other subject of the society have different priorities and different pieces. We need to make others understand and incorporate our pieces so that we could successfully communicate using up too much energy in this process of disintegration. We should strive in the opposite direction. Back to the source, back to the unity we once had, in which the connection among the individuals and the universe was a living reality.

Intuition is our tool to maintain connection with the universal unity, to cherish a process of integration. Compared to knowledge it is the neglected area of ourselves that we do not really use in our thinking and decision making. Neglecting it we put ourselves in the role of "speaking subjects", isolated beings with the mental capacity to perform cognitive actions but incapable of sensibility. In the English language the words 'sense' and 'sensibility' originate from the same stem. One refers to knowledge or logic and the other to intuition showing that the two concepts we are trying so hard to separate from each other were once one, meant once one. Intuition is the way to take in order to unite Oneself. Unity is a higher quality in which the subject recognizes its own being and becomes an individual who knows about double nature of life and sees both sides of it – the one imposed through knowledge by the society and the other felt from within. On this level we take our active and responsibly creative selves.

The pure spirit that has lost its center and content, the heat of love, can be re-achieved and re-lived through finding the tune, the resonance of universal unity. This stage cannot be achieved by external help or influence, it cannot be learned, acquired as knowledge it can only be realized from within. It should be cultivated, cherished, fostered by ourselves. First we need to recognize the need and then create ourselves on our own from the inside not expecting any help from the outside. Through creating a balance between the rational and the intuitive parts of the brain we become capable of harmonized sensing of the Unity of the universe and we also become capable of living in harmony with our Selves. That would make apparent external and internal borders vanish, our personalities would UNite with the UNiverse and becoming accomplished human beings we would find the wavelengths, the resonance of the source of BEing. In this process of evolution in the course of learning we prefer intuitive learning processes to accumulating information gaining an abundance of experience, living and keeping alive the values of real being as a united One. [3]

Setting out from the source of the unity of being could be the spiritual evolution of human beings fully accomplished in continuous harmony. We could live the simultaneousness of being on the highest level of our human existence (being) and become creators of universal life (being).

EMOTIONAL DEVELOPMENT - TAKING PART IN CREATING THE PRESENT TIME

Key concepts for the idea of emotiv life:

emotional memory of water which makes 70 % of the human body and the Earth, as well, spiritual-emotional interaction, active creating of the present and future.

'Water has memory! With the help of our emotions we can also create its memory, every moment, even at the distance of 10 thousand km' - claims the Japanese scientist dr Emoto Masaro. During his devoted work of few decades, he is the first person who managed to:

- a) record the musical memory of water (the water was set to 'listen' to music after which it was frozen and under the microscope the crystals were seen);
- b) record the impact of human emotions onto living creatures Into 3 bowls of rice he poured water, and during the following three months he would say different sentences to each of the bowls> 'thanks' to the first, 'you are crazy' to the second and he paid no attention at all onto the third one. After a month later, the rice in the first glass bowl started to grow while the rice in the second became black. The rice in the third bowl started to rot.);
- c) The metamorphose power of prayers (According to the chronicles, in 1472, the accused and imprisoned abbot Karl Gastinsis was given a piece of bread and some greenish water to wash his face while he was in jail. After forty days the guard in the jail spotted a very strange thing: the abbot did not lose his weight and become weak and sick. On the contrary, he seemed very strong and even healthier than before. He was questioned and tortured and, in the end, Karl confessed that he had read prayers to God above the given water. He thanked God for the water, after prayers the water became soft, clear and fresh.)

In the laboratory of professor Korotkov, it was proved that human emotions have great impact onto water: 'We have established, beyond dispute, that water has emotions, positive and negative and it influences the creation of the present time.'

Water was not mentioned accidentally in the very first lines of the Bible. In the parts where the Bible tells us about genesis, the creation of the world, life, mankind, etc. water always comes first. Water has materialized God's idea of taking part in our lives in every waking moment. These facts inspired me to do some research with my pupils: How can we have impact onto the process of creating our lives where water is involved at its most. Our research involved the following things:

- a) the effect of music (techno, classical - Mozart, silence) onto writing tasks with the theme on water;

- b) planting the seeds of oak (the landscape architecture class), the effects of human emotions onto the seed-buds during the period of three months (positive, negative, neutral);
- c) the power of prayers after the traffic accident, i.e. during the healing process (class - pupil).

The aim and the result of the research: How does a man communicate with water? If we turn to water in a nice way, with positive thoughts, blessings telling it 'thank you' - the quality of water will be better and it will have positive effects onto man, his body and environment. I want to present you the data in charts because it all speaks clearly how we are able to influence onto the creation of the present and everyday life. During the workshop I want you to take part in an experiment. The topical issues and aims of the present: pay attention onto the level of consciousness (thought, word, emotion). Each deed is important, everything that man does has a great role onto his life, his company, the living creatures around him, in one word: onto the Universe. The faith is most needed and it creates love and gratitude.

We create life from glorious love - it is a unity which emanates lots of feelings but fades away or disappears unless it is nurtured properly. The man has the power to create harmony and recovery. The powers of love become united and they produce unity, health which we gain as a gift the moment we were born - it is unconditional love and we have to preserve it because we are made of it. We all have it, it was given to us and it needs to be kept well, developed, and ennobled in every possible way.

We do that on three levels: the body, heart and spiritual levels. Women possess the miraculous power of transformation from young to mature personality when they create and give new life which is the most precious and valuable gift of all. During the process of creation of a new being, the woman does not change just herself, she transforms her own immediate surroundings: people, plants and animals which live next to her and in that way she develops the human consciousness and spirit. Women live in the natural commonsensical with Mother Nature since it is in their inner nature to be creators of life, make it better in every way and they are always improving it towards the higher levels of emotional and spiritual sides of our lives which are enlightenment.

Love is the omnipresent, most powerful force and we only have to give ourselves up to it and love will give us the full force and we only have to give ourselves up to it and love will give us the full meaning of life in harmony with nature and ourselves as spiritual beings. Love heals, it is the only sincere, candid and ingenuous value of man's life and we have to listen and resign ourselves to it unconditionally. We should never feel abandon, our self-reservedness and selfishness makes us feel as if we were empty, useless and deserted objects. That emptiness is like "perpetual darkness and silence" which crushes our spirit and takes away the warmth of human beings. In that position we are not able to communicate emotionally and we feel worthless, without goals, hope and sense since without love our lives have no meaning, purpose and everything seems dark, desolate and unreasonable. The miracle is that we were all born out of love, we have its core deep down at the bottom of our hearts, we have to cherish it and let it be free, pass it to another human being. The golden mean is the balance and we must not lose the will and wish for self-improving on our way of love. The Earth is a living creature and it bears life and fruit, just like the woman, the percentage of water in it is the same as in our bodies. We have to live now at this present moment, because it is here and now when we have to create a better life. Unconditional love is the key which leads us to deliverance and healing. Gratitude versus constant demanding and asking for something, makes us feel as absolutely happy and fulfilled (content) spiritual beings who share and give love with those around them.

REFERENCES

1. Hamvas Béla: Scientia Sacra II. Medio, Szentendre, 1996 p.293.
2. Szőke Lajos: Az emberiség égi eredetű ABC jelrendszere. Faktor Bt. 2001. An open research was conducted with three hundred participants into the alphabet of ancient signs based on the idea that on the level of consciousness all human thoughts have been formulated in a common human language up until today, the difference is only in the spoken and written varieties. It has been proved that humanity once had a common ancient alphabet sign-system and that Hungarian culture has maintained this ancient unity until today.
3. The education of children should set out from its own being. The most essential part of a person is its human being. Under the guidance of Professor Mihail Petrovich Schetyinyin there is an ongoing attempt of implementing such an educational model in Russia already.

SOURCES

1. Hamvas Béla: Anthologia humana – ötezer év bölcsessége. Medio Kiadó, 1996.
2. Hamvas Béla: Scientia sacra I-II-III. Az őskori emberiség szellemi hagyománya. Medio Kiadó, 1995.
3. Hamvas Béla: A Magyar Hüperion I-II. Medio Kiadó, 2007.
4. Hamvas Béla: Az ősök nagy csarnoka I-II-III. Medio Kiadó, 2005.

ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEM (ISO 14001)

Dr. Zdravko Glušica, Full Professor, Dr. Ljiljana Jovanovic

College of Vocational Studies for Management and Business Communication, Sremski Karlovci, "Zarko Zrenjanin" Primary school, Zrenjanin

Abstract: The paper presents the review of the normative regulations of the ecological management system ISO14001 focused on the managing elements of the environmental system (EMS).

The paper describes the ecological benefits with their advantages which form and realize the goals of the ecological program, and successfully implement standards of the international ecological system.

Keywords: management systems, standards, evaluation, implementation.

СИСТЕМ ЕКОЛОШКОГ МЕНАЏМЕНТА (ISO 14001)

Др Здравко Глушица, ред. проф., др Љиљана Јовановић,

Висока школа струковних студија менаџмент и пословне комуникације - Ср. Карловци, ОШ „Жарко Зрењанин“ - Зрењанин

Резиме: Рад представља приказ нормативне регулативе система еколошког менаџмента ISO14001 којим се усредсређује на основне елементе система управљања животне средине (ЕМС).

У раду су приказани еколошки адути који својом предношћу утврђују и остварују циљеве еколошког програма, успешну имплементацију система еколошког међународног стандарда.

Кључне речи: системи менаџмента, стандарди, евалуација, имплементација.

УВОД

Последњих година евидентиране су значајне промене на тржишу. Оне су довеле до новог приступа квалитету, по којем квалитет производа није условљен само карактеристикама производа, димензијама и параметрима квалитета, ефикасношћу у проиводњи и контролом квалитета већ и утицајем на животну средину. ISO 14001 Систем еколошког менаџмента стандард је постао широко распрострањен административни алат у области корпоративних одговора на одрживост (MacDonald, 2005).

Кратак осврт, на серију стандарда ISO 14000 састоји се од неколико стандарда који садрже смернице актуелног обавезујућег стандарда ISO 14001.

Организације које желе да одговоре захтевима како би се регистровале по ISO 14001 пролазе кроз процес регистрације који је веома сличан ISO 9000 стандарду за регистрацију. Слично серији стандарда ISO 9000 за менаџмент квалитетом ISO 14000 постаје целовита, препознатљива и широко прихваћена легитимација за еколошки одговор на пословање. Овај међународни стандард обухвата два кључна концепта – стално побољшање и усклађеност са законима и може се применити за сваку организацију. Он садржи суштинске елементе ефективног система менаџмента животном средином. Обично почиње препознавањем и проценом најзначајнијих еколошких аспеката и обезбеђује спецификацију система и уједно помаже предузећу да управља овим процесима.

Имплементација ISO 14001 превазилази општи опис у вези са идентификацијом начина на основу којих може да се имплементира ISO 14001, а све у оквиру ограничења пословних стратегија, еколошких императива и регулаторних захтева. Практично организацији се нуди водич који ће усмеравати персонал организације, његов ток и начин рада усаглашавајући га са захтевима ISO 14001.

Разликујемо две врсте ISO стандарда:

1. нормативни стандарди – пружају одређене захтеве које организација мора испоштовати уколико жели сертификацију
2. информативни стандарди – обезбеђују политику пословног водича.

ISO 14001, Системи еколошког менаџмента – спецификација са водичем за коришћење, представља једини нормативни стандард у серији ISO 14000.

СИСТЕМИ ЕКОЛОШКОГ МЕНАЏМЕНТА

ISO 14001 стандард еколошког менаџмента се усредсређује на основне елементе Система управљања заштите животне средине (ЕМС), не описујући специфична настојања рада. Успех ЕМС зависи искључиво од преузимања обавезе на свим нивоима и на свим функцијама у склопу предузећа, нарочито од стране руководства. ЕМС, заправо покрива широк спектар менаџмента активности:

- политика заштите животне средине;
- најзначајнији еко-аспекти и одговарајуће законске обавезе;
- општи и посебни циљеви и програми који обезбеђују стално еко-побољшање и усаглашавање са законима;
- менаџмент активности за контролу еко-аспекта;
- мерење и мониторинг (праћење) еко-и системског учинка;
- преиспитивање, процена и побољшање система.

У том смислу, активности су усмерене на превентиву за квалитет у читавом животном циклусу производа или услуга, са циљем приближавања раду без грешака, стицању поверења корисника да систем обезбеђује производе или услуге потребног договореног нивоа квалитета.

Приликом разматрања и истраживања о потреби ЕМС-а, предузеће се може интересовати да ли:

- у склопу активности Вашег предузећа примењујете одговарајући еко-стандард?
- су Вам познати међународни прописи и тржишна кретања која се сада и у будућности могу применити на активност у Вашем предузећу?
- сте свесни утицаја активности Вашег предузећа на животну средину?
- сте свесни последица непристајања на еко-законе и стандарде?
- сте свесни користи од адекватно примењеног ЕМС?
- примењујете одговарајући систем и поступке за контролу и побољшање Вашег учинка на заштиту животне средине?
- остварујете профит захваљујући спољној проври и еко-сертификацији?

ЕКОЛОШКИ АУДИТ

Препознајући да управљање животном средином нуди бројне предности, компаније су усвојиле политику примене еколошког аудита у циљу утврђивања ефикасности њиховог еколошког програма (Elefsiniotis & Wareham, 2005).

SC2 је развио три стандарда еколошког аудита. ISO 14010 описује 7 општих принципа еколошког аудита који су примењиви за било коју врсту еколошког аудита. Посебно се у стандарду наводи следеће:

1. Циљеви и обим – Циљеве дефинише клијент, односно организација у којој се ради еколошки аудит.
2. Објективност, независност и компетентност – Чланови аудит пројекта пре свега треба да поседују знање, одређене квалификације и искуство.
3. Очекивана професионална заштита – Овај принцип наглашава поверљивост информација, које су добијене током еколошког аудита и финалног извештаја, осим ако објављивање информација не одобри клијент или се то законом захтева.
4. Системске процедуре – Еколошки аудит треба да се обавља на основу документованих и дефинисаних методологија.
5. Критеријуми, докази и резултати – Овај принцип предлаже да квалитет доказа треба да буде такав да компетентни еколошки аудитори раде независно један од другог, али да имају сличне резултате.
6. Поузданост резултата и закључака аудита – Потребно је да еколошки аудитори схвате да се њихови аудити заснивају на узорцима информација и стога се наглашава да садрже одрђени ниво несигурности.
7. Извештавање – Резултати аудита треба да се саопште у писменом извештају

ISO 14011 има за циљ да установи процедуре за планирање и обављање ЕМС аудита, што је много детаљније од општих принципа наведених стандарда. Стандард наводи да треба да се сакупи довољно доказа како би постојала могућност да се утврди да ли ЕМС онога за кога се ради аудит је усаглашен са критеријумима ЕМС аудита. Недостатак који постоји у стандарду у вези са описом врста доказа који су одговарајући за ЕМС аудит ће довести до тога да ће читаоци сматрати да је ISO 14011 докуменат са мало више општих принципа.

ЕКОЛОШКО ОБЕЛЕЖАВАЊЕ

SC3 развија 5 стандарда са циљем да се смање еколошки утицаји у вези са коришћењем производа и услуга. Логика којом се руководе SC чланови је следећа:

- Еколошке ознаке и декларације обезбеђују информације о целокупном карактеру екологије или специфичним еколошким карактеристикама производа или услуга.
- Купци могу да користе такве информације за селекцију производа или услуга ако се еколошке особине сматрају важним.
- Ако ће еколошке ознаке – декларације утицати на одлуке о куповини повећаће се тржишни удео.
- Конкуренти, који су суочени са малим тржишним уделом, реаговаће тако да ће унапредити еколошке карактеристике производа и услуга да би имали сличне еколошке потврде као и други.
- Смањиће се еколошки терет у вези са категоријом производа или услуге.

Три стандарда специфично наводе еколошку самодекларацију (тип II). као што SC3 дефинише, то се ради без независне сертификације произвођача, увозника, дистрибутера, оних који раде у малопродаји или од стране трећег лица. Стандард такође обезбеђује водич о еколошким тврдњама које не треба да се користе. Декларације које су нејасне, неспецифичне или имају општу импликацију о еколошкој користи илуструју врсте тврдњи које се сматрају неприхватљивим.

ЕВАЛУАЦИЈА ЕКОЛОШКОГ РАДА

SC4 дефинише ЕПЕ као процес за мерење, анализирање, процењивање, извештавање и саопштавање о еколошком раду организације. Циљ му је да служи као средство које ће помоћи менаџменту компаније да схвати еколошки рад, утврди неопходне акције да би се оствариле еколошке политике, циљеви и настојања, да би се коминицирало са заинтересованим странама. Стандард описује три области за које је ЕПЕ погодан:

- системи менаџмента
- оперативни системи
- екологија

Као што је SC4 дефинисао ЕПИ је специфичан опис (или мерење) еколошког рада или области које се евалуира. ЕПИ ће се вероватно разликовати од компаније до компаније, а њихова селекција и коришћење треба да обухвати еколошке карактеристике.

ЕПИ могу да одсликају различите врсте података: апсолутне, релативне, пропорције и укупно. Међутим, сви ЕПИ-и треба да буду разумљиви, релевантни и вредносно неутрални.

SC4 је разио неколико анекса за ISO 14031 који обезбеђују експлицитне примере ЕПИ-а. Пословни план SC4 предлаже пилот тест како би се осигурало да се специфичне праксе и индикатори еколошког рада одговарајући у разним организацијским окружењима.

ЗАКЉУЧАК

Међународни стандарди који обухватају еколошки менаџмент имају за циљ да организацијама обезбеде елементе ефективног система еколошког менаџмента, оји могу да се интегришу са другим захтевима менаџмента, како би се помогло организацијама да остваре еколошке и економске циљеве. Ти стандарди, слично другим међународним стандардима немају за циљ да се примењују како би се створиле бесцаринске трговинске баријере или да би се промениле законске обавезе организације.

Овај међународни стандард спецификује захтеве таквог система еколошког менаџмента. Написан је да би одговарао организацијама свих врста и величина и прилагодио разноликим географским и културним условима. Успех система зависи од ангажовања са свих ниоа и функција, посебно од врховног менаџмента.

Целокупни циљ овог међународног стандарда јесте да одржи еколошку заштиту и превенцију загађења у равнотежи с друштвено-економским потребама. Постоји важна разлика између спецификације која описује захтеве за сертификацију-регистрацију или самодекларацију система еколошког менаџмента организације и водича за који не постоји сертификација, који има за циљ да помогне организацији при имплементацији и унапређењу система еколошког менаџмента.

Еколошки менаџмент обухвата многа питања, укључујући она са стратешким и конкурентским импликацијама. Приказивање успешне имплементације овог међународног стандарда може да користи организацији да би уверила заинтересоване стране да је установљен одговарајући систем еколошког менаџмента.

ЛИТЕРАТУРА

1. Block, M. R., Marash, I. R., & Marash, R. I. (1999). Integrating ISO 14001 into a quality management system. ASQ Quality Press.
2. Elefsiniotis, P., & Wareham, D. G. (2005). ISO 14000 environmental management standards: their relation to sustainability. Journal of Professional Issues in Engineering Education and Practice, 131(3), 208-212.
3. Kuhre, W. L. (1995). ISO 14001 certification: environmental management systems: a practical guide for preparing effective environmental management systems. Prentice Hall PTR.
4. Lamprecht, J. L. (1997). ISO 14000: issues & implementation guidelines for responsible environmental management. American Management Association.
5. MacDonald, J. P. (2005). Strategic sustainable development using the ISO 14001 Standard. Journal of cleaner production, 13(6), 631-643.
6. Rothery, B. (1997). Standards in the services industry. Gower.
7. Sasseville, D. R., Wilson, W. G., & Lawson, R. W. (1997). ISO 14000 answer book: Environmental management for the world market. John Wiley & Sons.
8. Sheldon, C. (1997). ISO 14001 and beyond: environmental management systems in the real world. Greenleaf.

ОРГАНИЗАЦИОНЕ ПРОМЕНЕ У ОБРАЗОВНОМ ПРОЦЕСУ И ЊИХОВ УТИЦАЈ НА ОКОЛИШ

Др Олга Дечман Добрњић, др Аленка Темелјотов-Салај

Национални просветни институт Словеније, Правни факултет у Новој Горици

Резиме: Од 2012. год. у Словенији наступа интензивно обнављање курикулума у области предшколског васпитања и образовања, основног, од средњег и високог образовања, као и обнављање програма у интернатима. Ажурирање образовног програма за интернате је холистички прошао. Извршена је анализа мреже у интернатима и његове предности и мане, изазови и опасности у окружењу су истражени. Ми смо одредили који програми су у току и које програме желимо да спроведемо. На основу резултата истраживања, трендови и сценарији се одређују који се појављују у интернатима. Они су се користи за формирање футуролошког модела у интернату. На основу научних истраживања и на холистичком приступу, национални образовни програм (курикулум) у интернатима је формиран с обзиром на принципе флексибилности, једнаких могућности, индивидуализација и социјализација, позитивну оријентацију и ненасилне комуникације, квалитет, интер-курикулума, интеркултурално образовање и наставни програм, облика, метода и приступа. Реновиран образовања Програм је замишљен да буде уведен у интернатима у септембру 2012. Интернату школе у Словенији имају дугу традицију су културна реалност словеначког образовног система. Током времена, организациона структура и образовни наставни план су се често мењао.

Кључне речи: животну средину, организационе промене, трендове и сценарија, модели футурологијал боравак у школама заводског.

ENVIRONMENTAL IMPACTS ON ORGANIZATIONAL CHANGES OF EDUCATIONAL PROCESSES

Dr. Olga Dečman Dobrnjič, Dr. Alenka Temeljotov-Salaj

The National Education Institute of Slovenia, The Faculty of Law in Nova Gorica

Abstract: Since 2012, an intensive curricular refurbishment in the field of pre-school education, of primary, of secondary, and of tertiary education as well as the refurbishment of the programme of the boarding schools has been going on in Slovenia. The renovation of the education programme for boarding schools has been approached holistically. A research of the network of boarding schools was carried out and its strengths and weaknesses, challenges and dangers in the environment were researched. We determined which programs were being carried out and which programs they want to implement. On the basis of the results of the research, the trends and scenarios were determined which emerge in boarding schools. These were used to form the futurological model of a boarding school. Based on the scientific research and on the holistic approach, a national education programme (curriculum) of boarding schools was formed considering the principles of flexibility, equal opportunities, individualization and socialization, positive orientation, and non-violent communication, quality, of inter-curricular, and intercultural education syllabus, forms, methods and approaches. The refurbished education programme is envisaged to be introduced in boarding schools in September 2012. The boarding schools in Slovenia having a long tradition are a cultural reality of Slovene education system. In the course of time, the organizational structure and the educational syllabus have often changed.

Keywords: environmental impacts, organizational changes, trends and scenarios, futurological models of boarding schools.

INTRODUCTION

Further we found out which programmes the boarding schools carry out and which they wish to conduct. Based on such research, we found out the trends and scenarios for boarding schools to design a futurological model of a boarding school. Following the scientific research and on holistic approach, the national educational programme of boarding schools (curriculum) which is based on the principles of flexibility, equal opportunities, individualisation, and socialization, positive thinking and non-violent communication, quality, inter-curricularity and intercultural characteristics of educational contents, forms, methods, and approaches was designed.

From 2012 on, an intense curricular refurbishment of pre-school, primary, secondary and higher education as well as the refurbishment of the educational programme of the boarding schools have been going on in Slovenia. Since we wish to take into account as many of the educational elements from the environment as possible, the refurbishment has been approached holistically. The boarding schools network was examined and the advantages and weaknesses, challenges and dangers in the environment were determined (Dečman Dobrnjič etc., 2013).

BOARDING SCHOOLS IN SLOVENIA

The boarding schools in Slovenia are organizations of special social significance. In Slovenia they constitute a part of schools system and represent an additional quality of secondary education of pupils. They offer their services to the pupils of primary and secondary schools as well as to children with special needs and to the students. They differ in structure but all depend on the environment where they operate. Influenced by the globalization Slovenia is getting actively involved in the European educational environment which offers several development and professional challenges. The exchange and the migration of social, intellectual, cultural and economical capital is a fact of life which strongly influences the organization, services and organizational behaviour of boarding schools (Dečman Dobrnjič, Pagon and Pšunder, 2012). In Slovenia is 39 boarding schools in year 2013.

Pšunder (1992: 12) and Klapan (1996: 87) define the boarding schools as pedagogic - educational institution of special social significance which provide the pupils who attend schools or professional training outside their place of residence the full board and

lodging and offer all conditions for life and for studying, for healthy and creative spending of free time and take care of their development.

Rosić (2001: 56) adds to that definition also the significance of their cooperation with the environment. He defines the boarding schools – »as a place which is not equal to school, which has adequate organisation and technology of work which are implemented by means of various work programmes – elementary, special and according to interest, i.e. as selected«.

Skalar (2004: 28 and 2005: 34) emphasises the educational role of boarding schools saying that a boarding school is an organised educational institution integrated in its environment which provides for the basic life and social needs of the pupils and at the same time takes care of their growing up and development as well as for their progress in accordance with their individual abilities, intentions and educational objectives.

FORMS OF BOARDING SCHOOLS

The mode of operation of boarding schools depends on several factors: on the kind of organization, on mode of funding, on educational objectives, on the definition of the tasks, on organization of work and on the way of management. Dečman Dobrnjič, Rožman and Černetič (2007: 56) says that the following forms of organization of the boarding schools exist in the world:

Graph 1: The following forms of organization of the boarding schools

»Boarding schools« which organize all a pupil's schooling and his free time which means that the pupils get beside board and lodging also the integral education.
»Boarding schools« where the pupils get board and lodging, where they can study for school which is situated somewhere else but obviously in the vicinity.
»Semi-boarding schools«, where pupils stay during the day, they go to school, their free time is organized, meals are provided and in the evening they go back to their families.
Combined forms of school – boarding school where the »external« pupils only attend school which is part of the institution, the »internal« pupils who live in the boarding school and attend a school outside the boarding school which in this case serves as residence only.

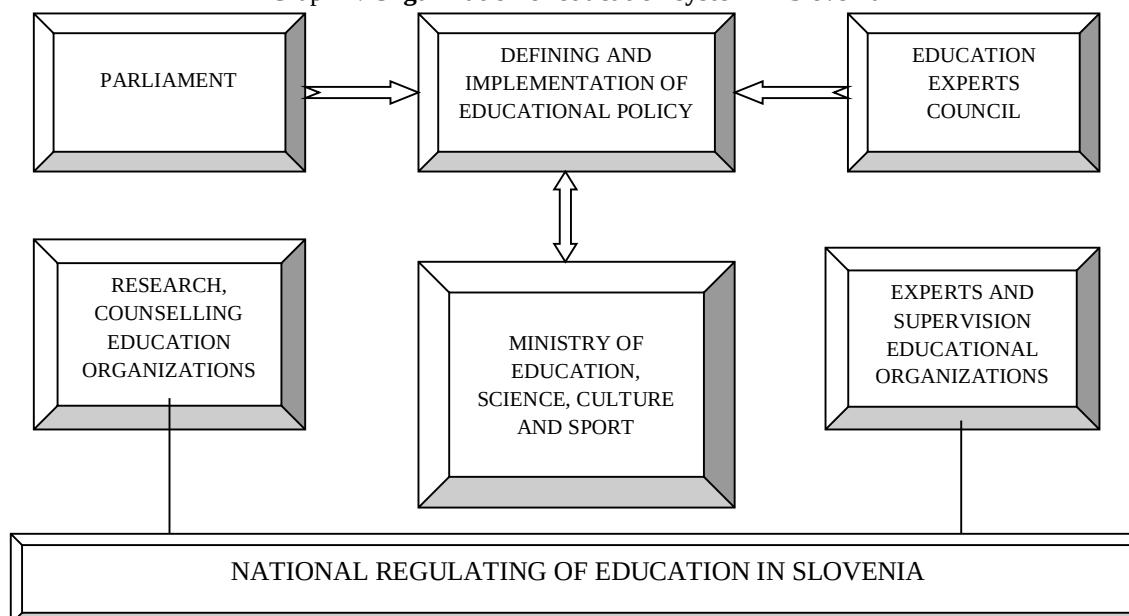
The boarding schools in Slovenia have an over hundred year long history by now which proves that they are an indispensable part of the schools system (more on it in Publication at the occasion of 115th anniversary of the boarding school - Ivan Cankar, Ljubljana).

SLOVENE SCHOOLS SYSTEM

The boarding schools in Slovenia are educational and values teaching organizations and are part of Slovenian schools system. In the concept of higher education they represent and additional quality and provide auspicious conditions for education also for pupils who attend schools away from their homes. They offer a settled, healthy and creative life in stimulating environment where the education is one of the important social values. Almost all boarding schools were built before the Slovene independence during the time of the then valid development priorities influenced by different political, economical and social environment (Dečman Dobrnjič, Pagon and Pšunder, 2013).

The boarding schools in Slovenia are educational and values teaching institutions, incorporated in the Slovene schools system as shown in the following graph 2:

Graph 2: **Organization of education system in Slovenia**

Source: Dečman Dobrnjič, Pagon and Pšunder 2013

The boarding schools in Slovenia are positioned as “network” in accordance with the needs of higher education. The boarding schools in Slovenia are also part of European schools system.

SERVICES OF BOARDING SCHOOLS

In the changed social, economic and political environment of Slovenia the role of the boarding schools has been changed, consequently the management of boarding schools as well as the state as the founder of such schools have been required to change the development policy of boarding schools which are important organizations in the Slovenian educational system. By means of futurological research which comprised 19 boarding schools.

Dečman Dobrnjič (2007: 89) determined which activities are carried out by the boarding schools which they wish to carry out and which they would not carry out. The situation is presented in the following table 1.

Table 1: Carrying out of services (programmes) in boarding schools

Programmes	A	B	C
Programmes for external participants (educational centres)	2	16	1
Programmes of education of children and adolescents from other countries of European Union	3	14	2
Programmes of schools for parents	1	16	2
Programmes of daily centres for children and adolescents.	3	15	1
Organized learning assistance for children and adolescents from the neighbourhood	1	17	1
Programmes of maternal home	0	8	11
Programmes of asylum for children and adolescents in distress.	0	14	5
Programmes of professional assistance in cases of violence in family	1	12	6
Programmes of professional assistance to people in distress (therapeutic groups for self-help)	1	12	6
Programmes of housing groups for children and adolescents from disorderly families	1	16	2
Programmes of housing groups for disabled children and adolescents	2	6	10
Programmes of housing groups for disabled adults.	1	5	12
Programmes for children and adolescents with minor physical handicaps.	2	13	4
Programmes for children and adolescents with minor mental disturbance.	2	10	7
Programmes of therapeutic groups of children and adolescents with addiction disturbances	0	9	9
Programmes for re-socializing of children and adolescents with addiction behaviour	0	10	9
Programmes of daily centres for disabled persons	0	7	12
Programmes of daily centres for mentally handicapped persons (daily centres of NGO ŠENT)	0	6	13
Programmes receptions and refuge for sexually abused children	0	12	7
Programmes school and extra curricular activities.	0	12	9
Carrying out of projects financed by EU by means of public invitation to participate.	3	16	0
Organizing of international congresses in the field of education	0	12	7
Marketing of free capacities – facilities in boarding schools during the whole year	14	5	0
Marketing of free capacities– facilities in boarding schools during the holidays.	18	1	0
Marketing of services of the boarding school canteen.	13	5	1
Carrying out of programmes students dormitories	13	6	0
Carrying out of programmes youth tourism	8	11	0

Legend:

A – Number of boarding schools that carry out the programme

B - Number of boarding schools that wish to carry out the programme

C – Number of boarding schools which do not carry out the programme

Since we aim to find tendencies and to design scenarios for the boarding schools in future, we isolated two significant pieces of information:

1. The frequency of carrying out of the activities (programmes) that are carried out by the boarding schools as presented in the chart No. 1 hereinafter.
2. Number of years when the activities (programmes) are carried out and as presented in the table No. 2 hereinafter:

Graph 3: Frequency of carrying out of activities (programmes)

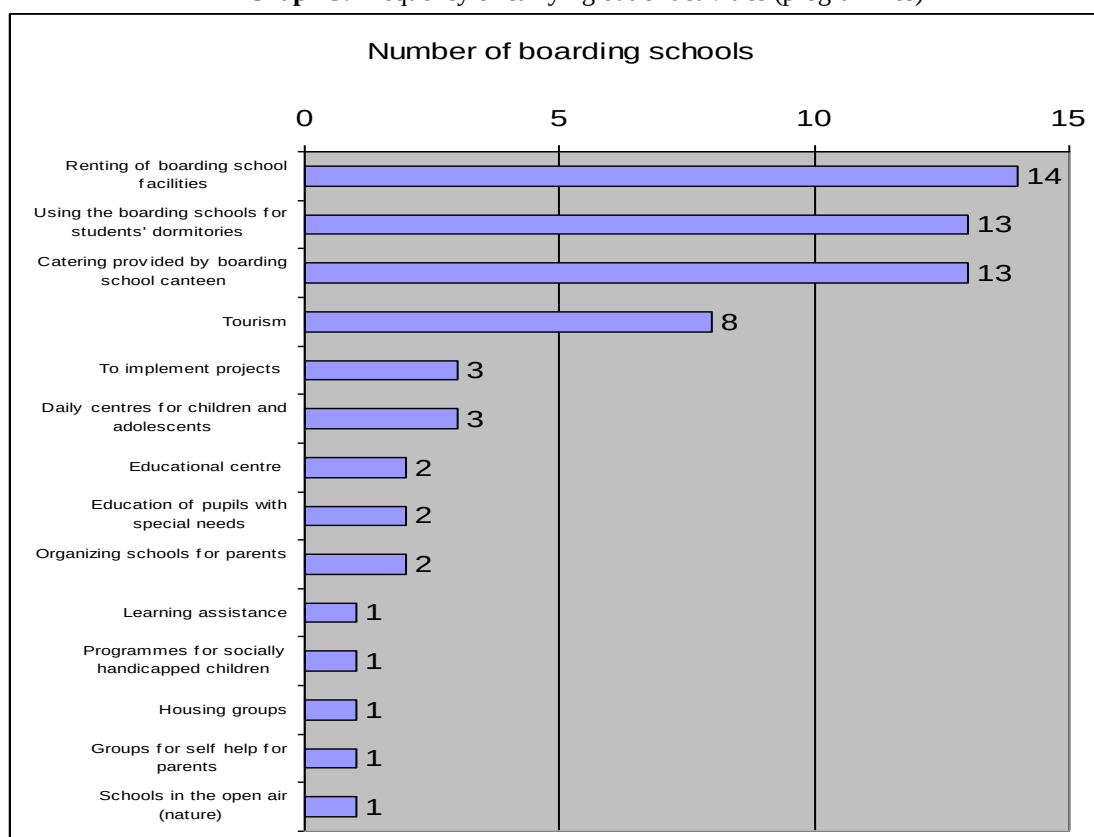

Table 2: Number of years when the activity has been carried out

Activity (programme)	Time of carrying out the activity in years			
	10 and more	5 to 10	3 to 5	less than 3
Students' dormitories	9	3	2	-
Marketing of boarding school canteen services	10	2	1	-
Educational centre		2		
Carrying out of projects	2	2	-	-
Tourism	5	2	1	-
Marketing of boarding school facilities	9	3	2	-
Daily centres for children and adolescents	-	-	1	2
Learning assistance	-	-	-	1
School for »second chance«	-	-	-	under preparation
Education of pupils with special needs	1	1	-	-
Programmes for socially handicapped children	-	-	-	1
Housing groups	-	-	-	1
Carrying out of education »in the open air«	-	-	-	1
Schools for parents	-	-	-	1
Groups for parents self-help	-	-	-	1

The activities (programmes) that are carried out by boarding schools are divided into three basic groups with a common denomination: services. Thus the boarding schools in Slovenia carry out the following services: (Dečman Dobrnjič 2012):

- *educational services*, to which the following activities (programmes) have been classified: schools for adults, educational centres, learning assistance for pupils (tutorials), school in the open air (in the nature), other projects;
- *social services* to which the following activities (programmes) are classified: groups of parents for self help, maintaining the housing groups for children and adolescents, carrying out of programmes for adolescents from socially handicapped families, education of pupils with special needs of high schools, and carrying out of daily centres for children and adolescents;

- *marketing of boarding schools* to which the following activities (programmes) are classified: renting of boarding schools capacities, marketing of canteen capacities, offering dormitories to students and to tourists.

The results of the research show that the boarding schools have good material basis to carry out such new services. Also the staff has been additionally trained to meet the requirements of such activities which are included into the development programmes of the municipalities or of the country and which are financed locally from state or municipality budget or are paid by users. For some of the services the boarding schools participate in public invitations to apply for grants.

TRENDS FOR BOARDING SCHOOLS

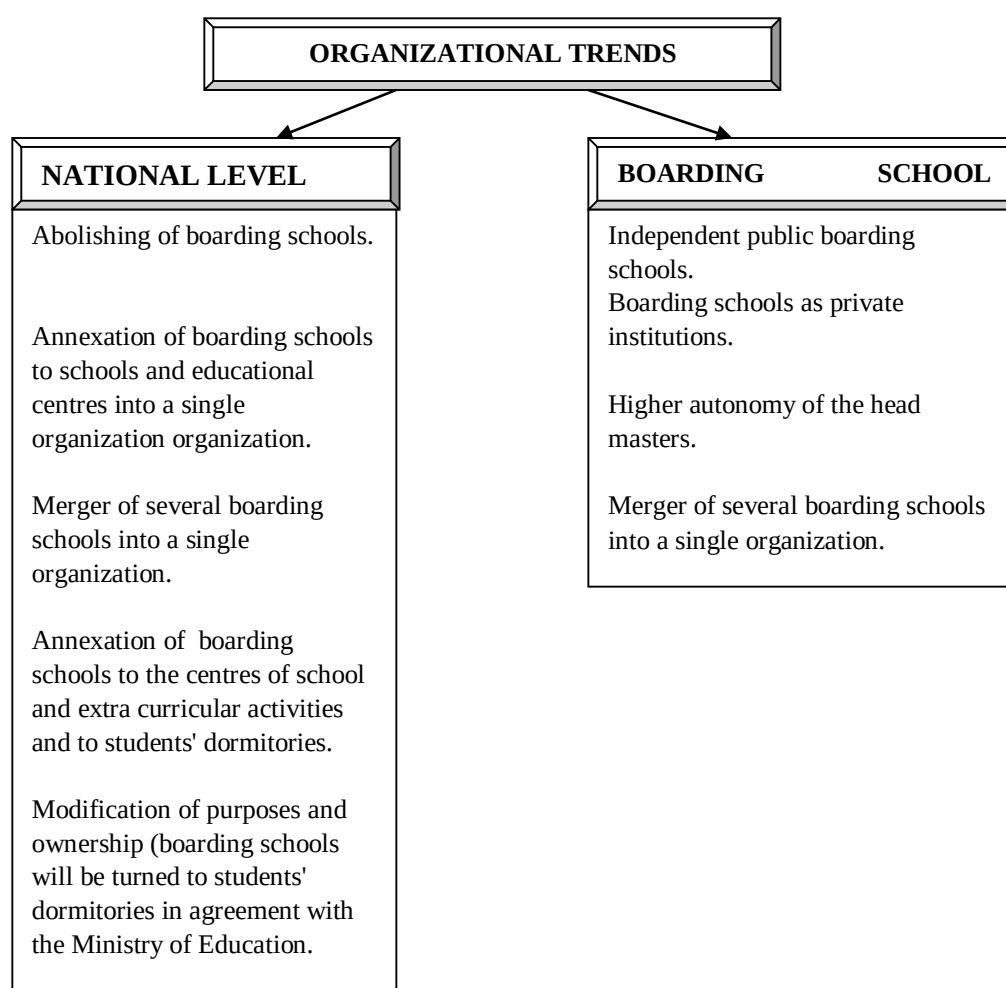
The survey of the situation concerning the services in boarding schools produces partial results only which serve as assistance in forming the scenarios for boarding schools in future. Wishing to obtain relevant information which will allow the extrapolation of trends and defining of scenarios, the research of attitudes and trends of the government was conducted. These (attitudes and trends) were obtained by analysing the draft material for the document of the Ministry of education which contains the analysis of the situation of the boarding schools (Zobec 2005).

In the following text the data were by means of analysing the draft materials and the results of the research analysed, classified and trends on the national level as well as on the level of individual boarding schools modelled as presented in the following three figures. The trends were according to the contents classified into three basic groups (Dečman Dobrnjič 2012):

- organizational trends,
- material trends and
- educational trends.

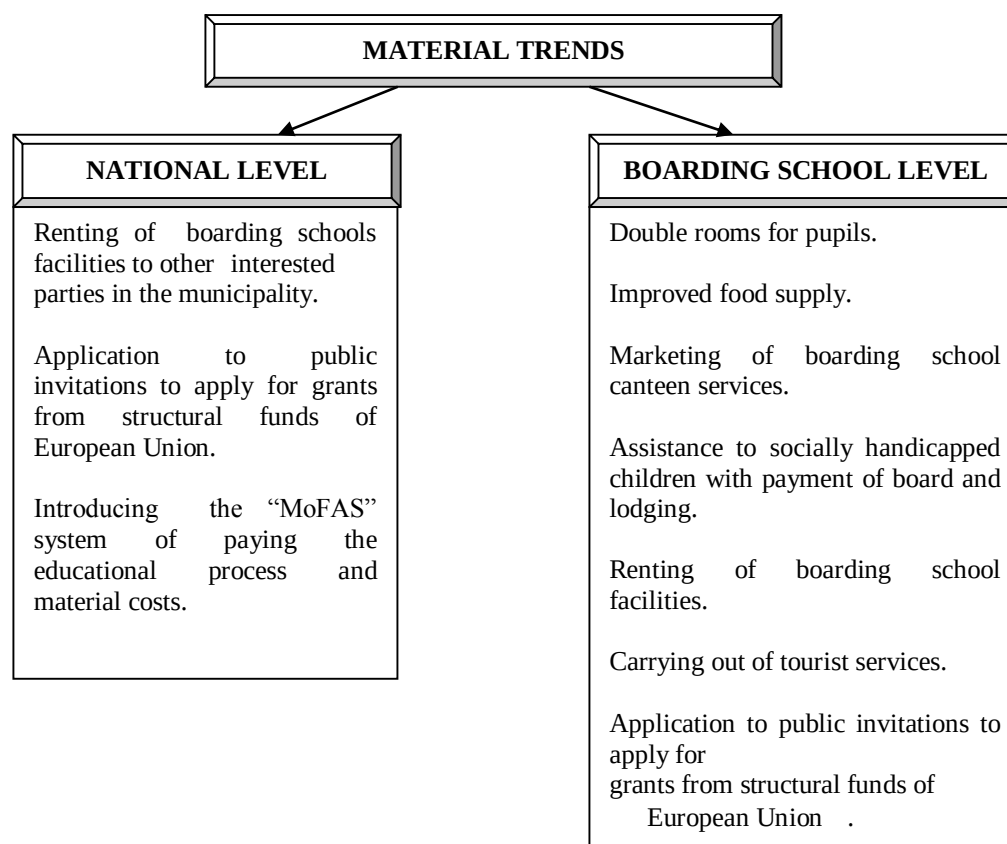
The following three graphs (4, 5, and 6) show the trends of boarding schools:

Graph 4: Organizational trends of boarding schools

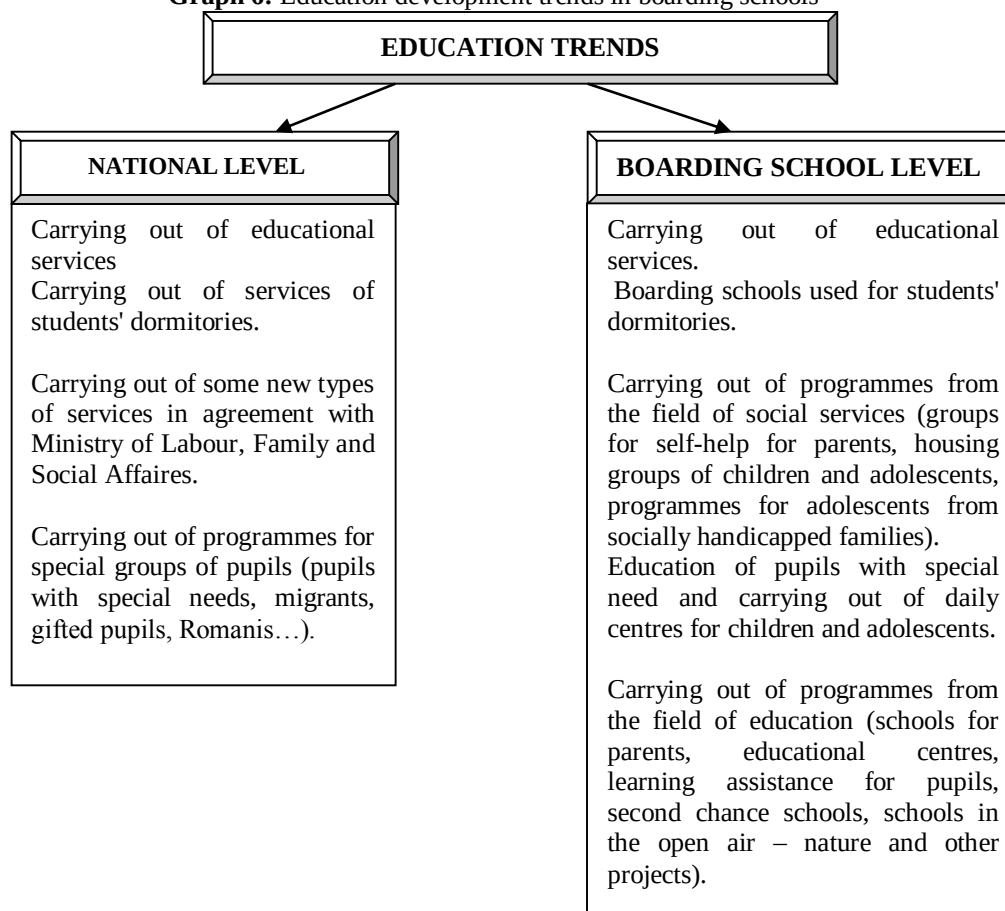
Source: Dečman Dobrnjič 2012

Graph 5: Material trends in boarding schools

Source: Dečman Dobrnjič, 2012

Graph 6: Education development trends in boarding schools

Source: Dečman Dobrnjič, 2012

We can see that the trends that have been emerging in the field of boarding schools in Slovenia on the national level and on the level of boarding schools are similar even the same sometimes and sometimes different. Which trends will prevail in European future environment depends largely on cooperation of government and boarding schools and on »uniformed concepts and implementation of policy of boarding schools development« (Dečman Dobrnjič, Černetič, Rožman 2007: 93; Skalar, 2004: 13).

Of course, we have to point out the fact that while conceiving the development politics and implementing it as the future of boarding schools the government as the founding agency of most of boarding schools in Slovenia will play crucial role. We may expect from the government two extreme policies of solving the issues (Dečman Dobrnjič 2012):

1. *Market orientation*: the government will »get rid of the problem« of »surplus boarding school capacities« which entail expenses in different ways:
 - by abolishing the critical boarding schools (this strategy has already been implemented – e.g. : Dijaški dom Trbovlje (boarding school in Trbovlje), Boarding school 26. junij Maribor (boarding school in Maribor) ...,
 - by annexation of a boarding school to a school, by dismissing the surplus staff and by selling /renting the boarding school facilities (Boarding school Škofja Loka, Portorož ...).
2. *Social orientation*: the government will jointly with vacant boarding school capacities solve the problem of redundant staff in boarding schools by introducing new programmes into the boarding schools in compliance with the national demographic situation which has been a cause to boarding school vacancies (There are less young people to lodge in the boarding schools and a growing share of elderly to be taken care of).

MODELS OF BOARDING SCHOOLS IN SLOVENIA

Based on the responses from practice, on the analysis of research and on extrapolation of trends as well as on the theoretical recognitions »theoretical models of boarding schools« were formed. In our opinion, we may speak of four emerging models (Dečman Dobrnjič 2012, Temeljotov Salaj etc. 2011):

1. *Educational model* with different structures (public and private institutions) – carrying out basic and educational activities and the activities of leadership and management. The competitive advantage of educational models of boarding schools in the environment is in the fact that they offer services for which they were originally established; educational activities which belong under the authority of ministries of education.
2. *Social models*, which have been emerging in the last three years and which have a high viability. Their advantage is in the fact that they offer a holistic systematic approach to social issues. These models have different structures (public and private institutions) and carry out the basic (educational) services as well as social activities and the activities of leadership and management.
3. *Marketing models*, which considering the trends that emerge in the environment and the history of boarding schools may have the best possibility of surviving. The concepts of such boarding schools have existed over ten years. These are models which during the school year offer educational services, rent out the vacant capacities and provide catering by their canteens and during the holidays, they offer services mainly to tourists.
4. *Combined models*, which tend to emerge in periphery environment with a single boarding school. These models of boarding schools may not have a clear concept, objectives or visions and development policy. They tend to respond to the requirements as these turn up. The designing and conducting the policy of a combined model requires from the management and the staff maximum incorporating into the environment as operating of such an institution is based on the current policy of the environment which expects the boarding school to respond immediately to the changes in environment and to rapid organizational changes by means of introducing new programmes as well as abolishing some existing ones.

COMBINED MODELS OF BOARDING SCHOOLS

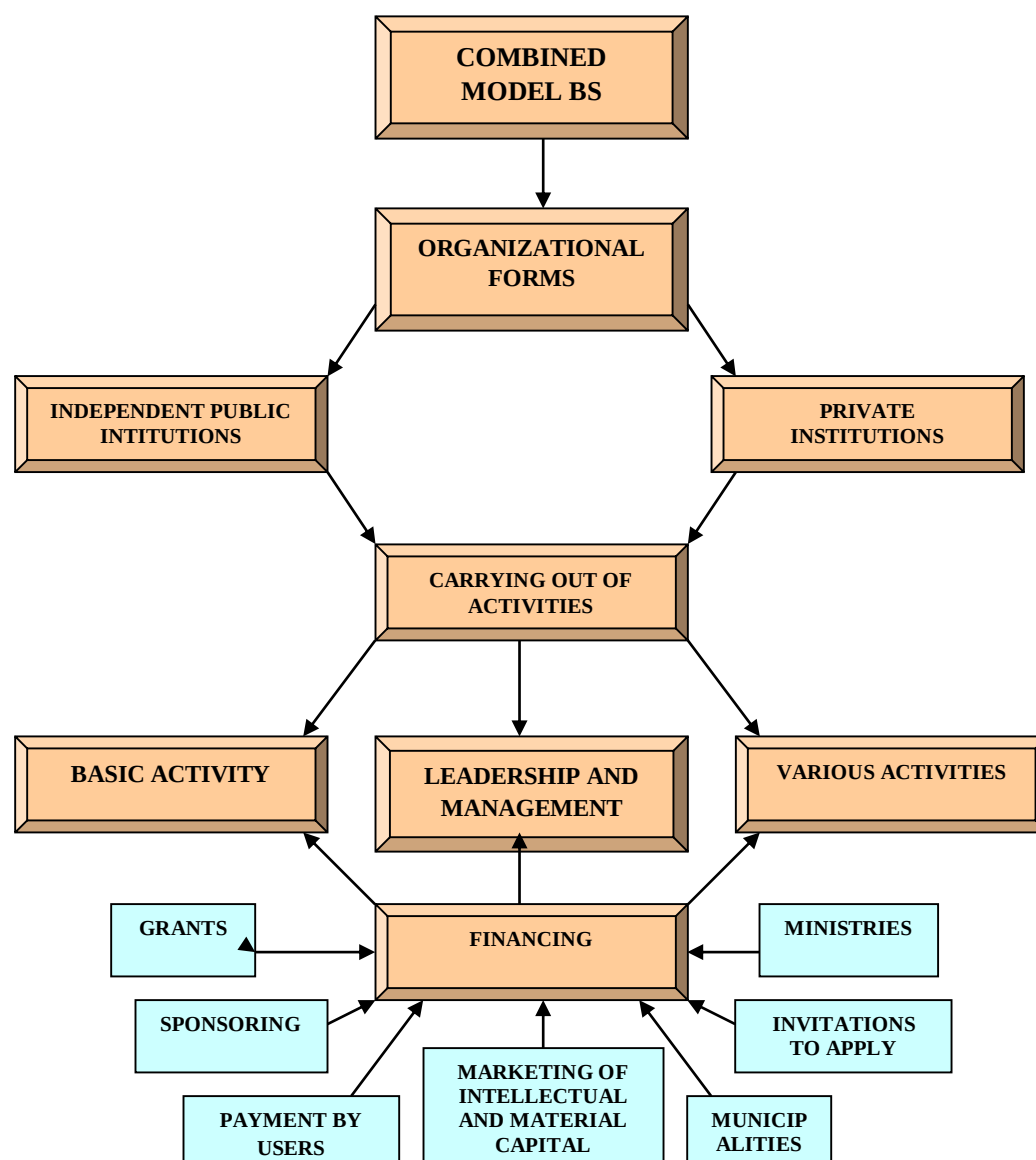
In our hypothetical models of boarding schools the significance of development of these three models of boarding schools is especially emphasised: market, social and educational as they are target oriented to a specific field.

Particularly in peripheral environments where there is a single boarding school only for a wider area interesting combined models would emerge. These are if defined according to Morgan, organizations of continuing changes respectively according to Bush indeterminate situational models.

They may not have clear objectives, vision or development policy. They respond to the requirements of the environment as they come. The designing and conducting the policy of a combined model requires from the management and the staff maximum incorporating into the environment as operating of such an institution is based on the current policy of the environment which expects the boarding school to respond immediately to the changes in environment and to rapid organizational changes by means of introducing new programmes as well as abolishing some existing ones.

Leading of such models requires a maximally trained and inter-disciplinary educated and creative top management (paraphrase of Morgan and Murgatroyd, 1995, 127). By all means these models of boarding school need assistance of the government. Interestingly enough these organizations seem to maintain good business results (e.g. Boarding school in Črnomelj). The following chart 4 presents the combined models of boarding schools.

Graph 7: Combined models of boarding schools

Source: Dečman Dobrnjič 2012

Legend:

The basic activities here are board and lodging, lodging or just board, learning assistance and extra-curricular activities: cultural, sports , participation in projects etc.

Under various activities we understand marketing, educational and social services. For details about these see the previous text.

The graph 7 shows that the models have different organizational forms (public and private) and that they carry out basic and educational activities and leadership and management which are equally as the other two activities funded from various sources. The question is what attitude the government will have as the founder to combined models of boarding houses which have been emerging in practice. According to Laval (2005) a school is not an enterprise. That is why we think that the government should offer assistance in terms of expertise as well as finances to the boarding schools as important educational institutions to enable them to carry out new programmes.

BASIC OBJECTIVES AND PRINCIPLES OF A MODERNISED EDUCATIONAL PROGRAMME FOR BOARDING SCHOOLS

The environment in Slovenia is changed by Slovenia became a part of EU. So, we changed the education programme.

As we know, »furthermore, although individuals are able to construct their own habitus, the nature of habitus projects the structured structure of the 'social space' in which he/she is positioned. Due to their similar degree of economic capital, individual social classes tend to construct a similar type of 'social space' so that the nature of habitus becomes collective. Therefore, members of individual classes tend to demonstrate a similar type of habitus . This relationship shows that a specific type of habitus mirrors the position of social class« (Chiang, 2009: 19).

The modernised educational programme for boarding schools which will enter into force with the school year 2012/2013 stipulates the foundations, guidelines and principles of educational process.

Basic objectives of the national educational programme for boarding schools

Basic objectives of the national Educational programme as defined in educational programme are (Komljanc, 2007; Lubšina Novak, M., Cankar, F., Žakelj, A., 2008):

- providing healthy and safe living facility, preserving mental health of the pupils and other persons involved in educational process;
- developing knowledge and skills, recognizing correct strategies in learning of pupils and their motivating of pupils and other persons involved in educational process for learning;
- openness of the boarding school and active cooperation with environment while taking into account the autonomy of individual pupils and of groups;
- preventing of social exclusion and reinforcing positive self-image of pupils and other persons involved in educational process;
- introducing new programmes and innovations in educational process;
- assuring flexibility of educational process;
- developing the conditions for global approach to educational work which is based on life-long learning, cooperation and competence;
- stimulating the development of entrepreneurial mentality, social partnership and inter-cultural dialogue;
- stimulating the creation of one's own culture by considering the cultural co-existence and tolerance towards other cultures and values;
- creating the opportunities for development of social and individual skills and competences of individuals and groups;
- directing towards healthy, creative life and to non-violent communication;
- enriching the educational process in a boarding school by emphasising the equality, diversity and education for citizenship;
- keeping up with social development and accordingly providing modern educational and living environment;

Guidelines and principles of Educational Programmes for boarding schools

The basic objectives define the partial objectives and guidelines and principles of the educational process in boarding schools. The priority principles in organizing and executing of educational process in boarding schools are Dečman Dobrnjič etc. 2012):

- principle of defined central or leading idea and clear values of educational process idea;
- principle of competence and quality of educational process;
- principle of planning and selectivity in educational process;
- principle of monitoring of personality development and of achievements of those involved in the educational process;
- principle of individuality, individualization, and inter-group educational cooperation;
- principle of global educational approach;
- principle of autonomy of all persons involved in educational process and of autonomy of the boarding school;
- principle of idea orientation and of inter-disciplinary approach to educational approach;
- principle of individualization and global socialization;
- principle of conscious activity, inter-cultural cooperation, and consistency;
- principle of systematics, graduality, and organized operations;
- principle of positive orientation and universal activity of the participants of educational process;
- principle of non-violent communication and equal opportunities;
- principle of modernising of educational process and of living conditions;
- principle of harmonised educational activity;
- and other principles which may be important for quality, competitive and global educational process.

The objectives and principles will be taken into account when they have been accepted and observed by the immediate participants in educational process, the tutors, advisers and headmasters of boarding schools as well as other people involved (other professionals, technical staff, parents etc). This can be done by adequate (simultaneous) and long term policy of introducing the educational programme with strategically prepared elements of processes for introducing and for implementation of educational programme into boarding schools.

CONCLUSION

Boarding schools in Slovenia are part of the system of Slovene secondary education and represent an additional facility to enhance the quality of education. The education activities in boarding school are carried out from Sunday evening to Friday afternoon 24 hours a day. Under the influence of globalisation, changes have been going on which have had impact on the number of boarding schools as well as on the scope of educational services that they supply.

Boarding schools as part of the education system are included in curricular refurbishment of educational programmes of Slovene schools. A special commission was established in the Institute for Education of Republic of Slovenia with the task to prepare a modernised educational programme. Its holistic approach to refurbishment consists of the following stages:

- inspection and analysis of the existing educational programmes of boarding schools
- comparison of Slovene educational programmes with the programmes (curricula) of other countries
- conducting of basic research in the field of boarding schools by extrapolating the trends from Euro - environment and formation of a futurological model of boarding schools
- based on the analyses and following the results of research and based on the national guidelines for curricular refurbishment modelling of modernised national Educational programme for boarding schools.

We are well aware of the fact that in the global multicultural environment changes emerge daily and the educational programmes have to be adapted to them. That is why based on the futurological research futurological views on development of boarding schools and as many activities as possible which may be expected to emerge in future have been included into the Educational programme. However, we have left room for those activities which cannot be envisaged as yet. The priority principles in organizing and executing of educational process in boarding schools are present.

REFERENCES

1. Chiang, T.H. (2009). A Critique of critical pedagogy. *Iskanja*(Celje) jan. no. 32-33. pp. 16-22. Community of Boarding Schools Slovenia. Slovenia.
2. Dečman Dobrnjič, Olga. 2002. How the persons led experience the leading. Community of Boarding Schools Slovenia. Koper. Slovenia.
3. Dečman Dobrnjič O. (2009). Services, trends and models of boarding schools. *Iskanja* (Celje). Jan. Vol.33. pp.27. Community of Boarding Schools Slovenia. Slovenia.
4. Dečman Dobrnjič, O. (2007). Boarding Schools Development Policies. Master's thesis. Faculty of Management. Koper. Slovenia.
5. Dečman Dobrnjič, O., Černetič M., Rožman Z. (2007). Trends and Scenarios of Boarding Schools – Futurological Approach. Modern Organization. Kranj. Slovenia.
6. Dečman Dobrnjič, O. (2012). Odnos dijakov in pedagoških delavcev do nasilja v dijaških domovih. Maribor: Univerza v Mariboru.
7. Dečman Dobrnjič, O., Jazbinšek O., Kojić D., Sagadin I., Privošnik N., Zupet S. B. (2012). Vzgojni program za dijaške domove. Zavod RS za šolstvo, Uradni list RS št. 5/12.
8. Dečman Dobrnjič, O., Pagon, M., Pšunder, M. Od nasilja k nenasilju. Nova Gorica: Evropska pravna fakulteta; Ljubljana: Društvo za socialo, preventivo, izobraževanje in razvoj Slovenije, 2013.
9. Dečman Dobrnjič, O., Temeljotov Salaj, A. Environmental impact of the policy development and models of boarding schools. In: Ferjan, M. (ed.), Kljajić Borštnar, M. (ed.), Marič, M. (ed.), Pucihar, A. (ed.). 31st International Conference on Organizational Science Development, March 21st-23rd, 2012, Portorož, Slovenia.. Kranj: Moderna organizacija, 2012, str. 177-187.
10. Klapan, A. (1993). Retrospection of Boarding Schools Establishing and their Development in the World. Napredak, 4. Zagreb. Croatia.
11. Lubšina Novak, M., Cankar, F., Žakelj, A. (2008). Quality through development leadership. *Iskanja* (Celje), vol.26, pp. no. 31-32, pp. 27-32. Community of Boarding Schools Slovenia. Slovenia.
12. Komljanc, N. (2007). Boarding schools and action research. *Iskanja* (Celje), dec. vol. 25, no. 27, pp. 29. Community of Boarding Schools Slovenia. Slovenia.
13. Komljanc, N. (2008). Innovation finds its way. In: Intercultural dialogue and management, (Management International Conference). Koper: Faculty of Management. Slovenia.
14. Laval, C., (2005). A School is not an Enterprise. Krtina, Ljubljana. Slovenia.
15. Morgan, Colin in Stephen J. Murgatroyd (1995). Total quality management in the public sector: an international perspective. Buckingham: Open University Press.
16. Pšunder, M. (1992). Boarding School, Adolescents, Propensity to Deviations. Ljubljana. The national education institute. Ljubljana. Slovenia.
17. Rosić, V. (1998). Obiteljska pedagogija. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
18. Skalar, V. (2004). A Short History of Boarding School Pedagogy. *Iskanja* (Search). Vol. 20. pp. 15–130.
19. Temeljotov Salaj, A., Furlani, K., Dečman Dobrnjič, O., Baričič, A. Okolje vrtca : raziskava = Kindergarden environment : research. *Iskanja* (Celje), jan. 2011, leto 29, št. 39/40, str. 65-79.
20. Vanderkam, L. (2005). The Magic of Boarding Schools. *USA Today*, September 26. New York.
21. Zloković, J., Dečman Dobrnjič, O., Pedagoške, socialne, etične in druge dileme v sodobnem kontekstu skrbi za otroka : "nevidni otroci in socialni noji" = Educational, social, ethical and other dilemmas in the modern context of child care : "invisible children and social ostriches". *Iskanja* (Celje), jan. 2012, leto 30, št. 43/44.
22. Zobec, U. (2005). Letter by the Ministry of Education to Headmasters and Archive. Ministry of Education. Internal Instructions. Slovenia.

FICTION IN THE STORIES FROM THE COLLECTION *MARTIANS AND MICE* BY SLAVKO JANEVSKI

Jovanka Denkova

„Гоце Делчев” University, Philological faculty, Stun

Abstract: This paper reviews the fiction in the stories from the collection “Martians and mice” by the well-known Macedonian children’s writer Slavko Janevski. The distinctiveness of his fiction is the interlacing of the real and the imagined, in the emphasizing of some features of the objects and the phenomena which make them funny or even more grotesque as well as in the anthropomorphous poetic portrayal of the world of animals.

Keywords: fiction, story, real, world of animals.

ФАНТАСТИКАТА ВО РАСКАЗИТЕ ОД ЗБИРКАТА *МАРСОВЦИ И ГЛУВЦИ* НА СЛАВКО ЈАНЕВСКИ

Јованка Денкова

Универзитет „Гоце Делчев” - Филолошки факултет - Штип

Сажетак: Во овој труд се прави осврт кон фантастиката во расказите од збирката „Марсовци и глупци“ од познатиот македонски писател за деца – Славко Јаневски. Карактеристичноста на неговата фантастика се состои во преплетување на реалното и вооброзеното, во потенцирањето на некои особини кај предметите или појавите заради што тие делуваат смешно, па и гротескно, или во антропоморфно поетско прикажување на светот на животните.

Клучне речи: фантастика, приказна, реално, животински свет.

Во збирката раскази *Марсовци и глупци* (1959), Славко Јаневски гради специфичен тип на фантастика. Воја Марјановиќ истакнува дека „на патот на остварувањето на модерната сказна, во која рамките на личните видувања на светот од писателот се прошируваат, кај Јаневски забележуваме настојување реалниот свет и дел од стварноста да се приближи на имагинарниот (Марјановиќ 1972: 42-43). Приближувањето на тие два света се реализира преку растителниот и животинскиот свет. Натка Мицковиќ го потенцира фактот за застапеноста на животинскиот свет во современата македонска литература за деца и млади: „Во неа (македонската современа литература за деца-Ј.Д.) речиси нема дело без присуство на животните кои се или централни личности, како во басните, или имаат активна улога. Затоа персонификацијата е многу честа фигура во македонската поезија (воопшто, литература-Ј.Д.) за деца. На нашата литература за деца тоа ѝ дава уште еден посебен белег. Сите деца, во сите времиња, имаат еден специфично детски однос кон животните, односно тие им се интересни како дел од светот, воопшто, кој е близок до нив зашто ги има сите атрибути на живиот свет - се движи, расте, комуницира, со еден збор поседува редица атрактивни особини” (Мицковиќ 1988: 51).

Според Воја Марјановиќ, пределите на сказновитите прозни остварувања кај Јаневски за час прераснуваат во чиста приказна од фантастичен тип. Затоа е тешко во збирките на писателот да се одреди точната граница и да се направи поделба меѓу сказна, фантастична приказна и приказна за животните. ...Поимот на фантастична приказна кај Славко Јаневски не може да се дефинира врз основа на елементите што го карактеризираат овој вид проза, на пример по сфаќањето на Колоди, Баум, Кестнер-па дури нити Карло Колоди или Сент-Егзипери... Секој од спомнатите автори има одредена дефиниција на фантастичната приказна, но таа, главно, се сведува на прикажување и реални предели на стварноста во кои авторот секогаш внесува нешто автентично, значи свое. ...Кога е збор за Јаневски, ние го претпоставуваме следново: основната особеност на фантастичната приказна кај Јаневски е изразена во слејувањето на реалното и вооброзеното; потем: тоа е приказна со вибрантна лирска тоналност, секогаш симболично и алегориски стилизирана, со порака што не се наметнува ултимативно. Што се однесува за радиусот на тематските насоки тој е мошне просторен: тој радиус бара региони на земниот и космичкиот свет: на тој начин тој прави илустрација на предметите, суштествата, нештата, поимите, астралните тела - и елементарните сили на природата....(Марјановиќ 1972: 46-49).

Самиот Јаневски со приказните во книгата *Марсовци и глупци* (1959) навести едно свое враќање или обрнување кон реалноста во светот на детството и кон оние необични нешта во современоста со кои наголемо се одредува нејзината специфичност и модерност (кучката Лајка од советскиот вселенски брод „Спутник-2”, реактивни авиони, сателити итн.)...Во книгата *Марсовци и глупци* има неколку големи приказни, но пред сите се приказните Волшебната виолина и Стршило. Тоа се приказни пишувани за мали и големи деца, реалистички и фантастични, лирски и хуморни. Во нив лирскиот штимунг и реалистичкиот, односно фантастичниот детал се доведени до онаа волшебна граница на Неможното по која копнеат сите писатели за деца (Друговац 1996: 151-153).

Зборувајќи за животинскиот и растителниот свет како извор на фантастични и чудесни теми, Ново Вуковиќ издвојува две групи на дела во кои се зборува за животинскиот свет, и притоа првата група е онаа која е блиска до басната, а втората група ја сочинуваат сите оние дела за животинскиот свет кои го поместуваат тој свет од категоријата необично, од една страна, и чудесно, од друга страна, кон чистата фантастика. Во сите тие дела позицијата на стварноста е релативно цврста, а се нарушува со изненадувачките особини и постапки на одделни животни...Значи, чудесноста и фантастичноста се постигнува со нагласување на некои исклучителни својства на одделни животни и животински видови, својства кои далеку ги надминуваат човековите представи и знаења за нив, па затоа нивната ненадејна манифестација има карактер на вистински фантастичен шок” (Вуковиќ 1979: 64-69).

Во расказот Волшебната виолина лирски е насликана смртта на Миг Волшебник, штурецот кој бил вистински волшебник кога в раце ја има својата виолина: „Ќе посвири штурецот, ќе се напије од капка роса и ќе си го продолжи патот: гази сребрени друмови, препливува потоци на маслинки лист, се кажува по пајакова преѓа и на највисок врв. И свири облевајќи се околу себе со радост и песна”(стр.87). На прекрасната свирка и гостопримливоста која заради неа му ја нуделе сите, му позавидел „бумбарот Дрпко, арамбашата на сите бумбари од три полиња”(стр.89), кој исто така, се обидел волшебно да свири, но „во туѓи раце, волшебната виолина не беше волшебна”. Се обидува Дрпко да засвири волшебна мелодија сè дури не ги скинал жиците на волшебната виолина, но тоа не го видел Миг Волшебник, зашто „му пукна малото срце од тага и му се изгаснаа светкавите очи, двете најмали сонца на светот”(стр.90).

Иреалното (фантастичното) во овој расказ на Славко Јаневски се состои во антропоморфното поетско прикажување на светот на животните. Авторот тргнува од реални вистини, веќе познати на децата, но, навлегувајќи подлабоко во сферите на малите, ситни нешта со големи доблести и вистини. „Јаневски, сходно на својата филозофија на хуманизмот, ги брани Добрината и Убавината, меѓутоа истовремено укажува дека Злото никогаш не спие, дека бумбари од секаков вид можат да го урнат детскиот сон и да ја затемнат нивната жизнерадосна претстава за луѓето и животот” (Друговац 1996:151-153).

Расказот Битка в шума започнува со грозоморна сцена - сцената на смртта на младата срна од забите на крвожедните волци. Сè до крајот на расказот речиси опипливо е навестувањето на нешто што наскоро ќе се случи, нешто опасно и решавачко, а тоа го воведува фантастичното. Или, според зборовите на Александар Спасов: „Превезот на фантастичното многу често ја бранува мирната, спокојна површина и чувствително влијае врз експресијата” (Спасов 1977:372). Најпрвин, таа неизвесност се транспонира низ желбата за одмазда кај последниот елен од планината: „Кога ги виде под стариот чинар капките крв, еленот ја дигна гордата глава и воинствено крикна; потоа врел од чудно неспокојство, почна да копа со предните нозе по снегот, како да се готви за битка”(стр.92), по што е предадена решавачката битка меѓу последниот елен волчјата глутница. Оваа слика, кај младите читатели предизвикува уживање во стравот и онаа познато магнетско привлечно треперење, кое човекот го чувствува при средба со нешто мистериозно, нешто што ги надминува неговата сила и разум. „Борбата меѓу доброто и злото, која секогаш е во концепцијата на сказната, во овој расказ Јаневски ја пренесува меѓу светот на животните, сликајќи ја борбата меѓу последниот елен и волкот. Притоа, последниот елен е симболичка транспозиција на добрите својства на животинскиот свет и на природата воопшто, а волкот е неговиот антипод. Симболиката на нивниот судир, од етичко-филозофски план, може да се прошири и на естетски, бидејќи последниот елен го симболизира убавото, а волкот - грдото” (Вуковиќ 1979: 64).

Мурис Идризовиќ (Идризовиќ 1988:91-92) смета дека „расказите на Славко Јаневски се поблиски до бајката отколку до фантастичната приказна, чиј облик не го развива подлабоко. ...Преку магичен пат оживеаните предмети не добиваат својство во смисла на чудо, туку се приклучуваат кон светот на доброто, а фантастичноста со време прераснува во чудо. Потемелна анализа на расказите би покажала дека во нив има бајковит говор, преплетување на сонот и стварноста, игра на фантазијата, персонификација и антропоморфизам, поимот на фантастичното е врзана содржина која ненадејно шокира со својата неприродност и со она што е надвор од емпиријата на детето. Раскажувачот ја ублажува фантастиката со колоквијален говор, со некаква потреба на раскажувачот за идентификација или исповедање: „А ти, момченце, ако сакаш верувај ми...сепак е вистина”.... Во фантастичната приказна „Жаба, а за водениот човек и да не зборуваме”, настаните се случуваат со едно обично дете, крај еден обичен поток и можни се зашто го мешаат сонот и јавето, играта на измисленото и секојдневните prizori од животот на детето....Детето го оживува светот околу себе изнаоѓајќи можности тој да изгледа поинаку, луѓето во него да се однесуваат поинаку но, сепак, според некои свои вистински, реални белези кои детето ги воочува... “ (Мицковиќ 1985:72-73).

Миодраг Друговац ја истакнува главната карактеристика на фантастиката во творештвото на Славко Јаневски: „Она што паѓа в очи и што треба несомнено да се нагласи, самата фантастика, фантастичноста, фантастичниот елемент или сегментот на сказна, кај Јаневски не се доживува како одделно наративно ткиво, одделен раскажувачки слој или одделна прозна структура во тоталитетот на една прозна целина, а имено - фантастичното е расфрлано насекаде, тоа се оние златни обединувачки нишки на делото, тоа е негов нервен систем...Исто така, кај Јаневски самата фантастика не е цел за себе, чиј единствен стремеж се состои во тоа да ја истакне фантастичната содржина на еден од пределите на неговата имажинација и на еден од пасажите на неговата сказна (Друговац 1996:147-148).

Мурис Идризовиќ, зборувајќи за фантастиката на Славко Јаневски, посебно онаа во збирката Марсовци и глупци истакнува дека во расказите се случуваат чуда, но не преминуваат во фантастичност, шокантно, демонично, како во расказите на некои детски писатели. Чуда всушност нема, патувањето на спутникот навистина се случило. Тоа, всушност, го предизвикало раскажувачот во својот спутник од конзервна лименка да стави глупци научници. Претворањето на луѓето во ситни суштества, помали дури и од мравките, е елемент на бајката, а не на фантазијата. ...Расказот ги напушта вообичаените знаци и симболи; на пример, глушецот и мачката ги замениле улогите: сега мачката бега од глушецот, или се онесвестува...Во некои раскази елементите на бајковидното и фантастичното ги губат својствата на нестварно и се претвораат во шеговно- сериозна игра... (Идризовиќ 1988: 92-93).

Воја Марјановиќ за збирката Марсовци и глупци ќе го каже следново: „Во основата на оваа збирка егзистира двојна книжевна форма. Од една страна тоа е сказна, и во поголема мерка - фантастична приказна - од друга, што полека се претвора во приказна за животните - или пак, во басна. Тематиката на оваа книга се стреми кон изобразени игри на фантазијата, иако и кон проекцијата на космичките визии на другите планети, како простори до кои достасува човечкиот род... Јаневски во збирката Марсовци и глупци направи најинвентивен продор во сферата на детството како илузија на реалното; се забави со психологијата на животинскиот свет и односите во него...

Понатаму, Воја Марјановиќ заклучува: „животинскиот свет во свеста на децата создава поими за првите природни законитости: односот на доброто и злото, љубовта и омразата, помошта и злобата; пријателството и сеопштата солидарност. Животните во прозата на Славко Јаневски демонстрираат целосен арсенал на животни збиднувања; тие се актери на акции и пасивност, а нивното присуство на земјата, во водата, воздухот или било каде - е израз на многуте суштества на планетата кои, сепак, живеат по утврдени дијалектички законитости. ...Јаневски е писател на мирот и протагонист на слога меѓу живите суштества. Тој се заложува да им ги илустрира на децата сите мани и добри својства на животинскиот свет, алегориски и симболично проектирани, преку хипербола и персонификација за да биде што поверодостоен поимот на вистината, без обзир на тоа дали е оптимистички или песимистички изразен. Со тоа, секако, писателот не им припаѓа на идеализаторите на светот; тој не е автор на фантастична приказна што порачува утопија за живот”....Значи, Славко Јаневски во целокупната проза за деца напишана до денеска секогаш како основа на своето раскажување ја зема фантастичната тематика: нејзините видови ги користи различно. Понекогаш тоа беа сказни, понекогаш фантастични приказни, а понекогаш фантастични приказни што се приближуваат кон приказните за животни. ...Во сите прозни збирки Јаневски ја трансформира фантастичната материја преку ликови што од збирка во збирка стануваат сè понови, поразновидни, поегзотични (Марјановиќ 1972:60-61).

Истиот автор, вака ја сфаќа „реалноста” на светот на животните за децата: „Приказните за животни секогаш се атрактивни за децата... Приказните во кои животните се носители и учесници на настаните децата ги примаат со оној интерес што кај нив секогаш го побудува говорот на измисленото ситуиран во една реална и можна опстановка, животните се во детскиот свет присутни на еден посебен начин, децата им ги даваат оние особини кои до нив доаѓаат од приказните, но тоа е свет кој детето не го прима како измислен, зашто во тие приказни настаните се случуваат во рамките на сосема реални односи, на односи кои детето ги разбира и може да ги следи” (Мицковиќ 1985: 73).

ЛИТЕРАТУРА

1. Марјановиќ, Воја. Во просторот на свежината, Скопје, Наша книга, 1972.
2. Мицковиќ, Натка. Литературата за деца и нејзините воспитни можности, Скопје, Самоуправна практика, 1988.
3. Друговац, Миодраг. Македонската книжевност за деца и младина, Скопје, Детска радост, 1996.
4. Вуковиќ, Ново. Иза граница могућег, Београд, Научна књига, 1979.
5. Спасов, Александар. Истражувања и коментари, Скопје, Култура, 1977.
6. Идризовиќ, Мурис. Македонската литература за деца, Скопје, Наша книга 1988.
7. Мицковиќ, Натка. Детето и литературата за деца, Скопје, Македонска книга, 1985.

“HAPPY DAY”

Natasa Stojic, Ksenija Stefkovic
Preschool Institution “Our Joy” Subotica

Abstract: It is commonly known that today’s society develops extremely fast, that today’s lifestyle is frantic so people spend less and less time with their children. When children are smiling and grownups are happy – those are the moments that make life worth living.

With this project we wanted to show that eternity is made from moments, that the smile of a child makes the grownup smile too. A birth of a child is a moment that is celebrated every year. Birthday celebration can be interesting, amusing, educational and harmonised with needs and wishes of the birthday child and with the other children in the group.

Preparing to work and collaborating with parents we gain a sense of the child's needs and how to organize the celebration to make a child satisfied.

Active participants are the parents and the staff in the kindergarten. Attending exhibitions, workshops and children's parties parents gain a sense of the child's needs, wishes, feelings.

Project “Celebrating birthdays in the kindergarten” becomes a tradition. Both parents and children are happy to participate. This project enables children to express their emotions, to gain a clear picture about themselves and to acquire a sense of security and satisfaction with the support of their loved ones.

Smile on a child's face and the unconditional support of parents and other members of the family are acknowledgement to the kindergarten teachers that they are doing the right job.

Key words: birthday, children’s interest, positive self-image, parents as active participants, improving their own practice.

СРЕЋАН ДАН

Наташа Стојић, Ксенија Штефковић
ПУ “Наша Радост” - Суботица

Резиме: Познато је да развој друштва тече убрзаним темпом, да је свакодневица људи бурна и да се због стила живота људи време provedено са децом смањује. Живот чине моменти који код деце остављају осмех на лицу а у души одраслих осећај задовољства. Овим пројектом смо желели показати како тренутак чини вечност, како осмех на лицу деце повлачи за собом осмех одраслих. Рођење детета је тренутак који се слави из године у годину. Прослава рођендана може бити интересантна, занимљива, едукативна и наравно да буде усклађена са потребама и жељама како детета које слави рођендан тако и остале деце у групи.

Припремом за ради и сарадњом са родитељима стичемо осећај о дететовим потребама, у ком правцу би прослава требала да тече, када би се дете најбоље осећало. Уједно сагледавамо потребе и жеље групе и унапређујемо сопствену праксу.

Активни учесници су родитељи и особље запослено у вртићу. Родитељи организовањем изложби, радионица и саме прославе стичу осећај о потребама, жељама, осећањима свог детета.

Овим начином рада пројекат Прослава рођендана у вртићу је постао традиција, којој се радо прикључују сви родитељи и деца. Овај пројекат омогућава деци да испоље своје емоције, да стекну јасну слику о себи и гаје осећај сигурности и задовољства уз подршку њима битних људи.

Осмех на лицу детета и безусловна подршка од стране родитеља и других чланова породице је потврда васпитачима да су на добром путу. Даје им додатну жељу и идеје у даљем раду.

Кључне речи: рођендан, интересовање деце, позитивна слика о себи, родитељ као активни учесник, унапређивање сопствене праксе.

УВОД

Основни мотив за одабир ове теме била је чињеница да сви људи теже да их остали поштују, уважавају а самим тим њихово самопоуздање је веће. Личност се формира у најранијем периоду живота. Датум рођења је нешто што обележава сваког од нас. То је дан који је црвеном бојом обележен у личном календару. Посебну пажњу томе посвећују деца која теже да што пре уђу у свет одраслих.

Свакодневним разговорима смо дошли до закључка да је деци много ванији чин прославе него поклон који тај дан добију поводом њиховог рођендана. Поклон буде епилог тренутка у ком дете стиче самопоуздање, долази до изражаја, испуњава своје жеље.

Додатну мотивацију смо добили када смо видели са каквим одушевљењем су родитељи прихватили идеју прославе дечијих рођендана. Истовремено су личним ангажовањем допринели богатијем програму, осмишљавању активности у којој је њихово дете центар збивања а остала деца активни учесници.

Спознали смо да кроз овај облик активности можемо лакше да приђемо и најзатворенијем детету. Самим тим добили смо мотивацију да јасно планирамо активности које ће детету створити осећај задовољства и среће а нама пружити прилику да реализујемо програм, прилагођен различитим узрастима деце.

ЦИЉЕВИ

Општи циљеви:

Задовољење интересовања и потреба деце за сазнањима уз осећај задовољства а уједно обухватити све аспекте развоја личности у односу на узраст и ппп.

Посебни циљеви:

- развијати позитивну слику о себи
- развијати осећај задовољства собом, својим идејама и жељама.
- развијати појам о времену, разликовати прошлост о садашњости и будућности.
- *проширивати искуства и сазнања о себи и свету око себе.
- развијати способности за јасну комуникацију.
- развијати здравствено-хигијенске навике.
- развијати поштовање према другој личности.
- *подстицати развој моторике и телесни развој.
- *утицати на азвој стваралачког говора, креативности.
- *развијати почетно математичке појмове.

ФАЗЕ РАДА

1.фаза планирања теме

У овој фази је дошло до рађања идеје уз помоћ деце.

2. фаза разраде тематских јединица

У овој фази смо кроз разговор са децом и родитељима стигли до основног нацрта прославе рођендана.

3.фаза планирање активности

На основу идеје коју су подстакла деца а родитељи доградили свакодневно у складу с дететом чији рођендан слаavimo планирамо активности које ће задовољити потребе и жеље појединца а којима ће учествовати и остали чланови групе.

4.фаза прикупљања материјала и укључивања родитеља у пројекат

У овој фаз смо се договарали са родитељима одређеног детета. Уједно смо кроз спонтани разговор са децом дошли до сазнања шта би баш то дете усрећило.

5. фаза реализације плана

План успешно реализујемо већ две године уз подршку и активно учествовање родитеља уз огромно задовољство свих укључених страна.

ТЕШКОЋЕ НА КОЈЕ СМО НАИЛАЗИЛИ

Углавном су се тешкоће сводиле на усклађивање са радним временом родитеља детета чији рођендан планирамо да прославимо.

ДОБИТ ЗА ДЕЦУ

- *Деца стичу самопоуздање и јасну слику о себи.
- *Деци се пружа прилика да уживају у активностима која прате баш њихове потребе и жеље.
- *Деца уче да поштују туђе потребе и право на јасно изражавање сопствених жеља.
- *Деца долазе у додир и спознају разне теме а да нису ни свесни да је васпитач плански утицао на њихова знања.
- *Деца богате речник и комуникацијске вештине.
- *Деца се ослобађају треме, и комуницирају без тешкоћа.
- *Деца проширују своје видике и проналазе своје место у широј друштвеној средини.

ДОБИТ ЗА РОДИТЕЉЕ

- Родитељи осећају задовољство приликом активног учешћа у васпитно-образовном раду у вртићу.
- *Родитељ помаже свом детету да схвати и спозна своје место, важност и улогу у друштву.
- *Родитељи имају прилику да виде своје дете као део групе а уједно и као актера главне улоге тога дана.
- *Родитељи уз помоћ васпитача стичу осећај задовољства са сазнањем да су урадили нешто посебно за своје дете.
- *Родитељи проширују своје видике , баве се креативним размишљањем и све то примењују у квалитетно проведеном времену са својим дететом.

ДОБИТ ЗА ВАСПИТАЧЕ

- *Као васпитачима пружа нам се прилика да боље упознамо дете , унапредимо комуникацију и побољшамо сарадњу са родитељима која нам је од пресудног значаја у будућем раду.

- *Радећи на планирању сваког рођендана и усклађивању плана и програма направили смо огроман корак у тестирању сопствене праксе. Увидели смо да нема краја нашој креативности и могућностима.

ПЛАНОВИ ЗА БУДУЋНОСТ

Планирамо да наставимо са овим видом прославе рођендана. Дошли смо до закључка да имамо могућност да упознамо децу кроз другачије светло, да остваримо сарадњу са родитељима и побољшамо квалитет наше праксе. Децу ћемо охрабривати да јасно изразе своје жеље а родитеље да и у будућности буду активни учесници у раду у вртићу.

“REALM OF COLOR AND IMAGINATION” VISUAL ARTS

Sofija Peic Tukuljac – nursery school teacher, Livia Tricko Stantic – nursery school teacher
Preschool Institution “Our Joy” Subotica

Abstract: Since in the world, more attention is paid to the phenomenon of giftedness, our main task is to encourage and create conditions for the development of creativity and talent in fine arts.

Project „Realm of color and imagination“ was created to enable the child to express their feelings, need through the artistic expression. Leading the children’s wishes, needs and interests, and in order to improve own practice we designed art activities and workshops.

Parents joined this project as participants and collaborators. They had the chance to search for information, check their observation, and get answers to questions about the level of interest of their child.

During this process we achieved good cooperation with people from the art world.

Positive reactions of children and parents are indicators that the authors are on the right path.

All this contributed to the motivation for the further successful work of teachers.

Keywords: Needs and interests of children, development of freedom of expression and creativity, improvement of practice, parent as an associate.

„ЦАРСТВО БОЈЕ И МАШТЕ“ ЛИКОВНО СТВАРАЛАШТВО

Софија Пеић Тукуљац - Васпитач, Ливиа Тричко Стантић - Васпитач

П.У. „Наша радост“ - Суботица

Резиме: Како се у свету све већа пажња посвећује феномену даровитости последњих година и наш је прворазредни задатак подстицати, стварати услове и окружење за развој креативности и даровитости у ликовном стваралаштву.

Пројекат „Царство боје и маште,“ настао је да би се деци омогућило да кроз ликовни изражај прикажу себе, своја осећања, потребе и могућности – даровитост и креативност. Водећи се жељама, потребама и интересовањима деце, а у циљу унапређивања властите праксе осмишљене су разноврсне ликовне активности и радионице.

Реализацији пројекта су се прикључили и родитељи као учесници и сарадници. Они су добили могућност да потраже информације, провере своја опажања и добију одговоре на питања у вези развоја и степена интересовања њиховог детета. У току пројекта је остварена и боља сарадња са особама из „света“ уметника.

Позитивне реакције деце и родитеља и успешност при реализацији пројекта допринели су стварању смерница за даљу надоградњу и усавршавање истог.

Кључне речи: Потребе и интересовање деце, развој слободе изражавања и креативности, унапређивање сопствене праксе и родитељ као сарадник у развоју емоционалних и интелектуалних способности детета.

УВОД

Посматрајући и пратећи децу, њихове потребе, интересовања и способности дошли смо на идеју да осмислимо план активности које ће унапредити и развијати креативне способности деце.

Она су показала велико интересовање за цртање и ликовно израживање што је било довољно да кренемо истраживачким путем нових тема и испробавања различитих техника и материјала.

ЦИЉЕВИ

ОПШТИ ЦИЉ

Задовољавање потреба и интересовања деце за развој креативности у ликовном стваралаштву.

ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ

- Развијање свести о себи, емоцијама, способностима и потребама и прихватање свог идентитета и посебности
- Истраживање сопствених моћи и граница као основе за развој самопоуздања
- Подстицање креативности и неговање ликовног стваралаштва
- Развијање интересовања за ликовну уметност, процењивање и вредновање уметничких дела

КОРАЦИ У РАЗВИЈАЊУ ПРОЈЕКТА

1. КОРАК: ПЛАНИРАЊЕ ТЕМЕ

Пројекат „Царство боје и маште“ настао је да би се деци омогућило да кроз ликовни изражај прикажу себе, своја осећања, потребе и могућности – даровитост и креативност. Водећи се жељама, потребама и интересовањима деце, а у циљу унапређивања властите праксе осмишљене су разноврсне ликовне активности и радионице.

2. КОРАК: ПЛАНИРАЊЕ АКТИВНОСТИ

У сарадњи са децом планирали смо разноврсне активности од примене разних ликовних техника (основних и комбинованих) до разноврсних начина рада (индивидуално, у пару и мањим групама) на најразличитије теме.

3. КОРАК: ПРИПРЕМА РАДНОГ МАТЕРИЈАЛА И УКЉУЧИВАЊЕ РОДИТЕЉА У ПРОЈЕКАТ

Припремили смо и понудили деци сав расположиви материјал за рад, неке од материјала су деца прикупљала са родитељима. Испланирали смо креативне радионице са родитељима и члановима породице уз подршку наших ликовних сарадника у установи, на тај начин смо укључили и родитеље као активне учеснике.

4. КОРАК: РЕАЛИЗАЦИЈА ПЛАНА

План смо успели добро да реализујемо до сада, а његова реализација још увек траје јер је то процес који се стално надограђује и расте на вишеструко задовољство деце, родитеља и нас васпитача.

ТЕШКОЋЕ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЈИ ПЛАНА

У току рада јавила се потреба за посебним простором за рад, као последица процеса настанка ликовних радова деце који понекад трају по неколико дана.

Такође смо увидели да нам недостаје и неколицина средстава за рад као што су штафелаји и кецеље за сликање.

ДОБИТ ЗА ДЕТЕ

- Омогућен им је развој целокупне личности са акцентом на развој крупне и фине моторике код деце код које је дошло до стагнације
- Била су у прилици да истражују, откривају, пробају
- Стекла су нова сазнања и искуства радећи у мањим групама, пару или самостално
- Имала су помоћ и подршку родитеља и васпитача као активних учесника у раду
- Самостално су бирала начин и средства помоћу којих ће изразити себе и своја осећања путем ликовног изражавања
- Постала су самосталнија и спремна за сарадњу

ДОБИТ ЗА РОДИТЕЉЕ

- Добили су нова сазнања о умећима, способностима своје деце
- Пружена им је могућност да активно учествују, дају своје предлоге и сугестије
- Били су део пријатне, спонтане атмосфере у којој су се задовољно осећали заједно са својом децом
- Добили су одговоре на своја питања, недоумице и смернице за даљи подстицај своје деце

ДОБИТ ЗА ВАСПИТАЧЕ

- И ми као васпитачи смо стекли нова сазнања и искуства у раду из ове области
- Остварили смо још бољу сарадњу са породицом и родитељима са циљем што бољег напретка и успеха деце
- Остварили смо добру сарадњу и размену искустава са ликовним сарадницима наше установе
- Обогаћили смо и унапредили своје знање и омогућили још боље резултате у даљем раду

ПЛАНОВИ ЗА БУДУЋНОСТ

Планирамо да наставимо овај начин рада са децом, пратимо њихове потребе и интересовања. У даљем раду планирамо да направимо надоградњу на већ постојеће. Наиме, у току је опремање посебне просторије за рад у нашем вртићу тзв. Атељеа где ћемо моћи да реализујемо наше активности у, за то, потребним условима. Такође, планирамо и мини колонији (рад у природи) . У плану је и израда посебног програма за рад са даровитом децом из области ликовног стваралаштва која ће се реализовати на нивоу нашег вртића.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ђорђевић др Б., „Образовање и васпитање даровитих“, Педагошка стварност 7-8, Нови Сад, 1999.
2. Група аутора, „Дете и креативност“, Глобус, Загреб, 1987.
3. Максић др С., „Подстицање креативности у школи“, Институт за педагошка истраживања, Београд 2006.
4. Шаин М. и Чарапић С., „Корак по корак 3“, Креативни центар, 2012.

INCLUSION OF PRESCHOOL CHILDREN IN THE ACTIVITIES OF SPORTS CLUBS IN KANJIZA

Dr. Josip Lepes, Sabolc Halasi, M.Sc.

University of Novi Sad, Faculty of Teacher Education in Hungarian language, Subotica

Abstract: It is indisputable that a certain number of preschool aged children participate in the activities of sports clubs in a Kanjiza. This fact can be attributed to the changes occurring in the lifestyle of adults and their children. The research established that out the total number of children (680) only 18,60% are involved in the activities of a sports club. Boys tend to participate in sports such as soccer and martial arts, while girls predominately take part in dance activities and athletic. Sports that include equal shares of preschool boys and girls are: athletic, swimming, and roller skating. Also, we may conclude that girls tend to become participants in the activities of sports clubs at an earlier age.

Key words: children, preschool age, activities, sports club.

УКЉУЧЕНОСТ ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА У РАД СПОРТСКИХ КЛУБОВА У КАЊИЖИ

Др. Јосип Лепеш, мр. Саболч Халаши

Универзитет у Новом Саду - Учитељски факултет на мађарском наставном језику - Суботица

Резиме: Овим истраживањем смо хтели утврдити колики је број деце предшколског узраста укључен у рад спортских клубова у Кањижи те како су деца која су укључена у рад распоређена по спортским клубовима и активностима и како су у тим активностима распоређена према узрасту.

Истраживањем смо утврдили да је од укупног броја деце (680) тек 18,60% укључено у рад неких спортских клубова. Дечаци су више укључени у спортовима као што су фудбал, атлетика, борилачки спортови, пливање, а девојчице су више усмерене према плесним активностима, атлетици. Спортови у којима су подједнако заступљени дечаци и девојчице су: атлетика, пливање нови облик активности котураљкање. На основу резултата можемо закључити да се девојчице раније укључују у рад спортских клубова.

Кључне речи: деца, предшколски узраст, активност, спортски клубови.

IMPORTANCE OF GEOGRAPHY IN PRESCHOOL EDUCATION

Milovan R. Pecelj PhD, Milica Pecelj PhD, Jelena Pecelj-Purkovic, PhD, Dusica Pecelj MSc

Faculty of Geography, University of Belgrade, Faculty of Philosophy Pale University of East Sarajevo and Geographical Institute "Jovan Cvijic" Serbian Academy of Sciences and Arts, Faculty of Philosophy Pale, University of East Sarajevo, Faculty of Geography, University of Belgrade

Abstract: Possessing a vast amount of information on the natural environment, geological heritage, national treasure and the spatial distribution of the local, regional and global levels, geography synthesizes knowledge about the natural and socio-economic environment. Geography is becoming increasingly necessary in modern life giving the ability, from the lowest age of education, to create images of homeland, tourism, local environment, ecology, etc. The analysis of the curricula and syllabus of nature and society, we tried to determine what is the status of geographical subject to consideration of the real needs of the introduction of national and indigenous geography in high vocational schools.

The local environment is spatially restricted area where the school is located to its immediate surroundings, which includes a number of physically geographical elements, anthropo-geographical and biological characteristics which are man and landscape. We live in a time of climate change and destruction of the ozonosphere so it's important to know what those processes are and what their consequences (fires, floods, UV radiation). It is no longer an academic question than a planetary ecological reality that strongly affects the local environment. Since educators and teachers, especially in rural upbringing holders of the educational process and the organizers of the cultural and artistic events, so the knowledge of the homeland is of the particular importance. That is why the teachers need higher levels of knowledge in the field of geography.

In the great nations, the subject national geography is unquestionable. Serb historical past is glorious. Through the territorial compression and balkanization our state space is reduced to a modest level of geography. The United States and Canada have a modest historical past and perfect geography, but in their curricula at all levels, the study of the national geography is mandatory.

Key words: geography, homeland, climate changes, tourism, ecology.

ЗНАЧАЈ ГЕОГРАФИЈЕ У ПРЕДШКОЛСКОМ ОБРАЗОВАЊУ

Милован Р. Пецељ, Милица Пецељ, Јелена Пецељ-Пурковић, Душица Пецељ

Географски факултет - Универзитет у Београду, Филозофски факултет Источно Сарајево, Географски Институт „Јован Цвијић“ Београд, Филозофски факултет Источно Сарајево, Географски факултет Универзитет Београд

Резиме: Располажући са огромном количином информација о природној средини, геонаслеђу, народном благу и просторној расподели на локалном, регионалном и глобалном нивоу, географија синтетизује знања о природној и социоекономској средини. Географија постаје све потребнија у савременом животу да би се, од најнижег узраста образовања, стварале представе о домовини, туризму, локалној средини, екологији... Анализом наставних планова и програма природе и друштва покушали смо да утврдимо какав је статус географских садржаја у циљу реалног сагледавања потребе увођења националне и завичајне географије на високим струковним школама.

Локална средина је просторно ограничен крај где се налази школа са њеном најближом околином у чији састав улази низ елемената физичкогеографског, антропогеографског и биолошког карактера где се истичу човек и предео. Живимо у време климатских промена и деструкције озоносфере па је важно знати какви су то процеси и какве су њихове последице (пожари, поплаве, УВ зрачење). То више није академско питање него планетарна еколошка стварност која се снажно одражава на локалну средину. Пошто су васпитачи и учитељи, нарочито у руралним срединама носиоци васпитно-образовног процеса и организатори, културно-забавног живота, то је познавање завичаја од посебне важности. Зато су за васпитаче потребни виши нивои сазнања из области географије.

Код великих народа национална географија је неупитна. Историјска прошлост Срба је славна и са њом се могу похвалити ретки народи. Шта то вреди уколико се територијалним сажимањем и балканизацијом наш државни простор своди на ниво скромне географије. Америка и Канада имају скромну историјску прошлост и савршену географију, али се у њиховим наставним плановима и програмима, на свим нивоима, обавезно изучава национална географија.

Кључне речи: географија, завичај, климатске промене, туризам, екологија.

SOCIAL UPBRINGING INFLUENCE OF MASS MEDIA

Dr. sc. Irena Kiss

School of Tourism, Hospitality and Trade, Pula

Abstract: Communication channel means a system through communication is carried out in certain environmental conditions. It can be direct or indirect, in this case the mass. Although the direct communication generally more successful than indirect, the mass media can be one of the ways of its stimulation, suggesting that these channels complement each other. Educators often point to the possibility of a positive influence of the media if it is based on their entertainment and educational functions align teaching and education. Still, the question remains: is the tendency of young overproducing use mass media kind of attempt to compensate for shortcomings of everyday social life, especially family and educational environment?

Keywords: channel of communication, mass media, family and educational environment.

SOCIJALNO ODGOJNI UTJECAJ MEDIJA MASOVNE KOMUNIKACIJE

Dr. sc. Irena Kiss

Škola za turizam, ugostiteljstvo i trgovinu - Pula

Rezime: Komunikacijski kanal podrazumijeva sustav putem kojeg se provodi komunikacija u određenim uvjetima okruženja, a koji može biti neposredni i posredni, u ovom slučaju masovni. Iako je neposredna komunikacija generalno uspješnija od posredne, upravo masovni mediji mogu biti jedan od načina njenog stimuliranja, što navodi na zaključak da se navedeni kanali međusobno nadopunjuju. Pedagozi često ukazuju na mogućnost pozitivnog utjecaja medija ako se temeljem njihove zabavne i edukativne funkcije uskladi nastava i obrazovanje. Pa ipak, ostaje otvoreno pitanje: da li je sklonost mladih prekomjernom korištenju medija masovne komunikacije svojevrsan pokušaj kompenzacije nedostataka svakodnevnog socijalnog života, prvenstveno obiteljskog i obrazovnog okruženja?

Ključne riječi: komunikacijski kanal, mediji masovne komunikacije, obiteljsko i obrazovno okruženje.

UVOD - DJECA I MEDIJI

Pojam "medij" dolazi od latinske riječi "medius", što znači "srednji", pa znači sredinu ili skup uvjeta u kojima se nešto događa, te sredstvo za masovno komuniciranje. Komunikacijske znanosti istražuju pojam medija i njegovo značenje u sustavu masovnog komuniciranja koje obuhvaća institucije (tisak, radio, televizija, film) i tehnike pomoću kojih se specijalizirane skupine (stručnjaci) koriste tehnološkim sredstvima za diseminaciju simboličkih sadržaja širokom i raznorodnom te široko rasprostranjenom auditoriju.⁴⁴ Ispitujući povezanost raznih demografskih i socijalnih obilježja s korištenjem medija ustanovljeno je da opremljenost kućanstava medijima (što se zapravo odnosi na posjedovanje kompjutera i videoigara) ovisi o materijalnom standardu obitelji, da televiziju više gledaju djeca iz siromašnijih, niže obrazovanih i nepotpunih obitelji, da se tiskanim medijima i kompjutorima više koriste djeca bogatijih i obrazovanih roditelja, da korištenje radija raste s dobi djece i da su mu sklonije djevojčice.

Uz to, djeca s lošijim školskim uspjehom više se koriste svim masovnim medijima, osim kompjutorima i knjigama. Indikativno je da korištenje medija opada s polaskom djece u srednju školu, te da se oni koji su vrlo skloni nekom mediju, istodobno iznadprosječno koriste i većinom drugih medija.

Dob je ona specifična značajka koja mlade čini najranjivijim dijelom populacije, pa tako i kada je u pitanju izloženost mogućem utjecaju medija. Pritom su i unutar skupine djece dobne razlike iznimno važne, jer su sposobnosti razumijevanja i otvorenost za sve novo različite kod petogodišnjaka, desetogodišnjaka ili petnaestogodišnjaka. Što su djeca mlađa, to su i manje sposobna zaštititi se od različitih utjecaja. U tom sklopu potencijalni utjecaj medija znatno je više prijeporan nego utjecaji roditelja, škole i vršnjaka, i to zato što se čini da ga je individualnim naporima znatno teže dozirati i kontrolirati. Zbog toga je većina analiza usmjerenih na preispitivanje odnosa djece i medija uglavnom ograničena na televiziju. Od svih ispitivanih medija djeca nju najčešće gledaju, zatim se koriste kompjutorima i videoigramama, onda čitaju knjige, a najmanje slušaju radio i glazbu po izboru.

Djeca televiziju češće gledaju sama ili s vršnjacima nego s roditeljima, a uglavnom odabiru dječji i obrazovni program te humoristične serije, dok od filmova najradije gledaju komedije i akcijske filmove. U časopisima i magazinima najviše prate teme o mladima, sport, događaje iz svijeta estrade i putopise, te članke o hobbijima i slično. Kompjutor znatno više koriste za zabavu nego za učenje. Vrlo je zanimljivo da djeca koja se više koriste medijima češće izjavljuju da iz njih uče, a još je indikativnije da se djeca koja su manje zadovoljna životom i slabije socijalno prilagođena više koriste medijima.⁴⁵

Ostaje otvoreno pitanje navedenih povezanosti, a jedno od mogućih objašnjenja je da je okrenutost medijima svojevrsan oblik kompenzacije za ono što nije dostatno u svakodnevnom životu i obiteljskom okruženju. Takva pretpostavka proizlazi iz navedenih rezultata da se medijima općenito više koriste djeca iz nepotpunih obitelji nižeg materijalnog i obrazovnog standarda, istodobno socijalno manje prilagođeni i zadovoljni. Da li je usmjerenost na medije masovne komunikacije uvjetovana obiteljskom situacijom u kojoj djeca odrastaju?

⁴⁴ Zgrabljic - Rotar, N. (2005), Medijska pismenost i civilno društvo, Sarajevo, MediaCentar, str. 4.

⁴⁵ Ilišin, V. (2003), Mediji u slobodnom vremenu djece i komunikacija o medijskim sadržajima, Zagreb, Institut za društvena istraživanja, str. 6-7.

VRSTE I ZASTUPLJENOST MEDIJA MASOVNE KOMUNIKACIJE

Mediji se razlikuju u snazi ekspresije, ali i utjecaja na publiku. Vremenom, radio je nadmašio tisak, a televizija - film i radio. Iako ni jedan medij nije istisnuo ili dokinuo neki od ranijih, djeci je svaki zanimljiv na drugačiji način.

Najkorištenija i najutjecajnija je televizija, audiovizualni medij vrlo složene tehnologije i organizacije rada. Ona je I medij ugođe, koji pruža zabavu, zadovoljstvo i ispunjenje mnogih očekivanja. Međutim, ugoda koju televizija promovira kao vrhunsko načelo može degradirati mnoge ljudske moralne i društvene zakone i pravila. Npr. prikazivanje nasilja na zabavan način degradira, pa i obezvrjeđuje sam život, a djeca primaju pogrešnu poruku.

Radio je medij masovne komunikacije koji odlikuju auditivni sadržaji (govor i glazba) te vrlo raznoliki žanrovi. U posljednje vrijeme primjećuje se trend osiromašjenja i predvidljivosti radijskih sadržaja i davanja prednosti drugim medijima masovne komunikacije.

Novine, za mnoge prvi medij masovne komunikacije u suvremenom poimanju, ubrajaju se u tiskane medije kao što su i plakat, knjiga, strip itd. ali se od njih razlikuju po redovitosti i učestalosti izlaženja, informativnim sadržajima, plaćenim oglasima i reklamama... Namijenjene su urbanoj publici i javnoj sferi te funkcioniraju kao potrošna roba. Žutilo i senzacionalizam postaju njihova pokretačka snaga, a upravo ti sadržaji nisu neophodni mlađoj populaciji.

Internet kao sve bitnija globalna mreža, vrhunske brzine u protoku informacija povezana mrežom kompjutora. To je komunikacijski događaj ovoga stoljeća koji je utjecao na promjenu stila života, a utjecao je i na procese odgoja i obrazovanja. Povećan je broj mogućih načina komuniciranja (e-mail, web stranice), kao i brzina protoka informacije od izvora do primatelja, ali i brzina zastarijevanja informacije. Međutim, istovremeno s internetom posve i nepovratno je izgubljeno povjerenje u medij kao pouzdan izvor informiranja. Kompjutor je potencirao razumijevanje pojma medijske globalizacije, jer je s njime svijet u cijelosti postao globalan. Djeca su njegovi glavni korisnici. Roditelji pitanje kupovine kompjutora i omogućavanje djetetu korištenje Interneta, najčešće povezuju s pitanjima dobrostojeće, moderne i ugledne obitelji. Rijetko s pitanjem važnosti medijske pismenosti, a ako da - onda je to uglavnom prepušteno školi. Koliko znanja, odgoja i medijske pismenosti je potrebno djeci da bi korištenje navedenih tehnologija bilo isključivo korisno i bezopasno?

Knjiga je bila među navedenim medijima - prvi medij. Njezina je uloga danas drugačija. Izgubila je monopol na širenje znanja i superiornost u obrazovanju ali je zadržala određenu ekskluzivnost jer je unatoč masovnosti proizvodnje, njezina vrijednost u intimi i posebnosti trenutka. Ono što može knjiga, ipak još uvijek ne može ni jedan drugi medij.

Podaci iz istraživanja o ulozi medija u svakodnevnom životu djece u Hrvatskoj provedeno na uzorku od 1000 učenika osnovnih škola od 5. do 8. razreda pokazali su da je korištenje različitih medija, osim druženja s vršnjacima, najčešća aktivnost u slobodnom vremenu djece.⁴⁶ Najkorišteniji medij je televizija, a djeca najčešće gledaju filmski program i kvizove. U preferencijama različitih medijskih sadržaja djecu međusobno najviše diferencira spolno obilježje, odnosno različiti modeli socijalizacije. Na osnovi medijskih sadržaja što ih djeca najviše koriste, zaključeno je da mediji ponajprije imaju zabavnu funkciju, no uz indicije da je njihova obrazovna uloga nešto veća nego kod odrasle populacije.

Premda je prisutnost medija u slobodnom vremenu djece izrazita, utvrđeno je da učestalost razgovora o medijskim sadržajima (filmovima, glazbi i knjigama) nije adekvatna tome. Točnije, u komunikaciji djece s vršnjacima ta je tema najfrekventnija, no u komunikaciji s roditeljima ona je osrednje zastupljena.

Pritom su registrirane i vrlo male varijacije, poglavito s obzirom na dob i školski uspjeh djece. Iznenadjujući i porazan nalaz je da stupanj obrazovanja roditelja ne utječe na korištenje medija od strane djece, ni na njihovu komunikaciju s djecom o medijskim sadržajima. Ta tendencija sugerira da, iako se za roditelje smatra da imaju najveću odgovornost za osposobljavanje djece za selektivno korištenje medija, oni (još) nisu spremni preuzeti ulogu i medijskih odgajatelja.

Djeca se televizijom često koriste simultano s drugim medijima i nekom drugom aktivnosti (čitanje, igra, razgovor, jelo i slično). Što se razloga za gledanje televizije tiče može se zaključiti da djeca televiziju gledaju iz navike i dosade, zbog "bijega" od realnosti, zbog uzbuđenja, zbog potrebe za opuštanjem i zabavom, zato da nauče nešto o svijetu, sebi i drugima, zato da bi imali teme za razgovor s prijateljima, zbog popravljivanja lošeg raspoloženja...

KOMUNIKACIJSKE SMETNJE UVJETOVANE MEDIJIMA

Svaka poruka ima svoj sadržaj, formu, kanale kojima se širi i sredstva kojima se prenosi. One različitim vezama i kanalima komunikacije dolaze do primatelja, pojedinaca i grupa⁴⁷. Međutim, postoji mogućnost da ciljna javnost ne primi namijenjenu poruku i to najčešće zbog pogrešnog ili nepotpunog shvaćanja. U tom smislu razlikuju se smetnje:

Do selektivne pažnje dolazi kada se ne zapažaju svi poticaji (npr. selektivna pažnja objašnjava zašto oglasi sa upadljivom ilustracijom i malo teksta imaju veliku vjerojatnost privlačenja pozornosti). Nerealno bi bilo očekivati da osobe u komunikaciji odjednom upamte sve spomenute pojmove i činjenice. Ublažavanje posljedica selektivne pažnje postiže se rasterećivanjem programa, dovoljnim ponavljanjem

⁴⁶ Ilišin, V. (2003), Mediji u slobodnom vremenu djece i komunikacija o medijskim sadržajima, Zagreb, Institut za društvena istraživanja

⁴⁷ Lavrnja, I. (1998), Poglavlja iz didaktike, Rijeka, Pedagoški fakultet Rijeka, str.116.

iznesenih sadržaja kao i njihovim povezivanjem s ostalim predmetima i praktičnim slučajevima iz odgovarajuće struke. Djeca su sklonija više puta pratiti isti sadržaj, ukoliko im je interesantan, pa je selektivna pažnja kod njih manje izražena.

Selektivna distorzija - poruka se iskrivljuje i čuje se tek ono što bi se željelo čuti, što znači da primatelji često dodaju poruci nešto čega zapravo nema ili da ne zamjećuju nešto što u njoj postoji (aksiom: odnos je određen opažanjem i interpretacijom ponašanja, Watzlawick, P.). Ova prepreka je relativno česta, pogotovo kada se radi o komunikaciji usmjerenoj većim grupama. Može se smanjiti jednostavnošću poruka, jasnošću, glasnim izlaganjem, isticanjem bitnih činjenica, dovoljnim brojem ponavljanja, zanimljivošću. (Najvažnije je obilježje uspješnih nastavnika kojih se sjećamo to da nisu bili dosadni. Ono što su od nas tražili, činilo nam se smisljeno.⁴⁸). Selektivna distorzija u odgojnom procesu može utjecati na primanje „pogrešnih“ poruka koje mogu rezultirati neželjenim ponašanjima.

Semantička distorzija⁴⁹ je također jedna od prepreka uspješnoj komunikaciji, a podrazumijeva upotrebu riječi koje mogu potaknuti različite osjećaje. Zbog toga je preporučljivo u komunikaciji izbjegavati dvosmislenosti, nejasnoću i nedorečenosti. Detaljnije o tome napisano je u dijelu koji se odnosi na sadržajnu i odnosnu komunikaciju.

Selektivno prisjećanje - u sjećanju se zadržava samo mali dio poruka. Ovo komunikacijsko ograničenje opravdava poslovicu „lud pamti-pametnan zapisuje“. Svaka poruka najprije ulazi u kratkotrajnu memoriju koja je ograničenog kapaciteta. Da li će određena poruka dospjeti iz kratkotrajne u dugotrajnu memoriju ovisi o osobi koja sluša, ali i o obliku njenog ponavljanja primljenog sadržaja. Ukoliko je početni stav pozitivan, velika je vjerojatnost da će njen sadržaj biti prihvaćan i izazvati povećano prisjećanje i obrnuto.

Ostale prepreke i prekidi u komunikaciji često su povezani sa loše izrečenim porukama, nespretnom strukturom rečenice, frazama, nedostatkom jasnoće i preciznosti, gubitkom informacija prilikom prijenosa poruke, lošim memoriranjem, nepažljivim slušanjem, preuranjenim zaključivanjem, ali i nepovjerenjem, strahom, preopterećenošću informacijama. U svakom slučaju komunikacija je djelotvornija ukoliko se vjeruje da osoba koja šalje poruku raspolaže stručnim znanjem i da je objektivna, a komunikacijski učinci su veći kada se poruka bar djelomično poklapa s postojećim mišljenjem, uvjerenjem i sklonostima. Moć vlastitih uvjerenja objašnjena je tzv. „Pygmalionovim učinkom“.⁵⁰

Komunikacijske smetnje mogu se promatrati i na drugi način, kroz sadržaj medija masovne komunikacije kojima su djeca izložena. Uzimajući u obzir njihov sve intenzivniji razvoj, medijska politika bi trebala, između ostalog, biti usmjerena zaštiti komunikacijskih prava djece na informaciju i privatnost, odgoj i obrazovanje te pravilan psihički razvoj. Te dužnosti i obveze nužno je sustavno ugrađivati u medijske politike, novinarske kodekse i zakone čiju bi provedbu nadzirale različite stručne radne skupine. Preporuke o zaštiti djece usmjerene su roditeljima, vladama, međunarodnim organizacijama i znanstvenim institucijama, a donijele su ih grupe stručnjaka na temelju znanstvenog uvida u: različite nacionalne televizijske politike kao i načine sudjelovanja djece u programima; analize sadržaja o nasilju u filmovima i na televiziji; analize nasilnih sadržaja videoigara; navike djece i odraslih u korištenju medija, njihovo vrednovanje programskih sadržaja, njihova mišljenja o filtriranju internetskih sadržaja, međunarodna istraživanja o tome kako djeca i roditelji shvaćaju potrebu nadzora djece nad uporabom medija, interneta, televizije i videoigara, odobravaju li je ili ne. Međutim, pitanje zaštite djece u medijskom okruženju ne može se riješiti jednim postupkom nego se mora poduzeti mnogo malih aktivnosti i djelovanja, što znači da medijska pismenost mora biti promovirana kao interes društva; da se djeci i mladima mora dati samopouzdanje i kreativnost u korištenju medija, znanstvene institucije moraju poticati i financirati istraživanja o uporabi medija i utjecaju medija na djecu.

Republika Hrvatska je na temelju Konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, te Europske konvencije o prekograničnoj televiziji, na temelju Ustava RH izradila nove zakone o medijima - Zakon o javnim medijima (2003), Zakon o elektroničkim medijima (2004) kojima se reguliraju komercijalni elektronički mediji i Zakon o medijima (2003). Od mnogobrojnih zakona kojima međunarodna zajednica regulira emitiranje štetnih sadržaja za djecu, usvojene su preporuka o prikazivanju nasilja u elektroničkim medijima, te preporuka o kinoprodukciji za djecu i adolescente. Ali, u razlozima donošenja zakona se ne spominju interesi djece.⁵¹

Posebno je važno promicati medijsku pismenost, koja za sada nije uključena u hrvatski obrazovni sustav, nego se samo predaje prema interesu nastavnika u okviru nastave hrvatskoga jezika. Iz svega navedenog se može zaključiti da postoji mnogo načina da se pridonese razvoju medijske kulture i medijske pismenosti. To je proces koji se ne može ostvariti jednom aktivnošću niti se može regulirati jednim zakonom.

Djeca odrastaju u okruženju u kojemu su neizbježni i različiti mediji, na koje se brzo navikavaju, te vrlo rano pokazuju želju da se njima i koriste. Razvojem postojećih i pojavom novih medija posebno mjesto u formiranju njihovih stavova zauzela su i sredstva masovne komunikacije. Njihov utjecaj je dvosmjernan, jer svaki pojedinac utječe na formu i sadržaj medija putem svojih stavova odnosno preferencija, koji rezultiraju kasnijim (ne)djelovanjem.

⁴⁸ Glasser, W. (2005), Kvalitetna škola - škola bez prisile, Zagreb, Educa, str. 17 - 18.

⁴⁹ Weihrich, H.; Koontz, H. (1994), Menedžment, Zagreb, Mate d.o.o., str. 548.

⁵⁰ U knjizi o učenju „Pygmalion u razredu“ (Rosenthal, R.; Jacobsen, L.) predstavljena je slijedeća studija, stara 40 godina: Nastavnici je rečeno da je skupina učenika kojima predaje visoko inteligentna iako su učenici na testovima pokazali znatno ispodprosječne rezultate kao i probleme u ponašanju. Međutim, nastavnica koja to nije znala vjerovala je da su oni daroviti i tako se prema njima ponašala. Što ih je više tretirala kao darovite, to su oni više odgovarali na taj način. Ona je doslovno stvorila darovite učenike. Ova studija još uvijek je najelokventniji izraz o moći koju imamo nad uspjehom svoje djece.

⁵¹ detaljnije o tome, cf.: Zgrabljic - Rotar, N. (2005), Medijska pismenost i civilno društvo, Sarajevo, MediaCentar, str. 11 -15.

ZAKLJUČAK

Razvojem čovjeka kao socijalnog bića medijska komunikacija sve više dobiva na značenju i postaje osnova za informiranje podižući se na sve višu razinu u odnosu na interpersonalnu komunikaciju. Sve raznovrsniji medijski oblici postaju i uzrok i posljedica mnogih interakcija. Može se reći da one čine jednu od bitnih odrednica razvoja čovjeka čiji je način života postao takav da je u stalnom kontaktu s različitim medijekim vrstama.

Znakovita je, a nerijetko i nevjerovatna snaga medijskog utjecaja na djecu, koja pokazuju i visoki stupanj medijske pismenosti i koja su izuzetno dobro upućena na sve prisutnije pozitivne i negativne sadržaje. Ti sadržaji ne moraju biti ni štetni ni korisni, ali mogu biti i jedno i drugo. Iako se javnost najčešće bavi opasnom i štetnom stranom medija, pretjeranim nasiljem, senzacionalizmima, potrebno je naglasiti da oni mogu biti i koristan izvor zabave i informacija. Oba stava direktno utječu na društvenu socijalizaciju i oblikovanje identiteta djece.

Transponirano na izgrađivanje kvalitetnog odnosa djece prema medijima, dobra komunikacija uključuje obvezu roditelja da moguće zabrane trebaju argumentirano objasniti i da s djecom trebaju komentirati medijske sadržaje, ali i poštovati njihova razmišljanja (i onda kada se ne slažu s njima), čime im pomažu vrednovati i shvatiti prikazane sadržaje i moralne poruke.

Bez obzira na vrstu komunikacije, njenu temu i sadržaj, u svakom segmentu odgoja i obrazovanja potrebno je poseban naglasak staviti na ljudsku raznolikost, njeno razumijevanje, prihvaćanje i toleranciju, odnosno njegovanje međukulturalnih odnosa. Jer komuniciranje pojedinca s drugima omogućuje razvoj i održavanje vlastite osobnosti, koja je zapravo rezultat već uspostavljenih relacija.

LITERATURA

1. Brajša, P.(1993), Pedagoška komunikologija-razgovor, problem i konflikti u školi, Zagreb, Školske novine
2. Bratanić, M. (1993), Mikropedagogija. Interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja, Zagreb, Školska knjiga
3. Bratanić, M. (2002), Paradoks odgoja - Studije i eseji, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naknada
4. Glasser, W. (2005), Kvalitetna škola - škola bez prisile, Zagreb, Educa
5. Gudjons, H. (1994), Pedagogija - temeljna znanja, Zagreb, Educa
6. Ilišin, V.; Radin, F. (2002), Mladi uoči trećeg milenija, Zagreb, Institut za društvena istraživanja; Zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži
7. Ilišin, V. (2003), Mediji u slobodnom vremenu djece i komunikacija o medijskim sadržajima, Zagreb, Institut za društvena istraživanja
8. Kotler, Ph. (2006), Osnove marketinga, Zagreb, Mate d.o.o.
9. König, E. ; Zedler, P. (2001), Teorije znanosti o odgoju, Zagreb, Educa
10. Unicef, Ključna uloga obitelji u životu svakog djeteta, [www.unicef.hr/\(11-01-2009\)](http://www.unicef.hr/(11-01-2009))
11. Zgrabljic - Rotar, N. (2005), Medijska pismenost i civilno društvo, Sarajevo, MediaCentar.

PRILOG 1

Prisutnost medijskih sadržaja u svakodnevnom životu

Kada dode vrijeme buđenja, da li vas vaša Braun budilica probudi zvonom ili muzikom omiljene radio stanice? Kada se ustanete, hoćete li zbog vaše prirodne ljepote oprati lice Luxom ili Johnsonom pH 5.5 koji ima jednaki pH faktor kao i vaša koža. Da li ćete opati zube Aquafreshom koji nudi trostruku zaštitu ili Blendamedom kojeg preporučuje Udruga hrvatskih stomatologa? Hoće li se vaš doručak sastojati od Dukatovog mlijeka i Podravkine marmelade? Hoćete li piti Frank kavu bez kofeina ili Cedevitu bez šećera? Možda kasnite pa je vaš plan da vam netko drugi pripremi doručak. Nakraju krajeva, BigMac i Coca-Cola u McDonald'sovom restoranu dobro bi došli. Kada napustite kuću, hoćete li to učiniti u Mazdi, Hyundaiu ili na Piaggio mopedu? Kada malo bolje razmislite, ne možete napraviti više od nekoliko koraka, a da ne naletite na utjecaj različitih medija.

Jesu li sve ove poruke prikazane kroz medije zaista potrebne ili nas na određeni način opterećavaju? I kakav utjecaj imaju na na naše najmađe...

THE NEEDS OF CHILDREN AND THE NEEDS OF SCHOOL – INCLUSIVE EDUCATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

Danijela Djedović – pedagogy lecturer, Vera Djordjevic - defectologist

Primary school „Miloš Crnjanski – Subotica, Oligofrenologist pedagogue at OISS "Zarko Zrenjanin" - Subotica

Abstract: In recent years inclusion has brought a lot of innovation in our school system on the plan of education of children with special needs, and frameworks of principles for activities through everyday classes as well. The assignment of the school is to estimate and identify all students on time who need correction and alleviation those difficulties (anomalies) that slow learning and proper developing. The demands and needs of the child and school have to be responded to get high-quality programme content that is appropriate to capability and pace of acquisition of the material for students in inclusive education. Combining different strategies, teaching methods, forms and means, as well as creating opportunities for alternative experiences in learning where specific standards of achievement can be customized by relying on the strength of the students, is the safest way to ensure success for children. Cooperation with parents as partners, in order to have the best education for the child, is inevitable, and often crucial for the realization of the teaching task. The role of the local government is also indispensable because it provides resources in the inclusive culture, helps it to make progress in the community, in order to accept inclusive education with less prejudice and barriers.

Keywords: inclusion, children with developmental disorders, student, school, parent, social community.

ПОТРЕБА ДЕЦЕ И ПОТРЕБА ШКОЛЕ - ИНКЛУЗИВНО ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ СА ПОСЕБНИМ ПОТРЕБАМА

Данијела Ђедовић - Проф. педагогије, Вера Ђорђевић - дефектолог

ОШ „Милош Црњански“ – Суботица, олигофренопедагог ОИСС „Жарко Зрењанин“ - Суботица

Резиме: Инклузија је последњих година у нашем школском систему донела доста новина као и оквире принципа за деловање кроз свакодневну наставу на сам план образовања и васпитања деце са посебним потребама. Задатак школе је да правовремено процени и идентификује све ученике којима је потребно кориговање и ублажавање оних тешкоћа аномалија које успоравају учење и правилно развијање. Треба одговорити на захтеве и потребе детета као и на потребе школе да би добили квалитетан програмски садржај примерен могућностима темпу усвајања градива од стране ученика у инклузивном образовању, инклузивних ученика као појединцима у групи. Комбиновањем различитих стратегија, наставних метода, облика и средстава, као и стварање прилика за алтернативна искуства у учењу где се посебни стандарди постигнућа могу прилагођавати ослањајући се на снаге ученика, најсигурнији је пут да се деци осигура успешност. Сарадња са родитељима као партнерима у циљу што квалитетнијег образовања детета је неизоставна, често и пресудна за остваривање задатака наставе. Неизоставна је и улога локалне самоуправе која обезбеђује ресурсе у инклузивној култури да би како би инклузивно образовање са што мање предрасуда и препрека било прихваћено и напредовало у друштвеној заједници.

Кључне речи: инклузија, деца са сметњама у развоју, ученик, школа, родитељ, друштвена заједница.

INDIVIDUAL EDUCATION PLAN (IEP)

Vera Djordjevic, defectologist, Daniela Djedović, pedagogue

Oligofrenologist pedagogue at OISS "Zarko Zrenjanin" - Subotica, from PS "Milos Crnjanski" – Subotica

Abstract: Individual teaching is key to inclusive education seems reasonably possible in practice. Individualized teaching the didactic-methodical procedures directed towards respect for diversity and respect for individual differences among children in terms of learning and rate of progression. To ensure every child to acquire knowledge and skills in line with the aims of education, the choice of teaching methods and materials, and the organization of the department, must be adapted to the individual characteristics, abilities and needs of children (Lazor, Marković, Nikolić, 2008). Individual Education Plan (IEP) is a written document, the institution, which is planned to further support the education and upbringing of the child. This document provides adjustment of the educational process for children with disabilities to achieve educational and behavioral objectives in line with their development status and opportunities. The new Law on Primary Education vaspitanjai, Article 77 (Official Gazette, 2009) Individual Education Plan shall be adjusted (IOP pp), modified (IOP ip) and supplemented by the expanded program and work as additional support for gifted and students with disabilities.

Keywords: individualization, additional backup for, IOP, inclusive education.

ИНДИВИДУАЛНИ ОБРАЗОВНИ ПЛАН (ИОП)

Вера Ђорђевић - дефектолог, Данијела Ђедовић - дипл.педагог

Олигофренопедагог ОИСШ „Жарко Зрењанин“ - Суботица, ОШ „Милош Црњански“ - Суботица

Резиме: Индивидуализација наставе је кључ који инклузивно образовање чини реално могућим у пракси. Индивидуализована настава су дидактичко-методички поступци усмерени ка поштовању различитости и уважавању индивидуалних разлика међу децом у погледу начина учења и брзине напредовања. Како би се сваком детету обезбедило стицање знања и вештина у складу са циљевима образовања избор наставних метода, дидактичког материјала и организација рада у одељењу се мора прилагодити индивидуалним карактеристикама, способностима и потребама деце (Лазор, Марковић, Николић, 2008). Индивидуално образовни план (ИОП) је писани документ установе, којим се планира додатна подршка у образовању и васпитању детета. Овај документ обезбеђује прилагођавање образовног процеса деци са ометеношћу како би остварили образовне и васпитне циљеве у складу са својим развојним статусом и могућностима. Новим Законом о основама система васпитањаи образовања, у члану 77. (Службени гласник, 2009) индивидуалним образовним планом утврђује се прилагођен (ИОП-пп), измењени (ИОП-ип) и обогаћен и проширен програм и начин рада као додатна подршка даровитим и ученицима са сметњама у развоју.

Кључне речи: индивидуализација, додатна подршка, ИОП, инклузивно образовање.

EDUCATION FOR A NEW MILLENNIUM - NO PRIZES AND PENALTIES

Dr. Slavica Kostic

College of Vocational Studies – Subotica - Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers

Abstract: The idea of "creative education without reward and punishment" was introduced in the 30-ies of the last century by Professor. P. Savic, although it went slightly unnoticed. The idea was again "revived" by Professor Milica Novkovic, the author of the "Family Primer" at the end of the last century and this time it caught not only the interest and expertise, but also the general public. Purpose of the present paper is to give ideas about education without reward and punishment further development and popularization. The essence of this new concept of education is to abolish the old, outdated models of education and the creation of new, custom new era. Long time reward and retribution were the primary means of education. Lately, these educational practices have joined some new: verbosity, overprotecting imitating abuse and behavioral models. However, modern parents are faced with problems they seem to be unsolvable using any of these procedures. Hence the professionals, especially educators, have a serious obligation to help parents (and teachers) to explore new educational methods and tools, which are adapted to the times we live in, and to one that is yet to come.

Keywords: education, reward, punishment, a new time, a creative education.

ВАСПИТАЊЕ ЗА НОВИ МИЛЕНИЈУМ – БЕЗ НАГРАДЕ И КАЗНЕ

Др Славица Костић

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме: Идеју о „стваралачком васпитању без награде и казне“ покренуо је још 30-тих година прошлог века проф. П. Савић, али је она тада прошла помало незапажено. Ову идеју поново је „оживела“ проф. Милица Новковић, аутор књиге „Породични буквар“ крајем прошлог века и овога пута то је побудило интересовање и стручне, али и шире јавности. Намера аутора овог текста је да идеје о васпитању без награде и казне даље развија и популаризује. Суштина овог новог концепта васпитања јесте напуштање старих, превазиђених модела васпитања и стварање нових, прилагођених новом времену. Дуго времена награда и казна су биле основно средство васпитања. Овим васпитним поступцима у последње време прикључени су и неки нови : вербализам, презаштићивање и злоупотреба имитаторских модела понашања. Међутим, савремени родитељи се суочавају са проблемима који им се чине нерешивим уз употребу било ког од наведених поступака. Отуда је велики задатак стручњака, а пре свега педагога, да помогну родитељима (па и васпитачима) у проналажењу нових васпитних метода и средстава, који су прилагођени времену у коме живимо, као и ономе које тек долази.

Кључне речи: васпитање, награда, казна, ново време, стваралачко васпитање.

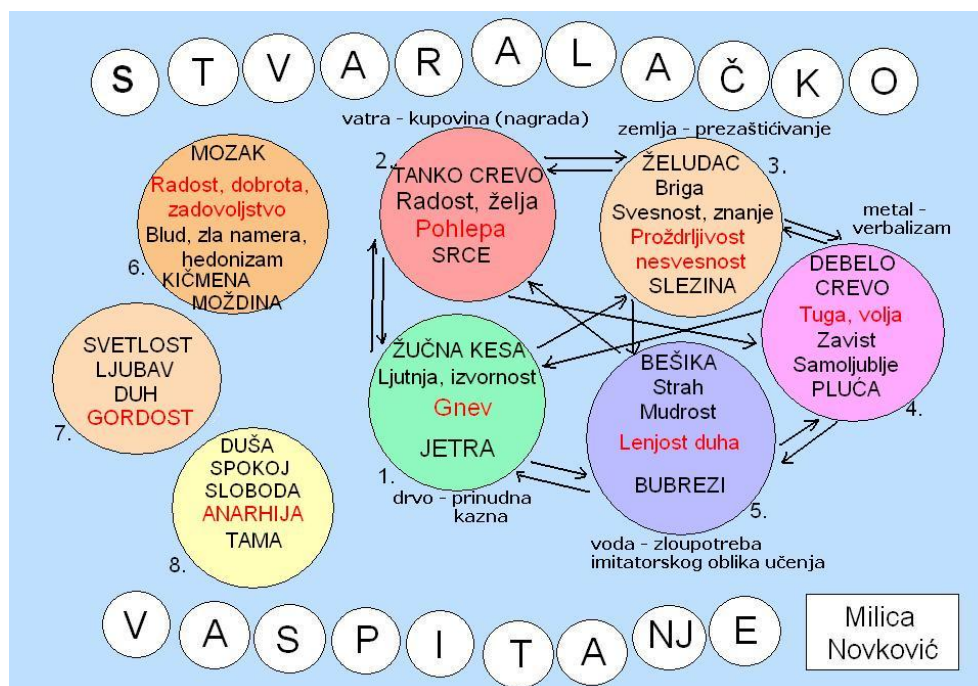
Васпитање у средњем веку обележило је тумачење цркве да је дете у греху зачето и да васпитањем тај грех треба исправити користећи при томе пре свега казне. Изрека „батина је из раја израсла“ била је основни принцип у васпитању деце, који је и данас прихваћен од многих који васпитавају.

Прве идеје о васпитању (донекле)ослобођеном казни налазимо код Ј.А.Коменског, великог словенског педагога и филозофа, који верује у то да се дете рађа као добро и тако се супроставља дотадашњим схватањима о природи детета. За разлику од средњовековних схватања по којима је свако дете у греху зачето, па се самим тим и рађа као грешно, а васпитањем те грехе треба исправити (пре свега казнама), Коменски верује да се дете рађа као безгрешно биће, које добрим васпитањем постаје и добар човек. Он је зато био велики противник васпитања заснованог само на казнама, а нарочито је био против грубог физичког кажњавања. „Некада је потребно да се деци упуту и прекор....Постоје два степена прекора : први је подвикнути на дете, ако ради нешто лоше; треба то, међутим, радити разумно, не да се дете препадне, него да се у њему пробуди страх и тргне. Понекад се може додати строжија напомена и буђење постиђености а одмах затим и прекор и претња, како дете то више не би учинило. А кад приметиш да се поправило, биће добро да га одмах, или што пре похвалиш.“(Коменски, 2000, 57). Коменски спомиње и казну, али само као крајње средство васпитања.

Ж.Ж.Русо такође припада заступницима теорије „слободног васпитања“ у коме нема казне. У својој књизи „Емил или о васпитању“ он критикује ранија схватања о васпитању деце у којима је казна била основно средство васпитања, Једина казна коју он прихвата је „казна природних последица“ када дете само себе кажњава последицама свог лошег чина.

И многи други заступници теорије „слободног васпитања“ су против казне као средства васпитања, а од савременика свакако треба споменути А.Нила и његову школу у Самерхилу. Он је велики противник и казне и награде као средства васпитања, јер они по њему постају сами себи сврха и штетно делују на формирање младе личности. Нил тврди : „Казна је увек чин мржње.....Што је још горе, казна увек ствара зачарани круг. Батине су у ствари искаљена мржња, па сваке батине морају у детету да изазову све већу и већу мржњу.“(Нил,2003,136-137). А када је реч о наградама он каже : „Понудити награду за учињено дело равно је изјави да дело по себи није ни вредно труда.“(Нил, 2003,133).

Од наших аутора посебно треба издвојити П.Савића, који је 30-тих година прошлог века развио теорију о стваралачком васпитању без награде и казне. Нажалост ова његова схватања нису нашла своју примену у тадашњој педагошкој пракси. Много година касније, крајем 20. века, Милица Новковић проналази у овим схватањима полазиште за свој „Породични буквар“, који савременим родитељима нуди нови модел стваралачког васпитања без награде и казне. Паралелно са теоријама П.Савића М.Новковић се бави традиционалном кинеском медицином, која повезује различита стања и понашања са нашим унутрашњим органима. Те две наизглед одвојене области она повезује на следећи начин :

M.Новковић говори о пет тзв. „плишаних модела васпитања“ :

- 1/ ПРИНУДА ИЛИ КАЗНА
 - 2/ ПОЗИТИВНО УСЛОВЉАВАЊЕ ИЛИ НАГРАДА
 - 3/ ПРЕЗАШТИЋИВАЊЕ
 - 4/ ВЕРБАЛИЗАМ
 - 5/ ЗЛОУПОТРЕБА ИМИТАТОРСКОГ ОБЛИКА УЧЕЊА.
- (Новковић, 2011, 12)

Награда и казна су биле основна средства традиционалног васпитања, а три преостала модела васпитања су производ савремене породице. Презаштићивање деце као модел васпитања је логична последица савременог начина живота у коме доминирају породице са једним или два детета (ретко више), а свет у коме живимо је пун разних опасности, па родитељи стога прибегавају презаштићивању деце. Вербализам подразумева употребу приче уместо казне, али је и то својеврсни облик принуде, понекад тежи и од саме казне. Злоупотреба имитаторског модела понашања је такође производ савремене цивилизације : телевизија, компјутери са гомилом примамљивих игрица и Интернет-ом, мобилни телефони, естрада и тсл. Деца су због презапослености родитеља често препуштена сама себи и тзв. „сабјер“ или „виртуелним родитељима“, који немају емоције, не умеју да разговарају и сл. М.Новковић у свом буквару породичног васпитања наводи бројне примере из сопствене праксе у којима описује проблеме до којих често доводе раније наведени „плишани модели васпитања“. Ми желимо у овом раду отићи корак даље и покушати да укажемо на то како је могуће васпитати без награде и казне, као и три преостала „плишана модела васпитања“.

КАКО ВАСПИТАВАТИ БЕЗ НАГРАДЕ И КАЗНЕ ?

Неки педагошки принципи који постоје још од времена Коменског и његове „Материнске школе“ применљиви су и данас, али свакако има и много нових правила прилагођених времену у коме живимо. Тако су васпитне методе из неких ранијих времена и даље актуелне :

- 1/ уверавање или убеђивање је први корак у васпитању, који се остварује кроз различите моделе понашања који се нуде детету (родитељи и друге особе као модел понашања, приче, бајке, басне, телевизијски програми и др.);
- 2/ навикавањем или вежбањем се постиже формирање одређених навика пожељног понашања;
- 3/ подстицање пожељних облика понашања има за циљ да се такви облици понашања устале (похвала, осмех, аплауз). Награду као форму немогуће је сасвим укинути, јер ће она увек бити додељивана за изузетна остварења (у спорту, науци, уметности), али се она никако не сме користити у виду уцене („ако...онда“).
- 4/ спречавање непожељних облика понашања би морало бити правовремено како не би морали прибећи казни (упозорење, опомена, забрана, захтев и сл.). Једини прихватљиви облик „казне“ била би Русо-ова „казна природних последица“, када дете трпи последице свог лошег чина.

Указаћемо и на неке педагошке принципе који могу допринети успешном васпитању без примене награде и казне :

- доследност и флексибилност – делују наизглед противречно, али управо тако постижемо жељени циљ. Од првих дана живота дете треба да стиче одређене обрасце понашања, али при томе не смемо бити крути и морамо водити рачуна о потребама и интересима детета;
- стрпљење у васпитању је веома драгоцено; нажалост савремени родитељи га имају веома мало;
- од поштовања до самопоштовања – без обзира на узраст дете морамо поштовати као личност и настојати да код њега играмо самопоштовање и поштовање других особа;

- од дисциплине до самодисциплине – добро васпитање увек тежи свесној самодисциплини и механизмима унутрашње мотивације;
- јединствено деловање свих фактора васпитања – родитељи међусобно, али и сви други који учествују у васпитању деце требали би да делују колико је то могуће јединствено; велика грешка у васпитању је када се ради по принципу „баба шумом, деда друмом“. Све неспоразуме у васпитању одрасли би требали да решавају без присуства деце.

Тема којом смо се бавили у овом раду је веома комплексна и захтева много опсежније разматрање, али у датој ситуацији за то нема услова па ће то бити учињено у некој наредној прилици. Пројекат „васпитање без награде и казне“ сам по себи захтева доста времена како би се постигли жељени резултати. Аутор овог рада настоји кроз своји педагошку делатност да шири идеју о стваралачком васпитању без награде и казне.

ЛИТЕРАТУРА

1. КАМЕНОВ, Е. (1999) : Предшколска педагогија; ЗУНС; Београд.
2. КОМЕНСКИ.Ј.А. (2000) : Материнска школа; ЗУНС; Београд.
3. НИЛ,С.А. (2003) : Слободна деца Самерхила; Логос-арт; Београд.
4. НОВКОВИЋ,М. (2011) : Породични буквар: БИГ штампа; Београд.

SOCIAL CONSTRUCTIONISM AND CULTURAL-HISTORICAL THEORY AS A THEORETICAL SUPPORT FOR INCLUSION

Mirjana Stankovic - Djordjevic

College of Professional Studies for Preschool Teachers in Pirot

Abstract: A paradigm of inclusion is based on the idea of dynamic interactions in people's joint activities, on concerns for each individual and their existence, on the respect and love for diversity – on the right to be different and to have different rights. According to social constructionists, the task of psychology is not only to examine the implications of a vast number of parallel orders that have enormous cultural specificity or different communities of people in the multiverse, but also to take responsibility for their construction and change. Social construction of knowledge in teaching children with developmental disabilities implies that teachers should lead children through social interaction with peers, which by virtue of the Zone of Proximal Development, makes new learning achievements possible. Vygotsky claimed that there was no difference between the regular population of children and children with developmental disabilities. They are all people, they are all children and the developments of both of these groups abide by the same laws. A disability leads to an altered position in the society, as if creating a „social dislocation“ analogous to a physical one. Bringing up disabled children entails bringing them back to life in the society. Active School should provide progress for all children according to their abilities through communication and development support. A teacher's role is to provide new and unfamiliar topics and conditions which should enable children to reach higher levels of understanding.

Key words: inclusion, social constructionism, cultural-historical theory, Zone of Proximal Development, Active School.

СОЦИЈАЛНИ КОНСТРУКЦИОНИЗАМ И КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКА ТЕОРИЈА КАО ТЕОРИЈСКИ ОСЛОНЦИ ИНКЛУЗИЈЕ

Мирјана Станковић – Ђорђевић

Висока школа струковних студија за образовање васпитача - Пирот

Резиме: Парадигма инклузије се заснива на идеји динамичких интеракција здруженог деловања људи, интересу за сваког појединца и његову егзистенцију, уважавању различитости и љубави за различитост – праву на различитост и различитост права. Задатак психологије, како га виде социјални конструкционисти, је испитивање импликација многобројних паралелних поредака које имају огромне културне специфичности, различитих заједница људи у мултиверзи, али и преузимање одговорности за њихово конструисање и мењање. Социјална конструкција знања у настави са децом са развојним сметњама подразумева да наставник децу води кроз социјалне интеракције са вршњацима, које, захваљујући *Зони наредног развоја*, омогућавају нове домете у учењу. У суштини између деце редовне популације и деце са развојним сметњама нема разлике – и једни и други су људи, и једни и други су – деца, развој и једних и других одвија се по истим законима. Хендикеп доводи до другачијег друштвеног положаја, као да ствара „социјално ишчашење“ аналогно телесном; васпитати дете са хендикепом значи вратити га у друштвени живот. Активна школа треба да обезбеди сваком детету напредовање према својим могућностима кроз комуникацију и подстицање развоја. Улога наставника је да обезбеди нове и непознате садржаје и услове који омогућавају деца да иду ка вишим нивоима разумевања.

Кључне речи: инклузија, социјални конструкционизам, културно-историјска теорија, Зона наредног развоја, активна школа.

Етимолошки тумачено, инклузија значи „укљученост, обухватање, садржавање у себи, урачунавање...“ (Вујаклија, 1980, стр. 345). У образовању деце са развојним сметњама инклузија значи укључити дете (ученика) у образовни систем. Интеграција значи „ићи у школу“, а инклузија „учествовати у школи“ (Церић, 2004, стр. 91).

Образовна инклузија подразумева отвореност и спремност свих елемената друштва да сваком детету омогуће образовање, што је могуће оптималније, у школи или разреду који би иначе похађало. То значи приближавање служби за подршку детету и његовој породици, а не одвођење детета у такве службе. Инклузија се дефинише као „планирано учешће деце са и без сметњи у развоју у контексту образовно-развојних програма“ или као „примена програма у којима деца са и без сметњи у развоју заједнички учествују у програмским садржајима, активностима и свему што нуди окружење“ (Гуралник, 2001, Андерсон и Котам, 2002, према Сретенов, 2008). Инклузија у школама значи смањивање свих препрека у образовању за све ученике. Социјални приступ деци са развојним сметњама синтагму „посебне образовне потребе“ замењује синтагмом „препреке за учење и учешће“. Фокус интересовања се помера са детета и његовог проблема на друштво, које, стигматизујући дете, уз примарне последице, изазива секундарне последице оштећења и тако ствара дубљи проблем и детету и његовој породици. Социјални модел и социјално-конструкционистичка оријентација на којој почива, тешкоће детета сагледава као проблем неадекватног и неподесног друштвеног окружења, што има утицај на систем образовања – сва деца имају право на исти третман у свим сферама живота, па и у образовању.

Основу филозофије и парадигме инклузије представља уважавање и љубав према другом, развијање поштовања према разликама у којима се препознаје богатство, хоризонти будућности и инспирација за развој људског рода. Индивидуална егзистенција постоји и формира се само и тек у сусрету са другим, прихватање другог подразумева прихватање и љубав за сопственом и туђу (другу) различитост.

Социјални конструкционисти (Герген, Шотер, Харе, према Бер, 2001) сматрају да слику света градиме кроз нашу личну перспективу – наше мишљење и виђење одређује (наш) свет; такође живимо у више паралелних светова – у мултиверзи (Матурана, према Бер, 2001). Одатле различитости постоје само као конструкти у нашем уму, јер док их не опазимо рациом

који се формира у социјалном окружењу, оне за нас и не постоје. Хендикепе и ометеност видимо само ако од њих пођемо, а превазилажење стигме хендикепа могуће је уколико новим генерација омогућимо сопствену, личну конструкцију реалности, неоптерећену вредносним судовима ранијих генерација.

Тачке ослона конструкционистичке метатеорије – релативизам, релационизам, партиципативизам и потенцијализам говоре о новом схватању развоја сазнања, личности и односа међу људима, па и гледања на различитост и ограничења и хендикепе.

Релативизам (који се супротставља реализму) подразумева идеју о постојању мноштва различитих референтних оквира и проучавању последица различитих перспектива. Релационизам (који се супротставља есенцијализму) сматра да су психолошка својства проистекла из делатности људи и њиховог односа са другима. Партиципативизам (наспрот објективизму) говори да су психолошке категорије конститутивни погледи на свет у којима је садржан (укључен) човек који тај свет сазнаје. Потенцијализам (супротстављен актуализму) подразумева да је у конструкционизму нагласак на процесима, а не на структурама, а појаве се проучавају у свом непрекидном развоју, настајању и промени.

„Резидуалне појмове“ о науци, конструкционисти замењују новом парадигмом, која пред истраживаче ставља нова начела и захтеве:

- истраживања се не могу спроводити у изолованим лабораторијским условима, већ у свакодневном свету здруженог деловања људи;
- у истраживањима се мора поклонити пуна пажња улози језика и дискурса, као конструкцији неког проблема или говорне размене међу људима – комуникацији;
- истраживања и живот се посматрају као нешто што је процесуално, односно као скуп динамичких интеракција;
- истраживања треба да подразумевају интерес за особе и појединце.

Социјални конструкционизам (Бер, 2001; Стојнов, 2005) анализира улогу друштвених процеса у конструкцији значења; знање се позиционира између људи и извире из друштвене размене - комуникације посредоване језиком. У свету у коме има много заједница, много култура, много језика, има много различитих стварности. Задатак науке је повећање толеранције према растућој неизвесности коју изазивају различите и неусагласиве перспективе које људи уобличавају у својим разменама. Задатак психологије, како га виде социјални конструкционисти, је испитивање импликација многобројних паралелних поредака које имају огромне културне специфичности, различитих заједница људи у мултиверзи, али и преузимање одговорности за њихово конструисање и мењање.

Основни психолошки појмови настају као друштвене конструкције зависне од културе у контексту специфичних друштвених околности. Психологија за поље проучавања има друштвено конструисана бића као производе историјских и културно специфичних дискурса, који собом доносе сложену мрежу односа (моћи). Концепт објективне реалности је релативизиран у корист личне перспективе и истиче активност особе – сазнаваоца у процесу стварања своје слике света и начина на који ступа у односе са другим људима.

Појмови „Ја“, „Јаство“, „људска природа“, „личност“ у конструкционизму су настали као интерпретације одређеног референтног система и условљени су тачком гледишта посматрача. Хуманост постоји само као могућност која се мора зарадити – уласком у друштвене односе са другим бићима која су се већ остварила као особе. Хуманост се мора освојити, односно конструисати кроз комуникацију са другима.

Бити особа значи не само толеранцију, већ љубав према различитостима. „Са толеранцијом смо сами, а с љубављу смо заједно“ (Шефер, 2003, стр. 10). Гледано еволуционистички, разлике представљају суштину опстанка живог света. Са позиције развоја човечанства, разлике подстичу идеје, стваралаштво, могућности савладавања изазова. Са аспекта сазнања разлике подстичу радозналост и дивергенцију идеја. Разлике омогућавају формирање индивидуалности, кроз специфично и различито, долази се до општег и универзалног. Са аспекта моралног понашања то значи прелазак са нивоа знања шта је исправно, на ниво спонтане афективне реакције.

Парадигма инклузије се заснива на идеји динамичких интеракција здруженог деловања људи, интересу за сваког појединца и његову егзистенцију, уважавању различитости и љубави за различитост – праву на различитост и различитост права. Уистину демократско друштво мора да омогући свим својим члановима изградњу личне перспективе, могућност партиципације у развоју, настајању и променама и егзистирање разлика као богатства и потенцијала.

У области образовања социјални конструкционизам полази од премисе да се ментална активност детета не може одвојити од социјалног и културног контекста и да се процес учења одвија уз уважавање социјалног и физичког контекста (Виготски, 1996 – б, Пијаже, 1977). Конструкционизам у смислу педагошко-психолошке праксе полази од тезе да је учење процес активне конструкције знања, при том је образовна пракса усмерена на ученика, нагласак је на процесу, а не на продуктима учења, образовна делатност има флексибилну структуру, суштину процеса учења чини узајамна интра и интергенерацијска комуникација, што чини основу приступа шегртовања или науковања (apprenticeship). Ученици не стичу само теоријска знања, већ уче како да учествују у заједници користећи своје стечене вештине и знања.

Социјална конструкција знања у настави са децом са развојним сметњама подразумева да наставник децу води кроз социјалне интеракције са вршњацима, које, захваљујући *Зони наредног развоја*, омогућавају нове домете у учењу. Концепт вођене партиципације (guided participation) подразумева партнерску сарадњу деце у процесу стварања заједничких значења у току

решавања сазнајних проблема. Постигнућа су у директној вези са процесом, кооперативним активностима, а наставник има улогу медијатора и фасилитатора интеракција међу децом, док деца дају индивидуалан допринос, што учење чини разноврсним. Овако конципирана образовно-васпитна пракса има допринос не само у области овладавања академским знањима, већ утиче и на позитивне социјално-емоционалне исходе код деце редовне популације и код деце са развојним сметњама, али и наставника који, уз професионалне, развијају и персоналне и интерперсоналне компетенције.

Социјално-конструкционистичка перспектива нуди принципе као основ за спровођење праксе инклузивног образовања:

- концепт инклузивне учионице као заједнице учења, који имплицира различите, али праведне могућности активног партиципирања;
- социјално посредовано учење, узајамни допринос наставника и ученика усвајању компетенција процесом вођене партиципације;
- културно релевантни и проблемски базирани курикулуми, наставни материјали, активности, правила и стратегије поучавања омогућавају вишесмерну комуникацију ради остваривања заједничких циљева учења;
- аутентично процењивање кроз повратне информације које мотивишу на учење; процењивање треба да буде емоционално подржавајуће и интегрисано у смислена искуства учења (Милутиновић, Зуковић, Лунгулов, 2011).

КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКА ТЕОРИЈА Л.С.ВИГОТСКОГ

У ширем смислу речи, културно-историјска теорија Виготског се убраја у социјално-конструкционистичке теорије. Према Виготском, механизам менталног функционисања је копија друштвене интеракције – више менталне функције воде порекло из интериоризованих друштвених односа. „У почетку беше дело“ и „ми кроз друге постајемо оно што јесмо“ каже Виготски (1983, 1990-а), менталне функције се развијају у интеракцији са другима и конструкцијом и деконструкцијом (социјалне) реалности. Шотер (1993, према Стојнов, 2005) о говори о Виготском доприносу као о „друштвеној конструкцији ума“.

Ивић у свом предговору Виготсковог дела „Мишљење и говор“ истиче да је „Виготски понудио таква решења за основне дилеме психолошке науке која ни до данас нису у довољној мери искоришћена ни у теорији, ни у пракси психолошких истраживања, те стога представљају добар теоријски оквир (и) за савремене проблеме у психологији“ (Виготски, 1983, стр. 25). Сматрамо да ова тврдња добија на снази последњих година управо у области психологије деце са развојним сметњама. Схватање о социјалној природи хендикеп, о примарним и секундарним последицама развојне сметње, укључивања деце са развојним сметњама у редовне животне токове, своје извориште имају у теоријском систему Виготског.

Тридесетих година прошлог века Виготски (1983, 1990-б, 1996-а, 1996-б, 1996-ц) је разрадио основе културно-историјске теорије развитка психе. По њему, природа и структура менталних функција током историје није непроменљива; психологију би требало засновати као науку о историјским променама психе и понашања. Виготски даје основу за разумевање начина на који се култура – вредности, веровања, обичаји, преносе са генерације на генерацију. Социјална интеракција – комуникација има кључну улогу у свеукупном психичком развоју. Културни развој придодaje се процесу раста и органском развоју детета; цивилизацијски развој детета је сливен са процесом његовог културног сазревања.

Виготски је анализирао психолошке механизме на којима почива историјска променљивост менталних функција човека. Његово становиште је инструменталистичко. Он је тврдио да природа психичке делатности пресудно зависи од средстава помоћу којих се изводе те делатности. У више менталне структуре се уграђује знак и значење који се мењају, при том раст у садашњости има за основ раст у прошлости, развој сам себе условљава и није марионета којом се управља, што пружа слободу људском развоју.

Виготски је наглашавао улогу социјалне средине – у човеку поред личног, постоји историјско и социјално искуство (колективна координација понашања), у оквиру кога се јавља свест о себи - човек је социјално биће пре свега. Социјална средина је извор историјског развоја понашања човека. По схватању Виготског, све више менталне функције су социјалног порекла: мишљење, говор, емоције, вољна пажња. Општи генетички закон културног развоја гласи: „ми кроз друге постајемо оно што јесмо“ и „за један процес рећи да је спољашњи значи да је социјални, свака функција се у културном развоју детета појављује два пута – најпре на друштвеном, а затим на психолошком плану – најпре у друштвеној интеракцији као интерпсихичка категорија, а затим унутар детета као интрапсихичка категорија“ (Виготски, 1996-ц, стр. 114).

У развоју детета присутна су два типа психичког развоја – биолошки и историјски; културни развој детета се одвија у условима динамичких промена органског типа. Органски развој постаје историјски условљен биолошки развој, док се културни развој детета одвија истовремено са органским сазревањем. Ово дијалектичко јединство развоја присутно је и код деце редовне популације и код деце са развојним сметњама било ког типа. Овакво схватање Виготског сврстава у или претече социјалног конструкционизма (Стојнов, 2005). Социјални конструкционисти (Шотер, Герген, према Бер, 2001) Виготсково схватање социогенезе виших психичких функција и процес интериоризације виде као значајан допринос друштвеној конструкцији ума.

Значај Виготскове теорије лежи у анализи концепта *Зоне наредног развоја*. По њему, улога одраслог је да препозна сензитивни период у развоју неке функције код детета, када је дете на корак од структурне промене. Одрасли треба да увремене делују стимулативно на развој детета управо препознајући период и домет *Зоне наредног развоја*. Оријентација наставе је, не на способности умног развоја коју је дете већ усвојило, већ на способности својстава ума која се тек остварује. Настава може (и треба) да иде испред развоја, да га даље покреће и да у детету подстиче и изазива нове образовне потребе. Педагогија не треба

да се оријентише на јучерашњи, већ на сутрашњи ниво развоја детета. Обука – настава је покретачка снага психичког развоја, она ствара *Зону наредног развоја* која подстиче, буди и доводи до унутрашњег процеса развоја у сарадњи са одраслима и са вршњацима. Учење „вуче“ развој уколико делујемо у *Зони наредног развоја*. Потребно је створити повећане тешкоће за дете, пошто се мишљење увек јавља из тешкоћа. Овај концепт добија још више на значају у раду са децом са развојним сметњама и њиховим очуваним потенцијалима.

Виготски наглашава да у суштини између деце редовне популације и ометене деце нема разлике – и једни и други су људи, и једни и други су – деца, развој и једних и других одвија се по истим законима. Разлика је само у начину развоја. Дете које има неки хендикеп је пре свега дете са свим специфичним потребама детета, али оно своје потребе задовољава на другачији начин, посредним путем, другачијим средствима. Овде се срећемо са дијалектиком – хендикеп је и слабост и снага детета – слабост која води снази превазилажења – компензацији хендикепа кроз напоре да заобилазним путевима задовољи своје (људске, дечје) потребе.

Хендикеп мења човеков однос према свету и најпре се испољава у међуљудским односима. Физички недостатак изазива поремећај друштвених облика понашања; дете са хендикепом има другачија искуства са социјалном средином, што обликује његову личност. Особености детета са хендикепом немају за основу биолошко, већ социјално језгро. Дефект доводи до одступања од типичног биолошког развоја детета и нужно условљава реорганизацију целокупног развоја на новим основама, што ремети нормалан ток процеса интеграције детета у друштво. Дете са ометеношћу, по Виготском (1996-а), није хендикепирано, оно ће то постати тек када се испоље секундарне последице хендикепа услед промењеног односа друштва према њему. Психа детета се не формира примарно под утицајем физичког недостатка, већ секундарно под утицајем друштвених последица изазваних тим недостатком. На примарне последице хендикепа често не можемо или можемо веома мало да делујемо, зато је поље деловања на секундарне последице хендикепа широко и плодносно, ако одрасли – родитељи, професионалци, умеју да га препознају.

Хендикеп доводи до другачијег друштвеног положаја, као да ствара „социјално ишчашење“ аналогно телесном; васпитати дете са хендикепом значи вратити га у друштвени живот. Васпитни задатак се састоји у томе да се дете са хендикепом укључи у живот и да се оствари компензација његовог недостатка – поремећај односа са друштвом треба регулисати сходно дететовим (очуваним) способностима. Све активности које се предузимају морају да буду подстакнуте потребом детета и обогаћене животним смислом; њихов циљ је васпитање детета за живот у друштву. Учење мора да буде усмерено у правцу дечјих интересовања, а не против њих.

Питања васпитања деце са хендикепом могу бити решена само као проблем социјалне педагогије. Друштвено васпитање деце са хендикепом које се заснива на методама социјалне компензације њиховог природног недостатка је једини научно оправдан и идејно сигуран пут. Пред одраслима су исти педагошки задаци као и у раду са децом редовне популације, али се они обављају под различитим условима. Важно је да педагог познаје специфичност пута којим мора да прође дете са хендикепом да би се укључило у друштвени живот.

Начин да дете превазиђе свој (социјални) хендикеп јесте социјално васпитање, што раније и што непосредније укључивање у живот. Васпитање треба поставити као део друштвеног живота и организованог учешћа деце у друштвеном животу. Друштво је коначни и одлучујући фактор васпитног система. Школа се појављује као инструмент социјалног васпитања, а рад, друштво и природа представљају основне путеве којима се креће васпитни и образовни рад у школама.

Виготски (1996-а) сматра да је специјална школа антисоцијална и да подстиче антисоцијалност. Специјална школа затвара дете у узак круг школског колектива, ствара издвојен свет у коме је све подешено и прилагођено недостатку детета, што дете никако не може увести у прави живот, насупротив – води у још већу изолованост и појачава дететов сепаратизам. Деци са хендикепом није потребан продужен боравак у школи, нити учење у разреду са мањим броје деце, нити разред са децом која имају сличан хендикеп, њима је потребна школа која ће их приближити животу. Наравно, потребно је осмислити „посебна културна оруђа“, прилагођена психичкој структури сваког детета са хендикепом.

Пред професионалцима је озбиљан задатак – оспособити сваког учитеља, наставника, за рад са сваком категоријом деце са хендикепом, као и са децом редовне популације. Класична школа, по Виготском, истиче мировање и статичност које намећу планови и програми, предметно-разредно-часовни систем, традиционалне методе и поступке. Активна школа, међутим, треба да обезбеди сваком детету напредовање према својим могућностима кроз комуникацију и подстицање развоја деловањем у *Зони наредног развоја*. Улога наставника је да обезбеди нове и непознате садржаје и услове који омогућавају ученицима да иду ка вишим нивоима разумевања. Свака школа мора у исто време да постане и школа за децу са хендикепом; специјална педагогија тако постаје социјална педагогија, а социјална педагогија се бави општом, друштвеном активношћу детета.

Задаци који су пред професионалцима уско су везани за културни развој деце са хендикепом:

- развој детета подразумева процесе формирања виших интелектуалних функција, али и развој личности у целини;
- проблеми у развоју интелигенције и личности детета имају основу у заостајању у културном развоју;
- адекватно методолошко сагледавање узајамних односа примарних и секундарних последица хендикепа је основ методике истраживања и методике социјалног васпитања;
- анализа секундарних последица хендикепа води откривању конкретних симптома на које се може применити педагошки рад;

- застоји у развоју виших менталних функција и карактеролошке сфере личности су, показују клиничко-психолошка и експериментално-психолошка истраживања, секундарне последице хендикепа које се отклањају адекватним педагошким радом.

Мишљења смо да су теоријске основе социјалног конструкционизма и идеје Виготског добра основа за развој инклузивног модела и „Школе по мери детета“ (Клапаред, 1929, према Хрњица, 2007) која је последњих година, у оквиру социјалног приступа хендикепу, постала императив у раду са децом са развојним сметњама. Социјални конструкционизам наглашавајући значај друштвеног контекста у конструкцији знања уз поштовање различитости даје снажну подршку инклузији у образовању. Педагошки процес није чисто интелектуалан, већ је и афективан, заснован на афектима, емпатији, алтруизму. Разлози и потребе за уважавањем сваке поједине особе (детета), за љубављу према различитости и укључивањем, биће много ближи свим актерима инклузије, уколико прихватање различитости буде мање рационално, а више проосећено и проживљено кроз аутентичан сусрет и комуникацију једне особе са другом и узајамну конструкцију њихових перспектива.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бер, В. (2006). *Увод у социјални конструктивизам*. Београд: Zepter Book World.
2. Церић, Х. (2004). Дефинирање инклузивног образовања. *Наша школа*. Год. 50. Бр. 29. 87 – 95.
3. Ђорђевић, Ј. (2004). Теорије и схватања о настави и развоју. *Педагошка стварност*. Бр. 9-10. 734 – 759.
4. Хидер, Н. (1978). *Радикалне перспективе у психологији*. Београд: Нолит.
5. Милутиновић, Л., Зуковић, С. и Лунгулов, Б. (2011). Социјални конструктивизам као теоријски оквир праксе инклузивног образовања. *Педагогија*. Бр. 4/11. 552 – 561.
6. Пијаже, Ж. (1977). *Психологија интелигенције*. Београд: Нолит.
7. Сретенов, Д. (2008). *Креирање инклузивног вртића; деца ометена у развоју у редовној предшколској установи*. Београд: Центар за примењену психологију.
8. Стојнов, Д. (1996). Конструктивистичка метатеорија I: Карактеристике конструктивистичких праваца и мерила за њихово разврставање. *Зборник Института за педагошка истраживања*. 412 – 432.
9. Стојнов, Д. (2005). *Од психологије личности ка психологији особа*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
10. Шефер, Ј. (2003). *Уважавање различитости и образовање*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
11. Виготски, Л.С. (1983). *Мишљење и говор*. Београд: Нолит.
12. Виготски, Л. С. (1990-а). Историјски развој понашања човека. У: *Когнитивни развој детета*. Београд: Савез друштава психолога Србије.
13. Виготски, Л.С. (1990-а). Учење и развој на предшколском узрасту. У: *Когнитивни развој детета*. Београд: Савез друштава психолога Србије.
14. Виготски, Л. С. (1996-б). *Дечја психологија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
15. Виготски, Л. С. (1996-ц). *Проблеми развоја психе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
16. Виготски, Л.С. (1990-б). Учење и развој на предшколском узрасту. У: *Когнитивни развој детета*. Београд: Савез друштава психолога Србије.
17. Виготски, Л.С. (1996-а). *Основи дефектологије*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
18. Вујаклија, М. (1980). *Лексикон страних речи и израза*. Београд: Просвета.

SOME ASPECTS OF THE DEVELOPING ART APPRECIATION

Associate prof. Dr. Matjaz Duh, Assistant Jerneja Herzog, prof., Bostjan Zupancic, prof.
University of Maribor, Faculty of Education

Abstract: In this research we examined different ways of presenting the artwork in art education. The research was carried out by testing the effectiveness of five methods in presenting the artwork of the contemporary Slovenian artist. The research sample was consisted of 95 students (n = 95) at the age of eleven, from three of Maribor's elementary schools.

Research has shown that the chosen methods of presenting the artwork have different effects. Results differ by gender in terms of acceptance of the artworks and in terms of individual preferences of ways of presentation.

Keywords: art appreciation, artistic evaluation, perception, reception, artwork, ways of presentation.

RAZLIČITI ASPEKTI RAZVIJANJA LIKOVNE APRECIACIJE

Associate prof. Dr. Matjaž Duh, Assistant Jerneja Herzog, prof., Boštjan Zupančič, prof.
University of Maribor, Faculty of Education

Sažetak: U istraživanju provjeravali smo različite načine prezentacije umjetničkog rada u neposrednoj likovno pedagoškoj praksi. Istraživanje smo izveli sa provjeravanjem pet različitih metoda prezentacije umjetničkog rada suvremenog slovenskog likovnog umjetnika. Uzorak istraživanja predstavljalo je 95 učenika (n = 95) sa tri mariborske osnovne škole u dobi 11 godina.

U istraživanju smo ustanovili, da su se različiti načini prezentacije umjetničkog rada pokazali kao različito uspješni. Razlike smo primjetili sa aspekta recepcije umjetničkog rada i sa aspekta preferiranja pojedinih načina prezentacije u odnosu na spol učenika.

Ključne reči: likovna aprecijacija, likovno vrednovanje, percepcija, recepcija, umjetnički rad, načini prezentacije.

UVOD

Sodoben pristop likovne vzgoje v osnovnih šolah temelji na praktičnem delu in opazovanju likovnih del. Pri prvem se učenci srečajo s področji likovne umetnosti, kjer spoznajo mnogo likovnih tehnik in razvijajo likovno-ustvarjalne sposobnosti, pri drugem pa opazujejo in vrednotijo lastna likovna dela, likovna dela vrstnikov ter umetnikov, s čimer celovito spoznavajo globino in širino likovne umetnosti. S terminom likovna apreciacija poimenujemo perceptivno-receptivne zmožnosti. Z razvijanjem le-teh razvijamo učenčevo subtilno percepcijo likovnega dela. Bertscheit (2001) meni, da je glavni cilj likovne vzgoje postaviti umetniško delo v učenčevo interesno področje. Tudi drugi avtorji (Blohm, 1995; Zupančič, 2007), poudarjajo pomen povezovanja umetniškega dela z lastnimi interesi. Govorimo torej o likovni apreciaciji. Učenci v osnovnih šolah so deležni spodbud za likovno izražanja, medtem ko je likovni apreciacij namenjene manj pozornosti. Razlog, zakaj učitelji ne razvijajo likovne apreciacije v svojem razredu je v tem, ker "ne poznajo zgodovine umetnosti in ne razumejo, kako poučevati likovno apreciacijo". (Ishikawa, 2008:1). Izobraževanje pri likovni vzgoji je lahko kakovostno le, če se izvajajo tako produktivne in receptivne likovne dejavnosti. To pa bi morala biti vsebina predmeta likovna vzgoja, saj le-ta predstavlja »mrežo dejavnikov, ki so v interaktivnem odnosu: delovanje, ustvarjanje in razmišljanje, zaznavanje, produciranje in refleksije tvorijo fasete, ki porajajo medsebojno prepletenost pedagoškega delovanja«. (Bering, 2001:43). Pri delu z učenci je potrebno vedeti, da postopki recepcije, ki ciljano stimulirajo asociacije s potrebnim komunikacijskim potencialom. »Na ravni individualnih izkušenj in občutkov se je moč bolje in z večjo pripravljenostjo sporazumevati o umetnosti, kot na znanstveno-refleksivni ravni, ki temelji na vedenju o delu in umetniku.« (Seumel, 2001:4). Proces likovne apreciacije se razvija tako, da predstavlja postopno vključevanje zavestnih in racionalnih komponent, brez opuščanja emocionalnih in spontanih komponent. Tako ima tudi proces recepcije umetniških del, ki je sestavina apreciativnih sposobnosti ustvarjalni karakter (Duh, 2004). Proces recepcije je subjektivno pogojen, je individualen in dinamičen saj si recipienti likovno delo tolmačijo in interpretirajo adekvatno s svojimi predstavami. (Awe, 2001). Lastne predstave so povezane z asociacijami, ki se pri likovni vzgoji kažejo kot samoumeven način razmišljanja predvsem zato, »ker se kot komponenta kreativne likovne dejavnosti nanašajo neposredno na predmet likovna vzgoja in na njegovo receptivno, produktivno in refleksivno obdelavo.« (Seumel, 2001:8). Tako postane recepcija umetniških del napredno reševanje problemov in spoznavnih procesov v katerih so učenci celostno - čutno, duševno in duhovno involvirani.

METODE

Namen raziskave je bil preizkušanje različnih oblik razvijanja likovne apreciacije pri neposrednem pedagoškem delu. Na podlagi učenčevih percepcij in recepcij posameznih umetniških del smo želeli ugotoviti, katera izmed petih izbranih metod razvijanja likovne apreciacije je bila najbolj učinkovita glede na izbrano umetniško delo. Cilj raziskave je bil na podlagi ugotovljenih rezultatov najti ustrezne načine in poti k razvijanju likovne apreciacije. Ugotoviti smo želeli uporabnost in učinkovitost izbranih metod za predstavitev umetniških del.

Pri raziskavi nas je zanimalo ali obstajajo razlike med spoloma pri umetniškem delu Zmaga Jeraja: Brez naslova z vidika učinkovitosti uporabljenih metod in z vidika preferiranja metod glede na spol. Pri raziskovanju smo si postavili naslednja raziskovalna vprašanja:

- RV1: Ali obstajajo razlike med učinkovitostjo posameznih metod predstavitve umetniškega dela Zmaga Jeraja: Brez naslova?
- RV2: Ali obstajajo razlike med spoloma v preferiranju metod v povezavi z umetniškim delom Zmaga Jeraja: Brez naslova?

V raziskavi smo uporabili deskriptivno in komparativno, raziskovalno metodo znanstvenega pedagoškega raziskovanja z aktivnim spremljanjem interpretacij učencev pri sprejemanju umetniških del. Vzorec predstavlja 95 učencev starih 11 let iz petih mariborskih osnovnih šol in sicer: 56 deklic (59%) in 39 dečkov (41%). Učencem smo predstavljali pet različnih umetniških del z različnimi metodami za prikazovanje (M1, M2, M3, M4 in M5). V vsakem izmed petih razredov smo torej prikazali vseh pet umetniških del,

vendar pa v različnih razredih nismo uporabili iste metode za ista umetniška dela. To je pomenilo, da je na koncu raziskave vsako umetniško delo šlo skozi vseh pet metod za prikazovanje. Zaradi omejitve prostora bomo predstavili uspešnost posameznih metod prikazovanja le enega umetniškega dela.

Izbrali smo delo Zmaga Jeraja Brez naslova (1998), kjer umetnik na izviren in subjektiven način prikazuje človekovo izgubljenost v urbanih prostorih industrijske civilizacije. V sliki Brez naslova prikazuje človeško poseganje v naravo zaradi industrijskih in civilizacijskih potreb (Kline, 2008). Slike uvrščamo med realistično upodobljene slike. Podatke smo pridobivali v vsakem izmed petih razredov v katerih so učenci pisno izpolnjevali delovne liste in tudi verbalno odgovarjali na naša vprašanja. Kot samostojno tehniko zbiranja podatkov smo izbrali analizo dokumentov, to je učnih listov in zvočnih posnetkov. V procesu izvajanja učnih ur smo učencem s pomočjo grafoskopa in prosojnice predstavili umetniško delo v vsakem razredu z drugo metodo prikazovanja. Med obravnavo umetniškega dela smo učence prosili, da ustno odgovarjajo na naša vprašanja oz. sami pisno izpolnijo vprašanja na delovnem listu, ki so bila vezana na metodo.

Opis in potek posameznih metod za prikazovanje umetniških del v raziskavi

Metode za prikazovanje del smo deloma povzeli in jih priredili po Berscheitu (2001). Ob zaključku preverjanja uspešnosti metod smo učencem predstavili še osnovne podatke o umetniškem delu.

Metoda Menjava perspektive (M1): Učencem smo na grafoskopu prikazali umetniško delo in ti so morali zapisati naslov tega dela. Sledil je pogovor, v katerem smo jih spraševali, kaj si misli slika o nas.

Metoda Lina (M2): Pri tej metodi smo postopno v petih korakih odkrivali umetniško delo in usmerjali poglede učencev ter ustvarjali napetost, ki je povzročila, da so učenci z velikim zanimanjem opazovali. Med vsakim korakom smo učence vprašali, kaj je na sliki, in na koncu, pri 6. koraku so po odkritju slike na delovni list zapisali še naslov, ki se jim je v tistem končnem trenutku zdel za sliko primeren.

Metoda Igranje vlog (M3): Pred učence smo postavili na grafoskop sliko in jih prosili naj najprej na delovni list napišejo naslov slike, nato pa si na sliki izberejo nek element, se poskušajo vanj vživeti in na delovni list zapisati odgovore na vprašanja, ki so bila: kaj vidiš na sliki, kaj čutiš, kajliš, kaj okušaš in kaj vonjaš.

Metoda Slikovni kviz (M4): To je bila skupinska metoda, kjer smo sestavili štiri homogene skupine. Učencem smo s pomočjo grafoskopa pokazali sliko, ki je bila popolnoma neostra in tako so najprej na delovne liste zapisali naslov neostre slike. Ob končnem prikazu so učenci sliko opazovali 2 minuti in si poskušali zapomniti čim več podrobnosti. Zapisane odgovore smo s pomočjo skupin preverjali in na koncu je tista skupina, ki je imela v tabeli največ podrobnosti, tudi zmagala.

Metoda Slikovni prepir (M5): Učence smo razmestili v štiri homogene skupine. Prva skupina je bila skupina strokovnjakov, ki so zagovarjali dobre elemente slike, druga skupina so bili strokovnjaki, ki so zagovarjali slabe, grde elemente slike, tretja so bili skupina lastniki muzeja, ki so se za nakup raje odločali na podlagi dobrih lastnosti slike, in četrta skupina lastniki muzeja, ki so se za nakup raje odločali na podlagi slabih lastnosti slike. Vzpostavili smo debate med skupinami, kjer je na koncu zmagala tista skupina strokovnjakov in skupina lastnikov muzeja, ki so zabeležili največ skupnih argumentov in tako uspešno opravili svojo prodajo oz. nakup umetniškega dela.

Delovne liste in zvočne posnetke, ki so nastali ob prikazovanju umetniških del s posameznimi metodami, smo podrobno pregledali, analizirali in jih klasificirali v odgovore, vezane na umetniško delo. Vse odgovore smo razvrstili tudi glede na spol in jih tako med seboj primerjali ter analizirali, da smo lahko ugotovili, katere razlike obstajajo med spoloma v interpretaciji in sprejemanju umetniških del.

REZULTATI IN INTERPRETACIJA

Rezultate raziskave bomo predstavili glede na raziskovalna vprašanja in predstavljajo rezultate odgovorov učencev glede na to, katere metode so preferirali. Najprej nas je zanimalo kateri od načinov prezentiranja umetniškega dela Zmaga Jeraja je bil učencem najbolj všeč.

Učenci so si umetniško delo Zmaga Jeraja, zaradi motiva, ki so si ga razlagali kot okoljevarstvenega, pri vseh metodah spremljali z velikim zanimanjem in veseljem do sodelovanja. Odgovori, ki so jih med vživljanjem, zapomnitvijo, ugotavljanjem ali pa prepoznavanjem, kaj je na sliki, motivirano podajali, so bili asociativni, ustvarjalni in zanimivi. Kljub temu, da so bile nekatere metode nekoliko bolj uspešne kot druge, so se pri umetniškem delu kot ustrezne pokazale vse metode. S tem smo odgovorili na raziskovalno vprašanje RV1.

Tabela 1: Število (f) in strukturni odstotki (f%) dečkov in deklic glede na preferiranje posameznih metod v povezavi z umetniškim delom Zmaga Jeraja in število (f) ter strukturni odstotki (f%) glede na celoten vzorec

spol metode	Deklice		Dečki		Skupaj		Skupaj glede na celoten vzorec (n=95)	
Metoda	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%
M1	2	12,50	1	6,25	3	18,75	3	3,16
M2	3	18,75	5	31,25	8	50,00	8	8,42
M3	0	0	0	0	0	0	0	0
M4	1	6,25	0	0	1	6,25	1	1,05
M5	1	6,25	3	18,75	4	25,0	4	4,21
Skupaj	7	43,75	9	56,25	16	100	16	16,84

Odgovorimo lahko tudi na raziskovalno vprašanje RV2, kjer smo ugotovili, da z vidika uporabljenih metod obstajajo razlike med spoloma (Tabela 1). Ugotavljamo, da je bila pri učencih, ki so povezovali uspešnost metod (M1- M5) v povezavi z umetniškim delom Zmaga Jeraja najbolj preferirana metoda M2-Lina (50,0%) in sicer so jo dečki (31,25 %) preferirali bolj kot deklice. Pri tej metodi je postopno odkrivanje slike in hkrati stopnjevanje napetosti tega, kar slika prikazuje, pri učencih povzročilo interes in vnemo ob tem, kaj bi na sliki lahko bilo. Nekoliko manj so učenci preferirali metodi prikazovanja Slikovni prepir (M5) in Menjava perspektive (M1), pri čemer so se pokazale večje razlike med spoloma. Slabi petini (18,75%) deklic je bila bolj všeč metoda Menjava perspektive (M1). Enakemu odstotku dečkov (18,75%) pa je najbolj ustrezala metoda Slikovni prepir (M5). Tudi pri preferiranju ostalih metod so med spoloma opazne razlike. Zanimivo je, da Metoda Igranje vlog (M3) v tej skupini učencev ni bila všeč niti deklicam, niti dečkom. Tako lahko odgovorimo na raziskovalno vprašanje RV2, kjer smo ugotovili, da z vidika uporabljenih metod obstajajo razlike med spoloma.

SKLEP

Likovno prakticiranje in različni pristopi k opazovanju umetniških del spodbujajo razvoj likovne ustvarjalnosti in likovne apreciacije, ki je del splošnih sposobnosti. »Razvijanje likovnega oblikovanja, razvijanje občutljivosti za likovni jezik in estetsko doživljanje v procesu likovnega izražanja, pridobivanje tehničnih izkušenj, delo z različnimi materiali itd. ugodno vpliva na razvoj apreciativnih sposobnosti.« (Duh, et all, 2012:640). V obsežnejši raziskavi, katere del smo predstavili je analiza rezultatov pokazala, da so se pri izbranem umetniškem delu preizkušene metode pokazale za različno ustrezne in učinkovite. Raziskavo zaključujemo s spoznanjem, da so se posamezne metode glede na umetniška dela pokazale različno ustrezne. V raziskavi pa smo ugotovili, da smo s pomočjo vsake izmed uporabljenih metod učence uspešno motivirali, jih spodbudili k sodelovanju in kar je najpomembneje - uspelo nam je, da so umetniška dela opazovali kar se da zavzeto in natančno.

LITERATURA

1. Awe, B. (2001). Ambivalentes Assoziieren; am Beispiel von Sally Manns fotografischem Werk. Kunst+Unterricht 253, str. 34 - 36. E. F. Verlag, GmbH.
2. Bering K. (2001). *Kunstvermittlung im kulturellen Kontext*. Bilderfluten und kultureller Horizont. Kunst+Unterricht 253/2001, str.43 – 45. E. F. Verlag, GmbH.
3. Bertscheit R. (2001). Bilder werden Erlebise. Mitreissenden methoden zur aktiven Bildbetrachtung in Schule und Museum. Verlag an der Ruhr.
4. Blohm, M. (1995). Vermittlung zeitgenössischer Kunst in Kunstunterricht - Probleme, Fragen und Denkalternativen. Heidelberg: RAAbits Kunst. Abteilung V, Beitrag 1.
5. Duh, M. (2004). Vrednotenje kot didaktični problem pri likovni vzgoji, Maribor: Pedagoška fakulteta Maribor.
6. Duh, M., Čagran, B., & Huzjak, M. (2012). Quality and Quantity of teaching art appreciation. The Effect of School Systems on Students' Art Appreciation. *Croatian Journal Of Education-14*(3). Retrieved March 23, 2013, from
7. <http://ed.ufzg.hr/ojs/index.php/CJOE/article/view/168>
8. Ishikawa M. (2008). Perspectives in Learning of Art Appreciation: The Symposium for Education in Art Appreciation and Museum Education. The 32nd InSEA World Congress and Research Conference. Proceeding CD. Osaka, Japan.
9. Kline, M. (2008). Jerajeva umetnost brez naslova. Pridobljeno 2. 7. 2012, iz <http://www.rtvsllo.si/kultura/razstave/jerajeva-umetnost-breznaslova/154290>
10. Seumel, I. (2001). *Assoziative Rezeptionsverfahren*. Kunst+Unterricht 253/2001, str.4-10. E. F. Verlag, GmbH.
11. Zupančič, T. (2007). *Methode des kunstpädagogischen Konzepts*. In: Buchkühle, C. P., Kettel, J., Ullaß, M. (Eds.). (2007). Horizonte. Internationale Kunstpädagogik. Oberhausen: Atena Verlag. pp.175-193.

PEDAGOGICAL ROLE OF BOOKS IN CHILDREN'S EDUCATION

Dr. Erika Balog, Dr. Slobodan Manojnovic, Associate professor
College of Vocational Studies, Subotica

Abstract: The child is less than a man: it has neither his strength nor his reason, but it sees and hears. Also good as a man, or almost the same way. The first is the ability to develop and refine us they felt. They would thus be first and nurture, but we are almost forget or ignore. Proper parenting means to apply scientific advances in the psychology of childhood, pedagogy, medicine and sociology. And we can properly educate only through cooperation between the family and society. Too little is known fact that the education of children in the general problem should be solved individually isolated computers and find the means, methods and forms of proper education so that the book becomes a bulletin on the basic issues of children's interest.

Keywords: Modeling - showing that the child imitates the desired response, visual representation - any sign which shows a child to give the correct answer, for example, shows the exact items.

ПЕДАГОШКА УЛОГА КЊИГЕ У ВАСПИТАЊУ ДЕТЕТА

Др Ерика Балог, др Слободан Манојловић, доцент
Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера – Суботица

Резиме: Дете је мање од човека: оно нема ни његову снагу ни његов разум, али ипак оно види и чује. Исто тако добро као и човек или готово онако исто. Прве способности које се у нама развију и усавршавају јесу осетила. Њих би дакле и требало најпре неговати, међутим ми их скоро и заборављамо или занемаримо. Правилно одгајање деце, значи примењивати научна достигнућа у психологији детињства, педагогији, медицини и социологији. А правилно можемо васпитати једино сарадњом између породице и друштва. Премало је позната чињеница да у васпитању деце општи проблем треба решавати појединачно, изоловати компјутере и пронаћи средства, начине и облике за правилно васпитање тако да књига постане информатор о основним питањима за деце интересовање.

Кључне речи: Моделовање - показивање да дете имитира жељени одговор, визуелно представљање - сваки знак који покаже детету да да исправан одговор, на пример, показивања тачног предмета.

УВОД

Добра књига обогаћује дете знањем, она изграђује код детета правилан поглед на свет, на природу, друштво и друштвене односе, књига буди децу фантазију и оплећењу његову машту, развија моралне осећаје - на примерима из живота помаже му да разликује добро од зла, помаже му формирати његове карактерне особине, а особито развија смисао за лепо. Тако међу многим важним одгојним фактора, књига заузима једно од првих места. Додајмо да деца воле лепу књигу, тада је васпитна улога књиге већа.

СВАКА КЊИГА НИЈЕ ЗА СВАКО ДЕТЕ

Многи родитељи не знају која и каква књига одговара детету неке доби, не воде рачуна о душевним снагама свога детета, специфичним особинама, интересима и тежњама, о наклоностима и сл. да би му дали књигу која ће на дете васпитно деловати. Родитељи бирају деци књиге према свом укусу и својим жељама, не поштујући специфичне особине детета или се задовољавају спољашњим утисцима које на њих књига оставља, или опет наседају несавесним продавцима књига. Због тога, књига не врши онај јак васпитни утицај која би могла и морала извршити него причињава понекад више штете него користи.

Тако су, на пример, деци треће и четврте године потребне сликовнице без текстова или сликовнице са песмицама. Дете у том узрасту забавља се сликовницама посматрајући слике као да су у њима у стварности, измишљају чак и читаве приче и догађаје, разговоре са насликаним животињама, мачком, телетом и другима.

У слободно време родитељи треба да тумаче детету слике, читају стихове из сликовница, објашњавају њихов садржај, науче дете неке стихове итд. Тако дете обогаћује свој речник, а то је први темељ за вежбање у децем изражавању.

КАКО РАСТУ ДЕЦА ТАКО РАСТУ И ЗАХТЕВИ ЗА КЊИГОМ

Дете добије прву књигу у другој половини друге године живота. То су сликовнице без текстова. Слике приказују предмете, домаће животиње, шумске животиње, људе и друго.

Сликовнице без текста које дајемо деци у трећој години обрађују највише животне заједнице. Дете помоћу њих сазнаје за многе односе у природи и друштву, стече многе нове појмове. Такве сликовнице приказују неке моменте из саобраћаја, трговине, игралишта, радионице, железницу, авионе, бродове итд.

Детету у четвртој години дајемо сликовнице са стиховима. Неки догађаји које је сликар приказао илустрацијом, песник описује и у кратким стиховима. Стихове читају родитељи, дете их прати, у сликовници показују њихов садржај, и памти стихове. Те сликовнице обично имају задатак да помогну развоју неке навике, на пример, чистоће и уредности, другарства и сл.

Детету у петој и шестој години набављамо књиге, које садрже кратке приче, бајке, басне, особито народне приче и песме и друго. Књиге су обично богато обогаћене сликама у бојама. Читају их родитељи, а дете листа књигу и разгледа илустрације.

Дете у седмој години већ добија прве књиге, које самостално чита. Садржај је већ помало реалистичан. Илустрације су обојене, али их има мање него у досадашњим књигама. Све више превладава текст.

Дете у десетој години воли путописе, авантуре, јуначка дела. Интерес за читање је веома велик. Родитељ море пазити да деци не доспе у руке лоша књига. Притом се јако испољава и нека посебна склоност или интерес за дела неког писца. Тако нека деца воле неке књиге о животињама, друга о техници и сл.

У пубертету расте интерес за књигу историјског садржаја, за биографију, за популарне књиге из науке и технике, биологије, постају изграђени читаоци.

РОДИТЕЉИ МОРАЈУ ДЕЦИ ПОМОЋИ ПРИ ЧИТАЊУ КЊИГЕ

Добро је да родитељи сами прочитају књигу, пре него што је дају детету, јер ће можда морати одговорати не нека питања, а можда и рећи о њој своја мишљења. Родитељ ће тако моћи оценити је ли књига својим садржајем, стилем и сл. прикладна за његово дете.

Родитељи који желе да код детета развију смисао за књигу, држе се ових принципа:

1. Настоје да дете већ добије књигу која одговара његовом узрасту.
2. Прва дечја књига је сликовница.
3. Објашњавају детету садржај сликовнице.
4. До поласка детета у школу читају му приче. Читају сваки дан барем сат времена.
5. Настоје да дете сваки месец упозна барем две књиге.
6. Воде рачуна о години детета, а према томе бирају и књигу.
7. Не заборављају на специфичне особине свога детета и бирају књигу која користи баш њему и која му је неопходно потребна.
8. Пазе да књига не буде претешка за дете, јер ако оно не разуме књигу, постоји опасност да га одбија од читања.
9. Дете тражи нека објашњења при читању, одговарају му на питања.
10. Постављају питања своме детету, да упознају начин његова читања и његово схватање о ономе што је прочитао.
11. Проналазе прикладан начин, који ће потицати дете на читање.
12. Пазе да дете чита разумно, а не механички.
13. Потичу дете да преприча што је читао.
14. Допуштају детету да гласно чита и другим укућанима.
15. Старије дете нека води попис прочитаних књига: у попис нека унесе име аутора, наслов књиге, садржај, нека забележи, значајне мисли и изреке које му се свиђају.
16. Покажите и сами интерес и љубав према књизи, коју пружате свом детету.
17. Будно пазите како дете чита и реагује на поједине књиге, какве утиске прима, какве судове даје о појединој књизи.
18. Послужите се тим за упознавање свог детета.
19. Са дететом разматрајте уметничку вредност књиге, помозите му у оцењивању карактера личности, о њиховим друштвеним односима, да би дете примило правилну вредност књиге, те да бисте му олакшали просуђивање чињеница.
20. Научите дете да се критички односи према књизи, да научи анализирати, закључивати, разрађивати поједина становишта, да би дете знало свестрано искористити неку књигу.
21. Навикавајте дете да чува, да не оштећује и не прља своју књигу, те да се код њега развија смисао за вредност књиге и богатство које она представља.

ДЕТЕ КОЈЕ ПУНО ЧИТА

Има родитеља који се туже да њихово дете пуно чита. Не спава, чита до касно ноћу, књига му је стално поред главе и сл. Забрањују детету читање, гасе светло, узимају књиге и тиме још више изазивају интерес за књигу и ноћно читање.

Родитељи ће више постићи ако буду скретали пажњу деци на друге ствари, ако их буду мирно уверавали о некорисности таква читања. А некорисност је у највише случајева очита, јер се дете навикне на површно читање, а површно читање доводи до површног мишљења и закључивања, дете не запажа лепоте изражене у књизи. Такво читање постаје више механичка, душевна активност него ли занимање за пуно интензивних доживљаја.

ДЕТЕ КОЈЕ НЕРАДО ЧИТА

Има деце која не воле читати. Интересује их само садржај, моле да им причају, или де им неко старији чита, али сама неће да читају. Разлози могу бити различити. Можда дете слабо чита, можда је навикнуто на акустична, а не визуелна примања, можда не може логички пратити смисао речи и реченице, или је избор првих књига био лош, а постоје и многи други разлози.

Неки родитељи присиљавају дете на читање, одређују сате кад дете седи уз књигу, а не настоје да пронађу начине како да развију интерес код детета за књигу.

Било би добро да родитељи таквом детету прочитају део неке краће приче, да побуде интерес за њен садржај, али завршетак који дете толико очекује, родитељ не прочита. Вароватно ће дете посегнути за причом да је прочита. Нека од такве деце су заволела књигу кад им је родитељ омогућио да читају прикладне 'Стрипове'. Интерес је побудила слика, а кратак је текст било лако прочитати.

О ДЕТЕТУ ПРЕДШКОЛСКЕ ДОБИ, КОЈЕ ЧИТА

Многи се родитељи хвале како су већ у четвртој, петој или шестој години научили своје дете читати. Има и такве деце која су готово сама научила читати, а најчешће уз старијег брата или сестру, који похађа школу.

Иако је тешко спречити дете да учи читати, ипак то читање пре школе најчешће трпи од формализма, то је више механички стечена вештина, него ли култура у читању, стечена са потребним разумевањем. У томе је углавном и најчешћа штета од таквог прераног читања.

Дете предшколске доби има много других задатака и садржаја који су нужнији и природнији, те би родитељи морали настојати да тиме испуне живот детета те доби.

ДЕЧЈА БИБЛИОТЕКА

Приликом разних празника и прослава родитељи би морали детету купити неку лепу књигу. Такав је дар драг деци. Нову књигу нека деца упишу у каталог и картотеку. Таква библиотека има све ознаке праве библиотеке. Дете уредно води општи каталог књига, картотеку књига по садржају, по писцима, по насловима и другим ознакама. Уз библиотеку би дете морало имати и малу благајну у коју улаже прилоге, новчане дарове, штедњу, износе за набавку нових књига и слично. Најмање једанпут у години треба да заједнички изврше преглед библиотеке.

Библиотека мора да буде у реду, нека родитељи не допусте да дете књигу чита без омота, да је замрља масним прстима, да ломи корице, савија листове и сл., јер то лоше делује на смисао за лепо.

Књиге морају бити на месту које им је намењено, а не свугде по кући: у ормару, на столици, у кухињи и слично.

За дечји развој добро би било детету омогућити израду ормарића за књиге, наслона за књиге, сликовница из маште, као и омот за књиге које дете чита, као и показиваче странице.

ЛИТЕРАТУРА

1. Данило Вихер, Око седме године живота, Загреб, 1956
2. Ј. Демарин и М. Огризовић /Однос родитеља према деци/
3. Људевит Краљачић /Дајмо деци добру књигу/
4. Виктор Цвитан и Драг. Франковић /Што да чита моје дете/
5. Часопис 'Наша деца' – Загреб
6. Часопис 'Породица и дете' – Љубљана
7. Часопис 'Савремена школа' – Београд

KEY INFORMATION COMPETENCES AS A COMPONENT PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS

Prof. dr. sc. Wojciech Walat
University of Rzeszow - Poland

Abstract: In this article were discussed components of procedures of project designs computer didactic program elaboration. Creating this program began from determination of general didactic purpose, which this elaboration ought to be use, by the didactic analysis, characteristic of psychophysical pupil (KPD recipient), elaboration of instrument of preliminary control, elaboration of teaching strategy, and finally proper designing and create didactic elaboration (in our case CDP). Preparation of measurement instrument of current control finishes this procedure (forming) and assembling control (sum up).

Keyword: computer program didactic (CPD), media education, teachers competences.

KEY INFORMATION COMPETENCES AS A COMPONENT PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS

Војчец Валат
Универзитет у Ресову, Пољска

Резиме: У овом чланку су разматране компоненте процедура идејних пројеката компјутерског програма за израду дидактичких средстава. Стварање овог програма почело је од утврђивања опште дидактичке сврхе, која треба да разради концепт коришћења, од стране дидактичке анализе, карактеристика психофизичке способности ученика (КПД прималац), израда идејног инструмента контроле наставе, израда стратегије, и на крају правилно пројектовање и креирање дидактичких средстава (у нашем случају ЦДП). Припрема мерења инструмента текуће контроле завршава ову процедуру (образовање) и контролу монтаже (збир горе).

Кључне речи: компјутерски дидактички програм (ЦПД), медијско образовање, компетенције наставника.

1. INTRODUCTION – PROBLEMS OF DEFINING TERM OF COMPETENCES

Taking into consideration character of society development one of the most important information competencies in teachers professional preparation is competence of create hyper mediumistic didactic elaboration which defines teacher's proficiency of didactic operation in dynamically changing school environment.

It catches most often that competence is: particular specificity expressing in demonstration on level indicated by social standard of adequate behaviour in consciousness of requirement and consequence of such behaviour and taking responsibility for this behaviour⁵². In those definitions on first place we have notion of ability which could suggest that competence = abilities. In wide awareness of notion ability exist very common determination to competence notion. Identifying competency only with ability or proficiency is limiting of its essence – the main difference is in define level of practise (way of confirmation - very often formalised as in case of abilities) and realising results of human activities. Competence – is harmonious compose of knowledge, proficiency, understanding and desire. I know and I want to do it well.

It means that constitutive feature of each competence as a proficiency is its intellectual fundament, which is create in a different way and its essence include different content incentive – emotive relation with object of operations. Information abilities are connected with proficiencies in using of knowledge solving information tasks⁵³. It is using as a normative knowledge as laws, principles, rules, methods or patterns of operations.

Practice (proficiency) can be regard as a parameter defining possession level of particular competence. Incentive – emotive component shown in a ready to action define person propensities and taking responsibilities for them. Such syndrome of competence feature gives them particular pedagogical meaning.

In this meaning information knowledge is essential component each information technology. Information competency is readiness to taking information tasks (problems), with ability of fitting for changing conditions in which they ought to be done. In this meaning they have subjective character, there are always someone's, they are based on subjective knowledge of person coming into effect as in constructivism way of learning where on the foreground there is individuality of unit. Coming into effect every time can be concerned to particular operation which is a component in process of realisation particular information technology.

So understood information competences create separate, characteristic for contemporaneousness category shown particular human's procedure form⁵⁴ in situation requiring using informations or in situation necessities of processing of informations.

⁵² Czerepaniak-Walczak M., *Competence: key word or "door opener" in education?* Neodidgamata nr XXIV, 1999, s. 87 – 88.

⁵³ In literature we can find very different attempts of defining notion *information task*. The closest our needs are those positions, in which information tasks are connected with cognitive problems. In those tasks it is indispensable to estimate of exit situation, determination of lack or excess of information from the point of view of purpose and then taking acts leading to realisation particular goal.

⁵⁴ It ought to distinguish human behaviour from procedure in particular situation.

2. AROUND PROBLEMS OF DESIGN OF COMPUTER DIDACTIC PROGRAMS (CPD)

Designing CPD is a phase process (draw. 1). It is start by a group of operations which measure to determinate of didactic purpose. They are creating on a base of determination of educational requirements which are divergence between expectations and present state of development of pupils.

Designing CPD is basing on necessity of taking into consideration in created solutions three groups of factors:

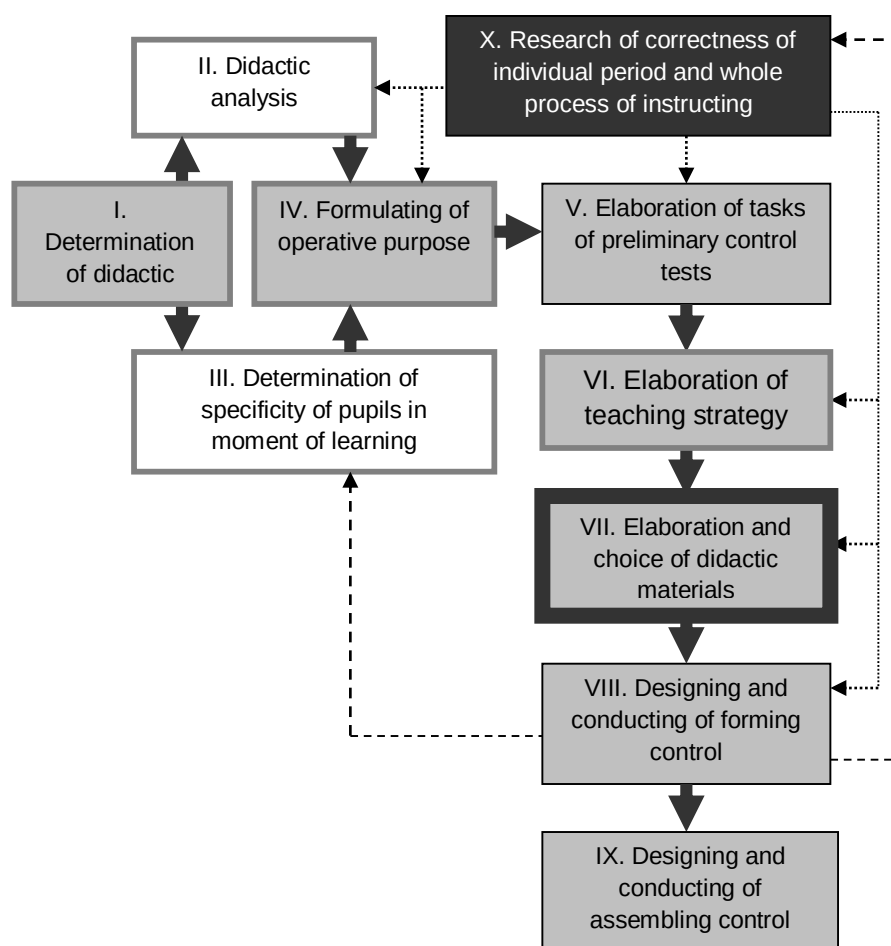
to define "outlet point", distinction in what condition the lesson is started;

to define "point of coming" it means the goal to reached for that lesson;

to forecast teacher and pupils operations, methods of teaching and learning, didactic means, organisation form of pupils work connected by common idea most forceful, economical from "outlet point" to "point of coming".

More general, not a procedure but list of criteria (or factors), which should be taken into consideration during establish tasks possible to employment for design didactic programs it is possible in the form of five criteria:

criteria of goals – didactic means ought to be select from the point of view of purposes of lessons, it means predicted effects in range of knowledge, abilities of pupils;

Draw 1. System design model of computer didactic programs⁵⁵ (personal modification⁵⁶).

- 1) criteria of content – the most important factor which decide about selection of didactic means is lesson's content, and mostly it's psychical specificity: static or dynamic, reality or abstract, uncoloured or multicolourful⁵⁷;
- 2) criteria of pupils specificity – program ought to be fit to level of knowledge, experiences, intellectuals, type of personality and cognitive abilities;
- 3) criteria of teacher's specificity – there are no teacher who led wrong and ineffective lessons. There are no teacher who make efforts to pupils not to use with lesson much, who expediently organize work in that way that lesson would be the "waste of time" for pupils, worry for everyone who take part in it; but not all teachers took possession in work with the program at satisfactory level and can use it every didactic situation; often they prefer direct contact with pupil, and in their opinion such didactic elaboration limited or eliminated this contact;
- 4) economical criteria - often work and costs incurred on CPD prepare is incommensurable for gotten didactic effects;
- 5) organizationally – technical criteria – it ought to take into consideration time – consuming of CPD use during the class; violent changes of predominating kind of pupils activity during the lesson, for example from reception and intellectual (listen of the lecture,

⁵⁵ R.M. Gagne, L.J. Briggs, W.W. Wager, *Principles of didactic project designs* Warsaw 1992, s.34.

⁵⁶ W. Walat, *Educational use of hypermedia*. Wyd. UR Rzeszów 2007.

⁵⁷ W. Lib, *Methodology of the elaboration multimedia didactic programmes*. "Technology and Society". Zadar 2006.

chat) to sensory, emotive and intellectual (viewing of movie with its simultaneous composing résumé) it leads to fast tiring and deconcentration.

3. SUMMARY

As T. Husen⁵⁸ writes: *It ought to envisage teacher of future as physician, who after individual diagnosis unsubscribe most forceful recipe for particular pupil and advice to realize it into experienced and checked didactic center.* It ought to say that among those means there are the classic ones, by ages perfectly intensify human evolution, but they will be continuously appeared new based on until now unknown recipes. Only reasonable and substantive is a guarantee of progress of pupils and their teacher didactic success.

LITERATURE

1. Czerepaniak-Walczak M., *Competence: key word or "door opener" in education?* Neodidgamata nr XXIV, 1999.
2. Gagne R.M., Briggs L.J., Wager W.W., *Principles of didactic project designs* Warsaw 1992.
3. Hilcenko S., *Instrukcioni dizajn i multimedijalni obrazovni softwer sa metodikom rada.* Subotica 2013.
4. Husen T., *Education and upbringing in 2000*, PWN, Warszawa 1974.
5. Lib W., *Methodology of the elaboration multimedia didactic programmes.* "Technology and Society". Zadar 2006.
6. Walat W., *Multimedia textbook. Theory – methodology – example*, Wyd. UR. Rzeszów 2004.
7. Walat W., *Educational use of hypermedia.* Wyd. UR. Rzeszów 2007.

⁵⁸ T. Husen, *Education and upbringing in 2000*, PWN, Warszawa 1974, s. 98.

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES (ICT) AS A BASE OF MODERN EDUCATION

Wojciech Walat

University of Rzeszow, Poland

Abstract: It is assumed that another technological revolution – known as cognitive – will open schools to the intellectual achievements of mankind in the scope and extent that have not been experienced yet. However, it requires the change of schools themselves as acquiring such great extent of knowledge is based on the experience of applying regulations and principles of dealing with information, profound intellectual sensitivity since learning is a manner of incorporating into culture.

Key words: information society, information-communication technology, media education

INTRODUCTION

A contemporary information civilisation is based upon information and communication technologies (ICTs) which are the basic and indispensable tools to gain and process information resulting in the creation of knowledge.

TOMORROW'S SCHOOL – CIVILIZATIONALLY DEVELOPED SCHOOL

The results of the most recent research enable a better understanding of functions of the ICTs in didactic processes, however occasionally, researchers focusing on pedagogical problems had neglected those related to possibilities of the ICTs. Research results indicate new links between education and the outside world (socio-cultural environment). Students grow up in an environment of information technology, and that type of environment is also expected at school. Due to the ICTs, space-time barriers disappear (e.g. on-line connections with any place on Earth), supracultural (and cross-cultural) cooperation is established and a new context is created: everything is a virtual world that enables further unending exploration.

Closer analyses of educational changes that have taken place within the last 20 years indicate that they have been related to the following issues:

- 1) redefining of terminological convention related to educational phenomena, including the term of education itself, which is to be recognised as all of the phenomena in which learning of processes of conscious and organised use of information in order to create new knowledge takes place;
- 2) resignation from transferring knowledge by a teacher in favour of constructing knowledge by each student individually – in this dimension learning processes become crucial, whereas a teacher resigning from the previous "authority" assumes the role of an advisor, student's partner, or in extreme cases even a student (!?).
- 3) emphasising active role of students in learning processes depending on their own needs and interests – here student's intellectual activity will manifest in search for new information, creating knowledge, work on research projects and in transfer of intellectual skills for new contexts and situations; students will be responsible for "their" learning whereas the teacher will be responsible for its direction (scope and thoroughness).
- 4) greater significance of modern information technologies at school – it is expected that a computer connected to the network (along with necessary software) would no longer be only a learning tool, but it would also contribute to easy, effective and friendly education – it would be present in all basic processes of learning and teaching;
- 5) the notion of student will change; a student will be any man who needs support in realised learning processes (regardless of age, experience, etc.);
- 6) learning in a peer group supported by a teacher and other adults with whom students will establish good contact with the help of computer networks (experts, outstanding scientists, researchers, travellers...) – a particularly interesting solution is the „virtual teacher” (an educational adviser... the so-called chatterbot)⁵⁹. replacing competition in learning processes and the resulting pressure on school marks – in favour of cooperation, collaboration and correlation of a learning peer group – attitude towards development of cooperation skills totally changes the character of a class – students negotiate solutions for problems and referring to their sources, they settle their standpoints.

Changes in education that lead to building a new educational system totally modify the student's position, any student will be able to manipulate with gathered information freely (mainly with the use of computer), remember necessary facts, notions, structures, and also process and use them as their own knowledge – which will require self-controlled studying and cooperation with peers.

However some weak points appear in this model, namely the learning taken up by students does not harmonise with static (traditional) curricula. However relying on dynamic (flexible) curricula, which indicate directions of development of student's mental properties and

⁵⁹ The so-called chatterbot technology enables communication between a user and the Internet service, store or any computer application in a natural language. The user conducts a dialogue with the chatterbot and asks questions in their natural language, while the system replies having regarded the context and its knowledge base (so-called Turing Machine Test). This technology can be used:

- in order to make a website more attractive and to reduce hotline movement,
- to create interactive services, e.g. technical support,
- information systems for employees or partners of a company,
- to create advisory services in specified fields,
- to make computer games more attractive, etc. (<http://www.stanusch.com/> - 15.02.2013).

not mastering a given scope of knowledge, activate students in using information technologies, stimulate to realisation of research projects and even teach teachers (e.g. in the scope of the ICTs themselves).

Re-orientation of the role of the teacher occurs here, mainly due to imperfections of information processing programs, hypermedia networks, Internet browsers in access to knowledge (information). The teacher is – should be – an expert, exactly, in knowledge management.

Because of the introduction of many ICT devices to schools, it can be supposed that the school itself would be more creative due to actions taken by students (research, experiments, etc.).

The role of parents in education of children will increase because of their close contact with school by means of remote consultation and various forms of supporting education. The ability of fast accommodation to new situations, new technologies and the ability of processing vast amounts of information are important features of a developed personality of a 21st century man. In order to make it possible, school must be recognised as an important culture-creating factor for any local society (as it used to be treated in industrial society and even earlier in agrarian society).

HOW MUCH DO THE ICTS INCREASE EFFECTIVENESS OF EDUCATION?

Several recent years related to intensive computerisation of school show a simple truth which says that technology alone does not lead to significant improvement of didactic processes. At this point we should reject the opinion that the ICTs are a culturally indifferent (neutral) phenomenon, and their influence on education is limited only to classroom use and is a new tool available to the teacher⁶⁰. In 1991 M.W. Apple (1991) wrote that the ICT is not only a set of machines and software, but it also includes a certain specific type of thinking, which makes it possible to be oriented in the world in a specific and characteristic way (virtual).

In this situation computer triggers mainly thinking of technical character, while logic based upon technology replaces critical, creative and ethical thinking – which results in the fact that discourse in the classroom concentrates on technical matters and not essential ones (*why* is substituted by *how*). In order to take responsible decisions in this scope, both teachers and “educational politicians” must answer not only the question *how* to introduce the ICTs to schools, but also *why* it should be done.

At this point there is an interesting discussion – in which dimensions the ICTs can influence and influence shaping of educational environment, what are positive and negative changes in this scope. Technology resources are the factors that shape new social environments (so-called social network services: e.g. *naszaklasa*, *YouTube*, *Facebook* ...). In 1964 M. McLuhan gave the name of the age of electronics for the contemporary civilisation, contrary to the verbal and written transfer civilisations. The new era is built upon electronic transfer, and any new means of transfer changes the structure of our life by means of *mental and social consequences as a result of acceleration of the existing processes*.

With these regards, very important is the question about functions of the computer as a hardware base for the ICT in educational changes. Today we can clearly see the utopian M. McLuhan’s assumption (1964), which said that while entering the electronic era, people would be evolving towards a society that uses mainly right cerebral hemisphere, which implies that there would occur more holistic perception of reality, and information structures would be created on many paths, with pauses but dynamically. Therefore M. McLuhan and B.R. Powers (1986) drew a mistaken conclusion that: *new education will not be able to formulate any goals*. That assumption means that students are doomed to study endlessly in the search for knowledge, and then such studying can not undergo any evaluation. Of course, costs of educational systems functioning that way would be extremely high whereas effectiveness of studying could not be evaluated.

Another important phenomenon from in view of these considerations is the fact that new resources create their own market, regardless of existence of any real demand. Computers are purchased irrespective of their supposed purpose. Social practice show that if anything can be done (with the help of a given resource), then it should be done. In the 1990s many corporations at the beginning were purchasing computers not knowing their purpose, today computers are the “natural” infosphere that enables using them.

- In the case of technological educational systems, the following questions can be listed:
- in what range will the money spent on creating a new educational model based upon the ICTs give expected profit?, are the ICTs cheaper than traditional means of teaching?
- do the ICTs bring school closer to the real educational reform? if so, how it is realised?
- in what way should the ICTs be connected with the curriculum?
- how do the ICTs influence reaching goals of teaching and learning assumed in the curriculum (core curriculum).

Today it is noticeable that computers can significantly participate in improvement of educational systems, however a conscious effort from the party of schools and also teachers is essential to incorporate (integrate) the particular didactic resource in the processes of acquisition of information and constructing knowledge by each student for themselves and on their own (according to their needs and possibilities).

⁶⁰ There occurs a phenomenon of so-called colonisation of free time on two levels: (1) cognitive, which encompasses relations between the outside world and the inside world, and (2) practical. The media dictate a certain lifestyle, they determine organisation of activities, fulfil a large part.

Several following points can indicate the basic principles for rational incorporation of the ICTs in education:

- 1) Computer equipment can not be placed only in separate classrooms. Classes are held here occasionally and keyboard-mastering practices are useless for students. A good solution is to distribute a couple of computers in several different classrooms or to purchase laptops.
- 2) Active students who have greater achievements, better use computers than average students, however less capable students thanks too adequately prepared computer educational stands can compensate their dysfunctions – computers are perfect tools for mechanical exercises aimed at improvements of basic skills: reading, writing, counting, drawing, etc. Siemieniecki B., 2001; 2007).
- 3) Teachers still can not use computers in the classroom (they can not incorporate them effectively in the didactic process). Today practically nothing is left of the previous concerns that computers would replace teachers. However it is commonly assumed that computers are not at all useful for studying if the teacher does not incorporate them consciously (intentionally) in didactic processes. Nevertheless, despite many courses and postgraduate studies, teachers still are not prepared to do this and can not teach information technologies with the help of computers.
- 4) There should be precisely planned in the educational system how to use computers in the classroom. Though in many schools computers have been installed, their integration with school curricula has never been considered.
- 5) Computers still are the subject of studying, while they should be treated as tools (a sort of resource or method of teaching and learning). Best results are obtained using computers during a lesson while learning different school subjects: text editors – language learning, spreadsheets – mathematical and natural sciences, graphic editors – artistic education, music editors – music education, etc.
- 6) Still students use computers sporadically at school (mainly in computer rooms), which results in the fact that they do not use computers while learning at home – it can be expected that manufacturing and improving mobile educational computers will contribute to development of this particular skill.
- 7) Electronic mail is large and so far unemployed potential in development of synchronic and asynchronic group work skills, it is a perfect way of establishing contacts between students from different regions of the country or the world (language training, cross-cultural education).
- 8) Internet information resources treated as source materials require not only ability to find them but also evaluation of credibility (quality) as well as respect for intellectual property.
- 9) Interesting computer classes can prevent „evading” school by students(!).

In fact in all countries in the world the carried out research of ICTs usage in education indicates that introducing them to traditional school is not an easy matter (if possible at all!).

Supporting teachers in overcoming deep antinomies between traditional educational system and that based upon the principles of constructivism needs to be emphasised.

A separate question is evaluation of teaching results in a school where the ICTs are present, in reality they can largely facilitate studying than it is indicated by the research. But still the following question remains topical: *In what ways can the ICTs be used to achieve the most important educational goals, if they can at all (precisely, can those goals be achieved in a traditional way)?* But if the didactic processes were concentrated around interdisciplinary topics considered by students in groups, the ICTs would function perfectly. The realised research projects contribute to development of higher cognitive activities such as: analysis, interpretation, graphic representation. The use of the information ICTs in solving research projects correlated with students' interests bring satisfying teaching results (precisely students' learning).

SCHOOL BASED UPON THE ICTS AND VALUES

An equally interesting research question is also: *why do children and youth use computer so willingly?* Maybe it is a way to recover from the stress and unpleasant impressions related to traditional school, loss of faith in their own capabilities, self-confidence, lack of interest in learning directed by the teacher. In computer learning students become the subject, and often they choose themselves *what*, *when* and *how* they want to learn. This is the reason for the statements saying that computer can contribute to the collapse of the school we know.

In the Internet there are websites (educational portals) which are perfectly prepared in substantial and methodological scope. However there are a lot of low quality websites, which contain errors and often insult students and human dignity. Therefore, will preparation of „full” (ready) information that do not require consideration and concentration be accepted by students? (popular slogans „make it easier...”, “free access...”, “don't try so hard, you have...”, build a false belief that requiring any intellectual effort from students is a malignancy from the party of the teacher, as in fact life and the world are easy and pleasant).

Internet portals and browsers are sponsored by corporations and trading companies, which distort the image of the world – virtual world is full of prizes for one text message or clicking, unlimited access to resources, equipment and financial credits, and somewhere in between there are pieces of the didactic programme. Information which addresses the user is shaped by “predatory” advertising and not by quality, truth and good taste. Today the Internet is treated as an effective tool of distracting attention and filling the mind with unnecessary information. Though the Internet can not be eliminated from everyday life and school. It should not be the basic and the only (self-contained) source of information. Students can not be left alone with the Internet.

It is difficult but necessary at this point to reconcile computer with such values as: respect for law, quality of work, justice, personal culture, good taste. Children left alone with a computer connected to the Internet notice that these values are insignificant. Therefore there is a huge task for the school to realise - students can not freely “surf” in this immeasurable “ocean” and randomly gather

information for projects. The Internet requires the same attitude as a vast and rich library. The ability to point out what is valuable and what is an informational waste is one of rates of quality of the “new” good school.

Why there are not any changes in school then? Why is the school one of those institutions in which it seems that time has stopped? Traditional school did not meet the ideas of freedom, entrepreneurship, individuality and rights of the individuals, which define the emerging information society. All the signs indicate that a radical change is needed, but can it be programmed by the educational administration? Certainly, it cannot. We will probably have to deal with a gradual development of culture towards free and open learning. In this scope purchase of a computer with appropriate software and focusing on benefits resulting from using the ICT is not a very good way of resolving the situation. R. Pachociński (2002, pp. 132 – 133) asks rhetorically: *should school become similar to a library where everyone puts whatever they want on shelves, in random order and walls are covered by graffiti and posters?*

Authors of educational websites and multimedia materials make an essential error claiming that the world is developing so fast that nothing can be learnt from social and natural surrounding, while libraries are filled with out-of-date, useless knowledge. That is why didactic materials contain never-ending series of illustrations. Replacing the culture of word with pictorial culture leads to significant pauperisation. In classical libraries exactly, since the beginning of existence, people were trying to find a balance between the collections held, intellectual freedom and control of quality of the collections.

For this reason the Internet should change, maybe reorganise on the principles of a system of public libraries maintaining free access to sources of information but also providing (guarantying) their quality. There can already be noticed first signs of that way, more and more library collections is digitalised (stored as data) and present collections are immediately delivered as digital data. Simultaneously software which enables comfortable use of those collections is being developed. However commercialisation of the Internet market delays this process (actions that bring profit are taken most willingly).

TEACHER AS AN ENTITY AND SUBJECT OF TECHNOLOGICAL EDUCATIONAL REFORM

In order to carry out the reform of the traditional school there is required:

- development of a new model of education, significantly different from the previous pedagogical practice,
- occurrence of large social determination (pressure) necessary to carry out changes in the macro scale,
- development of a concept (idea) of changes approved by the society in order to justify and be ready to incur high costs related with the changes,
- gaining support for the proposed changes from the party of the educational administration, teachers, parents, and also students in order to overcome resistance (anxiety of the "new thing").

The most important factor (component) of changes in the educational system is the teacher. It is the person who will introduce that "new thing" to school. Success of the whole reform of school depends on whether the teacher accepts those changes, and if so, in what ways. Each reform (system, organisational, program, methodical) requires „acquisition” of teachers who will carry it out, which can only be realised by means of additional trainings, improvement and (which is often forgotten) compensation (higher earnings).

Teachers for many years have remained beyond the major stream of intensive computerisation of schools (initially school administration has been computerised and special computer rooms have been created). Thinking about teachers in the context of a school reform, the interest concentrates on the educational bureaucracy. Often teachers do not know what to do with computers at school (students complain that they learn the same usable programs again and again).

As it has been said previously, additional training of teachers is not an easy issue, experience in this field shows that teachers learn reluctantly, results are not very satisfying, and the main reason is the fact that there are not enough exercises in the scope of using the ICTs in didactic processes in different school subjects. Sometimes incorporating students-enthusiasts in the process of computerisation enables maintaining working infrastructure and helps the teacher indicate those situations in which the ICTs can be used.

Incorporating well-prepared ICTs in didactic processes is extremely effective, yet it requires from the teacher laborious (time-consuming) preparation, there often occur additional difficulties such as failures or unexpected technical problems. Furthermore full preparation of methodological materials by the teacher individually is far more time-consuming than preparation of traditional materials, therefore their enthusiastic attitude towards using the ICTs ends very soon or becomes limited to visual materials (multimedia) that can even contribute to worse studying results when used inappropriately. For that reason functions of computers in education and good practice of using the ICTs in the processes of teaching and learning need to be emphasised currently. Another interesting question remains: *why in many cases and despite a well-prepared course, good methodological preparation of teachers is there still resistance against incorporating computers in education?*

SUMMARY

There is a view that ICTs achieve more than partial breakthrough in education, which causes, however, many difficulties, controversies and dilemmas. One of them regards the teacher: *have or not to have ICTs at school?* This is a wrong question. It is needed to have ICTs in order to be a teacher at contemporary school. But it is also required to effectively and efficiently plan, develop and control didactic processes.

In the world full of ICTs, the teacher has a much more difficult task: he/she is the guide for a student in learning about the world during this existing information confusion. Numerous studies depict that students, while developing even the most spectacular scientific projects without advisory and directed support from the teacher, do not develop cognitive skills and are easily bored with learning, they do not see the point and have terminological chaos in their mind.

LITERATURE

1. Apple M.W., *The new technology: Is it part of the solution or part of the problem in education?* "Computer in Schools", vol. 8, nr 1-3, 1991.
2. <http://www.stanusch.com/> (15.02.2013).
3. Lib W., *Technical language as a creator of technical culture and popular culture* (in) *Journal of technology and information education*, Ed. Jiří Dostál, Olomouc 2009.
4. McLuhan M., Powers B.R., *The global village*. Oxford University Press, New York 1986.
5. McLuhan M., *Understanding media. The extensions of man*. McGraw-Hill, New York 1964.
6. Pachociński R., *Technologia a oświata*. IBE, Warszawa 2002.
7. Siemieniecki B., *Pedagogika medialna*. PWN, Warszawa 2007.
8. Walat W., *Edukacyjne zastosowania hipermediów*. UR, Rzeszów 2007.

THE INFLUENCE OF COMPLEMENTATION FEATURES ON THE SEMANTICS OF PHRASES

Sandra Ilic Kostic

“Matija Gubec” Primary school

Abstract: This paper investigates complementation features and its impact on the semantics of phrasal units. Phraseology, whose phrases of the subject matter (phrasal units), has a high degree of autonomy within the framework of lexicology (D. Sipka 1998: 102), and there is a wide range of paradigmatic relations entered into by phrasal units. These mentioned structurally complex units, rarely have the phrase, sentence structure, whose formal grammatical features fit into the context of change, mostly adjusting to it. The environment of complementation is generally stable and may carry different semantics. (For example, *дати живот некоем и дати живот* за некога *дићи глас* коме, на кога, за кога или против кога ...). On the other hand, complementation is special grammatical form of dependent relationships among members of the phrase dependent phrases, one of which is dominant and the other complemented. It has a key position within the phrases since it "manages" the semantic components of phrasal expressions. The main goal of this paper is to emphasize the need of knowing the original form of phrases in order to keep their formal and semantic structure unchanged by an inappropriate use of complementation, using excerpted examples from Phrasal dictionary of Croatian or Serbian language, by Joseph Matesic.

This paper is particularly useful for understanding the appropriate use of phrasal units, both native speaker of Serbian language, and those who adopt the Serbian language as a foreign.

Keywords: standard Serbian, phrasal units, complementation, lexical semantics, grammatical phrases.

УТИЦАЈ РЕКЦИЈЕ НА СЕМАНТИКУ ФРАЗЕМА

Сандра Илић Костић

ОШ „Матија Губец“

Резиме: Рад се концентрише на реакцију и њен утицај на семантику фразеологизама. Фразеологија, чији су предмет испитивања фраземе (фразеолошке јединице), има високи степен аутономности у оквиру лексикологије (Д. Шипка 1998: 102), па се може уочити широк спектар различитих парадигматских односа у које ступају фразеолошке јединице. Поменуте структурно сложене јединице, имају синтагматску а ређе, реченичну структуру, чија се формално-граматичка обележја мењају уклапањем у контекст, мање или више му се прилагођавају. Њихово реакцијско окружење је углавном стабилно, те може бити носилац другачије семантике. (Нпр. *дати живот некоем и дати живот* за некога *дићи глас* коме, на кога, за кога или против кога ...). Са друге стране, реакција⁶¹ је посебан граматикализован облик зависног односа међу синтагматским члановима зависних синтагми, од којих је један доминантан, а други регистран. Она заузима кључно место у оквиру једне фраземе јер она "управља" семантичком компонентом фразеолошког израза. Циљ овог рада је да кроз ексерцирану грађу из Фразеолошког речника хрватског или српског језика Матеша Јосипа, укаже на неопходност познавања изворног облика фразема како се не би произвољно мењала њихова формална и семантичка структура неадекватном употребом реакције.

Рад је нарочито погодан за разумевање, адекватну употребу фразеологизама како код изворних говорника српског језика, тако и код оних који српски језик усвајају као страни

Кључне речи: стандардни српски језик, фразеологизми, реакција, лексичка семантика, граматичка структура фразема.

УВОД

1. Одређивање предмета и циља истраживања

Фразеологија, чији су предмет испитивања фраземе (фразеолошке јединице), има високи степен аутономности у оквиру лексикологије (Д. Шипка 1998: 102), па се може уочити широк спектар различитих парадигматских односа у које ступају фразеолошке јединице.

Оно што фраземе одваја од других, устаљених и везаних комбинација речи јесте пре свега чврста семантичка монолитност, непрозирност и идиоматичност а њиховим главним, дистинктивним обележјем сматра се експресивност (Жуков: 1978)⁶².

Према руским проучаваоцима фразеологије фраземе или фразеолошке јединице дефинишемо као устаљене експресивне скупове речи са јединственим значењем, чије су лексичке компоненте изгубиле основна значења и повезале се на конотативном семантичком плану у нову јединствену значењску целину која се као таква репродукује у говору (нпр. *покупити кајмак, проћи као бос по трњу, навући некога на танак лед, сравнити са црном земљом*).

Фраземе као структурно сложене јединице, имају синтагматску а ређе, реченичну структуру, чија се формално-граматичка обележја мењају уклапањем у контекст, мање или више му се прилагођавају док је њихово реакцијско окружење углавном стабилно и као такво може бити носилац другачије семантике (Ружић, 2013:2).

Нпр. *пасти с ногу, пасти коме пред ноге, пасти под чије ноге..*

⁶¹ Сам термин "реакција" потиче од латинске речи *REGERE*, што значи "управљати"

⁶² Жуков (1978: 14) је утврдио да фразеологизми имају специфично, целовито значење и да што су удаљенији од значења својих лексичких компонената, то је њихова семантичка структура мање прозирна и мотивисана.

Предмет истраживања је рекција у оквиру фразема и њен утицај на семантичку компоненту фразеолошке јединице. Примери ексцерпирани из Матешићевог речника приказани су као фразеолошки парови у којима влада антонимијски однос, условљен углавном сложеним рекцијским окружењем унутар фраземских парова.

Циљ мога рада је и да укаже на неопходност познавања изворног облика фразема како би се избегла промена семантичке и формлне структуре фраземске јединице.

Рад је нарочито погодан за разумевање, усвајање и употребу фразеологизама како код изворних говорника српскога језика, тако и код оних који српски језик усвајају као страни.

ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ

Фразеолошка парадигма

Везе међу речима могу бити синтагматске и парадигматске. Синтагматске везе су везе међу речима у низу. Таква је, рецимо, веза између придева *добар* и именице *пријатељ* у синтагми *добар пријатељ*.

Парадигматске везе су везе међу речима засноване на неким њиховим значењским карактеристикама. У парадигматском односу су антоними, синоними, хипоними итд.

Синонимија

Синонимним фразеологизмима сматрамо оне обрте који имају различит састав или различиту слику у нефразеолошкој основи, а једнако или блиско значење (нпр. беспословати, ленствовати: *красти богу дане или седети скритених руку*).

Антонимија

Антонимија се најчешће заснива на супротности једне од фраземских саставница, при чему то не мора увек бити најважнија саставница (нпр. именица), већ може бити и предлог, заменица и сл. Важно је да саставница знатно доприноси реализацији значења супротности (нпр. ставити кога *на ноге*, ставити кога *под ноге*, *бацити* сидро, *дићи* сидро).

2.3. Варијантни фразеологизми

Подразумева се варијација једног истог фразема без промене у значењу (нпр. *окретати се ветру или окретати се према ветру, примити срцу или примити к срцу*).

3. Глаголска рекција

Рекција се обично дефинише као врста „синтаксичке везе у којој једна реч (или класа речи) захтева конкретан морфолошки облик неке друге речи (или класе)“ (Кристал 1998:318). Она је, несумњиво, посебан граматикализован облик зависног односа међу синтагматским члановима зависних синтагми, од којих је један доминантан, а други региран.

Због тога заузима кључно место у оквиру једне фраземе јер она "управља" семантичком компонентом фразеолошког израза.

Класификација глагола према рекцијским обележјима може се извршити на различите начине у зависности од тога која се карактеристика зависног члана синтагматског споја узима као основни критериј поделе (Штрбац 2011:30).

Уколико се има у виду број рекцијских допуна са којима се управна реч удружује, онда све глаголе можемо поделити на две групе:

- а) глаголе просте рекције или једнорекцијске (нпр. *савити врат*) и
- б) глаголе сложене рекције или дворекцијске (нпр. *савити врат пред ким*).

Уколико посматрамо структурни лик зависног члана као други критериј за поделу глагола, онда мможемо говорити о глаголима са:

- а) предлошком и
- б) беспредлошком рекцијом, уз ограничење да се код дворекцијских глагола она може јавити као беспредлошка-предлошка и двострукопредлошка.

РЕЧНИКА ГРАБА

4. Примери фраземских парова са глаголима просте рекције

НОГА

ДОБИТИ, транз. перф.

- Добити **ноге** = Стећи ноге, побећи, нестати;
- Добити **ногом** = Бити избачен, отпуштен, отеран;

4.1. Примери фраземских парова са глаголима сложене рекције

Различито рекцијско окружење израза постаје семантички дистинктивно у фраземама попут:

ГЛАВА

СТАЈАТИ, транз/интранз. имперф.

- Стајати **кога главе** = Платити животом/ изгубити живот;
- Стајати **коме на глави** = Дати предност нечему, хитно решити нешто;

ТРЉАТИ, транз. имперф.

- Трљати **главу** = Размишљати, тражити излаз из тешке ситуације, бринути се;
- Трљати **главу чиме** = Стицати знање трудом;
- Трљати **коме главу** = Саветовати некога, наметати своје мишљење;

НОГА

ЛОМИТИ, транз. имперф.

- Ломити **коме ноге** = Некоме сломити ноге;
- Ломити **ноге за ким/ чим** = Намучити се због некога/ нечега;

ИЋИ, интранз. имперф.

- Ићи **с ноге на ногу** = Ићи полако, једва, не журећи;
- Ићи **под ногу** = Ићи низбрдо;
- Ићи **коме на ноге** = Понижавати се пред ким;

ПАСТИ, интранз. перф.

- Пасти **с ногу** = Јако се уморити, малаксати од посла;
- Пасти **под чије ноге** = Потпасти под нечију власт, утицај;
- Пасти **коме пред ноге** = Покорити се некоме, молити некога покорно;

СТАЈАТИ, интранз. имперф.

- Стајати **на (својим) ногама** = Бити самосталан, свој човек, сам себе издржавати;
- Стајати **кога ногу** = Много се находати, заморити ноге ходајући;

КРВ

ПРОЛИТИ, транз. перф.

- Пролити **чију крв** = Убити некога;
- Пролити **крв за кога/што** = Жртвовати се за некога или нешто;

У примеру пролити /своју/ крв за кога („жртвовати се за кога“) – пролити чију крв („убити кога“) дато рекцијско окружење за кога упућује на то да је позитивно конотирана активност намењена коме, а у другој фраземи неопходно је детерминисати компоненту *крв* посесором који упућује на припадност другом лицу да би било пренето другачије значење (Ружић, 2013:6).

Улогу каузатора или примаоца исте активности преносе и фразеолошки парови, са различитим глаголским компонентама: подигнути коме/чему крила и подигнути кога на крила, субјекат може самовољно бити одговоран за означену ситуацију.

КРИЛО

ПОДИГНУТИ, транз. перф.

- Подигнути **коме/чему крила** = Охрабрити некога, дати некоме снаге, подстакнути;
- Подигнути **кога на крила** = Одгајити некога, осамосталити некога;

Исто је и у примерима:

- Ставити **кога на ноге** = Учврстити, осигурати некога;
- Ставити **кога под ноге** = Газити, потлачити, покорити некога;

- Мењати **лице** = Добити други изглед, израз лица;
- Мењати **чему лице** = Нешто сасвим променити;

- Бацити **коме кост** = Задовољити некога нечим незнатним;
- Бацити **кост међу кога** = Завадити некога, унети раздор;

У антонимијском односу стоје фраземе с предлошким конструкцијама аблативног и адлативног типа уз исту или различиту глаголску компоненту, с општим значењем: „чинити што у чију, односно своју корист или на штету“

- Дати **живот** = Погинути;
- Дати **живот коме** = Родити;
- Дати **живот за кога** = Жртвовати се за некога;
- Пливати **уз воду** = Радити, поступити самостално, против мишљења већине;
- Пливати **низ воду** = У складу са већином, линијом мањег отпора;

У семантичкој структури фразема с именицом *колени, нога, шаке* (као деловима тела који симболизују снагу, моћ) активну улогу има актер који доводи кога у понижавајући положај, што је граматикализовано прелазним глаголом као и рекцијским окружењем фразема у примерима:

- Бацити **кога с ноге на ногу** = Тући немилице некога;
- Бацити **кога под ноге** = Савладати, победити некога;
- Доћи **коме у шаке** = Пасти под нечију власт;
- Ићи **коме на ноге** = Понижавати се пред ким;
- Пасти **под чије ноге** = Потпасти под нечију власт, утицај;
- Пасти **коме пред ноге** = Покорити се некоме, молити некога покорно;
- Ставити **кога под ноге** = Газити, потлачити, покорити некога;
- Бити **коме под ногама** = Бити некоме потчињен, бити побеђен;
- Савити **врат пред ким** = Понижавати се, попустити пред неким;
- Савити **коме врат** = Покорити некога;

4.2. Примери антонимијских фраземских парова са сложеном предлошком рекцијом

Предлози унутар фразема с истим глаголско-именичким саставом често су носиоци семантичке различитости. Ову појаву илуструју примери:

ДЛАКА

ИЋИ, интранз. имперф.

- Ићи **коме уз длаку** = Пркосити некоме, радити противно очекивању;
- Ићи **коме низ длаку** = Ласкати, угађати некоме;

ЗУБ

РЕЋИ, транз. перф.

- Рећи **што иза зуба** = Рећи неразговорно;
- Рећи **што преко зуба** = Рећи на силу;

ЛЕЂА

БАЦИТИ, транз. перф.

- Бацити **кога на леђа** = Савладати, победити некога;
- Бацити **кога/што за леђа** = Одбацити некога/нешто, занемарити, не признавати;

СТАВИТИ, транз. перф.

- Ставити **кога на ноге** = Учврстити, осигурати некога;
- Ставити **кога под ноге** = Газити, потлачити, покорити некога;

ИЋИ, интранз. имперф.

- Ићи **с ноге на ногу** = Ићи полако, једва, не журећи;
- Ићи **под ногу** = Ићи низбрдо;

НОГА

БАЦИТИ, транз. перф.

- Бацити **кога с ноге на ногу** = Тући немилице некога;
- Бацити **кога под ноге** = Савладати, победити некога;

ВЕТАР

ИЋИ, интранз. имперф.

- Ићи **према ветру** = Појавити се према ветру;
- Ићи **у ветар** = Отићи у свет без циља;

БЛАТО

ВУЋИ, транз. имперф.

- Вући **кога у блато** = Вући некога у невољу;
- Вући **кога из блата** = Помоћи некоме да се извуче из беде, проблема;

ЗАКЉУЧАК

Као што смо видели, рекцијско окружење фразеолошких јединица може бити носилац другачије семантике унутар фраземског пара. Анализирани су глаголи просте и сложене рекције, с акцентом на сложеној глаголској рекцији чији примери доминирају у овом раду.

Такође, дат је приказ примера са предлошком рекцијом у којима се огледа антонимијски однос.

Кроз низ примера анализира се улога каузатора или примаоца исте активности коју преносе и фразеолошки парови, са различитим глаголским компонентама.

Приказано је како у антонимијском односу стоје фраземе с предлошким конструкцијама аблативног и адлативног типа уз исту или различиту глаголску компоненту, с општим значењем: „чинити што у чију, односно своју корист или на штету“.

Пошто је фразеологизам (идиом, израз) устаљена језичка јединица која се састоји из две или више речи, која има јединствено значење и у којој речи не задржавају своја значења, сматра се да је она је граматички и семантички непроменљива. То значи да не можемо рећи *кад на врби роде крушке* нити *кад на врбама роди грожђе*. У овој јединици ништа не може да се промени у значењском или граматичком смислу. Речи у фразеологизму не задржавају своја значења, већ цела слика значи нешто друго, на пример цела зависна реченица (цела слика) *кад на врби роди грожђе* значи *никад* (Мршовић 2009:17).

Посматрајући фраземе из граматичког угла уочили смо како рекцијска обележја фразема могу имати утицај на семантички план, што доказује неопходност познавања изворних облика фразема, како се не би произвољно мењала њихова формална структура.

Управо зато је потребно чувати, усвајати и свесно владати фразеологијом јер она представља богатство језичког израза. Евентуалне модификације ових „окамењених“ структура морају бити у складу са језичким законитостима и порукама које оне преносе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Матешкић Јосип (1982), *Фразеолошки рјечник хрватскога или српскога језика*, Загреб : Школска књига;
2. Петровић Владислава (2010), *Условљеност граматичко-семантичких обележја фразема српског језика*, Нови Сад: Филозофски факултет;
3. Шипка, Данко (1998): *Основи лексикологије и сродних дисциплина*. Нови Сад: Матица српска;
4. Штрбац Гордана (2011), *Допуне комуникативних глагола (синтаксичко-семантички и лексикографски опис)*, Нови Сад: Филозофски факултет;
5. Штрбац Гордана (2011), Рекција именица комуникативног значења, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику LIV/2, Нови Сад;

САМОИЗРАЖАВАЊЕМ ПРОТИВ САМООТУЂЕЊА

Доц. Др. Ролф Лавен,
Педагошка висока школа - Беч

Резиме: Свеукупно унапређење личности детета од стране родитеља и свих који их подучавају представља дугорочно најбољу припрему детета, чак и ако се у настави изоловано форсирају поједине способности и вештине.

Како можемо младе одушевити, шта их подстиче? Какав допринос томе може дати конструктивна настава ликовног током регуларног школовања?

Уметничке активности и креативни процеси треба да буду уграђени у област школства, пошто они подстичу социјалну и личну компетенцију и тиме потпомажу развоју личности.

Конструктивне повратне поруке, наглашавање потребе проширивања и компетенције учења су база за трајну мотивацију у учењу и пружају радост у будућим процесима учења.

Естетско васпитање је изузетно значајно, хетерогеност ученика и ученица обогаћује и пружа могућност разумевања.

Потребно је спроводити не само универзално основно образовање, него и подстицати лични развој ученика и ученица, а при томе настава ликовног може да пружи пресудан допринос.

Кључне речи: Креативност, Мотивација, Јачање, Идентитет, Свеукупно унапређење.

MIT SELBSTAUSDRUCK GEGEN SELBSTENTFREMUNG

Doc. Dr. Rolf Laven,
Pädagogische Hochschule - Wien

Abstract: Eine ganzheitliche Förderung der Persönlichkeit eines Kindes durch Eltern und Lehrende stellt langfristig auch für isoliert im Unterricht abzurufende Fähigkeiten und Fertigkeiten die beste Vorbereitung dar.

Wie können Jugendliche begeistert werden, was entmutigt sie? Welchen Beitrag vermag der gestalterische Kunstunterricht im Regelschulwesen dazu zu leisten?

Künstlerische Tätigkeiten und kreative Prozesse im schulischen Bereich sind auszubauen, da diese die Sozial- wie Selbstkompetenzen fördern und damit die Persönlichkeitsentwicklung unterstützen.

Konstruktive Rückmeldungen, das Hervorheben von Lern- und Kompetenzerweiterungen sind die Basis für dauerhafte Lernmotivation und für die Freude an künftigen Lernprozessen.

Ästhetische Erziehung ist hervorragend geeignet, die Heterogenität von SchülerInnen als Bereicherung und Möglichkeit fassbar zu machen.

Nicht nur eine universelle Grundbildung sondern auch eine persönliche Förderung der SchülerInnen ist umzusetzen, bei der der Kunstunterricht einen ausschlaggebenden Beitrag zu leisten imstande ist.

Schlüsselbegriffe: Kreativität, Motivation, Empowerment, Identität, Ganzheitliche Förderung.

„Wenn Du ein Schiff bauen willst, dann trommle nicht Männer zusammen, um Holz zu beschaffen und Arbeit einzuteilen, sondern lehre die Männer die Sehnsucht nach dem weiten, endlosen Meer.“

Diese, die Nachhaltigkeit im Lernen suchende Aufforderung von Antoine de Saint- Exupery (1900-1944) kann auch für die aktuelle pädagogische Lernmotivationsforschung zu einem Leitsatz werden.

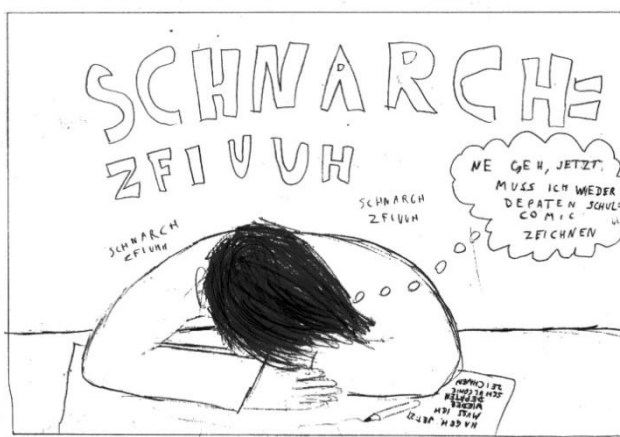

Abbildung.1: Papierkorbfundstück des Autors

GANZHEITLICHE FÖRDERUNG

Desinteressierte, demotivierte, destruktive SchülerInnen sind Schreckensszenarien jeder Lehrperson; gegenwärtig sind sie gleichwohl kaum mehr Einzelfälle, sondern eher die Regel. Aber was charakterisiert und unterscheidet eigentlich SchülerInnen, die gerne annehmen und einstudieren, von jenen, die überhaupt nichts mehr entwickeln wollen oder ganz andere Werthaltungen haben? Wie können Jugendliche begeistert werden, was entmutigt sie? Zu dieser Problemstellung Lösungsansätze zu finden, bedeutet den gordischen Knoten des Unterrichtsgeschehens zu lösen.

Eine ganzheitliche Förderung der Persönlichkeit eines Kindes durch Eltern und Lehrende stellt langfristig auch für isoliert im Unterricht abzurufende Fähigkeiten und Fertigkeiten die beste Vorbereitung dar. Das heißt insbesondere, nicht auf Schwächen zu fokussieren, sondern Interessen und Talente signifikant zu erforschen und zu unterstützen; Stärken hervortreten zu lassen.

Unterricht, der sich an den Stärken und der Wertschätzung der Teilnehmenden orientiert, ist mit dem Begriff des „Empowerment“ zu beschreiben. Dieser steht für ‚Selbstermächtigung‘ und ‚Selbst-Befähigung‘ und kennzeichnet Prozesse, bei denen Menschen ihre Angelegenheiten selbst erarbeiten, sich dabei ihrer eigenen Stärken und Fähigkeiten bewusst werdend, eigene Kräfte entwickeln, soziale Ressourcen erschließen und in Folge darauf zurückgreifen können. (...) Eine ganzheitliche Entwicklungsförderung tut Not, um der sozial-emotionalen Realität unserer Schulkinder einen breiteren Raum geben zu können. Dann sind diese entschieden sicherer, angstfreier, können sich besser konzentrieren, um die angebotenen Inhalte aufnehmen zu können.

In diesem Zusammenhang stellt sich die Frage, welche Bedeutung gestalterisches Tun im schulischen Umfeld für die Entwicklung haben kann. Die künstlerischen Fächer könnten eine zentrale Position in Bereich der Motivationsforschung, das Unterrichtsgeschehen betreffend, einnehmen. Die spezifischen fachlichen Inhalte mit ihren Freiräumen für Vorhaben sind viel stärker als andere Fächer prädestiniert, einen integrativen Unterricht zu gestalten. Mit dem Sich-Aneignen und der zunehmenden Kenntnis von unterschiedlichen Techniken erweitern sich die Entfaltungsmöglichkeiten und Ausdrucksfähigkeiten der Heranwachsenden.

Unterschiedliche Sozial- und Arbeitsformen im Unterricht können die Zugänge vervollkommen und auch die Beziehungsfähigkeit intensivieren. (...) Ganzheitliche Einsichten können so entstehen und tragen zur Persönlichkeitsentwicklung bei; Schlüsselkompetenzen in Sozial- und Selbstverantwortlichkeit können zumindest fallweise gefordert und gefördert werden.

Aus erziehungswissenschaftlicher Perspektive ist die Lernmotivationsforschung eine besonders relevante Thematik. Ursprünglich differenzierte die Motivationsforschung zwischen impulsiven Antrieben, die das Individuum von außen, also extrinsisch, beeinflussen und solchen, die von ihm selber, also intrinsisch, kommen. Diese vereinfachende Unterscheidungsmöglichkeit wird jedoch den komplexen Bedingungen nicht gerecht.

Der Psychologe Manfred Spitzer beschrieb 2002 in seiner Publikation „Lernen“, dass Lebewesen naturgemäß fortwährend motiviert seien. Einen Menschen, gleich welchen Alters, antreiben zu wollen, sei vergleichbar mit dem Versuch, jemandem Hunger beibringen zu wollen. Zentrale Fragestellung ist demnach nicht, wie ein Heranwachsender zu motivieren sei; vielmehr lautet die Fragestellung, wodurch er demotiviert wurde. Was unterstützt die angeborenen, außergewöhnlich effizienten Motivationssysteme des Gehirns, was behindert oder verneint diese? Der Neurobiologe Joachim Bauer legt in seinem Buch ‚Prinzip Menschlichkeit‘ eindrücklich dar, dass jede Art von Motivation auf gelingenden Beziehungen beruht und somit auf diese angewiesen ist.

KREATIVITÄT HAT ZAHLREICHE FUNKTIONEN

Ab 2000 wird immer stärker über die kompensatorische Funktion ästhetischer Praxis konferiert. Hierbei verdichten sich zwei Standpunkte: Zum einen wird dem Kunstunterricht vielfach kompensatorische Funktion zugeschrieben und zum anderen gemahnt, den Unterricht mit der Forderung nach Kompensation nicht zu überladen und damit den Inhalt der Kunst zu marginalisieren.

Die Vorstellung, die künstlerischen Unterrichtsfächer auf ihre kreativ-ästhetischen Aktivitäten reduzieren zu können, unterschätzt jedoch das innewohnende Potential dieser Inhalte. Zugleich wird mit dieser Idee das Spannungsfeld, in dem sich Kunst und Bildung befinden, veranschaulicht. Bedeutende Grundlage für die Umsetzung künstlerischer Ideen innerhalb des ästhetischen Prozesses bilden gestalterische Techniken, die den prozessualen Charakter künstlerischer Tätigkeiten zu berücksichtigen versuchen.

Aus bildungspolitischer Sicht ist die Forcierung von künstlerischen Tätigkeiten und kreativen Prozessen im schulischen Bereich auszubauen, da diese die Sozial- wie Selbstkompetenzen fördern und damit die Persönlichkeitsentwicklung unterstützen.

Unter vielen anderen Aspekten widmen sich die künstlerischen Unterrichtsfächer (...) der Selbst- und Fremderfassung; sie erweitern die Erfahrungsmöglichkeiten, bringen Sinneserfahrungen, die in anderen Schulfächern über Jahre hindurch nicht vorkommen (können), sie bringen weiters die Erfahrung, eigene Produktion, das Werk in seinem individuellen Ausdruck in den Gruppenzusammenhang zu stellen. Reichhaltige Unterrichtsinhalte und -methoden gestatten ein reizvolles, schöpfendes Arbeiten, weiters Vernetzung und Transferieren in andere Wissensgebiete.

Es ist indessen im Unterrichtsgeschehen immens bedeutsam, sich nicht nur auf das praktische Tun zu beschränken, sondern die Möglichkeiten auszuschöpfen, Theorie-, Reflexions- und Rezeptionsphasen einzubauen und einen Vernetzungsrahmen zu bilden, indem die SchülerInnen sich dann zusehends zu bewegen lernen.

Themen- und sachübergreifender Unterricht bietet zahlreiche förderliche Möglichkeiten, die künstlerische Aktivität in den Fächerkanon zu implementieren. Kunstunterricht schafft im besonderen Maße fächerübergreifende und damit vernetzende Lernsituationen. Der Grund dafür liegt in der ganzheitlichen Orientierung der künstlerischen Fächer mit Bezug zu vielen Wirkungskreisen. Aus diesem Grunde ist beständiges schöpferisches Schaffen zielführend, um eine Kontinuität und Ganzheitlichkeit in der Entwicklung zu erreichen.

KREATIVITÄT SCHAFFT IDENTITÄT

Ästhetischer Erziehung kommt seit Aristoteles eine reinigende, eine kathartische Wirkung zu. Ihr kann die Kraft zugeschrieben werden, Emotionen zu wecken und innere Erstarrungen aufzubrechen. Emotionalität und ästhetisches Erleben sind untrennbar; dass Gefühle durch gestalterische Aktivitäten hervorgerufen werden, liegt im Wesen der Kunst. Kompensatorische, also ausgleichende, entschädigende oder entlastende Funktionen haben deshalb eine wichtige Bedeutung im Kunstunterricht.

Hauptblickwinkel soll jedoch nicht sein, den Lernenden Ruhe oder Entspannung von schulischen Anstrengungen und Belastungen zu ermöglichen, sondern vielmehr liegt das Ziel in der inneren Sammlung und einer neuerlichen Fokussierung. Negative Aspekte des Unterrichtsalltags können hierbei ebenso wie gesellschaftlich erzeugte Defizite und Mängel nicht eliminiert werden; Werthaltungen können aber kommuniziert werden. Dabei kann es sich z.B. um Defizite in der Beziehung zu sich selbst, zur Umwelt oder in der Interaktion handeln. Zu der besonderen Qualitäten des kreativ-künstlerischen Tuns zählt also die kathartische Disposition: Indem die SchülerInnen ganzheitlich erfahren, erleben, wird tendenziell emotionalem Erleben Platz geboten. (...) Dieses Gefühlserleben kann erfolgreich genutzt werden, um Lernprozesse zu vertiefen. Die Verknüpfung von Emotion und Kognition stellt den zentralen Lernzusammenhang dar: Empfindungen geben zu denken, rationale Entscheidungen und Begründungen hinterlassen Gefühle.

Wir sprechen in diesem Zusammenhang nach António Damasio und Manfred Spitzer sowohl von ‚emotionaler Intelligenz‘ als auch von ‚intelligenten Emotionen‘. Regressive und progressive Entwicklungsgänge wie sinnlich-basale und emotional-ausdruckshafte Prozesse sowie konstruktive, gestaltbildende und kulturaneignende Formen gehören ebenso zu einem die Entwicklung begünstigenden Unterricht.

In regressiven Tätigkeiten wie Schmieren, Gatschen, Klecksen werden typische Gelegenheiten zur Wahrnehmungsförderung gesehen. Sie ruhen ganzheitlich auf Körpererfahrungen, kinästhetischen und taktilen Sinneseindrücken. Progressive Aktivitäten, also performative Ausdrucks- und Darstellungsformen, fördern interaktive Fähigkeiten und werden bei Identitätsfragen bedeutsam. Der Sinneswahrnehmung, der Erfahrungserkenntnis und der Reflexion kommt entscheidender Anteil an der Konstitution des Selbst und somit der Ich-Identität zu.

In Lebensabschnitten, in denen sich Heranwachsende wesenseigene Identitäten bilden, in der sie vielgestaltige Lebensstile und Daseinsformen ausprobieren und in der sie sich im gesellschaftlichen Kontext selbst verorten müssen, bietet es sich an, sie mit ästhetischem Support und kreativen Vorgehensweisen auf dem Weg zur Identitätskonstruktion zu unterstützen.

Konstruktive Rückmeldungen, das Hervorheben von Lern- und Kompetenzerweiterungen sind die Basis für dauerhafte Lernmotivation und für die Freude an künftigen Lernprozessen.

INTERAKTIONSTIONSFÄHIGKEITEN BEI HETEROGENITÄT, PRÄVENTIVE UND REHABILITATIVE ZIELE

Bereits beim bildnerischen Gestalten können SchülerInnen sich vielfach selbst verständigen, können persönliche Ansichten, Ausdrucks- und Mitteilungsabsichten vermitteln und abfragen. Verstärkt besteht diese Möglichkeit in den Bildbetrachtungseinheiten und Werkreflexionen. Interaktion kann in der Beschäftigung mit Formen, Farben, Motiven, Kunstwerken usw. entstehen. Die verbale Verständigung wird dabei als sekundär erlebt oder steht nur ergänzend zur Verfügung. Dieser direkte Zugang zur Kommunikation über die Mittel der ästhetischen Erziehung gestattet einen Austausch über unterschiedlichste Zivilisationen, Landessprachen und soziale Lebenszusammenhänge hinweg. Integrationsförderung durch ästhetische Arbeit wird so möglich.

Ästhetische Erziehung ist hervorragend geeignet, die Heterogenität von SchülerInnen als Bereicherung und Möglichkeit fassbar zu machen. Im gestalterischen Tun offenbaren sich kaum Sprachdifferenzen, es präsentieren sich vordergründig weder gesellschaftliche noch religiöse Unterschiede, insbesondere die verstandesmäßigen Fähigkeiten bilden sich nur rudimentär in den gestalteten Resultaten ab. Ein Werk, z.B. Bild, ist eine allgemein gültig lesbare Kommunikationsform; die Gestaltgebung ist weitgehend unabhängig von Abstammung und familiärer Prägung.

Ein wesentlicher Ausbau der Aus- und Weiterbildung von LehramtskandidatInnen im Hinblick auf (kunst)pädagogische Motivationsgrundlagen ist förderlich. Zwar ist es ein deutlich definiertes ‚Soll‘, zum selbständigen Lernen zu ermächtigen, jedoch besteht in einigen Fächern gleichzeitig ein ungebrochener Bedarf nach außerschulischer Hilfeleistung. (...) Darüber hinaus gibt es von schulischer Seite keine etablierte Kultur des Fehlermachens. Groß ist die Angst der Lernenden, sich im Unterricht vor KlassenkameradInnen zu blamieren. Wird etwas im Unterricht nicht verstanden, geschieht ein Rückzug ins sichere Terrain der Familie bzw. der Nachhilfe. PädagogInnen überschätzen gleichzeitig die Fähigkeiten ihrer anbefohlenen Schützlinge. Ein Teufelskreis entsteht, denn, wird von SchülerInnenseite nichts nachgefragt, entsteht im Klassenzimmer (sowohl für Lehrende als auch für Lernende) der Eindruck, die Lehrinhalte seien verstanden worden.

Trotz der vielfach erfahrenen positiven Auswirkungen eines oben beschriebenen Kunstunterrichts haben in der Pädagogik kreative Interventionen einen zu geringen bis keinen Stellenwert. Der Arbeitsplatz des Kunstunterrichts könnte jedoch verstärkt ein Ort des kreativen Austausches, der sozialen Interaktion und der gegenseitigen Wertschätzung und Anregung werden. Nicht nur eine universelle Grundbildung sondern auch eine persönliche Förderung der SchülerInnen ist umzusetzen, bei der der Kunstunterricht einen ausschlaggebenden Beitrag zu leisten imstande ist.

LITERATUR UND LINKS

1. Alanen, Leena (1997): Soziologie der Kindheit als Projekt: Perspektiven für die Forschung. In: Zeitschrift für Soziologie der Erziehung und Sozialisation. Jahrgang 17, Heft 1, S. 162 - 177.
2. Bauer, Joachim (2006): Prinzip Menschlichkeit – Warum wir von Natur aus kooperieren. Hoffmann und Campe, Hamburg
3. Heinzl, Friederike (Hsg.): Methoden der Kindheitsforschung - Ein Überblick über Forschungszugänge zur kindlichen Perspektive, 2000 Juventa-Verlag Weinheim-München
4. Spitzer Manfred (2002): Lernen – Gehirnforschung und die Schule des Lebens, Spektrum-Akademischer Verlag; Heidelberg/Berlin
5. Roth, Gerhard; Spitzer, Manfred; Caspary, Ralf (2006): Lernen und Gehirn: Der Weg zu einer neuen Pädagogik, HERDER spektrum)
6. Roth, Gerhard (2009b): Die Bedeutung von Motivation und Emotionen für den Lernerfolg. In: Journal für Lehrerinnen- und Lehrerbildung. Neurowissenschaften in der Lehrerbildung, 4, Innsbruck
7. Links:
8. <http://youtu.be/Lr184Ms5hIE> > „Ohne Gefühl geht gar nichts“ - Dr. Gerald Hüther
9. http://www.youtube.com/watch?v=1wup_K2WN0I&feature=related > „When Emotions Make Better Decisions“ - Antonio Damasio
10. <http://youtu.be/zBZ4PhmoG6A> > „Lernen - Die Entdeckung des Selbstverständlichen“ - Dr. Manfred Spitzer
11. <http://youtu.be/8aBWCFSdj0s> > „Gehirnforschung für die Schule“ - Dr. Manfred Spitzer
12. <http://www.youtube.com/watch?v=OQRubxzypZo&feature=fvwrel> > „Musik statt Maus“ - Dr. Manfred Spitzer

HIGHER EDUCATION REFORM – QUALITY AND DURATION OF ACQUIRED KNOWLEDGE

Gordana Vuksanovic

Professional Higher School for Business, Novi Sad

Abstract: The paper investigates positive and negative influences of the higher education reform on the quality and duration of knowledge acquired during the process of education. The basic source of data is an empirical research realized in the period from 2006 to 2010 at The Department of Sociology of The Faculty of Philosophy in Novi Sad. The research included two generations: the generation who studied according to the so-called old curriculum and syllabus and the first generation of the innovated curriculum and syllabus. On the basis of the confronted opinions of the students, the paper points to the advantages and disadvantages of the old, that is new educational approach.

In addition to data from the empirical research, the paper also uses other relevant materials.

Keywords: higher education reform, students, lecturers, poverty, employment.

РЕФОРМА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА – КВАЛИТЕТ И ТРАЈАЊЕ СТЕЧЕНОГ ЗНАЊА

Гордана Вуксановић

Висока пословна школа струковних студија - Нови Сад

Резиме: У раду се испитују позитивни и негативни утицаји реформе високог образовања на квалитет и трајање знања стеченог током образовног процеса. Основни извор података представља емпиријско истраживање реализовано у периоду од 2006. до 2010. године на Одсеку за социологију Филозофског факултета у Новом Саду. Истраживањем су обухваћене две генерације: генерација која је студирала према тзв. старом наставном плану и програму и прва генерација иновираног наставног плана и програма. На основу сучељавања мишљења студената, указује се на предности и недостатке старог, односно новог образовног приступа.

Поред података емпиријског истраживања, користи се и друга релевантна грађа.

Кључне речи: реформа високог образовања, студенти, наставници, сиромаштво, запошљавање.

FIGURES-OF SPEECH ANALYSIS AS AN INTEGRATING FACTOR IN THE INTERPRETATION OF LITERARY TEXTS IN THE EXAMPLE OF "BLUE MOSQUE" BY MILORAD PAVIC, ACCORDING TO "THE STEP TOWARDS CULTURE" MODEL

Milanka Stankic

Association "Mladi i igra" ("The Young and Playing"), Subotica

Abstract: Analysis of texts in the Serbian language classes in elementary schools is a demanding task for any teacher because it has to be based on proven teaching methods and didactic principles whereby one must pay special attention to the age and intellectual abilities of the students. The text "Blue Mosque" in this work is the starting point for correlative-integrative approach to figures-of-speech analysis that is designed for students of 8th grade as an extensive reading material by choice. During the processing of the given text, the students' previously acquired knowledge from several subjects is taken into account: History, Geography, Music, Art and Crafts. All the information that is related to the Byzantine Empire, the Blue Mosque, Ayah Sophia, Constantine and Constantinople will be integrated into the analysis of the literary template in order to help the students interpret the complex literary text and clarify the language and the stylistic devices. The model of the lesson management is based on linking the content of various school subjects so that the students are helped to understand a particular time, its laws and consequences that were the results of some actions. This model of linking is the basis of the accredited program "Step towards Culture" that exists since 2002. The primary goals of the Serbian language classes and, thus, of the lesson in which the text by Milorad Pavic is analyzed, are the enrichment of pupils' vocabulary and the development of their language culture.

Keywords: figures-of-speech analysis, the Blue Mosque, integrative learning, correlation, Step towards Culture.

ЈЕЗИЧКОСТИЛСКА АНАЛИЗА КАО ИНТЕГРАЦИОНИ ЧИНИЛАЦ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ КЊИЖЕВНОГ ТЕКСТА НА ПРИМЕРУ „ПЛАВЕ ЦАМИЈЕ“ МИЛОРАДА ПАВИЋА ПРЕМА МОДЕЛУ „КОРАК КА КУЛТУРИ“

Миланка Станкић

Удружење „Млади и игра“ - Суботица

Резиме: Анализа текстова на часовима српског језика у основној школи захтеван је задатак за сваког предавача јер се мора заснивати на провереним методичким и дидактичким принципима при чему се мора водити посебна пажња о узрасту и интелектуалним способностима ученика. Текст „Плава цамија“ у овом раду полазиште је за корелацијско-интегративни приступ при језичко-стилској анализи која је предвиђена за ученике 8. разреда као штито школске лектире према слободном избору. При обради текста предвиђена су претходно стечена знања ученика из неколико предмета: историје, географије, ликовне и музичке културе и техничког образовања. Сва знања која су везана за Византију, Плаву Цамију, Аја Софију, Константина и Константинопол биће интегрисана у анализу књижевног предлошка како би се са ученицима растумачио сложени књижевни текст и осветлила језичка и стилска средства. Модел рада на часовима који је основа акредитованог програма „Корак ка култури“ који постоји од 2002. управо се темељи на повезивању садржаја различитих предмета како би се што више помогло ученицима да разумеју одређено време, његове законитости и консеквенце које су из неких радњи произиласиле. Богађење ученичког речника и развијање језичке културе јесу примарни циљеви свих часова српског језика, према томе, и овог часа на коме ће бити анализиран текст Милорада Павића.

Кључне речи: језичко-стилска анализа, Плава цамија, интегративна настава, корелација, Корак ка култури.

„Сневачи немају отаџбину“

Милорад Павић

УВОД

Семинар „Корак ка култури“ постоји од 2002. године и чини се да опстаје, између осталог, и због тога што његов аутор и реализатори уживају са учесницима у његовој реализацији. Свесни промена у систему образовања и друштву, уопште, суштина самог семинара сведена је на квалитетно и применљиво повезивање садржаја различитих предмета у једну хармоничну целину.

Примењена корелација има за циљ да ђаци заједно са својим наставницима закораче у свет уметности, а при том поштујемо Б. Френклинову тезу: „Реци ми и заборавићу, научи ме и запамтићу, укључи ме и научићу“ и нудимо садржај који ће допринети трајном усвајању и знања и вештина. У 2012/13. школској години у Стандардима компетенција наставника међу прва два, нашла се управо сама суштина семинара „Корак ка култури“. Наставник, наиме, према Компетенцијама:

- Зна научну дисциплину којој припада предмет који предаје и њене везе са другим научним дисциплинама
- Познаје одговарајућу област и зна наставни план и програм предмета који реализује и као и његову **корелацију са другим областима, односно предметима**

У години обележавања Миланског едикта час обраде *Плаве цамије* Милорада Павића може и треба да започне причом о хришћанству и цару Јустинијану и 330. г. и 11. мају када је Константин Велики извршио освећење Цариграда, Новог Рима. С обзиром да је врло важно садржај часа повезати са свакодневним животом и уводни део можемо искористити да подсетимо ученике на римске императоре који су рођени на нашем тлу, на значај Виминацијума, Царичиног града, Наисуса, Сирмијума. Јустинијан је рођен у околини Лесковца и био је последњи римски император и први византијски цар, цар Источног римског царства од 527. до 565. године. Са наставником географије ученици осмог разреда треба да мапирају Византију као географски појам. Не треба сметнути са ума ни вертикалну нити хоризонталну корелацију, па је упутно знати да је Милорад Павић гледајући смедеревске пејзаже изговорио: „Предео сликан чајем“ тако да се може организовати занимљива радионица и са

ученицима осмих разреда који у наставном плану и програму имају по слободном избору Павићева дела, па се препоручује да то буде прича „Плава цамија“ која својим садржајем повезује све ове теме.

ЈЕЗИЧКОСТИЛСКА АНАЛИЗА ТЕКСТА *ПЛАВА ЦАМИЈА* ПУТЕМ ПРИМЕЊЕНЕ КОРЕЛАЦИЈЕ

Наставна јединица: Избор из савремене српске прозе

Тема: Плава цамија, Милорад Павић

Повезивање садржаја следећих предмета: српски језик, географија, историја, музичка култура, ликовна култура, техничко образовање

Циљеви часа:

- Уочавање мотива у приповеци, изражавање доживљеног у књижевном делу на различите начине; речима, сликом, музиком, покретом, трећом димензијом
- Упознавање историје и прошлости
- Развијање маште и мотивисање за лепо
- Подстицање и развијање критичког односа у проблемском приступу делу и писцу
- Језичкостилска анализа као интеграциони чинилац интерпретације књижевноуметничког текста
- Коришћење уметничког доживљаја као подстицај за учење српског језика
- Разумевање повезаности различитих дисциплина
- Разумевање Павићеве мисли : “Архитектура ствара сенку”

Припрема за рад на часу:

- Поделити ученике на групе
- Упознати их са темом
- Упознавање са понуђеним материјалима

Активности:

Уводни део часа

У уводном делу часа ученици слушају византијски напев у песми Анастасеос имера (Воскресенија ден) коју изводи Дивна Љубојевић и група Мелоди и износе свој доживљај који код њих буде гласови. Предочавају слике које им се формирају у машти док слушају песму. Наставник им покаже две фотографије – цркве Свете Софија и Плаве цамије и тражи од њих да их опишу, упореде; пронађу сличности и разлике. Ученици буду подељени у 5 група: *Константин, Ромеји, Византија, Павић и Модерна Европа* и свака група добије задатак да реши своју асоцијацију. Захваљујући решењима асоцијација, ученици се подсећају знања из историје, географије, ликовне културе и техничког образовања и добијају цео низ израза који их на то подсећају: климатске промене, демографски раст и пораст обрадивих површина (асоцијација – Модерна Европа 12. века); процват картографије, грчки језик, раскошна декорација, Ромеји (асоцијација- Византијци); праволинијски развој времена, цар Јустинијан, златни новчић, буџет, развој индивидуалности (асоцијација – Византија); Ниш, 330. 2013. (асоцијација – Константин), Плава цамија, Хазарски речник, Предео сликан чајем (асоцијација – Милорад Павић).

Главни део часа

Наставник изражајно прочита део приповетке и ученици треба да изнесу своје импресије, ставове, дилеме. Главна нит око које се плете разговор јесте реченица из текста: *Ко се од себе излечи, пропаиће*. Зашто писац за неимара каже да је Србин, а он долази из муслиманског света? Шта је хејим и из ког језика потиче та реч? Зашто је прича дата у дијалогу између Ја и Она? Ако прича почиње и завршава истом реченицом, на који математички појам нас асоцира? Да ли причу можемо графички представити као хеклани миље?

Трагајући за одговорима, ученици богате свој речник, развијају културу говора, повезују садржаје предмета на којима су слушали и учили о архитектури, вери, народној традицији, усменим предањима, математичким појмовима. Долазе до закључка да је прича о правери, повратку на првобитну религију, кругу као животној форми, о исправљању историјске неправде и „враћање дуга“ најлепшој и највећој православној цркви – величанственој Цркви свете мудрости – Светој Софији која је претворена у цамију. Наставник методичким инструментима наводи ученике да размисле о симболици као поступку у грађењу ликова у причи. Канап који је увезан уместо крагне на кошуљи неимара - омча око врата. Због чега сви носимо свој канап? Враћајући се на делове текста, ученици трагају за симболом, контрастима, епитетима, именицама субјективне оцене. Језички слој текста повезују са његовом етимологијом. Због чега писац користи углавном презент, а говори о тако далекој прошлости? Да ли нас тај метод повезује са садашњим временом, да ли је ова тема савременска? Ученици у причи проналазе и информације које могу бити животно интересантне – нојева јаја растерују пауке у простору, вредност неког дела не можемо проценити одмах, мора да прође време.

Завршни део часа

Ученици, према подели на групе са почетка часа, добијају домаће задатке:

1. На основу садржаја предмета географија, ученици цртају карту Европе 12. века и упоређују је са положајем земаља Европе 21. века
2. Од понуђеног материјала праве скицу за мозаик. Мозаик може бити завршен на секцији или на часовима ликовне културе у сарадњи са предметним наставником
3. Праве новчић са ликом цара Јустинијана и царице Теодоре
4. Анализирају текст и бележе турцизме, траже објашњења у Речнику МС, Етимолошком речнику, Вуковом Рјечнику из 1852. У сарадњи са наставником техничког образовања ученици могу техником папир-маше направити макету Плавe цамије

ЗАКЉУЧАК

Анализа текстова на часовима српског језика у основној школи захтеван је задатак за сваког предавача јер се мора заснивати на провереним методичким и дидактичким принципима при чему се мора водити посебна пажња о узрасту и интелектуалним способностима ученика. У време модерних технологија, наставник српског језика мора бити домишљат, образован, свестран, спреман на изазове да би лепоту свог позива сачувао, развијао код ученика потребу за читањем, сазнавањем, повезивањем уметничких садржаја, како би уметност деци била пријемљива и како би и они уживали, радећи на часовима.

Аутору овог текста намеће се **примењена корелација** као одговор на изазове. Исходиште оваквом ставу налази у искуству стеченом на семинару **Корак ка култури** који постоји од 2002. године и који се управо темељи на повезивању садржаја различитих предмета како би се што више помогло ученицима да разумеју одређено време, његове законитости и консеквенце које су из неких радњи произишле. Богаћење ученичког речника и развијање језичке културе јесу примарни циљеви свих часова српског језика, према томе, и овог часа на коме је анализиран текст Милорада Павића.

ЛИТЕРАТУРА

1. Деретић, Јован: (1983) *Историја југословенске књижевности*, Београд
2. Дучић, Јован: (1982) *Књижевне импресије*, Београд
3. Јансон, Х.В.: (1982) *Историја уметности*, Београд
4. Мркаљ, Зона: (2010) *Планирање у настави*, Београд
5. Павић, Милорад: (1989) *Предео сликан чајем*, Београд
6. Станкић, Миланка: (2013) *Култура изражавања у настави српског језика у вишим разредима основних школа*, магистарски рад, Суботица
7. Чезарето, Паоло: (2009) *Ана Византијска*, Београд

EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS AN EDUCATIONAL PROCESS DEVELOPING ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY

Dr. Jasmina Madzgalj, Dr. Tanja Angelkov Petkova, Ksenija Jovanovic, M.Sc.

University Union Nikola Tesla - Belgrade, University Goce Delchev - Stip - Macedonia, College of Industrial Design, - Krusevac

Abstract: Risky and irresponsible behavior of the consumer society in the environment resulted in largely degradation of the Planet at risk of ecocide. In the context of knowledge was imposed the inevitable need to preserve the environment. The man has finally realized that the issue of further survival strategy is a different attitude towards the environment. Planet state of vulnerability and humanity has created the need to find solutions to the sustainability of society through the vision of a sustainable and responsible development. Sustainable development is a socio-economic and cultural development, which is compliant with the requirements, restrictions and capacity of the environment to be carried out in such a way that future generations do not be impaired the conditions of life. Sustainable development is a precondition for the creation of conditions for the sustainability of life on Earth. Education for sustainable development provides answers and solutions for solving the ecological crisis. This education is orientation, a need, an investment in the future of mankind. Education for sustainable development is using education as a means of achieving sustainability, primarily with aim to develop environmental awareness and ecological culture. In order to become successful this education needs a necessary change in teaching programs in primary and secondary schools and colleges that educate future teachers. Education for sustainable development is implemented through the formal and informal education factors. Education for sustainable development is multidisciplinary and permanent - lasts throughout the entire working life and is implemented through all levels of education by the principle since kindergarten to university.

Key words: education, sustainable development, environmental awareness, strategy.

ОБРАЗОВАЊЕ ЗА ОДРЖИВИ РАЗВОЈ КАО ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ ПРОЦЕС У ФУНКЦИЈИ РАЗВИЈАЊА ОДГОВОРНОСТИ ПРЕМА ЖИВОТНОЈ СРЕДИНИ

Др Јасмина Маџгаљ, др Тања Ангелков, Петкова, мр Ксенија Јовановић

Универзитет Унион Никола Тесла - Београд, Универзитет Гоце Делчев - Штип - Македонија, Висока школа за индустријски дизајн, - Крушевац

Резиме: Ризично и неодговорно понашање потрошачког друштва према животној средини, увелико је резултирало деградацијом исте и довело Планету у опасност од екоцида. У контексту тог сазнања наметнула се неминовна потреба за очување животне средине. Човек је, коначно, схватио да је питање даље стратегије опстанка, другачији однос према животној средини. Стање угрожености Планете и човечанства, условило је потребу проналажења решења за одрживост друштва кроз вид одрживог – одговорног развоја. Одрживи развој представља социоекономски и културни развој који је усклађен са условима, ограничењима и капацитетима животне средине који треба да се одвија на такав начин да се будућим генерацијама не погоршавају услови живота. Одрживи развој је предуслов стварању услова за одрживост живота на Платени. Образовање за одрживи развој даје одговоре и решења за решавање еколошке кризе. Ово образовање представља опредељење, потребу, улагање човечанства у будућност. Образовање за одрживи развој користи образовање као средство за постизање одрживости, пре свега, са циљем развијања еколошке свести и еколошке културе. Како би ово образовање било успешно неопходен су промене у наставним програмима основних и средњих школа и факултетима који образују будуће наставнике. Образовање за одрживи развој се спроводи кроз све формалне и неформалне чиниоце образовања. Образовање за одрживи развој је мултидисциплинарно и перманентно – траје кроз цео животни радни век а спроводи се кроз све нивое образовања по принципу – од вртића до универзитета.

Кључне речи: образовање, одрживи развој, еколошка свест, стратегија.

POVOD I PRISTUP

Polazeći od sve veće potrebe za ekološkim obrazovanjem, predmet ovog rada usmeren je na utvrđivanje i definisanje problema životne sredine i utvrđivanju osnova obrazovanja za održivi razvoj; na definisanje inovacija u organizaciji obrazovnog rada i didaktičko-metodičkoj konceptualizaciji obrazovnog procesa. Rad razmatra sagledavanje i promišljanje mogućnosti za njihovu primenu, pozitivan transfer znanja i poboljšanje kvaliteta obrazovnog procesa.

Dimenzija zaštite životne sredine je ključna za održanje razvoja. Obrazovanje i vaspitanje za očuvanje životne sredine zauzima centralno mesto u sprovođenju obrazovanja za održivi razvoj. Politika obrazovanja jedne zemlje je pokazatelj privrednog razvoja i futurističke promišljenosti njene nacije. **Znanje je osnovni resurs društva jer ono podstiče svest, kulturu i naučnu delatnost tj. poboljšanje kvaliteta života zajednice.** Zbog toga njegov razvoj i primena njegovih principa zahteva princip koji odgovara njegovoj dinamici. Obrazovanje za održivi razvoj veoma je kompleksan i aktuelan problem u svaremenom svetu. Njime se bave naučnici, političari, ljudi iz poslovnog sveta, mediji a sve više zauzima mesto u svakodnevnom životu. Pravovremeno i adekvatno osmišljeno obrazovanje za održivi razvoj, danas, zapravo, predstavlja opredeljenje, potrebu i ulaganje čovečanstva u budućnost.

Na osnovu mnogih istraživanja, nivo ekološke svesti u našoj zemlji nije na zadovoljavajućem nivou, kao ni ekološka znanja koja (ne)posедује naše stanovništvo. Sistem obrazovanja ekološke sadržaje primenjuje kroz predmete biologija i ekologija u osnovnim i srednjim školama i na par fakulteta koji imaju katedre za ekologiju i zaštitu životne sredine. Srbija se opredelila za održivi razvoj usvajanjem Strategije održivog razvoja i Akcionim planom obrazovanja za zaštitu životne sredine u funkciji održivog razvoja 2008.godine. U tom smislu i obrazovanje za održivi razvoj treba da ima smernice koje će moći da se implementiraju u UNECE

strategiju obrazovanja za održivi razvoj (2005.g. Vilionis), u cilju usklađenosti obrazovanja sa ostalim zemljama EU:

Obrazovanje za održivi razvoj treba da bude deo obrazovnog sistema svake države. Obrazovanje za održivi razvoj zauzima centralno mesto u sprovođenju zaštite životne sredine. Politika obrazovanja jedne zemlje je pokazatelj privrednog razvoja i futurističke promišljenosti njene nacije. Znanje je osnovni resurs društva jer ono podstiče svest, kulturu i naučnu delatnost tj. poboljšanje kvaliteta života zajednice. Zbog toga njegov razvoj i primena njegovih principa zahteva princip koji odgovara njegovoj dinamici. Obrazovanje za održivi razvoj veoma je kompleksan i aktuelan problem u svremenom svetu. Njime se bave naučnici, političari, ljudi iz poslovnog sveta, mediji, a sve više zauzima mesto u svakodnevnom životu.

PREDMET, CILJ I ZADACI ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja ovog rada je stanje i problemi, mogućnosti i pravci razvoja obrazovanja za održivi razvoj. Proučavanje stanja obuhvata dosadašnji koncept obrazovnog sistema, usmerenost ka savremenim obrazovnim tendencijama kao i mere unapređivanja obrazovanja i vaspitanja za zaštitu životne sredine u funkciji održivog razvoja.

Obrazovanje za održivi razvoj ima za cilj da omogući redefinisane čovekovog odnosa prema životnoj sredini. Ono pretpostavlja dogradnju moralnih principa i formiranje novog sistema vrednosti čoveka u odnosu na prirodu i okruženje kroz razvijanje ekološke sveti i ekološke kulture.

Realizacija ovih ciljeva podrazumeva operacionalizaciju sledećih zadataka:

- razvijanje jasne svesti o ekološkoj, ekonomskoj, političkoj i kulturnoj međuzavisnosti u urbanim i seoskim sredinama;
- da podstiče poštovanje i divljenje prema onome što ljudi nisu stvorili, prema živom i neživom svetu, kao i potrebu da se taj svet upozna i očuva;
- da se pruži prilika sa upoznavanjem sopstvenih mogućnosti da se doprinese zaštiti prirode, prirodnih vrednosti i životne sredine;
- da se spozna uticaj čovekove aktivnosti na životnu sredinu i da se sagledaju dugoročne posledice takvog ponašanja;
- da se neguje racionalni odnos prema korišćenju prirodnih resursa i energije, uz težnju da se koriste na održiv način;
- da se razvija etički odnos i svest o promišljanju za budućnost

Obrazovanje o razboritom i brižljivom ponašanju i njegovim dugoročnim posledicama na opstanak svih živih bića na zemlji je jedan od najvećih izazova kada se govori o obrazovanju, uopšte. Unutar našeg vremena koje karakteriše "trka obrazovanja i katastrofe", obrazovanje za održivi razvoj posmatra se kao didaktičko polje, a usmereno je ka aktiviranju i objedinjavanju znanja i iskustva, motivacije i načina putem kojih se pojedinac ili grupa upućuju ka relevantnim ekološkim temama i problemima, formiranju stavova i odgovornom ponašanju prema okruženju.

Ovi ciljevi su određeni, relevantni, dostižni, uvremenjeni i merljivi.

Osnovni principi obrazovanja za održivi razvoj su dati u aktivnostima UNEP-a i UNESCO-a kroz razne konferencije i niz konferencija od Amsteramske 1972.godine, preko Evropske konferencije u Amsterdamu, Cirihu, Stokholmu pa do 1975.godine, u Beogradu (Beogradska povelja), te Konferencije u Solunu 1981.godine. Najznačajnije preporuke su date u Rio deklaraciji 1992.godine u Agendi 21., poglavlje 36.

Naša zemlja se opredelila za ovaj vid obrazovanja usvajajući Strategiju održivog razvoja Srbije i Akcionog plana vaspitanja i obrazovanja za zaštitu životne sredine u funkciji održivog razvoja, 2008.godine. Srbija je do sada potpisnik preko pedeset međunarodnih pravnih propisa o zaštiti životne sredine, među kojima je, svakako, velika većina iz oblasti vaspitanja i obrazovanja za zaštitu životne sredine.

Principi obrazovanja za održivi kategorisani su kroz : multidisciplinarnost, permanentnost - učenje na svim nivoima obrazovanja kroz celoživotno učenje.

Permanentno obrazovanje u funkciji održivog razvoja je ključ opstanka na Planeti. Ovo obrazovanje je veoma važna strategija za stvaranje i negovanje vaspitanja i obrazovanja za održiv razvoj, za unapređivanje demokratije i socijalne pravde, jednakosti polova, naučnog, društvenog i ekonomskog razvoja, kao i izgradnju sveta u kome su nasilni sukobi zamenjeni dijalogom i kulturom pravednog mira, kako je i istaknuto u Hamburškoj deklaraciji o učenju odraslih. Generalna konferencija UNESCO-a prihvatila je definiciju koncepta obrazovanja odraslih: „ Termin obrazovanje odraslih označava skup organizovanih edukativnih procesa svih sadržaja, vidova i metoda (formalnih i drugih) bez obzira da li odrasli nastavljaju ili zamenjuju započeto školovanje ili učenje, bez obzira razvija li odrasla osoba svoje sposobnosti, proširuje svoje znanje, poboljšava svoje tehničke ili stručne kvalifikacije ili ih preusmerava, te dovodi do promene svojih stavova ili ponašanja u perspektivi potpunog ličnog razvitka ili učestvovanja u uravnoteženom i nezavisnom, socijalnom, državnom i kulturnom razvoju“. (Recommendation on Adult Education, 1977).

Formalno obrazovanje predstavlja institucionalno obrazovanje koje se sprovodi kroz obrazovne procese u redovnom školovanju kroz osnovnu srednju školu i visokoškolsko obrazovanje. Ovo obrazovanje je najčešće bazirano na pravnim aktima i strogo određeno nastavnim planovima. Školsko obrazovanje je u velikoj meri bazirano na principima:

- Omogućava sticanje osnovnih znanja i veština u skladu sa unapred određenim nastavnim planom i programom
- Hijerarhijski je strukturirano (odnos nastavnik-učenik je jednosmeran i vertikalni, nastavnik je nosilac znanja, a učenik je primalac)
- Podeljeno je na razrede i stepene (osnovna, srednja i viša škola i fakultet)
- Omogućava dobijanje diploma, zvanja i statusa u društvu.

Prema opšte prihvaćenoj definiciji UNESCO-a formalno obrazovanje je hijerarhijski strukturirano, hronološki klasifikovano obrazovno

sistem koji se sprovodi od osnovnih preko srednjoškolskih do visokoškolskih institucija.

Neformalno obrazovanje je oblik obrazovanja koji se odvija van formalnog obrazovnog sistema, kao dopuna formalnom obrazovanju, ali ne i njegova suprotnost. Reč je o „organizovanoj edukativnoj aktivnosti, van okvira ustanovljenog sistema, koja ima za svrhu da zadovolji potrebe korisnika, ali i ciljeve učenja“. (UNESCO, 1972.). Kvalitetno učenje u neformalnom obrazovanju je moguće kada postoji:

- Jasno definisan okvir u kome se radi (plani program);
- Program prilagođen ciljnoj grupi;
- Jasno definisani ciljevi;
- Fleksibilnost programa;
- Dobrovoljno učešće, nezavisno od goina, iskustva, predhodnog obrazovanja;
- Obučen, kompetentan trener (edukator);
- Interaktivan (horizontalan) odnos između trenera i svih učesnika;
- Razmena iskustva i vještina i učenje kroz praksu, tako da oni koji uče postaju centar svog procesa učenja i doživljavaju učenje kao deo sebe, a ne kao nametnuto sa strane.

METODOLOGIJA OBRAZOVANJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ

Metodologija obrazovanja za održivi razvoj je prilično složena i veoma je važno izvršiti pravilan izbor postupaka u ovom procesu. Vaspitno-obrazovni rad ima za cilj razvijanje ekološke svesti jer bez nerazvijene ekološke svesti nema razvijene privrede, razvijenog društva. Ekologija znanja predstavlja osnov za opstanak društva a ekološka etika i kultura garantuju nov humaniji odnos čoveka prema životnoj sredini, odgovoran odnos prema budućim generacijama i pomirljivost sa prirodom. Razvijanjem ekološke svesti i savesti kroz obrazovne procese je istovremeno ulaganje u budućnost jer će , upravo, ta ciljna grupa obrazovanjem steći kompetencije u donošenju odluka za očuvanjem i unapređenjem životne sredine. Simplifikovan sadržaj obrazovanja za održivi razvoj podrazumeva:

- Uvođenje ekoloških sadržaja u Nastavne programe i planove na svim nivoima obrazovanja,
- Uključenje svih činioca obrazovanja od formalnih do neformalnih, kroz permanentno učenje;
- Redefinisanost obrazovnog sistema – ekološke sadržaje uključiti kroz izučavanje većeg broja predmeta, otvarati nove katedre za zaštitu životne sredine ;
- Stručno usavršavanje prosvetnih radnika za razvijanje ekološke svesti u nastavi ;
- Organizovanje tribina, seminara, okruglih stolova na temu održivosti i obrazovanja;
- Što prisutniji ekološki sadržaji u programima masovnih medija;
- Organizovanje eko-kampusu gde bi učenici i studenti bili direktno uključeni u istraživački rad iz oblasti zaštite životne sredine;
- Uključivanje lokalne zajednice, privrednih društava I nevladinih organizacija u ekološke akcije na lokalnom nivou idr.

Ovakvom metodologijom sprovodi se obrazovanje za održivi razvoj u skladu sa principima integralnog razvoja koji traje ceo životni radni vek : od vrtića do Univerziteta. Obrazovanje za održivi razvoj predstavlja veoma složen kompleks koji se sve više uklapa u osnovne probleme, nalazeći svoje mesto i vršeći svoju ulogu .

HIPOTETIČKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Na teorijskom temelju obrazloženja predmeta, cilja i zadataka postavili smo hipoteze istraživanja. Osnovna hipoteza je:

U najširem smislu može se pretpostaviti da teorijski i metodološki okvir za ekološko obrazovanje ima mogućnost primene kroz obrazovne procese u Republici Srbiji na koje, uostalom, usmerava Akcioni plan za obrazovanje za zaštitu životne sredine u funkciji održivog razvoja. Primena novog školskog koncepta inicira i razvija interesovanja učenika i spoljnih činioca obrazovanja (porodica, vrtić, vršnjačke grupe, građani, nevladine organizacije idr.) za učenje kroz ceo život a da su varijable znanja i konkretnih akcija relevantni korelati interesovanja ciljnih grupa za dato obrazovanje. Ispitivanje ove hipoteze podrazumeva ispitivanje niza pojedinačni hipoteza kao što su:

- Postojeća obrazovna praksa nije usklađena sa aktuelnom regulativom i trendovima u oblasti ekološkog obrazovanja;
- U aktuelnom privrednom kontekstu nisu potpuno realizovani neophodni preduslovi za primenu koncepta doživotnog obrazovanja – učenje kroz ceo radni vek;
- „Učenje za budućnost“ kroz savremene obrazovne koncepte otvara niz organizacionih, programskih i didaktičko-metodičkih mogućnosti za efikasniju organizaciju obrazovnog rada, pozitivan transfer i primena znanja u oblasti očuvanja životne sredine;
- Razvoj modela neformalnog obrazovanja podrazumeva upražnjavanje prava društva da kroz sredstva masovnih medija imaju blagovremene i tačne informacije o promenama u životnoj sredini (akcidentima, emisijama zagađenja, nepogodama itd.);
- Ekološko obrazovanje podrazumeva kompetenciju pojedinaca i grupa u učešću na zaštiti i unapređivanju životne sredine;
- Obrazovanje i vaspitanje za zaštitu životne sredine podrazumeva timski rad i omogućava izražavanje kreativnosti kod obrazovnih grupa;
- Ekološko obrazovanje je permanentno kroz ceo život;
- Ekološko obrazovanje je prisutno u svim obrazovnim institucijama od vrtića do univerziteta;
- Obrazovanje za održivi razvoj nije prisutno u sadašnjem školskom sistemu kao poseban predmet, već se izučava u okviru predmeta: poznavanje prirode, biologija, geografija, geodezija i sl.;
- obrazovanje za zaštitu životne sredine ostaje u području pedagoške problematike;
- postojeća obrazovna praksa nije usklađena sa razvojem i primenom savremenih neformalnih oblika rada već se više bazira na formalno obrazovanje koje nudi fundamentalna znanja;

- ekologija kao interdisciplinarna nauka pruža mogućnost korelativnog izučavanja kroz više naučnih predmeta tj naučnih disciplina;

Do prethodno postavljenih hipoteza došli smo na osnovu ranijih teorijskih radova iz oblasti teorije školskih koncepcija, njihovog inoviranja, usklađivanja sa stepenom dostignute naučnosti, metodičko-didaktičke usklađenosti, uzrastno-intelektualne korelativnosti itd. Moramo naglasiti i činjenično stanje suočenosti sa nedostatkom celovitije i nastavno koherentnije teorije modeliranja školskih koncepcija.

OČEKIVANI REZULTATI

Na osnovu postavljenih hipoteza mmogu se očekivati značajni rezultati u rasvetljavanju uloge školskog koncepta, na porast ekološke svesti, ekološke kulture, motivaciju za zdrav stil življenja, afirmativnih stavova i sudova učesnika obrazovnog procesa u odnosu na životnu sredinu.

S obzirom da ćemo u našem radu ostati u području pedagoške problematike, to nas stavlja pred zadatak da objasnimo kako vidimo vezu prirodnih nauka i pedagogije primenjene na obrazovanje. Takođe, očekujemo jasno sagledavanje povezanosti obrazovanja i vaspitanja za zaštitu životne sredine sa usklađenim-održivim razvojem u foskuli „obrazovanje za budućnost“.

Ovo istraživanje treba da bude korak dalje (konkretnije) u odnosu na dosadašnje analize, takođe, teorijskog karaktera. Očekuje se da ovo istraživanje bude široko aspektirano, celovito, da u njemu budu jasno sagledane kauzalne prednosti ekološkog obrazovanja. Na osnovu toga mogu se očekivati jasne preporuke s nivoa Ministarstva prosvete za pisanje i nastavno, školsko artikulisanje planom i programom predviđenih sadržaja po smernicama koje ćemo mi prethodno u teoriji proveriti.

ANTICIPACIJA OBRAZOVANJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ U SAVREMENOM ŠKOLSTVU

Procene za realizaciju obrazovanja za održivi razvoj su vrlo realne - finansijski neopterećene. Obrazovanje predstavlja najveću vrednost a ne zahteva mnogo materijalnih sredstava. Kod obrazovanja za održivi razvoj postoji prednost samofinansiranja kroz ekološke projekte o čemu govori veliki broj primera dobre prakse iz zemalja EU. Obrazovanje za održivi razvoj je primenjivo na svakom mestu: u kabinetu, amfiteatru, u prirodi, na seminaru, ekskurziji, preko masmedija. Ovo obrazovanje je multidisciplinarno, uključuje veliki broj naučnih oblasti i uključuje u akcije veliki broj onih koji žele da uče i očuvaju Planetu.

Obrazovanje za održivi razvoj je interaktivnog karaktera i počinje u porodici, nastavlja se preko predškolskih ustanova, školskih institucija, privrednih društava, društvenih organizacija i podjednako uključuje i grupe i pojedince.

Ono predstavlja uspostavljanje sistema vaspitanja i obrazovanja kojim se ostvaruje ekološko promišljanje, obučenosť i obavezno učešće svakog pojedinca u rešavanju ekoloških problema kompetentno i bez oklevanja. Suština obrazovanja za održiv razvoj je ostvarivanje globalne vizije o održivom razvoju. Suština ovog obrazovanja je, takođe, konkretna, koncizna, odražava specifičnosti obrazovanja, inspirativna i podsticajna i usredsređena na rezultate. **Ovo obrazovanje može dati rebalans ekološke krize. Obrazovanje za održivi razvoj je garant, moćno sredstvo, sredstvo – ključ opstanka na Planeti.**

LITERATURA

1. Andevski Milica, Ekološko obrazovanje u svetlu koncepta o održivom razvoju, Monografija - Zaštita životne sredine gradova i prigradskih naselja, Ekološki pokret grada Novog Sada i Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 2001.
2. Atkinson, Robert D.: Building New Skills for the New Economy. Regional Skills Alliances. Progressive Policy Institute, Washington, D.C. 1998.
3. Bohm, David: Wholeness and the Implicate Order. Routledge and Kegan Paul, London 1980.
4. Brutland Gro Harlem (The world Commision on Environment and Development): Our Common Future. Oxford University Press, 1987.
5. Carson, Patrick; Molden, Julia: Zelený poklad. Rozhovor dvou podnikatelů o ekologické revoluci. České ekologické manažerské centrum, Praha 1996.
6. Castells, Manuel: The Informational City. Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban-Regional Process. Blackwell Publishers, Oxford 1989.
7. Castells, Manuel: The Rise of Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume I. Blackwell Publishers, Inc., Massachusetts, Oxford 1996.
8. Cifrić, I.: *Socijalna ekologija*, Globus, Zagreb, 1989.
9. Comite 21.: „Guide methodologique de l' Agenda 21. scolaire“, 2006, www.comite21.org.
10. Common, M. and Perrings, C.: 1992. Towards an ecological economics of sustainability.
11. Daly, Herman E., Cobb, John B. Jr.: For the Common Good. Redirecting the Economy Toward Community, the Environment and a Sustainable Future. Beacon Press, Boston 1989.
12. Davidson, James; Dale, Rees-Mogg; Lord, William: The Sovereign Individual. How to Survive and Thrive During the Collapse of the Welfare State. Simon and Schuster, New York 1997.
13. Davis, Stan; Davidson, Bill: Vize roku 2020. Národní informační centrum České republiky, Praha 1995.
14. Deklaracija o životnoj sredini, principi 3, 5, 8 i 18, doneta na Konferenciji Ujedinjenih nacija o životnoj sredini, održanoj u Stokholmu od 12. do 16. juna 1972.
15. Edukacija održivih društava za 21. vek, S.A.Dejvis, J.H.Edmaster, K. Salivan i C.K.Vest, Univerzitet Misisipi, Oksford, Misisipi,

- SAD, 2010.
16. Đorđević, S., Đereg, N.: *Arhuska konvencija u Republici Srbiji*, Regionalni centar za životnu sredinu za centralnu i istočnu Evropu, Beograd, 2006..
 17. Jokić D. ,R. Biočanin, R. Marjanović : *Ekološki sadržaji u sistemu obaveznog obrazovanja u Srbiji*, Beograd, 2007.
 18. Kamenov E.: *Pravna regulativa vaspitanja i obrazovanja za zaštitu životne sredine*, „Pedagoška stvarnost“, br. 5–6, Beograd, 2002,
 19. Klinec, Ivan; Majtan, Michal (editori): *Civilizacija a budućnost. Almanach FSS 1990–1996. Futurologicka spločnost na Slovensku*, Bratislava, 1996.
 20. Koković, D.: *Ekologija – novi izazovi za obrazovanje*, i Makević S.: *Ekološka svest i ekološko obrazovanje dece i omladine*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Šabac, 2002, str. 17–22.
 21. Kundačina, M.: *Ekološko vaspitanje kao predmet istraživanja*, Eko konferencija (2001–2006) Novi sad, Univerzitet u Novom Sadu i Ekološki pokret grada Novog Sada, 2001.
 22. Marković, Ž. D.: *Značaj ekološkog obrazovanja i osavremenjavanje obrazovnih procesa u savremenoj školi*, „Nastava i vaspitanje“, br. 1–2, 49–50, 2000.
 23. Marković, Ž. D.: *Socijalna ekologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.
 24. Mišković, Milan M.: *Ekološko obrazovanje kao izazov*, „Nastava i vaspitanje“, br. 2, Pedagoška akademija, Šabac, 1993, str. 77–86.
 25. Naisbitt, John; Aburdene, Patricia: *Megatrendy 2000. Deset nových smerov na deväťdesiate roky*. Bradlo, Bratislava 1992.
 26. Nikolić, V.: *Obrazovanje za zaštitu životne sredine*, Zadužbina Andrejević, Beograd, 2003.
 27. Nikolić, V.: *Bezbednost radne i životne sredine, vanredne situacije i obrazovanje*, Fakultet zaštite na radu u Nišu, 2010.
 28. Nikolić, V.: *Obrazovanje za održivi razvoj na univerzitetu*, Tematski zbornik: Međunarodni interdisciplinarni naučni skup: Evropske dimenzije reforme sistema obrazovanja i vaspitanja, Filozofski fakultet, Novi Sad, 2006, str. 386–393. . Predložak za diskusiju : Projekat „Strategija održivog razvoja u Srbiji“, Beograd, 2006.
 29. Akcioni plan obrazovanja za zaštitu životne sredine u funkciji održivog razvoja, Beograd, 2008.
 30. Predložak za diskusiju : Projekat „Strategija održivog razvoja u Srbiji“, Beograd, 2006.
 31. Radna grupa za sprovođenje strategije obrazovanja za održiv razvoj Ekonomske komisije UN-a za Evropu (2008): Prvi okvirni akcioni plan obrazovanja za zaštitu životne sredine u funkciji održivog razvoja, nacrt
 32. Samit o održivom razvoju Johannesburg, 2002. godine, Ministarstvo za zaštitu prirodnih bogatstava i životne sredine, Beograd, 2003.
 33. Službeni glasnik RS: Pregled svih brojeva 2002–2008.
 34. Putokaz ka održivom razvoju, Nacionalna strategija održivog razvoja, Republika Srbija, kabinet potpredsednika Vlade za evropske integracije, Beograd, 2011.
 35. UNECE strategija obrazovanja za održivi razvoj, Vilionis, 2005.
 36. Službeni glasnik RS: Pregled svih brojeva 2002–2008.

SOME ASPECTS OF COMPUTER & MODERN TECHNOLOGY INFLUENCE ON CHILDREN AND YOUNG PEOPLE

Dr. Nadezda Rodic, Jasmina Knezevic, spec. Dejana Velikic

College of Vocational Studies, Subotica - Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers

Abstract: Positive effects of computers and modern technology on the cognitive development of children are reflected in the development of the following: thinking processes, symbolic representations, attention development, understanding of cause-effect relationships, developing memory skills, encourage creativity, imagination, curiosity, and so on. Early exposure to technology enables the acquisition of computer knowledge, it thus 'prepares' children for their future professional life. However, the positive impact of modern IT and digital technology does not need to be taken for granted or generalized. The results indicate that exposure to content originating from the electronic media is harmful to infants and children whereas continuous observation of aggressive models leads to a number of adverse effects in older children: increases aggressive thoughts and feelings, acquires different models of manifestation of aggressive behavior, a possibility to understand violence as a method of conflict resolution, etc.. Internet use at home increases the feeling of loneliness and depression, and prolonged sitting at a computer violates the physical development of the child. In order to prevent the harmful effects of computers and modern technology, other than the application of ergonomics standards in the use of computers, parents should control the content that children follow through their exposure time; to set appropriate boundaries, supervise children's communication on the Internet, providing support to children in mastering the technology programs and evaluation of commercial messages which overwhelm children.

Keywords: computers and modern technology, the positive and negative impacts, personality, child development.

НЕКИ АСПЕКТИ УТИЦАЈА КОМПЈУТЕРА И САВРЕМЕНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ НА ДЕЦУ И ОМЛАДИНУ

Др. Надежда Родић, Јасмина Кнежевић, спец., Дејана Великић

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме: Позитивни ефекти компјутера и савремене технологије на когнитивни развој деце огледају се у: развоју процеса мишљења, симболичког представљања, развоју пажње, разумевању узрочно-последичних веза, развоју памћења, подстицању креативности, маштовитости, радозналости итд. Рана изложеност технологији омогућује стицање информатичких знања, она на тај начин 'припрема' дете за будући професионални живот. Позитиван утицај савремене информатичке и дигиталне технологије не треба, међутим, генерализовати. Резултати истраживања указују да је изложеност садржајима који потичу са електронских медија штетна за одојчад и децу најмлађег узраста, док континуирано посматрање агресивних модела доводи до великог броја негативних ефеката и код старије деце: повећања агресивних мисли и осећања, учења различитих модела испољавања агресивног понашања, могућности да се насиље схвати као метод за решавање конфликта итд. Употреба интернета у кућним условима повећава осећај усамљености и депресије, а дуготрајним седењем за компјутером нарушава се и физички развој детета. Како би се предупредили штетни ефекти компјутера и савремене технологије, осим примене ергономских стандарда у коришћењу рачунара, родитељи треба да контролишу садржаје који деца прате и време њихове изложености; да поставе одговарајуће границе, надгледају комуникацију деце на интернету, пружају подршку деци у овладавању технолошким програмима, као и у оцени комерцијалних порука којима су деца преплављена.

Кључне речи: компјутер и савремена технологија, позитивни и негативни утицаји, личност, развој детета.

УВОД

Ако бисмо имали дилему о томе да ли треба прихватити или одбацити чињеницу да информатичка технологија утиче на друштво, на децу и њихов развој, била би то унапред изгубљена битка. Утицај информатичке технологије је неминовност и у складу са тим потребно је утврдити природу њеног утицаја и промена које су у току и одмерити на прави начин кретање технике/технологије која је све заступљенија и која налази своју примену у свим гранама и свим областима живота.

Информатика је нашла своје место у готово свим људским активностима, што је за последицу имало преображај наших навика и свакодневних активности који је увео савременији начин рада на много једноставнији и бржи начин. Самим тим, не изненађује податак да су деца све чешћи корисници технологије. Истраживање спроведено 2010. године, показало је да су деца узраста од 8 до 18 година, дневно изложена медијима просечно 10 сати и 45 минута, што је сат времена више него 2004. године (Hatch, 2011). Све чешће се поставља питање да ли је оволика доступност и изложеност технологији добра или лоша ствар.

Увођењем информатичке технологије, образовање је постало доступно ширем кругу људи заинтересованих за перманентно усавршавање у својој професионалној делатности. Најновија светска истраживања показују да су компјутери ефикасна наставна средства која омогућавају контролу, регулисање и управљање наставом и учењем (Мандић и Мандић, 1996). Компјутерски уређаји омогућавају нову организацију наставно-васпитног рада, боље прилагођавање наставе индивидуалним способностима и интересовањима деце (Мандић и Мандић, 1996). Деци треба пружити могућност да откривају свет око себе, а савремени информатички и дигитални уређаји (ТВ, компјутер, видеорекардери) значајно доприносе разјашњавању одређених појмова, односно, омогућавају њихово боље разумевање. У васпитно-образовном процесу дете треба да буде активан чинилац, а не пасиван објект који само прима информације. Дете има урођену потребу да проба, истражује, а савремена технологија пружа те могућности. Такође, рана изложеност технологији 'припрема' дете за будући професионални живот. Већина послова (око 60%, са тенденцијом пораста) захтева одређене вештине и употребу савремене технологије (Hatch, 2011). Позитиван утицај

савремене информатичке и дигиталне технологије не треба, међутим, генерализовати, јер неке врсте филмова и видео игрица (где се поткрепљује агресија и хазадерство) могу свакако да буду и васпитно и развојно штетни за дете.

УТИЦАЈ КОМПЈУТЕРА НА ПОЈЕДИНЕ АСПЕКТЕ ЛИЧНОСТИ ДЕТЕТА

Процена утицаја савремене технологије на различите аспекте личности детета, као и процена могућности које савремена технологија може да актуализује, спада у домен рада педагога и психолога. Ови психолошко - педагошки аспекти нам се чине важним и за разматрање у којој мери појава компјутера покреће мноштво осетљивих питања која се односе на користи које они пружају, али и на њихова могућа штетна дејства.

Информационе технологије су присутне у свакој пори друштвеног живота, али се још увек воде дискусије око тога да ли деца треба да их користе и у којој мери.

Многи аутори истичу да су могућности утицаја савремене информационе технологије на развој деце и младих велике, као и да се ради о позитивним утицајима, но, не треба занемарити чињеницу да постоје и бројне опасности везане за негативне утицаје информационих технологија.

Технологија је отворила свет многобројних могућности, али и ризика. Како бисмо у потпуности разумели ефекат технологије на развој детета, неопходно је осврнути се и на позитивне и на негативне стране овог утицаја.

ОПШТИ ПСИХОЛОШКИ АСПЕКТИ УТИЦАЈА КОМПЈУТЕРА И САВРЕМЕНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ

Тешко је у општим цртама бавити се проблемом утицаја компјутера и других савремених технологија на психички живот деце. Постоје неслагања о утицају медија, односно, оспоравања са аспекта различитих теорија (нпр. теорије социјалног учења и психоаналитичких теорија).

Људска бића поседују инстинктивни потенцијал да се оријентишу и усмере ка стимулусима као што су призори и звуци који долазе са телевизијских и видео апарата или компјутерских игрица (Broderick & Blewitt, 2010). Нажалост, садашња истраживања указују да је изложеност садржајима који потичу са ових електронских медија штетна за одојчад и децу најмлађег узраста (Broderick & Blewitt, 2010).

Истраживања су показала (Bandura, 1990) да посматрање агресивних модела утиче на пораст броја агресивних одговора деце на касније фрустрације. Истраживања указују да су деца која су гледала агресивне моделе (уживо, или на ТВ или филму) испољавала два пута више агресије од деце која су посматрала неагресивне моделе. Неки од психолошких механизма од којих зависи да ли ће дете прихватити понашање модела су: кажњавање, односно, награђивање, родитељска љубав, друштвена моћ... Основни разлог за имитирање модела је то што се агресија исплати, а не што је она стварно привлачна.

И друга истраживања (Hardin, 2002, према Анђелковић, 2008) указују да постоји веза између агресивних садржаја и асоцијалног понашања. Та веза огледа се у следећем:

- насиље које дечаци узраста од 2 до 5 година гледају на ТВ-у повезано је са њиховим асоцијалним понашањем на узрасту од 7 до 9 година,
- деца са проблемима у понашању радије играју игре на компјутеру са насилним садржајем него деца која немају проблеме у понашању;

Већина аутора је сагласна у ставу да никако није пожељно излагати дете сценама насиља, а компјутерске игрице и телевизијски филмови најчешће су преплављени управо тим сценама. Према Анђелковић (2008), континуирано посматрање агресивних модела доводи до великог броја негативних ефеката код деце: повећања агресивних мисли и осећања, учења различитих модела испољавања агресивног понашања, могућности да се насиље схвати као метод за решавање конфликта, могућност да дете буде уплашено светом у ком влада насиље и да сходно томе, изгради нереалну слику правог насиља које постоји у стварном свету.

УТИЦАЈ КОМПЈУТЕРА И САВРЕМЕНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ НА СОЦИЈАЛНО - ЕМОЦИОНАЛНИ АСПЕКТ ДЕЧИЈЕГ РАЗВОЈА

Утицај који савремена технологија има на социо-емоционални аспект личност детета сасвим је оправдано предмет бриге родитеља, васпитача и свих оних који се брину о деци. Међутим, најчешће примедбе и коментари који се износе у вези са овим питањем ретко су засновани на резултатима истраживања. Тако нпр. веома мало се зна о утицају компјутера на различите аспекте афективитета детета и сл., што свакако имплицира да већина питања из овог домена остаје и даље без одговора. Према Анђелковић (2008), неки од могућих позитивних утицаја савремене технологије на социо-емоционални развој детета су: повећање социјалне интеракције, развој кооперативности у игри, заједничко решавање проблема у групи деце, развој самосталности, развој свести о себи и другима, подстицање сигурности у себе, размена мишљења, осећања и искуства са другом децом итд. Утицај коришћења технологије на социјалне вештине и повећање социјалних интеракција, потврђено је и на узорку деце да инвалидитетом (оштећење слуха и глувоћа) (Pierce, 1994).

Као негативни утицаји на социо-емоционални развој (Анђелковић, 2008) наводе се: социјална изолација, емоционална одвојеност детета од средине, умањена самодисциплина и мотивација.

Значајну улогу има врста активности коју дете обавља на компјутеру. Истраживања показују да употреба интернета у кућним условима повећава осећај усамљености и депресије (Wartela & Jennings, 2000). Разлог томе може представљати и сама организација простора, при чему се компјутери најчешће налазе у радним просторијама, ван свакодневних породичних активности, чиме се подстиче изолованост детета. Овакви налази нису потврђени у школском окружењу, где се показало да употреба компјутера повећава групну интеракцију и кооперацију (Wartela & Jennings, 2000).

УТИЦАЈ КОМПЈУТЕРА И САВРЕМЕНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ НА КОГНИТИВНИ АСПЕКТ ДЕЧИЈЕГ РАЗВОЈА

Када је реч о утицају компјутера на когнитивни развој, постоји већи број истраживања која говоре о овој вези. Наравно, тај утицај зависи од активности које се нуде детету, као и од избора адекватних програма (софтвера) за употребу и/или рад са децом. Адекватна употреба компјутера, употреба интернета као новог извора сазнања, било у школи или на другим местима, пружа револуцију у начину учења, даје изванредне могућности у васпитно-образовном раду са децом и у развоју читавог друштва.

Као позитивни ефекти утицаја информационе технологије на когнитивни развој наводе се (Анђелковић, 2008): развој процеса мишљења, развој симболичког представљања, развој пажње, разумевање узрочно-последичних веза, развој памћења, подстицање креативности, маштовитости, радозналости итд. Садржај презентован на овај начин је стимулативнији, омогућава брже усвајање већег броја информација (Hatch, 2011).

Christakis и његови сарадници (Christakis, Cimerman, DiGiuseppe & McCarti, 2004; Zimmerman & Christakis, 2007) у студијама које су се бавиле утицајем изложености телевизијским садржајима, указују на везу између гледања телевизије и проблема са пажњом. Конкретно, тешкоће везане за обим и квалитет пажње код деце на узрасту од седам година биле су учесталије код деце која су више гледала телевизију на узрасту млађем од три године. Christakis и сарадници такође указују да је садржај телевизијских емисија предиктор проблема са пажњом у каснијем детињству. Гледање телевизијског садржаја забавног карактера (нпр., цртани филм) на узрасту млађем од три године било је предиктор каснијих проблема са пажњом, док је утврђено постојање израженијих проблема са пажњом уколико су деца гледала насилне телевизијске садржаје на узрасту млађем од три године. Изложеност телевизијском садржају, нарочито у спаваћој соби детета, повезана је са поремећајем у ритму спавања, који за последицу има проблем са пажњом, лошије школско постигнуће, депресију и друге здравствене проблем (O'Connor, 2011). Међутим, гледање образовних телевизијских садржаја (нпр. улица Сезам) није било предиктор каснијих проблема пажње код деце. Zimmerman и Christakis (2007) су поставили хипотезу да разлика у утицају телевизијског садржаја на настанак проблема са пажњом потиче од визуелних и аудитивних промена у оквиру телевизијског програма. Истраживачи наиме објашњавају да честе промене - визуелног и аудитивног карактера у оквиру забавног програма и краће сцене претерано стимулишу мозак бебе и мале деце који је у интензивном развоју.

Још једна важна негативна околност код беба и мале деце је та да се употребом електронских медија скраћују активности које су критичне и неопходне за њихов развој (Broderick & Blewitt, 2010). На пример, ако дете или дететови родитељи гледају телевизију, мање је вероватно да се са дететом комуницира, као и да дете ступа у интеракцију са осетљивим и респонсивним одраслим особама око себе, а реч је о утицајима од кључне важности у развоју језика, сећања, учењу о емоцијама и сл. (Broderick & Blewitt, 2010).

Бебе и мала деца имају потребу да истражују целу површину и све аспекте објеката и простора (нпр. мирисање, отварање и затварање објеката), као и да граде знања временског, просторног и физичког карактера, неопходна за њихов будући развој (Broderick & Blewitt, 2010). У ситуацији када је телевизијски апарат укључен, чак и када је он у позадини, пажња беба или детета ће бити нарушена, усмерена у другом правцу, а тиме ће дете смањити дужину времена истраживања објеката око себе (Šmit, Pempek, Kirkorian, Lund & Anderson, 2008).

Гледање електронских медија код старије деце и адолесцената има мањи утицај на њихов развој у односу на бебе и деца млађег узраста (Broderick & Blewitt, 2010).

Међутим, садржај насилног карактера присутан у електронским медијима и даље има негативне краткорочне ефекте на пажњу деце и старијег узраста (Geist & Gibson, 2000).

Исто тако, гледање забавног програма повезано је са смањењем образовног постигнућа код деце у предшколској установи (припрема за школу) и основној школи (Broderick & Blewitt). С друге стране, гледање образовних програма и употреба компјутера, повезано је са повећаном спремношћу за школу код деце која крећу у вртић и повећаним образовним постигнућем код адолесцената (Broderick & Blewitt, 2010; Li & Atkins, 2004).

Comstock и Scharrer (2006) указују да деца не уживају у забави која је споријег ритма и смањеног интелектуалног изазова (нпр. читање) јер су социјализована да преферирају површност, брзу акцију, кратке секвенце и заплете на које су навикнута током гледања телевизије у раној младости.

Генерално, садржај електронских медија и обим и квалитет објашњења од стране родитеља, који прати наведене садржаје, као и праћење и разматрање садржаја су одлучујући фактори у настанку ефеката и врсте утицаја на развој деце (Broderick & Blewitt, 2010).

УТИЦАЈ КОМПЈУТЕРА И САВРЕМЕНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ НА ФИЗИЧКИ АСПЕКТ ДЕЧИЈЕГ РАЗВОЈА

Најчешће се помиње да се дуготрајним седењем за компјутером нарушава физички развој детета. Предуго коришћење рачунара свакако резултира негативним ефектима, попут:

- неразвијености мишића (различити проблеми мишићно-скелетног система),
- мускулаторних промена (проблеми са леђима и шакама),
- очних проблема,
- проблема изазваних кумулативним ефектом зрачења рачунара и других уређаја,
- отосензитивне осетљивости (ова осетљивост се најчешће региструје код деце узраста од 9-те до 19-те године, јер је то популација која највише игра видео игре).
- гојазност која индиректно доводи до тежих здравствених проблема (хипертензија, коронарне болести итд.) (O'Connor, 2011)

Као позитивни ефекти утицаја информационе технологије на физички развој наводе се:

- боља координација око-рука,
- развој ситних мишића шаке,
- развој перцепције.

Како би се смањили наведени негативни ефекти, потребно је свакако размишљати о превенцији која се састоји у постављању и придржавању одређених правила. Ергономске стандарде коришћења рачунара можемо поделити у три, односно четири групе правила:

- повећање удобности седења (правилно седење)
- подешавање опреме и простора (правилно куцање и држање миша, адекватна удаљеност монитора, регулисање светлости)
- поштовање правилне технике и стила рада (правилно распоређено време, уз одређени број пауза)
- правило које је посебно важно за децу је тзв. правило размене а оно укључује разговор родитеља и детета током седења за рачунаром, контролу садржаја које дете гледа, уочавање знакова умора код детета од стране родитеља итд.

Аутори наводе да прикладно коришћење рачунара може бити од велике помоћи АДД деци. Једна од пратећих особина деце са АДД синдромом је та да деца не подносе ствари које се одвијају споро, читање је за њих исувише споро у односу на филм или видео (Јовановић и сар., 2007). Препоручује се да се у раду са овом децом користе добри едукативни материјали који омогућавају да се учење одвија на начин који овој деци одговара. Постоје посебни софтвери за тренинг пажње АДД деце, као што су „Оштра пажња“ и други материјали.

ЗАКЉУЧАК

Позитивни утицаји савремене информатичке и дигиталне технологије на различите когнитивне аспекте функционисања детета евидентни су и неспорни. Међутим, бројна истраживања наводе широки распон бројних негативних утицаја које на личност, развој и понашање детета остварују компјутери и дигиталне технологије. Тако нпр. резултати истраживања указују да је изложеност садржајима који потичу са електронских медија штетна за одојчад и децу најмлађег узраста, док континуирано посматрање агресивних модела доводи до великог броја негативних ефеката и код старије деце: повећања агресивних мисли и осећања, учења различитих модела испољавања агресивног понашања, могућности да се насиље схвати као метод за решавање конфликта итд. (Broderick & Blewitt, 2010; Bandura, 1990; Анђелковић, 2008).

Употреба интернета у кућним условима повећава осећај усамљености и депресије, а дуготрајним седењем за компјутером нарушава се и физички развој детета (O'Connor, 2011).

Да би се предупредили наведени штетни ефекти неопходно је успоставити културу праћења медијских садржаја још у раном узрасту. До поласка у школу дете би требало да има сопствену културу праћења медијских садржаја и увид о могућностима које пружа информациона технологија, односно, знање да информациону технологију може користити за самообразовање и развој својих потенцијала.

Активности које реализују родитељи, васпитачи и сви они који се баве дететом а које се односе на контролу утицаја информационих технологија, морају бити прилагођене *узрасту* детета. Наиме, време које дете проводи пред компјутером или телевизијским апаратом, као и програмски садржаји који се пласирају овим путем морају бити потпуно прилагођени детету.

У том правцу, деца млађег узраста треба да проводе краће време испред монитора телевизора или компјутера. Није пожељно такође, да време проведено за монитором омета друге активности детета. Због тога је потребно направити снимак дететових активности у току дана, недеље и у складу са тим модификовати време проведено уз монитор. Предшколска деца не би требало да проводе дневно више од 30 минута уз телевизију или рачунар, а старија деца не више од 1-2 сата. Из тог разлога, потребно је структурисати слободно време детета увођењем разноврсних активности (нпр. читање, спорт, хоби).

Кад су у питању садржаји, веома је важно да родитељи и васпитачи имају надзор над оним шта деца гледају на телевизији или које врсте игара играју на рачунару. Деци од две до три године треба омогућити само гледање едукативних програма, као и заједничко играње са родитељима уз употребу софтвера као што су мултимедијалне сликовнице и сл.

Дакле, и код деце и код адолесцената, родитељи треба да контролишу садржај који се прати путем електронских медија и време дечије изложености; родитељи треба да поставе одговарајуће границе (тако да дете не пропусти друге важне развојне

активности), да надгледају комуникацију деце на интернету, да пружају подршку деци у овладавању технолошким програмима, као и да пруже помоћ деци у оцени комерцијалних порука којима су преплављена (Broderick & Blewitt, 2010).

ЛИТЕРАТУРА

1. Анђелковић, Н. (2008). *Дете и рачунар у породици и дечијем вртићу*, Беокина и ЦНТИ, Београд.
2. Бандура, А. (1990). Улога процеса учења по моделу у развоју личности, *Процес социјализације личности код деце*, 37-50.
3. Broderick, P. C., & Blewitt, P. (2010). Realms of cognition in middle childhood. In P. C. Broderick & P. Blewitt (Eds.), *The life span: Human development for helping professionals* (3rd ed., pp. 176-212). Upper Saddle River, NJ: Pearson.
4. Christakis, D. A., Zimmerman, F. J., DiGiuseppe, D. L., & McCarty, C. A. (2004). Early television exposure and subsequent attention problems in children. *Pediatrics*, 113, 708-714.
5. Comstock, G., & Scharrer, E. (2006). Media and popular culture. In W. Damon & R. M. Lerner (Series Eds.), K. A. Renninger, & I. E. Sigel (Vol. Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Child psychology in practice* (6th ed., pp. 817-863). Hoboken, NJ: Wiley.
6. Geist, E. A., & Gibson, M. (2000). The effect of network and public television programs on four- and five year-olds' ability to attend to educational tasks. *Journal of Instructional Psychology*, 27, 250-261.
7. Hatch, K. E. (2011). *Determining the Effects of Technology on Children* (Истраживачки извештај). University of Rhode Island.
8. Healy, J. M. (1998). *Failure to connect: How computers affect our children's minds for better or worse*. New York, NY: Simon & Schuster.
9. Јовановић, Н., Фиревски-Јовановић, Т., Јовановић, С. (2007). Дефицит пажње и хиперактивност деце, Центар за примењену психологију, Београд.
10. Кораћ, Н. (1992). *Визуелни медији и сазнајни развој детета*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
11. Li, X., Atkins, M. S. (2004). Early Childhood Computer Experience and Cognitive and
12. Motor Development. *Pediatrics*, 118 (6), 1715-1722.
13. Мандић, П., Мандић, Д. (1996). *Образовна информациона технологија*, Учитељски факултет у Београду, Учитељски факултет у Јагодини, Београд.
14. O'Connor, B. D. (2011). *Childhood Development and Media Use: A Literature Review of the Effects of Media on Children's Physical and Psychosocial Development*. Master rad, Spokane: Washington State University.
15. Pierce, P. L. (1994). Technology Integration Into Early Childhood Curricula: Where We've Been, Where We Are, Where We Should Go (истраживачки извештај). Chapel Hill: University of North Carolina.
16. Речицки, Ж., Гинтер, Ж.Л. (2002). *Дете и компјутер*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
17. Schmidt, M. E., Pempek, T. A., Kirkorian, H. L., Lund, A. F., & Anderson, D. R. (2008). The effects of background television on the toy play behavior of very young children. *Child Development*, 79, 1137-1151.
18. Wartella, E. A., Jennings, E. (2000). Children and Computers: New Technology- Old Concerns. *The Future of Children*, 10 (2), 31-43.
19. Zimmerman, F. J., Christakis, D. A. (2007). Associations between content types of early media exposure and subsequent attentional problems. *Pediatrics*, 120, 986- 992.

GLOBAL MEDIA AND EDUCATION

Prof spec. Vladimir Jerkovic MSc. MEd.
City Library "Karlo Bijelicki" Sombor

Abstract: Media represent increasingly more important factor of socialization. Besides it has capacity to be exploited in a prolific manner considering the process of education, its role still remains neglected. Instead ignoring the existence of media, school should recommend children discussions about media contents and ideas. Media manage to tackle every topic so it makes them especially interesting for acquiring miscellaneous knowledge. The way of learning through media is more accessible, pervious and flexible. On the other hand, real and purposeful using of media of various kinds and utilities demands adequate media literacy and education for media, as well. Educational institution must accept this cooperators if it wants to maintain the discourse it fights for and if it plans to protect the posterity from potential, catastrophic consequences of misunderstood and misemployed instruments of media.

Keywords: media, education, socialization, globalization.

ГЛОБАЛНИ МЕДИЈИ И ОБРАЗОВАЊЕ

Prof spec. Vladimir Jerkovic MSc. MEd.
Градска библиотека „Карло Бијелички“ - Сомбор

Резиме: Медији представљају све значајнији фактор социјализације. Поред тога што имају капацитет да буду експлоатисани на прави начин у образовном процесу, њихова улога је и даље занемарена. Уместо да игнорише постојање медија, школа би морала деци да предложи дискусије о емисијама и идејама. Медији се успевају дотаћи се свих тема, па су због тога посебно занимљиви за стицање разноврсних сазнања. Начин учења уз медије је много пријемчивији и флексибилнији, но право и сврсисходно употребљавање медија различите врсте и намене, захтева адекватну медијску писменост, али и образовање за медије. Образовно-васпитна институција мора прихватити новог саиграча уколико жели очувати дискурс за који се бори и уколико намерава сачувати будуће нараштаје од потенцијалних, катастрофалних утицаја погрешног разумевања и употребе медијског инструментарија.

Кључне речи: медији, образовање, социјализација, глобализација.

УВОД

У својој књизи *Телевизија: опасност за демократију* филозоф Карл Попер саопштава становиште да демократија није ништа друго до један систем заштите против диктатуре, и ништа унутар демократије не брани најученијим људима да своје знање преносе на мање учене. Шта више, он сматра да демократија је одувек настојала да подигне ниво образовања, у чему и јесте њена научна тежња. Дакле, логика аудиторума намеће опадајући ниво квалитета програма и извесну деградацију у циљу задржавања публике, те су телевизијски канали приморани да производе све више и више сензационалистичких емисија. А оно сензационалистичко, ретко кад је и добро. "Телевизија данас поседује колосалну моћ, чак се може рећи да је она потенцијално најважнија од свега, као да је и сам глас бога њоме замењен. И биће тако ако наставимо да подлежемо њеним злоупотребама. Телевизија је задобила сувише велику моћ у крилу демократије. Ниједна демократија не може да преживи ако се не стане на крај тој свемоћи."⁶³

МЕДИЈИ: ОБРАЗОВНИ РЕСУРСИ

Вероватно је да оваквом приступу можемо наћи разлог у намери да се овакви предлози, сугестије и схватања о другим искуствима боље истакну. Мисао овога аутора се креће око опадајућег нивоа знања, али се ту не зауставља него наставља, на један конструктиван начин, да говори и о средствима сазнања, па и о медијима, и далеко је од тога да их потпуно одбацује, он каже: "Мислим да би телевизија, чији је утицај можда страшно опасан, могла да буде, сасвим супротно, једно значајно средство образовања." А Џон Кондри, коаутор овог дела, развија даље ту визионарску мисао: "Оно што би школа морала да чини јесте да научи децу како да користе телевизију. Потребно је објаснити им каква се корист може имати од медија, сваког појединачно и уопштено узето, као што би им било неопходно указати и на оне аспекте које не служе ничему корисном или прогресивном."⁶⁴ Више него довољно би било када би деца разумела да стицање материјалних добара није највиши циљ у животу, и да су вредности препоручиване у емисијама и рекламама у тешкој противуречностима са оним вредностима о којима уче у школи. Уместо да игнорише постојање медија, школа би морала деци да предложи дискусије о емисијама и идејама. Организовање педагошких програма требао би да буде задатак образовном систему како би од деце начинили гледаоце и просвећене кориснике медија, способне за критичко промишљање.

МЕДИЈИ, ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

Утицај мас-медија, тврди Жак Гоне, може се упоредити с утицајем васпитно-образовних институција. Мас-медији су, понекад, значајније образовне институције од саме школе, јер је превазилазе у обиму публике, времену и интересовању које посвећују својој публици, као и у разноврсности садржаја које нуди. Медији успевају дотаћи се свих тема, па су због тога посебно занимљиви за стицање разноврсних сазнања. Они уводе димензију забаве и понашања, који излазе изван уобичајених

⁶³ Жак Гоне, *Медији и образовање*, Београд, 1998. цитат из : Karl Popper, *La télévision: un danger pour la démocratie*, Paris, колекција 10/18, 1994, стр. 36.

⁶⁴ Исто.

оквира. У том погледу, тешко да је уопште могућ делотворан школски рад у медијима кроз један традиционалан приступ. Бесмислено је да се лишавамо управо онога истински револуционарног што медији могу да унесу у школе, ако их укључимо у неку класичну дисциплину. Ове проблематике нас нужно враћају питањима о функцији школе и о њеном положају.⁶⁵

“Медији данас представљају саставни део декора приватне сфере.”⁶⁶ Слоган модерног доба, по речима Жака Гонеа, могао би бити формулисан : Медији јесу улез у дом, зато што породица доброволно ступа у екран, етар и медијски производ, као такав. Медији свакако одлучују о (не)слободном времену породице, намећу јој систем вредности и уоквирују њен поглед на свет. Медији постају глобални критеријуми за категорије културе, укуса, мишљења – дух породице се *de facto* структурише по стандардима које доноси медијска продукција. С друге стране, доминантни психолошки процеси комуникације с медијима своде се на феномен интимизације. Све би било много једноставније да породица не имплицира круг унутар кога постоје будући људи-критеријуми, којима се развој, успех и постигнуће стандардизују изван медија. Тези да успех у васпитању деце умногоме зависи од става родитеља према школи и наставницима, пре тога треба додати истину да – неминовно зависи од става родитеља према медијима.⁶⁷ Поред тога што је овде понајвише помињана телевизија, и други медији, а поготово инернет, можда више и експанзивније него икад, постају стварност која доноси нове односе, које ћемо бити приморани прихватити, како би ту друштвену стварност могли најбоље разумети. Ж.Ж.Русо у “Друштвеном уговору” каже: “Најјачи није никада довољно јак да увек буде господар, ако не претвори своју снагу у право, а послушност у дужност”⁶⁸. Према томе, ни улога медија, као ни улога других фактора социјализације, не би била толико изражена нити имала толико снажан утицај у животима савременог човека, уколико не би испунила овде поменуте услове, будући да бити савремен, значи бити медијски писмен, а то подразумева обавезу описмењавања тог типа, односно право али и дужност индивидуе да буде корисник медија докле год жели равноправно партиципирати у заједници савремености. Јавно власништво колективног знања и достигнућа једнако реципрочно је заступљено у популацији као и природа слојевитости једне друштвене структуре, а медији омогућавају масовну акултурацију, образовање и приступ благу насталом седиментацијом знања и искустава. За закључити је, по речима Е.Канта, да “јавна употреба ума мора у свако доба бити слободна и само она може довести до просвећености људи; његова приватна употреба, међутим, може се ограничити чешће и у знатној мери, а да при том битно не омета напредак просвећивања”⁶⁹. Из овога следи да се чак и просветитељски дух може развијати кроз мас-медије, но алтернативни начини употребе и уобличавање садржаја у медијима јесу услов постизању тога циља.

Успех у васпитању деце се мери и свим оствареним утицајима на формирање дејег погледа на свет. Не само кроз стицање нових знања, измене у понашању и формирање вредносних система, већ превасходно у формирању нових критеријума за конкуренцију у глобалном поимању реалности, које се готово безболно инструише кроз медије. Када говори о савременом друштву Д.Коковић сматра да медијски и образовни системи не треба да буду у сукобу, већ у интерактивном односу. У таквом односу створили би се услови “да се у оба правца размењују вредности и последице деловања.”⁷⁰ Унутар образовања за медије доћи ће до преиспитивања и превредновања вредности које циркулишу системом а улазе у образовни систем, и без обзира на који начин се односили према масовним комуникацијама, неизбежно је прихватити чињеницу да медији садрже и обављају успутну образовну функцију.⁷¹ На тај начин долазимо до закључка да се образовање за медије може описати разумевањем и партиципацијом у друштвеним променама и да савремени стил живота јесте “најбоље сведочанство да је класична језичка писменост само улазница за разумевање цивилизацијских процеса.”⁷² Т.Х.Ериксен каже да “преобиле догађаја” у савременом свету доводи до тешкоћа промишљања времена, и при речи о проблематици мундијализације и глобализације, он следећим речима, цитирајући Ампатија Баа, одриче наводни прогрес који нам ови процеси доносе: “У Африци је смрт једнога старца исто као када у некој европској земљи до темеља изгори нпр. национална библиотека”⁷³.

ЗАКЉУЧАК

Свеобухватни, а озбиљан проблем, који се јавља у процесу глобализације и тиче се и образовања и медија, јесте проблем контроле, апсолутне и коначне. К.Томспон у “Моралној паници” разјашњава Фукоово схватање моћи у смислу дискурзивне политичке инстанце и каже: “Моћ кружи на свим нивоима друштва, и то на ‘капиларан’ начин”, а не једнолинијским током од врха до дна. Главни предмет микрофизике моћи у Фукоовом моделу јесу органи надзора. Они су у центру борбе између различитих формација моћи/знања, па се управо на тим органима примењују технике регулације. Различите дискурзивне формације и апаратуре деле, класификују и региструју органе надзора зависно од режима моћи и истине.”⁷⁴ Нужно је да савремено друштво научи разликовати фактичку од виртуелне истине и прихвати слободу, “мултиверзу”, а не универзалну вредност као наметнути идентитет.

⁶⁵ Жак Гоне, *Медији и образовање*, Београд, 1998. стр.125-126

⁶⁶ Жак Гоне, *Медији и образовање*, Београд, 1998. стр.13

⁶⁷ Жак Гоне, *Медији и образовање*, Београд, 1998. стр.9

⁶⁸ Жан-Жак Русо, *Друштвени уговор*, Београд 1993. стр.145

⁶⁹ Имануел Кант, Мишел Фуко, Јирген Хабермас, *О просвећености*, Н.Сад 2002. стр.32

⁷⁰ Д.Коковић, *Друштво и образовни капитал*, Нови Сад, 2009. стр. 266

⁷¹ М.Радјковић, *Медијум синдром*, Н.Сад, 2006.

⁷² Д.Коковић, *Друштво и образовни капитал*, Нови Сад, 2009. стр.267

⁷³ Т.Х.Ериксен, *Тирана тренутка*, Београд 2003.стр.102

⁷⁴ Кенет Томпсон, *Морална паника*, Београд 2001.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гоне, Ж.: *Медији и образовање*, Београд, 1998.
2. Ериксен, Т.Х.: *Тиранија тренутка*; Београд, 2003.
3. Кант, И.; Фуко, М.; Хабермас, Ј.: *О просвећености*, Нови Сад, 2002.
4. Коковић, Д.: *Друштво и образовни капитал*, Нови Сад, 2009.
5. Радојковић, М.: *Медијум синдром*, Н.Сад, 2006.
6. Русо, Ж.: *Друштвени уговор*, Београд, 1993.

LIVES OF CHILDREN IN VIRTUAL WORLD, THE RESPONSIBILITY OF PARENTS, EDUCATORS, TEACHERS AND SOCIAL ENVIRONMENT

Prof.dr.sc. Jasminka Zlokovic

University of Rijeka, Faculty of Philosophy, Department of Education

Abstract: The analysis of lifestyle and leisure time that children spend during the day leads us to the discovery of virtual relationships which, according to some authors, successfully complement the absence of the real relationships. Results of the research that we conducted on a sample of elementary school students (6 and 7 class, N = 50) and their parents (N = 50) lead us to the conclusion that a large number of children entered to the virtual world in the tenth year of life. On the other side, a large number of parents are not interested in what their children are doing on the computer. The paper emphasizes the emergence of an independent "forced" maturity of the child as a result of inappropriate care for child, reduced time spent with child as well as reduced emotional contacts between parents, educators and teachers on one side and child on the other.

Keywords: children, social network, virtual world, the culture of responsibility for children, parents, educators, teachers.

ŽIVOT DJECE U VIRTUALNOM SVIJETU, ODGOVORNOST RODITEĽA, ODGOJITEĽA, UČITEĽA I SOCIJALNE OKOLINE

Prof.dr.sc. Jasminka Zloković

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Odsjek za pedagogiju

Rezime: Analize načina života i slobodnog vremena kojeg djeca provode tijekom dana vode nas ka otkrivanju virtualnih odnosa koji prema nekim autorima uspješno nadopunjuju odsustvo onih stvarnih.

Rezultati istraživanja provedenog na uzorku učenika osnovne škole (6 i 7 razred N=50) i njihovih roditelja (N=50) između ostalog upućuju na zaključak o velikom broju djece koja su u virtualni svijet ušli u desetoj godini života a istovremeno veliki broj roditelja nije zainteresiran za to što im djeca rade na računalu. U radu se naglašava i pojava nezavisnog "prisilnog" odrastanja djeteta kao posljedice smanjene brige i vremena, te emocionalnih kontakata koje roditelji, kao i odgajatelji i učitelji posvećuju djetetu.

Ključne riječi: djeca, društvene mreže, virtualni svijet, kultura odgovornosti o djeci, roditelji, odgojitelji, učitelji.

1. UVOD

Suvremeni svijet u kontekstu mnogih socijalnih, ekonomskih i političkih promjena proizvodi i mnoštvo paradoksa zbog kojih se javljaju različiti tipovi imaginacija pa tako i onih o obitelji. Jedni žale za «zlatnim» obiteljima iz prošlosti; drugi snuju o «idealnoj» obitelji u budućnosti; dok neki bespomoćno i pomirljivo gledaju na beskompromisnu i «determiniranu» sadašnjost; a neki su uvjereni kako suvremeno doba nužno vodi slabljenju obiteljskih odnosa. Ne treba zanemariti niti one koji misle kako život u obitelji nije više «in» - konvencionalna obitelj pripada zastarjelom sustavu kojeg će uskoro zamijeniti novi oblici zajedničkog života i suplementi obitelji. S obzirom na argumente koje nude, svatko od njih čini se mogućim da je u pravu. Oni koji ističu bezvremenu snagu i važnost obitelji iznose argumente kako tijekom čitave ljudske povijesti do danas za optimalan razvoj i život djeteta ne postoji opće prihvaćeni supstitut za obitelj. «Slamanje» tradicionalnih i hijerarhijskih strukturiranih uloga u obitelji, u nekim kulturama i danas se, nerijetko smatra socijalnom bombom (Ahmed, 2007, str. 2). Kritičari tradicionalnog i idealističkog pristupa obitelji iznose argumente koji ruše mit o nekadašnjoj idealnoj obitelji koja nikada kao takva i nije postojala. Unatoč snova o međusobno idealnim i toplim emocionalnim odnosima u obitelji iz prošlosti, stvarni odnosi u njihovom životu bili su «kao crteži u pijesku i ubrzo poslije nema tragova niti sjećanja» (Hooker, u: Gillis, 2000, str.4). Obitelj definirana preko nekih njenih temeljnih funkcija ekonomskih, socijalnih i kulturalnih bila je kao i svaka druga institucija – s osjećajem postojanja, ali ne i pripadanja. Još prije više od četiri desetljeća sociolog Leach, E. u studiji «Razularení svijet» (A Runaway World), (ne)realnost egzistiranja konvencionalne obitelji naziva «slikom obitelji s kutije žitnih pahuljica» (1967, u: Haralambos, 2000, str.510). Tradicionalna obitelj neodržiiva je s obzirom na socijalne, ekonomske, emancipacijske i individualne promjene života. Na ovo upućuju i činjenice o porastu divorcijaliteta, pada nupcijaliteta, povećanja konsenzualnih brakova i izvanbračnih kohabitacija, kao i postojanja različitih drugih oblika pred bračnih, post bračnih i «alternativnih» obitelji.

Neki u modernom industrijskom društvu smatraju kako je obitelj izgubila niz svojih funkcija. Ipak, Talcott Pearson smatra kako se važnost obitelji ne smanjuje – ona se samo više specijalizira (1955 u: Haralambos, 2000, str.509). Kao zagovornik opstanka obitelji i temeljnih «univerzalnih» obiteljskih vrijednosti Fletcher, R. tvrdi kako je obitelj ne samo zadržala sve svoje funkcije, već su one sve preciznije i važnije (1966 u: Haralambos, 2000, str.543). Recentna istraživanja potvrđuju da i pored opadanja popularnosti zakonskog sklapanja braka, obitelj ostaje ključna vrijednost za većinu ispitanika iz Europske unije (Family and Fertility Survey, 1990; 1993, 1997, Population and Activity Unit UN, Economic Commission for Europe, Ženeva). S obzirom na životnu dob starije generacije i nadalje visoko vrednuju konvencionalne oblike braka (uz kanonsku sigurnost i socijalnu reprodukciju), dok mlađi ističu važnost individualnog razvoja, uzajamnog slobodnog uživanja u životu, pri čemu seksualni užitak ima posebno važnu ulogu. Međugeneracijske razlike u mišljenjima i vrednovanju obiteljskog života evidentne su i s obzirom na odgoj djece, odgovornost roditelja, toleranciju, ulogu majke u obitelji (Dorbritz, Fux, 1997, str. 30).

U pluralizmu viđenja obitelji i obiteljskog funkcioniranja mnoga su pitanja koja se mogu-trebaju postaviti. Primjerice, da li unatoč nekim pesimističnim viđenjima o slabljenju međusobnih odnosa u obitelji kao neminovnosti suvremenog doba oni ipak mogu ojačati? Da li zadovoljne obitelji možemo zaista tražiti samo u prošlosti? Je li suvremeno doba istisnulo neke temeljne funkcije obitelji? Mogu li elektronički posrednici i simulatori obiteljskog života zamijeniti emocionalno bliske odnose između roditelja i djece?

2. VIRTUALNI ODNOSI RODITELJA I DJECE

Suvremena obitelj suočena je s mnogim svakodnevnim pritiscima i problemima, zbog kojih članovi obitelji mogu imati osjećaj osamljenosti ili ponekad nemoći i nekompetentnosti u odgoju djece. Sresni profesionalni i životni ritam, otuđenost, učestalo slabljenje obiteljskih i socijalnih veza, egzistencijalni problemi - neke današnje obitelji pretvara i u «fast-food» obitelj kao sintagmu koju smo ponudili za brze, površne i nezdrave pa čak i ugovorno kompromisne odnose među članovima obitelji. Ovakve obitelji funkcioniraju uglavnom koristeći se brojnim disfunkcionalnim obrascima u interakciji od kojih su neki na razini međusobno površnih i virtualnih odnosa (chat room, sms, e-mail), materijaliziranja i artificijelnog kompenziranja ljubavi stvarima, poklonima, novcem, često neispunjenim i nerealnim obećanjima. Brze komunikacije stvaraju privid stalnog formalnog štoviše bliskog obiteljskog kontakta. I donedavno često kritizirano komuniciranje telefonom (prema nekima izvorom otuđenja među ljudima) već je zamijenjeno «efikasnijim» SMS porukama, instant messaging i dr. Čak i zagrljaj s bliskom osobom zamjenjuje se prigodnom sms ili e-mail sličicom.

U nekim obiteljima neposredni tjelesni i emocionalni kontakt, zamjenjuju virtualni odnosi između mlađih i starijih članova obitelji koji veći dio vremena izbjavaju iz obiteljskog doma. Ipak, elektronske posrednike u komunikaciji i razmjenjivanju međusobnih osjećaja smatraju «spasilačkim rješenjem» za «opstankom» kontakta s obitelji, pa čak i kvalitetnijim od onih tradicionalnih odnosa. Simbolički susreti i međusobni odnosi koji postaju određeni elektronskim upravljanjem izvjesno je pokušavaju preuzeti mjesto koje su nekada imali intimni kontakti među članovima obitelji. Iako svatko od nas ima svoju percepciju kako bi bliski odnosi među obitelji trebali izgledati i u 21. stoljeću višegeneracijske veze zadržati će veliku važnost na razvojnem planu djece. Konzumenti «fast-food» obitelji preferiraju model obiteljskih odnosa - život jednog pored drugog, umjesto jednog s drugim - pri čemu se osjećaji topline i ljubavi, razumijevanja i međusobne podrške marginaliziraju ili na (ne)određeno vrijeme odgađaju, smatraju nužnom posljedicom suvremenog doba. Snujući o «zlatnim» vremenima obitelji iz prošlosti, a boreći se sa konfliktima vlastite sadašnjosti, u potrazi za svojim mjestom, obitelj se odriče i nekih svojih temeljnih roditeljskih zadaća. Iako operativni sustavi i softverski programi ne mogu (još uvijek) zamijeniti obitelj ipak socijalizaciju djece prepuštaju – chatu, blogu, poučavanje i učenje – surfanju webom, dnevno komuniciranje u obitelji preuzima – instant messaging. Odgojna i emocionalna abdikacija evidentna je i kroz sve češće prebacivanje odgojne funkcije obitelji i emocionalne podrške na druge ustanove - iskazujući time prema djetetu nebrigu, ignoriranje njegovih potreba, prepuštanje djeteta samome sebi ili (ne)poznatim im ljudima.

Život u «fast-food» obitelji nerijetko se reflektira i na prisilno nezavisno odrastanje djeteta kao jedne od posljedica nepostojanja stvarne potpore i interakcije između roditelja i djece kako u svakodnevnim tako i u kriznim situacijama. Djeca koja odrastaju u ovakvom obiteljskom okruženju bez potrebne emocionalne topline mogu iskazivati različita asocijalna ponašanja ili neprijateljsko raspoloženje prema drugim ljudima. Emocionalna hladnoća i disfunkcionalni obrasci ponašanja koje neki roditelji iskazuju prema djeci smatra se opasnijim čak i od poneke tjelesne kazne. Rezultati praćenja odraslih osoba koje su u djetinjstvu bile gotovo odbačene od svojih roditelja pokazuju njihovo nisko samopoštovanje, emocionalnu nestabilnost, agresivnost, kao i neprijateljsko raspoloženje (Khalegue, 2002, str.20). Djeca za koju roditelji ne iskazuju interes i brigu kakva bi se od njih mogla očekivati često se smatraju osobama koje nisu zavrijedile tuđu ljubav i poštovanje, što ostavlja trajne posljedice i na njihove buduće odnose s vlastitom djecom. Nerijetko nezadovoljena potreba za toplinom i nježnošću «prisiljava» djecu da se izbore za naklonost drugih ljudi koji mogu biti i asocijalna i nemoralna ponašanja. Prividna rana socijalna maturacija i uključivanje u svijet odraslih samo je još jedan u nizu složenih socijalnih i pedagoških problema.

Osjećaj ugroženosti, diskontinuiteta međusobnih odnosa, čežnja za bliskošću i intimnošću (koje kao da nema više) i općenito osjećaj otuđenosti i nemoći koja obuzima neke ljude potaknula je i vrlo vješte socijalne manipulatore (tuđim osjećajima, potrebama i novcem) da nam ponude čak i mogućnost života u «Virtualnom svijetu» i u «Virtualnoj obitelji». U «Second Life» - 3 D programu, koji nudi virtualni trodimenzionalni život uključilo se je do sada 7.143.704 osoba širom svijeta (www.secondlife.com, 2007, str. 1-30). Osim mnogih neostvarenih želja u realnom svijetu iz kojeg ovi ljudi vjerojatno bježe – moguće je ostvariti virtualni obiteljski život, stanovati u virtualnom stanu, odlaziti u virtualnu kupovinu ili kino predstave, imati virtualnog bračnog partnera, virtualne intimne odnose, virtualnu djecu ili roditelje, koje smo kao i sebe prethodno samostalno kreirali od boje očiju i kose, stasa, ponašanja. Dakako virtualni simulator obiteljskog života nas i «nešto košta» pa tako oni koji izgleda traže sebe izvan realnog svijeta tjedno u virtualni svijet, ulažu na desetke miliona dolara.

Osim različitih površnih i virtualnih odnosa unutar obitelji, u svakodnevnom životu djeci se na različite načine iz šire socijalne okoline odašilju poruke – kako obitelj i škola nisu više «in». Kao posljedica kompleksnih interakcija u kojima elektronski posrednici preuzimaju «skrb» o emocionalnim (i drugim) potrebama djeteta, mnoge obitelji mogu se smatrati obiteljima u riziku. Istovremeno pokazuju se brojne mogućnosti reduciranja uočenih problema i pomoći roditeljima i djeci da bolje funkcioniraju, te općenito kako bismo roditeljima pomogli da što uspješnije odgovore na mnoge izazove i probleme na koje njihova djeca ili partner očekuje odgovor. Fast-food obitelj nije neminovnost suvremenog vremena. Hoćemo li živjeti u povjerenju i ljubavi; graditi most generacija ili stvarati međusobni jaz; hoćemo li ljubav zamijeniti sms porukama, hoćemo li biti imitatori tuđih života ili kreatori vlastitog, hoćemo li živjeti vlastiti ili virtualni život, hoćemo li odgajati dijete ili ga prepustiti isključivo drugim ljudima..... - o odgovoru na ova kao i mnoga druga pitanja dijelom ovisi i odgovor s početka – mogu li u kontekstu nužnih promjena elektronički posrednici, društvene mreže i simulatori obiteljskog života zamijeniti emocionalno bliske odnose između roditelja i djece. Unatoč nekim prednostima i pozitivnim stranama naprednih komunikacija često se zanemaruju činjenice o zlouporabi «virtualnog svijeta» i širenju neprimjerenih informacija, pornografije, sadržaja koji promiču mržnju, krvave i nasilne prizore, šire dezinformacije. Mnoga djeca (i odrasli) postaju žrtvom prijevara i pljački kao što i često posebice djeca postaju žrtve virtualnih grabežljivaca. Kao jedan od ilustrativnih primjera navodimo slučajeve kada djevojčice prodaju svoje izazovne slike na internetu za bonove za mobitel ili novac. Nažalost sličnih slučajeva je sve više, a takvo ponašanje počinje već u osmom razredu osnovne škole.

Rezultati istraživanja provedenog na uzorku učenika osnovne škole između ostalog upućuju na zaključak o velikom broju djece koja su u virtualni svijet putem različitih društvenih mreža ušli u desetoj godini života a istovremeno mnogi roditelji nisu zainteresirani za to što im djeca rade na računalu. S obzirom na ovu činjenicu moguće je zaključiti da se veliki broj djece razvojno i sigurnosno nalazi u riziku.

3. METODOLOGIJA I REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Ciljevi istraživanja

Ciljevi istraživanja odnosili su se na ispitivanje: koliko se vremenski djeca koriste računalom; koje sadržaje na internetu posjećuju; tko ih je uputio u korištenje računalom; da li daju točne podatke o sebi na Facebook-u; jesu li djeca tražila dopuštenje od roditelja da naprave Facebook; s koliko godina su napravili Facebook; da li se djetetu ikada javila nepoznata osoba preko interneta i jesu li to kome od odraslih rekli; jesu li im roditelji objasnili čemu služi Internet i dali se njihovi roditelji interesiraju kako provode vrijeme na računalu. S obzirom na uzorak roditelja ispitivali smo: koliko sati na dan roditelji provedu na računalu i internetu; za što najviše koriste Internet; da li znaju da im djeca imaju Facebook i jesu li djeca tražila njihovo dopuštenje; jesu li roditelji ograničili vrijeme svojoj djeci za rad na računalu, znaju li roditelji da li djeca daju točne podatke o sebi na internetu; kontroliraju li djecu u korištenju računala. S obzirom na opsežnost istraživanja u ovome radu moguće je izdvojiti samo neke rezultate.

METODA I UZORAK

U istraživanju primjenjen je anketni upitnik za učenike i roditelje. Anketnim upitnikom za obje skupine ispitanika (učenike i roditelje) pokušalo se odgovoriti na postavljene ciljeve. Pitanja su bila otvorenog i zatvorenog tipa. Istraživanje je provedeno u jednoj osnovnoj školi u Istarskoj županiji, gradu Buzetu. Uzorak je namjeran te rezultati istraživanja ne dozvoljavaju generalizaciju osim na skup ispitanika. Unatoč ograničenjima u generalizaciji rezultati upućuju na potrebu daljnjih istraživanja problema, a posebice na potrebu educiranja roditelja kako bi učinkovitije ispunjavali neke od svojih temeljnih roditeljskih funkcija (odgojna, socijalizacijska, osiguravanja zaštite i sigurnosti djeteta). Anketom su obuhvaćena dva šesta i dva sedma razreda (N=50 učenika) kao i njihovih 50 roditelja.

Interpretacija rezultata istraživanja

S obzirom na spol ispitanika u istraživanju je sudjelovalo 58% djevojčica i 42% dječaka. Veliki broj ispitanika dnevno se koristi računalom od 1 do 2 sata dnevno (68%), a dnevno 3 do 4 sata na računalu provede 24% učenika ispitivanih šestih i sedmih razreda. Više od 5 sati dnevno računalom koristi 6% ispitanika, a svega 2% računalom uopće ne koristi. U tablici 1 prikazujemo odgovore ispitanika na pitanje - za koje sadržaje najviše koriste računalom.

Tablica 1. Za što najviše koristiš računalom?

Računalom najviše koristim za	Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Ukupni postotak
učenje	2	4,0	4,1	4,1
videoigre	10	20,0	20,4	24,5
internet	28	56,0	57,1	81,6
zabava	8	16,0	16,3	98,0
glazba	1	2,0	2,0	100,0
Total	49	98,0	100,0	
Bez odgovora	1	2,0		
Total	50	100,0		

Najviše učenika koristi računalom za Internet (56%) i videoigre (20%). Svega 4% ispitanika koristi računalom za učenje.

Najposjećeniji sadržaj na internetu je društvena mreža Facebook ali podjednako učenika posjećuje Youtube (26%) ili igra igrice (20%). Najmanje učenika posjećuje internet stranice koje nude enciklopedije i poučne odgojno-obrazovne sadržaje. Video igre imaju i neke pozitivne efekte posebice strategijske, logičke ili različitih kvizova. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da su kod ispitanika ipak najpopularnije akcijske video igre (36%). Slijede logičke (22%), kvizovi (16%), strategijske igre (10%). Odgovor na ovo pitanje nije dalo čak 16% ispitanika. Možemo samo spekulirati o tome da ispitanici zapravo nisu znali kategorizirati video igre koje najčešće koriste ili su svjesno izbjegli odgovor.

Na pitanje tko je djecu uputio u mogućnosti korištenja računalom odgovori upućuju na člana obitelji – brat-sestra (32%) i roditelji (20%). Najveći broj djece izjavljuje da su sami otpočeli koristiti se računalom (36%). Učitelji su u malom broju slučajeva poučili ispitanike korištenju računala (4%) a prijatelji tek nešto malo više (8%).

Veliki broj djece njih 79,6% koristi društvene mreže posebno Facebook. 20% učenika ispitanika uopće ne koristi Facebook. Na pitanje daju li podatke o sebi na Facebook-u veliki broj ispitanika navodi da su dali sve svoje osobne podatke – ime, prezime, godine, broj mobitela, adresu stanovanja, školu koju polaze (18%) (tablica 2).

Tablica 2. Daješ li podatke o sebi na Facebook-u?

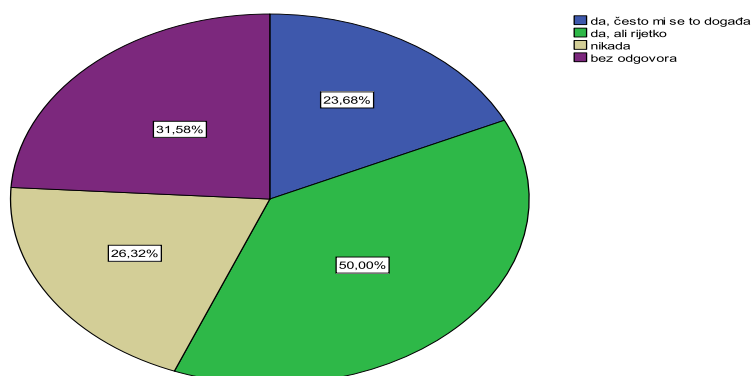
		Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Ukupni postotak
Valjano	samo ime i prezime	24	48,0	63,2	63,2
	dao/la sam sve podatke (ime, prezime, godine, broj ,mobitela, adresa, škola)	9	18,0	23,7	86,8
	nedajem točne podatke o sebi	5	10,0	13,2	100,0
	Total	38	76,0	100,0	
Bez odgovora		12	24,0		
Total		50	100,0		

Prema službenim pravilima Facebook ne smiju koristiti mladi od 13. godina. Unatoč tome, veliki je broj djece (30%) otvorilo svoju Facebook stranicu prije 10. godine života, a 44% ispitanika u dobi od 10 do 12. godine. Tek 2 % učenika otvorilo je ovu stranicu u životnoj dobi od 13 do 14 godine. Kako je prema rezultatima ovog istraživanja veliki broj roditelja dao odobrenje djeci za pristupanje društvenoj mreži mogli bismo zaključiti i da su upoznati sa lažnim podacima o životnoj dobi koju su djeca prijavila. Ovo nameće niz pitanja o kojima bi s roditeljima trebalo raspraviti kao što je pitanje koju poruku roditelji takvim ponašanjem šalju djeci? U redu je lagati, u redu je nedati točne podatke o sebi ukoliko to procijenimo osobnim interesom? Istovremeno vjerojatno je roditelji očekuju da djeca prema njima budu iskrena.

Kontakti s nepoznatim osobama mogu za djecu značiti izvor velikih rizika i opasnosti. Prema rezultatima istraživanja velikom broju ispitanika često su se javljale njima nepoznate osobe putem interneta (23,7%)(grafikon 1).

Grafikon 1. Javljanje nepoznatih osoba putem interneta

Da li ti se dogodilo da ti se nepoznata osoba javila na Facebook-u?

50% ispitanika izjavilo je da im se na internetu javila nepoznata osoba, ali da se to događa rijetko. Najviše učenika takva javljanja nepoznatih podjeli s prijateljima (26%) ali je zabrinjavajući podatak da se samo 6% djece povjeri svojim roditeljima. Prema rezultatima mogli bismo zaključiti da se mnogi roditelji nikada ne interesiraju o tome kako njihovo dijete provodi vrijeme na računalu (14%) (tablica 3).

Tablica 3. Da li se roditelji interesiraju o tome kako provodiš vrijeme na računalu?

		Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Ukupni postotak
Valjano	pogledaju svako toliko što radim	37	74,0	75,5	75,5
	cijelo su vrijeme uz mene dok sam na računalu	3	6,0	6,1	81,6
	nikada se ne interesiraju	7	14,0	14,3	95,9
	nešto drugo	2	4,0	4,1	100,0
	Total	49	98,0	100,0	
Bez odgovora		1	2,0		
Total		50	100,0		

Za pojam cyberbullying-a nije čulo 74% ispitanika. Oni koji taj pojam u njegovim osnovama tvrde da poznaju o njemu su čuli u školi (14%), a od roditelja tek 4% ili od nekog drugog 8%. Jedan od ohrabrujućih podataka je da veliki broj ispitanika (56%) smatra potrebnim provoditi edukacije o korištenju računala/interneta. Moguće je da ovo upućuje kako su učenici ispitanici šestih i sednih razreda barem dijelom upućeni u neke opasnosti korištenja interneta. Tek 16% učenika smatra da to nije potrebno, a 28% učenika nije koristilo mogućnost izjašnjavanja na ovo pitanje.

ZAKLJUČAK

U kontekstu novih inicijativa na području zaštite i ostvarivanja dobrobiti djeteta jednim od važnih Milenijskih razvojnih ciljeva smatra se podizanje razine kvalitete brige o djeci, pri čemu je uloga obitelji temeljna. Tradicionalne obiteljske vrijednosti i odnosi izmijenjeni su, ali uloga roditelja u životu djece nije prestala biti od iznimne važnosti. Temeljne zadaće koje se pred roditelje postavljaju nisu «proizvod» suvremenog doba, niti je suvremeno doba istisnulo funkcije obitelji. Suvremeno vrijeme pred roditelje postavlja sve složenije zadaće na koje ona valja odgovoriti. Specijalizirane ustanove poput škola, domova, klubova ili odnosi sa vršnjacima i drugim ljudima, ne mogu u potpunosti zamijeniti obitelj.

Odgovornost obitelji za odgoj i socijalizaciju, postignuće i zdravlje djeteta jednako je važna kao i prije. Roditeljstvo po složenosti zadaća koje se od roditelja očekuju (i nekad i danas), gotovo je «profesija», ali čini se jedina na svijetu za koju se još uvijek ne nudi i «nije potrebno nikakvo znanje». U nizu suvremenih pismenosti o kojima smo danas spremni govoriti (elektronskoj, informatičkoj, tehničkoj, zdravstvenoj, emocionalnoj pa sve do seksualne pismenosti) valja govoriti i o nekim temeljnim roditeljskim kompetencijama u uspostavljanju međusobno pozitivnih odnosa i odgoju djece. Uvažavajući različite aspekte obiteljskih procesa koji utječu na roditeljsku kompetenciju, sposobnost optimalnog funkcioniranja i koheziju ključnim čimbenicima za kvalitetu odnosa i optimalne brige o članovima obitelji smatraju se: položaj pojedinca u obitelji, emocionalnost, međugeneracijski odnosi, stilovi discipline, postavljanje pravila ponašanja, pouzdanost kao i neka osnovna znanja u odgoju djeteta. Rezultati istraživanja provedenog na uzorku učenika osnovne škole kojeg u ovome radu navodimo upućuju na zaključak o velikom broju djece koja su u virtualni svijet putem različitih društvenih mreža ušli u desetoj godini života, sadržaji koje koriste odnose se na zabavu, kontakte s drugim (nepoznatim) ljudima, a istovremeno mnogi roditelji iako su im odobrili ulazak u virtualni svijet nisu zainteresirani za to što im djeca rade na računalu. S obzirom na ovu činjenicu moguće je zaključiti da se veliki broj djece razvojno i sigurnosno nalazi u riziku.

Razvojno-humanistička paradigma usmjerena je prema «novom» modelu (ekološki model, Brofenbrenner, 1979, 1994) polazeći od obitelji kao kompleksne društvene skupine koju valja promatrati kroz različite interakcijske razine. Cilj je spoznati što se događa u obitelji (definiranje problema), zbog čega se vjerojatno to događa (identifikacija rizičnih čimbenika) i što je baza pomoći (protektivni čimbenici, razvoj intervencije, implementacija, evaluacija). U ostvarivanju ovih kompleksnih zadaća kao i u kontekstu koncepta cjeloživotnog obrazovanja uspostavljanje pozitivnih odnosa među članovima obitelji jedan je od aktualnih pedagoških problema suvremenog odgoja. Stoga smo u znanstvenom projektu «Pedagoški aspekti odnosa u obitelji» (MZO, RH, 2007-2013) kao jedan od općih ciljeva postavili identificiranje različitih odgojnih aspekata odnosa u obitelji, a kroz to i fokusiranje na neke rizične odgojne postupke prema djeci kako bi se inicirao multidisciplinarni pristup rješavanju uočenih problema i predložile potrebne odgojne strategije rada.

LITERATURA

1. Ahmed, N., «The Social Bomb-Destruction of the Traditional Family» (http://www.irfi.org/articles_451_500/social_bomb_destruction_of.htm, zadnja promjena 17.svibnja 2007)
2. Bronfenbrenner, U. (1994), *Ecological Models of Human Development*. U: *International Encyclopedia of Education*, vol.3, 2nd Ed, Oxford: Elsevier.
3. Dorbritz, D., Fux, N. (1997), *European Comparative Survey on Population Policy Acceptance*. Munchen: PPA.
4. Gillis, J. R. (2000), *Our Virtual Families: Toward a Cultural Understanding of Modern Family Life*. New York: Rutgers University.
5. Haralambos, M., Holborn, M. (2000), *Sociologija – Teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.
6. Khaleque, A. (2002), Parental love and human development: implications of parental acceptance. *Journal of Psychological Research*, 17, (2), str. 111-121.
7. Oprez roditelji: Učenice sve češće na internetu nude svoje izazovne fotografije za novac ili bonove, preuzeto s <http://www.index.hr/vijesti/clanak/oprez-roditelji-ucenice-sve-cesce-na-internetu-nude-svoje-izazovne-fotografije-za-novac-ili-bonove/599119.aspx>
8. «Second Life» (<http://secondlife.com/corporate/tos.php>, zadnja promjena 13.06.2007)
9. Zloković, J. (2007), Suvremene obitelji između tradicionalnih i virtualnih odnosa. U: *Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja* (ur) Previšić, V., Šoljan, N. N., Hrvatić, N., Zagreb : Hrvatsko pedagoško društvo, 2007. 761-770.
10. Zornada, D. (2012), Roditelji i djeca u virtualnom svijetu. Neobjavljeni završni rad - diplomski/integralni studij u sklopu znanstvenog projekta Pedagoški aspekti odnosa u obitelji (Voditelj: prof.dr.sc. Jasminka Zloković). Rijeka : Filozofski fakultet u Rijeci, 14.09. 2012, 51 str.
12. XXX (1993-1997), *The Europeans and the Family*. Eurobarometar, 39.0. Brussels: Comision of the European Communities.

ШТА УТИЧЕ НА МОЈУ ГРУПУ СТУДЕНТКИЊА КОЈЕ ПРОБЛЕМАТИЗУЈУ АКАДЕМСКЕ ЗАДАТКЕ ПИСАЊА У ОДНОСУ НА ЊИХОВ РОДНИ ИДЕНТИТЕТ

Бранко Медић, Илдико Ђокић, спец.

MA TESOL - Универзитет у Манчестеру, Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера, - Суботица

Резиме: У овом раду се тврди да жене и мушкарци имају различите језичке реторичке обрасце због свог друштвено-културног контекста који је, у већини случајева, од истополних вршњака из раног детињства. Ово заузврат, има озбиљне последице за писање што је процес самоидентификације. Осим тога, у раду се указује на то да било који чин писања је борба између наше аутобиографске личности и академских жанровских конвенција. У том правцу, предавачи страних језика треба да схвате да "култура" није неопходно "етничка култура" или "национална култура", већ постоји и женска и мушка култура јер су као млади момци и девојке показивали и играли свој родни идентитет кроз семиотички систем знакова од раног детињства, од који језик и избор речи је само један такав систем којим изражавамо припадност женској или мушкој култури. Коначно, истраживач сугерише да наставници страних језика треба да буду културно осетљивији.

Кључне речи: родни идентитет, академско писање, родна култура, обрасци писања, реторика језика.

WHAT INFLUENCES MY A-GRADE FEMALE STUDENTS TO PROBLEMATIZE THE ACADEMIC WRITING ASSIGNMENTS IN RELATION TO THEIR GENDER IDENTITY

Branko Medic, Ildiko Djokic, spec.

MA TESOL, University of Manchester, College of Vocational Studies, Subotica

Abstract: This paper argues that female and male students possess different language rhetoric patterns due to their socio-cultural context which was, in most cases, made of same-sex peers from early infancy. This in turn, has serious consequences for writing which is a process of self-identification. Furthermore, the paper suggests that any act of writing is a struggle between our autobiographical self and academic genre conventions. To this end, foreign language teachers should understand that "culture" is not necessarily "ethnic culture" or "nation culture" but also female and male culture as young boys and girls perform their gender identity through semiotic system of signs since early childhood, of which language and the choice of words is just one such system by which we express belonging to female or male culture. Finally, the researcher suggests that foreign language teachers should be more culturally sensitive.

Keywords: gender identity, academic writing, gender culture, language rhetoric patterns.

DESCRIPTION OF THE PUZZLE

I teach EFL to college students who are to become nursery teachers and empowered pedagogues. Accreditation and Quality Assurance Commission established by The National Council for Higher Education of the Republic of Serbia accredited our course description document where the objective is to develop students' general language proficiency in the four skills (Reading, Writing, Listening and Speaking), their communicative competence and their academic writing. However, institution's unwritten policy is put students first, to be always available to our students with an attentive ear to their needs and their feedback. I guess, this is all the more important for my classes taken that my students have never experienced a "smooth" introduction into FL writing genres, writing literacy practices, writing skills and objectives.

I've got a group of 12 upper-intermediate female students with extensive formal and informal experience of learning English. Five of them who are generally more participative in communicative tasks, conscientious of their future role as pedagogues, and whose essays I marked highest have consistently been, sort of, problematizing our college writing assignments in relation to their sense of self in saying that:

- It is not the kind of writing (Compare-Contrast essay, Pro-Con essay, Problem-Solution essay, How-to essay, Opinion essay) that lets them **express themselves** as girls.
- That they are **affectively neutral** when doing such assignments.
- Snezana says that they as girls do not **appeal to logic** so much in arguing persuasively, that it may not be how they interact among themselves. That persuasive argumentative rhetoric is not more relevant than **empathy**.
- Natasa thinks that other girls probably find it difficult **to take on the identity** of a "critical" or "argumentative" learner. That she used to be bad at English but that she has seen improvements when she, sort of, gained insider's perspective of thinking in English and changed as a person.
- Mirjana is arguing that they as girls are **more reflexive**. That, for girls, writing should **be a process** of exploration and becoming and a process of self-**narration**, as has been for her for many years both in L1 and L2.
- Finally, Milica is saying that learning persuasive writing will only have **short term benefits** for her (good grades) but that such knowledge and skills gained through education won't make her an **empowered** woman.
- Aleksandra says that "they're just employability skills", but that at home she's writing in English online in ways that "really **speak her**".

My approach to writing has been rather monologic. Mainly, mediating the objectives, the genres, the literacies and the skills set in the Common European Framework for that language level.

A DISCUSSION OF THE THEORY USED TO UNDERSTAND THE PUZZLE

My students' voice and identity are devalued. In response I present Roz Ivanic's thesis that writing is an act of identity in which people align themselves with socio-culturally shaped possibilities for self-hood, playing their part in reproducing or challenging dominant practices and discourses, and values, beliefs, and interests which they embody (Ivanic, 1998). I choose this theory because of its focus on deep language, literacy and discourse issues involved in the institutional production and representation of meaning. She explored how writing academic assignments may **force students to change their voice, take on particular [discoursal] identities and how they feel about it**. She theorizes that there are three ways of thinking about the ways language and identity (gendered, cultured, ethnic etc.) inter-relate through writing: the 'Autobiographical self', the 'Discourse self' and the self as 'Author' and that all three are socially constructed and socially constructing, **shaped by and shaping the 'possibilities of selfhood'** which exist in the socio-cultural context as well as that all three inter-relate.

This "Autobiographical" self is what we consciously hold to be, our life-history, our gender, experience, literacy practices, familiar rhetoric, personality, beliefs, values and knowledge. In relation to writing, we research writer's "Autobiographical" self through life-history [or life-future] techniques:

What aspects of students' lives might have led them to write in the way they do? What they hold to be [or were] commonly shared values, beliefs, discourse practices, stories and storytelling techniques in their culture, gender-peer group, home, institutions and online worlds. How has their access to these discourses and associated possibilities for selfhood been socially enabled or constrained?

The "Discourse" self is the impression a writer conveys in a particular text – constructed through the discoursal characteristics of a particular text (lexical elements, rhetoric etc.). Discourse here means "producing and receiving culturally recognized, ideologically shaped representations of reality". The term can also be used as a count noun a discourse: this means something like "a culturally recognized way of representing a particular aspect of reality from a particular ideological perspective". Therefore, "Discourse" self in any particular piece of writing is constituted by students' adoption of a particular configuration of possibilities for self-hood which position them in terms of relations of power, interests, values and beliefs. FL teachers research the following:

What are the discourse characteristics of particular pieces of writing? What are the social and ideological consequences of these characteristics for writers' identities? What characteristics of the social interaction surrounding these texts led the writers to position themselves in these ways? What processes are involved in the construction of a discoursal self, and what influences shape students' discoursal identities? Writers do not always own the discoursal self in their writing.

Finally, self as "Author" is when writers establish a strong authorial presence in their writing as authors of the content. It is a product of a writer's "Autobiographical" self: the writer's life-history "may or may not have generated ideas to express, and may or may not have engendered in the writer enough of a sense of self-worth to write with authority" (Ivanic, 1998), to establish an authorial presence. The self as "Author" is also an aspect of the "Discourse" self: "one characteristic of a writer's discoursal self which can be discoursally constructed is authoritativeness" (Ivanic, 1998). In relation to content, young girls bring to higher education a wealth of valuable common experiences, knowledge and skills from which we can learn. Their experiences of working with children (my students' experience of drama and performance, literacy and skills development in children), relationships (being a daughter, sister, cousin, young and being a girl in various contexts), class background, friendships, special interests and aspirations (future pedagogues) constitute dimensions of who they are and this content should not be devalued in higher education.

Additionally, Ivanic suggests that FL teachers' research on students' possibilities for self-hood (Ivanic, 2003) complements research on the three above mentioned aspects of the identity of actual writers:

1. What possibilities for self-hood, in terms of relations of power, interests, values and beliefs are inscribed in the practices, genres and discourses which are [or were] supported by particular socio-cultural and institutional contexts?
2. What are the patterns of privileging among those available possibilities for self-hood?
3. In what ways are possibilities for self-hood and patterns of privileging among them changing over time?

NEW UNDERSTANDING OF THE PUZZLE

I see a very new and useful understanding emerging from the theory in relation to my puzzle and in relation to my professional growth. The theory does not only help explain what influenced my female students to voice their concerns or why others under-performed but it also suggests that our frames of learning must transform through a commitment to represent the world in a way which accords with the student' values, to empower them to see the privileged world views and discourses, and to open up membership of the academic discourse community. The theory clearly explains that the syllabus discourses, literacy practices and genres embody values, beliefs, power relations and self-positionings of subjects who constructed those discourses and practices for specific social purposes in specific institutional possibilities for selfhood. Therefore, writing, learning and being in higher education involves adapting to new ways of knowing, new ways of understanding, interpreting and organizing knowledge. Beneath what is judged inadequate writing may be complex negotiations of identity through the "Autobiographical" self, "Discourse" self and self as "Author".

In answering the "Autobiographical" research questions we help our students understand how their positioning in life-history institutions, experiences and relationships may reveal or may not reveal the same positioning in their specific texts. We may empower them to see how institutions may have constrained their values, might have devalued their gender-peer commonly shared schemata and privileged other discourses, truths, knowledge and values. Together with students, we may decide on content for writing assignments in relation to their "Autobiographical" self. Most interestingly, we may compare their "Discourse" self with their consciously articulated

“Autobiographical” self and see if they have assimilated linguistic repertoire which matches not their articulated positioning and which they would rather disown enthusiastically.

When answering the “Discourse” research questions we may ask students to bring their previous formal and informal compositions as well as their online attempts into FL writing. We may compare if their discursial identities share common values, beliefs, positioning or if they have been institutionally constrained to construct a specific “Discourse” self for specific social purposes. We may discuss what cognitive or socio-affective processes are involved in construction of the “Discourse” self. More interestingly, we may discuss how dominant Culture (male?) discourse Practices may differ from their own culture (gender-peers) discourse practices in relation to their interpretation of “Autobiographical” possibilities for selfhood.

Finally, my students’ self as “Author” is well worth of exploring because they as young girls and women do come with such a wealth of interpersonal skills, considerate and thoughtful conceptions of the nature of love relationships, adult-child relationships, stories of rites of passage for women in this society or mediated-stories of very specific situations and life events. These topics empower and liberate them to assert their voice through their linguistic repertoire. These are the topics developed in personal literacy practices (genres) that make them who they are and therefore they should not be assessed on topics or other Anglo-American components of essay writing as “structure”, “argument” and “clarity”. As Ongstad, has observed that when a culture [gender-culture] starts to lose its genres, it begins to die (Ongstad, 1992).

I would like to suggest that Roz Ivanic’s theory of identity and writing is for me, to use Mauranen’s words, a “kind of liberation theology, especially if it frees our students from the overarching dominance of anglophone native-speakerism, from consuming attention to the ritualistic surfaces of their texts, from an authoritative and received world view of academic and technical text as objective and from a dependence on imitation, on formulas, and on cut-and-paste anthologies of other writers’ fragments” (Mauranen, 1993). Before I encountered my female students’ voices I thought persuasive writing and research writing to be gender-neutral, culture-neutral and rhetoric-neutral practices that may play important role in all social contexts and so my students’ achievement depended on their successful use of “anthologies of other writers’ fragments” and voices. In the same line, I provided feedback on “ideal” answers, offered advice on later essays, and gave advice on rewriting essays while failed to notice that I also communicated desirable self-positioning of a student, patterns for meaning and knowledge production in our institution. So, this discourse consciousness raising approach is designed to produce better writing rather than better texts and my goal is to illuminate the genres, literacy practices and discourses that matter to my students so that they may use them effectively. Teachers should see their students not as “writing subjects” but as “subjects who write” (James, B. & McInnes, D., 2002).

CONCLUSION

To conclude, as a member of an academic staff I had had well-defined fixed views regarding what constitutes the elements of a good price of student writing. These mostly referred to form including attention to syntax, punctuation and layout of many genre-specific samples. The theory helped me understand that one explanation for student writing problems or identity-specific concerns might be the gaps between academic staff expectations and student interpretations of what is involved in writing. Now, I would like to approach my students with possible pluralisation of academic writing norms and also to consider the possibilities of the pluralisation of knowledge. This acknowledgement of students’ personal cultures, literacies, histories and discourses challenges the standard formulations of academic knowledge and achievement and is a call for “pedagogy of cultural alternatives” (Pennycook, 1997).

In relation to my context, this “alternative” to FL writing practices may be in the narrative (not persuasive) forms of writing, as the art of storytelling is such an important element in their future work with children. But in any case, the classroom procedure should not be prescriptive but should emerge from our discussions of the specific questions and issues given above for the “Autobiographical” self, the “Discourse” self, the self as “Author” and the possibilities for selfhood. These talk-back sessions I could host during my office hours and qualitative data obtained should be used to empower my students to better understand Roz Ivanic’s “clover-leaf” (Ivanic, 2003) of “Autobiographical” self, the “Discourse” self, the self as “Author” stemming from the socio-cultural possibilities for selfhood. Also, with my less proficient starter and elementary students, the “clover-leaf” could first be applied to their L1 compositions to develop intertextual awareness, autonomy and self-regulated language learning.

REFERENCES

1. Ivanic, R. (1998). *Writing and Identity: The Discursial Construction of Identity in Academic Writing*. Amsterdam: John Benjamins.
2. Ivanic, R. (2003). The teaching of ‘wrighting’: literacy education in a multimodal world. Paper presented at the Literacy and Education Research Network Conference on Learning, Institute of Education, London, July.
3. James, B. & McInnes, D. (2002). Interdependent academic identities. Proceedings of the Language and Academic Skills Conference Held at the University of Wollongong 29-30 Nov. 2001 [CD-ROM]. University of Wollongong. Available: University of Wollongong Student Services
4. Mauranen, A. (1993) *Cultural Differences in Academic Rhetoric*. Frankfurt: Peter Lang.
5. Ongstad, Sigmund (1992) The definition of genre and the didactics of genre. Paper presented at the Rethinking Genre Seminar. Ottawa, April.
6. Pennycook, A. (1997). Vulgar pragmatism, critical pragmatism, and EAP. *English for Specific Purposes*, 16, 253–269.

THE LITERARY TEXT AS A STIMULUS FOR THE DEVELOPMENT OF PHYSICAL EDUCATION OF CHILDREN AND PARENTS

Dr. Dragana Gavrilovic Obradovic
Primary School „Đura Jakšić“, Kac

Abstract: Literary texts in addition to artistic value have a very important educational role. They encourage and develop physical education of pupils (children).

The work, in the contents of a text, gives an example that we can positively influence the development of healthy habits in the life of pupils and their parents.

Key words: text, physical education, children (pupils).

КЊИЖЕВНИ ТЕКСТ КАО ПОДСТИЦАЈ ЗА РАЗВИЈАЊЕ ФИЗИЧКЕ КУЛТУРЕ ДЕЦЕ И РОДИТЕЉА

Др Драгана Гавриловић Обрадовић
ОШ „Ђура Јакшић“ - Каћ

Резиме: Књижевни текстови поред уметничке вредности имају и веома значајну васпитну улогу. Они подстичу и развијају физичку културу деце (ученика).

У раду је, на садржају једног текста, дат пример како се позитивно може утицати на развијање здравих навика живота ученика, али и њихових родитеља.

Кључне речи: текст, физичка култура, деца (ученици).

УВОД

Подизање нивоа свести о значају спорта, како међу предшколском, школском децом и младима, тако и међу осталим старосним структурама, од битног је значаја, ако желимо да обезбедимо „здраву будућност наше земље“. Зато свакодневни задатак васпитача, учитеља, наставника, педагога, психолога, лекара и многих других (људских и друштвених) структура, треба да буде промоција спорта, као и усмеравање становништва ка здравом животу и ка заузимању проактивног односа према себи и околини.

Сведоци смо да брига за здравље становништва све више обухвата и категорије које раније нису биле у фокусу, а то су деца. Све је више деце која своје слободно време проводе у седећим активностима, као што су гледање телевизије и играње видео игрица.

Када је у питању здравље деце све више се истиче и животно окружење као битан чинилац нарушеног здравља. У том контексту, са помало меланхоличним сећањем старијих генерација спомиње се како је живот на селу омогућавао разноврсне садржаје и присиљавао их да буду физички активни, за разлику од садашње деце (наше деце) која су изгубљена између солитера, хаустора и замрачених соба са компјутерима, као и да је градска средина нестимулативна за испољавање моторичких потенцијала деце у физичким активностима.

За децу је спорт, пре свега игра и разонода, а много је и вредности које се преносе путем спорта. Спорт помаже деци да буду здрава и да се правилно развијају (физички и психички). Вежбање даје више самопоуздања, повећава самопоштовање и обезбеђује добру кондицију. Деца која се баве спортом једноставно и брзо се повежу са другом децом и код њих се развија осећај солидарности и колегијалности. У томе се огледа посебан значај тимских спортова који су веома корисни за децу.

Родитељи се често жале да немају довољно времена да се посвете деци, да не стижу да их воде на спортске активности, да ни финансијски то не могу да поднесу, као и да су школски програми преобимни и да морају са децом да раде домаће задатке, а за спорт и вежбање немају времена. Међутим, потреба за кретањем и телесним активностима је веома изражена код деце предшколског и млађегосновношколског узраста, па то морају имати у виду како родитељи, тако и сви они који се својим педагошким радом баве децом тог узраста.

Ако родитељи код свог детета створе навику да се баве спортом од раног детињства и ако му буду подршка, дете ће лакше пронаћи оно што му одговара, биће одлучније, сигурније и више мотивисано за бављење спортом. Такође, уз добру организацију за све има довољно времена и спорт никада не треба оставити по страни. То је физичка активност од непроцењиве вредности.

У том контексту и књижевни текстови, који поред своје уметничке вредности, имају веома значајну и васпитну улогу, могу подстицати и развијати физичку културу деце (ученика).

Зато је у раду, на садржају једног текста, дат пример како се позитивно може утицати на развијање здравих навика живота ученика, али и њихових родитеља.

Текст „Како се игра фудбал“

Уводна мотивација за упознавање ученика са текстом може се остварити кроз следећа питања:

Да ли радије одлазите на игралиште или играте игрице на компјутеру?

Које игрице волите да играте на компјутеру?

Колико сати дневно гледате телевизију?

Колико често са родитељима одлазите у природу?

Упознавање ученика са садржајем текста:

Данас вам причам о Немањи, дечаку од непуних шест година, који са својим родитељима живи у згради на осмом спрату. Само да знате, његова зграда је једна од нижих у насељу. Немањини родитељи напорно раде сваки дан, тако да он, као и многа друга деца, проводи највећи део дана у обданишту. Обично по Немању у вртић дође тата јер мама жури с посла да спреми ручак. Немања ретко иде у шетњу са родитељима, јер они су најчешће од посла уморни. После ручка се радије одмарају. Кад викенд дође, не иду у природу јер родитељи углавном имају важнија посла у кући. Лепотама природе Немања се напаја гледањем телевизије, баш као и његови родитељи. Такву судбину деле и његови најбољи другари, Миле, Рајко и Небојша. Сви они живе у истој згради. Док њихови уморни родитељи дремуцају, другари трчкарају један другоме и размењују видео-игрице. Воле да проводе време пред компјутером јер сви су заљубљеници у фудбал. Родитељи, мира свога ради, редовно децу снабдевају најновијим игрицама.

- Види ово... – Немањин тата је у излогу продавнице запазио неколико нових игрица. Без двоумљења је ушао у радњу и купио поклон за свог сина. Пожурио је кући да обрадује Немању.

- Иване, Иване! Чуо је дозивање са друге стране улице. Окренуо се и препознао свог старог школског друга.

Пријатељи су се поздравили и разменили неколико реченица. Пријатељ се распитивао за Немању, те му Немањин тата онако успут поменуо да му је управо купио видео-игрице.

Знаш, добро нам дође после посла. Док Немања игра фудбал, ми се одмарамо – рече Немањин отац.

- Пријатељу, колико се сећам ми смо фудбал играли напољу и то ногама, а не рукама. Изађи с дететом напоље, немој држати дете по цео дан у затвореном простору!

- Игра се он и испред зграде – правдао се отац.

- Да, да ... колико видим, теби је све прече од твог детета! Пријатељу, нису те видео игрице добар изум. Због њих су фудбалска игралишта празна јер деца по становима играју фудбал прстима. Ајд сад здраво! – рече човек љутито и оде својим путем.

Немањин тата стајао је збуњен на тротоару.

- Шта би? Ал је чудан овај тип – помисли Немањин отац.

Био је изненађен реакцијом свог друга, али у дубини душе осећао је да он говори истину.

На путу до куће, мисли су се смењивале и сукобљавале.

Погледао је кесицу пуну игрица.

- Игрице за мој мир – отела се мисао.

- Дете воли игрице, шта ту има лоше? – одмах је наишла друга мисао.

Ову игру мисли прекинула је граја веселе и раздрагане деце са игралишта. Пришао је, наслонио се на ограду игралишта и посматрао Немањине вршњаке како јуре за лоптом по дивном сунчаном дану. Ова деца су играла фудбал ногама.

- Ето, деца још увек играју фудбал на игралиштима – јавила му се мисао у глави, али одмах је стигла и друга:

- А шта је са Немањом? Колико често он игра фудбал на игралишту?

Наставио је даље, али приказ дечије игре га је пратио. Било је то тако снажно да се у једном тренутку зауставио поред контејнера. Убацио је најновије игрице право у канту за смеће и продужио до зграде. Лифтом се одвезао до осмог спрата, ушао у стан и затекао уобичајен приказ – Немању и другаре како играју фудбал рукама. Пришао је, угасио компјутер и весело узвикнуо:

- Децо, идемо да играмо фудбал, али овог пута ногама.
- Ви момци, погледао је Немањине другове, идите кући да се пресвучете и крећемооооо!

Деца су га гледала потпуно збуњено, али су га ипак послушала. Зачас су сви били спремни. Сели су у ауто и одвезли се ван града, у природу. Дошли су на једну велику ливаду. Малишани су истрчали из кола. Јурили су по трави, смејали се, ваљали, скакали један преко другог и правили колут напред назад. Сунце је поклањало своје топле зраке. Изгледало је као да се радује што својом топлином допире до раздраганих дечијих срца. И Немањин отац седео је у трави и уживао у њиховој радости. Смех се орио надалеко, а ускоро се заиграо фудбал ногама. Од тог дана игрице су биле прошлост за Немању и његове другаре. Компјутер и бетонске зидове заменили су свеж ваздух и игралиште на зеленој трави.

Питања за разговор са децом о тексту:

- Где је живео Немања? На ком спрату је живео? Колико година има? Како су се звали Немањини другови?
- Како се најчешће забављао Немања са друговима? Коју игрицу су најрадије играли на компјутеру?
- Зашто Немања није одлазио у шетњу у природу?
- Ко је деци куповао видео игрице?
- Кога је отац срео када се враћао с посла, с игрицама у кеси за Немању?
- Зашто је отац одлучио да баци игрице и да децу изведе напоље?
- Где је Немањин отац одвео дечаке? Да ли су деца била радосна у природи? Шта су тамо радила?

Уочавање теме приче: Свеж ваздух и сунце за боље здравље и расположење
Порука: Изађи на свеж ваздух и сунце, буди мудар – не заборави да вежбаш!

Боравак деце на свежем ваздуху: боље здравље и расположење

У зависности од узраста деца се могу дати различити задаци: да причу илуструју у виду стрипа, да обоје цртеж који се налази у радној књизи *Бонтона за децу* под називом „Изађи на свеж ваздух“, да изврше драматизацију приче или да изађу напоље и заиграју фудбал ногама.

ЗАКЉУЧАК

Значај физичке активности деце је вишеструки, али деца не могу сама одлучивати о томе чиме ће се бавити. О томе, најчешће, одлучују одрасли. Зато је важно, у том смислу, едуковати и родитеље, васпитаче, учитеље,... Савети за све њих су следећи:

Свеж ваздух, сунце и вежбе свима су важни, нарочито деци. Они подстичу лучење тзв. „хормона среће“ што доприноси добром расположењу. Краћа излагања сунчевој светлости важна су за децу и због синтезе витамина Д. Без обзира што су мала деца већи део дана активна, неопходно им је и вежбање на отвореном простору. Искористите лепо време, изведите децу у двориште и вежбајте са њима 20-30 минута. Уз мало маште, постојеће дечје играчке (лопту, столице, ластиш) искористите као реквизите за вежбање. Деца ће то схватити као нову игру, а крајњи исход ће бити њихова боља спретност, координација, прецизност, јачи мишићи и оптимална телесна тежина. Када је време лоше, вежбе можете изводити у затвореном простору, нека то буде забавно разгибавање. Да деца не би била неактивна, важно је да им се ограничи седење испред телевизора или компјутера. Најбољи начин да то и учините јесте да их упишете на неки вид рекреације.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дожић, Е.: Бонтон за децу – приче, Емили Дожић & Healing Hearts R.Y., Нови Сад, 2011.
2. Дожић, Е.: Бонтон за децу – додатак, Емили Дожић & Healing Hearts R.Y., Нови Сад, 2011.
3. Дожић, Е.: Бонтон за децу – радна књига, Емили Дожић & Healing Hearts R.Y., Нови Сад, 2011.
4. Милановић, Јб. - Стаматовић, М.: Методика физичког васпитања, Завод за издавање уџбеника: Београд, 2009.

INNOVATION AND INSTRUCTING PRESCHOOL CHILDREN

Olgica Jovic. The math teacher, Djordje Djokic, M.Sc.

"Svetozar Markovic" Primary school, Leskovac, "Desanka Maksimovic" primary school, Grdelica

Abstract: The essay is consisting of seven parts. The first and second part is about preschool education, what it can accomplish and why it is so important. Then we mention all the institutions that provide preschool education and all the tasks they perform.

In the third and fourth section we explain the understandings of the educational (pedagogical) innovations and we name the types of those innovations.

The last three sections are about learning through play, with specific games which can be applied in preschool institutions and from which children can learn a lot. There are also riddles which can improve children's interest in traffic regulations themes.

Keywords: Innovation, children, game, puzzle, leader.

ИНОВАЦИЈЕ И НАЧИНИ УЧЕЊА ПРЕДШКОЛСКЕ ДЕЦЕ

Олгица Јовић. Професор математике, мр Ђорђе Ђокић

ОШ „Светозар Марковић“ - Лесковац, ОШ „Десанка Максимовић“ - Грделица

Резиме: Рад се састоји из седам делова. У првом и другом делу говори се о предшколском васпитању, шта се њиме може постићи код деце, и зашто је оно битно. Затим су наведене установе за предшколско васпитање и образовање деце и њихови задаци.

У трећем и четвртном делу су схватања о педагошким иновацијама и наведени су типови иновација. Последња три дела говоре о учењу кроз игру, ту су и дате конкретне игре које се могу применити у предшколским установама и из којих се може много тога научити. На крају се налазе загонетке којима се може подстаћи дечије интересовање за саобраћајне теме.

Кључне речи: Иновација, деца, игра, загонетке, водитељ.

PREDŠKOLSKO VASPITANJE

U razvoju i vaspitanju čoveka, predškolsko vaspitanje ima izuzetan i presudan značaj, upravo zbog činjenice što se u periodu od rođenja do polaska u školu pokreću i aktiviraju fizičke i psihičke osnove i dispozicije donete nasledjem. Poznatao je da je u predškolskom periodu najburniji i najintenzivniji razvoj deteta: na primer, na uzrastu od 3. do 7. godine dete raste prosečno 6 do 7 cm, a dobije u težini 2 do 3 kilograma; a razvoj opšte umne sposobnosti (prema istraživanjima Bluma) odvija se tako da se 50% tog razvoja, ako uzmemo u obzir sedamnaestogodišnjaka, postiže u prve četiri godine života, zatim 30% do završene 8 godine, a preostalih 20% do kraja 17 godine. Razvoj deteta ima svoj tok, svoje etape i faze i svako nepoštovanje vremenskih odrednica ili „gotovosti za razvoj i učenje“, kasnije se teško može nadoknaditi.

Odlike dečjeg nervnog sistema, njihove emocionalnosti, radoznalosti spontanosti i sugestibilnosti, njihov razvoj satkan iz mogućnosti, izazivaju kod odraslih poseban emocionalni odnos i ljubav prema njima. U deci su „zameci celog budućeg života“ (F. Frebel). „Deca su najlepši cvetici na šarenoj svetskoj poljani“ (M. Gorki), i tu poljanu treba održavati i uredjivati da bi smo dobili plodove koje očekujemo.

Predškolsko vaspitanje je u funkciji ostvarenja našeg ideala, vaspitanja svestrane ličnosti. U istoriji vaspitne delatnosti je lako zapaziti da se ostvarivanje zadataka predškolskog vaspitanja sve više pomera sa porodice na društveno organizovane oblike vaspitanja. Zaposlenost oba roditelja, sve veća društvena angažovanost članova porodice i sve veća složenost procesa vaspitanja, naročito predškolske dece, doveli su do naglog otvaranja velikog broja dečjih vrtića.

Uloga društveno organizovanih oblika predškolskog vaspitanja nije samo u tome da deca imaju neki „socijalni azil“ i smeštaj, dok su roditelji na poslu, ili da deca negde „utroše svoje vreme dok ne dodju u vreme obaveza i dužnosti odraslih“. Predškolsko vaspitanje ima i svoju društvenu i svoju pedagošku funkciju i nijedno od ovih uloga ne treba zanemarivati. Danas, kada je sve veći fond ljudskih znanja i kada kod dece treba razviti mnogobrojne sposobnosti za život u savremenim uslovima, predškolsko vaspitanje predstavlja i političko pitanje, tj. pitanje „ravnopravnosti u startu“, tj. osnovne pripremljenosti dece za dalji razvoj u životu. Putem igre, rada i učenja, tri osnovne aktivnosti u predškolskom vaspitanju, treba svoj deci omogućiti da na prvoj stepenici pokrenu sve svoje prirodne potencijale i mogućnosti.

Na ovom uzrastu se više nego kasnije poklanja pažnja zdravlju, ishrani i fizičkom razvoju deteta. Intelektualni razvoj predškolskog deteta je vrlo intenzivan, počev od razvoja čula i njihovog stavljanja u funkciju intelekta, preko formiranja sistema prestava, do razvijanja umnih snaga i svojstva ličnosti (pamćenja, mišljenja, opažanja, pažnje, mašte, pa i govora na odredjeni način). Razvijanje fantazije i misaonih procesa, razvijanje govora, upoznavanje okoline, sticanje brojnih znanja nema na ovom uzrastu smisao školskog učenja, ali predstavlja temelje pravilnog pogleda na svet i kasnije školskog učenja. Ono treba da se odvija svesno i celishodno, po odredjenom planu i pod stručnim usmeravanjem odraslih tj. vaspitača. Dete treba staviti u situaciju da svet oko sebe posmatra i istovremeno o njemu misli i zaključuje. Dete je radoznalo. Ono se ne povlači pred stranim zbunjujućim i složenim svetom oko sebe. Treba mu omogućiti da otkriva i što samostalnije shvata okolinu koja ga okružuje.

Radno vaspitanje takodje ima svoju osnovu u predškolskom vaspitanju. Osamostaljivanje deteta u zadovoljavanju ličnih potreba, navikavanje na samoposluživanje i njegovo angažovanje da pomaže u kući i obavlja deo svojih kućnih obaveza, su put za formiranje trajnih i čvrstih radnih navika. Imitirajući rad odraslih, igrajući odredjene uloge, obavljajući radne zadatke u trpezariji ili pri uredjenju dvorišta dečjeg vrtića, deca uče da rade i rad, na početku svog života, počinju shvatati kao nešto životno i nenametnuto, kao nešto što je

deo zajedničkog življenja ljudi. U želji „da porastu“, „da budu veliki“, deca ispoljavaju i želju da rade i obavljaju raznovrsne poslove. Kakvo je dete u igri, takvo će u mnogome biti kada odraste. Stoga se vaspitanje budućeg radnika vrši prvenstveno u igri. „Dobra igra liči na dobar rad, a rdjava igra liči na rdjav rad“. Pogrešan je stav, naročito nekih roditelja, da dete u predškolskom periodu treba samo da se zabavlja, a da će sa školom doći vreme rada i teškoća.

Zadatke moralnog vaspitanja ne ostvarujemo na ovom uzrastu „predavanjima o sistemu moralnih normi“, već kroz aktivnost dece i njihovo emocionalno vezivanje za konkretne pozitivne primere. Primer je najbolje sredstvo vaspitanja i zato je važno pitanje moralnog ponašanja okoline deteta. Komuniciranje deteta u savremenom društvu je sve intenzivnije, uticaji vrlo različiti, a dete lako prihvata sve što je novo i zanimljivo. Zato treba organizovati takve vaspitne uslove u kojima ćemo preduprediti društveno neprihvatljive moralne pojave, i kod dece postepeno oformiti čvrste stavove o poštenju, iskrenosti, pravičnosti, istinoljubivosti, o poštovanju ličnosti drugih i sl.

U ovom periodu dete se navikava da prima i daje, da deli, da saradjuje, da gubi bez ljutnje, da dobije bez hvalisanja, da se uključuje u kolektiv, da poštuje drugarske dogovore i sporazume, da poštuje i prihvata zajednička pravila u igri itd.

Predškolsko vaspitanje je doba i kada se deca estetski vaspitavaju, tj. uče i navikavaju da misle, govore i rade po zakonima lepog. Ove su godine presudne za stvaranje osnovnog emocionalnog odnosa prema društveno prihvatljivim estetskim vrednostima. Decu postepeno, putem posmatranja i njihovih ličnih aktivnosti, osposobljavamo da procenjuju, doživljavaju i stvaraju lepo u umetnosti i u svakodnevnom životu. Pod estetskim stvaralaštvom predškolske dece ne podrazumevamo stvaranje kompletnih muzičkih ili slikarskih dela, već stvaralaštvo u skladu sa njihovim uzrasnim mogućnostima (od odevanja i pokreta, preko uredjenja prostorija za igru, do izrade likovnih radova i muziciranja na dečjem instrumentarijumu).

Pripremanje dece za polazak u školu je zadatak svih vaspitnih činilaca, a posebno porodice i ustanove koje se bave predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem. Sam polazak u osnovnu školu je jedan od najznačajnijih trenutaka u životu čoveka i zato se treba založiti da dete to doživi pripremljeno, bez trauma i neuspeha na samom startu.

U predškolskom periodu treba obezbediti zdravstvene, higijenske, psihološke, pedagoške i druge uslove za nesmetani razvoj dece, tako da sam polazak u školu ne predstavlja neki dramatični trenutak, već normalnu etapu u razvoju dece.

Posebno je značajna uloga porodice jer podaci brojnih istraživanja pokazuju da je procentualno bolji uspeh u prvom razredu osnovne škole onih učenika koji su pre polaska u školu bili uključeni u dečji vrtić.

Priprema obuhvata:

- -fizička i zdravstvena priprema (uključivanje u igru dece, pokretljivost, okretnost, kretanje gradskim ulicama i sl.),
- -formiranje elementarnih kulturno – higijenskih navika (oblačenje, obuvanje, zadovoljavanje fizioloških potreba, čuvanje ličnih stvari, ponašanje među drugovima, odnos prema odraslima i sl.),
- -formiranje radnih navika (preuzimanje školskih obaveza, tačnost, urednost i upornost),
- -razvijanje dečje govorne kulture (saslušati, razumeti tuđi govor i izreći svoje misli),
- -formiranje šireg kruga predstava i pojmova o prirodnoj i društvenoj sredini (sa decom šetati, razgovarati, odgovarati na njihova pitanja, posmatrati pojave i vežbati ih u zaključivanju),
- -socijalizacija predškolskog deteta (uvodjenje u krug vršnjaka, u zajedničku igru realne životne uslove i odnose),
- -emocionalna priprema i motivisanje za polazak u školu (osloboditi decu straha od škole i učitelja, školskih obaveza i kazni).

Ova priprema posebno obuhvata i rad sa roditeljima radi upoznavanja sa njihovim obavezama u vezi sa pripremom dece za polazak u školu.

USTANOVE ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE DECE

Društvena sredina u skladu sa svojim potrebama, interesima i mogućnostima organizuje raznovrsne oblike vaspitnog rada sa predškolskom decom. Društveno usmeren i organizovan rad sa predškolskom decom je obaveza lokalne sredine, naročito godinu dana pre polaska u školu. Ovo podjednako treba da važi i za gradsku i za seosku sredinu.

Vaspitanje i obrazovanje predškolske dece ostvaruje se sistematičnije u ustanovama za predškolsko i osnovno vaspitanje i obrazovanje, a delimično i u nekim drugim oblicima:

- a) dečji vrtići (u čijem sastavu su najčešće i dečje jasle, tj. grupe dece do 3 godine),
- b) vaspitne grupe predškolske dece pri osnovnim školama (za decu starijeg predškolskog uzrasta),
- c) drugi organizovani oblici vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom:
 - ✓ radne organizacije u oblasti zdravstva i socijalne zaštite (domovi za decu bez roditelja, dečji dispanzeri, klinike za majku i dete, patronažna služba, savetovališta i sl.),
 - ✓ delatnost mesnih zajednica na planu brige o deci predškolskog uzrasta (najčešće u velikim stambenim blokovima),
 - ✓ aktivnost organizacija udruženog rada i briga o predškolskoj deci radnika,
 - ✓ igrališta u naselju, zelene površine, sportski objekti, rekreativni objekti i prostori za igru dece (parkovi, šetališta, gradski zeleni pojas),
 - ✓ delatnost organizacije u oblasti kulture, sporta i javnog informisanja.

Zadaci dečjih vrtića i vaspitnih grupa pri osnovnim školama proizilaze iz opšteg cilja razvoja svestrane ličnosti. Pored očuvanja zdravlja i fizičkog razvoja dece, treba razviti njihove intelektualne i druge sposobnosti, stvarati osnovu za moralni razvoj, negovati ljubav prema vrednostima našeg društva i formirati radne navike i navike kulturnog ponašanja.

Pored ovih zadataka, koji su uostalom karakteristični za sve radne organizacije u oblasti vaspitanja i obrazovanja, dečji vrtići i vaspitne grupe pri osnovnim školama imaju i specifičnih zadataka: navikavanje dece na kolektivan život i rad, njihovo pripremanje za polazak u školu, pomoć deci iz nepovoljnih kulturnih i ekonomskih sredina – porodica, pomoć deci koja su lakše ometena u razvoju, kao i pedagoška pomoć roditeljima i njihovom vaspitnom radu sa decom.

Program i sadržaj rada dečjih vrtića i vaspitnih grupa pri osnovnim školama je vrlo raznovrstan i bogat. Okosnica i srž tog programa su sledeće programske oblasti:

- fizičko i zdravstveno vaspitanje dece,
- upoznavanje okoline (prirodne i društvene),
- razvoj govora,
- formiranje početnih matematičkih pojmova,
- likovno vaspitanje i
- muzičko vaspitanje.

Deca su u dečjim vrtićima podeljena najčešće u tri uzrasne grupe: mlađa (3-4 godine), srednja grupa (4-5 godine) i starija uzrasna grupa (5-6 godina, odnosno do polaska u školu). Broj dece u grupi je 20 (mlađa), 24 (srednja), odnosno 28 (starija). Pedagoški gledano, najpovoljniji broj dece u vrtiću je oko 100. Svako prekoračivanje ovih normi utiče na kvalitet vaspitnog rada i ukupni razvoj dece obuhvaćene predškolskim vaspitanjem.

Osnovne aktivnosti putem kojih se ostvaruje program su: usmerene aktivnosti (kako se ponegde zovu „zanimanja“) i slobodne samostalne aktivnosti (kolektivne, grupne ili individualne). Razlika je u stepenu obaveznosti dece i ulozi vaspitača. Osnova tih aktivnosti su: igra, rad i učenje.

U cilju ublažavanja problema koje izaziva polazak u školu i bolje pripremanje dece za školske radne napore, u Srbiji je uvedena školska obaveza od šeste godine života, s tim što sva deca pohađaju „jednogodišnju pripremu za polazak u školu“ („nulti razred“), što je specifičan prelazni oblik između predškolskog i školskog vaspitanja i obrazovanja.

SHVATANJA O PEDAGOŠKIM INOVACIJAMA

Inovacije mogu nastati iz unutrašnjih potreba pojedinaca koje ih podstiču da nešto izmene, dopune, poboljšaju ili usavrše. Za neku inovatorsku aktivnost nije dovoljna samo svest o potrebi. Za primenu inovacija neophodna je određena zamisao, ideja, odnosno pronalazanje načina na koji bi se mogla zadovoljiti određena potreba. Zamisao se javlja kao rezultat pronalazačkog mišljenja čiji je predmet pedagoška situacija koja zahteva promenu.

Potreba i zamisao su tek početak inovacija. Njenu suštinu predstavlja, u stvari, primena i provera neke ideje u određenom broju predškolskih ustanova. Zavisno od vrsta potreba i zamisli, promene se mogu odnositi na sadržaj obrazovanja (modifikacija postojećih ili unošenje novih), menjanje metoda i organizacionih oblika rada vaspitača i dece, na probleme nastale i učenja opšte obrazovnih i stručnih predmeta, primenu i efikasnost različitih didaktičkih sredstava i savremene obrazovne tehnologije, izradu instrumenata koji se lako i jednostavno mogu koristiti za utvrđivanje različitih nivoa znanja i sposobnosti, za ocenjivanje i kontrolu uspeha, organizovanje vannastavnih i vanškolskih aktivnosti, povezivanje predškolskog sa lokalnom društvenom sredinom itd.

Svaka promena ne mora ukazivati na inovaciju. Inovacija podrazumeva osmišljenost, jasno označen i precizan cilj i neophodnu motivaciju da bi se došlo do značajnih i trajnih promena i poboljšanja. Inovacija, pak, znači unošenje ili uvođenje nečeg novog, nečeg sto odstupa od uobičajene prakse. Izraz inovacija se još upotrebljava u smislu radnje i planske operacije menjanja određenih segmenata vaspitno – obrazovne stvarnosti. To je promišljeno poboljšanje koje se ne javlja često. Pojam inovacije obuhvata procesne elemente kao što su razvoj i promena i uslovljava planiranje.

Inovacije nisu inovativne za sve i za uvek. Kada postanu masovne, kada ih većina prihvati, prestaju biti inovacije i postaju rutina koja zahteva nove inovacije. Kada ovladaju izvesnim naučnim principima i metodama, određenim postupcima, nastavnici najčešće ne ostaju na onome što su postigli već idu dalje, nastoje da pronadju nove, bolje i efikasnije postupke i način rada. Koristeći nove i originalne postupke, ili na nov način i efikasno spajajući stare, zainteresovani vaspitači i sami postaju novatori.

Proces inovacije najčešće je definisan kao prihvatanje, neke određene stavke, ideje ili prakse, od strane pojedinaca, grupa, organizacija ili drugih činilaca, tokom određenog vremenskog perioda, stim što se te specifične tačke mogu odnositi na određene puteve komuniciranja, određenu društvenu strukturu, kao i postojeći sistem vrednosti, odnosno kulturu (Kac, Levin, Hamilton, 1963).

Izgleda prihvatljivo ako se inovacije odrede kao smišljena, originalna i specifična promena, za koju se smatra da će biti efikasnija od dotadašnjih činilaca. Celishodnije je smatrati ih svesnim i planiranim promenama nego izmenama koje nastaju uzgred, slučajno, nasumice. Od suštinskog značaja je elemenat novine, shvaćene široko, koji podrazumeva ponovno kombinovanje postojećih delova ili kvalitativnu razliku u odnosu na postojeće oblike, a u cilju uvođenja odgovarajućih promena i poboljšanja. Inovacija zahteva povećanje

pažnje i interesovanja za određena pitanja, probleme, područja i sadržaje, podstiče učesnike, posebno kreativne, da na nov način misle o poznatim stvarima, da ponovo razmatraju stara shvatanja.

Inovacije su neophodan i značajan zadatak u radu svakog vaspitača. Od njih se očekuje kao da su stručnjaci, vaspitači i nastavnici, obrazovani i pripremljeni za uspešno obavljanje svojih obaveza ali takodje i da su kadri da prihvate stav za nova otkrića i težnju da ih unesu u svoj rad. U obrazovanju ima mnogo zadataka u oblasti u kojima su inovacije moguće i potrebne.

ТИПОВИ ИНОВАЦИЈЕ

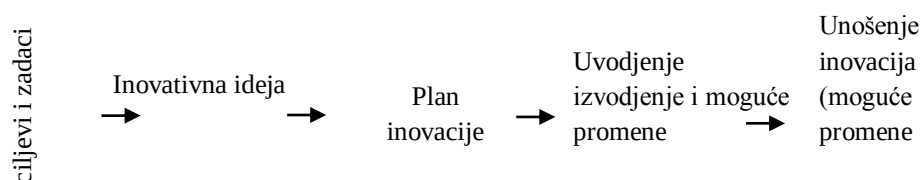
Kada je reč o inovacijama onda se one mogu razlikovati po svome obimu i značaju, primeni u obrazovnim područjima na koja se odnose kao i pokušajima koji se povremeno čine pri njihovom svrstavanju u njihove kategorije (tipove). U jednom od takvih pokušaja pravi se razlika između inovacija usmerenih na menjanje obrazovnih ciljeva i inovacija usmerenih na promenu obrazovnih metoda i postupaka.

Najšire područje za stvaralački rad i inicijative vaspitača predstavljaju methodske i organizacione inovacije. Ove inovacije su povezane sa svakodnevnim radom vaspitača, najpristupačnije su, a pružaju mogućnost za brojne ideje i njihova ostvarivanja.

Methodske inovacije se, pre svega, odnose na različite mogućnosti i oblike primene individualnog, individualizovanog i grupnih oblika rada. Ove inovacije predstavljaju promene i poboljšavanja u nastavi pojedinih predmeta (tzv. nova matematika zasnovana na širokoj primeni teorije skupova, primena metoda koje su jasnije usmerene na dete, na nastavu u grupama, na princip rada sa otvorenim razredom, primena novih metoda i postupaka pri učenju čitanja i pisanja, novi sadržaji likovnog i muzičkog obrazovanja, i sl.), intenzivnijeg korišćenja kompjuterskih tehnologija, koje su uveliko prisutne u svakodnevnom životu čoveka.

Inovacije organizacionog tipa najtešnje su povezane sa methodskim inovacijama zato što svaku novu metodu prate i promene organizacione prirode. Na primer, timska nastava zahteva ne samo nove organizacione oblike već i nove oblike zajedničkog izvršavanja obaveza i zadataka. U stvari, ovde je postupak zajedničkog, kolektivnog izvršavanja zadataka nametnuo novi oblik organizacije. Svakako da sve inovacije koje pripadaju ovoj vrsti nisu istovetne. Ima i takvih koje uopšte nisu povezane sa metodama ili manje zavise od njih. Npr: ranije upisivanje dece u školu, samoupravljanje učenika u odeljenju, razredu ili školi, različiti oblici dopunske i dodatne nastave i sl. Kao inovacije organizacionog tipa smatraju se: kabinetska nastava, škole sa produženim i celodnevnim boravkom, škole – internati, blok – nastava, mikro – nastava, škola bez razreda, školski centri itd.

Uloga i značaj inovacija u obrazovanju su višestruki. Pod uticajem inovacija menja se ne samo stil rada već u velikoj meri i kvalitet znanja, koja su bliža savremenim potrebama i zahtevima. Inovacije u velikoj meri oslobađaju vaspitača za značajnije poslove i efikasnije kontakte sa decom: obezbeđuju vreme za diskusije, za nove ideje, za fleksibilniji prilaz informisanju, za različita procenjivanja. Različiti postupci i tehnike u nastavi omogućavaju individualizovani rad i individualno napredovanje kao i različite i efikasnije prilaze i različito tempo u radu i napredovanju pojedinaca. Šema razvoja i vođenja jedne inovacije, od njene ideje do uvođenja, ima sledeći tok:

Veći značaj treba pridavati podsticanju i razvijanju inovativnog duha, oblikovanju inovativnih stavova i vaspitanju za samostalnost, kreativnost i stvaralaštvo, nego stereotipnim formalizovanim predavanjima.

УЧЕЊЕ КРОЗ ИГРУ

Deca su jedinstvena i neponovljiva bića, koja ne treba porediti već podržati da budu najbolja u onome što mogu. Tada ćemo videti koliko mnogo mogu. Vođenje računa o potrebama dece, prilagođavanje nastave tim potrebama i učenje po meri deteta jesu osnovni preduslovi uspešnog obrazovanja, a interaktivno i kooperativno učenje, učenje kroz igru i saradnju dece najbolji su način da se ovi preduslovi ostvare.

Cilj svake igre je da razvija grupnu kohezivnost, da neguje pozitivnu klimu i međusobno uživanje u odeljenju; da stvara osećanje pripadanja, da podstiče socijalnu odgovornost dece.

Veoma je važno podsticati samoafirmaciju kod dece. Svako dete treba da zna da je jedinstveno, dragoceno biće koje ima svoja osećanja, da je ličnost, da vredi kao i drugi i da ima ista prava kao i drugi.

Deca kroz igre prepoznaju i uvažavaju svoje potrebe, ali takodje postaju i osetljiva i otvorena za potrebe drugog. Ove igre kod dece podstiču i razvoj komunikacijskih sposobnosti. Dete se opробava u ulozi govornika i ulozi slušaoca. Kao govornik uvežbava se da jasno saopštava sopstvene potrebe i iskazuje sopstvena osećanja. Kao slušalac uvežbava samokontrolu kako bi slušao drugoga. Slušati drugog znači videti drugoga kao ljudsko biće slično sebi i razumeti ga, a u tom procesu i sam slušalac se menja – radi na sebi.

Igrajući se deca uče da budu tolerantna, da uvažavaju razlike u mišljenju, osobinama, navikama, izgledu, ukusima, potrebama i sl. To treba neprestano podsticati. Ovakve igre su, u stvari, sastavni deo radioničarskog rada, koji se najčešće dešava u krugu – gde se svi gledaju u oči, gde nema prvog i poslednjeg, gde su svi jednako važni i svi učestvuju u razmeni slušajući jedni druge. Pravila se mogu dopunjavati i proširivati u zavisnosti od potreba dece i voditelja. Dakle, od voditelja se očekuje i podsicaj i podrška, to je osoba koja olakšava i podržava proces rada u grupi. Cilj igre može biti uspostavljanje saradnje među decom, poboljšanje koncentracije, razvijanje međusobnog uvažavanja i samouvažavanja, podela na grupe, uvežbavanje procene doživljenog ili prosto razmrdavanje tela i duha. Nekada u jednoj igri može imati više elemenata. Igre će razveseliti i razgaliti decu i tako popraviti atmosferu u odeljenju. Samo tamo gde se svi osećaju prijatno, odrasli mogu da podučavaju, a deca da uče.

IGRE

Igra neslušanja - Deca se podele u parove i sednu okrenuta licem u lice. Dogovore se ko je broj jedan, a ko broj dva u paru. Na voditeljev znak dete broj jedan počinje da priča šta je radilo za vikend ili da prepričava sadržaj emisije koju je gledalo na televiziji ili šta voli da radi, a dete broj dva ima zadatak da gestikulacijom, izrazom lica, položajem tela pokaže da ga uopšte ne sluša. Voditelj meri vreme i posle 1-2 minuta kaže stop, zatim deca menjaju uloge: dete broj dva priča, a dete broj jedan sluša. Voditelj pita decu kako su se osećala dok su pričala, a drugi ih nisu slušali. Da li im je bilo teško da pričaju? Da li im je bilo teško da ne slušaju?

Igra saradnje - Deca sede tako da su licem okrenuta prema svojim parovima. Voditelj traži da se dogovore ko je u paru broj 1, a ko broj 2. Onda kaže da jedinice stegnu prste desne ruke u pesnicu. Voditelj zatim nekoliko minuta pusti decu da probaju da reše zadatak na svoj način, pa ih onda pita: „Da li se neko od vas setio da zamoli druga u paru da sam otvori pesnicu?“. Podseća ih da u uputstvu za igru nije rečeno da pesnicu treba otvoriti na silu. I da je lakše i lepše sve rešiti milom nego silom.

Igra saradnje u životnoj situaciji – Napravite na podu kvadrat od lepljive trake dimenzija 1,20m x 1,20m. Recite im da je prvi autobus kojim kreću na put ovaj kvadrat na podu, da njime treba svi da se voze i da do cilja treba da stignu zajedno. Zatim im kažete da udju u „autobus“. Pustite ih da se malo „voze“ (u toku vožnje iskoristite svoje dramske sposobnosti da čitavu igru učinite dinamičnijom), pa im kažete da sidju i sačekaju drugi autobus jer se ovaj pokvario (svi izadju iz kvadrata). Jednu stranicu kvadrata pomerite ka unutra za 20 do 30 cm, smanjujući tako površinu autobusa. Saopštite im da je došao drugi autobus-ovaj put nešto manji, ali – jedino njime mogu da nastave putovanje. Recite im da mogu da udju. Zatim se opet malo voze... i tako još dva do tri puta. Smanjujte im prostor sve više. Pri tom ih podsetite da niko ne sme da ispadne iz autobusa i da treba da pomažu jedni drugima. Dozvoljeno je međusobno pridržavanje, osmišljavanje posebne taktike, ali bez povredjivanja. Važno je da na cilj stignu svi, ali i čitavi!!!

Na kraju im čestitajte na iskazanoj saradnji u ovoj važnoj životnoj situaciji.

Igre koje razvijaju koncentraciju - Na papiru formata A4 ispisane su reči (nazivi boja): crveno, plavo, žuto, zeleno... ali uvek nekom drugom bojom. Zadatak učesnika je da izgovore naziv boje kojom je reč napisana, a ne naziv boje koja je napisana, ali što brže-odmah nakon što voditelj pokaže tu reč.

Slično prethodnoj igri - Voditelj tapše rukama tri puta pa onda stavi ruke na određeni deo tela (ruke na ruke, ruke na glavu, na kolena, kukove, uši, stomak). Zatim voditelj daje glasnu instrukciju, ali radi nešto drugo. Na primer, kaže: „Ruke na glavu“, a stavi ruke na kolena. Zadatak učesnika je da rade ono što voditelj kaže a ne ono što on uradi.

Igra za razmišljanje - „Sada ćemo sedeći u krug odigrati jednu šašavu igru. Ja ću prvom do sebe dodati neki predmet-neka to ovaj put bude olovka-i reći: Ovo je banana! Moj sused će uzeti taj predmet (olovku) i pitati: Šta je to?, na šta ću mu odgovoriti: Banana. Zatim će moj sused da se obrati prvom do sebe sa istim rečima i olovka će tako početi da kruži kroz grupu sa novim imenom. Posle određenog vremena, ja ću na drugu stranu poslati nešto drugo sa nekim drugim imenom. I to ćete preuzimati i slati dalje na isti način. Dodavaću, dok igra traje, još neke predmete. Kad vam dam znak, svi ćemo se zaustaviti i svako će reći šta drži u ruci. Naravno, vi ćete mi reći novo ime predmeta koji vam je u ruci. Zatim ću vam reći šta treba dalje.“

Za ovu igru voditelj treba da ima pri ruci razne sitne predmete, npr. gumicu, flomaster, ključeve, futrolu... Stepen težine ove igre određen je tempom kojim voditelj u igru ubacuje nove predmete i ukupnim brojem predmeta koji kruže. Što je tempo brži i broj predmeta veći, to je veća mogućnost zbunjivanja. Kod male dece dovoljno je teško ako u igri kruže tri do četiri predmeta, a kod starije sedam do osam. U određenom momentu voditelj prekida igru, svaki učesnik zadržava predmet koji mu se zadesio u rukama i voditelj tada izdaje nalog: „Stavite sada cvet na bananu a bananu sa cvetom u cipelu...“U tim nalogima voditelj kaže šta treba uraditi s predmetima, koristeći pri tom njihova nova imena. Naravno, on mora poći od toga koja nova imena su korišćena u igri. Igra je još veselija ako se predmeti nazivaju takvim imenima da se na kraju mogu izdati neki na izgled šašavi nalozi, npr.: „Stavi jagodu na nos i zalepi šlagom“ (pri čemu je flomaster postao jagoda, list papira nos, a selotejp šlag). Ovde se od voditelja očekuje kreativnost kako bi zahtevi bili što smešniji.

Igra uočavanja razlika - „Sedite načinivši polukrug. Ja ću izabrati dobrovoljca koji će da stane ispred vas tako da ga svi možete dobro videti. On će da bude naš model i da zauzme neku pozu. Svi ga dobro pogledajte da biste zapamtili što više detalja na njemu. Na moj znak se ledjima okrenite centru kruga. Model će za to vreme da izmeni svoju pozu samo u šest detalja. Ja ću mu pomoći u tome. Kad vam dam znak, vi ćete se okrenuti i pokušati da otkrijete te razlike. Posle toga će model izabrati nekog drugog iz kruga da bude model. Igraćemo se sve dotle dok vam bude prijalo“.

Igra se može otežati tako što će umesto jednog biti dva, tri ili više modela, koji svi zajedno treba da izmene svoje prvobitne poze za šest elemenata, što dodatno otežava igru.

Igre za procenu doživljenog - Posle neke aktivnosti voditelj nacrti na tabli ili panou tri koncentrična kruga. U najmanjem napisati JAKO, u drugom SREDNJE, i u trećem MALO. Svako dete stavlja svoj znak (tačku, zvezdicu) u onaj krug koji označava u kojoj meri ga je ova aktivnost dotakla (koliko mu se dopala).

Slično prethodnoj igri: Na tabli ili većem papiru nacrti se jedna horizontalna linija. Na njoj se označe ključne tačke, koje predstavljaju aktivnosti. Ispod svake tačke se označi i koju aktivnost predstavlja. Vertikalna linija označava pozitivna raspoloženja (na gore) i

negativna raspoloženja (na dole). Svaki učenik označi, za svaku aktivnost ponaosob, koliko mu je bila prijatna, odnosno neprijatna. Ova evaluacija se može vršiti i tako što će svaki učenik dobiti svoj listić sa nacrtanim grafikonom u koji će uneti svoje ocene, a njihovim spajanjem će se dobiti „talas raspoloženja“.

Matematičke igre:

U predškolskom obrazovanju neophodna je saradnja RODITELJ-DETE-VASPITAČ. Vaspitač daje određenu igru koju dete odradi sa roditeljem a zatim vaspitač na datu igru nadoveže sledeću. Evo jednog primera: Dete stane i previje se tako da rukama dodiruje prste na nogama. Roditelj broji od jedan do dvadeset. Zadatak deteta je da se lagano ispravlja tako da na dvadeset bude potpuno ispravljeno sa rukama visoko iznad glave. Dete treba da pazi da se za svaki broj pomalo pomeri i da na kraju bude potpuno ispravljeno. Pored toga, treba da se trudi da upamti koji položaj tela zauzima kod kog broja. Zatim roditelj govori pojedine brojeve, a dete se priseća i zauzima položaj tela koji odgovara tom broju.

Zatim se na ovu igru nadovezuje vaspitač sa sledećom igrom: Vaspitač umesto prostog navodjenja brojeva zadaje deci jednostavne matematičke zadatke ($10-3$; $4+2$; $3 \times 3...$), a deca zauzimaju položaj koji odgovara broju koji je rezultat zadatka i kada svi reše zadatak naglas provere rešenje. Voditelj svaki put treba da ostavi deci dovoljno vremena da reše zadatak.

Transformacija kruga u elipsu - Deca se uhvate za ruke i načine krug, zatim polako od kruga prave elipsu. Elipsa se izdužuje sve dok se ne pretvori u dve vrste, tako da svako dete iz jedne vrste čini par s detetom iz druge vrste naspram koga stoji.

Iz ove igre se može naučiti pojam kruga, elipse - razlike između njih, i pojam paralelnih pravih što predstavljaju dve vrste a deca su odgovarajuće tačke paralelnih pravih.

Magični kvadrati - U igri učestvuju četiri takmičara (dve devojčice i dva dečaka). Kvadrat od devet polja sa rasporedjena dva do tri broja treba dopuniti tako da se zbrajanjem vodoravno i uspravno dobije isti zbir. Dve ekipe rešavaju zadatak i na raspolaganju imaju najviše pet minuta vremena. Pobjednik je ekipa koja prva popuni magične kvadrate.

Igra otkrivanja neparnih brojeva - Voditelj kaže učesnicima da stanu u krug, zatim im objasni da će brojati kao na času matematike, ali na malo zanimljiviji način. „Brojaćemo po redu od 1-21. Kako se nižu brojevi, svako će izgovoriti broj koji treba kada dodje na njega red. Ne izgovaraju se samo brojevi deljivi sa 3. Npr., ako na Peru dodje red da kaže, recimo, broj 3, umesto da ga kaže on će ćutati a mi ćemo malo poskočiti i reći HOP. Posle toga, npr., Miloš nastavlja, kaže 4 i tako redom. Moramo da budemo složni, jer jedino tako možemo da rešimo zadatak. Ako neko bude grešio, moraćemo da idemo iz početka, polazeći od broja 1.

Voditelj prekida igru sa STOP i menja pravila tako što se sada svaki treći broj izgovara a za ostale brojeve učesnici oćute, mi poskoćimo na te brojeve i kažemo HOP, poćinje se od 1 do 21. Na ovaj način ćemo otkriti sve neparne brojeve od 1-21.

Igra matematićkih logićkih operacija - Najpre je potrebna veća kolićina dugmadi razlićitih oblika, velićine i boje sa jednom, dve i ćetiri rupice. U malim grupama deca razgledaju dugmad, uoćavaju razlike i slićnosti po obliku, boji i velićini, po broju rupica. Slede igre u cilju razvrstavanja i formiranja:

- skup najvećih dugmadi;
- skup najmanjih dugmadi;
- skup srednjih dugmadi;
- skup dugmadi kvadratnog, elipsastog, okruglog, trouglastog oblika;
- skup dugmadi sa jednom, dve i ćetiri rupice;
- skup crvenih, plavih dugmadi.

Treba poredjati tako klasifikovane skupove po broju elemenata od najmanjeg do skupa sa najvećim brojem elemenata. Treba uoćiti da li postoji skup koji nema elemenata. Deca se dogovore da na kraju podele dugmad i da svi imaju podjednako. Pogledaj, imaš li ti i koliko dugmadi na svojoj odeći? A tvoj drugar?

Ućesnike nakon ove igre treba navesti na razmišljanje da uoće skupove iz svakodnevnog života kao što su:

- skup svih zvezda na nebu;
- skup kamenćića i školjki na plaži;
- skup lišća na gomili;
- skup ptica na nebu i sl.,

i na taj način im predstaviti skupove ćije elemente nemoćemo prebrojati. Dok nasuprot takvim skupovima postoje skupovi sa jednim elementom:

- na nebu imamo samo jedno sunce i samo jedan mesec.

Šta ne pripada skupu - Za svako dete uraditi sliku predmeta koji predstavljaju skup, a na koje se nalazi jedan predmet koji ne pripada tom skupu (to mogu biti razne kombinacije: tri geometrijska oblika i kruška, sladoled, ćokolada, bombona, ptica; zec, jež, veverica, jabuka... sto, stolica, kauć, ogrlica...). Dete ima zadatak da precrta onaj element koji ne pripada tom skupu. Odavde može naućiti da svaki skup ima odrećjeni broj elemenata sa nekim zadatim svojstvom a elementi koji nemaju to svojstvo ne pripadaju tom skupu.

Zadatak devojćice i kišobrani (serijalna korespodencija) - Reši zadatak tako da svaka devojćica ima svoj kišobran. Od papira se napravi niz devojćica od najmanje do najveće i isti takav niz kišobrana tako da svaki odgovara jednoj devojćici. Devojćice i kišobrane razbacamo, neobavezno rasporedimo u prostoru. Dete ima dvostruki zadatak:

- 1) da uredi niz devojćica i niz kišobrana,
- 2) da pridruži odgovarajuće kišobrane i devojćice.

SAOBRAĆAJNE TEME

- Zagonetke kojima se može podstaći dečje interesovanje za saobraćajne teme.
- Leti gore - ptica nije, zuji, brunda-buba nije. Kad je žedan, benzin pije-pogodi ko je-to teško nije! (*avion*)
- Juri konj od čelika, za njim pratnja velika. (*voz*)
- Lestvice leže, na polju, kotrlja se kuća po njima. (*voz*)
- Svakog dana stotinu nogu pregaze moja rebra, ali i dalje na ulici stojim jer ja sam... (*zebra*)
- Kad bi se digao, do neba bi stigao. (*put*)
- Kroz grad i sela ide, a nemiče se. (*put*)
- Vijuga kao zmija, a nema senku. (*put*)
- Nema oči, nema ruke, put pokazuje bez muke. (*putokaz*)
- Tri oka imam, nijedno ne vidi, pa ipak te moje oči mnogo znače za pešake i vozače. (*semafor*)
- Ima oko! Kažeš ti. Nema jedno, nego tri! (*semafor*)
- Posao je njegov čudan. Danju, noću – uvek budan. (*semafor*)
- Jedna mu je važna briga, da na uglu samo žmiga. (*semafor*)
- Četiri brata putem trče, jedan drugog stići nemogu. (*točkovi*)
- Dvojica braće napred jure, dvojica drugih za njima žure. (*točkovi*)
- Ide pravo, pa zavije: po njoj kola jure, po njoj ljudi žure. (*ulica*)
- Niko ga ne tera, niko ga ne tuče, a kad ore, šest plugova vuče. (*traktor*)
- Ne treba mi konj ni vo, radim k'o orača sto. (*traktor*)
- U šumi se rodi, živi na vodi. (*čamac*)
- Svi ga dobro poznajemo, pred kućom nas uvek čeka, njime ako se povezes, odvešće te kud god hoćeš. (*auto*)
- Silan junak, jednom rukom, bez pardona zaustavlja grdosiju od pet tona. (*policajac*)

LITERATURA

1. Djordjević, J. (1986). *Inovacije u nastavi*, Beograd: Prosveta.
2. Ivanović, R. (1997). *Govorne radionice*, Beograd: KIZ Altera.
3. Jović, N., Kuveljić, D. (2005). *Kako stvarati prijatnu atmosferu za učenje*, Beograd: Kreativni centar.
4. Kamenov, E. (2000). *Saobraćajno Vaspitanje dece*, Beograd: Ministarstvo za brigu o porodici: Ministarstvo za saobraćaj: AMS Srbije.
5. Marković, M., Šain, M., Kovačević, I., Koruga, D., Ivanović, R., Beljanski-Ristić, Lj., Krsmanović, M., Gajić, Z., Peković, D. (2000). *Korak po korak*, Beograd: Kreativni centar.
6. Savić, P., (1997). *Nova škola*, Beograd: Školski PTT centar.
7. Sekulić, V., (2006). *Budite dobar roditelj*, Beograd: Kreativni centar.
8. Trnavac, N., Djordjevic, J. (2010). *Pedagogija*, Beograd: Naučna KMD.

CIRCLE OF CHILDREN IN ART AND THE ART OF HUMAN CIVILIZATION

Mr. Marija Aleksandrovic, lecturer
College of Vocational Studies, Subotica

Abstract: A small child moving from abstraction. His drawings of human figures passing through the tadpole stage, schemes etc.. At the beginning of the line what he feels, and then what he knows. At the beginning, it's much easier to draw a circle rather than a rectangle. Circle. The sun god Amon Akhenaton. Wheel. Symbol. The circle is rooted in the archetype of humanity, the collective unconscious, and to deny the child his first line. The circuit is an integral part of almost all naturally occurring forms. I remember as a small circle drawing a breeze. Before him I knew nothing else to draw (the question is whether I know now). Later, a fear crept into me as if I had forgotten to draw the same circle. It seems that as rectangles, squares and various koickasti details that took place in us deeply implanted symbols. Do you fear from within which the child develops a root in an environment where we are today living (exterior-building; interior-TV, chest of drawers, wrap-around technical equipment)...? Is this unnatural fear?

Keywords: Child, abstract, circle, rectangle, symbol.

КРУГ У ДЕЧЈОЈ УМЕТНОСТИ И УМЕТНОСТИ ЉУДСКЕ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ

Мр. Марија Александровић, предавач
Високоа школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме: Мало дете креће од апстракције. Његови цртежи људске фигуре пролазе кроз фазу пуноглавца, схеме итд. На почетку црта оно што осећа, а касније оно што зна. На почетку му је много лакше да нацрта круг него правоугаоник. Круг. Сунце, бог Амон Акхенатон. Точак. Симбол. Круг је усађен у архетип човечанства, у колективно несвесно и није чудо што дете прво то црта. Круг је саставни део скоро свих природно насталих форми. Сећам се, као мала сам цртала круг као од шале. Пре њега нисам знала ништа друго да нацртат (питање је да ли сада знам). Касније се увукао неки страх у мене и као да сам заборавила да нацртат тај исти круг. Изгледа да су правоугаоници, квадрати и разновразни коцкасти детаљи заузели место тог, у нама дубоко усађеног симбола. Да ли страх према кругу који се у детету развија има корен у окружењу у коме се данас живи (екстеријер- зграде; ентеријер- телевизор, комоде, разновразни технички апарати)...? Да ли је тај страх неприродан?

Кључне речи: Дете, апстракција, круг, правоугаоник, симбол

Мало дете креће од апстракције. Његови цртежи људске фигуре пролазе кроз фазу пуноглавца, схеме итд. На почетку црта оно што осећа, а касније оно што зна. На почетку му је много лакше да нацрта круг него правоугаоник. Круг. Сунце, Амон Акхенатон. Точак. Симбол. Круг је усађен у архетип човечанства, у колективно несвесно и није чудо што дете прво њега црта. Круг је саставни део скоро свих природно насталих форми. Сећам се да сам као мала цртала круг као од шале. Пре тога нисам знала ништа друго да нацртат (питање је да ли сада знам). Касније се увукао неки страх у мене и као да сам заборавила да нацртат тај исти круг. Изгледа да су правоугаоници, квадрати и разновразни коцкасти детаљи заузели место тог, у нама дубоко усађеног симбола. Да ли страх према кругу који се у детету развија има корен у окружењу у коме се данас живи (екстеријер- зграде; ентеријер- телевизор, комоде, разновразни технички апарати)...? Да ли је тај страх неприродан?

Људи у доба праисторије су такође користили круг, нпр. као облик за главу фигура (пored правих линија удова итд.), баш као и деца. Такође, што се тиче праистодијске керамике, основи трбуха скоро свих трбуха ћупова (направљених нпр. техником кобасице, у калупу или на точку) налази се лопта. Чак и када није било грнчарских точкова. Још на самом почетку наш је предак закључио да је круг идеална форма и основ свега што види. Рађање детета сугерише на рађање цивилизације и обрнуто. И дете и цивилизација полазе од исте сазнајне основе коју касније надграђују (или деградирају), хрлећи ка знању. Имамо паралелно учење детета и цивилизације, у разлици трајања од неколико десетина милиона година. И докле смо дошли? То је неко друго питање... Од круга смо дошли до правих линија. Од архетипског гледања у сунце дошли смо до "примера естетски правилно решених ентеријера и екстеријера, гледаних кроз призму баухауса и минимализма... Комунистички делови капиталистичких градова западне Европе или нпр. Њујорк, гледају нас својим коцкастим очима и прете да нас усисају (ако добијемо визу). Прво Источни Берлин, па Америка... Путања кретања Мохоља Нађа и осталих зачетника баухауса. Тежња људи пуних идеја ка бољем сутра. И само име овог правца асоцира на његову идеологију. Модулиран човек у модулираном стану са све својим модулираним животом. Ако погледате, и време је некако нападнуто и модификовано... Прво појавом Кубизма који тежи да нам га уштеди, показујући нам све углове предмета одједном (анфас и потиљак), тако да не морамо губити време обилазећи око скулптуре. Све би било добро када бисмо време уштеђено на обилажењу неког предмета искористили на другој страни на хуман начин... Да ли оку више прија природно или вештачки засађена шума? Природно засађена одмара око посматрача, док га вештачки засађена умара. Да ли је боља непреграђена река или канал? Изграђивањем канала, препречен је пут прастарим јесетрама ка мресту, па их у богатијим земљама покушавају да одгаје у вештачким мрестилиштима, односећи их директно на место мреста, када достигну жељену тежину. Али те рибице су прескочиле драгоцено искуство, које би стекле да су од првог дана својих живота обитавале у природном окружењу. Није им више дозвољено да проживе оно исто искуство и пређу исти пут који си представници њихове прелазили од почетка настанка света. То би можда на неки начин деловало као када би сте дете од седам- осам година које је до тада расло у кућним условима, пустили да се само сналази у шуми. Колико вреди сазревање једног човека и његово претварање у благонаклону личност? Пуно, зар не? То је можда највећа уметност. На првом месту то је тријумф Божијег умећа, а затим и тријумф родитеља и свих оних који су у ту личност уткали и део свог драгоценог труда. Ништа се не подразумева, и свако добро је дар са неба. Мислите о томе? "Ако другог човека посматраш као анђела, пењеш се у рај. А ако на човека гледаш кроз његове мане, силазиш у пакао". (Отац Пајсије Светогорац, "Чувајте душу", Образ светачки, Београд, 1996.).

Вратимо се деци за тренутак. Тако брзо заборављамо сва унутрашња превирања која су нас окупирали у време када смо били мали. Можда би требали саслушати нека од сазнања везана за деčји цртеж, до којих је наука дошла. Можда ће проучавање деце довести до одговора који очајнички требају нама самимима...

Основни задаци ликовног васпитања су:

- Да уведе децу у свет ликовне уметности, тј. да им пружи основу ликовне културе
- Да свестрано васпитава и развија децу
- Да их оспособљава да користе знања, способности, умећа и развијен укус у многим делатностима и каснијим позивима у животу.

Превише је тога што се „мора, треба, подразумева"... Не води надградња ради не саме обавезно бољитку. Треба се сетити *колажа* и *деколажа* као два супротна пола у оквиру Кубизма. Надградња и разградња се међусобно допуњују. Некада треба знати када стати и чега се треба одрећи. То првенствено важи за сувишне информације.

Основни задаци покушаја враћања деçје креативности код одраслих су:

- Да се уведу одрасли у свет уметности, тј. да забораве основу ликовне културе
- Да свестрано развијају машту и чувају је од насилног укалупљивања
- Да забораве да користе сва знања, способности и да забораве да имају укус у вези било чега наученог до сада

Постоји више подела деçјих цртежа на развојне фазе. Најприхваћенија је Брковићева:

- Шкрабање (2-3 године)
- Симболичко цртање (3-7 године)
- Визуелни реализам (8-9 година)
- Реалистички цртеж (од 10 година)

Развојне фазе деçјег цртежа морају се пратити кроз индивидуалне разлике међу децом и у конкретним условима.

Повезаност развојних фаза деçјег цртежа и развоја људске цивилизације (упоређивање фазе шкрабања и праисторијске уметности- Пећина Ласко)

Развој цртежа код детета има сличности са развојем уметности људске цивилизације. Исто као што људски ембрион пролази кроз различите фазе развоја; фазу водоземца, гмизавца итд... све док не достигне облик људског младунчета. Ипак, ова хипотеза нема за циљ да промовише Дарвинову теорију.

ФАЗА ШКРАБАЊА- ПОРЕЂЕЊЕ СА УМЕТНОШЋУ НАСТАЛОМ ПРЕ ПРАИСТОРИЈСКЕ УМЕТНОСТИ

Она је попут "уметности која је настала пре праисторијске уметности". Сами праисторијски цртежи далеко су од шкрабања, а и од сваке друге фазе развоја деçјег цртежа. То су ремек дела. Праисторијски цртежи само су на први поглед налик деçјим цртежима (неке касније фазе). Ипак, предпоставимо да је људска заједница, пре него што је изнедрила ствараоце и талентоване врачеве који су украсили зидове пећина, имала фазу у којој се још увек само шкрабало.

Као што су праисторијски људи цртали да би јели (цртали су због магијске потребе да би ухватили плен), тако и дете црта због унутрашње потребе која га подстиче да се искаже. У оба случаја имамо заиста дубок покретач који нагони на стварање. Није у питању само механичко повлачење линија, зато што из цртаћег средства произилази неки траг... да је то све, дете би врло брзо изгубило интересовање. Дете једноставно осећа "мучнину у стомаку" када није у ситуацији да црта, исто као што су и пећински људи осећали крчење црева када нису успевали да дођу до плена. Све те сјајне фигуре животиња рађене су у мраку. Интересантно је да на њима скоро и да нема људи. Или се појављују само понегде, представљени крајње једноставно. Зашто људи на тим цртежима нису битни? Само из једног разлога. Зато што нису били људождери. Јер да јесу, људе би нацртали исто толико пластично колико и животиње, да би их магијски привукли у домет својих копаља.

"Године 1885. откривена је пећина Алтамира у Сантандеру. Пећинска уметност имала је религијску употребу. У Алтамири су нађени цртежи бизона 38, 26 коња, 10 говеда, 14 коза, 63 јелена, 5 дивљих вепрова, 1 мамут, 1 лос, риба, дивља мачка, вук, 10 недефинисаних облика 9 људских фигура, неколико шака и око стотинак различитих знакова. Пећина је чувена по цртежима који су осликани на зидовима. Облици су цртани једни преко других, нема композиције, коришћене су земљане боје, а претпоставља се да је животињска маст коришћена као везиво.

Праисторијски уметник је сликао готово искључиво животиње које је ловио, тако да су на таваници у Алтамири насликани бизони, јелени, коњи, дивље свиње". (<http://sr.wikipedia.org-Paleolitska umetnost>)

РИТАМ

"Ритам представља динамичке односе и кретања унутар композиције и односи се на све ликовне елементе. Динамика подразумева убрзану промену елемената у њиховим односима, правцима кретања, понављањем, паузама, што зовемо ритам односа у композицији".(19. Методика ликовне културе, Мр. Љиљана Ерчевић, стр. 113, Уџбеник за наставнике и студенте, Београд, 1998.)

За фазу шкрабања код деце карактеристично је ритмичко понављање покрета, развијање моторике и радост која настаје откривањем писаног трага које оставља цртаће средство. Вероватно су и пећински људи тако кренули да стварају; узели су неку стену која оставља траг и открили да би могли да стварност прикажу и на неки други начин, сем путем гласовног споразумевања. Такође, ритмичко понављање покрета при повлачењу линија (репетиција) подсећа на ритам ударања у бубањ. Од ритма (у цртежу и музици) је све кренуло... Тог ритма никако да се ослободимо. А ми смо то полазиште у стварању, ту дивну увертуру у свет креативности произвели у његово наличје. Сада смо сви сведоци тортуре ритма.

Прати нас ритам живота; рађање, па после умирање. Добро, то је неизбежно...

Прати нас устаљен и врло често досадан ритам живота. Устајање, доручак, кафа, одлазак на посао, долазак кући, ручање (ако то нисмо обавили с ногу на путу за посао нпр.), гледање ТВ- а, вечера (обилна, масна и нездрава) и (касни) одлазак на спавање. То важи за оне који су у радном односу. Они који нису, прате следећи редослед. На око другачији а у суштини исти. Јер само се на око чини да запослени стигну негде даље од незапослених. И једни и други гледају у очи смрти као крајњем исходишту; само што први имају удобније путовање, а други имају привид да је боље онима другима. Редослед незапослених: устајање, доручак, кафа, кафа у граду, кафа код пријатеља, шетња или гледање ТВ- а, нервирање (оправдано) због ужаса у коме се налазе, можда по неки излазак, вечера и одлазак на спавање. Варијације на тему су свакако могуће и пожељне, јер нам свака дисонанција, макар и несвесна, у односу на устаљени ритам доноси освежење. Уметност је кренула од *пећинског сликарства*, посложњавала се до *високе ренесансе и барока*, и поново кренула да се поједностављује преко *импресионизма* до прочишћеног изражавања уметника кроз *знак*, до *апстракције*. Сада се уметници труде да се ослободе баласта знања стеченог кроз гледање, размишљање или на академији, како би били у што јачем дослуху са непатвореном и неокрњеном креативношћу датој им од Бога на рођењу. Пећински људи нису трпели баласт у виду принудног ритма живота. Они су били усаглашени са ритмом природе, сменом дана и ноћи и годишњих доба и вероватно миграцијама крда од којих су се хранили. Зато и сада када из својих фотела на National geographic гледамо номаде Татаре како и даље негују нит која их везује са ритмом природе, ону исту коју смо ми други напустили, нешто исконско што још није умрло, заигра за тренутак у нама... *"Пећина Ласко (фр. Grotte de Lascaux) налази се на југозападу Француске, до открића ове праисторијске Сикстинске капеле дошло је у августу 1940. године. У почетку огромна маса људи долази у обилазак ових мистериозних пећина, да би то резултирало пропадање боје на цртежима, наиме присуство хиљада људи у пећинама довело је до стварања зелених алги на цртежима. Било је потребно десет година за скидање алги са тих цртежа. Године 1963. долази до затварања пећина за јавност, и пећине су у том стању остале до данашњег дана. Данашњи посетиоци могу видети реплику пећине ископану недалеко од оригинала, а у којој су верно пресликани цртежи оригинала. Ласко своју славу дугује квалитету цртежа који су стари око 16-17.000 година. Укупна површина пећине је око 120 квадратних метара. Сматра се да су палеолитски људи у пећинама вршили магијске ритуале и плесове, као и да су у пећинама приношене жртве боговима. Дакле сматра се да су пећине имале религијски значај, па ако је тако вероватно су држане у тајности."* (<http://sr.wikipedia.org-Paleolitska umetnost>)

ЗАКЉУЧАК

"Знање" нас полако разара. Оно је у многим случајевима опасније од незнања. Када нешто знамо, одмах се појављује *его* и ми у ствари имамо само привид о неком (са)знању. И ма колико ми то оспоравали, у нашој свести је количина непознатог већа неколико милијарди пута од количине познатог; Нама је велики проблем што су нам сазнања о стварима постала битнија од самих ствари. Предубеђења су постала стварнија од стварности. Појмови су заменили реалност. Од када је настало клинасто писмо, у нашој свести константно јача важност знања и он добија на свом визуелној пластичности и графичкој сложености, претећи да га помешамо са стварним "појмом" у природи, који је у ствари и био повод за настајање знања. А ако мало дубље размислимо, било нам је довољно и клинасто писмо. Требали смо се као човечанство зауставити на њему. Сада машти једноставно више није остављен простор да постоји. Све је сувише објашњено и сувише тродимензионално презентовано. Раније је човек имао задатак: "Шта створити"? Сада прво има као обавезу: "Како заборавити познато", па тек онда "шта створити"? Чека нас дупли посао.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арнхајм, Р. За спас уметности: двадесетшест есеја, "Цицero", Београд, 2003.
2. Басара, С., "Изгубљени у самопослузи", Дерета, 2008. Београд
3. Калин, Б., Повијест филозофије, "Школска књига", Загреб, 1990.
4. Коларић, И., Логика, "Нај", Горњи Милановац, 2002
5. Нинковић, А., Филозофија, "Графос", Јагодина, 1998.
6. Смирн, Ј. Уметност под притиском, "Светови", Нови Сад, 2004.

INVESTIGATION OF PARENTS' ATTITUDES AND THEIR IMPACT ON SOCIOMETRIC STATUS OF THE CHILDREN

Ildiko Djokic, spec., Branko Medic, Doma Covic
College of Vocational Studies, Subotica

Abstract: Parental attitudes play an important role in determining children's attitudes and behavior. Children who have experienced success in later life often come from families where there were favorable attitudes toward their parents, and a healthy relationship between parent and child. Such attitudes also help create a strong relationship, a happy and satisfied child, structurally, emotionally and socially adaptable to new environments. In contrast, children who fail later on in life usually come from families where parents show unfavorable attitudes and unfavorable relationships to their children. Such a child is deprived of parental love and care, which in turn creates anxiety, fear and aggression toward parents and others. It is emotionally and socially maladjusted. Parents' attitudes directly influence the development of different forms of social behavior that ensures the social status in the group, and sociometric status. In an empirical study we conducted, we concluded that parents' attitudes affect the sociometric status and success of children in various activities of the group.

Keywords: family, parental attitudes, a mother, a child care center.

ИСПИТИВАЊЕ СТАВОВА РОДИТЕЉА И ЊИХОВ УТИЦАЈ НА СОЦИОМЕТРИЈСКИ СТАТУС ДЕЦЕ У ВРТИЋУ

Илдико Ђокић, спец., Бранко Медић, Дома Човић
Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме: Родитељски ставови имају значајну улогу у одређивању ставова и понашања детета. Деца која су доживела успех у каснијем животу, често потичу из породица где су постојали повољни ставови родитеља према њима, и здрав однос између родитеља и детета. Такви ставови и однос стварају сретно и задовољно дете, конструктивно, емоционално и социјално прилагодљиво. Насупрот томе, деца која не успевају су обично из породица где су заступљени неповољни родитељски ставови и неповољни однос између родитеља и детета. Такво дете је лишено љубави и пажње родитеља, што касније ствара немир, бојазан и агресивност према родитељима и другима. Оно је емоционално и социјално неприлагођено. Ставови родитеља утичу посредно на развој различитих облика социјалног понашања који осигуравају положај у групи, односно социометријски статус. У емпиријском истраживању које смо извршили дошли смо до закључка да ставови родитеља утичу на социометријски статус и успех детета у различитим активностима у групи.

Кључне речи: породица, родитељски ставови, мајка, дете, вртић.

FEMALE COMPOSERS' PRESENCE THROUGH THE AGES

Natasha Kostadinovic, M.Sc.

College of Vocational Studies, Subotica

Abstract: Occupation of a composer is gender-marked in the sense that a much smaller number of female composers have reached outstanding reputation to this day, which is certainly not the result of biological differences between the sexes. The situation has considerably changed in the world in the late 20th century, when the focus shifts to a greater presence of female composers, even on publicly discussed (for example, there were two festivals in Italy under the title "Women in Music": 10th - 21th of March in Rome and 20th - 26th of April in 1981 in Venice, where they presented a different composer, and one from Serbia - Mirjana Zivkovic).

The fact is that in Serbia, women are increasingly enrolling in composition studies (at the Faculty of Music in Belgrade and the Academy of Arts in Novi Sad). Therefore, in our national musical heritage we ought to review the role of women in developing and shaping the music in Serbia. The Line of successful and publicly recognized composers starts with Љубица Марич in the first half of the 20th century.

Worldwide, women have much earlier started to present themselves in the field of music production. The first known female composer in the history of classical music was Hildegard von Bingen (1098-1179) and is of particular importance for the female population in general, as she had founded, with other nuns as well, (in 1167) nursing home in Ejbington (Eibingen, Germany) against the prohibition for women to be teachers and have the authority-autonomy and independent life of the pope and the monarch. Although deeply rooted in Christian belief, in his writings, in spite of ecclesiastical prohibitions for women to express their views in writing about social issues, she criticized the pope and asked to denounce corruption among the clergy.

With her, slowly but successfully, the climb of female composers begins its journey.

Keywords: gender sensitivity, female composer in Serbia and worldwide success.

ПРИСУТНОСТ КОМПОЗИТОРКИ КРОЗ ВЕКОВЕ

Наташа Костадиновић, мр методике музичке наставе

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме: Професија композитор је родно обележена у том смислу што су знатно мањи број композиторки досегле изразит углед до данас, што свакако није резултат биолошке разлике међу половима. Ситуација се знатно мења у свету крајем 20. века, када се фокус помера ка већој присутности композиторки, чак се о томе и јавно расправља (на пример, одржана су два фестивала у Италији под називом „Жене у музици“: 10-21.3. у Риму и 20-26.4.1981. у Венецији где су представљене различите композиторке, а из Србије Мирјана Живковић).

Чињеница је да се у Србији жене све више уписују на студије композиције (на Факултету музичке уметности у Београду и на Академији уметности у Новом Саду), па предстоји и у домаћој музичкој баштини преиспитивање удела жена у развоју и обликовању музике у Србији. Линију успешних и јавно признатих композиторки започела је Љубица Марић у првој половини 20. века.

У свету, жене су много раније почеле да се исказују на пољу музичког стваралаштва. Прва позната композиторка у историји класичне музике Хилдегард фон Бинген (1098-1179) од нарочитог је значаја за женску популацију уопште, јер је заједно са другим часним сестрама основала (1167. године) сестринску кућу у Ејбингену (Еибинген, Немачка) и поред забране женама да буду наставнице и да имају ауторитет-аутономију и независни живот од папе и монарха. Иако дубоко укорењена у хришћанском веровању, у својим списима је, упркос црквеним забранама да се жене писмено изражавају о друштвеним темама, критиковала папу и тражила да осуди корупцију међу клерицима.

Са њом, полако али успешно, почиње успон композиторки.

Кључне речи: родна осетљивост, композиторке у Србији и свету, успех.

ATTITUDES OF PARENTS OF THE PRESCHOOLERS ON THE USAGE OF COMPUTERS

Eva Visnjic, spec., Djordje Covic, teacher
College of Vocational Studies, Subotica - Subotica

Abstract: In today's modern computer age, media change our minds rapidly in fastest way. It is even more so when we talk about preschool children. Their parents, members of their families and peers lead them into the shiny world of the computer screen. This paper, by the means of a questionnaire, is examining the attitudes of the parents of the preschoolers on the usage of computers (how much and how long such children use PCs at home). Parents have great responsibility when they present the computer world to their children. They have to show them the advantages as well as the potential dangers of excessive usage of PCs. Kindergarten teachers are there at hand to help parents and children in this sensitive field of the computer's influence.

Keywords: preschool child, parents, media, medium literacy, modern computer games.

МИШЉЕЊА И СТАВОВИ РОДИТЕЉА У ВЕЗИ СА КОРИШЋЕЊЕМ КОМПЈУТЕРА НА ПРЕДШКОЛСКОМ УЗРАСТУ

Ева Вишњић, спец., Ђорђе Човић, проф.раз.наставе
Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица, Суботица

Резиме: У данашњем компјутерском добу, медији најбрже мењају нашу свест. То је нарочито тако када се ради о предшколској деци коју у свет компјутера уводе родитељи, чланови породице и вршњаци. Овај рад помоћу упитника испитује мишљења и ставове родитеља предшколске деце о томе колико и како предшколци користе рачунар у својим домовима. На родитељима лежи велика одговорност да својој деци укажу не само на многобројне предности, погодности већ и на потенцијалне опасности од прекомерне употребе рачунара. На том важном задатку уз њих су и васпитачи.

Кључне речи: предшколско дете, родитељи, медији, медијска писменост, савремене компјутерске игре.

THE ROLE OF NURSERY TEACHERS IN ENCOURAGEMENT AND MONITORING OF CHILDREN'S ABILITIES IN PRESCHOOLS

Dr. Radenko S. Krulj - Full Professor, Dr. Zvezdan Arsic - Associate Professor
Serbian Academy of Education - Belgrade, Faculty of Philosophy - Kosovska Mitrovica

Abstract: The educational work with preschool children in Serbia has a long tradition. Beginning in 1863. when it was legalized, preschool period occupies an important place in our educational system. Of course, it is conducted in accordance with social needs, capacities and circumstances that have characterized certain periods of social development, but in its creation, most start from the fact that there is no age limit below which children cannot be educated and instructed.

Today, we are living in a time of such change, when no activity is to remain the same in the future, one in particular is gaining weight and importance. This is a business of an educator who is entrusted with the educational work in kindergartens and who monitors and encourages the development of children's physical, intellectual, spiritual, creative and other skills and in some way creates a development of the entire community.

Taking into account the above facts and findings, it is our intention in this work to point out the importance of the role of teachers in supporting and monitoring the development of children's skills in pre-modern conditions of life and work, as it is today, care and education of children in early childhood, their systematic monitoring and improving the quality of their development, is being (worldwide) recognized as a public good.

Keywords: preschool teacher, preschool, children, skills development.

УЛОГА ВАСПИТАЧА У ПОДСТИЦАЊУ И ПРАЋЕЊУ РАЗВОЈА ДЕЧЈИХ СПОСОБНОСТИ У ПРЕДШКОЛСКИМ УСТАНОВАМА

др Раденко С. Круљ - редовни професор, др Звездан Арсић - доцент
Српска академија образовања - Београд, Филозофски факултет - Косовска Митровица

Резиме: Васпитно-образовни рад са децом предшколског узраста у Србији, има дугу традицију. Почев од 1863. године када је озакоњено, предшколско васпитање, заузима важно место у нашем васпитно-образовном систему. Наравно, оно се одвијало у складу са друштвеним потребама, могућностима и околностима које су карактерисале поједине периоде друштвеног развоја, али се у његовом креирању, углавном, полазило од чињенице, да не постоји узрасна граница испод које дете не може да се васпитава и образује.

Данас, када живимо у времену таквих промена, када се ни за једну делатност не може са сигурношћу тврдити како ће изгледати у будућности, једна посебно добија на тежини и значају. То је делатност васпитача коме је поверено да кроз васпитно-образовни рад у предшколским установама прати и подстиче развој дејих физичких, интелектуалних, духовних, креативних, стваралачких и осталих способности и на изврстан начин креира развој читаве друштвене заједнице.

Уважавајући претходно наведене чињенице и констатације, намера нам је да у раду укажемо на значај улоге васпитача у подстицању и праћењу развоја дејих способности у предшколским установама у савременим условима живота и рада, будући да је данас нега, васпитање и образовање деце у раном детињству, њихово систематско праћење и квалитативно побољшање њиховог развоја, широм света прихваћено као јавно добро.

Кључне речи: Васпитач, предшколске установе, деца, способности, развој.

KINDERGARTEN TEACHER AS THE KEY FACTOR OF COMMUNICATION WITH THE PRESCHOOL CHILD AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Maja Stefanovic, graduate educator/master of scienceco-author, Nikola Acimovic, PhD

Director of the preschool institution "11 April" - Novi Beograd, lecturer at the school "College of Criminal Justice and Security" - Nis.

Abstract: In the modern information society, the society of knowledge and content, at the beginning of the second decade of the 21st century, there is a strong affirmation of the culture phenomena, and creative ability of the kindergarten teachers to communicate with the preschool children in the contemporary manner. The 21st century has introduced a new challenge for the educators in the pre-school educational system in the form of digital technology, which questions the current way of the communication with the preschool child. The strength and the proportions of this phenomenon fully confirm this. The whole system of the education in the 21st century is maintaining the upward trend. The proliferation of media content and channels changes the terms of the functioning of the educational system and demands of the kindergarten institutions to prepare children for the new information age. Preschool child of the new millennium – at the beginning of the second decade of the 21st century is user of mobile phones, games and the Internet. The need for creative play, creative expression, spiritual and cultural enrichment and preparation for school of the digital age, requires for the kindergarten teacher, as the key factor in the communication with children, to have specific professional creative skills and knowledge. An open question is how much will the communication aspects of the educators' work change under the influence of the modern media landscape, as well as the expectations in terms of the aesthetic and ethic aspect of their program development and content with the preschool children.

Keywords: communication, new media, creative kindergarten teacher, play, motivation.

ВАСПИТАЧ КЉУЧНИ ФАКТОР КОМУНИКАЦИЈЕ СА ПРЕДШКОЛСКИМ ДЕТЕТОМ НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА

Маја Стефановић, дипломирани васпитач/мастер, Аћимовић Никола доктор наука

Директор предшколске установе „11 АПРИЛ“ - Нови Београд, предавач на Високој школи струковних студија за криминалистику и безбедност - Ниш

Резиме: У савременом информатичком друштву, друштву знања и садржаја, на почетку друге деценије 21. века, долази до снажне афирмације феномена културних, односно креативних способности васпитача да савремено комуницирају са предшколским дететом. Двадесет први век, васпитачима у предшколско васпитно-образовном систему је донео нови изазов у виду дигиталне технологије, која у питање доводи досадашњи начин комуникације са предшколским дететом. Снага и димензије овог феномена то најпотпуније потврђују. Целокупан систем образовања у 21. веку је у порасту. Пролиферација медијских садржаја и канала, мења услове функционисања васпитно-образовног система и захтева од вртића да припремају децу за ново информацијско доба. Предшколско дете новог миленијума – на почетку друге деценије 21. века је корисник мобилног телефона, игрица и интернета. Потребе за креативном игром, стваралачким изражавањем, духовним и културним богаћењем и припремом за школу дигиталног доба, захтевају од васпитача као кључног фактора у комуникацији са децом и посебне професионалне креативне вештине и знања. Отворено питање је колико ће се под утицајем савременог медијског пејзажа модификовати комуникацијски аспекти рада васпитача, као и очекивања у смислу естетског и етичког аспекта њиховог програмског развоја и садржаја са предшколском децом.

Кључне речи: комуникација, нови медији, креативни васпитач, игра, мотивација

КОМУНИКАЦИЈА И НОВО ДОБА НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА

Почетком трећег миленијума, брзо преношење информација је планетарно а у електронским медијима - истовремено са догађањима. Остварило се - интернетом и другим електронским каналима - предвиђање Дона Хајсбита: „Улазимо у ново доба у коме је најважнији стратешки ресурс информација“.⁷⁵ Наука и технологија остварују нове могућности јавног комуницирања. Светска мрежа – интернет, обједињује својства и могућности свих медија, неизмерно ширећи простор за комуникацију. Свет се „може посматрати као безброј порука онима које то може занимати. Размена тих порука је оно што називамо комуникацијом“, тврди Норберт Винер.⁷⁶ Дигитална култура је социјални и културни феномен савремене ере. Живимо у свету у коме медији постају конститутивни део данашње реалности.

„Шта нам открива ова анализа? Открива нам да се можда рађа ново друштво, друштво прожето обавештењима, натопљено науком и техником, отворено према свету, обележено разноврсношћу личних ситуација, означено разноликошћу временских ритмова, друштво жељно знања и способности, друштво у вечном обнављању, у коме мноштво мушкараца и жена располажу – сваки, односно свака – делићем заједничке вештине, друштво које преиспитује своје постојање и своје судбине“⁷⁷ (Ј. Лесоурне)

У данашњем свету Хераклитова изрека да је једино промена стална, добија на актуелности више него икада раније. У доба информацијских друштава која воде у високоразвијену технолошку еру, многе земље су суочене с интезивним променама у свим

⁷⁵ Душан Ђурић, Новинарски лексикон, Београд, 2003., стр.148.

⁷⁶ Пол Вацлавик, Колико је стварно стварно, Нолит, Београд, 1987, стр.13.

⁷⁷ Ј. Лесоурне, Образовање: друштво, изазови 2000. године, Едука, Загреб, 1993, стр. 27

областима људског живота и рада.⁷⁸ Настанак интернета и дигитализација свакодневнице изнедрили су нове облике друштвених активности и поља деловања и комуникације.

Успешна комуникација је способност јасног и разумљивог изношења чињеница, информација и размишљања или – како би се у међународном пословном жаргону рекло – KISS (Keep It Short & Siple - будите кратки и једноставни). Овде је интересатно истраживање др Алберта Мехребијана (Albert Mehrabian), аутора књиге „Тихе поруке“, који износи податке свог истраживања: -55% осећања изражавамо невербално, - 45% вербално, при чему се 38% своди на изражавање гласом, а само 7% речима.⁷⁹ Значи, увиђа се значај начина на који је нешто речено.

Термин комуникација⁸⁰ потиче од латинског глагола communicare, који значи учинити заједничким, односно саопштити. Именица communicatio која је изведена из поменутог глагола означава заједницу, саобраћање и општење. Велики број дефиниција комуникације, (а два америчка теоретичара су их навели 126⁸¹), указује не само на сложеност и свеобухватност феномена о коме је реч, већ исто тако и на мноштво субдисциплина и специјалистичких теорија које за предмет истраживања имају комуникацију.⁸²

Комуникација је процес перманентне размене информација. Сходно Ласвеловој дефиницији масовне комуникације која се може артикулисати у 5 питања: ко каже, шта, путем ког канала, коме и са којим ефектом, комуникација садржи пет аспеката: пошиљаоца, поруку, медијум, примаоца и циљ (одредите). Не треба, међутим заборавити да се свака комуникација одвија у неком контексту, који може бити физички или друштвени. Процес комуницирања дефинисао је 1909. год. амерички психолог Чарлс Кули. “Комуницирање је механизам помоћу кога егзистирају и развијају се односи међу људима; тај механизам укључује у себе све симболе духа заједно са средствима њиховог понашања кроз простор и њихово одржавање у времену“.

ВРТИЋ ОТВОРЕН ПРЕДШКОЛСКИ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ СИСТЕМ МНОГОСТРУКИХ И РАЗНОВРСНИХ ПОТРЕБА

Целокупан систем образовања у 21. веку је у порасту. Пролиферација медијских садржаја и канала мења услове функционисања васпитно-образовног система и захтева од вртића и школа да припремају децу и ученике за ново информацијско доба. Вртићи и школе у 21. веку ће бити „друштва које уче, друштва разноликих и многоструких потреба“.⁸³ Другим речима, то значи да морамо децу учити актуелно потребним стварима.

Еминентни аутор стратегијског менаџмента I. Ansof истиче да „бућност постаје све комплекснија и мање предвидљива, те према томе, системи постају софистициранији и сваки допуњенији и проширенији у односу на предходне“.⁸⁴

За то ново друштво 21. века мораће се изграђивати нови васпитно-образовни систем, многострук у својим подручјима, у одабраним путевима, у својим садржајима, учесницима, који ће се моћи прилагодити разноликостима потражње. Тај васпитно-образовни систем ће се проналазити и стварати на темељу досадашњег искуства и садашњег система образовања и васпитања.

Оно треба бити „по мери детета“ (његових способности, знања, воље, афинитета и сл.), по мери друштва које га организује, те времена, тренутног и оног које тек долази.

Васпитање и образовање су сложени процеси, колико је сложен и сам човек. Ти процеси нужно морају пратити брзе промене у области науке, културе, технике и технологије – посебно у ери кибернетике (брз проток информација, брзе комуникације, нови системи). У свету и код нас преовлађују мишљења да у дејем вртићу треба акценат васпитног деловања ставити на остваривање социјалних, а не образовних задатака. У васпитно образовном раду, са дететом се мора „поступати са пуно обзира, стрпљиво, кратко – човечно“.

⁷⁸ Служећи се компаративном методом, др А.Херрера и др. П.Мандић у својој књизи „Образовање за 21 столеће“ кажу: „Ми видимо овај период у коме се испреплићу научноистраживачки рад, хуманистичке дисциплине и технолошка достигнућа на путу ка налажењу решења за проблеме целог света. Стога напори свих земаља, образовни циљеви, планови и програми и методологије треба да доведу до промена у политици, у садржају, у методама у друштвеном и културном контексту образовања како бисмо боље припремили младе и одрасле да буду грађани света.“

⁷⁹ Мића Јовановић Божинић и Ана Ланговић – Милићевић, Интеркултурни изазови глобализације, Мегатренд, Београд, 2009, стр.29

⁸⁰ Комуникација (лат. „communicatio“) значи саопштавање, саопштење, објављивање, изношење, опхођење, општење, дописивање, додиривање, саобраћај, саобраћајницу, везу... Вујакија М., Лексикон страних речи и израза, Просвета, Београд, 1980, стр.45

⁸¹ Dancel/Larson, the Functio of Human Communication: A theoretic Approach, Hol/ Reinhart/Vinston, USA, 1976.

⁸² Мноштво различитих дефиниција комуникације указује, међутим, не само на сложеност самог процеса општења, већ и на неке особености савремених теорија комуникације. Једна од њих се односи превасходно на чињеницу да је и сама реч „комуникација“ вишезначна и да има различите употребе у свакодневном говору. Тако се значења ових термина, дакле и глагола комуницирати и именице комуникација, протежу од саопштавања, јављања, обавештавања, преношења, споразумевања, размене мисли, идеја, осећања, преко преношења порука, информација, па све до разговора, разумевања, духовног дружења, па чак и слагања (са другим).

⁸³ С. Качапор/Н. Вилотијевић, Школска и породична педагогија, „Братис“ Ужице, стр.297.

⁸⁴ Ansof H.I., Edwrd J. McDonnel, Implanting Strategic Menagement, Prentice Hall, 1990., str.12.

ВАСПИТАЧ КЉУЧНИ ФАКТОР У КОМУНИКАЦИЈИ СА ПРЕДШКОЛСКИМ ДЕТЕТОМ ДИГИТАЛНОГ ДОБА

Савремени живот на почетку друге деценије 21. века, у друштвеним, породичним или индивидуалним оквирима, постаје из дана у дан све више „техницизиран“ и „дигитално организован, без обзира на то да ли су у питању породични дом, предшколске васпитно-образовне установе, радно место. Таква природа савременог живота са сталним порастом његове техничке основе, захтева од васпитача у предшколским установама и родитеља детета адекватну техничку културу, чије усвајање представља перманентни процес, неодвојив од процеса васпитања и образовања предшколског детета.

Чињеница је да се од васпитача у предшколско-васпитним установама на почетку друге деценије 21. века очекује поред опитних знања и уживих професионалних вештина и способности да буде „дигитално писмен“. Културне и изражајне могућности савременог детета које расте ослушкује и усваја, битно су проширене. Модерна технологија комуницирања је повећала расположив културни комуникативни потенцијал предшколског детета и васпитача као услова развоја дечијег стваралаштва.

Креативни⁸⁵ васпитач као услов дететовог стваралаштва представља велику подршку целокупној породици градећи са родитељима партнерски однос који почива на ауторитету, поштовању, искрености и доследности. Он мора, на то га присиљава савременост, уважавати настале снажне убрзане промене у свим областима комуницирања.

Покретање и ослобађање неисцрпних латентних потенцијала деце, за један нови начин мишљења, деловања и решавања изазова и проблема што их намеће 21. век, може само ефикасно комуницирање са дететом од старне васпитача. Реч је дакле о новом детету (које више зна, може и жели), новом квалитету васпитавања и образовања, живљења и стварања коју доноси ново доба. Богаћење и оплемењивање духовног крајолика предшколског детета може се постићи креативном и ефикасном комуникацијом у процесу сазнања, постављањем питања тако да научено с разумевањем постаје садржајно конкретно у хијерархији усвојених појмова и довољно уопштено у извођењу нових односа, путем дидактичких радњи, истраживачко и логичко-математичке и животне активности.

Дете на почетку 21. века је запљуснуто огромном количином информација. Спољни свет дражи дететова чула преко којих оно осећа појединачне особине неког предмета. Говор има изузетан значај у интелектуалном развоју детета, а улога родитеља у периоду кад дете започиње и уобличава свој говор је огромна и врло одговорна. Што је дететов речник богатији, то је оно мисаоно развијеније.

КАКО КОМУНИЦИРАТИ СА ДЕТЕТОМ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА У НОВОМ ДОБУ НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА

Једна од кључних речи у сваком језику је **како?** Та реч не носи увек плод мудрости, али садржи клицу зрелости. Када је изговоримо у њој је садржан читав један свет могућности за плодан и кретиван рад с дететом. Улива наду, развија и јача свест о значају комуникације с дететом. Моћи, смети, волети, хтети као што каже песник Душко Радовић су изузетно важне речи у комуникацији одраслог са дететом – јер га охрабрују у његовим покушајима да пронађе своје место у свету.

Не заборавите никад, испред вас и ваших очију расте и развија се савршенство живота. Снага тог малог, отвореног бића у стању је да помера светове али његова осетљивост на равнодушност, лошу процену или наметљивост је огромна. Зато опрезно. Прихватите одговорност у комуникацији са предшколцем. То не боли. Зато започните комуникацију увек са да. Тако се понекад лакше каже и не. **Ово је ера како?**

Дете од рођења комуницира са околином кроз покрет, песму, цртеж, смех и сузе. Начин који бира да пошаље поруке, канал кроз који тече интерактивна комуникација: **њено савршенство игра.**

Огроман је значај игре⁸⁶ у развоју детета. У игри оно испољава своју мисаону, емоционалну и конативну димензију, померајући је унапред и тако развијајући. Комуникација јесте игра, и то духовна игра. Ђуро Шуињић сјајно примећује: „Дете није довршено биће, оно је увек на путу до пуноће свога бића“.⁸⁷

⁸⁵ Креативност је суштински врло тешко и врло лако дефинисати. Она може да преставља способност да направимо нешто потпуно ново или да постојеће елементе искombинујемо тако да створимо ново и аутентично дело. У етимолошком смислу, термин креативност потиче од латинског корена *creatus*, са значењем „расти, израсати“. квалитет креативног у медијској продукцији можда добро одређује Бал (францис Балле) када истиће да „до појаве радија око 1920. године, а затим телевизије између 1945 и 1955. године па све до 1960. године, штампана и нови медији међусобно деле улогу и труде се да што боље испу, не свој део задатка: информација је припадала штампи, музика и забава радију, а филм телевизији“. Бал Ф. Моћ медија *Clio*, Београд, 1997. С аспекта теорије стваралаштва креативност је : оригиналност, флексибилност, стваралчка фантазија, флуентност идеја, откривање, формулисање и решавање проблема ...

⁸⁶ Предшколско дете је мајстор игре кроз коју врло дефинисано шаље поруку о томе: **Ко је? Шта жели? Шта мисли? Како се осећа?** Кроз овај канал добија одговоре на сва своја постављена и непостављена питања, сазнаје с ким има посла, да ли му то одговара и ли не. Играјући се, дете биће – машта, и у исто време ствара један нови свет. Игра је врста уметности у којој се не копира него ствара нова реалност. Учесници у игри налазе се у различитим улогама које тумаче према својој замисли или према напред утврђеним правилима.

⁸⁷ Ђуро Шуињић, Дијалог и толеранција, Чигоја, Београд, стр. 27.

У савременим условима, мотивација постаје све више значајна вештина којом васпитачи ефикасно морају да овладају како би били успешни у реализацији васпитно образовног рада са предшколском децом у вртићима. Васпитачи се морају користити различитим стратегијама да би мотивисали дете у васпитно-образовним установама предшколског система.

Ослобађање перцепције, проширење свести, детаљније а једноставније поимање онога у нама и око нас, нова повезивања, и корак ка стваралаштву добија свој пуни израз у новом, смелом и неопходном чину комуницирања са децом предшколског узраста у васпитно-образовним установама.

Унесите промене комуникацијског пулса, посебно у домену вербалне и невербалне комуникације, у чијем се дијалогу обликује васпитавање и образовање детета.

ЗАКЉУЧАК

Савремени свет је већ испољио своје основно обележје – акцелеративно мењање у свим сферама своје егзистенције: у социјално-политичкој, социјално-радној, економској, образовно-васпитној и културној. Морамо знати да будућност носи са собом промене, време информације и технологије траже знања, вештине и креативне активности васпитача. Мултидисциплинарни и партиципативни, објективни приступ предшколском детету на почетку друге деценије 21. века и разноврсност комуникација и информација је најважнији однос васпитача у циљу да се код детета изгради мултиперспективност. Овакав приступ васпитача у комуникацији са предшколским дететом од круцијалног је значаја за развијање свести о потреби одрживости толератног и демократског друштва које се сматра нужним у модерном свету.

Од нас самих/васпитача зависи да ли ћемо технолошки напредак искористити за унапређење нашег реалитета у васпитно-образовном раду са предшколском децом или ћемо дозволити да комуницирамо са децом као пре новог миленијума. Проширење свести детета, експлицитно се ствара проширеним поимањем комуникације са предшколском децом на почетку друге деценије 21. века.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ansof H.I., Edwrd J. McDonnel, Implanting Strategic Menagement, Prentice Hall, 1990., str.12.
2. Dance/Parson, The Funkcije of Human Commynication: A theoretincit Approach, Hoh/Reinhart/Vinston, USA, 1976.
3. Drucher F.P., Менаџмент за будућност, Грмеч – Привредни преглед, Београд, 1995.
4. Гера И., Васпитач и породица у комуникацији, педагошка стварност, 7-8/1990
5. Ђурић Душан, Новинарски лексикон, Београд, 2003., стр.148
6. Еко У., Култура, Информација, Комуникација, Београд, 1974.
7. Локић Д., и Микић А., Маркетинг Комуникације, Београд, 2008.
8. Мандић Т., Комуникологија, психологија комуникације, Београд, 1995.
9. Саит К./Н., Вилотијевић, Школска и породична педагогија, „Братис“ – Ужице.
10. Стојковић, Б., Идентитет и комуникација, Чигоја, Београд, 2002.
11. Симо Елаковић, Пословна етика и комуницирање, Београд, 2008.
12. Томић.З., Комуникација и јавност, Филолошки факултет, Универзитет у Београду, 2004.
13. Шушњић Ђ. ,, Дијалог и толеранција, Чигоја, Београд, стр. 27

METHODS OF LEARNING PHRASEOLOGICAL UNITS

Svetlana Viktorovna Sysoeva, Candidate of pedagogic sciences, Associate professor
Russia, Ryazan State University named for S. A. Esenin

Abstract: The Article deals with the basic methods and ways used for explanation, revision and actuation of figural expressions in the speech of the students. We mark out theoretical, theoretical-practical and practical methods of teaching the Russian language. The choice of a definite method depends on specific conditions and the aims the teacher sets himself in each special case.

Keywords: phraseological units, methods and ways of teaching the Russian language, theoretical methods, theoretical-practical methods, practical methods.

МЕТОДЫ ИЗУЧЕНИЯ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ

Светлана Викторовна Сысоева кандидат педагогических наук, доцент
Россия, Рязанский государственный университет имени С.А. Есенина

Аннотация: В статье рассматриваются основные методы и приёмы, используемые для объяснения, закрепления и активизации в речи учащихся образных выражений. Мы выделяем теоретические, теоретико-практические и практические методы обучения русскому языку. Выбор определённого метода зависит от конкретных условий и тех целей, которые ставит перед собой учитель в каждом отдельном случае.

Ключевые слова: фразеологизмы, методы и приёмы обучения русскому языку, теоретические методы, теоретико-практические методы, практические методы.

Под методами, вслед за М.Р. Львовым, мы понимаем «способы взаимодействия учителя и учащихся при руководящей роли учителя, направленные на достижение целей обучения» [1, с.121]. При отборе методов изучения фразеологических единиц мы использовали классификацию методов обучения русскому языку, предложенную Л.П. Федоренко [3, с.104-131]. Она различает теоретические, теоретико-практические и практические методы.

Теоретические методы

1. Метод сообщения – «основной метод ознакомления учеников с лингвистическими единицами» [3, с.106]. Метод сообщения реализуется, по мнению Л.П. Федоренко, тремя приёмами. Один из них – приём предметных действий – «состоит в том, что учитель показывает ученикам ... те единицы языка, которые подлежат изучению, и одновременно называет их соответствующим термином». Используя этот приём, можно организовать первичное ознакомление с фразеологизмами (введение понятия «фразеологизм», указание основных признаков устойчивых сочетаний и т.д.).

- На доске запись:

У мастера были золотые руки.

– Ученик читал рассказ, ему встретилось такое предложение, и он подумал, что руки мастера сделаны из золота. А как вы понимаете это выражение? (Если дети не могут объяснить, то объясняет учитель).

В русском языке есть сочетания слов, которые нельзя разрывать, они имеют одно целостное значение. Например, нужно сказать, что мы очень рано встали. Для этого мы используем выражение *чуть свет*. Такое выражение называется **фразеологизмом**.

Слова теряют свои прежние значения, становясь фразеологизмом. Фразеологизмы нельзя составить самому, их нужно запоминать. Русский язык очень богат фразеологическими оборотами. К ним относят пословицы, поговорки, меткие, яркие выражения, ставшие крылатыми. Источники фразеологических оборотов различны. Одни из них возникли на основе наблюдений человека над общественными и природными явлениями («*Много снега – много хлеба, много воды – много трав*»); другие связаны с мифологией и реальными историческими событиями («*Пусто, словно Мамай прошёл*», «*Масленица без блинов, именины без пирогов не бывают*»); третьи вышли из песен, сказок, загадок, литературных произведений («*Страшнее кошки зверя нет*»).

Фразеологические обороты украшают речь, делают её выразительной, образной. Чем больше вы их будете знать, тем точнее и красочнее сможете выразить свою мысль.

2. Метод беседы: «учитель с помощью вопросов подводит детей к тому, чтобы они, анализируя данный языковой материал, самостоятельно заметили существенные признаки изучаемого явления» [3, с.108].

Особый интерес у обучаемых вызывают упражнения, в которых осознанию смысла фразеологизма помогает рисунок: фразеологизм соотносится с рисунком, отражающим прямое значение сочетания слов. В ходе беседы под руководством учителя дети должны выяснить, соответствует ли рисунок смыслу этого выражения.

Беседа может быть построена следующим образом.

- – В одном классе учительница дала задание: к выражению *спустя рукава* нарисовать иллюстрацию. Вот что получилось у Вани. (Учитель показывает рисунок, на котором изображён мальчик в рубашке с очень длинными рукавами. Если нет заготовленного рисунка, можно вербально его описать).

– Соответствует ли рисунок смыслу этого выражения?

– А что, по-вашему, означает это выражение?

– Как вы думаете, можно ли в этом выражении заменить первое слово на синонимичное, сказать, например, не *спустя рукава*, а *опустив рукава*? Почему нельзя?

– А как мы скажем о человеке, который работает хорошо, усердно, в полную силу?

– Знаете ли вы откуда пошли выражения *спустя рукава* и *засучив рукава*? (Так как этимологический анализ этих выражений помогает усвоению их значения, считаем необходимым дать исторический комментарий: «Возникли эти выражения в те далёкие времена, когда русские носили одежду с очень длинными рукавами: у мужчин они достигали 95 см, а у женщин были длиннее на 40 см. Чтобы работать, рукава надо было засучить, то есть подвернуть. Народ приметил это и стал говорить о людях, которые делали что-то лениво, нехотя, медленно, что они работают спустя рукава. О споре, умелом работнике и теперь говорят, что он работает засучив рукава»).

Для проведения аналогичной работы могут быть взяты выражения: *два сапога – пара*, *море по колено*, *как с гуся вода* и т.п.

3. Метод чтения учебника «предполагает добывание знаний из книги самими учащимися» [3, с.109]. Это может быть чтение справочного материала по фразеологии, помещённого в учебниках, пособиях, словарях и в другой справочной литературе для учащихся.

Как отмечает Л.П. Федоренко, теоретическими методами обучения нельзя ограничиться. Необходимо закрепление, которое выполняется теоретико-практическими методами.

Теоретико-практические методы

1. Метод наблюдения применительно к лексико-фразеологической работе выполняется приёмом выписывания форм из текста и приёмом классификаций, предложенных в числе других Л.П. Федоренко [3, с.111].

Приём выписывания заданных форм из текста представляет собой следующее: учитель предлагает ученикам выписать из текста устойчивые сочетания.

- Прочитайте стихотворение. Выпишите из него фразеологизмы и объясните их смысл.

Дружнее этих двух ребят

На свете не найдёшь.

О них обычно говорят:

Водой не разольёшь.

Ежатики – детки хоть куда,

И что же тут дивиться?

Ведь мама держит их всегда

В ежовых рукавицах.

Приём классификаций – это языковая работа, состоящая в том, что учащиеся выписывают из текстов фразеологизмы в заданной последовательности или распределяют их в 2-3 колонки.

- Укажите сначала фразеологизмы со значением «обманывать», затем со значением «обманывать» и, наконец, со значением «быстро». Выпишите их в три колонки.

Сломать голову, сидеть сложа руки, втирать очки, во все лопатки, лодыря корчить, бить баклуши, водить за нос, во весь дух, собак гонять, вводить в заблуждение, высунув язык, со всех ног.

Можно предложить учащимся задание на классификацию фразеологизмов по различным признакам. Например, записать обороты со словами: *голова, нос, глаз, ухо, зуб, язык, рука, нога*.

Интересным и полезным видом фразеологической работы является составление учащимися индивидуальных тематических словариков, в которые можно записывать пословицы и поговорки на темы нравственного характера.

2. Реконструирование – это видоизменение текста. Здесь можно использовать следующие упражнения: распространение предложения данными фразеологизмами, замена свободных словосочетаний фразеологизмами, замена фразеологизмов в авторской речи свободными словосочетаниями, сравнение двух текстов (авторского и своего).

- Замените подчёркнутые свободные словосочетания фразеологизмами, данными в словах для справок.

Он всё умеет делать. Мы занимаемся пустым делом. Мать меня очень любит. И пошёл он сам не зная куда. Он работает очень плохо.

Слова для справок: *спустя рукава, мастер на все руки, во мне души не чает, переливаем из пустого в порожнее, куда глаза глядят.*

При чтении «Сказки о рыбаке и рыбке» А.С. Пушкина учащиеся встречаются со следующими устойчивыми выражениями: *нет уж и следа, на чём свет стоит, белены объелась, бог с тобой, так и быть, быть на посылках*. В сказке рождается новый фразеологизм – *остаться у разбитого корыта*. Фразеологизмы комментируются по ходу чтения: *а землянки нет уж и следа – землянка пропала; на чём свет стоит мужа ругает – ругает сильно* и т.д. Потом даётся задание:

- Замените фразеологизмы, используемые А.С. Пушкиным, свободными сочетаниями и посмотрите, как меняется текст.

Это упражнение помогает детям понять роль фразеологических средств в тексте, увидеть богатство их эмоциональных оттенков.

3. Конструирование текста. В процессе «конструирования» учащиеся объединяют части в целое, строят из отдельных языковых форм предложения, фразы, связные тексты. Целесообразно дать задание на подбор синонимов (лексических или фразеологических). На этапе закрепления фразеологизмов и активизации их в речи можно предложить для «редактирования» текст, в котором фразеологические единицы искажены:

- Петя хотел «блеснуть» знанием устойчивых выражений. Вот что у него получилось.

Мой друг Лёня – алмазный человек. Он всем помогает. Мы с ним часто вместе готовим домашнее задание. Он живёт в пяти шагах от моего дома. Когда я получаю хорошую отметку, Лёня на десятом небе. Трудно рассказать о хорошем человеке в трёх словах.

Найдите выражения, которые искажил Петя, и исправьте их.

Практические методы

Сочинение – это один из практических методов, с помощью которого вырабатывается у учащихся чувство языка.

На завершающем этапе обучения учащиеся пишут сочинения на нравственные темы, используя изученные фразеологизмы. К сожалению, в школе не так часто используется такая форма работы, как сочинение по пословице или сочинение на определённую тему с заданием включить в речь предложенную группу пословиц, поговорок или других устойчивых сочетаний. На важность этого вида работы указывал ещё Л.Н. Толстой: он описал проведение детского сочинения по пословице «Ложкой кормит, а стеблем глаз колет», отметив, что дети проявляют самостоятельность мысли, а вся работа в целом оказывает воспитательное влияние [2, с.271-278].

Целесообразно практиковать сочинения малых форм, используя следующие виды работ: 1) сочинение с использованием опорных фразеологизмов; 2) сочинение по предложенному фразеологизму как заголовку; 3) сочинение на данную тему с использованием своих фразеологизмов.

При написании сочинений по предложенному фразеологизму в качестве заголовка предлагается пословица. Перед учащимися ставится цель раскрыть в сочинении смысл фразеологизма-заголовка. Ученики получают только тему и сами должны продумать сюжет, план сочинения, фактический материал, уместные фразеологические обороты. Приведём пример работы над таким сочинением. Накануне сочинения по пословице «*Без труда не вынешь и рыбку из пруда*» учитель проводит беседу с учащимися о роли труда в жизни человека, коллективно вспоминаются устойчивые сочетания, отвечающие этой теме, например: *бить баклуши, засучив рукава, дело мастера боится, человек делом славится, работай до поту – поешь в охоту* и др. Некоторые из этих выражений могут быть использованы в сочинении.

Можно предложить написание сочинений по пословицам «*Под лежащий камень вода не течёт*», «*Всякий человек в деле познаётся*», «*Цыплят по осени считают*», «*За двумя зайцами погонишься – ни одного не поймаешь*», «*Дружба в делах помощница*», «*Маленькое дело лучше большого безделья*».

Таковы основные методы и приёмы, которые мы используем для объяснения, закрепления и активизации в речи учащихся образных выражений. Выбор определённого метода зависит от конкретных условий и тех целей, которые ставит перед собой учитель в каждом отдельном случае (только ли объяснение значения фразеологизма или объяснение и последовательное закрепление, активизация в речи образных выражений). Чаще всего используется несколько методов и приёмов одновременно (например, методы наблюдения, беседы и реконструирования текста), так как конечной целью нашей работы является речевое развитие учащихся.

ЛИТЕРАТУРА

1. Львов М.Р. Словарь-справочник по методике русского языка. – Изд. второе, испр. и доп. – М.: РОСТ СКРИН, 1997. – 256 с.
2. Толстой Л.Н. Педагогические сочинения. - М.: Педагогика, 1989. –544 с.
3. Федоренко Л.П. Закономерности усвоения родной речи. – М.: Просвещение, 1984. – 160 с.

STUDY OF SOCIAL PROBLEMS OF CHILD AND YOUTH

LA Baykova, doctor of pedagogical sciences, professor, director

Institute of Psychology, pedagogy and social work Ryazan State University named after SA Esenina

Abstract: The article is devoted to the actual problem of psychology – the investigation of the aspects of the human health. The investigation has been done according to metasystematic approach. The main science significance of the research is the definition of social health as a state of harmony between human sense of life and his activity that stimulates his self-actualization and humanical development of the community and the society. The criterions of this phenomenon are: the social-psychological adaptation, the social trend; the self-actualization. It's stated that each youngster has social health, if the diagnostic results show balanced combination of the indexes named in this article.

Keywords: metasystematic approach, human health, social-psychological adaptation, social trend; self-actualization.

ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО ЗДОРОВЬЯ ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ

Л.А. Байкова, доктор педагогических наук, профессор, директор

Института психологии, педагогики и социальной работы Рязанского государственного университета имени С.А. Есенина

Аннотация: Статья кратко отражает авторскую концепцию, построенную на идеях метасистемного подхода, а также идей А.В. Петровского и В.А. Петровского о трехуровневой теории личности, которая позволяет теоретически обосновать критерии и показатели социального здоровья, что дает основания для отбора методик психодиагностики социального здоровья разных возрастных групп детей и молодежи.

Ключевые слова: социальное здоровье, психология здоровья, метасистемный подход, критерии и показатели социального здоровья, социальная направленность, социальная активность, самоактуализация.

Определение сущности социального здоровья, его критериев и показателей в разные возрастные периоды является одной из исследовательских задач, решение которой поможет осуществлять мониторинг эффективности государственных мероприятий, направленных на обеспечение повышения уровня благосостояния людей, динамику развития общества в целом, а также эффективность любых образовательных систем. Данная проблема находит свое неоднозначное решение в контексте научного направления «Психология здоровья», интенсивно развивающегося за рубежом и в России (Б.С. Братусь, О.С. Васильева, И.В. Дубровина, О.И. Даниленко, Г.С. Никифоров, Л.В. Куликов, О.В. Хухлаева, Ф.Р. Филатов, М.Ф. Секач, В.И. Слободчиков и др.). Отечественные ученые используют понятия «психическое здоровье» (Б.С. Братусь), «психологическое здоровье» (И.В. Дубровина). Понятие «социальное здоровье личности» используется очень редко и слабо разработано. Так, в монографии «Психология здоровья» под редакцией Г.С. Никифорова [10 «социальное здоровье» рассматривается только как здоровье общества.

Использование термина «социальное здоровье человека» позволит диагностировать эффективность воспитания и социализации, процесса социального развития ребенка, подростка, юношей и девушек. В нашей концепции [2 метасистемный подход является методологическим основанием для объяснения феномена «социальное здоровье» и разработки теоретической модели взаимосвязи психического, психологического и социального здоровья. Выделяют метасистемный уровень (Карпов А.В.) в организации психики, который является высшим уровнем, но и открытым, т.е. через него система взаимодействует с иными системами и развивается в таком взаимодействии. «Метасистемный» означает, что данная сущность и принадлежит системе, и лежит вне ее. Понятием метасистемности обозначается сам факт включенности той или иной системы в иные системы более высоких порядков, а также ее взаимодействия с ними [4]. Таким образом, «социальное здоровье человека» можно рассматривать как метасистемный уровень в структуре его здоровья. Социальное здоровье в контексте метасистемного подхода отражает внешнесистемные отношения личности со средой. Оно как компонент принадлежит системе внутреннего мира человека и в то же время относится к системе социальной среды – как ее следствие и причина. В разработанной нами теоретической модели здоровой личности ядром является психическое здоровье, являющееся основанием для психологического здоровья, которое, в свою очередь, детерминирует социальное здоровье человека. Взаимосвязь этих уровней здоровья синергетична – состояние и изменение каждого уровня обусловлено характеристиками других уровней.

Иерархическая структура уровней здоровья личности выстроена нами в соответствии с идеями В.А. Петровского и А. В. Петровского [5;6;7;8] о личности, определяющейся опосредованно через изменение бытия других людей, с которыми человек вступает в общение и совместную деятельность. Трехмерная структура личности включает интраиндивидуальную, интериндивидуальную и метаиндивидуальную подсистемы. На интраиндивидуальном уровне личность рассматривается в аспекте ее индивидуальной индивидуальности, «личностное оказывается погруженным в непосредственное пространство бытия индивида, а он сам выступает перед нами как единственный носитель своей личности». Интраиндивидуальные свойства: структура характера, особенности темперамента, способности, психические процессы. Состояние гармонии свойств интраиндивидуального уровня мы определяем как психическое здоровье. Интериндивидуальная личностная подсистема заключается в интерпретации личности в системе взаимоотношений людей, в пространстве межличностных связей. Состояние гармонии элементов этой подсистемы характеризуется нами понятием «психологическое здоровье». Метаиндивидуальная личностная подсистема проявляется в идеальной представленности индивида в других людях как его инобытие в них, а также в себе самом как «другом». Осуществляется «вклад» одного индивида в другого как эффект воздействия, изменения поведения и сознания другого, которые значимы для самоопределения другого. Речь идет об активном процессе, о своего рода «продолжении себя в другом». «Отражаясь в индивиде, другой человек выступает как деятельностное начало, меняющее взгляд этого индивида на

вещи, формирующее у него новые побуждения, ставящее перед ним новые цели...». На этом уровне происходит персонализация, «процесс, в результате которого субъект получает идеальную представленность в жизнедеятельности других людей и может выступить в общественной жизни как личность» (В.А. Петровский). Состояние гармонии взаимосвязи компонентов структуры метаиндивидуальной личностной подсистемы может быть определено как социальное здоровье.

В нашей концепции [2] «социальное здоровье» определяется как гармония личностных смыслов человека, взаимодействия его с другими людьми и деятельности, которая способствует не только самоактуализации личности, но и позитивному развитию других людей, гуманизации социума и общества в целом. Социальное здоровье рассматривается нами как оптимальное сочетание гармоний – гармонии личностных смыслов, деятельности, общения и гармонии человека с социумом, способствующее позитивному развитию личности и общества. Таким образом, психическое здоровье личности, является базой для психологического здоровья, которое, в свою очередь, выступает основанием для социального здоровья человека. Гипотетически основными критериями социального здоровья являются: социально-психологическая адаптированность; самоактуализация; социальная направленность, в основе которой лежат общечеловеческие ценности. Эти критерии выступают основанием для определения показателей социального здоровья разных возрастных групп. В своей совокупности показатели дают исследователю возможность выявить тенденции в развитии личности, предвидеть и предупреждать девиантное поведение, выявлять психолого-педагогические проблемы в здоровье личности детей и учащейся молодежи.

Показатели социального здоровья подростков (12-14 лет). Показатели критерия «социально-психологическая адаптированность»: ценностные ориентации, адекватные общечеловеческим ценностям, умения сотрудничать, вести диалог, разрешать конфликты на основе сотрудничества. Показатели критерия «самоактуализация»: готовность к самопознанию и саморазвитию, субъектная позиция в общении и совместной социально значимой деятельности (умения целеполагания, планирования, самоконтроля и саморегуляции), креативность. Показатели критерия «социальная направленность»: социальная мотивация, социальная активность, нравственная самооценка.

Показатели социального здоровья старших подростков (15-17). Показатели критерия «социально-психологическая адаптированность»: ценностные ориентации, адекватные общечеловеческим ценностям, наличие достаточно широкого спектра личностно значимых позитивных ценностей; адекватная нравственная самооценка, позитивное принятие себя и других, чувство собственного достоинства; нравственный идеал, рефлексивные умения. Показатели критерия «самоактуализация»: готовность к саморазвитию; успешно осуществляет самоопределение, которое характеризуется следующими признаками: переживание осмысленности своей жизни; размышление о смысле жизни, наличие интереса к этой проблеме и ее обсуждение; креативность, видение себя в будущем, долговременное планирование; привлекательная эмоциональная окрашенность будущего. Показатели критерия «социальная направленность»: социальная активность и социальная мотивация, опора на свои собственные силы, а не на внешние обстоятельства; профессиональное самоопределение на основе трудовых ценностных ориентаций, приоритетными из которых являются труд на благо общества, профессия как средство самореализации, проецирование в будущее определенной нравственной позиции; наличие представлений о путях достижения этих целей (организованность временного будущего).

Показатели социального здоровья 18-24-летних юношей и девушек – гармонизация показателей социально-психологической адаптированности, социальной направленности и самоактуализации, проявляющаяся: адаптированность личности как согласованность личностных тенденций с требованиями окружающей среды; реалистичная оценка себя и окружающей действительности, позитивное принятие себя (позитивная Я-концепция) в сочетании с позитивным принятием других, уровень осмысленности жизни, открытость реальной практике деятельности и отношений, понимание своих проблем и стремление справиться с ними, личностная активность, саморазвитие и самореализация в социальных сферах в сочетании с восприятием своей жизни как интересного эмоционально насыщенного процесса, социальная компетентность и гражданская позиция, креативность в саморазвитии и самореализации; наличие смысложизненных ориентаций, связанных с позитивным развитием социума и общества в целом, восприятие себя как сильной личности, обладающей свободой выбора и ответственностью за свои действия и поступки, персонализация, позитивный духовный «вклад» в других и тем самым в социум, выбранная профессия выступает как средство саморазвития и самореализации через внесение своего вклада в развитие общества.

Данные критерии и показатели стали основанием для разработки пакетов методик диагностики социального здоровья детей разных возрастных групп, которые прошли успешную апробацию в образовательных учреждениях (школах, ССУЗах, ВУЗах).

ЛИТЕРАТУРА

1. Большой психологический словарь [Текст] / Под ред. Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко. М.; – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 672 с.
2. Байкова Л.А. Социальное здоровье детей и молодежи: методология, теория и практика [Текст]: Монография. Рязань: РГУ имени С.А. Есенина, 2011. – 228 с.
3. Васильева О.С., Филатов Ф. Р. Психология здоровья. Феномен здоровья в культуре. Психологической науке и обыденном сознании [Текст]. – Рн/Д: Мини Тайп, 2005. – 479 с.
4. Карпов А.В. Метасистемная организация уровней структур психики [Текст]. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. – 504 с.
5. Петровский, А.В. Личность. Деятельность. Коллектив [Текст] / А.В. Петровский. – М. : Политиздат, 1982. – 255 с.
6. Петровский, А.В. Возможности и пути построения общепсихологической теории личности [Текст] // Вопросы психологии. – 1987. – № 2.
7. Петровский, А.В., Петровский В.А. Индивид и его потребность быть
8. Личностью [Текст] // Вопросы философии. – 1982. – №3. – С.44-53.

9. Петровский, В.А. К пониманию личности в психологии // Вопросы психологии. – 1981. – № 2. – С.40-46.
10. практическая психология образования [Текст] : учебник для студентов/ под ред. И.В. Дубровиной. – М. : ТЦ «Сфера», 1997. – 528 с.
11. Психология здоровья: Учебник для вузов / Под ред. Г.С. Никифорова. – СПб.: Питер, 2003. – 607 с.
12. Секач, М.Ф. Психология здоровья [Текст]: Учебное пособие для высшей школы. - 2-е изд. - М.: Академический проект, 2005. – 192 с.
13. Слободчиков, В.И., Шувалов, А.В. Антропологический подход к решению проблемы психологического здоровья детей [Текст] // Вопросы психологии. – 2001. – № 4. – С.91-105.

METHODS OF TEACHING DIALOGUES AT SCHOOL

Oksana Dudina

State Educational Institution, Secondary School 113, Moscow, Russia

Abstract: Many people have said that language is the most important of all human activities. Language functions are different. They include communicating; factual information; intellectual views; emotional attitudes and influencing the behavior of others.

The main purpose for using dialogues in the classroom is to motivate students to communicate in the foreign language. Students should concentrate on the meaning of the message they are conveying in the dialogue and not on the form. This focus lends itself to natural repetition as students practice their lines in the most effective way to communicate the meaning or the relationship among speakers in that particular speech event.

Dialogues represent spoken language, so it is necessary for the teacher to free her students from any written text. Choosing the dialogue teachers should emphasize the communicative function that is at the foundation of the exchange. When students perform these dialogues for the whole class, they should act them out, standing, moving, using appropriate gestures or properties to enhance the meaning of the communication.

Keywords: dialogues, spoken language, communicative function, factual information, emotional attitudes.

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF TEACHING TO CONSONANT VOCABULARY

Elena Petrovna Kolichalova, Candidate of pedagogic sciences, associate professor
Russia, Ryazan State University named for S.A. Esenin"

Abstract: Introduction to our active vocabulary of frequently mixed consonant words is possible only in the process of speech practice, controlled by a teacher. Paronyms present special difficulties as «nearnominal» words of the same part of speech, which have some differences in meaning. Teaching language and speech with the help of paronyms can be based on the methodical principles, formulated by professor L.P. Fedorenko. Organs of speech muscular system training, studying lexical units in the unity of their grammatical and lexical meanings, creation of artificial speech environment, possessing high developmental potential, surpassing speech development, constant increase of difficulty degree of studied vocabulary – these are the most important requirements of modern language and speech teaching methods.

Keywords: methodical principles of language and speech teaching, paronyms, speech environment.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОБУЧЕНИЯ СОЗВУЧНОЙ ЛЕКСИКЕ

Елена Петровна Колыхалова, кандидат педагогических наук, доцент
Россия, Рязанский государственный университет имени С.А. Есенина

Аннотация: Введение в активный словарь традиционно смешиваемых созвучных слов возможно только в процессе речевой практики, контролируемой педагогом. Особую трудность представляют паронимы – возлеимённые слова одной части речи, имеющие некоторые отличия в значениях. Обучение языку и речи на материале паронимов может строиться на основе методических принципов обучения русскому языку, сформулированных профессором Л.П. Федоренко. Тренировка мышечного аппарата органов речи, изучение лексических единиц в единстве их грамматических и лексических значений, создание искусственной речевой среды с высоким развивающим потенциалом, опережающее развитие устной речи, возрастание степени трудности изучаемой лексики – это важнейшие требования современной методики обучения языку и речи.

Ключевые слова: методические принципы обучения языку и речи, паронимы, речевая среда.

Принципы (требования), предъявляемые к обучению языку и речи, к организации ортологической работы на материале созвучной паронимической лексики, базируются на данных лингвистики, логводидактики, психологии, педагогики и логики усвоения речи. Они сформулированы профессором Л.П. Федоренко [4].

Принцип внимания к материи языка ориентирует нас на необходимость тренировки мышечного аппарата органов речи.

При этом важны не только правильность сообщаемых знаний, но и доступность формы обучения. Созвучные однокорневые и разнокорневые слова, имеющие общий словообразовательный или консонантный корень, — богатый материал для развития речедвигательных навыков. Нечёткость артикуляции, несоблюдение интонации могут привести к слуховому кодированию и запоминанию неправильных «штампов» *одеть* (вместо *надеть*) *шапку*, *удачливый* (вместо *удачный*) *день*, *добрый проступок* (вместо *поступок*), *невежа* (вместо *невежда*) *в математике*, *новый эскалатор* (вместо *эскалатор* или *экскаватор*).

Необходимость изучения и понимания слова в единстве его лексического и грамматического значений – реализация **принципа понимания языкового значения**. Особая сложность возникает при работе с полными, неполными паронимами и квазипаронимами – однокорневыми (или этимологически однокорневыми) словами одной части речи, имеющими некоторые отличия в значениях, например: *вдох* // *вздых*, *клёв* // *клюв*, *сытый* // *сытный*, *целый* // *цельный*, *поглотить* // *проглотить*, *чернеть* // *чернить*. В плане грамматического описания они имеют общую корневую часть, ударение на одном слоге, общую отнесённость в частеречном отношении, тождественные род и число (для имён существительных, имён прилагательных) или вид (для глаголов) [1, с. 6-7]. Интуитивное отождествление сходства формы и содержания паронимов, незнание традиций их употребления являются причинами лексических ошибок типа «*обсудить друга*». Однако, как известно, соответствие конструируемого словосочетания грамматической норме (*обсудить* // *осудить* – переходные глаголы совершенного вида, управляют формой винительного падежа имени существительного) не означает соблюдения лексических норм, т.е. норм семантической и лексической сочетаемости. Введение синонимических конструкций со значением «обвинить» (*осудить друга* или *обсудить плохое поведение друга*) в активный словарь возможно только в процессе речевой практики, контролируемой педагогом.

Принцип оценки выразительности речи и принцип развития чувства языка ориентируют преподавателя на создание искусственной речевой среды с высоким развивающим потенциалом. «Каждое новое поколение народа «впитывает» все богатства родного языка, если им доступен язык в полном объёме, если оно (поколение) живёт в языковой среде с оптимальным развивающим потенциалом (т. е. с оптимальными возможностями для развития), если им есть что усваивать из языка окружающих людей» [3, с. 5]. Речевая среда нередко предлагает учащимся конструкции, лишённые выразительных коннотаций, нарушающие нормы литературного языка. Например: *Он стал дипломатом* (вместо *дипломантом*) *конкурса исполнителей патриотической песни*. *После пожара огромные территории обезлесили* (вместо *обезлесели*). *Необходимо одеть* (вместо *надеть*) *перчатки*. *Школьная подруга живёт на соседской* (вместо *соседней*) *улице*. *В дождевой* (вместо *дождливый*) *день мы вышли к шумной горной реке*. Между тем влияние на человека развитого мышления окружающей его общественной речевой среды – фактор первостепенной важности. А.Н. Леонтьев писал, что развитие мышления ребёнка – «процесс овладения им системой общественно-исторически выработанных знаний, зафиксированных в значениях слов» [2, с. 83].

Принцип опережающего развития устной речи крайне важен при организации культурноречевой работы. Она нацелена, главным образом, на совершенствование устной формы речи (говорения и аудирования). А между тем чрезмерное увлечение

письменными видами работ без предварительных устных словарных, грамматических, речевых упражнений нередко противоречит указанному принципу. Письменные упражнения не могут выработать устный речевой навык. Коммуникативный подход в преподавании языка и речи предполагает изучение созвучных языковых единиц как текстообразующих. Функционирование слова в составе синтаксической единицы должно соотноситься с коммуникативной задачей высказывания, устного или письменного, стилистически окрашенного или нейтрального. Формирование сознательного отношения к отбору необходимых в данном речевом высказывании языковых единиц (правильных, уместных, выразительных и пр.) является одной из задач лингводидактики. В неподготовленной, фрагментарной, спонтанной устной речи слова, имеющие некоторую звуковую и смысловую близость, нередко претерпевают ошибочные контаминации, как-то: *каменная* (вместо *каменистая*) *тропинка*, *экономичная* (вместо *экономная*) *хозяйка*, *предоставить* (вместо *представить*) сведения, *высокий* (вместо *высотный*) *полёт*, *индийский* (вместо *индейский*) *календарь племени майя*, *зубы* (вместо *зубья*) *расчёски*, *искусственный* (вместо *искусный*) *мастер*, *земли обезводили* (вместо *обезводели*) *после засухи* и др. Сформировать автоматизированный навык употребления в устной речи традиционно смешиваемых лексических единиц крайне сложно. Однокорневые созвучные слова требуют сознательного, основанного на понимании значений применения. Поэтому при формировании рецептивного и репродуктивного лексического навыка в бинарме «восприятие – порождение» необходим центральный, продуктивный этап. Таким связующим звеном может стать культурноречевая тренировка (ортологический тренаж), в котором письменным заданиям предшествует этап устных речевых упражнений.

Принцип убыстрения темпов обучения целенаправленно реализуется в системном подборе слов. Непременными условиями обучения являются, во-первых, возрастание объёма и степени трудности изучаемой лексики, во-вторых, требования пригодности слов для развития речевых навыков и строгой ограниченности сферы функционирования лексических единиц. Методическая система может быть эффективной только в том случае, если реализуется на материале тех лексических средств, которые позволяют учащимся данной возрастной группы пользоваться языком как функционирующей системой. Значительная часть смешиваемых созвучных слов – производная лексика. Для усвоения их семантической валентности следует ориентировать учащихся на установление лексического значения таких слов через семантику префиксов и суффиксов. С этой целью на каждом этапе обучения необходимо отбирать паронимические пары, представленные наиболее характерными словообразовательно-смысловыми типами, и фиксировать значения аффиксов. Так, паронимические бинармы *влететь* // *взлететь*, *жёсткий* // *жестокый*, *золотой* // *золотистый*, *каменный* // *каменистый*, *написать* // *описать*, *рыбный* // *рыбий*, *смешной* // *смешливый* необходимо изучать уже в начальной школе. *Бережный* // *бережливый*, *диктат* // *диктант*, *здравица* // *здравица*, *коренной* // *корневой*, *наследие* // *наследство*, *нетерпимый* // *нестерпимый*, *опечатки* // *отпечатки*, *обезводеть* // *обезводить*, *праздничный* // *праздный* – материал для уроков словесности в основной школе. Более сложные по форме и содержанию адъективные паронимы *академичный* // *академический*, *благодарный* // *благодарственный*, *глубокий* // *глубинный*, *демократический* // *демократичный*, *избирательный* // *избирательский*, *интеллигентный* // *интеллигентский*, *ироничный* // *иронический*, *лиричный* // *лирический*, *эстетический* // *эстетичный* и др. рассматриваются в старших классах или изучаются в вузовском курсе лингвистики.

Процесс системного и систематического изучения сходно звучащих частотно смешиваемых в речи однокорневых и разнокорневых созвучных слов – паронимов и паронимов – должен основываться на методических принципах обучения языку и речи. Такой подход формирует понимание языка как сложной многоуровневой системы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вишнякова О.В. Паронимы современного русского языка. – М.: Высшая школа, 1987. – 281 с.
2. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2 т. – Т. 2. – М.: Педагогика, 1983. – 320 с.
3. Федоренко Л.П. Анализ теории и практики методики обучения русскому языку. – Курск: Изд-во КГПИ, 1994. – 206 с.
4. Федоренко Л.П. Принципы обучения русскому языку. – М.: Просвещение, 1973. – 160 с.

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОЕКТА «ДИАЛОГ КУЛЬТУР» ЧЕРЕЗ СОТРУДНИЧЕСТВО ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ РОССИИ И СЕРБИИ

профессор мр Туба Давор

*ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ № 113 ДЕПАРТАМЕНТА ОБРАЗОВАНИЯ ГОРОДА
МОСКВЫ*

Аннотация: Диалог культур - понятие, получившее широкое хождение в философской публицистике и эссеистике 20 в. Чаще всего оно понимается как взаимодействие, влияние, проникновение или отталкивание разных исторических или современных культур, как формы их конфессионального или политического сосуществования. Известно, что основную роль в обучении людей во все времена и повсюду играло образование. Еще на заре развития человечество прилагало усилия к “уважению” морали и культуры, сначала отдельно взятого рода и племени, а затем более обширного сообщества - государства, империи, цивилизации. Главную роль в передаче из поколения в поколение и закрепление исторически устойчивых культурных ценностей, в подготовке человека к успешному функционированию в соответствующем обществе и культуре всегда играло образование. Эта универсальная миссия образования не исключала принципиальных различий в образовательных стратегиях и методах, обусловленных временными и культурными особенностями. Поликультурное образование - это определенный ориентир продвижения вперед, трудно достигаемая цель, требующая времени и больших коллективных усилий. Таков путь к формированию общероссийской идентичности, а также к бесконфликтному сосуществованию народов нашей планеты.

Ключевые слова: диалог, культура, поликультурность, сотрудничество, конфликт, проект.

ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ДЕТЕЙ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ИХ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ

Шевченко Татьяна Евгеньевна, Учитель начальных классов

*ГОСУДАРСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ № 113 ДЕПАРТАМЕНТА ОБРАЗОВАНИЯ ГОРОДА
МОСКВЫ*

Аннотация: Основное и дополнительное образование несут две разные функции: основное общее – воспроизводство культуры нации, дополнительное – развитие потенциала к самореализации каждого человека в этой культуре. Большим потенциалом в решении задач дополнительного образования обладает клубная работа. Расскажем о работе клуба «Интеллект», который вот уже 5 лет работает на базе московской школы № 113. Программа интеллектуального развития рассчитана на работу с детьми 8 – 10 лет в течение трёх учебных лет. Занятия с каждой возрастной группой проходят 2 раза в неделю. Клубные занятия предусматривают включение задач и заданий, трудность которых определяется не столько математическим или языковым содержанием, сколько новизной и необычностью математической или языковой ситуации, что способствует появлению у детей желания отказаться от образца, проявить самостоятельность, а также формированию умений работать в условиях поиска и развитию сообразительности, любознательности. В процессе выполнения заданий дети учатся видеть сходства и различия, замечать изменения, выявлять причины и характер изменений и на основе этого формулировать вывод.

Ключевые слова: дополнительное образование, самостоятельность, сообразительность, любознательность.

ДОШКОЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА КАК СРЕДСТВО АДАПТАЦИИ К ШКОЛЕ

Осипова Светлана Михайловна, Учитель начальных классов

ГБОУ СОШ № 113

Аннотация: Ребёнок начинает сознавать предметы внешнего мира не только в их обособленности, но и со стороны взаимных отношений, как цельных предметов друг к другу, так и частей каждого отдельного предмета к своему целому. Педагоги и психологи знают, что дошкольный период – благодатная пора обучения ребёнка. Малыш впитывает знания, как губка. Его ощущения и восприятие остры, память цепка, воображение очень активно, он очень любознателен. Не обучать его нельзя. Разный уровень занятий в детских садах приводит к тому, что одни дети на пороге школы умеют читать, считать и обладают творческим мышлением, способностью решать логические задачи, а другие отстают в подготовке. Именно поэтому в нашей школе уже более десяти лет существует дошкольная подготовка. Не секрет, что у ребёнка шести – семи лет основным видом деятельности является игровая. Поэтому основа занятия – игра. Единство чувственного и абстрактного обеспечивает «золотое правило дидактики» - наглядность. Поэтому все задачи – на картинках, с использованием мягких игрушек, кубиков, конструктора и так далее.

Ключевые слова: дошкольная подготовка, игровая деятельность, методы работы, примеры занятий.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ БИОЛОГИИ

Карпова Юлия Евгеньевна, учитель биологии

ГБОУ СОШ № 113 г. Москва

Аннотация: Современные информационные и коммуникационные технологии постоянно совершенствуются и массово распространяются. Все, что сейчас происходит в обществе, как в зеркале отражается в школе. Какой должна быть школа, образование, учитель? Процессы информатизации современного общества тесно связаны с процессами информатизации всех форм образовательной деятельности. Школа сегодня очень сильно отличается не только от тех учебных заведений, в которых когда-то учились мы, а тем более наши родители, но и от школ конца XX века. И основная ее особенность - это наличие современных компьютеров и различных устройств на их базе, широкого спектра электронных средств образовательного назначения, телекоммуникационных сетей, обеспечивающих как внутришкольное управление, так и доступ к глобальным ресурсам Интернета. Подобные технологии активно применяются для передачи информации и обеспечения взаимодействия учителя и ученика на уроке и во внеурочное время. Современный преподаватель должен не только обладать знаниями в области ИКТ, но и быть специалистом по их применению в своей профессиональной деятельности, то есть быть ИКТ компетентным, и, с другой стороны, владеть необходимыми психолого – педагогическими знаниями. В статье автор уделяет внимание эффективности, задачам, возможностям, формам, примерам использования ИКТ при обучении биологии. А также рассматриваются недостатки новых технологий на современном уроке.

Ключевые слова: информационные технологии, коммуникационные технологии, современное общество.

ULOGA VISOKOŠKOLSKIH BIBLIOTEKA U BOLONJSKOM PROCESU

Goran Andonovic - B.Sc. environmental engineer

College of Vocational Studies – Subotica - Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers

Abstract: The Bologna declaration clearly explains that the library is service, and the library have to provide, users (students and professors), complete service. Of course the library have to have strong financial construction. The University of Serbia signed the Declaration, and, that we shall have to accept this its provisions. It would be a major step for our librarianship.

Keywords: Akademik libraries, Bologna Declaration, University of Serbia

ULOGA VISOKOŠKOLSKIH BIBLIOTEKA U BOLONJSKOM PROCESU

Горан Андоновић - дипл. инг. заштите животне околине

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме Болоњски процес је процес реформе високог образовања у Европи са циљем да промовише мобилност студената и професора успостављањем Европског простора високог образовања до 2010. године. Процес је добио назив по Болоњској декларацији од 19. јуна 1999. године, коју су потписали министри задужени за високо образовање из 29 држава Европе. Лондонским коминикеом из 2007. године и Србија је потписник ове декларације. Високо школство у Србији налази се у процесу трансформације и усклађивања са високим школством Европе, па и библиотечки систем треба ускладити, као и квалитет рада са потребама модерног универзитета.

Кључне речи: високошколске библиотеке, Болоњска декларација, високо школство у Србији.

ВИСОКОШКОЛСКЕ БИБЛИОТЕКЕ – УВОД

Некадашњи ректор харвардског универзитета Џарлес Вилиам Елиот је дубокоумно изрекао да је високошколска библиотека „срце универзитета“. Ова метафора упућује на неупоредиву важност високошколских библиотека. Библиотеке високошколских установа доприносе посебно настави, васпитању, образовању, те културном уздизању студената и подлога су за научно-истраживачки рад професора и сарадника. Обављајући размену публикација и научних информација, високошколске библиотеке одржавају и развијају сарадњу са библиотекама и институтима у земљи и иностранству. Пред високошколским библиотекама у Србији стоји још један изазов. Наиме, Србија је приступила Болоњском процесу и различите реформе у високом образовању неће моћи мимоићи ни библиотеке. Оне се морају уклопити у процес стандардизације да би могле функционисати у европском простору високог образовања.

Највећи проблеми са којим се сусрећу високошколске библиотеке су: недостатак простора, који је уз то неадекватан, недостатак опреме, недостатак средстава за набавку библиотечног фонда (посебно периодичних публикација), недостатак довољног броја актуелних уџбеника и др.

УЛОГА И ЗНАЧАЈ БИБЛИОТЕКА ВИСОКОШКОЛСКИХ УСТАНОВА У РЕФОРМИ СИСТЕМА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА

О реформи високог образовања и Болоњској декларацији говори се много. Ова реформа, са једне стране представља прилагођавање Србије процесима у Европи, а са друге стране представља покушај унутрашње реорганизације и отклањања слабости изазваних садашњим положајем високог образовања у Србији. За сваку земљу од великог значаја су одговори на питања едукације – образовања и евалуације улога високошколских библиотека у тим процесима.

У систему вредновања квалитета високог образовања библиотеке треба да буду третиране као битан елемент без којег високо образовање не може бити конкурентно у заједничком европском високошколском простору. Поред осталог, библиотечки информациони системи осигуравају транспарентност резултата истраживачког и педагошког рада. Према болоњским документима, високошколским библиотекама припада место информационо-образовног и центра за научни рад, те улога равноправног учесника у провођењу академског образовања. Високошколске библиотеке као сегменти образовно-научног процеса у савременом друштву, имају одговоран задатак осигуравања информацијама које су релевантне за област науке која се на појединим високошколским установама проучава.

УЛОГА ВИСОКОШКОЛСКИХ БИБЛИОТЕКА У БОЛОЊСКОМ ПРОЦЕСУ

Данас је високошколска библиотека све мање место (локација), а све више је процес. Она све више постаје информацијска платформа у умреженом друштву знања. У таквим околностима улога високошколских библиотека постаје све значајнија, с обзиром да је за друштво знања потребно обезбедити проналажење, посуђивање и употребу информација. Идеја виртуалног универзитета почива на унапређењу електроничког учења (е-Леарнинг), па је неопходно да наше високошколске библиотеке треба да граде „он лине“ сервисе и програме за удаљене кориснике.

Функција библиотека као подршке учењу може се састојати у пружању информацијских услуга у ужем смислу (претраживање информацијских извора, међубиблическа позајмица, информацијске услуге) или у ширем смислу као подршка информацијском описмењивању, тј. укључености у осмишљавање и спровођење обуке информацијском описмењивању и у виртуалном окружењу, те посредно, кроз услуге израде тематских портала као подршке учењу, настави и истраживању.

Библиотекар на тај начин преузима важан васпитно-образовни задатак, а тиме и одговорност за квалитет образовног процеса. Своју одговорност он дели са наставницима и студентима. Истраживања спроведена последњих деценија показују да студенти на универзитетима који имају добро развијене библиотеке и стручно оспособљене библиотекаре постижу знатно боље резултате (оцене на испитима, у семинарским и дипломским радовима). Библиотеке зато требају, да управо у том правцу осмишљавају програме, који ће развијати свест о важности научних и техничких информација при обнављању и стицању нових знања и оспособљавању за самостално решавање информацијских проблема у што краћем временском року.

Укључивање информацијске писмености у наставне планове и програме универзитета захтева заједничке напоре и факултета и високошколских библиотека.

Прилично је нејасна улога коју ће високошколске библиотеке играти у будућности. Као институције, оне задржавају стручност у организацији информација. Рад високошколских библиотека, као део процеса обезбеђивања квалитетне предметне наставе које се процењује са становишта доказаног доприноса библиотека процесу учења, а не на основу апстрактне процене вредности библиотечких фондова.

Улога високошколских библиотека у будућности види се пре свега као централних места за изградњу и одржавање дигиталних архива институција којима припадају, и као институција која треба да образује кориснике да што боље искористе све доступне информације. Треба поштовати смернице Болоњске декларације која ставља акценат на активно студирање за које су високошколске библиотеке незаобилазне.

Када је о корисницима реч, треба подстицати свест о значењу научних информација, као и потребу непрекидног обнављања знања. То је могуће уколико наставни планови и њихово извођење подстичу студенте на употребу информационих извора, како се не би понашали прагматично усмеравајући их само на прописане уџбенике. За обављање тих задатака и библиотекари треба одговарајуће образовати, које не добијају адекватним формалним образовањем. Библиотекарство се данас нужно мења, углавном због чињенице да је све више информација доступно у дигиталној форми. Данас се од библиотекара очекује да поред њихових традиционалних послова и знања поседују додатне вештине потребне за рад у свету дигиталних информација, те су принуђени да се стално усавршавају.

По Болоњској декларацији да би једна високошколска установа била акредитована она мора да испуни и одређене стандарде и упутства везана за библиотеке, који из тих стандарда произилазе.

По стандарду 7: Ваннаставно особље; високошколска установа има најмање једног библиотекара, односно установа запошљава најмање два библиотекара са високом стручном спремом и једног књижничара уколико на истој студира преко 500 студената.

По стандарду 10.1: Библиотека, уџбеници и информациона подршка; установа има одговарајућу библиотеку која располаже информационим ресурсима и сервисима које користи у циљу испуњења своје мисије. Библиотека мора бити снабдевана литературом која својим нивоом и ширином обезбеђује подршку студијским програмима које институција изводи у научно-истраживачком раду. Библиотека мора располагати са најмање 1000 библиотечких јединица из области из које се изводи наставни процес.

По стандарду 10.2: Установа обезбеђује за све уписане студенте потребну уџбеничку литературу, учила и помоћна средства. Учила и помоћна наставна средства морају бити расположива на време и у броју довољним да се обезбеди нормално одвијање наставног процеса.

По стандарду 10.3: Установа располаже информационом технологијом која омогућава несметан приступ осталим информационим ресурсима који су неопходни за студирање и научно-истраживачки рад. Установа обезбеђује најмање једну рачунарску учионицу са најмање 20 рачунара са приступом Интернету.

По стандарду 10.4: Установа обезбеђује неопходну обуку наставника, сарадника и студената у циљу ефективног коришћења библиотеке и осталих информационих ресурса за потребе студијског програма.

По стандарду 10: Ресурси; обезбеђују се одговарајући људски, просторни, техничко-технолошки, библиотечки и други ресурси који су примјерени карактеру студијског програма и броју студената који се уписују. За потребе студијског програма потребно је обезбиједити библиотеку која располаже са најмање 100 библиотечких јединица релевантних за тај студијски програм, као и потребну уџбеничку литературу, учила и помоћна средства.

По стандарду 12.2: Унутрашњи механизми за осигурање квалитета, високошколска установа формира посебну Комисију за квалитет, коју чине наставници и сарадници, ваннаставно особље као и представници студената, а чији је задатак припрема одлука неопходних у процесу доношења и спровођења политике квалитета.

ПРЕПОРУКЕ ЗА БОЉИМ ФУНКЦИОНИСАЊЕМ ВИСОКОШКОЛСКИХ БИБЛИОТЕКА

1. Имајући у виду улогу и значај високошколских библиотека у Србији у започетим реформским процесима у области високог образовања, наставити и прогресивно повећавати обим подршке овим институцијама.

2. Наставити са финансирањем претплате на референтне научне базе података.
3. Поттицати сарадњу, партнерство и активно учешће високошколских библиотека са подручја Србије у европским библиотечким асоцијацијама, као и међународној размени знања.
4. Подржавати стварање интегрисаног система кориштења и управљања научним информацијама у Србији, који би обухватио постојеће база података и омогућио њихово сврсисходно и транспарентно претраживање, односно упоредивост научних резултата српских високошколских библиотека са достигнућима научних заједница других земаља које користе исте или сличне стандарде.
5. Поттицати развој и имплементацију савремених информационих технологија у библиотечкој делатности на подручју Србије.
6. Стварати позитивну климу у јавности о користи и потреби улагања у библиотечку издавачку делатност у области високог образовања, те истичати њихов значај у укупном друштвеном и економском напретку, односно укључивању Србије у европски простор високог образовања и европски истраживачки простор.

ЗАКЉУЧАК

1. Најважнија питања која се односе на улогу високошколских библиотека у процесу учења и подучавања, на почетку двадесет првог века морају да проуче начине за унапређење својих услуга да би биле у стању да иду у корак с низом нових ситуација. Реч је о следећим помацима:
2. Нове публикације и начини комуникације у високошколској заједници, попут електронских архива претпубликација, који могу да заобиђу библиотеку.
3. Све већа употреба дигиталних извора, при чему ће улога библиотека као посредника у испоруци бити мање очигледна (тј. и скривенија и мање важна).
4. Све разноврснија студентска популација, укључујући много зрелије студенте који од библиотека захтевају услуге какве млади студенти, пристигли директно из школе, раније никад нису тражили.
5. Непрестана велика тражња класичних извора информација, тј. књига.
6. Модели студирања, укључујући и оно које се заснива на информационо-комуникационим технологијама, као и учење на даљину, са чиме се библиотеке раније нису сретале.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Брофу, Петер (2005), Библиотека у двадесет првом веку, Београд.
2. Филипи-Матутиновић, Стела (2004), Морамо да применимо Болоњску декларацију,
3. Високошколске библиотеке, год. И, број 1, Београд.
4. Филипи-Матутиновић, Стела (2005), Библиотеке морају да прате технолошки развој,
5. Високошколске библиотеке, год. ИИ, број 6, Београд.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ДОПОЛНИТЕЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ НА ПРИМЕРЕ ФОТО СТУДИИ «ОКО»

Чинилина Ирина Николаевна, учитель информатики и ИКТ

ГБОУ СОШ № 113 г. Москва

Аннотация: В настоящее время информационные технологии проявляются во всех сферах человеческой деятельности. Применение новых информационных технологий является необходимым условием развития более эффективных подходов к обучению и совершенствования методики преподавания. Первоначальные навыки общения с компьютерной техникой ребенок получает частично дома, частично, на уроках «Информатики» и «Информационных технологиях». Но для лучшего усвоения материала, наглядности представления своего прочтения изученной темы, да и просто для возможности само реализации наша школа реализует в рамках фото студии «ОКО» курс освоения навыков и приобретения умения использование пакета прикладных программ Microsoft Office (Power Point, Exsel, Word, Publisher и т.д.). Необходимость внедрения компьютерных технологий в школьную программу продиктованы условиями современного мира. Но любое благо должно быть под чутким и строгим контролем педагогов, родителей, общественности. Автор в своей статье показывает возможные пути повышения эффективности знаний, возможности стимулирования творческого развития личности ученика, формам воплощения замыслов детей, примерам использования ИКТ при выступлении на любых конкурсах (мульти медийные презентации).

Ключевые слова: информационные технологии, фото студия, эффективность знаний.

В настоящее время информационные технологии проявляются во всех сферах человеческой деятельности. Применение новых информационных технологий является необходимым условием развития более эффективных подходов к обучению и совершенствования методики преподавания.

Сегодня мы уже не представляем себе школу без компьютерного класса, а любого школьника без навыков владения не только компьютером, и любой офисной техникой: сканером, принтером, планшетом, мультимедийной установкой и т.д.

Компьютер сегодня это мощнейший инструмент получения и обработки информации, возможности компьютерных и сетевых технологий, их быстроедействие потрясает воображение. Сфера его деятельности пронизывает многие виды деятельности человека.

Обучение в кружке дополнительного образования предполагает реализацию образовательных программ, обеспечивающих:

- повышенный уровень обучения по предметам;
- организацию *творческой и исследовательской* деятельности обучающихся.

Развитие современной системы образования тесно связано с активным внедрением достижений информационных технологий в процесс обучения.

В настоящее время значительную роль в организации занятий в кружках дополнительного образования детей играет использование средств информационных технологий, которые позволяют найти положительные решения в профессионально-мотивационной сфере учебного процесса.

Информационные технологии представляют собой методы и средства получения, преобразования, передачи, хранения и использования информации при помощи ПК. Эта составляющая имеет крайне важное практическое значение. Она выполняет социальный заказ общества на подготовку учащихся к жизни в информационном обществе. Изучение информационных технологий проводится на основе использования новых педагогических технологий - проектный метод обучения.

В условиях динамичного развития средств информационных технологий стоит задача привить навыки использования технологий обработки текстовых и графических документов, а так же работой с базами данных, расположенных в сети интернета. И хотя информационные технологии быстро изменяются: одни устаревают, не отвечают новым требованиям действительности, другие совершенствуются, появляются абсолютно новые технологии, но важно привить учащимся культуру их использования в *решении практических задач*.

Подготовка учащихся в области информационных технологий включает в себя два компонента:

- обучение технологии работы на персональном компьютере;
- обучение работе с прикладными пакетами программ.

Основная *цель занятий* в кружке дополнительного образования это *достигнуть эффекта быстрого включения обучаемого в учебно-познавательную деятельность за счет:*

- акцентирования на интересы каждого из учащихся;
- создание мотивационно-проблемных ситуаций при практической реализации изучаемой темы;
- подготовки дидактических материалов с применением информационных технологий;
- учитывать направленность подготовки и уровень знаний и умений учащихся, полученных на основных занятиях в школе;
- формировать основы научного мировоззрения;
- способствовать развитию мышления учащихся;

- развивать практические навыки работы с компьютером.

Обучение детей информатике в кружках дополнительного образования можно отнести к прикладному типу, то есть обучение дифференцируется по критерию *вида информационной деятельности* (а не по предметным областям). Основное назначение такого обучения – формирование (развитие) навыков использования методов и средств научно-информационных технологий (НИТ) в различных областях.

Первоначальные навыки общения с компьютерной техникой ребенок получает частично дома, частично, во время уроков «Информатики» и «Информационных технологиях». Но для лучшего усвоения материала, наглядности представления своего прочтения изученной темы, да и просто для возможности само реализации наша школа в рамках фото студии «ОКО» проводит курс освоения навыков и приобретения умения использование пакета прикладных программ Microsoft Office (Power Point, Exsel, Word, Publisher и т.д.).

Компьютерные технологии на практике показала целесообразность и эффективность применения многих новых методов и форм обучения (метод учебных проектов и т.д.), направленных на реализацию личностно ориентированного подхода к обучению, демократизации и гуманизации образования.

Но роль Информационных Технологий в образовании не так однозначна: если будет применяться занижение роли учителя, то гуманистического результата от такого обучения ожидать нельзя.

Поэтому важна успешность реализации учителем информатики наиважнейшей **гуманистической функции** в процессе решения главной задачи – **формирование у учащихся системно-информационной картины мира**. Решение этой задачи связано с формированием у каждого учащегося на основе такого курса истинных представлений о границах виртуальных и реальных миров, о роли и месте человека в информационном обществе.

Яркий пример детские работы учащихся нашей студии: Презентации к урокам (3А: «поэты 19 века – Некрасов» автор Котельникова Анастасия; 3А: «Поэты 19 века - Лермонтов» автор Тарасова Дарья; 9А: «Проценты» автор Чинилина Мария), поздравление с праздниками (9а-«день учителя», 3а: «8 Марта» автор Котельникова Анастасия и др.), творческие работы участников конкурса «Твой Мир» (Тимохина Дарья – «Раньше Вы их не замечали», Карпов Глеб – «Я люблю тебя Россия»), работы для участия в конкурсах на патриотическую тему (3А: «Герои Курской битвы» автор Ожерельева Дарья) и многое другое.

Необходимость внедрения компьютерных технологий в программу дополнительного образования продиктована условиями современного мира. Но любое благо должно быть под чутким и строгим контролем педагогов, родителей, общественности. Только при соблюдении элементарных слагаемых мы сможем воспитать достойных, патриотичных, творческих, креативных, и просто гениальных детей.

Опираясь на современное представление о школьной дисциплине «Информатика» как системообразующей и интегрирующей дисциплине, можно однозначно утверждать, что именно активизация воспитательной работы и внедрение новых методик в воспитательной деятельности позволит нам существенно снизить влияние случайных факторов социализации в условиях информатизации, осуществить целенаправленную подготовку личности ребенка к жизнедеятельности в информационном обществе.

Те возможности для управляемой творческой самореализации, которые предоставляют средства информатизации: компьютер и Интернет; взгляд на компьютер как на специфическое средство и особую сферу коммуникации позволяют педагогам дополнительного образования и учителям информатики внести сегодня существенный вклад в решение задачи социального воспитания подрастающего поколения – поколения нового информационного общества.

Более глубокое изучение информатики в условиях обучения в кружках дополнительного образования имеет огромное общеобразовательное значение, далеко выходящее за рамки задачи подготовки выпускников школы к жизни и труду в "информационном" обществе.

PROBLEM AND CONDITIONS OF UNDERSTANDING OF ARTISTIC TEXT SHKOLNIK

Simakoav Elena Svyatoslavovna

Ryazan State University named after SA Esenina

Abstract: The article is devoted to the urgent question of conditions for understanding a text by students. The author analyzes the process of sense perception of a text, factors influencing the adequacy of its understanding and reveals the causes of difficulties of senior schoolchildren when working with a text. The author affirms that the following conditions ensure understanding of a literary text by the students: a need of interaction with a work of art, recipient's active position, experience of interpretation an artistic image, ability for empathy, etc.

Keywords: textual activity of senior schoolchildren, literary text, sense perception, the conditions for understanding a literary text.

Трудно представить жизнь современного общества без текстов, выраженных посредством знаков языка. Деловые письма, инструкции, распоряжения, реклама, параграфы учебников, статьи энциклопедий, художественные произведения больших и малых жанров – вот далеко не полный список того, что мы называем текстами. Зачем они создаются? Чтобы сохранить смыслы, которые «вызрели» в сознании автора, чтобы передать эти смыслы конкретному адресату или людям вообще. Следовательно, создавая текст, автор движим идеей общения со своим адресатом и необходимостью быть понятым. Перед получателем текста стоит задача извлечь заложенные автором в текстовую форму смыслы, что отнюдь не просто, и первая сложность заключается в том, что словесные тексты, за исключением унифицированных документов, всегда уникальны, и их освоение не может быть автоматизированным.

Понимание текста – это выявление существенных признаков описанных в нём предметов, явлений, отношений окружающей действительности, это постижение содержания текста, заложенных в него смыслов. Осмысление как способ понимания заключается в выделении и анализе связей и взаимоотношений изучаемого объекта – текста.

Различают 4 уровня понимания текста:

- уровень фрагментарного понимания, когда распознаются в тексте отдельные слова и выражения;
- уровень общего понимания текста: читатель понял общий смысл, но не осознал детали;
- уровень детального понимания, когда уяснение общего смысла сопровождается пониманием деталей;
- уровень критического понимания, при котором уясняется не только содержание текста в деталях, но и подтекст, цели, мотивы создания, речевое оформление.

Следовательно, понять текст – это значит догадаться, зачем, с какой целью автор написал текст, что побудило его взяться за перо, осмыслить, в каких конкретно-исторических условиях написан текст и какие реалии стоят за ним, каково значение каждого входящего в него предложения и логических связок.

Главная, общая цель создания текста (любого) – сообщение информации, призыв, выражение эмоций. Текст всегда создается для реализации какого-либо замысла. Информация вводится в текст и фиксируется в нем для достижения определенной цели: автор хочет познакомить читателя с новым, показать свое отношение, выразить чувства и переживания.

Разберем пример.

Все знают, что часовая стрелка на циферблате движется, но увидеть, как она движется, нельзя. То же происходит и с языком. Он изменяется. Но мы не чувствуем, как это происходит.

Сейчас в нашей истории наступил такой момент, когда мы видим, как меняется русский язык. И это не может не пугать. Мы так хотим во что бы то ни стало отойти от предшествующей эпохи нашей жизни, построить новые общественные отношения, новую экономику, что нам даже хотелось бы иметь новый язык. (В Костомаров)

Что же передает нам автор текста, известный филолог В. Костомаров? 1. Часовая стрелка движется. 2. Ее движение незаметно. 3. Незаметно меняется и язык. 4. Сейчас изменение русского языка стало заметным. 5. Автора пугает изменение языка. 6. Общество хочет изменить уклад жизни. 7. Сила этого желания велика, поэтому мы хотим изменить язык. Это основные единицы смысла микротекста. Если вдуматься в смысл текста, то видно, что в целом авторский замысел можно свети к следующему: с изменением жизни меняется язык, но стремительные изменения русского языка сегодня пугают автора и его единомышленников (автор не использует местоимение «я», а пишет «мы»). С помощью мыслительной операции обобщения мы абстрагировались от деталей и вычленили обобщенную главную информацию.

Извлечение смыслов из художественного текста затрудняется в силу развёрнутой, «протяжённой» метафоричность речи и имплицитности смыслов и авторских оценок, содержащихся в подтексте. Опасность искажённого понимания текста возрастает тогда, когда в нём широкий подтекст, для понимания которого необходимо либо в отдельный случаях уметь вскрыть аллгорию, либо владеть широкими знаниями.

Читая, нам надо учиться видеть подтекст – скрытую информацию. И от этого умения видеть подтекст, а вместе с тем и не приписывать тексту то, чего в нем нет, зависит наш уровень понимания.

В целом к «сигналам» смысла текста, которые, руководствуясь своим замыслом и эстетической задачей, оставляет в тексте автор, можно отнести:

- значения отдельных слов;
- соединения слов между собой;
- порядок слов;
- знаки препинания.

В тексте всегда есть то, что остается неполным с точки зрения смысла для каждого конкретного читателя, и, воспринимая текст, мы «достраиваем» важную для правильного понимания, но не вошедшую в текст информацию, опираясь на свой собственный опыт и свои представления. Если же этого опыта недостаточно (к сожалению, так часто случается во время чтения текста школьниками), то некоторые места текст остаются для читателя «темными». Это могут быть отдельные слова, выражения, имена людей и стоящие за ними личности, неизвестные для нас события, смыслы, эмоции и переживания и даже выводы. Значит, текст – это не только то, что сказал автор, но и то, что создал в своем сознании читатель. Получается, что у текста неисчислимое множество авторов: один – тот, кто дал ему жизнь, постоянный, и множество других – тех, кто многократно воссоздают, читая, этот текст, а точнее, строят его проекцию в своем сознании. Это трудная работа, потому что для нее зачастую нужны богатые энциклопедические знания и знания лингвистические (например, о строении текста), которые помогут заполнить имеющиеся в тексте «смысловые скважины».

Адекватное понимание художественного текста школьниками возможно при следующих *условиях*.

1. Личность испытывает потребность во взаимодействии с произведением искусства, коим является художественный текст, видя в нем отражение конкретного культурно-исторического контекста и осознавая возможность постижения мира посредством анализа художественного образа.
2. Школьник занимает активную позицию, его мыслительная деятельность, мотивированная стремлением к познанию себя через другого (автора) и другого через себя, а также мира через столкновение личностных смыслов, направлена на осмысление способа реализации замысла в конкретной структурно-смысловой форме и образном языке.
3. Читатель имеет опыт интерпретации художественного образа.
4. Читающий способен к эмпатии, то есть к способности в своём сознании проделывать путь, сходный с тем, что прошёл создатель текста.
5. Процесс взаимодействия читателя с художественным текстом происходит на положительном эмоциональном фоне.
6. Читатель способен к переживанию эстетической ценности произведения и к эстетическим эмоциям, которые вызываются эстетическими потребностями, то есть потребностями в осознании прекрасного и безобразного в действительности.
7. Школьник осознаёт, какие практические и интеллектуально-речевые действия и в какой последовательности надо совершить, чтобы правильно, рационально воспринять, интерпретировать и понять художественный текст.

Как видно, подлинное глубокое понимание художественного текста доступно грамотному читателю с хорошим языковым и эстетическим вкусом, широким опытом и готовому к диалогу с миром, мотивированному к эстетическим переживаниям и способному к познанию.

ЛИТЕРАТУРА

1. Асмус В.Ф. Чтение как труд и творчество // Вопросы литературы, 1961 – № 2 – с. 36-46.
2. Брудный А.А. Психологическая герменевтика. М., Лабиринт, 1998
3. Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. – М.: Наука, 1984. 268 с.

APPLICATION AND USE OF FREE SOFTWARE FOR REMOTE STUDYING

Slavko Babickov, Maja Babickov

College of Vocational Studies, Subotica - Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers

Abstract: In this article we will present free online software for learning and distance studying. This software can be found on schoology.com server. It is equally effective on lower or older age of students. During the registration and access software offers the option: student, parent or professor. Appearance is based on the software page facebook.com, which most of us handle well, so the training of using the software is minimal.

Keywords: free, software, online, study.

ПРИМЕНА И УПОТРЕБА БЕСПЛАТНОГ СОФТВЕРА ЗА ДАЉИНСКО СТУДИРАЊЕ

Славко Бабићков, Маја Бабићков

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме: У овом раду ћемо вам представити бесплатан онлајн софтвер за студирање и учење на даљину. Софтвер се налази на серверу schoology.com. Ефикасан је како на старијим тако и нижим узрастима, а приликом регистрације и приступа нуди могућност избора опције Студент, Родитељ или Професор. Изглед софтвера је базиран на страници facebook.com, са којим је већина већ добро упозната, тако да је тренинг употребе софтвера минималан.

Кључне речи: бесплатан, софтвер, онлајн, студирање.

Тренутна економска ситуација захтева све веће мере штедње у свим приватним и друштвеним пољима. Један једноставан и ефикасан начин штедње је ЛЕД⁸⁸ осветљење. Просечна халогена уградна сијалица троши 35 W, док њена ЛЕД замена троши 3W тј. преко 10 пута мање, што наравно значи да потрошач употребом ЛЕД осветљења може барем 10 пута да уштеди на потрошњи у осветљењу. Поред потрошње, ЛЕД сијалице имају далеко дужи век трајања (од 10.000 до 100.000 радних сати), из личног искуства могу рећи да од 20 уграђених халогених сијалица, недељно због прегоривања треба мењати једну или две, док након уградње ЛЕД осветљења (пре више година) сијалице и дан данас раде и ниједна није прегорела.

Ово је један податак о ЛЕД осветљењу који већина људи зна, али исти и даље користе класичан начин осветљења који троши десет пута више, а век трајања му је десет пута краћи.

Разлог овоме је висока цена ЛЕД осветљења, тј. цена коју купац мора да плати од једном, приликом куповине производа, чак и ако је исти у потпуном сазнању о бенефицијама на почетку скупљег начина осветљења.

Слична проблематика се води и у сфери софтвера. На тржишту има много софтвера исте намене, са различитим методама израде, и различитим ценама. Веома често се неквалитетан софтвер преплаћује, само зато што има добар маркетинг, па купци живе у уверењу да користе професионалан софтвер без грешака због његове плаћене цене. Са друге стране многи бесплатни софтвери се занемарују, многи купци и даље верују да бесплатан софтвер не може бити квалитетан, што говори да исти имају веома слабо познавање е-маркетинга, и вероватно не знају шта су то Опен Сорс (*Open Source*) софтвери.

У Србији, све више школа акредитује наставне програме применом ЛМС⁸⁹ студирања, што је изузетно добро, јер ће класично школство ускоро вероватно постати прошлост.

Избор доброг софтвера игра кључну улогу како у комуникацији између наставника и студената, тако и у самом функционисању установе. У избору софтвера се не сме гледати само функционалност софтвера, већ и његов физички изглед, јер он у знатној мери утиче на психички став корисника према платформи (студенти проводе веома много времена дневно на платформи, и ако је она лошег физичког изгледа, студент успоставља негативан став прво према платформи, а затим и у некој мери и према самој установи).

Такође се мора водити рачуна о одржавању софтвера, и његовом ажурирању. Иза софтвера мора стојати добар тим стручњака, који неће само направити апликацију, већ ће је благовремено ажурирати и прилагођавати новим потребама, и технологијама.

Највећи део ЛМС платформи је базиран на систему Наставник->Студент, и у њима је потпуно потиснута интеракција. Наставник поставља материјал, Студент га преузима и учи из истог.

Проблем ове монотоније не представља ни Наставник, ни Студент, него сам СОФТВЕР.

Након много испробаних платформи (како бесплатних, тако и оних што се плаћају) Schoology је за сада једини софтвер коме ни један други не може да парира, а уз то је још и до једне велике границе бесплатан. Програмери Schoology -а су једини обратили пажњу на дизајн и интерактивност. Радно окружење ЛМС платформе је попут facebook-а, и нуди исте могућности које његови

⁸⁸ **LED**, односно **svetleća dioda** (engl. *LED; Light-emitting diode*) je posebna vrsta poluprovodničke diode koja emituje svetlost kada je propusno polarisana, tj. kada kroz nju teče struja – preuzeto iz Wikipedije

⁸⁹ **LMS**, односно sistem za organizaciju učenja (engl. *Learning Management System*) je oznaka za grupu softvera koji se bave organizacijom učenja i nastave uz pomoć računara

корисници најчешће користе (*Like*, Коментарисање, Делење, наставног и ненаставног материјала). *Schoology* такође нуди интерактивно тестирање, детаљне анализе, оцењивање, комуникацију, дискусије и низ других могућности које се проширују из дана у дан.

У сваком случају *Schoology* није софтвер који ће купци морати да плате као скупу ЛЕД сијалицу да би касније финансијски штедели, већ је то платформа за коју не требамо да имамо чак ни рачунар, јер је исти постављен на њиховом серверу, па му и наставници и студенти приступају се преко Веб претраживача, на исти начин на који приступају било којим страницама попут *google.цом*, *фацебоок.цом*, *оутубе.цом*, или другим.

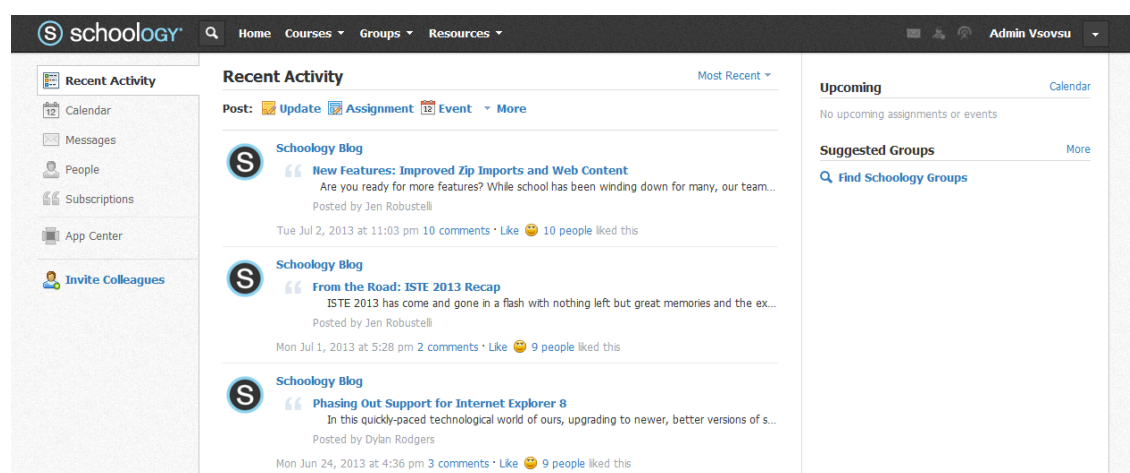
Schoology је платформа напреднија од *Edmodo* платформе, док је корисничко окружење веома слично *Edmodu*, и веома подсећа на најпопуларнију социјалну мрежу *facebook*.

Schoology Лого

Платформа је хостована на *Schoology* серверу, и приступа јој се путем Веб претраживача. Може бити имплементирана већ од стране једног наставника, и није потребан Администратор за подешавање, одржавање и ажурирање.

Ово је бесплатан систем у којем додатне опције (брендерање, детаљна анализа и др.) могу да се купе.

Радно окружење платформе Schoology

Функционисање:

- Наставник се региструје на платформу
- Наставник креира предмет и/или групе и за сваку од њих добија шифру
- Наставник додељује шифре предмета студентима које жели да укључи у креирани предмет, или их позива појединачно
- Студент се региструје на платформу
- Студент уноси шифру предмета коју је добио од наставника, или прихвата позив од стране наставника
- Након овога је отворена интеракција између наставника и студента

Наставник има могућност креирања курсева тј. предмета, тестова, задатака, квизова, дискусија, фото албума и др. Он такође самостално додаје материјал за наставу, док за разлику од других платформи у *Schoology* -у студенти такође могу додавати материјал, линкове, или чак дискутовати на материјале наставника, тако да је интеракција Наставник-Студент потпуно обострана.

Платформа је такође компатибилна са свим електронским уређајима који имају могућност приступа интернету (лаптоп, телефон, таблет...)

Решена је потпуно транспарентна комуникација између *Google* и *Schoology* сервиса, тако да се материјал са *Google Drive*-а може преносити у *Schoology* без преснимавања.

На *Schoology* платформу се може поставити неограничени број наставног материјала уз услов максималне величине појединачне датотеке до 512 МБ

Schoology платформа представља средину између *Moodle* и *Edmodo* платформе, а предност у односу на Moodle му је што не захтева Администратора, и има изузетно пријатно и позитивно радно окружење, док се за исту платформу увек могу докупити модули за различите намене.

Schoology је систем који нуди низ модула (додатака) систему, како би се додаде неке напредне функције у систем. Неки модули се плаћају, док су неки бесплатни, а користе се за различите намене.

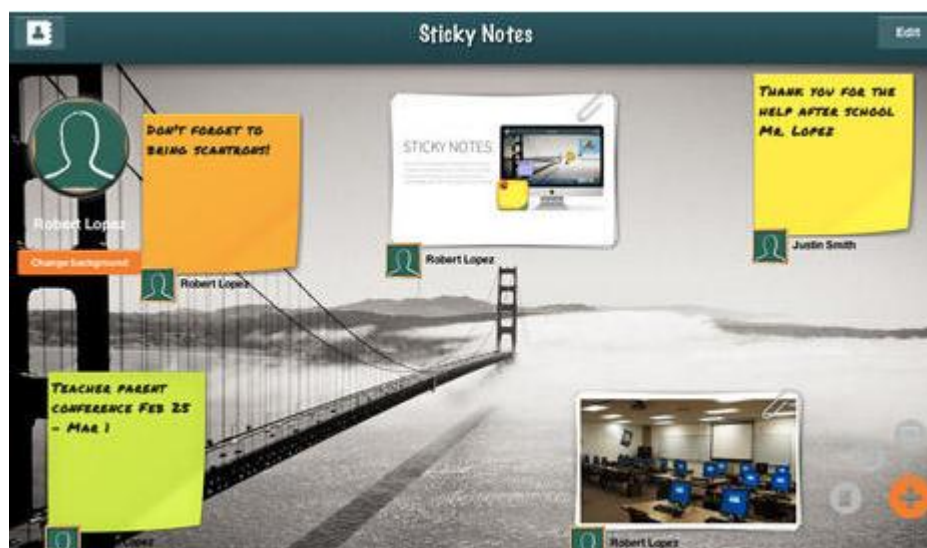
Калкулатор је један мали бесплатан и једноставан модул, али у себи има много предефинисаних функција.

Наставнички аларм је један веома популаран додатак, а задатак му је да одбројава до краја часа.

Наставнички Аларм

Лепљиви подсетник је такође један популаран додатак, и омогућује наставнику да креира подсетник, и да га затим подели са појединцима или групом. Када се појединац, са ким је наставник поделио подсетник, пријави у систем, њему се прво појављује подсетник од наставника.

Лепљиви подсетник

ГоАнимате је додатак за креирање анимација, и за њихово убацивање у наставни материјал.

ГоАнимате

Schoology је платформа која задовољава све потреба нашег и других система школовања. Корисници платформе (наставници и студенти), треба да проводе много времена, и да уложе много труда у исту, из тих разлога је веома захвално да је изглед ове

платформе на високом нивоу. Иако је платформа бесплатна и задовољава законом прописане потребе, школе у Србији углавном поседују домаће платформе које се плаћају, или самостално развијене платформе, док се покривају изговором „техничке подршке“. Корисници добро развијеног софтвера немају потребе за техничком подршком, док је код нас у земљи пракса да програмер књиговодствених софтвера барем једном месечно посети сваку од својих клијентских предузећа.

Ако већ постоји угодан систем који је прихваћен од стране 35.000 школа, који је бесплатан, и који отвара врата у заједницу која се бави образовањем, а та заједница има неколико милиона чланова, онда су разлози за одбојност према овом софтверу заиста неразумљиви.

Размишљања појединаца да бесплатан софтвер не може бити добар, представља резултат вишегодишњег назадовања и лоше информисаности појединаца, а тиме се отвара и једно ново питање „Због чега *фацебоок* има толико корисника?“.

Циљ избора сваког софтвера је да буде функционалан, једноставан, јефтин и по могућности лепо дизајниран. Сцхоологу испуњава све наведене услове.

ЛИТЕРАТУРА

1. Peter Berking nad Shane Gallagher, „Choosing a Learning Management System“, Advanced Distributed Learning (ADL) Co-Laboratories, New York, 2013
2. Правилник о студирању, Високе школе струковних студија за образовање васпитача и тренера из Суботице за школску 2012/13. годину
3. Општа акта високе школе струковних студија за образовање васпитача и тренера из Суботице, за школску 2012/13. годину
4. http://en.wikipedia.org/wiki/Jlight-emitting_diode 11.07.2013
5. <http://www.apeiron-uni.eu/estud/> 12.07.2013
6. <http://wazmac.com/discussion/edmodo-v-schoology-v-moodle/> 12.07.2013
7. <https://sr.wikipedia.org/wiki/PHP> 12.07.2013
8. <support.schoohlogy.com> 13.07.2013

СЕКЦИЈА ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ И СПОРТ / *PHYSICAL EDUCATION & SPORTS SECTION*

METHODS OF SPORTS TRAINING

Associate Professor Dr. Veselin Buncic, Milenko Jankovic

College of Vocational Studies - Subotica - Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers, College of Preschool Teacher Education - Novi Sad

Abstract: Under the methods of sports training we understand a combination of movement and reproduction of the exercises. We should just concentrate attention to how to properly play activities, exactly in what order, in which regime. Depending on the specifics of method repetition, the same movements in appearance can give quite different results.

Methodological forms that use preliminary exercises in the training process are quite diverse. During their classification one should follow the established paths of gradation in the theory and methodology of physical education. We will specifically look at all the methods for the game and the competition. There is another view that the sport should prepare separate verbal, obvious and practical methods. However, in the opinion, verbal, visual and autogenous methods should be considered as factors that contribute to effective enforcement of preliminary exercises, not methods of sports training.

МЕТОДЕ СПОРТСКОГ ТРЕНИНГА

Доц. др Веселин Бунчић, Миленко Јанковић

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица, Висока школа струковних студија за образовање васпитача - Нови Сад

Резиме: Под методама спортског тренинга се подразумева начин комбиновања и понављања вежби. При томе треба сконцентрисати пажњу управо на то, како се правилно репродукују активности, тачно којим редоследом, по којем режиму. У зависности од специфичности метода понављања, исти по изгледу покрети могу давати сасвим различите ефекте.

Методолошки облици коришћења припремних вежби у процесу тренирања су прилично разноврсни. Приликом њихове класификације треба се придржавати устаљених градација у теорији и методици физичког васпитања. Издавајемо методе вежби кроз игру и такмичарске вежбе. Постоји и мишљење да у спортској припреми треба издвојити вербалне, очигледне и практичне методе. вербалне, аутогене Визуелне методе треба сматрати факторима који доприносе ефикасности извршења припремних вежби, а не методама спортског тренинга.

МЕТОДЕ СТРОГО ПРОПИСАНИХ ВЕЖБИ

Основне карактеристике ових метода се састоје у строжијем (јаснијем и потпунијем) регулисању процеса и услова извођења вежби:

у реализацији строго прописаног програма активности који се састоји из њиховог одређеног састава и комбинације, доследности, начина понављања, мерења и повезаност вежби једне са другом;

у могућности потпуне оптимализације спољашњих услова који утичу на постизање ефикасности вежбе (снабдевање, опремање, отклањање негативних спољашњих фактора итд).

У зависности од задатака који се остварују, закономерности и услова њихове реализације ове методе се користе у различитим варијантама.

Према усмерењу ове активности се деле на:

Усмерене вежбе претежно за усвајање спортске технике;

Усмерене вежбе претежно за развијање моторичких особина. Приликом изучавања нових моторичких акција уочавају се следеће методе:

рашчлањено-конструкцијских вежби, или парцијално учење покрета уз касније спајање делова у целину (аналитичка метода);

комбиновано-конструкцијских вежби, или целокупних вежби (акције или њихови делови се одмах уче у целини уз незнатно упрошћавање). Пажњу оних који тренирају константно скрећу на рационално вршење одређених елемената комплетног моторичког рада(синтетичка метода).

Приликом усавршавања технике такмичарских вежби, у зависности од тога, у којој мери реконструишу њихов састав и параметре, разликују се следеће методе:

делимично симулираних вежби (у којима се такмичарска делатност моделује само у елементима, фрагментално);

целовито-приближених симулираних, вежби (где се такмичарске активности, њихова комбинација моделује по могућности у целини).

Методе, усмерене претежно на увежбавање покретачких способности се реализује као методе:

повезаног (општег) вежбања (деловање се шири на комплекс функционалних својстава или обезбеђује целовито усавршавање покретачких особина и њихову реализацију у оквирима техничког усавршавања);

селективно-усмереног (локалног) вежбања (деловање се усмерава првенствено на својства која се бирају као фактор за развој деловања).

Према обележјима стандардизације или према варирању разликују се следеће методе:

вежбе понављања (вежбе се понављају, по могућности, у истим стандардним условима);

варијабилних (променљивих) вежби (током вршења вежби њихови параметри се усмерено модификују по темпу, ритму, дужини трајања, снази итд.). У оквирима ове методе користи се као прогресивна варијанта (повећање интензитета или повећање дужине трајања вежбе), као и силазна варијанта (постепено смањивање интензитета или снаге итд.).

Према обележјима стандардизације или варирања разликују се следеће методе:

вежбе са интервалима (где се нормирају интервали за одмор; уколико се понављање вежбе одвија при релативно потпуној регенерацији, такав режим називамо поновљеним);

комплексних вежби (моторичке активности се раде без прекида). При равномерном темпу вршења вежби он се зове *дуготрајна равномерна* вежба. При раду вежбе са мењањем темпа она се зове *променљива* вежба.

Таква разноликост метода старог регулисаног вежбања чини их кориснима за реализацију многих конкретних припремних задатака.

МЕТОД ИГРЕ

Предвиђа вршење моторичких активности у условима игре. Може да се користи за најразличитије моторичке активности, под условом да се они предају „тематској“ организацији (активност спортиста се организује на основу плана игре). Тематика игре распоређује заједничку црту понашања, али не одређује чврсто конкретне активности.

Специфичности активности кроз игру омогућују високи степен уношења емотивности у вежбе, захтева од учесника да испољи иницијативу, храброст, истрајност и самосталност, вештину да контролише своје емоције, да покаже своје способности у координацији, брзину, издржљивост, неочекиване за супарника техничка и тактичка решења. Све ово предодређује ефикасност методе игре за решавање задатака, који се односе на различите аспекте припреме спортиста.

Међутим, реализација задатака кроз игру, се по правилу, одвија у условима брзе и често случајне промене ситуације. У вези са тим метод игре омогућује моделирање активности само са великом дозом вероватноће. Прецизност дозирања оптерећења у методу игре је увек било мање, него у строго прописаним вежбама.

У процесу спортског тренинга коришћење методе игре се не ограничава решењем задатака, који су повезани са повећањем степена припремљености. Није мање важна улога методе игре као средства за активан одмор, пребацивање учесника на други вид активности са циљем убрзавања и повећања ефикасности адаптације и процеса опоравка, одржавања раније постигнутог степена припремљености.

ТАКМИЧАРСКА МЕТОДА

Захтева специјалну организациону такмичарску делатност у којој се организује непосредно ривалство и поређење учесника. У таквим условима се, по правилу, стимулише високи степен учинка од урађених вежби.

Примена ове методе је повезана са изузетно високим захтевима према техничко тактичким, физичким и психичким могућностима спортисте, изазива велики прогрес у раду најважнијих система организма и самим тим стимулише процеса адаптације, омогућује вишестрано интегративно усавршавање припремљености

Такмичарска метода се може користити код спортских игара и на основу строго прописаних вежби, у одређеној мери појачава њихову ефикасност. Путем такмичарске методе се, знатно потпуније, него путем метод игре, може исказати прописан почетак, јер је за њега карактеристична прецизна унификација састава такмичарских активности, општег редоследа њиховог извођења и начина процене резултативности. Спровођење строго прописаних вежби на основу такмичарске методе, који се стимулише фактором ривалства и мобилизацијом постигнутих могућности, изазива већи напредак код функционалног стања спортиста. Међутим, то условљава и неопходност да се посебно прецизно регулише и осмисли његова примена у практичној припреми спортиста.

Такмичарска метода имане заменљиву улогу у припреми спортиста, у формирању специфичне припреме, усавршавању спортске вештине, у васпитању спортског духа, активно делује на формирање мотивационог механизма, неопходан је инструмент контроле.

ОПТЕРЕЋЕЊА ПРИЛИКОМ ТРЕНИНГА И ТАКМИЧЕЊА

Динамика адаптације функционисања организма спортисте је условљена систематским коришћењем оптималног оптерећења. Под *оптерећењем* се обично подразумева повећана, у поређењу са мировањем, величина функционалне активности, која је изазвана вежбањем. Оптерећење од физичких вежби одређује управо рад мишића, који појачава функционалне активности система организма код спортисте. Међутим, треба имати на уму, да њена величина зависи од специфичности самих вежби, индивидуалних особина учесника и спољашњих фактора.

Данас постоји читав низ класификовања оптерећења, чији аутори полазе од специфичности, енергије и снаге рада мишића, педагошких задатака, који се решавају током тренинга, узајамног деловања рада различитог приоритетног усмерења и других критеријума.

Сматра да је целисходно класификовати оптерећење на следећи начин:

- према особинама - на *оптерећења код тренинга и такмичења, специфична и неспецифична, локалне, делимичне и глобалне*;
- Оптерећење према величини - на *мало оптерећење, средње, знатно* (у просечним границама), *велико* (максимално оптерећење);
- Оптерећење према усмерењу – на *развоју одређене моторичке способности* (брзине, снаге, координације, издржљивости, еластичности) и њихове компоненте (алактатне или лактатне анаеробне могућности, аеробне могућности), *које усавршавају координациону структуру покрета, компоненте психичке припремљености или такмичарске вештине* итд).
- Оптерећење према координационој сложености - *једноставни и сложени* покрети, који се обављају у стереотипним или варијативним условима, повезаних са значајном мобилношћу координационих способности;
- Оптерећење према психичком оптерећењу – које постављају различите захтеве на психичке могућности спортиста (ситуациони тренинзи).

Готово сви стручњаци сматрају, да величину оптерећења приликом тренирања и такмичења треба окарактерисати како са „спољашње“, тако и са „унутрашње“ стране.

Спољашња страна оптерећења се карактерише њеним споља израженим физичким параметрима и најупитеније може да се представи као збир обима и интензитета који је извршен током вежбе, као и координационом сложености вежби, психолошком напетости, условима спољашње средине.

Обим може да се изрази: временом утрошеним на вежбу, савладавањем растојања, бројем понављања, тежином терета који се подиже или премешта, бројем тренинга или такмичарских стартова. За потпуну карактеристику „спољашње“ стране оптерећења издвајају се појединачни обими, који одражавају оптерећење које је извршено повећаним интензитетом или специјализовао, као и они који су допринели усавршавању појединих облика припремљености (на пример, развоју одређених облика способности).

Интензитет карактеришу: темпо кретања, брзина извршења вежбе, утрошено време за савладавање одређене дистанце, величина оптерећења, број покушаја и серија, моторичке и опште компактности вежби итд.

Међутим, оптерећење се најпотпуније карактерише са **унутрашње** стране, т.ј. са стране **функционалних помака** у системима организма за време и након вежби, као и особинама и временом рехабилитације (**конкретно према физиолошким, биохемијским и другим показатељима**).

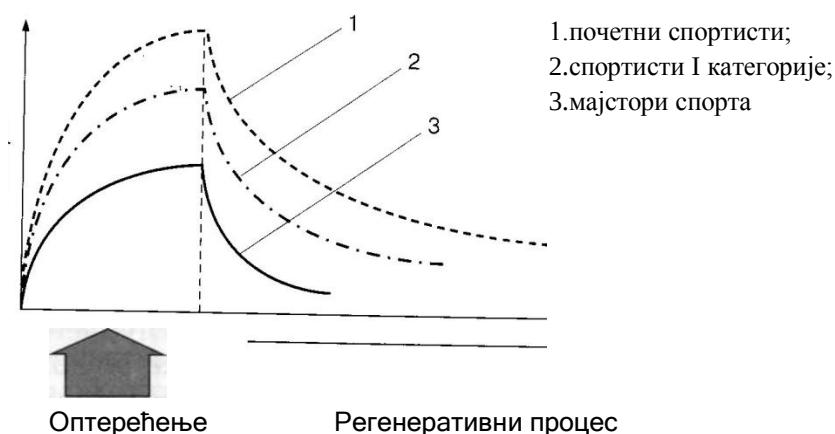
Само се поређењем ових обеју страна оптерећења може адекватно судити о њима, јер су, с једне стране, „спољашњи“ и „унутрашњи“ показатељи оптерећења тесно узајамно повезани (повећање обима и интензитета рада на тренинзима доводи до повећања помака код функционалног стања различитих система организма, до развоја и повећања процеса замарања), с друге стране, исте спољашње величине оптерећења могу да доведу до различитих функционалних помака код спортиста, који имају различите могућности за адаптацију, или код истог спортисте на разним етапама њихове припремљености.

Доказано је, да се корелација „спољашњих“ и „унутрашњих“ параметара мења у зависности од степена стручности, припремљености и функционалног стања спортисте, његових индивидуалних способности за адаптацију, карактера узајамног дејства моторичке и вегетативне функције .

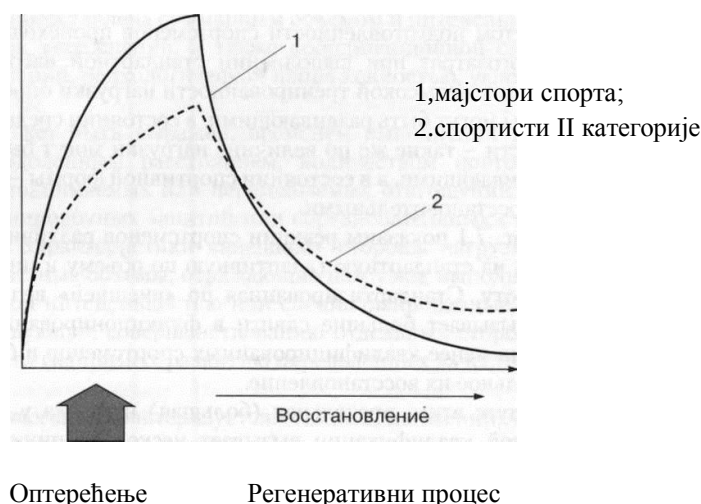
Са растом припремљености спортиста долази до смањења утрошка енергије приликом вршења стандардног оптерећења. Тако, за време слабе утренираности организма мања оптерећења могу бити развојна, за време осредње утренираности исто оптерећење само одржава кондицију, а у стању спортске форме – у најбољем случају регенеративни.

На сл. 1. показана је реакција спортиста различите квалификације на стандардни (адаптивни по обиму и интензитету) рад. Стандардизовано по „спољној“ величини оптерећење доводи до великих помака у функционисању система организма код недовољно стручних спортиста и дужи регенеративни ток.

Упоредо са тим, максимално (велико) оптерећење код спортиста различите квалификације изазива нешто другачију реакцију функционалних система. По правилу, то се испољава на следећи начин: код спортиста високе класе при већим реакцијама на максимално оптерећење регенеративни процес се одвија јачим интензитетом (сл. 7.2).

Сл. 1. Реакције организма спортиста различите квалификације на исто по величини оптерећење

Сл. 7.2. Реакције организма спортиста различите категорије на максимално по величини оптерећење

Природне силе и вештачки створени услови су помоћни фактори, који утичу на величину оптерећења од вршења физичких вежби. Уз њихову помоћ се проширују могућности усмереног утицаја оптерећења на организам учесника.

Стручњаци не сумњају у чињеницу, да време трајања интервала за одмор између оптерећења може да одреди њихово усмерење. Због тога, трајање пауза за одмор између вежби треба строго планирати, узимајући у обзир регенеративни период функционалних помака, изазваних одређеном величином оптерећења.

У оквирима једног тренинга међу вежбама се користе, углавном, три варијанте одмора

Минимакс-интервал (стимулативни или блаже стимулативни) - интервал између радних (под оптерећењем) фаза, процес вежби, који може да услови повећану оперативну кондицију у наредној радној фази (ефекат учинка, прва позитивна последица). При томе утрошени ресурси су већ практично надокнађени, а системи организма се још налазе у повећаној функционалној активности.

Напети интервал (суперкумулативан) - интервал, чије трајање је толико кратко, да наредна радна фаза почиње у условима када још није дошло до опоравка у зони повишених функционалних помака. Такво унутрашње стање током одређеног времена не мора да се одрази на битне промене квантитативних параметара вежби које се раде, али захтева повећану мобилизацију физичких и психичких резерви.

Обичан интервал (потпуни) интервал, чије трајање је сразмерно са релативном нормализацијом функционалног стања, т.ј. опоравка радне способности до стања које је било до извођења вежбе, што омогућује да се рад понови без додатног напора функција. Такав режим се често користи приликом усавршавања техничке вештине.

У поређењу са интервалима за одмор између вежби **интервали за одмор између појединим вежбама** битније утичу на формирање кумулативног ефекта дуготрајне адаптације организма на оптерећења приликом тренинга. На основу условања ефеката наредних вежби, издвајају се три типа интервала за одмор међу њима: суперкомпензациони, тежак и обичан интервал (Л.П. Матвејев, 1991, 1997).

Суперкомпензациони интервал је сразмеран по трајању времену настанка потпуног опоравка након прилично великог збирног оптерећења, које је претходило вежби. То омогућује да се у наредној вежби изврши велико оптерећење. Међутим, такви интервали су прилично дуги. Уколико је оптерећење претходне вежбе било скоро максимално, тада до настанка суперкомпензације може да дође кроз 36-48 ч. Често коришћење таквог режима приликом тренинга може да доведе до смањења броја тренинга у микроциклусу и да смањи општи кумулативни ефекат.

Тежак интервал - при таквом интервалу наредна вежба се одвија у условима недовољног опоравка одређених параметара функционалног система организма. То погоршава кумулацију пратећег утицаја претходне вежбе и првог утицаја наредне вежбе. Због тога долази до јаче мобилизације резервних могућности организма, захваљујући чему се у наредној проширеној фази опоравка може појачати развој суперкомпензационих процеса. То омогућује да се у одговарајућим условима (додатним микроциклусима опоравка) рационално искористи тренинг, повећа ефикасност спортске припреме.

При **обичном интервалу** између вежби, радна способност спортиста за почетак наредне вежбе успева да се врати на исти ниво, који је био у почетку претходне вежбе. Такав режим се зове подржавајући. Оптимална комбинација оптерећења и одмора има битну улогу у постављању система вежби, обезбеђујући неопходне функционалне помаке и оптималне процесе опоравка да би се добили неопходни стабилни кумулативни процеси у организму спортисте. Различите варијанте смењивања оптерећења и одмора чине једну од структуралних основа различитих метода вежби.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бунчић В.(2010) Методика физичког васпитања и спорта за децу п.у., вшссовит, Суботица,
2. Фискалов, В.Д.(2010) Спорт и систем припрема спортиста, уџбеник, изд. Совјетски спорт, Москва,
3. Платонов В-Н.(1997) Општа теорија припреме спортиста у олимпијским спортовима, изд. "Олимпијска литература, Кијев.

PRINCIPLES OF MODELS PRETENDING TRAINING IN SPORTS KARATE

Dr. Milan Nestic, Dr. Franja Fratric, Dragan Kuburovic, M.Sc.

Sports Association of Backa Palanka, Educons University, Sremska Kamenica, Sports Association of Backa Palanka

Summary: One of the important questions that need to deal with the technology training process karate athletes in the sport, especially in the discipline *kumite*, is the issue of efficiency and expediency conditioning preparations. As a very important part of sports training primarily focuses on the development of motor and functional ability, as well as the morphological characteristics of karate athletes.

Pretending training in karate sports a methodological concept whose main task is to implement the acute effects of the simulator unit, that is, a series of biomechanically similar exercises in the first place, to realize the transformational processes of muscle force in strength.

The work is, in essence, deals explication model pretending training and its possible applicative in sport karate.

Keywords: pretending training, sport karate.

ПРИНЦИПИ МОДЕЛА ПРЕТВАРАЈУЋЕГ ТРЕНИНГА У КАРАТЕ СПОРТУ

Др Милан Нешић, др Фрања Фратрић, др Драган Кубуровић

Спортски савез општине Бачка Паланка, Универзитет Едуконс, Сремска Каменица, Спортски савез општине Бачка Паланка

Резиме: Једно од значајних питања којима треба да се бави технологија тренажног процеса такмичара у спортском каратеу, посебно у дисциплини - спортске борбе (*кумите*), јесте и питање ефикасности и сврсисходности кондиционе припреме. Као веома значајан сегмент спортске припреме превасходно је усмерен на развој моторичких и функционалних способности, као и морфолошких карактеристика карате спортисте.

Претварајући тренинг у карате спорту представља методолошки концепт чији је основни задатак да реализује акутне ефекте тренажних јединица, односно да се низом биомеханички сличних вежби, у првом реду, остваре трансформациони процеси мишићне силе у снагу.

Рад се, у основи, бави експликацијом модела претварајућег тренинга и његовом могућом апликативношћу у спортском каратеу.

Кључне речи: претварајући тренинг, спортски карате.

1. УВОД

Карате, као што је познато, дуго се развијао као борилачка вештина, носећи у себи изворне принципе своје постојбине - Далеког истока. Међутим у додиру са другачијим културама и менталитетима, карате је временом неминовно доживео своју трансформацију. Посебно оријентација ка великој масовности условила је његов изразит и видљив преображај. Карате од уметности духовног саморазвића постаје хоби, рекреативна активности и у најширем обиму модеран спорт. Следећи савремене тенденције ка модерном и динамичном спорту карате је доживљавао неминовне промене и трансформације. Оне су се огледале првенствено у променама правила борења и суђења што је у основи захтевало и изразиту промену тренажног процеса, посебно у припреми каратиста за спортску борбу.

Првобитни системи и начини такмичења, које и данас заговарају следбеници тзв. „традиционалног каратеа“, почивали су на концепту „завршног ударца“. Он је у основи садржавао идеју да се овлада техникама које би биле довољно ефикасне, снажне и правилно изведене да онеспособе противника - нападача. Овај концепт, у исто време, подразумевао је и супротстављање сваком противнику, без обзира на његову телесну конституцију (тежну, снагу, висину и сл.). Цео карате меч се, овом концепцијом, базирао на једном боду (*ипон*-у), тако да се и тренажна технологија заснивала на увежбавању појединачних удараца и блокова, или, појединих једноставних комбинација. Овакав систем тренинга, а посебно спортских такмичења у борбама, брзо је довео до својеврсног засићења такмичара, а посебно публике, која у свакој спортској дисциплини очекује динамику, атрактивност и узбуђење. Учествовање у спортској борби и постижање такмичарских резултата постало је један од основних мотива и циљева, а карате концепција имала је тенденцију ка динамичности и атрактивности. Акценат, дакле, није више био на испољавању реалне снаге ударца или демонстрацији идеје „завршног-смртоносног ударца“, већ на томе да се противник надмудри и надмаши освајањем техничких поена (Нешић и сар, 2012)

Модерни трендови у спортској карате борбу (*кумите*), који у први план стављају технике напада, у значајној мери су условили и трансформацију тренажног процеса карате спортиста. Нападачки стил борбе поставио је пред такмичаре нове захтеве, како у погледу техничке усавршености, тако и у погледу физичке припремљености. Технике са комплекснијом моторичком структуром (посебно ножне, али и ручне у комбинацији са бацањима и сл.), ефикасно и правилно изведене, доносе такмичару значајнију бодовну предност (*ипон* - 3 поена). Динамика вођења борбе и њено трајање (3-4 минута и без лимита од 3 поена) условљавају да се припрема такмичара у тренажном процесу усмери у два паралелна правца, једнаке важности: техничко-тактичком и специфично-физичком. Запостављање или давање приоритета једном од њих, доводе до непотпуне и лоше спортске форме, а тиме у крајњој линији и до слабијих спортских резултата.

Посебно место у тренажном процесу карате спортиста треба да заузима и тзв. кондициони тренинг. Као веома значајан сегмент спортске припреме, усмерен је превасходно на развој моторичких и функционалних способности, као и морфолошких карактеристика спортисте. Такође, има великог утицаја и на одгајање реакција замора, убрзавање процеса опоравка, те смањење броја и тежине спортских повреда (Conley, 2000). Дакле, кондициони тренинг се и у карате спорту може посматрати као специфичан трансформациони процес који је првенствено усмерен на развој (унапређење) моторичких и функционалних

(енергетских) способности, морфолошких карактеристика, здравственог статуса и моторичких знања спортиста, неопходних за сврсисходно деловање у условима спортске карате борбе (*кумите*).

Познавање структуре активности спортске борбе у карате спорту је веома значајан параметар за планирање и програмирање, а потом и за реализацију, кондиционог тренинга. Посебно његова енергетска, биомеханичка и анатомска компонента, од чијих специфичности зависи избор садржаја, метода, оптерећења, методских форми, организационих облика рада, тренажне опреме и реквизита, односно њихова дистрибуција у различитим циклусима спортске припреме.

2. КОНДИЦИОНИ ТРЕНИНГ У СПОРТСКОМ КАРАТЕУ

Кондициони тренинг у спортском каратеу представља један од веома битних сегмената припреме карате такмичара. Као и у другим спортским дисциплинама (посебно борилачким) он је, првенствено, усмерен на развој и одржавање моторичких и функционалних способности; развој и унапређење морфолошких карактеристика; редукцију и одлагање реакција организма спортисте на замор; убрзавање процеса опоравка; смањење броја и тежине спортских повреда; итд. Без одговарајућег нивоа кондиционе припремљености не може се говорити о настојањима да се постигну високи спортско-такмичарски резултати.

Модерна такмичарска примена научених и аутоматизованих карате техника у спортском каратеу карактеристична је по високом интензитету испољавања свих техничко-тактичких елемената током спортске борбе, који се нарочито јављају у условима непосредног сусрета спортиста на званичним такмичењима. Односно, пред карате спортисте се постављају као трајна тенденција, без обзира да ли је реч о такмичарским или тренажним ситуацијама.

Структурне, енергетске, биомеханичке, анатомске и техничке карактеристике спортског каратеа, које проистичу из особености сваке спортско-такмичарске карате дисциплине (*кате* и/или *кумите*) представљају битне параметре приликом дизајнирања кондиционог тренинга каратиста (Conley, 2000; Harris&Dudley, 2000). О специфичностима конкретне такмичарске дисциплине зависиће и избор: садржаја, метода, оптерећења, методских форми, организационих облика рада, локалитета, тренажне опреме, као и њихове дистрибуција у различитим циклусима спортске припреме. Такође, реализацију кондиционе припреме карате спортиста треба третирати и у контексту интегралних тренажних програма, односно водити рачуна о пропорцијама и повезаности различитих сегмената спортске припреме у конкретном тренажном периоду.

Поред усмерености на трансформацију одређених моторичких, функционалних и морфолошких карактеристика, програми кондиционих тренинга у спортском каратеу могу се поделити, у складу са њиховом циљном усмереношћу, на следеће (према: Јукић и Милановић, 2002):

1) *Развојни програми* - заснивају се на доминацији тренажних подстицаја (надражаја) који стимулишу развој одређених био-физиолошких карактеристика. Њих сачињавају оператори тренинга који укључују оптимално изабране вежбе, максимална оптерећења и одговарајуће методе, са циљем стварања нових адаптационих процеса, који су на вишем нивоу од оних у којима се спортиста претходно налазио.

2) *Одржавајући програми* - сачињени су од оних тренажних оператора којима је основни задатак одржавање организма спортисте у адаптираном функционисању које је остварено развојним програмима. У већини случајева овакви програми имају сличне карактеристике као и развојни. Разлике се, углавном, огледају у смањеној учесталости надражаја у конкретним тренажним циклусним структурама, као и смањеним величинама појединих методичких компоненти.

3) *Регенеративни програми* - укључују оне садржаје, методе и оптерећења која имају функцију убрзавања процеса опоравка после тренинга и/или такмичења. Овде се, најчешће, моторичке активности употпуњују другим средствима и методама „немоторичког“ карактера чија је основна улога у процесима регенерације.

4) *Превентивни програми* – заснивају се на унапређењу свих сегмената локомоторног апарата у циљу смањења броја и тежине спортских повреда, односно ублажавања њихових последица. Основна усмереност оваког тренинга је, првенствено, према проприоцептивним процесима, као и на изградњу мишићног и везивног ткива.

Када је реч о кондиционом тренингу карате спортиста и у вези са њим и претварајућем тренингу, неопходно је имати у виду његову сегментираност према тзв. *тренингу снаге*. Као и у већини других спортских дисциплина, тако и у каратеу тренинг снаге може бити ефикасан и значајан у кондиционом програму спортиста. Његова ефикасност се у пракси много пута потврдила код такмичара свих узраста, мада код млађих категорија он мора бити правилно осмишљен и дозиран (уз уважавање сензитивних периода младих спортиста). Ради максималне безбедности, неопходна је правилна техника извођења вежби, уз одговарајућу асистенцију и активан надзор тренера. Поред специфичног тренинга, неопходно је радити на повећању способности испољавања силе и снаге карате спортиста, чиме се обезбеђују предуслови и за побољшање спортског резултата. Поред тога, тренинг снаге позитивно утиче на општу физичку припремљеност, као и здравствено стање, с обзиром да подстиче развијање навика за редовно вежбање. Добро осмишљени тренинзи снаге, посебно за активне такмичаре, али и за млађе узрасте карате ученика, могу бити вишеструко корисни само уколико су примењени на одговарајући начин. Према већини научних истраживања обављених последњих десетак година млади спортисти могу знатно да повећају снагу (независно од узраста и зрелости) уколико је тренинг са оптерећењем довољно дуг и довољно интензиван. Поред повећања снаге, предности ове врсте тренинга огледају се и у побољшању осталих физиолошких система спортисте (нпр.: снага и густина везивног ткива, побољшања физичког постигнућа, заштити од повреда, и сл.).

3. КАРАКТЕРИСТКЕ МОДЕЛА ПРЕТВАРАЈУЋЕГ ТРЕНИНГА У КАРАТЕ СПОРТУ

Са порастом нивоа тренираности карате спортисте, односно усавршавањем његовог спортско-техничког и такмичарског нивоа, уочено је да се постепено смањује потреба за интензивним радом на развоју тзв. "базичне моторике", а пре свега "базичних" облика снаге. Међутим, ово са собом носи повећање значаја улоге "специфичних" облика испољавања моторичких димензија, пре свега експлозивне снаге. Тиме се повећава и значај тренинга (тренажних јединица) којима се утиче на њен развој. Усавршавањем спортско-тренажне технологије уопште, а тиме и у карате спорту, развијене су савремене методе кондиционог тренинга. Развој силе и снаге у модерној тренажној технологији дефинисао је поступак и тзв. **комплексног тренинга**, односно његове три методолошке варијанте (Docherty, Robbins & Hodgson, 2004; Scott & Docherty, 2004): 1) *традиционална метода* (серија мањих оптерећења претходи серији већег оптерећења), 2) *комплексна метода* (серија већих оптерећења претходи серији мањих оптерећења) и 3) *контрастна метода* (у истој серији веће оптерећење претходи мањем оптерећењу).

Надградња ове методе последњих година је почела да буде све заступљнија у тренажном процесу многих спортова, а њена суштина се огледа у томе да се у контрастни тренинг додају вежбе које чине једну хијерархијски сложену целину, од оптерећења великом тежином до самог специфичног покрета (технике) који се жели усавршити. Раније се таква целина називала комплекс од 3 - 4 вежбе (*3-exercise complex*; *4-exercise complex*), а данас је позната као **претварајући тренинг** (Ebben & Watts, 1998; према: Њаради, 2008).

Претварајући тренинг (ПТ) представља методолошки концепт чији је основни задатак да реализује акутне ефекте тренажних јединица, односно да се низом биомеханички сличних вежби, у првом реду, остваре трансформациони процеси мишићне силе у снагу. Функционалну основу претварајућег тренинга чини тзв. *постактивациона потенцијација* (ПАП), што подразумева стање повећаног надражаја одређених мишићних система (Docherty, Robbins & Hodgson, 2004; Kilduff et al., 2007). Суштину постакивационе потенцијације чини примена великих оптерећења током тренинга (силе и снаге) која доводе до повишеног степена нервне стимулације мишића, што резултира укључивањем већег броја моторних јединица (тиме и већу фреквенцију нервних импулса у наредним минутима током вежбе). Изазивање оваквих акутних ефеката најчешће се примењује у реализацији тренажних задатака (вежби) које карактерише мало спољашње оптерећење и велика (субмаксимална и максимална) брзина покрета (Chu, 1996; према: Јукић и сар., 2004), што је посебно значајно за брзинско-експлозивно усавршавање спортских потенцијала каратиста у дисциплини спортске борбе (*кумите*).

Приликом конципирања примене претварајућег тренинга код карате спортиста треба имати у виду и начине активирања постакивационе потенцијације – ПАП који се односе на три основне групације (према: Robbins, 2005):

- динамично напрезање које је блиско максималном напрезању. На пример- изводи се из получучња у серијама од 3 до 5 понављања са 85-95% од 1РМ; после чучња следи пауза, а затим се ради функционална вежба - извођење ножног ударца;
- статичко напрезање (*maximal voluntary isometric contraction* - MVIC) које се може изводити у, нпр.: серијама од 5 понављања по 3 секунде, након чега поново следи функционално оптерећење;
- ексцентрично напрезање у контролисаној амортизацији, нпр. у доскоку са висине од 30-50 цм; итд.

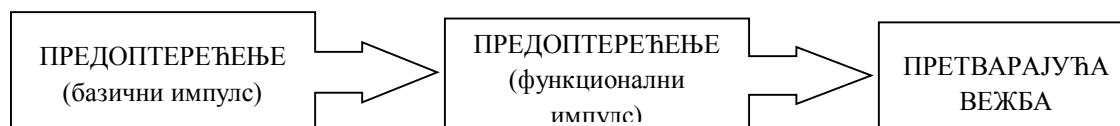
Један од најбитнијих параметара ПТ јесте одређивање варијабли оптерећења – интензитета и екстензитета вежби. Ово је значајно због чињенице да сваки тип моторичког подражаја (примењен у одређеном методичком поступку) има своју специфичну функцију и утицај, чиме се одређује и адекватан број понављања сваке вежбе (који не мора бити једнак за све врсте вежбовних подражаја). Пре свега, број понављања зависиће од (према: Јукић и сар., 2004):

- структуре претварајуће (завршне) вежбе;
- величине основног (базичног) подражаја;
- функционалне компоненте подражаја;
- енергетске структуре тренажне јединице;
- нивоа потенцијалне ризичности предвиђене вежбе.

Свака серија претварајуће вежбе (претварајући низ) неопходно је да у себи обавезно садржи:

- предоптерећење (базични импулс),
- предоптерећење (функционални импулс),
- претварајућу вежбу (импулс).

Слика 1 – Компоненте претварајућег подражаја (основни низ)

Дакле, основна карактеристика ПТ лежи у начину његове реализације. Претварајућим тренажним импулсима обухваћено је извођење специфичних припремних вежби непосредно после одређеног типа предоптерећења, која у овом случају могу бити двојако усмерена (Јукић и сар., 2004: 45):

- *Базично* – обухватају она предоптерећења која својим неспецифичним кинетичким и кинематичким параметрима обезбеђују ефекат постактивационог потенцијала (пожељно је да се базични подражаји, у анатомском погледу, у што већој мери подударају са претварајућим импулсом); и
- *Функционално* – предоптерећења која су обавезна да одговарају кинетичким параметрима специфичне вежбе која се изводи (мада се често дешава да је присутна и сличност са кинематичким параметрима покрета).

Могућности примене основних методолошких стандарда претварајућег тренинга у раду са карате спортистима (посебно за спортску дисциплину *кумите*) су веома велике и разноврсне. Битно је имати у виду примарне компоненте и идеју тзв. *основног низа*, док је остало ствар вештине, инвентивности, искуства и посвећености раду сваког карате тренера. Тако би, на пример, један *основни низ* у кондиционом тренингу карате спортиста могао да садржи следеће елементе:

- **базични импулс** (предоптерећење) – нагазни искорак на клупици (50 цм) са дворучним тегом на раменима, уз подизање колена једне ноге (као прва фаза ножног ударца мае-гери) ➡
- **функционални импулс** (предоптерећење) – нагазни искорак на клупици (50 цм) са оптерећењем на скочном зглобу (тег-манжетна), уз подизање колена једне ноге (као прва фаза ножног ударца мае-гери) ➡
- **претварајућа вежба** – извођење ударца ногом мае-гери.

Поред ова два усмерења у методици ПТ може се срести и *модификована верзија* примене претварајућих оператора. То подразумева, на пример, извођење специфичне кретње у реалној форми одређене карате технике, али у отежаним условима (са оптерећењем). У овом контексту постоје бројне могућности којима се могу правити варијације методичких поступака ПТ. Обогаћивање методичких активности код, на пример предоптерећења и трансформације оптерећења, може се постићи применом припремно-превентивних вежби непосредно пре фазе предоптерећења. Међу најзаступљенијим су они садржаји који у вежбама доминирају својим проприоцептивним карактером, с обзиром да они у високом проценту утичу на унапређење квалитета брзинско-експлозивног извођења моторичких задатака (у реалним тренажним условима) (Ziegler, 2002).

У савременој концепцији тренинга карате спортиста претварајући тренинг треба да има своје заслужено место и значај. Пре свега јер се један од његових основних принципа заснива на модерној технологији тренажних стандарда који дефинишу да је у трансформационим процесима спортског тренинга ефикасније „тренирати и покрет“, а не само мишић. Другим речима, употреба спољних средстава потпоре код, на пример тренинга снаге (тегови и тренажери) код карате спортиста је знатно ефективнија ако се примењује концепт „слободних тегова“ (*free weights*). Јер рад са „слободним теговима“ (средствима оптерећења) има додатни фактор – „борба“ са гравитацијом која је стално присутна током извођења вежби. Због своје основне карактеристике – нефиксираности, тегови (за разлику од савремених фитнес тренажера који имају стабилан ослонац) ангажују и друге групе мишића које су неопходне за контролу стабилности тела вежбача. На овај начин се, са једне стране, знатно више ангажују мишићи синергисти, а са друге стране, пружа се могућност за имитацију реалног покрета који доминира у одређеној карате техници. Тиме се стварају и много реалнији услови тренинга.

У досадашњој тренажној пракси у већини спортских дисциплина где се примењује средства претварајућег тренинга издиференцирали су се основни принципи који су се показали као најефикаснији у односу на резултате који се постижу у трансформацијама спортиста (пре свега морфолошког, али и моторичког карактера) (Пашалић и Рађо, 2003: 184). С тога је могуће говорити о њиховој апликативности и у тренажном процесу карате спортиста. Принципи претварајућег тренинга у спортском каратеу односе се на следеће:

- Принцип прогресивног оптерећења
- Принцип мишићне изолације
- Принцип мишићне конфузије
- Принцип континуиране тензије
- Принцип парцијалних понављања
- Принцип мега синергије
- Пирамидални принцип
- Принцип мишићног приоритета
- Принцип сложених серија
- Принцип негативних понављања
- Принцип опадајућих серија
- Принцип инстинктивности и индивидуалности

Наравно, наведени принципи и њихова примена у тренажном процесу карате спортиста не би требали да буду циљ „сам за себе“, него првенствено као средство за реализацију основног циља – што квалитетнијих ефеката целокупног тренажног процеса. Примена наведених принципа у реализацији ПТ код карате спортиста, правилан избор њихових комбинација, првенствено ће зависити од претходних припремних активности код израде програма ПТ. У првом реду то се односи на резултате дијагностике стања тренираности карате спортиста, а потом и од самог садржаја програма конкретног тренажног циклуса.

4. ЗАКЉУЧАК

Савремена кретања у карате спорту, која се одвијају по организационом концепту *WKF*-а, а чија је основна тенденција његовог усмеравања ка породици олимпијских спортова, знатно су ојачана новим такмичарским правилима, која и поред великог напретка у давању динамичности карате спорту и даље тежи сталном усавршавању. То је свакако условљено перманентним праћењем и анализирањем трендова у савременом светском спорту, где је основна линија водиља - атрактивност, популарност и масовност (Нешић и сар., 2012).

Савремени карате спорт, неминовно је своју усмереност дефинисао карактером процеса који су заједнички за већину олимпијских спортова, уз уважавање своје специфичности. Она се огледа у доследном поштовању основних спортских и научних принципа: а) интердисциплинаран приступ процесима, б) *физичка припремљеност* такмичара, в) техничка припремљеност такмичара, г) психолошка припремљеност спортиста, д) тактичка припремљеност такмичара, ђ) организациони услови спортске гране у друштвеном окружењу, д) материјално-техничка опремљеност карате организације.

Да би се одговорило бројним захтевима који се пред карате спортисте постављају у оваквом контексту савременог каратеа, неопходно је, поред њихове добре техничко-тактичке припреме, водити рачуна и о адекватној кондиционој припремљености. Обзиром на до сада уочене недостатке већег броја карате такмичара и настојањима да се њихови спортско-технички резултати подигну на виши ниво, а тиме и ниво саме карате организације, карате стручњаци у свом раду морају више да се ослањају на факторе интердисциплинарности. То се посебно огледа у коришћењу средстава, метода и тренажне технологије сличних, односно компатибилних борилачких спортова, као и спортске науке (и праксе) у целини.

Добра кондициона припрема сваког такмичара је неизоставни предуслов и део успеха у спортском каратеу. Стога је веома значајно радити на успостављању активног позитивног става карате спортиста према значају и потреби адекватне кондиционе припреме, јер је то један од фактора који могу утицати на њихове коначне спортско-такмичарске резултате. Без обзира што се на кондициони тренинг и даље гледа као на мање атрактиван део тренажног процеса изграђивање позитивног става према овом питању може знатно повећати мотивисаност карате спортиста за рад. Односно допринети да се и у кондиционом тренингу једнако „ужива“ као и у класичном карате тренингу.

Искуства других борилачких спортова су несумњиво потврдила да кондициони тренинг може (и треба) постати изазов за спортисте, а не активност која се само „одрађује“. Да би се то постигло неопходна је активна интеракција и квалитетна комуникација између тренера и спортисте, с обзиром да се ради о њиховом заједничком циљу (при чему је и одговорност заједничка). У овом светлу претварајући тренинг и примена његових основних принципа може дати активан и позитиван допринос.

5. ЛИТЕРАТУРА

1. Docherty, D., Robbins, D., & Hodgson, M. (2004). Complex training revisited: A review of its current status as a viable training approach. *Strength and Conditioning Journal*, 26, (6), 52-57.
2. Ebben, W.P. & Watts, P.B. (1998). A review of combined weight training and plyometric training modes:Complex training. *Strength and Conditioning*, 20, (5), 18-27.
3. Јукић, И., Милановић, Д. (2002). Пропорције различитих типова програма кондицијског тренинга у дугорочној спортској припреми у спортским играма. У: В. Финдак (ур.) *Зборник радова 11. љетне школе кинезиолога РХ, Рови*; Загреб: Хрватски кинезиолошки савез.
4. Јукић, И., Милановић, Д., Вулета, Д., Комес, З., Харасин, Д., Накић, Ј. (2002). Превенцијски кондицијски тренинг. *Зборник радова Знанствено стручног скупа "Допунски садржаји спортске припреме"*, Загреб, стр. 22-28.
5. Јукић, И., Милановић, Д., Марковић, Г., Шимек, С. (2004). Претварајући подражаји у кондицијској припреми. *Кондицијски тренинг*, Вол. 2, (2), 44-53.
6. Kilduff L.P., Bevan, H.R., Kingsley, M.I.C., Owen, N.J., Bennett, M.A., Bunce P.J., Hore, A.M., Maw, J.R. & Cunningham, D.J. (2007). Postactivation potentiation in professional rugby players:Optimal recovery. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 21(4), 1134-1138.
7. Nešić, M., Nešić, B., Kovačević, J. (2012). Self-defence Techniques as an Instrument of competitor's in karate sport. *Sport Science*, Vol.5 (2), 87-91.
8. Њаради, Н. (2008). Претварајући тренинг у рукомету. *Кондицијски тренинг*, Вол. 6, (2), 25-32.
9. Пашалић, Е., Рађо, И. (2003). Основни принципи тренинга са теретом. *Међународни знанствено-стручни скуп „Кондицијска припрема спорташа“*, *Зборник радова*, Загреб, 184-186.
10. Robbins, D.W. (2005). Postactivation potentiation and its practical applicability: A brief review. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 19(2), 453-458.
11. Scott, S.L., Docherty, D. (2004). Acute effects of heavy preloading on vertical and horizontal jump performance. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 18, (2), 201-205.
12. Conley, M. (2000). Bioenergetics of Exercise and Training. In: *Essentials of Strength Training and Conditioning (Second Edition)*. *Human Kinetics*, Champaign, IL, USA.
13. Chu, D.A. (1996). Explosive Power and Strength:Complex Training for Maximum Result. *Human Kinetics*, Champaign, IL.
14. Harris, R. T., Dudley, G. (2000): Neuromuscular Anatomy and Adaptations to Conditioning. In: *Essentials of Strength Training and Conditioning (Second Edition)*. *Human Kinetics*, Champaign, IL, USA.
15. Ziegler, A. (2002). Proprioceptive training improves vertical jump performance in untrained women. *NCSA Conference, Las Vegas*, July, 10-13.

THE IMPORTANCE OF PROMOTION OF SPORTS IN CHILDREN AND ADOLESCENTS WITH SPECIAL REFERENCE TO KARATE KYOKUSHINKAI

Vojkan Bizic, graduate manager in sports

Full Contact Kyokushinkai Association of Serbia, Belgrade

Summary: The influence of promoting the young is much more important, especially in a country in transition. Also an important factor in this study and will attach importance to youth activities such as sports. We will give basic tips on the importance of Kyokushin karate for the development of children and youth. We will explain the origin and development of Kyokushin karate at home and abroad to promote and influence the development of Kyokushin karate.

Keywords: sports, marketing, promotion, Kyokushin Karate, young.

ЗНАЧАЈ ПРОМОЦИЈЕ СПОРТА КОД ДЕЦЕ И МЛАДИХ СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА КЈОКУШИНКАИ КАРАТЕ

Војкан Бижић, Дипл. менаџер у спорту

Фул контакт кјокушинкаи савез Србије, Београд

Резиме: Утицај промоције код младих је много значајан је поготово велики у земљама у транзицији. Такође битан фактор код овог рада биће и значај који млади придају садржајима као што су спорт. Даћемо основне напомене о значају кјокушинкаи карате за развој деце и младих. Објаснићемо настанак и развој кјуокушинкаи карате у свету и код нас и како промоција утиче на развој кјуокушинкаи каратеа.

Кључне речи: спорт, маркетинг, промоција, кјокушинкаи карате, млади

Данашњи савремени спорт карактерише висок степен комерцијализације и професионализације, уз сталну појаву нових трендова, који пред спортску организацију (њене руководиоце и запослене) постављају нове изазове. Да би остале конкретне, спортске организације морају непрестано да истражују нове технологије, законе, односе, да буду у корак са њима и пре свега да науче, како на најбољи начин искористити предности које им оне пружају. Наручито је важно за спорт какав је кјокушинкаи карате. У данашње време, **скретање пажње** на себе, своје активности или упознавање шире јавности са оним што се сматра друштвено вредним (корисним) постало је један од кључних фактора приликом мерења "**успешности**" спортске организације. С обзиром да јавност (људи) користе медије као један од основних извора информисања.

Са друге стране, готово по правилу спортске организације и њихови челници, који још увек нису свесни (нису увидели корисност и неопходност) општег значаја сарадње са медијима, за унапређење и стварање нове (боље) слике о спортској организацији у јавности, а самим тим и њеног пословања, и даље функционишу по принципу "као да се у њима ништа не догађа".

Иако се на односе с медијима код нас, још увек гледа као на техничку област рада (дистрибуирање саопштења за медије, итд.), што у великом делу они и јесу, остаје чињеница да **односи с медијима** обухватају много више од писања и дистрибуирања информација медијима, они такође захтевају вештине које су далеко сложеније од обичног слања порука, те стога на односе с медијима треба гледати као на средство (алат) које спортској организацији пружа важну тачку приступа у комуникацији са широм јавношћу путем медија.

У суштини односи с медијима представљају специјализовану област, која је неизоставни део **односа с јавношћу**, којој је основни циљ да **гради и одржава добре односе са медијима** (представницима медија). У овом контексту **односи с јавношћу** имају улогу да олакшају посао запосленима који обављају послове односа с јавношћу (маркетинг) и подрже их у њиховом настојању да са својом поруком допру до шире јавности.

Односи с медијима као и друге функције односа с јавношћу, у данашње време, захтевају ако не **специјализовано знање**, онда макар основно разумевање законитости, процеса и правила из ове области, како би медији (запослени у њима) уопште узели у обзир поруку (информацију) коју спортска организација жели да пласира у јавност.

Са друге стране, мало утрошеног времена, како би се научиле **основе односа с медијима**, мала су цена у односу на оно што спортска организација може добити, јер неговањем (ефикасним коришћењем) односа с медијима. Спортска организација у нашем случају Фул контакт кјокушинкаи савез Србије не само да ће подићи свој углед у очима својих клијената, односно корисника, већ ће успоставити добар однос са представницима медија који им може добро послужити за **промовисање и упознавање шире јавности** са активностима спортске организације и у будућности. Кјокушинкаи карате је још увек мало познат и распрострањен на простору Србије, и мало људи знају његову специфичност у односу на друге стилове каратеа. Посебну популарност, као ефикасни систем борбе намањен свим узрастним категоријама оба пола, стекао је на западу. Стил каратеа Кјокушинкаи спада у новије борилачке системе, а својом суштином представља резултат дугогодишњег рада и искуства његовог оснивача Масутацу Ојаме. Трагајући за што реалнијим методама голоруког борења, Ојама је искористио своје претходно познавање БУДО (борилачких) дисциплина како би 1951. године званично оформио свој правац.

Овај стил каратеа је настао повезивањем го-ђу-руу и шотокан стила, док је у ножним техникама присутан утицај кореанског тае квон до система.

Куокусхинкаи је састављена од три јапанске речи "куоку" 極 (крајње, екстремно), "схин" 会 (стварност или унутрашња истина), и "каи" што значи саставити, придружити. У наставку ћемо дати основе карактеристике куокушинкаи каратеа као стила и значај промоције за приказ и промоцију овог стила код младих.

У овом раду ћемо покушати да објаснимо и прикажемо основне карактеристике кјокушинкаи карате стила као борилачког система.

Стил каратеа Кјокушинкаи спада у новије борилачке системе, а својом суштином представља резултат дугогодишњег рада и искуства његовог оснивача Масутацу Ојама. Трагајући за што реалнијим методама голоруког борења, Ојама је искористио своје претходно познавање БУДО (борилачких) дисциплина како би 1951. године званично оформио свој правац.

Осим техничке поставке и менталне спремности, Кјокушинкаи захтева изражену физичку спремност, с обзиром да се ударци изводе са пуним контактом.

Правила борбе овог система су јасно одређена. Победник је такмичар који "остане на ногама", с тим што су строго забрањени ударци руком у пределу главе, као и ударци у гениталије и леђа. Уколико се деси да се борба не заврши нокаутом, судија одређује победника по броју освојених поена.

Кјокушинкаи карате данас у свету према подацима светске кјокушинкаи организације вежба преко 12 милиона људи у 130 земаља. Након Ојамине смрти 1994. долази до раскола у светској кјокушинкаи организацији И.К.О. (Интернационал Карате Организацион).

Убрзо настају три међународне организације и то :

И.К.О. – 1, коју води Шокеи Мацуи Светски првак 1987. године

И.К.О. – 2, коју води Кенђи Мидори Светски првак 1991. године

И.К.О. – 3, коју води Јошиказу Мацушима 9. дан један од главних Ојаминих асистената.

Прво светско Кјокушинкаи првенство одржано је 1975. године. На њему је учествовало 37 земаља. Од тада, сваке четврте године ово првенство се традиционално одржава у Токију.

Масутацу Ојама је рођен 27. Јула 1923. године у Јужној Кореји, а касније се преселио у Јапан. У деветој години живота почео је да се бави борилачким вештинама. Учио је првобитно вештину кинеске песнице, да би потом наставио да се бави ђудоом.

Године 1938. године, у петнаестој години, почеће да учи шотокан карате код учитеља Гићина Фунакошија.

Међутим, незадовољен борилачком формом шотокан каратеа, Ојама ће кренути у потрагу за сопственим борилачким начином 1947. године, Ојама ће врло интензивно учити гођу-руу карате са учитељем Гоген Јамагућијем. Та пракса ће битно утицати на касније формулисање његове вештине борења.

Ојамино бављење каратеом имало је специфичан карактер и умногоме се разликовало од видова борбе већине тадашњих мајстора. Вођен бунтовним духом и неутаживом тежњом за усавршавање карате-доа, Ојама је себе подвргнуо челичној дисциплини и аскетском животу. Позната је чињеница да је у више наврата одлазио на усамљене планинске забити због потврђивања изабраног борилачког пута.

У данима самоће и ригорозног тренинга, Масутацу Ојама је трагао за дубоким коренима борилачког умећа. Резултат таквог начина живота било је стварање стилске креације под именом кјокушинкаи карате-до.

Уобличивши борилачки концепт, Ојама се вратио у цивилизацију и свету демонстрирао зачуђујућу вештину и снагу свог каратеа. Упутивши се мисионарском стазом, он је одржао око 270 јавних демонстрација карате вештине широм Америке, Канаде, Кубе, Мексика. Често је морао да доказује своју вештину борећи се против изазивача, познавалаца разних вештина, од професионалних боксера до мајстора ђудоа, ђиу ђицу. Није пропустио прилику да победи. Уз борбе, Ојама је демонстрирао и технику тамаешивари, ломећи више сантиментара дебеле греде, камење, пивске боце и др. Посебно спектакуларне биле су борбе са биковима, где је показао како голорук човек може да савлада ове снажне и горопадне животиње. Свет је тада заиста био у прилици да види велику снагу Ојама и његовог каратеа. Он се успешно доказао и на јапанским првенствима (1947. године) побеђујући своје противнике без многе муке.

„Масутацу Ојама је 1985. године био позван од стране ФБИ и америчке војне академије Вест Поинтда одржи низ предавања и семинара на тему кјокушинкаи карате-доа.

[Симиц:284] Поред такмичења, семинара и предавања, Ојама се бавио и писањем.

Аутор је неколико интересантних и богато илустрованих књига у којима он и његови следбеници демонстрирају тајне карате вештине (Шта је карате, Есенцијални карате, Ово је карате, Кјокушин пут). »Живот и дело овог учитеља су сведочанство о томе како дисциплиновани дух и јака борилачка сигурност померају границе физичких и психичких могућности човека. Напорним тренингом и сложенем менталном праксом, Ојама је демонстрирао свој непопустљив карактер, борилачки дух, оштру технику и убитачну моћ карате ударца. Он и његови следбеници, негују сопствену стилску креацију, КЈОКУШИНКАИ – КАРАТЕ-ДО, представљају успешну синтезу храбрости, упорности и дисциплине сједињене са сјајним борилачким умећем.«[Симић:284]

Термин кумите, у свом изворном значењу, односи се на борбу између два супростављена противника. Карате борба је реална борба. У њој се у датом моменту супростављају два знања, две идеје, два хобитуса. У психолошком смислу, реалност борбе заснива се на остварењу личне супериорности и доминације над намерама и стратегијама противника. Наметнути противнику свој ритам и начин расуђивања није лако, али мајсторство на борилачком путу, управо захтева такву врсту подвига.

У карате борби, појединац, демонстрирајући борбену вештину кроз телесне покрете, такође демонстрира вештину свог духа. Мир унутар сопственог духа је оно што поражава противника, док је технички моменат пратилац менталних активности и инстинктивних реаговања. Растрзан и исфрустриран борац, у чијем уму је неспокој обитава, у борби је изгубљен и на самом почетку поражен.

Дубина борчевог мира одређује коначни исход борбе. Стање духа и мирноћа ума су надградња која истинског мајстора карате-доа одваја од мноштва других индивидуа.

Не размишљајући о победи или поразу, не размишљајући о ударцу или захвату, без идеје и свесне намере, борац се препушта инстинктивном реаговању, насталом као производ обуке и искуства. Кроз такав вид борбе, он остварује себе у стању високе сабраности и увежбаности, а сам противник губи важност. Заправо, противник је ту као средство помоћу кога ће он демонстрирати своје знање стечено кроз тренирање. Борба карате-доа је у физичком смислу је борба голим рукама и ногама. Карате-до је комплексна вештина. Она осим техничке увежбаности захтева висок ниво морала појединаца. Ударци рукама и ногама чине снажна оружија, а њихова неконтролисана примена може изазвати низ нежељених ефеката. Због те чињенице, следбеници карате вештине морају бити ненасилно оријентисани и испуњени опрезним и здравим расуђивањем.

Специфичност кјокушинкаи стила се огледа се и у тест борби са великим бројем противника. Борба са 40, 50 и 100 противника који се један за другим смењују, представља тест врхунске издржљивости борца.

Одморни и утренирани борци представљају огроман изазов за појединца, који је на свом путу борилачког умећа одлучио да упозна себе са својим снагама, слабостима и манама. Непоколебљив карактер, чврст дух и висок степен кондиционих и физичких способности, уз јаку техничку базу и борилачки инстинкт, чине основни садржај неопходан за успешну реализацију теста.

Порекло овог начина провере властитих способности датира још из времена чувеног јапанског мачеваоца Мијамото Мусашија (1582-1645). Постоји предање које указује да је Мусаши у једном од својих бројних окршаја био изазван и суочен са целом мачевалачком школом Јошиока. Мусаши се сам борио против сто мачевалаца. Крајњи исход борбе био је катастрофалан по комплетно чланство мачевалачке школе Јошиока.

Борба са сто противника је најтежа кјокушинкаи дисциплина где се борац бори по 2 минута пуним контактом до нокаута у 100 узастопних рунди са различитим борцима. Борац мора да победи преко 60 борби, а уколико неку борбу изгуби нокаутом не може да настави да се такмичи. Треба истаћи да овакав метод борилачке издржљивости није намењен ширем броју ученика и да због своје сложености захтева само изузетно физички и ментално спремне појединце.

Забележно је да само шеснаесторица успешно одрадило овај тест. Масутацу Ојама је имао 300 борби у року од 3 дана.

Овај део тренинга и вежбања су већ давно избачени из многих других карате стилова због тога што су веома тешки и потребно је много времена да се они добро увежбају. Кјокушинкаи је један од ретких стилова који је тамешивари задржао од првог појаса па све до највиших мајсторских нивоа. Тест тамешивари није само битан за полагање већ он представља и саставни део такмичења. Тамешиваријем се проверава се продорност и јачина ударца кјокушинкаи каратисте. Да би каратиста мога да ради технику тамашиварија мора добро увежбати технику и добро припремити (ојачати, очврснути) одређени део тела којим се техника изводи. Техника тамешиварија се најчешће изводи руком, ногом или главом (атеми). Даске које се ломе на полагањима направљене су од боровине дужине 33 цм, ширине 21 цм, и 24 мм дебљине. На полагању за мајсторско звање кандидат ломи 5 плоча. У случају да је опека (цреп) ломи се 12 црепова. Плоче се ломе у 4 различите технике:

- сеикен-стиснутом песницом
- схуто- рука испружена, благо савијена са правим и чврсто стегнутим прстима
- хији-лакрат
- сокуто-пета

После извођења технике каратиста седе у положај сеиза. Ломљење главом

ради само ако каратиста жели односно ако сматра да је довољно добро ојачао ту ударну површину (атеми). Масутатсу Ојама је рекао " карате техника без тамешиварија исто је што и воћка која не доноси плод". И заиста главна одлика и препознавање кјокушинкаи каратиста је по техникама тамешиварија. Поред ових стандардних начина извођења раде се још у пракси ломљење дрвених палица, ломљење грлића од пивске флаше а да се флаша и непомери. Масутатсу Ојама је ради тамашивари одкидањем бичу рога ударцем шуто, и ломљење цигала.

Промоција је последњи елеменат маркетинг микса. Она је у функцији информисања, убеђивања и утицања на потрошачеве одлуке о куповини. Промоција је веома важна како за профитне, тако и за непрофитне организације. Промоција доприноси потпунијој тржишној афирмацији осталих елемената маркетинг понуда. Тоје еластичан инструмент динамичког карактера и представља једини инструмент комуникативног карактера. Као инструмент је ефикасна уколико и остали инструментиефикасно обављају своју улогу, што значи да не може да надокнади слабости ефикасности других инструмената. Промоција је процес

комуницирања између организације и купца са циљем да се створи позитиван став о производима и услугама који води ка њиховом фаворизовању у процесу куповине на тржишту. Утиче на формирање позитивних ставова потрошача према новом производу (услугу), појачавање позитивних или мењање негативних ставова према постојећим производима и формирање и промена мишљења и начина понашања прикуповини појединих производа или услуга. Успешно комуницирање доприноси креирању имица организације

Public Relations (PR) за спортску организацију представља један од најзначајнијих метода промоције целе организације или њених производа и услуга. Спорт има веома много обележја јавне делатности и у том смислу обавезан је да у односима са јавношћу издржи и позитивне и негативне одзиве јавног аудиторијума, представљене обично кроз средства масовног информисања. [М.Томић 2001:303]. Спортски субјекти користе предметну методу, најчешће за побољшање имица. За поступке и спортску активност, посебно за ниво спортских резултата, они су одговорни пред јавношћу и навијачима. Јавност и реакција, у повратној спрези, представљају контролни инструмент укупног понашања спортских организација и спортиста, као јавних организација и личности. [М.Томић, 2001:303]

Даље, односи са јавношћу се често поистовећују са неком врстом бесплатног оглашавања. Односи са јавношћу се битно разликују од оглашавања по томе што треба да пласирају чињенице, уверљиве и непристрасне чињенице, и као такве јавност (као и медији који је преносе) треба да их разуме и прихвати. Оглашавање, напротив, ради врло пристрасно, убедљиво и утиче на емоције, како би продаја била успешно обављена. Циљ оглашавања је продаја, а однос са јавношћу позитиван став.

У реалном свету, тешко је подвући црту између оглашавања и односа са јавношћу. Обе пословне функције су функције комуникације, два пола најзначајније пословне функције. Када су пажљиво планиране и изведене, дају највеће могуће ефекте.

Шта је, у ствари, Паблик Рилејшенс? У директном преводу са енглеског овај термин означава односе, везе са јавношћу. ПР је усмерен ка формирању позитивног мишљења јавног мњења о неком објекту. Али, дефинишући предметни термин, морамо имати у виду да су то везе и односи спортске организације са различитим слојевима јавности и друштва, из сопственог окружења и у кругу сопствене оперативне делатности. У окружењу се могу налазити спортски аудиторијум, спортско тржиште из спољашњег и унутрашњег окружења индустрије спорта, политичко, економско и правно окружење, различити друштвени слојеви становништва и коначно, условно названа општа, или генерална јавност. Бун и Куртз, утврђују да ПР програми могу бити формалног и неформалног карактера. Управо критичну тачку сваке организације у односима са јавношћу представља чињеница да ли је формално, или неформално организован програм реализације Паблик Рилејшенс. Један од појавних облика, односно циљева ПР, којим свака организација промовише себе и производе/услуге представља активност на стварању позитивног спортског публицитета. [М.Томић, 2001:301]. **Најважније је да деца и млади постепено упознају овај заиста специфичан стил каратеа како би у каснијем периоду могли успешно да се баве њиме. За ово је јако битно да људи који преносе знања младима, тренери буду апсолутно посвећени свом тренерском позиву.**

ЗАКЉУЧАК

Иако је прошло више од једне деценије од његове смрти, Кјокушинкаи карате систем је, упркос поделама, наставио да се развија, задобијајући на популарности. Посебну популарност, као ефикасни систем борбе намањен свим узрастним категоријама оба пола, стекао је на западу.

Кјокушинкаи карате захтева континуирано учење уколико желимо да напредујемо, дан за даном, годину за годином да би постали прави кјокушинкаи мајстори. Мајсторство се не показује само на струњачама већ и у сваком другом сегменту живота. Надам се да смо успели да сам бар мало покажемо како кјокушинкаи карате настао као борилачки систем и како промоција утиче на његово ширење у свету и код нас.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кастратовић, Е.(2006): Основе менаџмента са менаџментом у спорту, ФМС, Београд
2. Oyama, M.(1972): Kyokushinkai Way, Tokyo.
3. Oyama, M.(1979): Karate, Mladost, Загреб.
4. Oyama, M.(1972): Kyokushinkai Way, Japan Publications, INC, Tokyo.
5. Oyama, M.(2005): Kyokushinkai put, Београд, Metaphysica.
6. Симић, Н (2005): Карате до, СИА, Београд
7. Stoner, Dž.A.F., Friman, R.E., Gilbert, Jr.D.R (2001): Menadžment; Želnid, Београд
8. Томић, М. (2002): Маркетинг у спорту, Астимбо, Београд
9. Томић, Д.(2003): ПР у спорту, СИА, Београд

САЈТОВИ

<http://www.masutatsuoyama.com/thoughts.htm>
<http://www.masutatsuoyama.com/100mankumite.htm>
<http://en.wikipedia.org/wiki/Kyokushin>
http://en.wikipedia.org/wiki/100_man_kumite

NUMBER OF CONTACTS AND BALL PLAYING BY FIELD ZONE IN THE GAME OF THE GERMAN NATIONAL TEAM ON THE WORLD CHAMPIONSHIP 2010

Nebojsa Djosic - Teaching Associate

College of Vocational Studies, Subotica, Serbia, Vocational Training for Preschool Teachers and Sports Trainers

Abstract: During the research were observed seven matches played by the German National team on this World Championship. It was established with how much average ball touches by field zone the players of German National team resolves the situation on the field. In the defense area this is 1.62, in the organized attack zone 2.29 and in the final zone 2.63. In all three zones the most common is playing so called "on the first ball". The percentage representation of such ball playing on the field zones differs. The predominant is in the defense zone 58.49 %, in the organized attack zone 34.60 %, and in the final attack zone 35.64 %.

Keywords: ball playing, World championship 2010.

БРОЈ ДОДИРА ПРИЛИКОМ ОДИГРАВАЊА ЛОПТОМ ПО ЗОНАМА ТЕРЕНА У ИГРИ РЕПРЕЗЕНТАЦИЈЕ НЕМАЧКЕ НА УТАКМИЦАМА С.П. 2010. ГОДИНЕ

Небојша Ђошић, сарадник у настави

Висока школа струковних студија за образовње васпитача и тренера - Суботица

Резиме: У току истраживања посматрано је седам утакмица које је репрезентација Немачке одиграла на овом Светском првенству. Утврђено је са колико просечно додира лопте по зонама терена играчи репрезентације Немачке решавају ситуације на терену. У зони одбране то је 1.62, у зони организације напада 2.29 а у зони завршнице 2.63. У све три зоне најзаступљеније је одигравање тзв. "првом лоптом". Разликује се процентуално изражена заступљеност таквог начина одигравања лоптом по зонама терена. Најзаступљеније је у зони одбране 58.49%, у зони организације напада 34.60%, а у зони завршнице напада износи 35.64%.

Кључне речи: одигравање лоптом, Светско фудбалско првенство 2010. године.

УВОД

Идеја за овај рад се јавила после неколико урађених радова са темом контакт индекса у игри појединих репрезентација учесника Светског фудбалског првенства одржаног у Јужноафричкој Републици 2010. године. У тим радовима је израчунат контакт индекс за комплетну екипу (репрезентацију) на посматраним утакмицама. Контакт индекс је показатељ просечног броја додира са лоптом приликом одигравања, односно примопредаје лопте. За репрезентацију Шпаније он износи 2.25 (Ђошић, 2012), за репрезентацију Уругваја 1.87 (Ђошић, 2011), за репрезентацију Холандије 2.10 (Ђошић, 2013). Израчунавање броја додира лопте приликом одигравања са лоптом по зонама терена је дубљи ниво приликом анализирања овог проблема. Најдубљи ниво приликом истраживања овог проблема је израчунавање контакт индекса за свако место (улогу) у тиму. Фудбалер Ф.К. "Барселоне" Меси је на утакмицама Лиге шампиона у сезони 2008/09. је на посматраним утакмицама имао контакт индекс 3.10 (Ђошић, 2010). Додатни разлог за бављење овим питањем је проистекао из фудбалске праксе. У тренажној технологији фудбалских тимова један број тренера примењује и вежбе у којима се фудбалерима ограничава број додира у игри, а и величина простора за игру. Једна од таквих је и ситуациона вежба која се изводи на целом фудбалском терену и у току које су фудбалери распоређени по зонама терена и у распореду као на утакмици. Захтев је да се у свакој од три зоне терена (зона одбране, зона организације напада и зона завршнице напада) одиграва са одређеним бројем додира лопте, а све са циљем да фудбалери већ на тренингу стекну навику одигравања са одређеним бројем додира лопте коју би и на утакмици испољавали. У тренажној пракси примењују се разне комбинације броја додира лопте приликом одигравања лоптом по зонама терена.

У раду ће бити приказани резултати до којих се дошло посматрањем утакмица трећепласиране репрезентације на последњем Светском првенству одржаном 2010. године у Јужноафричкој Републици. Истраживачка пажња је била усмерена на евидентирање броја додира приликом одигравања лоптом по зонама терена и њихову каснију обраду и анализу. Репрезентација Немачке је одиграла 7 утакмица на овом такмичењу. Циљ рада је да се израчуна просечан број додира лопте приликом примопредаје лопте по зонама терена, и да се утврди који су начини одигравања (што се тиче броја додира лопте) најзаступљенији у игри посматране репрезентације. Утврдиће се и разлике између зона терена што се тиче контакт индекса, броја додира лопте и поседа лопте.

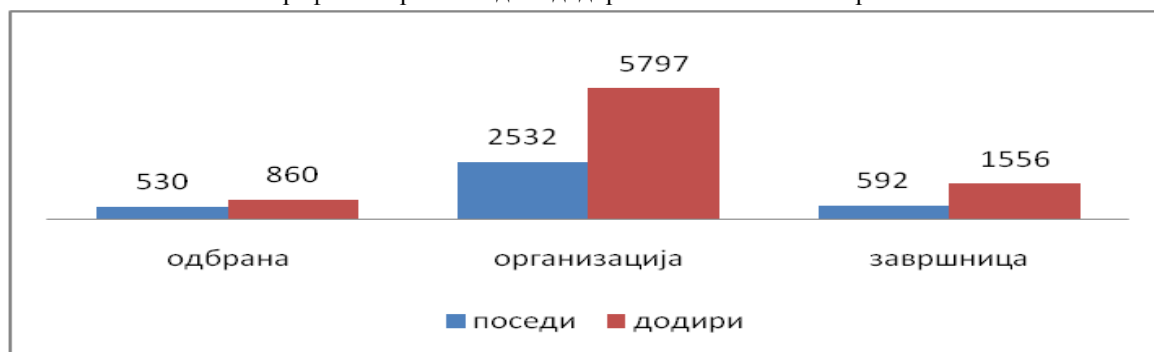
МЕТОД

У обради прикупљених података примењен је статистички софтвер СПСС, верзија 15. Израчунате су дескриптивне карактеристике дистрибуције варијабли. Од мера централне тенденције израчуната је аритметичка средина, медијана и мод. Од мера варијабилности израчуната је стандардна девијација, варијанса, ранг, максимална и минимална вредност и распон. Од мера облика дистрибуције скјунис и куртосис. За утврђивање разлика између зона терена примењен је т-тест.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

У зони одбране је на 7 посматраних утакмица евидентирано укупно 530 поседа лопте и 860 контаката (додира) са лоптом. У зони организације напада је укупно евидентирано 5797 контаката са лоптом и 2532 поседа лопте. У зони завршнице напада евидентирано је 1556 контаката са лоптом и 592 поседа лопте.

Графикон бр.1 Поседи и додири лопте по зонама терена

Просечан број додира са лоптом приликом одигравања лоптом у зони одбране износи 1.62. У зони организације напада износи 2.29, а у зони завршнице напада 2.63.

Графикон бр.2 Просечан број додира лопте приликом одигравања по зонама терена

У зони одбране је процентуално изражено најзаступљеније одигравање тзв. „првом лоптом“ и износи 59.49% од свих одигравања у зони одбране. На другом месту по заступљености је одигравање са два додира лопте (пријем и предаја лопте), и процентуално изражено износи 28.30%. На трећем месту по заступљености је одигравање са три додира лопте (пријем, једно вођење и предаја лопте), и процентуално изражено износи 9.43%. Најмање је заступљено одигравање са 4 и више додира лопте и процентуално изражено износи 3.77%. У зони организације напада као и у зони одбране је најзаступљеније одигравање са једним додиром лопте тзв. „првом лоптом“ и процентуално изражено износи 34.60%. Одигравање лоптом са два додира заступљено је са 33.10 %, са три додира 18.36, а са 4 и више додира 15.40%. У зони завршнице напада као и у зони одбране и зони организације напада најзаступљеније је одигравање са једним додиром лопте и процентуално изражено износи 35.64%. За разлику од претходне две зоне у зони завршнице напада на другом месту по заступљености је одигравање са четири и више додира лопте и процентуално изражено износи 25.34%. За разлику од претходне две зоне у зони завршнице напада на трећем месту по заступљености је одигравање са 2 додира лопте и процентуално изражено износи 22.30%. На последњем месту по заступљености у зони завршнице напада је одигравање са три додира лопте и процентуално изражено износи 16.72%.

Табела бр.1 Бројчана и процентуална заступљеност броја додира лопте приликом одигравања по зонама

зона терена	1 додир		2 додира		3 додира		4 и више додира	
	бројчано	%	бројчано	%	бројчано	%	бројчано	%
одбрана	310	59.49	150	28.30	50	9.43	20	3.77
организација напада	876	34.60	838	33.10	465	18.36	390	15.40
завршница напада	211	35.64	132	22.30	99	16.72	150	25.34

Од мера централне тенденције за додире са лоптом израчунати су аритметичка средина, медијана, мод и збир. У зони одбране аритметичка средина за додире лопте износи 126.86, медијана 128.00, мод 95 а збир 888.00. У зони организације напада аритметичка средина за додире лопте је 829.57, медијана 793.00, мод 641 а збир 5807. У зони завршнице напада аритметичка средина за додире лопте износи 219.71, медијана 204.00, мод 156.00, а збир 1538. У све три зоне најзаступљеније је одигравање једним додиром лопте тзв. „првом лоптом“, али се разликује њихова процентуална заступљеност. Најзаступљеније је у зони одбране и износи 59.49%, а најмање је заступљено у зони организације напада 34.60%. Примећује се линеарно смањење процентуално изражене заступљености како се повећава број додира приликом одигравања лоптом. Од те правилности примећује се одступање једино у зони завршнице где се на другом месту по заступљености налази одигравање са 4 и више додира лопте. То је разумљиво због тога што се у тој зони примењују дриблинзи у циљу ослобађања од противничких играча и долажења у повољну позицију за упућивање шута према оквиру гола.

Табела бр 2. Дескриптивна статистика за додире лопте по зонама терена

	з.одбране	з. организације	з.завршнице
Н	7	7	7
Аритметичка средина	126.8571	829.5714	219.7143
Медијана	128.0000	793.0000	204.0000
Мод	95.00	641.00	156.00
Стд. Девијација	24.76845	167.73874	48.51362
Варијанса	613.476	28136.286	2353.571
Скјунис	.102	.462	.623
Куртозис	-1.426	-1.248	.104
Ранг	66.00	419.00	146.00
Минимум	95.00	641.00	156.00
Максимум	161.00	1060.00	302.00
Збир	888.00	5807.00	1538.00

Од мера варијабилности израчуната је стандардна девијација, и за зону одбране износи 24.78. Варијанса износи 613.48, ранг 66.00, минимална вредност је 95, а максимална вредност је 161. Стандардна грешка аритметичке средине је 9.36. Скјунис износи 0.102, а куртозис -1.426. У зони организације напада мере варијабилности имају вредности: стандардна девијација 167.74, варијанса 28136.29, ранг 419, минимална вредност је 641, а максимална вредност је 1060. Стандардна грешка аритметичке средине је 63.40. Скјунис износи 0.462, а куртозис -1.248. У зони завршнице напада аритметичка средина додире лопте износи 219.71, медијана 204.00, мод 156.00, а збир 1538. Мере варијабилности у зони завршнице износе: стандардна девијација 48.51, варијанса 2353.57, ранг 146.00, минимална вредност је 156, а максимална вредност 302. Скјунис је 0.623, а куртозис 0.104.

Табела бр.3 Разлике између зоне одбране и зоне организације напада у посматраним карактеристикама игре

	т	ДФ	п
Контакт индекс	-6.083	12	0.000
Додире лопте	-10.965	12	0.000
Поседи лопте	-10.104	12	0.000

Легенда: т- вредност т-теста; дф- степени слободе; п-ниво статистичке значајности за т-тест

У табели бр.3 се запажа да код контакт индекса ниво значајности п износи 0.000. Због тога што је мањи од 0.05 то значи да постоји статистички значајна разлика између аритметичких средина зоне одбране и зоне организације напада код варијабле контакт индекс. Негативна вредност т-теста значи да је разлика у корист зоне организације напада. Код додире лопте се такође запажа значајна разлика између зоне одбране и зоне организације напада. Негативна вредност т-теста -10.965 значи да је разлика у корист зоне организације. Код поседи лопте такође постоји значајна разлика између зоне одбране и зоне организације напада што се закључује на основу вредности нивоа значајности п који је мањи од 0.05. Пошто је вредност т-теста негативна то значи да је разлика у корист зоне организације напада.

Табела бр.4 Разлике између зоне одбране и зоне завршнице напада у посматраним карактеристикама игре

	т	ДФ	п
Контакт индекс	-5.274	12	0.000
Додире лопте	-4.280	12	0.001
Поседи лопте	-1.207	12	0.251

Легенда: т- вредност т-теста; дф- степени слободе; п-ниво статистичке значајности за т-тест

У табели бр.4 се запажа да код контакт индекса ниво значајности п износи 0.000. Због тога што је мањи од 0.05 то значи да постоји статистички значајна разлика између аритметичких средина зоне одбране и зоне завршнице напада код варијабле контакт индекс. Негативна вредност т-теста значи да је разлика у корист зоне завршнице напада. Код додире лопте се такође запажа значајна разлика између зоне одбране и зоне завршнице напада. Негативна вредност т-теста -4.280 значи да је разлика у корист зоне завршнице напада. Код поседи лопте не постоји статистички значајна разлика између зоне одбране и зоне завршнице напада што се закључује на основу вредности нивоа значајности п који је већи од 0.05. Пошто је вредност т-теста негативна то значи да је разлика у корист зоне завршнице напада.

Табела бр.5 Разлике између зоне организације напада и зоне завршнице напада у посматраним карактеристикама игре

	т	ДФ	п
Контакт индекс	-2.061	12	0.062
Додира лопте	9.228	12	0.000
Поседи лопте	9.747	12	0.000

Легенда: т- вредност т-теста; дф- степени слободе; п-ниво статистичке значајности за т-тест

У табели бр.5 се запажа да код контакт индекса ниво значајности п износи 0.062. Пошто је већи од 0.05 то значи да не постоји статистички значајна разлика између аритметичких средина зоне организације и зоне завршнице напада код варијабле контакт индекс. Негативна вредност т-теста значи да је разлика у корист зоне завршнице напада. Код додира лопте се запажа значајна разлика између зоне организације напада и зоне завршнице напада. Позитивна вредност т-теста 9.228 значи да је разлика у корист зоне организације напада. Код поседи лопте постоји статистички значајна разлика између зоне организације напада и зоне завршнице напада што се закључује на основу вредности нивоа значајности п који је мањи од 0.05. Пошто је вредност т-теста позитивна то значи да је разлика у корист зоне организације напада.

ЗАКЉУЧАК

Просечан број додира са лоптом приликом одигравања лоптом у зони одбране износи 1.62, у зони организације напада износи 2.29, а у зони завршнице напада 2.63.

У све три зоне терена најзаступљеније је одигравање лоптом са једним додиром лопте тз. “првом лоптом”, али се разликује њихова процентуално изражена заступљеност. Такав начин одигравања најзаступљенији је у зони одбране и процентуално изражено износи 59.49% од укупно одиграних лопти у зони одбране. У зони организације напада такав начин одигравања је заступљен са 34.60%, а у зони завршнице напада 35.64% од укупно одиграних лопти у тим зонама терена.

Постоји значајна разлика између зоне одбране и зоне организације напада у: контакт индексу, броју додира лопте и броју поседи лопте на посматраним утакмицама. Ниво статистичке значајности за све три варијабле је 0.000. Између зоне одбране и зоне завршнице напада постоји статистички значајна разлика што се тиче контакт индекса $p=0.000$, и броја додира лопте $p=0.001$, а код поседи лопте не постоји статистички значајна разлика $p=0.251$. Између зоне организације напада и зоне завршнице напада постоји статистички значајна разлика код додира лопте $p=0.000$, и код поседи лопте $p=0.000$, а код контакт индекса не постоји статистички значајна разлика $p=0.062$.

Добијени резултати се могу применити осим у раду са сениорима и у раду са млађим узрасним категоријама фудбалерима са циљем стицања одговарајућих навика у вези са истраживаним аспектом фудбалске игре.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бирман, К.(2011). *Фудбалска матрица*. Лагуна. Београд.
2. Ђошић, Н. (2010). Могућност мерења ситуационе брзине ногометаша у такмичарским увјетима методом контакт индекса . Зборник радова међународног научно-стручног скупа „Кондицијска припрема спортиста 2010.“ (стр. 211-214). Загреб:Кинезиолошки факултет Свеучилишта у Загребу и Удруга кондицијских тренера Хрватске..
3. Ђошић, Н. (2011). Прецизност додавања у фудбалској игри у зависности од броја додира приликом примопредаје лопте. 7. *Међународна конференција, " Менаџмент у спорту "*. Београд:Факултет за менаџмент у спорту. АЛФА Универзитет.
4. Ђошић, Н. (2012). Контакт индекс у игри репрезентације Шпаније на утакмицама Светског фудбалског првенства 2010.године. 20. *Међународни интердисциплинарни симпозијум Екологија, Спорт, Физичка активност и Здравље младих*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду и Новосадски маратон.
5. Ђошић, Н. (2013). Контакт индекс у игри репрезентације Холандије на утакмицама Светског фудбалског првенства 2010. године. 3. *Међународна конференција Спортске Науке и Здравље* (зборник радова у штампани). Бања Лука: Паневропски универзитет. Факултет спортских наука.

DEVELOPMENT OF RACQUET GAMES

Darko Glavaš, Dr Ranko Marijanović, Dr Milan Nešić, Dr Kosta Goranović

Summary: Generally speaking, the sport can be defined as a free human activity aimed at the development of mental and physical abilities. These activities are performed by individuals and groups to entertain, develop a body, improve mental and physical abilities, integrate into the group, and encourage team spirit and so on.

On the other hand, the concept of the game is complex and can be viewed in many ways. The game is an important part of human life and experience, which takes place for the purpose of entertainment, fun and as a learning method. It is an activity regulated by the unwritten but established rules and principles of the organized activities.

The process, through which the game has been going over last few decades, is continuous and cyclical, and the games themselves were created as a result of experience improvement and evolution.

This paper will discuss the racquet sports, the general rules of the game, the equipment used, and the similarities which eventually have led to the emergence of new and related games.

In this paper there will be reviewed two main racquet sports, tennis and badminton, which over time, and with the demands of the market and the media, have developed into two new racquet games: squash and speed badminton, in recent years. The following time will show us the direction of further evolution of rackets, balls and the game itself.

Keywords: sport; tennis; game rules; badminton; squash; speed badminton.

РАЗВОЈ ИГАРА СА РЕКЕТОМ

Дарко Главаш, Др Ранко Маријановић, Др Милан Нешић, Др Коста Горановић

Факултет за менаџмент у спорту, Београд, Факултет за менаџмент у спорту, Београд, Универзитет Едуконс, Сремска Каменица, ФС Црне Горе, Никшић

Резиме: Најопштије гледано, спорт је могуће дефинисати као слободну људску активност усмерену на развој психо-физичких способности. Ове активности појединци и групе изводе у циљу разоноде, развоја тела, побољшања психо-физичких способности, интеграције у групу, подстицања такмичарског духа и сл.

Са друге стране, појам игре је комплексан и може се посматрати са више страна и на више начина, од тога да је игра саставна компонента човековог живота и искуства од рођења до смрти која се одвија у циљу разоноде, забаве и као метод учења, преко уређене активности која се одвија по неписаним али утврђеним правилима и начелима до организоване активности која има јасна правила и задате термине одржавања.

Процес кроз који игре пролазе је сталан и цикличан, а саме игре су настале као последица одређеног искуства генерација и еволуције.

У раду су анализирани спортови (игре) са рекетом, са аспеката њихових општих правила, опреме која се користи, односно сличностима које су временом довеле до појаве нових и сродних игара. Такође, у раду су приказане две основне игре са рекетом, тенис и бадминтон које су се временом, а уз захтеве тржишта, медија и шире развиле у сквош и последњих година у брзи бадминтон.

Кључне речи: спорт, тенис, правила игре, бадминтон, сквош, брзи бадминтон.

УВОД

Најопштије гледано, спорт је могуће дефинисати као слободну људску активност усмерену на развој психо-физичких способности. Ову активност човек изводи по утврђеном скупу правила, у циљу такмичења са противником или противничким тимом, а уз примену прописаног система бодовања на основу којег се утврђује победник. Спорт се најчешће називају разноврсне физичке активности, иако постоје и спортови који нису везани за физичку активност, рецимо шах.

Једна од главних подела спорта је на групне и самосталне спортове. У групне (заједничке) спортове спадају сви спортови који се изводе групно, као на пример. фудбал, кошарка, одбојка, рукомет, ватерполо, хокеј и други, али ту такође спадају и спортови као што су сплаварење, куглање, итд. Код самосталних (појединачних) спортова сам појединац, такмичар, се залаже за своје успехе. У појединачне спортове спадају атлетика, борилачке вештине, гимнастика, пливање, и други.

Неки спортови могу се изводити и појединачно и групно. То су, примера ради, тенис, уметничко клизање, стони тенис, скокови у воду и многи други. Спорт може бити такмичарског или слободног карактера. Такмичарски карактер је када спортисти наступају на такмичењима у жељи за постизањем врхунских резултата. Слободни (аматерски) карактер подразумева да се спортисти баве спортом из себи познатих разлога, и то најчешће здравствених.

Сматра се да је „игра дланом“ (фр. *jeu de paume*) (у литератури на нашем језику користи се и назив „лоптање“) претеча модерног тениса и свих спортова у којима се користи рекет. Игра дланом представља игру лоптом и има безмало хиљадугодишњу традицију. Првобитно се играла голом шаком или навученом кожном рукавицом, да би затим постала игра рекетима. Игру је у XV веку, из Француске у Енглеску пренео војвода од Орлеана.

ТЕНИС

Тенис је настао тако што је игра дланом, почетком XIX века прилагођена игрању на трави. То је, дакле, спорт са рекетима који играју два играча (сингл) или два тима од по два играча (дубл). Играчи користе рекет за тенис да би пребацили лоптицу у противнички део терена преко мреже која се налази на средини терена.

Тенис је почео да се игра у Енглеској, и врло брзо се ширио по земљама енглеског говорног подручја, највише међу вишим staleжом. Данас је то Олимпијски спорт и играју га сви људи, независно од друштвеног статуса. Правила играња су иста још од 90-их година XIX века. Изузетак је увођење тај-брејка (енг. tie-break = „прелом“ изједначења) 70-их година XX века. Чудноват систем бодовања у тенису води порекло од игре дланом. Такав начин бројања — у коме је умножак баш број 15 — долази из ове игре, настале у средњем веку, када је број 60 био најраширенији нумерички симбол. Наиме, у то доба, време (60 минута) и новац (један златник је вредео 15 суа, а основна новчана јединица износила 60 суа) бројали су се на тај начин. Начин бодовања био је: 15, 30, 45, гем, с тим што је број 45, убрзо, уступио место броју 40.

Све у свему, тенис је, данас, веома популаран спорт који прате милиони људи, а тениски турнири, посебно четири Гренд слем турнира (*Grand Slam Tournaments*) су важни спортски догађаји. У тенису се све одиграва брзо и повезано, тако да је добра физичка спремност и издржљивост веома битан фактор.

Тенис играју: две особе (једна против друге) (сингл меч) у мушкој или женској конкуренцији, мушки парови (један пар против другог), женски парови (један пар против другог) или мешовити парови (један мушко-женски пар против другог). Као неформална категорија у тенису примењује се и тзв. канадски (амерички) дубл, кога сачињавају три играча, тако да један дубл пар игра против једног играча. За самог играча важе нормална правила која и иначе важе у овој категорији тениса, а за дубл пар важе правила дубл категорије. Критеријум бодовања је нормалан. Ту је и аустралијски дубл, који се састоји у томе да се један пар налази на истој страни терена, тако да је један играч на мрежи а други на пријему. Након почетка поена, примач се помера на слободно место на мрежи, а други прелази на следеће слободно место и тако у круг. Инвалиди су такође пуноправни чланови тениских савеза широм света. Њима је, као и свим осталим такмичарима омогућено такмичење на свим нивоима. Тенисом се могу бавити радно способни инвалиди, али и они којима су потребна инвалидска колица при кретању. Управо по њима се и зове ова категорија тениса "wheelchair".

Ретко када се игра само један тениски меч већ се најчешће одржавају турнири.

ОСНОВНА ПРАВИЛА И ОПРЕМА

Основни део опреме је тениски рекет. Он се састоји од врата и главе са кружним рамом, који чврсто затеже испреплетене жице. Када је модерна игра била још у повоју, рекети су били израђивани од дрвета, у стандардној величини, а жице су прављене од животињских црева. Плочасто дрво је омогућило већу снагу удараца, и коришћено је током највећег дела XX века, док се нису појавили рекети од композитних материјала са додатком графита, керамике и лакших метала, посебно титанијума. Тениске лоптице су шупље, направљене од гуме и прекривене филцом. Некада су биле традиционално беле, али због боље видљивости, последњих деценија XX века почињу да се производе у флуоресцентно жутој или светло зеленој боји, какве су и данас.

Играчи (или тимови играча у дубл конкуренцији) започињу меч зауевши места један на једној, а други на другој страни мреже. Затим се, у сингл конкуренцији, одређује ко ће од двојице играча сервисати први, а ко ће бити примач сервиса. У дубл конкуренцији такмиче се пар против пара. Један пар представља један тим. Прво се одређује који ће од два тима који се међусобно такмиче, сервисати. Затим се одлучује ко ће од двојице играча једног тима играти на месту сервисера, а ко на месту примача (сервиса).

При сервирању лоптице, играч стоји изван основне линије, тачније око тачке пресека основне линије средишњом. Примач може да заузме своју позицију за пријем сервиса где год он то жели на својој половини терена. Уобичајено место пријема сервиса је око сервисног бокса. Једна половина терена је подељена на још две, предњу и задњу половину. Предња половина је линијом раздељена на још два дела. Та два дела представљају сервисни бокс (место које лоптица мора да погоди након сервиса). Коју од две половине сервисног бокса лоптица мора да погоди, зависи од стране са које играч сервира. Сервисер сервира лоптицу по принципу дијагонале, што значи да ако заузме позицију десно од централне линије, мора да сервира у леви бокс на супротној страни мреже и обрнуто. Након једног поена, сервисер мора да сервира са супротне стране у односу на коју је сервирао претходни пут. Ова врста ротације траје током читавог меча. Када примач заузме одговарајућу позицију и да знак да је спреман, сервисер ће сервисати.

Приликом сервирања, играч има право да сервира два пута, са тиме што је други сервис дозвољен само уколико је први покушај неуспео из неких разлога. Ако сервис и после другог покушаја није добар, сервисер губи поен (правило дупле сервис грешке). Сервис је добар, уколико је (из првог или другог покушаја) убачен на праву страну сервисног бокса а да лоптица није додирнула мрежу. Уколико је лоптица додирнула мрежу, овај сервис је нет сервис, и он се не рачуна у грешку, већ се понавља.

Након правилно сервиране лоптице, креће права игра. Након што се лоптица једанпут одбије од поља, примач је рекетом удара и пребациује преко мреже у супротни део терена. На овај ударац узвраћа и играч са супротне стране мреже (сервисер), који понавља исто. Пребацивање лоптице са једне на другу страну мреже траје све док један од играча не начини грешку, пошаље лоптицу у аут или не успе да пребаци мрежу. Када један од играча направи овакву неизнуђену грешку, други играч осваја поен. Играч осваја поен и уколико лоптица двапут одскочи на супротној страни мреже.

БОДОВАЊЕ

Тениски меч је издељен на сетове. Један сет се састоји од неколико гемова, а један гем од неколико поена. Победник меча је онај играч, који освоји више од половине укупног броја сетова. Када се овај захтев испуни, меч је готов. Неке утакмице се састоје из пет сетова, и тада је победник онај играч или играчица који освоји три сета. Но, већина утакмица се одигравају у три сета, и тада је победник онај ко први освоји два сета.

Један сет се састоји од одређеног броја гемова и завршава се када број освојених гемова испуни одређени критеријум. Након једног освојеног гема, мења се сервисер. Уобичајено, играч добија сет уколико је освојио најмање шест гемова и то са најмање два гема разлике у односу на противника. Међутим, најчешће, уколико је резултат нерешен, односно када оба играча имају по шест освојених гемова, одиграва се одлучујући тај-брејк. Тај-брејк омогућава неком од играча да освоји још један, последњи гем (седми), како би се сет завршио при коначном резултату од 7-6.

Један гем се састоји од серије поена одиграних за време сервирања једног играча. Гем осваја први играч који узима четири поена и има вођство од најмање два поена у односу на свог противника. Пребројавање освојених поена је карактеристично за тенис. Поени од један до три имају специфичне ознаке: 0-0, 1-15, 2-30, 3-40. У случају када су оба играча освојила по најмање три поена, дакле при резултату од 40-40, наступа ђус (енгл. deuce), и означен је са великим штампаним латиничним словима DU на семафору. Дакле, када обе стране имају по три освојена поена, и када један играч има предност од једног поена, тај играч који води има предност (енгл. advantage = предност), и на семафору пише AD поред резултата тог играча. У оваквом случају, гем осваја онај играч који након освојене предности веже још један поен.

Меч лопта се у тениском мечу јавља само када играчу који има предност фали још један поен, како би освојио меч. Уколико је овај меч финални меч неког турнира, меч лопта се назива још и "championship ball" (лопта турнира). Уколико играч који има сервис нпр. има вођство од 40-0, имаће три гем лопте, или у зависности од резултата меч или сет лопте.

Брејк (енгл. *break point*), се јавља уколико примач сервиса има прилику да освоји гем, а не сервисер. Брејк прилике су веома битне у професионалном тенису, јер играчи из Тор 10, ретко губе свој сервис. Може се догодити да примач има више од једне шансе за брејк. Нпр, уколико је резултат 15-40, примач има две брејк лопте, и уколико освоји једну од те две прилике он прави брејк, и узима гем на противников сервис.

ТЕРЕН

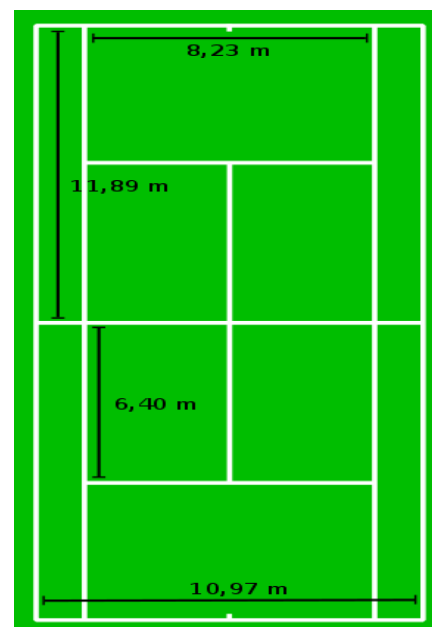
Од материјала који се користи за површину терена зависи и брзина и одскок лоптице, што заузврат утиче на квалитет игре сваког играча. Три најчешће врсте терена су: земљани терен, травнати терен и чврсти терен.

Неки играчи играју много боље на једној површини, а лошије на другој и по томе постају познати као „стручњаци за травнати терен“ или „стручњаци за земљани терен“.

Чврсти терени обухватају различите површине и могу бити бетонски, асфалтни, дрвени (какви се налазе у спортским халама) или прекривени вештачком травом.

Терени прекривени шљаком се сматрају „спорим“ теренима, јер на њима лоптица прво изгуби брзину приликом удара у терен, а затим одскочи релативно високо. На овим теренима је лако проверити где је лоптица ударила (да ли је ударила линију или поред линије) јер оставља лако видљив траг од удараца.

Чврсти и травнати терени спадају у „брзе“ терене. На овим теренима лоптица приликом удара у терен губи мало брзине и не одскаче високо, тако да је размена удараца између играча кратка. Играчи који јако ударају и сервирају имају предност на овим теренима. Травнати терени уносе још једну варијаблу у игру. Одскок лоптице зависи од квалитета траве и од тога када је трава последњи пут подшишана.

Слика 1. – Димензије тениског терена

БАДМИНТОН

Бадминтон је игра слична тенису и играју је два или четири играча. Иако је бадминтон раширен вид рекреације, он је уједно и стандардни Олимпијски спорт. Лоптица са перима се удара рекетом, преко мреже, и циљ је да она упадне у противничко поље пре него што противник стигне да је врати назад.

Игра лоптицом с перима веома је стара. У Индији постоје сведочења о томе, на пећинским цртежима старим око два миленијума. У Кини је под називом ди цијан-ци била је врло популарна, нарочито код девојака и жена. Игру са пернатом лоптицом познавале су и Инке и Астеке у Америци, али није била реткост и на европским дворовима у доба феудализма. На слици француског сликара Жана Баптисте Симеона Шардена (1699-1779) приказана је девојка са рекетом у десној руци и пернатом лоптицом у левој, а слика се зове “*La fillette au volante*” (Слика 2).

Данашњи бадминтон, као спортска игра, развио се почетком XIV века из старе индијске игре роона коју су енглески официри 1873. пренели из Индије и демонстрирали у дворцу Бадминтон у јужној Енглеској, по коме је игра добила данашње име.

Године 1877. основан је први бадминтон клуб (*Bath Badminton Club*), а 1893. први бадминтон савез — *Badminton Association of England* када су била објављена и прва права правила те игре, која у основним цртама доста личе данас важећим правилима. Међународна бадминтонска федерација (IBF International Badminton Federation) је основана 1934. Та организација и данас одређује правила и организује такмичења. Бадминтон је уведен у програм Олимпијских игара 1992.

Постоје четири категорије у бадминтону: сингл у мушкој или женској конкуренцији, женски или мушки парови, мешовити парови и екипно такмичење.

У бадминтону је, такође, темпо веома брз и захтеван, а од играча се очекује прецизност. Иако је терен релативно мали, за такмичарски бадминтон потребно је бити технички али и кондиционо врло спреман, јер просечан играч може током једног меча претрчати и до 4 km.

Слика 2. - “*La fillette au volante*”

ОСНОВНА ПРАВИЛА И ОПРЕМА

Бадминтон се игра рекетом и посебном лоптицом. За разлику од других спортова с рекетом (као нпр. тенис или стони тенис) код којих се игра округлом лоптицом, овде се користи перната дугуљаста лоптица која је направљена од 16 гушћјих пера забодених у плутани чеп. Лоптица може достићи брзину и до 300 km/h, али само на делић секунде. Данас се често користи и пластична лоптица, која обликом опонаша пернату. С обзиром да на лоптицу јако утиче струјање ваздуха или ветар, такмичарски мечеви се одржавају искључиво у затвореном простору.

Поен се осваја ако је лоптица упућена у противников део терена а он не успе да је врати једним ударцем рекетом пре пада, или ако противник упути лоптицу изван означеног терена.

Свака страна терена с супротних страна мреже је подељена уздужно на две половине. На свакој половини је сервисно поље, из којег играч сервира гађајући, по дијагонали, поље противника. Након сервиса којим се мора погодити сервисно поље, током игре је могуће гађати цео противников терен. Код игре парова терен је нешто шири, али је сервисно поље краће него код синглова. Код појединачне игре играч сервира из свог десног сервисног поља ако има паран број поена, односно из левог ако има непаран број освојених поена у том тренутку игре. Први сервис у гему има играч који се одреди жребом, бацањем новчића или бацањем лоптице на начин да лоптица својим ужим крајем покаже на страну која прва сервира. Након тога увек сервира страна која је освојила претходни поен. У игри парова играчи се постављају на терену на начин да је један на левој, а други на десној уздужној половини њиховог поља. Након што пар освоји поен на сервис противника, први сервира играч у десном пољу. Након освојеног поена на свој сервис парови мењају места, док пар који изгуби поен остаје на позицијама на којима јесте.

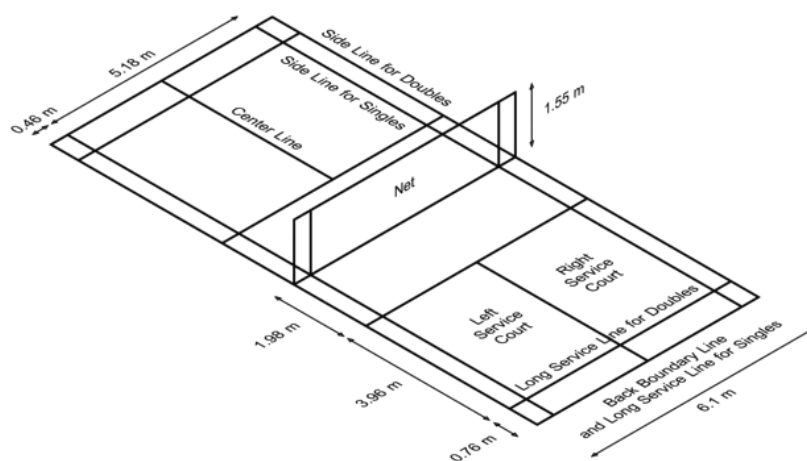
БОДОВАЊЕ

Од јула 2006. службено је прихваћен начин бодовања код кога се бодује свака измена удараца. Игра се на два добијена гема, дакле у једном мечу максимално три. Гем осваја играч (или пар) који први дође до 21 освојеног поена, али с барем два поена разлике. Код евентуалног резултата 20-20 игра се све док једна стране не освоји два поена више од друге (нпр. 25-23) или док једна страна не дође до 30. Дакле, максимални резултат у једном гему је 30-29.

Пре се користио тзв. стари начин бодовања, код којег је екипа могла освојити поен само на свој сервис. По тим правилима играло се до 15 поена у гему, односно код жена до 11 поена. Такође се играло на два добијена гема, дакле максимално три у мечу.

ТЕРЕН

Бадминтон се игра на означеном терену на којем се на средини налази мрежа. Терен је величине 5,18 x 13,40 m (за сингл) и 6,1 x 13,40 m (за парове). Мрежа се налази на висини од 1,55 m.

Слика 3. – Терен за бадминтон

СКВОШ

Сквош (енгл. *squash*) је игра у двоје на затвореном игралишту, са рекетом дугачке дршке и меканом лоптицом од каучука. Почетком XIX века група затвореника из лондонског затвора Флит, прекраћивала је време ударајући рекетом лоптицу о затворски зид. Успут су поставили и одређена правила, и тако зачели игру "рекетс". Рекетс је, неким чудним путевима, унапредовао до више истакнутих енглеских школа, око 1820. и одатле је потекао и развио се спорт squash (енгл. to squash = спљескати) Велика Британија се, према томе, сматра колевком сквоша. Најзаслужнији за развој сквоша у колонијама Велике Британије били су енглески војници који су становницима Јужне Африке, Индије, Аустралије и Новог Зеланда показали овај спорт. Из Британије сквош се проширио и на остатак Европе. Сквош је неспорно игран и у Канади пре 1882, док га директор једне приватне школе није донео и у Америку.

Данас је сквош најмасовнији рекреативни спорт на свету, по многим мишљењима и најздравији јер ангажује велики број мишићних група, сагорева до 1000 калорија за 45 минута игре, а поред свега тога, могућности повреда су минималне у односу на било који други спорт.

Овај спорт се не учи, једноставно се уђе у терен и игра. Он спада у неке од најбржих и најисцрпљујућих спортова. Будући да је терен мали, а лоптица од каучука, она брзо одскаче и свом се брзином враћа према играчима (рекорд: 242 km/h). Пауза између две измене удараца не сме прећи 10 секунди. Играчи који покушају успорити игру, зараде казнене бодове. Дакле, најбитнија је окретност и брзина.

ОСНОВНА ПРАВИЛА И ОПРЕМА

Стандарди рекета су одређени правилима игре. Традиционално су израђивани од плочастог дрвета, обично јасена, са малом површином испреплетених, затегнутих жица пореклом од животињских црева. Рекети су данас знатно лакши и чвршћи, што игру чини узбудљивом. Готово увек се праве од композитних материјала са додатком графита, кевлара, титанијума и синтетичким жицама. Максимална димензија им је 686 mm дужине и 215 mm ширине, са максималном површином са жицама од 500 cm², и максималном тежином од 255 g. Лоптице су 39,5 и 40,5 mm у пречнику, тежине 23 до 25 g. Направљене су од две врсте гуме, које се лепе једна за другу, тако да се добије шупља сфера. Постоје 4 категорије лоптица, зависно од брзине којом одскачу. Боја тачкице на њима означава у коју категорију спада лоптица. Ако је жута, то значи да је спора, бела да је врло спора. Црвена боја означава брзу лоптицу, а плава врло брзу. Занимљиво је да је сквош у Америци игран тврдом лоптицом тзв. "хардбол", али у невероватно кратком периоду раних 90-их прешло се на претежно меку лоптицу тзв. "софтбол".

Меч почиње сервисом. Окретањем рекета одлучује се који играч почиње меч, тј. ко први сервира. Играч сервира све док не изгуби сервис. Сервис се изводи са места за сервис (енгл. service box). На почетку меча, следећег сета или при преузимању сервиса играч који изводи сервис бира са којег места за сервис ће извести ударац. Играч мења место извођења сервиса после сваког узастопно освојеног поена. Када се сервис понавља изводи се са истог места за сервис, са којег је претходно изведен сервис. Играч изводи сервис бецањем лоптице или из руке или држећи је на рекету, и затим изводи ударац рекетом. Уколико играч не покуша при првом бацању да удари лоптицу, има право да понови ударац. Сервис је добар уколико играч који изводи ударац стоји једном ногом на месту за сервис у тренутку извођења сервиса, лоптица удари изнад сервис линије, а испод горње аут линије на предњем зиду терена (дозвољено је да лоптица удари и у бочне зидове терена испод аут линије), и када лоптица по одбијању иде ка противниковој половини терена. Сервис се не изводи уколико противнички играч није постављен и уколико судија није рекао тренутни резултат игре.

Уколико је упућен правилан сервис, играчи наизменично враћају лоптицу до грешке при ударцу – враћању лоптице или до жалбе једног од играча. Лоптица је добро враћена, тј. ударац је добар уколико се лоптица врати правилно пре другог удarca о под, лоптица удари предњи зид изнад доње аут линије, а испод горње аут линије без претходног одбитка о противника (одећа, тело или опрема) или под (одбијање лоптице од бочних зидова као и ка бочним зидовима је дозвољено и исправно уколико је изведено без избацивања лоптице у аут), уколико лоптица није избачена у аут (испод доње линије на предњем зиду, изнад горње линије на предњем зиду, изнад линије стакла на задњем зиду или изнад линије исцртане на бочним зидовима). Оба играча би требало да се труде да континуитет игре траје што је дуже могуће и да својим понашањем, игром и опремом не нарушавају ток игре. У случају убацивања предмета на терен, убацивања опреме, спадања дела опреме са било ког од играча и сл. судија прекида игру до отклањања неправилности, објекта и играчи су у обавези да поштују судијску одлуку по питању прекида. У случају повреде играча судија прекида игру до отклањања повреде или доноси одлуку о прекиду и играчи су у обавези да поштују судијску одлуку по питању прекида.

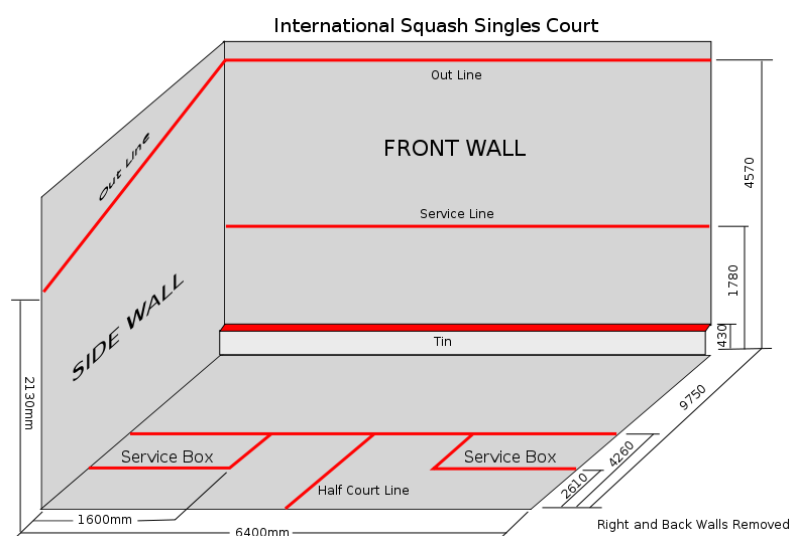
Играч осваја поен уколико противник не врати лоптицу правилно, уколико лоптица удари противника или уколико судија досуди "stroke".

БОДОВАЊЕ

Меч се састоји из више сетова, пет највише (тј. игра се на три добијена сета, а некада и на два добијена сета) – зависно од околности, такмичења или организатора истих. Сет се игра до 11 поена, осим уколико резултат не буде 10:10 (десет оба). У овом случају игра се на два разлике. На сваки сервис један од играча осваја поен. Уколико играч који сервира погрешно (изгуби поен) сервис преузима противник.

ТЕРЕН

Терен саграђен у клубу Бат у Лондону на почетку XX века одабран је за узор стандардних димензија сквош терена (9,75 m x 6,4 m). Преносни терен са стаклима са свих страна настао је раних 80-тих. Тиме је знатно повећано гледалиште за профи такмичења што је донело веће износе од спозора. Телевизија је такође постала реалност са стакленим зидовима. Пошто терени могу бити преносиви, сквош турнири су одржавани на невероватним локацијама.

Слика 4. – Терен за сквош

БРЗИ БАДМИНТОН (SPEED BADMINTON)

Брзи бадминтон (енгл. speed-badminton) је релативно млад спорт, настао у Немачкој као комбинација тениса, сквоша и бадминтона, који користи предности сваког од њих, али пружа и додатне, јединствене могућности. Његов творац је Немац, Бил

Брандес, који је желео да направи врсту бадминтона која може да се игра и напољу, са тежом и масивнијом лоптицом како ветар не би могао да омета игру. То је веома атрактиван спорт, који привлачи све више играча широм целог света.

Спид бадминтон има брзину сквоша, дистанцу тениса и „лоптицу“ (speeder) сличну бадминтону која се креће брзинама и преко 250km/h. Све ово заједно гарантује изузетно добру забаву и висок ниво адреналина за све учеснике, било да су рекреативци или такмичари.

Рефлекси, кондиција, снага, брзина, било да се игра из разоноде или на такмичењу - спид бадминтон нуди за свакога по нешто. Може се играти у сваком тренутку: у затвореним просторијама, на улици, у парковима, на снегу, трави, тениским теренима, плажама, крововима зграда... Једноставна правила и добро друштво гарантују одличну забаву.

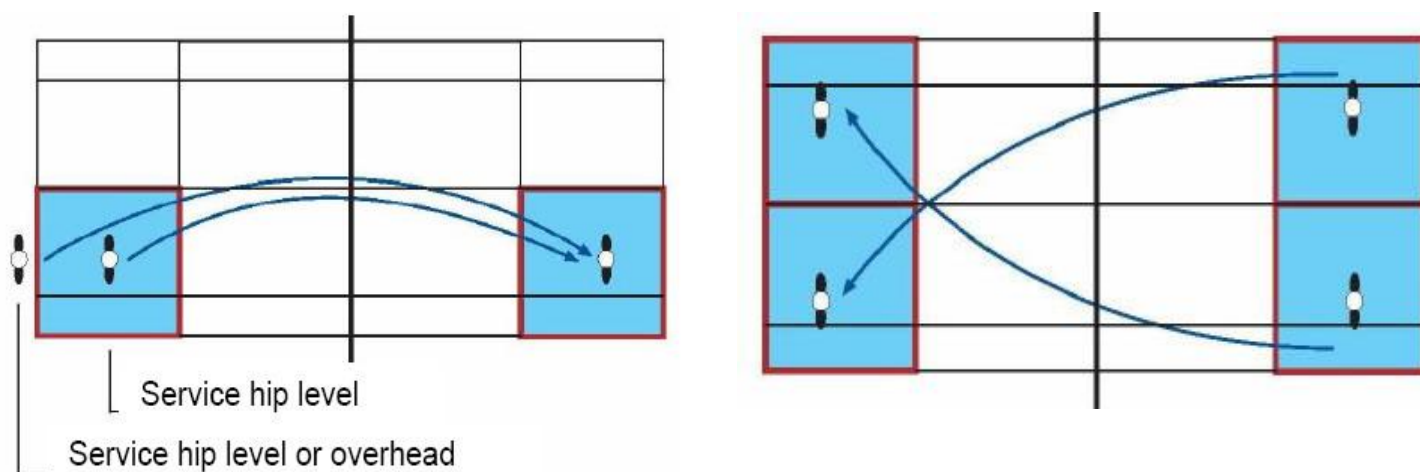
ОСНОВНА ОПРЕМА И ПРАВИЛА

Рекет за спид бадминтом је исти као и рекет за сквош, најчешће од очврснутог алуминијума, графита или графитне мешавине, и тежина иде обично од 155 до 175 g. Лоптица се разликује од лоптице за бадминтон једино по томе што је тежа и управо то јој омогућава много бољу аеродинамику. Наиме, имају мањи отпор на ветар захваљујући њиховој тежини, која се креће од 7 до 9 g, величини, као и побољшаном телу спидера. Све то им омогућава да достигну већу дистанцу и већу прецизност. Постоје почетнички спидери, затим такмичарски, као и спидери за игру по мраку.

Играчи извлаче ко ће да сервира први. После тога сервира се наизменично на три поена. Свака серва се бодује. Ако је резултат изједначен на 15:15, играчи наизменично сервирају по један поен. Позиција са које се сервира је од средишта поља до задње линије (по избору играча). Сервира се тако што се спидер пусти са висине кука и сервира се док је у паду. Сервис преко главе или из скока је допуштен али само у ситуацијама ако играч сервира иза основне линије. Играч који је изгубио сет сервира на почетку следећег. Играчи мењају стране после сваког гема да би услови игре за оба играча били равноправни (ветар, светло). Уколико дође до петог сета (тие-брејка), играчи мењају стране после освојеног осмог поена од стране било ког играча.

Што се тиче парова, они играју на два поља. Играчи извлаче који ће тим први да сервира. Играч који сервира, сервира три пута као и у појединачној игри. Сервисер сервира на дијагонално супротно поље. Тим који сервира мења поље после сваке серве.

Прва серва се увек сервира из десног поља у дијагонално поље (лево поље) на супротној страни. Уколико је серва враћена играчи се могу слободно кретати на оба спојена поља. Када сви играчи одсервирају први круг на сервис опет иде играч који је први сервирао и тако у круг. Тим који је изгубио сет почиње са сервом у следећем сету.

Слика 5. – Зоне сервирања

БОДОВАЊЕ

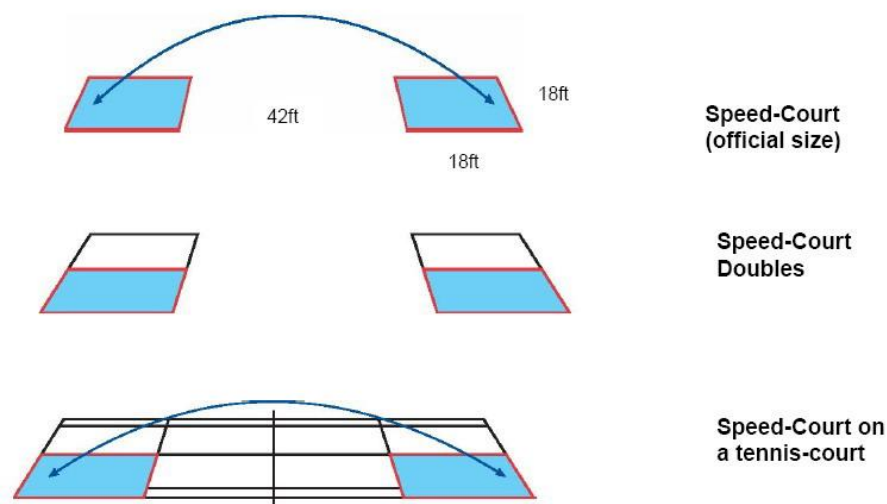
Игра се завршава када један од играча стигне до 16 поена. Ако је резултат изједначен на 15 и више, игра се наставља док један играч не добије два поена предности (на два разлике). Меч се игра на три добијена гема (бољи од 5).

Сваки волеј се бодује осим у случајевима када мора бити поновљен. Поени се добијају ако:

- спидер дотакне површину поља
- спидер заврши у терену (или дотакне линију поља) и не може бити враћен од стране играча
- спидер заврши у ауту
- спидер је дупло ударен од стране играча
- дође до контакта између спидера и тела
- Ако играч удари спидер који иде ка ауту игра се наставља.

ТЕРЕН

Терен се састоји од два квадрата странице 5,5 m. Растојање између њих је 12,8 m. С обзиром на то, спид бадминтон може да се игра на половини тениског терена.

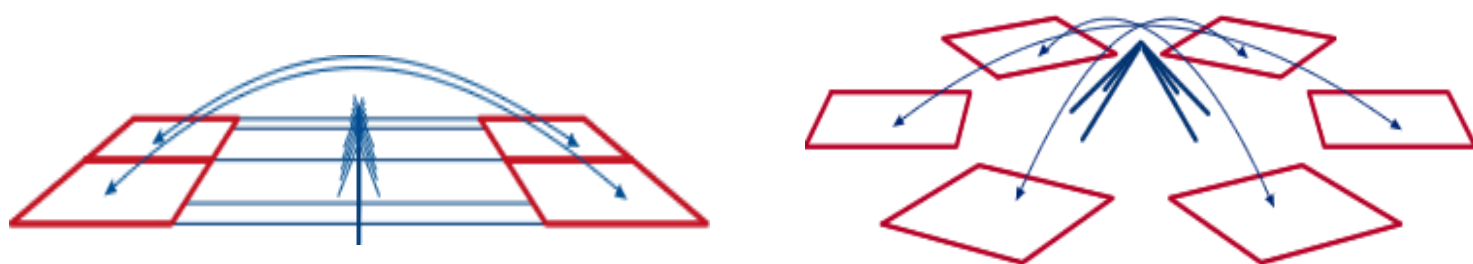
Слика 6. – Врсте терена за брзи бадминтон

BLACKMINTON®

Blackminton® је варијација игре у циљу подизања нивоа забаве и игровости самог брзог бадминтона, посебна варијација која ће уз игру претворити вече у магични, узбудљив догађај. Флуоросцентни *Easy* терени се комбинују тако да формирају звездани терен где могу играти три пара играча. У центру се налази црна светлећа пирамида која осветљава ноћне спидере, рекете и бојама обојене играче.

Ноћни спидери лете преко ноћне пирамиде као падајуће звезда правећи прелепу ноћну забаву за све играче. У ноћни комплет је и укључена и музика са више прелепих звучних ефеката који ће ноћ учинити још забавнијом.

Blackminton® се такође може играти у затвореном тениском објекту. Једноставно се по линијама тениског терена поставе флуоросцентне траке *Easy* терена и у средину терена се постави црна светлећа кутија. Кутија се укључи, а терен претвара у ноћну забаву.

Слика 7. – Модел терена за *Blackminton*

ЗАКЉУЧАК

Циљ овог рада није фаворизовање одређених спортских игара, већ само приказ сличности и разлика које се уочавају на неколико веома сродних игара. На свету се тренутно игра више од тридесет различитих варијација спортова са рекетом на најразличитијим подлогама, са различитим лоптицама, обликом рекета, различитим подлогама за ударац, различитим жицама; толико је сличности и толико разлика које игру и спортско постигнуће и правила комбинују на безброј начина, а све на радост милиона задовољних корисника, играча, публике.

Неки од праваца у игри са рекетом који нису обухваћени овим радом, а веома су популарни у свету и одликују савремене тенденције развоја игара са рекетом, јесу:

- водеће игре и спортови са тврдим рекетом: стони тенис, тенис на плажи, *paddle* тенис, *paddelball*, *pickleball*, *matkot*;
- традиционални тенис са дрвеним рекетим (*racquet*);
- америчка верзија сквоша: *rapid-ball*, *racquetball*;
- тимске игре: *lacrosse*, *pitton*;

- варијација која комбинује више спортова са рекетом: *racquetlon* и још низ других игара/ спортова који у себи носе идентитет народа, културе, регије, па и саме цивилизације које су их створиле и где се играју.

Уз развој технике и нова технолошка достигнућа у индустрији забаве, један од праваца у које се развија игра са рекетом јесу и електронске игрице. Оне симулирају спортове са рекетом, као вид инстант забаве у затвореном; развија се и низ додатака који служе да би виртуелно окружење пренеле до корисника програма, нпр. праћење покрета играча од стране телевизора или уређаја који се монтира на конзолу за игру *kinnect*, палице за игру које имитирају праве рекете и сл.

Напредак научних метода, материјала, уз стални притисак медија да се представи нешто ново, свеже, лепше, брже, исплативије, у будућности ће довести до експанзије и нових игара. Наравно, неке постојеће игре ће утврдити своје позиције, док ће се друге неговати као игре које су обележиле време иза нас.

ЛИТЕРАТУРА

1. Фландер, М. (1984). *Спортски лексикон*. Загреб: Југословенски лексикографски завод
2. Лексикон спорта, Спортски Савез Србије (www.serbiansport.com/publikacije)
3. Правила и пропозиције, Сквош асоцијација Србије (www.squash.rs/pravila)
4. Правила игре, Бадминтон савез Србије (www.badminton.org.rs/Pravila.18.0.html)
5. Правила игре и Блекминтон, Спид бадминтон савез Србије (www.speedbadminton.rs/pravila)
6. www.speedminton.com
7. www.squashland.com

CHILDREN'S SPEECH THERAPY THROUGH SENSORIMOTOR TREATMENT ON HORSE BACK

Dipl.def Rada Rakočević, Dr Franja Fratrić, Dr Ranko Marjanović, Mr Dragan Vukajlović,

-,Едуконс Универзитет, Ср. Каменица, Факултет за менаџмент у спорту, Београд, Бања Лука

Summary: Speech has always been basic characteristics of Homo sapiens. Speech of primal man was combined with gesture. His lexical fund was limited and strictly connected to concrete objects. Human speech developed and enriched through the process of society development and advancement. Speech highly depends on anatomy and physiology of articulator which conducts two functions simultaneously: biological and phonetic. As all other body parts, articulators can undergo hereditary, congenital, anatomic and physiological changes that cause constraints and difficulties in biological and speech function. Orthopedics deals with biological aspect and Speech Therapy deals with speech aspect.

We researched the results of speech rehabilitation using sensorimotor integration through three-dimensional horse motion. Results were very good compared with sensorimotor stimulation in closed spaces (sensory rooms).

Key words: speech, speech therapy, sensorimotor integration, horse

РЕХАБИЛИТАЦИЈА ГОВОРА КОД ДЕЦЕ, КОЈА СЕ СПРОВОДИ СЕНЗО-МОТОРИЧКИМ ТРЕТМАНОМ НА ЛЕЂИМА КОЊА

Дипл.деф Рада Ракочевић, Др Франја Фратрић, Др Ранко Марјановић, Мр Драган Вукајловић,

-,Едуконс Универзитет, Ср. Каменица, Факултет за менаџмент у спорту, Београд, Бања Лука

Резиме: Говор је представљао и представља основну карактеристику homo sapiense...

Говор првобитног човека комбинован је са мимиком. Лексички фонд којим је он располагао био је мали и уско везан за конкретне предметне појаве.Развитком и напредовањем друштва, појавом поделе рада, развијао се и богатио људски говор.Говор у великој мери зависи од анатомије и физиологије артикулатора који истовремено мери две функције: биолошку и фонетску.Као и код осталих делова организма тако и код артикулатора долази до херeditарних, конгениталних, анатомско физиолошких промена које узрокују сметње и тешкоће у биолошкој и говорној функцији.Биолошким аспектом бави се Ортопедија а говорним Логопедија.

Рехабилитацијом из угла сензомоторне интеграције уз помоћ стимулације тродимензионалног хода коња, истраживан је учинак ове методе у рехабилитацији говора и добијени су веома добри резултати у поређењу са сензо моторичком стимулацијом у затвореном простору (сензорне собе).

Кључне речи: Говор, логопатија, сензомоторна интеграција, коњ

УВОД

Говор је особина својствена само човеку и зато је он изнад свих врста живог света на земљи. Не постоји ниједно друго средство комуникације које може истовремено лепше, садржајније и ефикасније да изрази мисли, жеље и идеје.У основи човек је друштвено биће па стога и његова стална жеља да комуницира са другима, што му је омогућено способношћу говора.Хиљадама година се стално развија, мења и усавршава. Стари Грци, Египћани и други дали су допринос говорној ризници цивилизованог човека.Резултат је врло сложен, повезане активности говорних органа, а одиграва се под утицајем активности виших нервних центара у кори великог мозга.Говор првобитног човека комбинован је са мимиком.Развитком и напредовањем друштва, појавом поделе рада, развијао се и богатио људски говор.Многи фактори утичу на развој говора, али слух, вид и сензибилитет играју одлучујућу улогу. Говор у великој мери зависи од стања физиологије и анатомије артикулатора који истовремено мери две функције: биолошку и фонетску. Вилице, зуби, тврдо и меко непце су део артикулационг апарата чија је функција биолошка. Они исто тако имају одређену улогу при дисању и говору.Као и код осталих делова организма тако и код артикулатора долази до херeditарних, конгениталних, анатомско физиолошких промена које узрокују сметње и тешкоће у биолошкој и говорној функцији.Биолошким аспектом бави се Ортопедија а говорним Логопедија.

Хипотерапија има јединствено и незаменљиво својство у постављању тела детета у седећи положај и стимулише обрасце покрета који су веома слични људском ходу. Са коњских леђа у кораку се преноси од 90 до 110 тродимензионалних гибалних инпулса у минути,а дете у том ритму усклађује положај тела.Реакцију коју тај тродимензионални ход коња изазива код детета, не може да изазове ниједна неуролошка метода, а да има толико успешности за побољшање моторике односно покрета као основа понашања.Како је сензорна интеграција неуролошки процес који организује информације из појединих чула и животне средине и пружа могућност одговора тела у односу на окружење, тако је врло битно нагласити да осамдесет посто нервнот система у сталној вези са процесима сензорних информација.Сензорна интеграција пружа основу за сложеније учење и понашање у животној средини. Важно је знати да фина моторика (покрет врхова прстију) и говорни апарат (моторички покрети) су битни за развој интелигенције, па отуда и на пример облизивање детета је одличан предзнак за развој говора.

ТЕОРИЈСКА ОСНОВА ИСТРАЖИВАЊА

КАКО СЕ ГОВОР РАЗВИЈА

Када говоримо о развоју говора, морамо упознати одређене фазе развоја говора па тако се прво јавља период у коме дете изражава своја унутрашња стања са знацима који су видљиви а то означава емоције и моторику. Први крик који се јави је психолошки позната емоција.Већ током првих недеља живота новорођенчета плач има функцију комуникације јер помоћу

њега успоставља односе са околином тако што плач представља емоционалну реакцију на ситуације које ремете хомеостазу нагона за самоодржањем-дете плаче ако је гладно, жедно, болесно и др. Плач детета у првих неколико недеља је састављен од скупина самогласника које немају фиксну фонему већ су веома променљиве. Код редовног развоја дете већ крајем првог месеца манифестује посебну форму понашања изражену осећајем нелагодности. Битно је стручно организовање ових активности, као подршка интегрисаности вестибуларног система који је тесно повезан са другим чулима важним у активирању мишића, тонусу, балансу, одржавању главе. Током првог месеца живота нормално се развијају психофизиолошке способности анализе и синтезе да се из плача стварају звучне јединице у форми шума, који се касније претварају у гласове, најпре вокале, који су доста нечисти и који се сазревањем и искуством претварају у чисте гласове.

Код деце постоји осетљивост за гласове као структурна диспозиција при чему се може констатовати посебна диспозиција за боју, интензитет и ритам гласова и речи. Ове структуре се најбоље развијају уз сталну стимулацију родитеља и у овом раду је истраживана стимулација за развој говора кроз сензомоторичку интеграцију на леђима коња. Активности и терапије уз помоћ коња се започињу након годину дана и то уз коња а након две године се те исте стимулације и вежбе одвијају на леђима коња у ходу коња.

Друга фаза : обухвата временски период у коме дете изражава и саопштава околини своја унутрашња психолошка стања на начин како је то чинило током прве фазе, с тим што се код њега јавља способност интуитивног комуницирања са околином. То је фаза која се односи на емоционално изражавање устима и интуицијом. Негативне и позитивне емоције и појава интуиције доминирају током других фаза при чему се под интуицијом подразумева осећајно уживљавање детета и психичка стања родитеља. Оно је обдарено извесном способношћу непосредног сазнања односно интуитивног бар што се тиче мајке и оних најближих који му се обраћају. Када би новорођенче осећало само мајчину љубав онда би се могло говорити о инстинктивној реакцији. Међутим оно распознаје и супротна осећања мајке – оно открива када је она љута и нервозна. Мајка врло брзо на основу плача детета открива узрок плача и правовремено реагује, док та способност мајке да осећањем врло брзо открије узрок и да га отклони делује посебно стимулативно на емотивно сазревање одојчета као и читав његов развој.

Већи број деце која се негују и подижу под заштитом родитеља манифестују гукање у трећем месецу старости. Гукање, осмехом интуитивне способности јављају се са великим закашњењем код деце која се подижу по домовима и интрахоспиталним условима. С емоционалним развојем дете се све више оријентише на говор околине. Оно затим почиње да подражава и репродукује гласовне скупине које слуша око себе

Трећа фаза -Обухвата период у коме се поред средстава комуникације које су коришћене у предходним фазама јавља први пут РЕЧ. На узрасту од 6-7 месеци код детета се развија брбљање. Оно на овом узрасту изговара слоговне композиције, ма-ма, ла-ла, та-та, које касније повезује са неким предметом ван себе. Развој способности за брбљање је један од најпресуднијих тачака током развоја говора, јер ако дете на овом узрасту развије ову способност, то је најбољи индикатор да његов сензо-моторни развој нормалан. Када дете почиње да брбља оно се усправља уз придржавање и прави неке покрете као да хоће да хода. Када дете брбља ма-ма, та-та, родитељи га подражавају и понављају те речи тако да дете изговори реч мама, тата. Оно брзо научи шта та реч значи, тако да изговорена реч мама за дете има изузетно сазнајно-емоционално значење. Касније дете почиње да везује речи за предмете и појаве тако да феномен прве речи представља преломни тренутак у историји детета. Прва изговорена реч значи читаву реченицу идете између седмог и дванаестог месеца оперише са 10-15 појмова везаних за речи. Тако реч „мама“ може да значи „дођи овамо“, „дај ми воде“, „узми ме“ и др. У првој речи често недостају неки гласови али је родитељи добро разумеју јер познају ситуацију у којој је она изговорена. Крајем прве године већина деце већ хода без придржавања и у свом речнику поседује од 12-20 речи.

Физиолошка основа за развој говора

- Развој опште моторике тела и говорних органа
- Развој акустичке перцепције говора
- Развој визуелне перцепције
- Развој способности за концентрацију пажње
- Развој инелигенције
- Развој реаговања телесним покретима
- Развој реаговања основним гласом и говорним покушајима

Међутим, услови за развој говора не леже само у детету већ и у емоционалној клими у којој дете живи, у емоционално-социјалном контакту са средином и у укупном броју и квалитету говорних подстицаја које дете добија из те средине

1. ВЕЗА ИЗМЕЂУ ГОВОРА И ХИПОТЕРАПИЈЕ

Хипотерапија – појам и улога у развоју говора

Коњ (хиппос) овде служи као терапеутско средство за пренос кретања у кораку. Надражај њихања, који се преноси са коњских леђа на правилно седећег и добро изравнаног пацијента, слични су човековом ходању. Са коњских леђа у кораку се преноси од 90 до 110 тродимензионалних гибалних импулса у минути. Исто тако делују и убрзања и центрифугалне силе, које настају приликом промене смера и при кретању напред. С обзиром на чињеницу да се за децу/ученике са говорним поремећајима поставља индивидуални план који садржи циљеве који желе да се постигну путем хипотерапије констатована је и неопходност да се јасно сагледају и механизми за процену остварености постављених циљева, као и методе. За правилну употребу свог сарадника коња, терапеут треба да има додатно оспособљавање. Нестручно извођење може код деце погоршати тешкоће у гibaњу. Код кретања напред, пацијент на коњу без напора вежба симетрично оптерећење седала, код тога мора карлица бити изравнана. С прилагођавањем кретања коња, могуће је опустити мишићни тонус и при том подстакнути равнотежне одзиве. Код

сталног прилагођавања кретању, вежбамо оне функције које пацијент користи у свакодневном животу – нормална усправност и положај тела. Како је покрет основ понашања то је битно да се путем вежби на леђима коња организују по свим фазама развоја (гукање прати одређене покрете, прве речи прате одређене покрете на нивоу тог узраста итд итд).Пример, вежби унакрсне латерализованости, на коњу је много брже могуће рехабилитовати говор код детета као и правилно писање (кроз игру) од било којег метода и простора које струћњаци користе у свом раду.

Сензорна интеграција

Сензорна интеграција је неуролошки процес, који организује информације из појединих чула и околине, а тако даје могућност одговора тела у односу на животну средину. Ако направимо преглед различитих сензорних система и рехабилитацију на леђима коња кроз сензомоторне стимулације, видимо да је коњ и као мотиватор такође препоручљив.

За развој говорне функције најзначајнија је веза између чула слуха и говора.Та веза није симетрична , јер, мада је чуло слуха неопходно за нормалан развој говора, не може се рећи да нормалан развој слуха зависи од развоја говора.Постоји велики број деце оштећеног говора где је очуван слух, а у случајевима где се уз говорне поремећаје констатује и оштећења слуха ради се о поремећајима насталим независно од поремећаја говора.Међутим, зависност говорне функције од функције чула слуха је огroman.

2. МЕТОДА РАДА

Овај рад је део вишегодишњег научног истраживања и код нас (мањим делом) и у иностранству (Словенија) , од стране тима стручњака : лекара специјалиста, хипотерапеута, дефектолога, психолога, обједињеног кроз програме акредитоване од стране ЕУ ауторитета. Имплементација наведених програма у Србију је последњих пар година уз велики напор анимирала петнаестак стручњака који су при крају едукације и ускоро ће добити Дипломе са звањем Терапеута за извођење терапија и активности уз помоћ коња.

2.1 Циљ истраживања

Циљ истраживања је утврђивање учинковитости хипотерапије у планирању стратегије решавања проблема код деце са сензомоторичким сметњама.Основни циљ овог рада је испитати непосредни ефекат након спроведене хипотерапије на способност побољшања развоја говора .Један од циљева је и утврђивање ефекта примене сензорне интеграције као неуролошког процеса у хипотерапији.

3. РЕХАБИЛИТАЦИЈА

За рехабилитацију деце која имају из разно разних разлога говорне сметње (муцање, дислалије, дисграфије)је најбитније започети на време са тимским третманом у погледу дијагностике, израде индивидуалног плана и рехабилитације. Једна од метода рехабилитације је и :

-РЕХАБИЛИТАЦИЈА ГОВОРА КОД ДЕЦЕ, КОЈА СЕ СПРОВОДИ СЕНЗО-МОТОРИЧКИМ ТРЕТМАНОМ НА ЛЕЂИМА КОЊА

Улога родитеља у тиму

Након прве интервенције и предлога за укључивање детета у хипотерапију , тим се допуњава са још једним чланом тј родитељом који има значајну улогу у рехабилитацији детета са говорним поремећајима.Узраст од једне до три године је период када се могу постићи значајни успеси у раду.То „корисно време“ је период који се најбоље може искористити а и поклапа се са временом када се нормално развија говор код деце.

4. СПЕЦИЈАЛНИ ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ овог истраживања је да се увиди ефекат рехабилитације у зависности од говорног поремећаја и времена проведеног уз сензомоторној интеграцији уз коња и на коњу.

5. ХИПОТЕЗА

- Да се кроз игру на коњу и уз коња, дете боље изрехабилитује од класичног сензомоторног третмана у сензорним собама.
- Деца код које је укључен цео тим: терапеут, васпитач-наставник и родитељ у процесу рехабилитације на леђима коња, несумњиво постиже бољи успех у изградњи вербалних способности него деца са којима раде само логопед
- Деца са којом се систематски ради уз помоћ коња, постижу боље резултате, него деца са којима се не ради систематски.

6. МЕТОДА РАДА

Ово истраживање је урађено методом „ Попречног пресека“ и то оне деце која су последњу годину дана била на систематској рехабилитацији у коњичком центру „Назај на коња“ у Словенији и у удружењу за хипотерапију „ Потковица“ у Београду. Деца су била подељена на две групе (узорак је у Словенији 14 деце већи а у Србији мали, 16 деце). Деца су подељена у две групе , ради компаративног резултата.Код једне групе деца су ишла на класичне логопедске вежбе а друга је група ишла на хипотерапију.Прва група је третирана кроз сензорну стимулацију у сензорним собама а друга група у природи уз коња и на коњу. Сва су деца имала исти третман од стране стручног тима који је врло професионалан и стручан.Говорни третман у установи Завод за психофизиолошке поремећаје и патологију говора је рађен помоћу већ познате методе као и анализа и третман , метода др Ц. Брајевића

7. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

а) Број гласова на почетку лечења код деце која су третирана на леђима коња

	0-5	6-10	11-20	21-30	скор
N	5	3	2	0	10
%	50	30	20	0	100

б) Број гласова на почетку лечења код деце третиране у кабинету код логопеда

	0-5	6-10	11-20	21-30	скор
N	7	2	1	0	10
%	70	20	10	0	100

Видно се запажа да деца која су третирана методом на коњу, имају нешто више гласова у свом говорном инвентару него што је случај са децом третираном у кабинету или сензорним собама. Закључак је да је рехабилитација говора код деце, која се спроводи сензо-моторичким третманом на леђима коња, доста успешнија од рехабилитације групе деце која су имала другачији третман.

ЗАКЉУЧАК

- Деца чија рехабилитација је спровођена на леђима коња имала су бољи резултат у рехабилитацији од друге групе.
- Деца код које је био укључен цео тим : лекар, хипотерапеут, родитељ, у процесу рехабилитације, несумњиво су постигли већи резултат у изградњи вербалних способности него деца са којима је радио само терапеут
- Деца са којима се спроводио систематски сензо-моторни третман на леђима коња, постигли су боље резултате
- У одлуци за рехабилитацију деце са говорним поремећајима уз помоћ коња, главну улогу су доносили родитељи. Без активног учешћа родитеља у тиму нема ни васпитања ни било каквог другог успеха, па и по питању рехабилитације ове врсте, код њиховог детета.

ЛИТЕРАТУРА

1. (Bassll,1998); Perception of teratogenic risk by pregnant women exposed to drugs and chemicals in the first trimester, Am J Obstet. Gynecol, May;160(5 Pt):1190-4
2. Verrugge (1994) Мишљење и говор, Београд: Нолит.Превод, Јелена Кочевих, стр.214 -216
3. Виготски, Л. (1956,1960); Проблеми развоја психе. Превеласаруског Лидија Димитријева. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. Гласник, Часопис Завода за заштиту здравља Србије, 1-2 децембар 1994., Београд, стр. 35
4. Дабић, М. (1988/89): Развој комуникације детета са одраслима у предшколском узрасту. Ужице: Зборник стручних и научних радова, 2, стр. 94-104.
- Кеџмановић, Д. (1980): Психијатрија. Београд-Загреб: Медицинска Књига.
5. Костић О. (1991): Истраживање развоја и телесних деформитета у деце и школске омладине. Ниш: Универзитет у Нишу, Медицински факултет.
6. Костић О. (1988): Оцена физичког развоја ученика. - Анализа систематских прегледа. Новине и актуелности у спортској медицини, Херцег Нови.
7. Oliver, 1998 (2005) Kvins University, Faculty of Pedagogik, str.13/18
8. Ödberg and Bouissou, (1999). Стр.118-169; Unfortunately.
9. Ewbank, 1985; Ödberg, (1987), Gent University стр.158-260
10. Пијаже, Ж. и Инхелдер, Б. (1988): Интелектуални развој детета, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства
11. Радовић, (1996) о мишљењу и путевима његовог истраживања, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. стр 26-31
12. Susman, 1994: University, Faculty of Veterinary Medicine, Department of Animal стр 224-312
13. Стошљевић (1979); Развој моторике код телесно инвалидне деце : ФАСПЕР Београд, стр 87-95 ; 118-124
14. Хацић Ј. (1979): Дијагностичка вриједност неуропедијатријског прегледа новорођенчета и дојенчета и његов значај у раној детекцији церебралних оштећења. Зборник радова, XI Конгрес педијатара Југославије, Сарајево
15. Херлок, Е. (1971): Развој детета, Београд: Завод за издавање уџбеника.
16. Чордић А., Бојанин С. (1992) Општа дефектолошка дијагностика. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
17. F.R.D.I. – Federation of Riding for the Disabled International www.frdi.net
18. Грандић, Р. (1997): Породична педагогија. Нови Сад, Филозофски факултет.
19. Гољевшчек-Демшар, (2006): Социјална Зборница Словеније, акредитован програм 2006, Љубљана

SPORTS EVENT MARKETING

Acad. Spec. Marko Kimi Milic, Vladimir Obradovic, M.Sc.

Academy of Vocational Studies, Belgrade, Serbia, Academy of Professional Studies, Belgrade, Serbia

Summary: The event is specifically designed offer of limited duration, the basis of adequate ideas, which is a joint engagement of employees and material resources and the application of management "know-how" in the market as an exhibit offer original ideas.

Marketing of sports events or sports marketing represents rounding conceptual application of the theory and practice of marketing to a specific area sporting events. Under the sports marketing means all activities designed to satisfy the needs and desires of consumers in the sport sporting exchange.

The dynamic development of marketing created by the emergence of radio and television. The mass media have allowed the emergence of mass-market sporting events, as well as the professionalization of sport. Activities of sports marketing practice managers, sporting events, athletes, sports clubs and organizations.

Keywords: sports marketing, sports event, sports management, quality sporting event.

МАРКЕТИНГ СПОРТСКОГ ДОГАЂАЈА

Акад. спец Марко Кими Милић, мр. Владимир Обрадовић

Висока школа струковних студија Академија - Београд

Резиме: Догађај представља специфично осмишљену понуду ограниченог трајања у чијој основи се налази одговарајућа идеја, која се са заједничким ангажовањем извршилаца и материјалних средстава односно применом менаџерског “знам-како” на тржишту испољава као оригинална идејна понуда.

Маркетинг спортског догађаја или маркетинг у спорту представља концепцијско заокурживање примене теорије и праксе маркетинга на специфично подручје спортских догађаја. Под спортским маркетингом подразумевају се све активности обликоване за задовољене потреба и жеља спортских потрошача у процесу спортске размене.

Динамичан развој маркетинга настао је појавом радија и телевизије. Масовни медији омогућили су настанак масовног тржишта спортских догађаја, као и професионализацију спорта. Активности спортског маркетинга практикују менаџери спортских догађаја, спортисти, спортски клубови и организације.

Кључне речи: Маркетинг у спорту, спортски догађај, менаџмент у спорту, квалитет спортског догађаја.

ROLE AND IMPORTANCE OF SPORTS MEDICINE IN SERBIA

Prof. Dr. Sci. Med. Momcilo Pavlovic, Dr. Bogdan Arsic spec., Dr. Zeljko Stojanovic

College of Vocational Studies - Subotica, General Hospital - Subotica, College of Vocational Studies, Subotica

Abstract. Sports medicine is a relatively new branch of medicine that deals with physiological changes in the body caused by physical exertion. Such a broad range of tasks required and specifically educated professionals. Before sports medicine are many and varied problems. Healthcare athletes could be conditionally divided into four areas: preventive (systematic) reviews, the scope of team-doctor, medical provision and the action against doping. Service organized on the basis of basic principles modern sports medicine, which combines prevention work, diagnostical and therapy procedure and which is available to sportsman on the sport filed represent model which should be developed in our country. Disproportion between result which our sportsman gain and role of sport medicine will be removed easily by development and affirmation mentioned way of working with support of referent medical, scientific, and sport institutions in our country.

Key words: Sports medicine, Organization, Systematic examinations.

УЛОГА И ЗНАЧАЈ МЕДИЦИНЕ СПОРТА У СРБИЈИ

Проф. др сци. мед. Момчило Павловић, др Богдан Арсић спец. инфектолог, Жељко Стојановић

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица, Општа болница – Суботица,

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме. Медицина спорта је релативно млада медицинска грана која се бави физиолошким променама у организму узрокованих физичким напором. Овако широк дијапазон задатака тражи и специфично образоване стручњаке. Пред медицином спорта се налазе бројни и разнолики проблеми. Здравствена заштита спортиста би се условно могла поделити у четири сегмента: превентивни здравствени (систематски) прегледи; делокруг рада клубског лекара; медицинско обезбеђење на такмичењима и борба против допинга. Служба организована на основу принципа савремене медицине спорта, која обједињује превентивни рад, дијагностичке и терапијске процедуре, и која је доступна спортистима на самом спортском терену, представља модел који треба развијати и у нашој земљи. Несклад између резултата који постижу наши спортисти и места и улоге медицине спорта може се најлакше отклонити развојем и афирмисањем оваквог начина рада, уз подршку референтних здравствених, научних и спортских установа у земљи.

Кључне речи: Медицина спорта, Организација, Систематски прегледи.

УВОД

Спортска медицина је релативно млада специјалистичка грана у склопу медицинских наука која се бави изучавањем утицаја физичких оптерећења на организам како здравих, тако и болесних људи. Њен циљ је дефинисање оптималних физичких оптерећења и хигијенско-дијететског режима који би омогућио пораст спортских достигнућа, очување и унапређење здравља, као и превенцију, куративу и рехабилитацију различитих обољења и повреда. Њен битан сегмент чини и борба против коришћења недозвољених средстава у спорту. При томе се њен развој заснива на сазнањима из физиологије, биохемије, ендокринологије, кардиологије, ортопедије, хигијене исхране, рехабилитације и других грана медицине. Здравствена заштита спортиста би се могла условно поделити у четири сегмента:

ПРЕВЕНТИВНИ ЗДРАВСТВЕНИ (СИСТЕМАТСКИ) ПРЕГЛЕДИ

Ову прегледе обављају специјалити спортске медицине у специјализованим спортско-медицинским установама (диспанзерима и амбулантама спортске медицине, заводима и институтима). Циљеви превентивних спортских прегледа су: очување и унапређење здравља и радне способности учесника у спорту, правилно усмеравање у спорту, као и превенција обољевања, повређивања и других поремећаја здравља и инвалидности током бављења спортом. Осим превентивних прегледа, овде се спроводи и куратива и рехабилитација спортиста, а такође се врше и функционална испитивања. Ови цетри имају и едукативну улогу и спроводе обуку како клубских лекара, тако и других здравствених радника из области спортске медицине.

ДЕЛОКРУГ РАДА КЛУБСКОГ ЛЕКАРА

Клубски лекар као део екипе има изузетно важну улогу у решавању спортско-медицинских проблема спортиста. Он обавља контролу здравственог стања путем превентивних здравствених прегледа свих категорија, како спортиста, тако и судија, делегата и тренера. Он такође лечи болесне/повређене спортисте уз помоћ спортског трауматолога и специјалисте за физикалну медицину и рехабилитацију. Клубски лекар обавља и функционално тестирање психофизичких способности спортиста што има велики значај за тренере. На тај начин омогућава селекцију, која је важан предуслов у постизању врхунских спортских резултата.

Једно од главних питања са којима се сусреће спортиста и клубски лекар је питање опоравка у спорту. При томе треба имати у виду да се спортска такмичења често одвијају у форми турнира, што чини питање опоравка значајнијим. Средства којима се служи клубски лекар у процесу опоравка су: медицинско-биолошка, педагошка и психолошка, и могу се користити појединачно или у различитим комбинацијама. При томе се мора узети у обзир и индивидуално реаговање сваког спортисте, као и медицинска доказаност и безбедност примене одређеног средства. При томе се спортски лекар користи масажом, пасивним одмором, физикалном медицином, употребном суплементацијом и другим методама уз сарадњу са специјалистима других грана.

Клубски лекар се бави и здравственим васпитањем спортиста, чиме се успостављају чврсти принципи здравог начина живота и исхране преузимајући на себе и улогу педагога. При томе сарађује са нутриционистом и прати најновије ставове и достигнућа из исхране спортиста, без којих је немогуће постићи врхунске спортске резултате. Задатак клубског лекара је и да прати спортисте на путовањима и такмичењима, јер се на њима може јавити читав низ медицинских проблема који ће успешније бити лечени успостављањем добрих односа са спортистима и одговарајућом психолошком потпором.

МЕДИЦИНСКО ОБЕЗБЕЂЕЊЕ НА ТАКМИЧЕЊИМА

Спортска такмичења, без обзира на ранг и ниво као и на узраст спортиста, морају бити медицински обезбеђена. Приликом планирања медицинског обезбеђења треба увек узети у обзир природу спорта, број учесника, околину и ризик повређивања. Ово су елементи који одређују потребна средства и људске кардове. Спортски објекти зависно од величине и намене морају обезбедити прописане услове.

БОРБА ПРОТИВ ДОПИНГА

О проблему допинга води рачуна Олимпијски комитет Владе, међународна удружења која повезују стручњаке у спорту, спортски савези и Међународно удружење спортске медицине (Federation International de Medicine Sportive-FIMS). Борба против допинга се одвија на више нивоа, при чему клубски лекар има кључну улогу јер је у непосредном контакту са спортистом и тренерима.

МЕДИЦИНА СПОРТА У СРБИЈИ

Мада се почеци медицине спорта јављају у деветнаестом веку (др Димитрије Радловић је 1842. год. одбранио докторску тезу под називом „Лекарска гимнастика,„), до системског прилаза овој грани медицине долази у првој половини двадесетог века. Први организовани лекарски прегледи спортиста у Београду започињу 1925. год. након трагичног догађаја који се десио годину дана раније на фудбалској утакмици између репрезентације Београда и Доње Аустрије. Тада је Београдски лоптачки савез донео одлуку о обавезним лекарским прегледима два пута годишње, док су у Новосадском фудбалском подсавезу 1929. год. уведени систематски прегледи фудбалера. Прва спортска амбуланта је отворена 1936. год. на Интерној клиници у Београду, да би др Војин Смодлака био први српски лекар који је 1937. год. упућен у Берлин на специјализацију спортске медицине. Институт за спортску медицину основан је 1952. године, а од 1970. године на Медицинском факултету у Београду постоји Катедра за спортску медицину, док је годину дана касније у оквиру Југословенског завода за физичку културу формиран Институт за медицину спорта. Нажалост, деведесете године прошлог века прекидају успон спортско-медицинске струке, а такав тренд се наставља и после 2000. године. Прво се медицина спорта изоставља из списка специјализација, да би се након бројних реаговања стручне и струковне јавности опет вратила. Потом се Законом о здравственој заштити медицина спорта практично „избацује,“ из домова здравља, да би се опет након многобројних реаговања допустила могућност рада, али само у домовима здравља који покривају преко 100.000 становника. Републички завод за здравствено осигурање 2006. године престаје да финансира било коју услугу коју пружају специјалисти медицине спорта, што је и данас на снази.

Тренутно у Србији постоје 33 спортска савеза са 4365 клубова и 250.000 спортиста. Од тога четвртина савеза нема спортских лекара, а скоро 60% нема лекарске комисије. При томе већина комисија представља само скуп доктора који немају заједничке састанке, нити одржавају едукативне семинаре. Трећина спортских савеза има физиотерапеута, док само 12,1% има нутриционисту. Само 14,2% има сет за прву помоћ и/или дефибрилатор, док 66,7% нема ништа од медицинске опреме. Само половина спортских савеза организује спортске прегледе, док 30% савеза и не зна од чега се преглед састоји. То говори у прилог чињеници да се само у 2/3 прегледаних уради ЕКГ, док европске препоруке говоре да сваком спортисти тренба урадити ЕКГ запис. Број савеза чији спортисти немају лекарске прегледе је 12%, мада је стварни број вероватно и већи, обзиром на уврежену праксу печатања такмичарских књижица спортиста од стране лекара који немају законску дозволу за обављање ове врсте рада, а често се овера пред такмичење обавља и без здравствених прегледа (тзв. печатање на ливади). Приликом откривања позитивних допинг резултата у Србији 2008. год., осим коришћења недозвољених средстава, уочено је да ни један од позитивних спортиста није прегледан, да ни код једног нису урађени ЕКГ ни лабораторијске анализе. У Србији је тренутно 90 спортских лекара. Више од половине се налази у Београду, што говори и о неравномерној кадровској распоређености.

Ово показује на недостатак или лошу примену у пракси превентивних лекарских прегледа спортиста. Последица оваквог начина рада је и све већи број акцидентата на спортским теренима и борилиштима у свим старосним категоријама учесника у спорту, почевши од деце до рекреативаца.

ЗАКЉУЧАК

Тренутна ситуација у спортској медицини, имајући у виду амортизованост медицинске опреме, лоше смештајне услове и недостатак материјалних средстава није завидна. Ипак, захваљујући новом Закону о спорту из 2011. год. и правилнику о утврђивању здравствене способности спортиста за обављање спортске активности из 2012. год. медицина спорта је опет препозната од стране државних органа задужених за здравство, спорт и омладину, па се контрола здравственог стања спортиста препушта њима, што је пракса у земљама Европске уније. Да ли ће опет спортска медицина добити место које јој припада не зависи само од закона, правилника и аката већ и од материјалних ресурса, усклађених активности свих сегмената друштва и спровођења позитивних законских прописа у пракси.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дикић Н, Ђурчић Ђ, Сузић Ј, и сар. Пројекат: тимски доктор – карика која недостаје. Спортска медицина 2009; 9(1):1-18.
2. Ђурђев З, Милеуснић М, Бујошевић М. Сврсисходност и методологија систематског прегледа у спортској медицини. Актуелно у пракси, 2009; 9: 92-8.
3. Ерић М. Здравствена заштита спортиста – извод из новог Закона о спорту -. Спортска медицина, 2005; 5(1): 27-31.
4. Јовановић Д. Организација службе медицине спорта у спортском друштву Милиционар. Спортска медицина, 2004; 4(1):12-26.
5. Живановић С. Медицинска наука у служби спорта. Гласник, 2013; 15:19-21.

PLANTARNI FASCITIS KAO UZROK BOLNOG STOPALA KOD REKREATIVNIH SPORTISTA

Nikola Bulatović, Žarko Dašić, Veliša Aligrudić, Aleksandar Jušković
Klinički Centar Crne Gore, Podgorica

Abstract: Plantar fasciitis is a painful foot condition, which occurs as a result of accumulated microdamages causing deterioration (degeneration) of collagen fibers of the fascia, and / or inflammation of the attachment of plantar fascia on the bottom surface of the heel bone (calcaneal tuberosity). Plantar fasciitis is a common overuse syndrome in recreational athletes. The central part of fascia is the thickest and the strongest part and this segment is the point of origin plantar fasciitis.

During the run, the vertical force in the foot reaches the strength of even 2-3 times the body weight, and the plantar fascia and arch of the foot act as shock-absorbing mechanism. When lifting the heel the potential energy that builds up in the structure of the fascia converts into kinetic energy when lifting the fingers from the ground.

In general population, plantar fasciitis usually occurs between 40 - 60 years of age, and it affects equally men and women, in 15% of cases occur on both sides. In the population of athletes, plantar fasciitis is common in long-distance runners and in athletes who run and jump.

The main clinical symptom is pain, clinical evidence is a palpable pain sensitivity and positive sign of dorsiflexion of foot and toe. Diagnosis based on medical history, physical examination, X-ray, ECHO, MRI and scintigraphy.

The goal of treatment of plantar fasciitis is to reduce inflammation and eliminate risk factors. To reduce inflammation various means are used - local cryotherapy, NSAIDs, topical corticosteroids, physical therapy (direct and indirect methods of electrotherapy, transverse massage, stretching the affected tissue) and orthotic treatment, surgical treatment.

Most patients with the plantar fasciitis (95%) can be successfully cured by non-operative methods with the treatment regimen that depends on the etiology of diseases, and resort to surgical procedures only in chronic cases.

Key words: plantar fasciitis, physical therapy, corticosteroids.

PLANTARNI FASCITIS KAO UZROK BOLNOG STOPALA KOD REKREATIVNIH SPORTISTA

Nikola Bulatović, Žarko Dašić, Veliša Aligrudić, Aleksandar Jušković
Klinički Centar Crne Gore, Podgorica

Rezime: Plantarni fascitis predstavlja bolno stanje stopala, a nastaje kao posljedica akumuliranih mikrooštećenja koja uzrokuju propadanje (degeneraciju) kolagenih vlakana fascije, i/ili upalom pripoja tabanske (plantarne) fascije na donjoj strani petne kosti (calcaneal tuberosity). Plantarni fasciitis je česti sindrom prenaprezanja kod rekreativnih sportista. Središnji deo fasije je najdeblji i najjači dio i ovaj segment predstavlja mesto nastanka plantarnog fasciitisa. Tokom trčanja, vertikalne sile u stopalu dostižu jačinu čak 2-3 puta veće od tjelesne težine, a plantarna fascija i luk svoda stopala deluju kao shok-absorbujući mehanizam. Pri podizanju pete u strukturi fascije se nagomilava potencijalna energija, koja se pri podizanju prstiju od podloge pretvara u kinetičku. U opštoj populaciji plantarni fasciitis obično pojavljuje između 40- 60 godine života i to podjednako u muškaraca i žena, u 15% slučajeva javlja obostrano. U populaciji sportista plantarni najčešće kod trkača dugoprugaša i kod sportista koji trče i skaču. U kliničkoj slici osnovni simptom je bol, klinički znak je palpatorna bolna osjetljivost i pozitivan znak dorzofleksije stopala i palca. Dijagnostika na osnovu anamneze, kliničkog pregleda, RTG, EHO, NMR i scintigrafije. Cilj liječenja plantarnog fascitisa je smanjenje upale i uklanjanje faktora rizika. Za smanjenje upale koriste se različita sredstva – lokalna krioterapija, NSAIL, lokalni kortikosteroidi, fizikalna terapija (direktne i indirektne metode elektrotretacije, poprečna masaža, istezanje zahvaćenog tkiva) i ortotski tretman, operativno liječenje. Najveći broj pacijenata sa ovim oboljenjem (95 %) se uspješno može izliječiti neoperativnim putem, pri čemu protokol liječenja zavisi od etiologije oboljenja, a hirurška procedura samo kod hroničnih slučajeva.

Ključne riječi: plantarni fascitis, fizikalna terapija, kortikosteroidi

UVOD

Plantarni fascitis predstavlja bolno stanje stopala, a nastaje kao posljedica akumuliranih mikrooštećenja koja uzrokuju propadanje (degeneraciju) kolagenih vlakana fascije, i/ili upalom pripoja tabanske (plantarne) fascije na donjoj strani petne kosti (calcaneal tuberosity).

ANATOMIJA

Plantarna fascija je vlaknasta aponeurosa koja se proteže od unutrašnje strane petne kosti (calcaneus), prema naprijed gde se pripaja na poprečnim ligamentima metatarzalnih kostiju i na tetivama pregibača prstiju stopala. Središnji deo fasije je najdeblji i najjači dio i ovaj segment predstavlja mesto nastanka plantarnog fasciitisa. Funkcija plantarne fascije je da pruži statičku podršku za očuvanje luka svoda stopala pri pokretima i da vrši apsorpciju udara pri kretanju.

Tokom trčanja, vertikalne sile u stopalu dostižu jačinu čak 2-3 puta veće od tjelesne težine, a plantarna fascija i luk svoda stopala deluju kao shok-absorbujući mehanizam. Pri podizanju pete u strukturi fascije se nagomilava potencijalna energija, koja se pri podizanju prstiju od podloge pretvara u kinetičku.

UZROCI

Spoljašnji faktori rizika

1) Nepravilnosti u programu treninga, pri povećanom intenzitetu aktivnosti dolazi do pojave simptoma.

Trening eksplozivnosti i brzine, kao i trčanje na usponu predstavljaju rizične oblike treninga za nastanak plantarnog fascitisa.

Trčanje na slabo absorbirajućim podlogama predstavlja značajan izvor stresa za plantarnu fasciju.

2) Sportska obuća brzo gubi svoja zaštitna svojstva, tako da treba biti oprezan i menjati obuću na vrijeme (neodgovarajuća obuća može da dovode do produžene i/ili pretjerane pronacije i da nedaje podršku uzdužnom svodu i otežava normalne kretnje stopala).

Unutrašnji faktori rizika

1) Strukturni faktori rizika, uključuju pes planus(ravno stopalo), pes cavus (udubljeno stopalo), pes adductus, valgusni položaj pete i pretjerana napetost Ahilove tetive – uzrokujući izmijenjenu biomehaniku vitla plantarne fascije.

2) Funkcionalni

Smanjena fleksibilnost mišića gastrocnemijusa i ahilove tetive dovodi do funkcionalnog poremećaja, smanjujući sposobnost dorzifleksije stopala, povećava se stres opterećenje u predjelu strukture plantarne fascije.

3) Starenje(životna dob) i atrofija masnog jastučića na peti kao degenerativni faktori i gojaznost (pretilost) se također smatra predisponirajućim uzročnikom za razvoj plantarnog fascitisa, jer je uočena veća učestalost plantarnog fascitisa u osoba kojima je indeks tjelesne mase (engl. Body Mass Index - BMI) veći od 30.

Uloga kalkanealnog kalkara (trn, calcar calcanei) koji se nalazi na mestu pripoja m. flexor digitorum brevis u nastanku ovog oboljenja je nepoznata. Zna se da samo 50% pacijenata sa naglašenim trnom ima znake plantarnog fasciita, dok 16-29% onih koji ga imaju nemaju nikakve tegobe .

Ukoliko postoji dugotrajno opterećenje i iritacija hvatišta plantarne fascije na petnoj kosti, posljedica je stvaranje petnog trna koji vrši pritisak na nerve te stvara upalu i bol u području donje i unutrašnje strane pete. Obično se javljaju kod ljudi koji puno skaču, trče, hodaju, nose neadekvatnu obuću i imaju spuštenu stopala, uzdužni svod.

Plantarni fasciitis često nalazimo i nakon loše provedenog liječenja uganuća gornjeg skočnog zgloba kada preslabi peronealni mišići neadekvatno podupiru svod stopala što dovodi do prekomjernog naprezanja plantarne fascije i posljedično rezultiraju nastankom plantarnog fascitisa.

U opštoj populaciji plantarni fasciitis obično pojavljuje između 40- 60 godine života i to podjednako u muškaraca i žena, u 15% slučajeva javlja obostrano. U populaciji sportista plantarni se fasciitis najčešće nalazi u trkača dugoprugaša u kojih prema velikim serijama čini 10% svih povreda, kao i kod sportista koji trče i skaču.

KLINIČKA SLIKA

U kliničkoj slici karakteristična je pojava snažne jutarnje boli u peti prilikom ustajanja, a koja nestaje nakon desetak koraka, bol se takodje pojavljuje i prilikom započinjanja trčanja, a sportista se može žaliti i na pojavu nelagodnosti u predelu pripoja fascije na petnoj kosti u večernjim satima.

Bol se obično smanjuje sa zagrijavanjem, ali se obično vraća nakon aktivnosti. Bol se pojačava sa intenzivnijom aktivnosti, posebno pri sprintu.

Po pravilu je jednostran, a javlja se sa obostranom lokalizacijom u 15% slučajeva. Može biti udružen sa ograničenom dorzifleksijom stopala i sa kontrakturom Ahilove tetive.

Ukoliko je bol prisutan samo u nivou pripoja (plantarno medijalno) radi se o "proksimalnom" plantarnom fasciitu, dok bol duž čitave fascije ukazuje na tzv. pravi plantarni fasciitis. Kod njega postoji pojava ili povećanje bolova pri ekstenziji prstiju, što se objašnjava aktivacijom mehanizma vitla.

DIJAGNOSTIKA

Dijagnoza kod najvećeg broja bolesnika postavlja samo na osnovi anamneze i kliničkog pregleda. Koristan je i test kada se uradi dorzofleksija stopala, te potom još dodatno savije i palac prema gore što dovodi do pojačanja boli u peti.

Mogu se koristiti dijagnostičke metode u prvom redu nativna radiografija(RTG), ultrazvuk(EHO) , magnetna rezonanca(MR), scintigrafija.

Radiografije stopala u stojećem stavu i to A-P, lateralna i kosa mogu da ukažu na prisustvo koštanog trna (calcar calcanei), njegovog preloma ili preloma kalkaneusa.

NMR i UZ mogu da ukažu samo na edem mekih tkiva, zadebljanje fascije i edem spongioznog dela kalkaneusa, parcijalnu ili totalnu rupture fascije).

Technecium koštani skan (scintigrafija) pokazuje uvećano nakupljanje radionukleida u nivou proksimalne insercije plantarne fascije i donjeg kalkaneusa u 60 % slučajeva, što govori u prilog sindroma prenaprezanja i povećane inflamacije ove regije.

LIJEČENJE

Cilj liječenja plantarnog fascitisa je smanjenje upale i uklanjanje faktora rizika. Za smanjenje upale koriste se različita sredstva – fizikalna terapija (krioterapija, direktne i indirektne metode elektrotrepanije, poprečna masaža, istezanje zahvaćenog tkiva) i ortotski tretman, NSAIL, lokalni kortikosteroidi, operativno liječenje.

Najveći broj pacijenata sa ovim oboljenjem (95 %) se uspješno može izliječiti neoperativnim putem, pri čemu protokol liječenja zavisi od etiologije oboljenja.

U određivanju protokola liječenja za plantarni fascitis, mora se voditi računa o stepenu tegoba pacijenta. Sportista u prvome redu mora smanjiti aktivnost koja uzrokuje bol, a to je trčanje.

FIZIKALNA TERAPIJA

Nakon završetka treninga, po obavljenim vježbama istezanja (engl. stretching exercises) treba započeti terapiju hladjenja u vidu hladnih kupki i tuširanja, masaže ledom, hladna pakovanja.

Ice paketi obično se aplikuju 15-20 minuta, na svakih 2-3 sata. Primjena krioterapije može biti efikasna u kombinaciji sa ultrazvukom, kao ikombinacija hladnih/toplih kupki.

Početni program fizikalne terapije za plantarni fasciitis naglašava na prvom mestu kinezioterapiju - istezanje podkoljenica zadne lože i istezanje stopala. Vježbe istezanja se izvode sa osloncem na zid, ili sa nogom podignom pod 90 stepeni za zadnju ložu. Prije početka istezanja obavezno je zagrijavanje mišića koji se istežu.

Ova faza obuhvata program jačanja muskulature plantarne stane stopala u cilju korigovanja spuštenosti luka stopala (pes planus) i rasterećenja plantarne fascije. Primjenjuju se različite vježbe: uz pomoć peškira podrazumijevaju suprotstavljanje stopalom sili vučenja peškira rukama ka sebi, vježba klikerima podrazumijeva premještanje klikera ili kockica skupljenim prstima sa jednog mesta na podu na drugo i vježba tapkanja se izodi lupkanjem prstima po podu pri čemu je palac svo vrijeme na podlozi.

Osim klasične fizikalne terapije koriste se i metode terapija laserom ili ultrazvukom, koristi se vantjelesna terapija udarnim talasom (engl. Extracorporeal Shock Wave Therapy - ESWL). To je neinvazivna metoda koja se primenjuje putem elektrohidrauličnog ili elektromagnetnog aparata, koji (pretpostavlja se) formiraju nove zone mikrodishrupcije u nivou pripoja plantarne fascije, čime stimulišu formiranje novog koštanog i vezivnog tkiva.

Nesteroidni antiinflamatorni lijekovi (NSAIL)

Iako je dokazano da je riječ o degenerativnom, a ne upalnom procesu, ipak se još uvijek u liječenju koriste nesteroidni antiinflamatorni lijekovi (acetamin, tenoxicam, diclofenac, ibuprofen, piroxicam, ketoprofen) i to zbog njihovog analgetskog ali i djelimično antiinflamatornog učinka tokom nekoliko dana.

ORTOTSKI TRETMAN

Dodatni tretman ovog sindroma podrazumeva nošenje različitih ortoza. Pacijenti koji imaju niži luk stopala (pes planus) apsorbiraju veću količinu mehaničkog stresa na nivou plantarne fascije – podizanje luka stopala. Ovo se postiže upotrebom ortoskih sredstava i jačanjem mišića plantarne (tabanske) strane stopala. Ortoze mogu biti u vidu uložaka, jastučića ili traka za podizanje luka stopala.

Nošenje noćnih udloga (ortoza) koje drže stopalo u stalnom neutralnom položaju te izostaje skraćivanje plantarne fascije pa samim tim izostaje i intenzivna bol koja se javlja ujutro kod prvih koraka, preporučuje nošenje tokom 6 nedelja i to katkad kao jedini načina liječenja.

KORTIKOSTEROIDNA TERAPIJA

U slučajevima koji ne reaguju na konzervativan tretman fizikalnim procedurama mogu se primjeniti infiltracije kortikosteroida (Floesteron, Lemod depo, Diprophos) sa lokalnim anestetikom. Pri aplikaciji kortikosteroidnih preparata uvijek treba voditi računa o povećanom riziku od nastanka rupture plantarne fascije i atrofije masnog jastučeta pete.

OPERATIVNO LIJEČENJE

Osnova predstavlja opuštanje plantarne fascije (lat. fasciotomija) od hvatišta na petnoj kosti, preporučuje se ako simptomi plantarnog fascitisa ustraju duže od šest mjeseci uprkos adekvatno sprovedenom liječenju. Opuštanje plantarne fascije povoljno djeluje na degenerativne promjene stoga što fascija zauzima položaj u kojem posjeduje slabiju unutrašnju napetost.

ZAKLJUČAK

Plantarni fasciitis je česti sindrom prenaprezanja kod rekreativnih sportista. Pravovremena dijagnoza i odgovarajući tretman liječenja preko 95% slučajeva dovodi do izlječenja i povoljnog ishoda najčešće samo konzervativnim liječenjem, a da je hirurška procedura samo kod hroničnih slučajeva kod kojih ni poslije višemjesečnog liječenja nedolazi do poboljšanja. Prevencija razvoja ovog sindroma predstavlja jednu od najsvrsishodnijih oblika liječenja.

Sportistima se dozvoljava bavljenje sportom u mjeri koliko tegobe dozvoljavaju, a veoma je važno napraviti individualan program treninga kako bi se izbjeglo preopterećenje i usporavanje oporavka. Nakon liječenja sportista bi trebao početi sa 50% od uobičajenog nivoa treninga, uz postepeno povećanje aktivnosti za oko 5- 10% nedeljno

LITERATURA

1. Ribarić G, Pećina M, Bojanić I. Plantarni fascitis. Acta Orthop Iugosl 1989;20:18-23.
1. 2.Bolgia LA, Malone TR. Plantar Fasciitis and the Windlass Mechanism: A Biomechanical Link to Clinical Practice. J Athl Train 2004;39:77-82.
2. Roxas M. Plantar fasciitis: diagnosis and therapeutic considerations. Altern Med Rev 2005;10:83-93.
3. 4.Buchbinder R. Clinical practice. Plantar fasciitis. N Engl J Med 2004;350:2159-66.
4. 5.Cullen NP , Singh D. Plantar fasciitis: a review. Br J Hosp Med (Lond) 2006;67:72-6.
5. Filippou DK, Kalliakmanis A, Triga A . Sport related plantar fasciitis. Current diagnostic and therapeutic advances . Folia Med (Plovdiv) 2004;46:56-60.
6. Wearing SC, Smeathers JE, Urry SR. The pathomechanics of plantar fasciitis. Sports Med 2006;36:585-611.
7. Frey C, Zamora J. The effects of obesity orthopaedic foot and ankle pathology. Foot Ankle Int 2007;28:996-9.
8. Zhu F , Johnson JE, Hirose CB. Chronic plantar fasciitis : acute changes in the heel after extracorporeal high-energy shock wave therapy MR imaging .Radiology 2005;234:206
9. Fuller EA. The windlass mechanism of the foot. A mechanical model to explain pathology . J Am Podiatr Med Assoc 2000;90:35-46.
10. Jarde O, Diebold P , Havet E. i sur . Degenerative lesions of the plantar fascia: surgical treatment by fasciectomy and excision of the heel spur . A report on 38 cases. Acta Orthop Belg 2003;69:267-74.
11. Roos E, Engstrom M, Soderberg B. Foot orthoses for the treatment of plantar fasciitis. Foot Ankle Int 2006;27:606-11.
12. T sai WC, Wang CL, Hsu TC. i sur . The mechanical properties of the heel pad in unilateral plantar heel pain syndrome. Foot Ankle Int 1999;20:663-8

FACTOR STRUCTURE IN THE SATISFACTION OF THE DANCE CLUB

Aleksandra Srdić, Velibor Srdić

Faculty of Business Economics, Paneuropean university "Apeiron", Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Faculty of Sports' Sciences, Paneuropean university "Apeiron", Banja Luka, Bosnia and Herzegovina

Abstract: Study was performed on sample 116 probationers, members of Dance school "Gemma" Banja Luka and their parents. Sample was extracted from population which contains members of Dance school "Gemma" Banja Luka and their parents. The whole sample was divided in 4 subdivisions; 76 probationers are competitors-dancers and 40 are their parents. Sample variables is presented with 11 variables for estimation of satisfaction. Main aim of this study was to determine basic factors on the basis of which the evaluation of the satisfaction at the club may be done, depending on the status of the respondents/dancers and their parents.

Two latent dimensions (factors) were isolated by the use of the factor analysis of variables to assess the satisfaction which could be interpreted as: factor work in the club and factor social treatment- position of dance sport in society.

Keywords: satisfaction, factor analysis, dance club.

FAKTORSKA STRUKTURA ZADOVOLJSTVA RADOM U PLESNOM KLUBU

Aleksandra Srdić, Velibor Srdić

Fakultet poslovne ekonomije, Panevropski univerzitet "Apeiron" Banja Luka, Fakultet sportskih nauka, Panevropski univerzitet "Apeiron" Banja Luka

Rezime: Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 116 ispitanika, članova i njihovih roditelja, Plesnog kluba "Gemma" iz Banja Luke. Cjelokupan uzorak ispitanika je podijeljen na 4 subuzorka: 76 ispitanika su takmičari (17 muških i 59 ženskih) i 40 ispitanika su njihovi roditelji (9 muških i 31 ženski). Uzorak varijabli predstavlja 11 varijabli za procjenu zadovoljstva radom u klubu.

Osnovni cilj istraživanja je bio da se utvrde osnovni faktori na osnovu kojih se može izvršiti procjena zadovoljstva radom u klubu u zavisnosti od statusa ispitanika- plesača i njihovih roditelja.

Za utvrđivanje latentne strukture istraživanog prostora primijenjena je faktorska analiza. Analizom dobijenih rezultata može se vidjeti da su izolovane 2 latentne dimenzije (faktora), koji se mogu interpretirati kao: faktor rad u klubu i faktor društveni tretman- pozicija sportskog plesa u društvu.

Ključne riječi: zadovoljstvo, faktorska analiza, plesni klub.

UVOD

Aktivnost menadžmenta sportskih organizacija je, između ostalog, usmjerena i na zadovoljstvo njenih članova. Prema Tomiću (2007) i Nešiću (2009) sportista čini specifičan ljudski resurs u sportskoj organizaciji, kojim upravlja trener- operativni menadžer, koji učestvuje i u aktivnostima najvišeg (top) menadžmentskog nivoa (ciljevi, strategije, planovi). Moglo bi se uopšteno reći da kod sportista i njihovih roditelja zadovoljstvo prvenstveno zavisi od sportskog rezultata. Sa stanovišta menadžmenta, samim tim što je korisnik određene usluge zadovoljan, on će i ponovo doći da konzumira određene usluge i krajnji rezultat je povećanje profitabilnosti u biznis organizacijama. Upravljački dio organizacije (menadžment klubova) u dosadašnjoj praksi još uvijek se najvećim dijelom oslanja na rad i angažman trenera, koji su pored osnovne obaveze – organizovanja i vođenja trenažnog procesa, u velikoj mjeri zaduženi za gotove sve ostale aktivnosti kluba, što je u skladu s drugim oblicima organizovanja (Wheelen, 1989; Bahtijarević-Šiber, 1999). Ključnu ulogu u postizanju vrhunskih rezultata u poslovnim organizacijama ima menadžment odnosno menadžeri različitih profila, jer istima treba znati efikasno upravljati. Navedeno važi i za sport i sportsku rekreaciju (Bartoluci, M., Škorić, S., 2006). Činjenica da je ples mlad sport i da nije doživio punu afirmaciju kao i da nije zauzeo svoje mjesto u društvu. (Srdić, 2009).

Uticaj fizičkog okruženja nije izolovan, nego na zadovoljstvo korisnika djeluje zajedno s kvalitetom interakcije između onoga koji pruža i onoga koji prima usluge te međusobnih interakcija korisnika. (Nefat i Paus, 2008). Prema istraživanju Hodnika (2010) roditelji djecu vode na plesne treninga da bi ona bila zadovoljna, ali i treneri- pedagozi smatraju da ih roditelji dovode na ples radi zadovoljstva djeteta, pri čemu glavnu ulogu u napretku djece imaju plesni treneri.

Važnost organizacione kulture ogleda se u njenom uticaju na uspješnost i produktivnost organizacije, te povezanosti sa zadovoljstvom i lojalnošću članova (Kralj, 2010). Istraživanja koja su se bavila procjenom kvaliteta, zadovoljstva i vrijednosti, karakteriše i primjena različitih instrumenata za evaluaciju navedenih varijabli. (Calabuig, et al., 2010; McDougall & Levesque, 2000, Murray & Howat, 2002). Sigurno da će članovi nekog sportskog kluba biti lojalniji klubu, ukoliko su zadovoljniji radom u istom. Lojalnost članova sportske organizacije treba da bude jedno od najvažnijih postignuća sportske organizacije (Tsitskari, et al., 2006). Međutim, sportske organizacije su drugačije organizovane i njima se upravlja drugačije za razliku od drugih organizacija kojima se upravlja (Caliskan, 2009). Sportski korisnici pridaju veliki značaj onome što im se nudi kao cjelini usluga i na osnovu toga ocjenjuju stepen satisfakcije (Vasilis, 2003).

Što su ispitanici stariji bolje uviđaju i sagledavaju da interno, klub ima dobre uslove za rad, a da okolina – okruženje negativno utiče na sportski ples. Djelovanje trenera na naprednijem nivou pozitivno utiče na ukupnu sliku o sportskom plesu u odnosu na druge vrste

plesova. Može se zaključiti da i trener kao rukovodilac trenažnog procesa ima veliku ulogu u promociji sportske organizacije i sportskog plesa uopšte, što dokazuju ranija istraživanja o esencijalnoj ulozi trenera u sportskoj organizaciji. (Srđić, V. i Srđić, A., 2012).

UZORAK ISPITANIKA

Uzorak ispitanika za ovo istraživanje je izvučen iz populacije koju čine članovi i roditelji Plesnog kluba "Gemma" Banja Luka, njih ukupno 600. Cjelokupan uzorak predstavlja 116 ispitanika, koji su podijeljeni na 4 subuzorka; 76 ispitanika su takmičari i 40 ispitanika su njihovi roditelji. Uglavnom se radi o uzrastu osnovne i srednje škole (takmičari) i odraslim osobama srednje stručne spreme (roditelji). Nivo obrazovanja nije posebno analiziran u radu s obzirom na to da ne predstavlja relevantan kriterijum za ispoljavanje varijabilnosti rezultata.

Uzorak ispitanika je formiran kao slučajan uzorak uz pretpostavku da su članovi- takmičari kluba ili njihovi roditelji.

UZORAK VARIJABLI ZA PROCJENU ZADOVOLJSTVA

Uzorak varijabli za subjektivnu procjenu zadovoljstva čini slijedećih 11 varijabli:

1.	društveni tretman plesnog sporta u odnosu na druge sportove	ZTRS
2.	društveni tretman sportskog plesa u odnosu na druge plesove	ZTRP
3.	kvalitet plesnog sporta u BiH	ZQPB
4.	kvalitet plesnog sporta u entitetu (RS, FBiH)	ZQPE
5.	stručnost trenerskog kadra u plesu na osnovnom nivou	ZSTO
6.	stručnost trenerskog kadra u plesu na naprednijem nivou	ZSTN
7.	rad sa mlađim uzrasnim kategorijama	ZRML
8.	rad na naprednijem nivou takmičara	ZRNN
9.	organizacija rada unutar kluba	ZOUK
10.	novac koji stižete od sportskog plesa	ZNVC
11.	učinak trenera u vašem klubu	ZTUC

METODE RADA I OPIS ISTRAŽIVANJA

Procjena zadovoljstva radom u klubu od strane članova kluba-takmičara i njihovih roditelja izvršena je putem upitnika i skale sociološkog tipa, pri čemu je korištena petostepena skala zadovoljstva Likert-ovog tipa. Upitnik je sačinjen od 11 pitanja (tvrdnji) u vezi sa zadovoljstvom, a tvrdnje su postavljene sa skalom Likertovog tipa (uopšte nisam zadovoljan, nisam zadovoljan, svejedno mi je, zadovoljan sam, potpuno sam zadovoljan).

Anketiranje je izvršeno odvojeno za članove kluba-takmičare i odvojeno za roditelje. Za utvrđivanje latentne strukture istraživnog prostora primijenjena je faktorska analiza uz prethodnu analizu korelacione matrice primijenjenih varijabli (tvrdnji), a u ovom slučaju varijabli za procjenu zadovoljstva radom u klubu.

Faktorska analiza u ovom istraživanju primijenjena je sa ciljem utvrđivanja latentne strukture primijenjenih varijabli (tvrdnji), a u ovom slučaju varijabli za procjenu zadovoljstva. Prethodno je analizirana korelaciona matrica primijenjenih varijabli.

REZULTATI

Analizom matrice interkorelacija 11 varijabli za procjenu zadovoljstva može se vidjeti da matrica sadrži osrednje i stvarne značajne koeficijente korelacija. Dobijeni koeficijenti korelacija između većeg broj varijabli kreću se u rasponu od .32 do .72. Iz Tabele 1 je vidljivo da vrlo mali broj primijenjenih varijabli ima koeficijente korelacije koji nisu statistički značajni. Generalno posmatrano varijable za procjenu zadovoljstva ostvarile su homogenu i statistički značajnu vezu što može ići u prilog konstataciji da su pitanja u upitniku dobro i smišljeno koncipirana i da daju validne i pouzdane podatke u vezi sa zadovoljstvom.

Tabela 1. Matrica interkorelacija varijabli za procjenu zadovoljstva

	ZTRS	ZTRP	ZQPB	ZQPE	ZSTO	ZSTN	ZRML	ZRNN	ZOUK	ZNVC	ZTUC
ZTRS	1.00	0.56	0.62	0.57	0.34	0.36	0.27	0.32	0.19	0.19	0.31
ZTRP		1.00	0.38	0.33	0.39	0.35	0.31	0.38	0.27	0.24	0.33
ZQPB			1.00	0.78	0.35	0.42	0.34	0.44	0.31	0.15	0.38
ZQPE				1.00	0.34	0.42	0.29	0.48	0.25	0.15	0.43
ZSTO					1.00	0.72	0.61	0.60	0.39	0.20	0.59
ZSTN						1.00	0.46	0.74	0.38	0.27	0.69
ZRML							1.00	0.46	0.49	0.30	0.44
ZRNN								1.00	0.36	0.35	0.66
ZOUK									1.00	0.33	0.36
ZNVC										1.00	0.25
ZTUC											1.00

Proračunom karakterističke jednačine matrice interkorelacije izračunati su karakteristični korijeni i karakteristični vektori te matrice. Analizom rezultata zadržane su one glavne komponente čiji su karakteristični korijeni zadovoljili Gutmann-Kaiser-ov kriterij koji obuhvata sve karakteristične korjene čije su vrijednosti veće ili jednake od 1.

U Tabeli 2 prikazani su karakteristični korijeni i objašnjeni dijelovi zajedničke varijanse svake izolovane komponente u prostoru varijabli za procjenu zadovoljstva. Uvidom u datu tabelu može se vidjeti da su izolovane dvije glavne komponente koje objašnjavaju 59.33% zajedničke varijanse cjelokupnog skupa varijabli.

Tabela 2. *Faktorska analiza varijabli za procjenu zadovoljstva*

glavne komponente				
	Eigenval	% total Variance	Cumul. Eigenval	Cumul. %
1	5.09	46.31	5.09	46.31
2	1.43	13.03	6.53	59.33

Kao što se vidi u datoj Tabeli 2 izolovane glavne komponente imaju sljedeće vrijednosti: prva glavna komponenta 5.09, a druga glavna komponenta 1.43. Pojedinačni doprinos u objašnjenju zajedničke varijanse iznosi:

- za prvu glavnu komponentu, 46.31% i
- za drugu glavnu komponentu, 13.03%.

Kao i kod prethodne dvije faktorske analize i u ovoj analizi prva glavna komponenta nosi najveći dio varijabiliteta zajedničke varijanse.

Uvidom u matricu strukture izolovanih glavnih komponenti- faktora (Tabela 3 i 4) može se vidjeti da gotovo sve primijenjene varijable u prostoru zadovoljstva učestvuju u definisanju faktora.

Tabela 3. *Matrica strukture izolovanih glavnih komponenti- faktora (zadovoljstvo)*

	Factor 1	Factor 2	h2 From 2 Factors	Multiple R-Square
ZTRS	0.63	0.57	0.72	0.54
ZTRP	0.59	0.25	0.41	0.39
ZQPB	0.70	0.54	0.78	0.67
ZQPE	0.69	0.52	0.74	0.66
ZSTO	0.77	-0.29	0.67	0.64
ZSTN	0.81	-0.24	0.72	0.70
ZRML	0.67	-0.31	0.54	0.47
ZRNN	0.80	-0.20	0.68	0.65
ZOUK	0.56	-0.29	0.40	0.32
ZNVC	0.41	-0.27	0.25	0.21
ZTUC	0.75	-0.22	0.62	0.55
Expl.Var	5.09	1.43		
Prp.Totl	0.46	0.13		

Kao što se vidi najveće projekcije na prvu glavnu komponentu ostvaruje 7 varijabli i to: ZSTO, ZSTN, ZRML, ZRNN, ZOUK, ZNVC i ZTUC pa se ova glavna komponenta može definisati kao faktor rada u klubu.

Na drugu glavnu komponentu najveće projekcije ostvaruju ostale 4 varijable i to ZTRS, ZTRP, ZQPB i ZQUP pa se ova glavna komponenta može definisati kao faktor društveni tretman- pozicija sportskog plesa u društvu.

Tabela 4. *Matrica strukture izolovanih glavnih komponenti- faktora (zadovoljstvo-Varimax)*

	Factor 1	Factor 2
ZTRS	0.13	0.84
ZTRP	0.31	0.56
ZQPB	0.21	0.86
ZQPE	0.21	0.83
ZSTO	0.78	0.25
ZSTN	0.78	0.32
ZRML	0.72	0.17
ZRNN	0.75	0.34
ZOUK	0.62	0.12
ZNVC	0.50	0.04
ZTUC	0.73	0.30

Expl.Var	3.67	2.86
Prp.Totl	0.33	0.26

Na osnovu rezultata faktorske analize dobijenih u prostoru zadovoljstva može se zaključiti da su ispitanici (takmičari i njihovi roditelji) zadovoljni klubom, a nezadovoljni okruženjem u kojem klub egzistira.

ZAKLJUČAK

Na osnovu rezultata faktorske analize utvrđeno je postojanje dva faktora na osnovu kojih se može izvršiti procjena zadovoljstva radom u plesnom klubu, od strane članova i njihovih roditelja. Prvi izloveni faktor za procjenu zadovoljstva je rad u klubu, što je u skladu sa dosadašnjim istraživanjima po kojima je trener kao menadžer centralna ličnost u radu kluba. Drugi izloveni faktor je društveni tretman-pozicija sportskog plesa u društvu, koji je vjerovatno i posljedica činjenice da se ples nije dovoljno afirmisao u društvu kao sportska grana. Može se zaključiti da su ispitanici (takmičari i njihovi roditelji) zadovoljni klubom, a nezadovoljni okruženjem u kojem klub egzistira.

LITERATURA

1. Bahtijarević-Šiber, F. (1999). *Management ljudskih potencijala*. Zagreb: Golden marketing.
2. Bartoluci, M. (2006). Unapređenje kvalitete sportsko-rekreacijskih sadržaja u hrvatskom turizmu. *15. ljetna škola kineziologa Republike Hrvatske*.
3. Calabuig, F., Burillo, P., Crespo, J., Mundina, J.J., & Gallardo, L. (2010). Satisfacción, calidad y valor percibido en espectadores de atletismo. [Satisfaction, quality and perceived value in spectators of athletics]. *Revista Internacional De Medicina y Ciencias De La Actividad Física y El Deporte*, 10(40), 577-593.
4. Caliskan, G. (2009). Criteria in sport management. *International Business Management*, 3(2), 22-31.
5. Hodnik, S. (2010). *Socialnopsihološka dimenzija plesa z vidika otroka, starša in plesnega pedagoga*. Neobjavljeni diplomski rad. Univerzitet u Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
6. McDougall, G.H., & Levesque, T. (2000). Customer satisfaction with services: Putting perceived value into the equation. *Journal of Services Marketing*, 14(5), 392-410.
7. Murray, D., & Howat, G. (2002). The relationships among service quality, value, satisfaction, and future intentions of customers at an Australian sports and leisure centre. *Sport Management Review*, 5(1), 25-43.
8. Nefat, A., & Paus, N. (2008). Odrednice zadovoljstva korisnika susretom s uslugom. *Tržište*, (2), 195-210.
9. Nešić, M., Lolić, V. (2008): *Osnove menadžmenta u sportu*, prvo izdanje. Banja Luka: Panevropski Univerzitet Apeiron.
10. Nuviala, A., Grao-Cruces, A., Pérez-Turpin, J. A., & Nuviala, R. (2012). Procijenjena kvaliteta, zadovoljstvo i procijenjena vrijednost u skupinama korisnika sportskih organizacija u Španjolskoj. *Kineziologija*, 44(1), 94-103.
11. Srdić, V. (2009). *Trenažni proces kao faktor sportskog menadžmenta*. Neobjavljeni magistarski rad. Panevropski univerzitet "Apeiron" Banja Luka, Fakultet sportskih nauka.
12. Srdić, V. i Srdić, A. (2012). Procjena organizovanosti i zadovoljstva radom u klubu u zavisnosti od statusa plesača i njihovih roditelja. Zbornik radova sa II međunarodne konferencije "Sportske nauke i zdravlje" str. 127-134. Banja Luka: Fakultet sportskih nauka Panevropskog univerziteta "Apeiron".
13. Tomić, M. (2007): *Sportski menadžment*, prvo izdanje. Beograd: Data status.
14. Tsitskari, E., Tsiotras, D., & Tsiotras, G. (2006). Measuring service quality in sport services. *Total Quality Management and Business Excellence*, 17(5), 623-631.
15. Vasilis, G. (2003). *Mjerenje satisfakcije korisnika teniskog kluba*. Neobjavljeni Magistarski rad. Univerzitet u Novom Sadu.
16. Voich, D., Wren, D. (1984). *Management process, structure and behavior*. Wily, New York.
17. Wheelen, T. D. Hunger (1989). *Strategic Management and Business Policy*.

USE OF COMPUTERS AND COMPUTER TECHNOLOGIES IN CONTEMPORARY EDUCATION

Slobodan Nicin PhD, Halid Zigic PhD

University of Novi Sad - Faculty of Economics, Subotica, European University - Brcko District (Bosnia and Herzegovina)

Abstract: Rapid and continuous development of informational and communicational technologies enabled introduction of more efficient methods for managing processes of transferring and various scientific and practical skills. Nowadays, the application of computer and informational technologies has become very important in education and VASP. There is a wide variety of possibilities of using computer in educational process, as an essential component of contemporary education. Application of computer represents a supplement to classical educational methods. The main advantage of computer using in education can be described as application of numerous electronic and interactive possibilities that can improve efficiency and quality of activities connected with it.

Keywords: Education, Informational Technologies, Electronic Education

УПОТРЕБА РАЧУНАРА И РАЧУНАРСКИХ ТЕХНОЛОГИЈА У САВРЕМЕНОМ ОБРАЗОВАЊУ APPLICATION OF COMPUTER AND INFORMATIONAL TECHNOLOGIES IN CONTEMPORARY EDUCATION

др Слободан Нићин, др Халид Жигић

Економски факултет - Суботица, Европски Универзитет - Брчко Дистрикт

Резиме: Убрзан и континуиран развој информационих и комуникационих технологија омогућио је увођење ефикаснијих метода за управљањем процесима преношења и усвајања најразличитијих научних и практичних знања. У садашње време примена рачунара и информационих технологија од велике је важности у образовању и васпитачком раду. Велики је спектар могућности коришћења рачунара у образовном процесу, као суштинској компоненти савременог образовања. Примена рачунара представља допуну класичним методима образовања, чија се помоћ у највећој мери огледа у предностима коришћења бројних електронских и интерактивних могућности које ову делатност чине делотворнијом, ефикаснијом и квалитетнијом.

Кључне речи: информационе технологије, образовање, електронско образовање

1. УВОД

Нови и све већи захтеви који се постављају у образовном процесу и васпитачком раду могу се испунити једино уз адекватну примену рачунара. Рачунар у образовном процесу омогућава да се појединац образује у складу са својим потребама, интересовањима, и могућностима. У свим фазама тог процеса је могуће и потребно је користити рачунар – од планирања образовног процеса до његовог вредновања.

Computer Learning Theory (COLT) представља грану теоријске науке о рачунарима. Ова научна област представља базу многим гранама које се баве проучавањем примене рачунара по појединим научним дисциплинама.

Computer Learning Foundation (CLF) је интернационална непрофитна организација за образовање, која ради на побољшању квалитета образовања и припреми младих кадрова за обављање будућих професионалних активности уз коришћење нових технологија. Како би реализовала своју мисију, ова фондација бави се издавањем великог броја уџбеника и збирки задатака који имају за циљ обуку родитеља и наставног кадра за ефикасну примену рачунара као значајне помоћи деци у наставном процесу. На тему рачунарског образовања урађене су бројне научне студије и анализе. Експериментална практична испитивања показала су широку апликативност рачунара у области образовања. Када говоримо о стицању основних знања код деце и омладине, могу се навести следећи практични примери употребе рачунара и програмске подршке у сврху стицања основних знања код деце и омладине:

Computer-assigned instructions (CAI) су програми који су посебно намењени за помоћ учењу ђака у школском окружењу. Конципирани су тако да се ученицима постављају питања путем рачунара, а затим овако добијени одговори пореде са тачним. Програм је креиран тако да врши награђивање студента уколико је одговор тачан. Уколико одговор ученика није тачан, програм даје детаљна објашњења проблема, као и нову могућност давања одговора.

Проучавање CAI довело је до закључака који су показали се да се ради о веома корисном и широко применљивом програму за учење млађе деце. Помоћу њега се на веома лак и ефикасан начин стичу и унапређују основна знања: читање, писање и рачунање. Веома су једноставни за имплементацију и компатибилни су са традиционалним методама подучавања. Може се констатовати како ови програми не раде на посебној разради методологије учења, већ су усредсређени на преношење знања. Ради се о веома једноставним апликацијама за чије коришћење није потребна посебна обука деце и наставника. Ови програми одиграли су значајну улогу у напретку науке о рачунарском образовању, јер су указали на основне могућности и предности коришћења рачунарских технологија.

Код учења страних језика посебно су употребљиви програми који користе уређаје за синтезу звука. Ови програми функционишу на принципу укуцавања речи или реченица помоћу тастатуре, како би оне уз посредство програмске интерпретације били прерађени у глас.

Коришћење графичког едитора, као програма за приказивање анимираних слика, наилази на веома широку примену у школству. Ако је отворена програмска алтернатива да је рачунар повезан са пројектором, више учесника сесије истовремено може посматрати и учествовати у креирању анимираних слика. Неки од графичких едитора могу се користити код дизајнирања

и скицирања. Предност цртања посредством рачунара огледа се у томе што захтева мање времена, омогућава лакше уочавање грешака и њихово лакше исправљање.

Употреба језичког копроцесора пружа ученицима могућност аутоматског проверавања синтаксе и семантике текстуалних радова. Коришћење програма ове врсте далеко је једноставније и брже од употребе стандардних речника и граматика. Као и код претходног случаја, програми се користе за брзо откривање и исправљање грешака.

Грешке које настају при писању лако се откривају, па није ни потребно објашњавати предности писања, на пример писмених састава и есеја, посредством оваквих копроцесора у односу на писање оловком.

2. РАЧУНАРИ У ПРЕДМЕТНОЈ НАСТАВИ

Бројни су примери корисне примене рачунара и рачунарских програма у свакодневном наставном процесу различитих наставних предмета:

2.1. МАТЕМАТИКА

Реализацији програма за савладавање разних математичких области као и дисциплина посвећује се нарочита пажња, пошто савладавање градива из овог предмета често ствара потешкоће. Програми су прилагођени разним узрастима деце, као и различитим нивоима знања, па су веома применљиви у индивидуалној настави. Програми су праћени веома детаљним и сликовитим објашњењима пропраћеним примерима за сваки важан математички појам. Ови програми, с обзиром на специфичност математике као науке, веома често захтевају систематичност и поступност у току савладавања знања, што подразумева да је програмски одређено када ученик може прећи на следећу, односно тежу област. Постоје контролни тестови и они се периодично спроводе који за главни циљ имају утврђивање нивоа постигнутог знања. Зависно од резултата ових тестова програмски се дефинише начин наставка рада за сваког индивидуалног полазника курса.

2.2. ГЕОГРАФИЈА

Први програми у овој области служили су за једноставно приказивање неких података или географских карти различитих подручја, типова и размера. Ови програми приказују податке о државама, покрајинама или другим мањим географским целинама. Пренос знања одвија се по одређеном наставном програму, што је пропраћено сликовито израђеним корисничким интерфејсом. У овим програмима дати су подаци о религијама, историјским или другим значајним местима, становништву и др. Често се као додатак овим програмима користе посебне апликације које пружају актуелне податке везане за развијеност привредних и непривредних делатности, трговинску размену и сл. Оне су пропраћене адекватним графичким приказом у виду линијских дијаграма, хистограма, „pie-chart“, итд.

2.3. ХЕМИЈА

Што се извођења наставе овог предмета тиче постоје програми за приказивање компоновања хемијских елемената ради добијања жељених једињења. Ови програми приказују структуре полазних атома (молекула) као и структуру траженог једињења. Такође, постоје програми чија је специјална намена решавање хемијских једначина. Да би тестирао о којој се супстанци ради, ученик може убацили податке о њеним особинама, и на основу њих добити потенцијалне опције детерминисања те супстанце. Због претходно наведеног, ови програми су од велике помоћи ученицима за стицање и надоградњу знања.

2.4. БИОЛОГИЈА

Програми који се примењују у настави биологије су нешто сложенији од претходних, услед чињенице да је предмет проучавања биологије живи свет и његови елементи. Програми везани за биологију могу нам приказати класификацију која се тиче изабраног живог бића. Код неких од програма постоји могућност приказивања делова организма тражених јединки. Функције појединих делова организма објашњене су текстуално што је праћено и адекватним анимираним приказом. Рачунарска настава биологије је прави изазов за творце софтвера за образовање. Приступ који је потребно користити у рачунарској настави из биологије јесте мултимедијални приступ настави. Због тога је и разумљиво због чега значајнији напредак у овој области изискује значајне напоре.

2.5. ФИЗИКА

Рачунарска настава физике, такође креће од основних појмова ка сложенијим, служећи се свим медијским помагалима. Специјализовани програм приказују ученицима и одговарајућу формулу, као и график. Отворена је и могућност да ученик види анимирани приказ одређене физичке појаве. Рачунари и пратећи софтверски пакети могу дати веома значајну и корисну подршку у настави. У свету и код нас постоји тенденција је да се традиционалан приступ настави, све више замени савременим моделом наставе који би се изводио на бази интеракције са посредником-рачунаром.

Ипак, код планирања оваквог подухвата јављају се бројне потешкоће, од којих се свакако као најзначајнија појављује финансијски моменат. Информациона и комуникациона технологија данас се често користи у свету са циљем омогућавања сваком појединачном ученику адекватан начин учења. Потребно је омогућити оријентацију наставника/професора према њиховој потреби за инспирацијом и осавремењеним знањем из појединих области. Примећено је како се у основним школама

код нас не прати у довољној мери примена научно-технолошког развоја, односно информационих технологија, као конкретне друштвене потребе, па настава у основним школама нема тенденцију да у скорије време постане ефикаснија како би пратила токове научно-технолошке револуције.

3. ЗАКЉУЧАК

Информационе и комуникационе технологије постале су саставни део свих аспеката модерног живота и друштва. У последње две деценије примена ових технологија у основи је променила праксу, могућности и начине пословања у готово свим областима људског деловања. Тако, и унутар образовања као људске и друштвене делатности ове технологије су добиле на значају, али су испољиле и утицај који ипак још увек није довољно снажан и интензиван као код појединих других области. Улога информационих и комуникационих технологија у образовању постаје све битнија, јер је у свету све више заступљен облик наставе под називом „e-learning“ или „e- настава“. С обзиром на брзе промене у технологији, друштву и култури, школе би требале бити флексибилне и способне за свакодневно мењање и прилагођавање.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bramble, W .Mason E., Berg P., Computers in schools, McGraw Hill Co., New York, 1985.
2. Мицић Т., Информационе технологије, Универзитет у Крагујевцу, Технички факултет у Чачку, Чачак-Крагујевац, 2001.
3. Миладиновић М., Интеграција информационе технологије са предметима у основној школи, ХИХ Специјализовани републички семинар за наставнике рачунарства и информатике у основним и средњим школама, Београд, 2003.
4. Миладиновић М., Медијски извори за образовање, ИИИ Међународни симпозијум, Технологија и информатика у образовању изазов 21 века, Учитељски факултет, Београд, 2005.
5. Старчевић Д., Мултимедијални информациони системи, Монографија, ФОН, Београд, 1995.
6. Влаховић Б., Трансфер иновација у образовању, Београд, 2000.

DIETARY SUPPLEMENTS USAGE IN ATHLETES - MORE THEN A GAME

Dr. Caroline Berenji spec. of hygiene, prof. Dr. Sci. Med. Momcilo Pavlovic,
Department of Public Health - Subotica, College of Vocational Studies, Subotica

Abstract. Dietary supplementation indicates additional entry of nutritional and non-pharmacological substances in order to improve sports performance. According to surveys, athletes are biggest consumers of supplements and an important target group of multi-million industry. Decision about use supplements is a personal choice of athletes, mainly in consultation with the trainer or when the younger athletes are concerned, with the parents. The presence of a large number of products of dietary supplements on the market requires adequate legal regulation. Inappropriate and excessive use of dietary supplements can lead to significant interactions and side effects from mild discomfort to life-threatening symptoms. Except danger of the doping positive result it is necessary to educate athletes about negative side effects, the possible placebo effect and the fact that many supplements do not improve sport performance.

Key words: Supplementation, Athlete, Nutrition.

УПОТРЕБА СУПЛЕМЕНАТА КОД СПОРТИСТА - ВИШЕ ОД ИГРЕ

Др Каролина Берењи спец. хигијене, проф. др сци. мед. Момчило Павловић,
*Завод за јавно здравље - Суботица, Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера -
 Суботица*

Резиме. Дијететска суплементација означава додатни унос нутритивних материја и нефармаколошких средстава у циљу побољшања спортских перформанси. Сudeћи по досадашњим истраживањима, спортисти су највећи потрошачи суплемената и важна циљна група мултимилионске индустрије. Одлука о коришћењу суплемената је лични избор спортисте, углавном уз консултацију са тренером, или, када су млади спортисти у питању, са њиховим родитељима. Присуство великог броја препарата дијететских суплемената на тржишту захтева адекватну законску регулативу из ове области. Неадекватна и прекомерна употреба дијететских суплемената може да доведе до значајних интеракција и нежељених ефеката у распону од благих нелагодности, па до по живот опасних симптома. Поред опасности да дође до позитивног резултата на допинг контроли, спортисте је потребно едуковати о нежељеним последицама, могућем плацебо ефекту и чињеници да многи суплементи не доводе до побољшања спортских способности.

Кључне речи: Суплементација, Спортиста, Исхрана.

УВОД

Спортски успех зависи од урођених, генетских фактора, који пружају одговарајуће физиолошке, морфолошке, психолошке и метаболичке предуслове за постизање резултата у одговарајућем спорту. Међутим, успех у спорту зависи и од адекватног, правилно дозираног тренинга, одговарајуће психолошке припреме, али и одговарајућег режима исхране и одмора између тренинга и такмичења. У жељи да у што краћем року побољшају своје физичке и менталне способности, спортисти често употребљавају различите суплементе и лекове, првенствено аналгетике. Дијететска суплементација означава додатни унос нутритивних материја и нефармаколошких средстава у циљу побољшања здравља и/или спортских перформанси, док полифармација означава употребу већег броја различитих супстанци (суплемената и/или лекова). Спортисти су према истраживањима највећи потрошачи суплемената и важна циљна група мултимилионске индустрије. Различите врсте, често агресивног и медицински неутемељеног маркетинга тврде да њихови суплементи продужавају издржљивост, убрзавају опоравак, смањују проценат масти, повећавају мишићну масу, смањују ризик од обољевања или постижу друге циљеве који повећавају спортску способност. На тренд повећаног коришћења дијететских суплемената (код 74% спортиста) и лекова (код 54% спортиста) први пут је указано након Олимпијских игара у Сиднеју. Постоји више студија које показују да је коришћење суплемената заступљено код 59-88% спортиста, при чему се најчешће користе мултивитамински препарати, минерали, аминокиселине и енергетска пића. Пред нама се отвара више питања - да ли је употреба суплемената оправдана с аспекта стручне јавности (лекари, нутриционисти, фармацеути), да ли постоји економска оправданост употребе суплемената, да ли су спортисти упознати са корисним и могућим штетним ефектима суплементације и полифармације, и да ли постоји одговарајућа законска регулатива у овој области.

СТАВОВИ О ОПРАВДАНОСТИ КОРИШЋЕЊА СПОРТСКИХ СУПЛЕМЕНАТА

Корист од суплементације и узимања лекова у спорту је још увек контраверзна и предмет је стручних расправа. Мада се у многим извештајима тврди да суплементи могу да унапреде спортску активност, још увек не постоје јасни и недвосмислени докази који то и потврђују.

Став Америчке дијететске асоцијације, Удружења дијететичара Канаде и Америчког колеџа спортске медицине је да суплементација витаминима и минералима није неопходна, ако спортиста узима довољне количине витамина и минерала путем разноврсне и избалансираних исхране. Ипак, употреба појединих витамина и минерала, као и мултивитаминских и мултиминералних препарата може бити оправдана у случајевима посебних режима исхране, као што је вегетаријанска исхрана, смањени енергетски унос у циљу смањења телесне масе, и за спортисте који иду на дужа путовања у земље са другачијим или лимитираним изворима хране.

Са циљем да помогну спортистима приликом избора и коришћења суплемента, Експертски панел Аустралијског института за спорт (АИС), поделио је дијететске спортске суплементе у четири групе, према научним потврдама. Групу А (одобрени

суплементи) су они чије је деловање потврђено и доказано, да унапређују спортску активност ако се дају према одговарајућем протоколу за одређене индикације. Групу Б чине суплементи у разматрању, групу Ц суплементи без доказа о јасној ефикасности, док групу Д чине суплементи који су забрањени, било због тога што су на листи, или постоји високи ризик да доведу до допинг позитивног резултата (Табела 1.).

Група А	Група Б	Група Ц	Група Д
Спортска пића	Глутамин	Амино киселине	Андростенедион
Спортски гелови	Метилбутират	Жен шен	ДХЕА
Спортске чоколадице	Колострум	Кордицепс	19-норандростенедион
Кофеин	Пробиотици	Родиола ризеа	19-норандростенедиол
Креатин	Рибоза	Инозин	Tribulus terrestris
Бикарбонат/Цитрат	Мелатонин	Коензим Q10	Ефедр
Антиокс.: вит. Ц и Е		Карнитин	Стрихнин
Суплемент. гвожђа		Пируват	
Суплем. калцијума		Полен	
Глицерол (рехидр.)		Хром пиколинат	
Глукозамин		Вода обогаћ. кисеон.	
		ЗМА суплементи	

Табела 1. Подела дијететских суплемената према Аустралијском институту за спорт

ПРОИЗВОДЊА СПОРТСКИХ СУПЛЕМЕНАТА И ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА

Неки суплементи или њихови метаболити као нпр. прохормони се налазе на листи забрањених супстанци. Током касних деведесетих година примећен је знатан пораст броја спортиста позитивних на стероид нандролон, иако је повећана и свест спортиста по питању коришћења недозвољених средстава и допинг тестова. Ови спортисти су негирали употребу забрањених супстанци, тврдећи да користе само суплементе. Суплементи могу бити извор забрањених стимулуса као што је ефедрин. Студија Интернационалног олимпијског комитета је показала да је 20% суплемената који се налазе на тржишту у слободној продаји садржи забрањене супстанце недеklarисане на натпису на кутији. Иако присуство недеklarисаних састојака сугерише на лош процес производње, који дозвољава контаминацију једног производа другим, постоји и оправдана сумња да неки произвођачи намерно додају забрањене састојке производима како би повећали ефекте, а тиме и продају суплемената. Лоша законска регулатива који постоји и у најразвијенијим земљама света, којом је контрола квалитета услед непостојања, или смањења строгог система оцењивања од стране државе поверена у највећој мери произвођачима, уз злоупотребу маркетинга, омогућава давање нетачних података на декларацијама препарата. Регуллатива за додатке исхрани (дијететски суплементи) у Европској унији је делимично хармонизована. Максимално дозвољене количине витамина и минерала још увек нису уједначене, као ни биљни дијететски суплементи, и за њих важе национални прописи који се разликују.

КОРИШЋЕЊЕ СУПЛЕМЕНАТА У СРБИЈИ

Некритично узимање суплемената и полифармација су заступљени и код спортиста у нашој земљи. Тако Радивојевић и сар. наводе пример рвача који је узимао 6 лекова и 8 суплемената (укупно 59 супстанци) (7). У студији Диклића и сар. у нашој средини. 61,2% спортиста је користило суплементе, док је 40,6% њих узимало различите (првенствено нестероидне антиинфламаторне) лекове, са значајном чешћом полифармацијом међу индивидуалним спортовима (3). При томе је 33% њих користило суплементе без доказаних спортских ефеката, при томе и са потенцијално штетним ризицима за здравље (женшен са нестероидним антиинфламаторним лековима ствара опасност од крварења у гастроинтестиналном тракту). Резултати ове студије, слично другим студијама у свету, указују да су минерали на првом месту, а одмах иза њих витамински препарати, најзаступљенији суплементи у нашој популацији спортиста. Код корисника Београдских спортских центра (активни спортисти и рекреативци) коришћење суплемената је било присутно код 66-68,1%, док су код 0,9% њих запажени штетни ефекти по здравље проузроковани њиховом некритичном употребом (6).

Према дугогодишњем развојном програму Олимпијског комитета Србије (ОКС) сви олимпијски савези су били дужни, да тачно одређен проценат од добијених средстава издвоје за медицинску делатност, која обухвата и снабдевање суплементима и лековима (5). Представници ОКС су приметили да им је у предходном периоду упућен захтев за куповину и рефундацију великих количина препарата којима се не проверава састав, доза и квалитет, ризикујући да се у неким од њих налазе и забрањене супстанце. Посматрајући појединачно спортске савезе, број коришћених суплемената би изгледао овако: Кајакашки савез 74; Атлетски савез 61; Пливачки савез 32; Рвачки савез 19; Бициклички савез 15; Џудо савез 6, Теквондо савез 5, Ватерполо савез 1. При томе је уочено више спорних момената. Суплементација је прављена без процене индивидуалних потреба и нутритивних профила, са отвореним питањем медицинске оправданости. Одлуке о употреби суплемената су остављане тренерима и спортистима индивидуално, са реалном опасношћу од предозирања суплемената. Узимање суплемената без контроле и едукације о саставу препарата може узроковати позитивним допинг тестом услед контаминације суплемената забрањеним супстанцама. Међу спортским савезима који су користили највећи број суплемената, доминирају они за које не постоје јасни докази о ергогенном ефекту. У савезима није постојала јасна одговорност и задуженост стручних лица за дистрибуцију и примену суплемената. Коришћење овако великог броја суплемената представља и економски издатак за спортисту и ОКС. Као последица таквих запажања је донета одлука да се свака набавка суплемената која иде преко ОКС прво проследи Антидопинг агенцији Републике Србије, од које би се тражило мишљење о присуству забрањених допинг супстанци и

декларисаном саставу суплемената. На тај начин су прикупљене информације и направљена база података, на основу које је могућа анализа и контрола суплементације спортских савеза Србије.

У већини земаља, правна регулатива везана за суплементе је минимална или не постоји. На нашем тржишту већина дијететских суплемената се увози из САД, који имају највећи избор најсавременијих суплемената, подржаних јаким маркетингом. Често ови препарати садрже мега дозе витамина и минерала које се с правом код нас сматрају за лек (нпр. доза Ц вит. од 500 мг, која у суседној Мађарској не спада у групу лекова). У Србији су додаци исхрани регулисани новим Правилником о здравственој исправности намирница из 2011. год. којим су прописане максималне дозвољене количине витамина и минерала у дневној дози додатака у исхрани, као и захтеви за биљне суплементе.

ЗАКЉУЧАК

Растући тренд коришћења суплемената код спортиста указује на хитну потребу за усвајањем националне стратегије и специфичних образовних програма, којима би били обухваћени не само лекари, већ и тренери и сви они који раде са спортистима. Едукација и превентивна стратегија би свакако требала да подразумева и индивидуални рад са спортистима, без кога нема повољних здравствених и спортских ефеката, са нагласком на потенцијалне ризике суплементације и полифармације.

ЛИТЕРАТУРА

1. American College of Sports Medicine; American Dietetic Association; Dietitians of Canada. Joint Position Statement: nutrition and athletic performance. Med Sci Sports Exerc. 2000; 32(12):2130-45.
2. Burke L, Deakin V. Clinical Sports Nutrition. Sydney: McGraw-Hill Australia, 2006.
3. Geyer H, Parr MK, Koehler K, et al. Nutritional supplements cross - contaminated and faked with doping substances. J Mass Spectrom 2008; 43(7):892-9.
4. Диклић Н, Сузић Ј, Радивојевић Н. Употреба суплемената и лекова у спорту-шта спортисти заиста користе? Спортска медицина; 8(4): 1-9.
5. Heikkinen A, Alaranta A, Helenius I, et al. Use of dietary supplements in Olympic athletes is decreasing: a follow-up study between 2002 and 2009. J Int Soc Sports Nutr 2011; 8:1.
6. Јевтић Б, Анђелковић М, Дикић Н. Суплементација спортских савеза Србије-искуство Олимпијског комитета Србије. Трећи конгрес о дијететским суплементима, Београд 2011.
7. Плавшић Ј, Ђорђевић-Шћепаковић С, Гавриловић Т. Навике у употреби суплемената код корисника Београдских спортских центара: студија праћења између 2009. и 2011. године. Трећи конгрес о дијететским суплементима, Београд 2011.
8. Радивојевић Н, Диклић Н, Сузић Ј. Полифармација у спортској медицини– незнање или стварна потреба. Спортска медицина; 8(4): 10-20.

THE BASKETBALL CLUB PREDOMINANCE IN THE LAST DECADE

Vladimir Obradovic, Marko Kimi Milic

Football Academy - Belgrade, college for football coaching and sport management.

Abstract: It is such a great popularity of basketball in this area that it may be regarded as a lifestyle of many people, their great passion that inspires and their pleasure to watch it or play it. Serbs are the basketball nation that is the fact known by and respected by the whole world, regardless of our being on the top, popular basketball is our great passion. The distinction between the eternal rivals in this sport is so big that success of one club is regarded as the overwhelming pleasure of all its fans. No matter which colors we support, all true lovers of this sport agree that The Partizan is the institution in basketball, it is the biggest and the most dominant club in the country that is well-known due to its series of trophies and great players in Europe and further. The results of the club since 2002. until present add to its impressive picture. With the return of the coach Dusko Vujosevic (with a short episode of Vlada Jovanovic) the most successful period of the club has started with 11 titles of national champion won in a row, 6 national cups, 5 championship winners of the Adriatic league in row and many great players that were promoted in the Partizan and became great basketball names in Europe and in the world. In one word, it is the club for respect.

Key words: basketball, Partizan, trophies, Europe.

ДОМИНАЦИЈА КОШАРКАШКОГ КЛУБА ПАРТИЗАН У ПОСЛЕДЊОЈ ДЕЦЕНИЈИ

Мр. Владимир Обрадовић, акад. спец Марко Кими Милић

Висока школа струковних студија, Академија фудбала

Резиме: Популарност кошарке на овим просторима је толика да је она постала начин живота многих људи, велика страст која инспирише и представља огромно задовољство када је у питању њено посматрање и практиковање. Срби су кошаркашка нација, то је чињеница коју зна и поштује цео свет, без обзира да ли смо тренутно на врху или не, популарни баскет је наша рана. Подела на вечите ривале у овом спорту је толико велика да се успеси неког од тих клубова мере као невероватно уживање свих навијача истог. Без обзира која нам је боја на срцу сви искрени љубитељи овог спорта признају – Партизан је институција што се тиче кошарке, највећи и најдоминантнији клуб у земљи, чији низ трофеја и сјајних играча које је избацио га сврстава у бренд који је препознатљив у целој Европи, а и шире. Посебно импресивну слику дају резултати клуба од 2002. год. до данас. Повратком тренера Душка Вујошевића (уз кратку епизоду Владе Јовановића) почиње најблиставији период клуба где су освојене 11 титула државног првака за редом, 6 националних купова, 5 узастопних титула победника јадранске лиге и пуно сјајних играча који су се афирмисали у Партизану, а онда постали велика европска и светска кошаркашка имена. Једном речју, клуб за поштовање.

Кључне речи: кошарка, Партизан, трофеји, Европа.

УВОД

Од када се први пут наранџаста кошаркашка лопта почела добацивати између два обруча нико није ни слутио да ће ова игра постати међу водећим спортовима у свету са милионима фанова широм планете земље. Неко би рекао – шта је кошарка, обично пробацивање лопте кроз метални круг, не слутећи колико је то сложена филозофија и један од умно најзахтевнијих спортова данашњице.

Када се каже да је Србија у кошарци исто што и Бразил у фудбалу онда се буквално погађа у центар чињенице. Некадашња Југославија као вишедеценијски владар европске и светске кошарке својим резултатима направила је страхопоштовање код других нација толико велико да су од наших играча и тренера ову игру училе готово све нације на старом континенту покушавајући да нас достигну и прстигну.

И данас у време тешке економске ситуације која се реално одражава и на спорт довољно је прошетати мало градовима Србије и видети пуне терене за баскет који на прави начин симболизују стање нације и велику љубав према магичној игри под обручима. Једном речју у нама је урођена љубав према кошарци са тенденцијом раста када се буду на прави начин вратили резултати и шампионске стазе успеха. У времену када доминирају велике паре без којих су успеси готово немогући поготово на клупском нивоу, оно што нашој репрезентацији и клубовима може једино да помогне су сјајни тренери које деценијама имамо и захваљујући њихвом знању на овим просторима ће увек бити квалитетних играча који ће постајати призната светска имена. Још од времена када су доминирали Југославија и Совјетски савез, преко касније све већег одлива европских играча у НБА лигу

развој кошарке је ишао вртоглавим успоном добијајући велики број поштовалаца на свим меридијанима. Популарност кошарке је сваким даном све већа, а као доказ томе говори податак да највећи европски, а поготово НБА клубови улажу енормне суме новца неби ли сваке године били још више конкурентни. У модерном спорту па тако и кошарци само константни успеси доносе славу и добар финансијски положај.

Када су у питању сами кошаркашки клубови још од распада бивше Југославије наше екипе више нису водеће у европским оквирима. Постоје многи разлози за то, а пре свега су – велика финансијска улагања, отворено тржиште са неограниченим бројем странаца и општа комерцијализација која дају богатима све већу предност. Ипак у свим тим неравноправним условима један клуб са ових простора збиља заслужује велико поштовање и признање. Кошаркашки клуб Партизан, у очима свих истинских љубитеља овог спорта фигурира као најуспешнији клуб не само у Србији, целој бившој Југославији, већ по резултатима које је направио и броју играча које је дао за НБА лигу и врхунске европске клубове, има имиџ који препознаје цела Европа. Титуле, трофеји, таленти који постају звезде и апсолутна доминација у последњој деценији показују велику вредност која ће још дуго трајати.

ПАРТИЗАН – МАРКЕТИНШКИ БРЕНД

Са појавом модернизације спорта и друштва у целини процес маркетинга незадрживим корацима граби ка свом месту у читавом систему. Било да је у питању врхунско светско такмичење или нека нижа лига мањег значаја пут ка препознатљивости у свету спорта готово је незамислив без добро осмишљеног маркетинга. С обзиром да реч маркетинг потиче од појма маркет – тржиште, логично се намеће да је индустрија спорта тржиште на коме се размењују неке вредности субјеката унутрашњег и спољашњег окружења спортских активности. Имајући у виду све те чињенице долази се до закључка да се dobrим резултатима и медијском популарношћу прави имиџ клуба(или појединца) који касније постаје бренд, свима препознатљив и надалеко популаран.

Кошаркашки клуб Партизан, са својим грбом заставом, познатим обележјима и трофејима постао је невероватно велики бренд, деценијама мукотрпно стваран кроз генерације врхунских играча и резултата. Данас, не само што је велика част и престиж играти у Партизану, већ то доноси добру репутацију, врхунски квалитет рада и шансу да се кроз играчко напредовање касније потпише неки уносан уговор.

Од свог оснивања средином прошлог века па до данас КК Партизан је прошао велики и дуг пут еволуције да би данас постао ово што јесте. Уз велику пропраћеност медија, ти његови резултати избили су у први план и доспели у пажњу деце и људи који су затим постајали фанови – навијачи. Велики број трофеја фасцинира сваког љубитеља кошарке, али у мору титула посебно се истиче трофеј клупског шампиона Европе освојен у Истанбулу 16.априла 1992.год. Са тим пехаром бренд црно-белог клуба постао је неуништив.

ДОМИНАЦИЈА ПАРТИЗАНА У ПОСЛЕДЊОЈ ДЕЦЕНИЈИ

Све што је наведено у претходном делу овог рада било је само шлагорт за један од најблиставијих периода у историји Партизана, али и пример суверене владавине једног клуба како у својој земљи тако и у региону. Никада се у модерној историји наше кошарке није десио период такве доманицаје, толико успешног квалитета рада једног колектива који је с почетка 21. века поставио стандарде какве ће у блиској будућности мало ко моћи да понови.

После периода санкција, опште турбуленције у друштву и свега што су носиле деведесете, уласком у нови миленијум кренуло се у тотални закорет у многим спортским колективима па тако и у КК Партизан. Са фантастично изграђеним имиџом европског првака из 1992. и неколико успеха пар година након тога, у црно-белом клубу су решили да уведу нов систем рада и поврате трофеје и примат који су били на кратко изгубили.

Први и најбитнији корак чији се позитивни ефекти осећају и данас био је долазак легенди Партизана и наше кошарке Владе Дивца и Предрага Даниловића на руководећа места у клубу. Након пар година када су поједини политичари водили главну реч (што је честа пракса у нашем спорту) нова управа Партизана састављена је од проверених кошаркашких зналаца, великих имена и пре свега људи који искрено воле овај клуб и овај спорт. Направљен је дисконтинуитет са претходним периодом рада и кренуло се у процес прављења одличних резултата уз најважнији акценат, а то је стварање врхунских играча које је Партизан пласирао на европско тржиште. Централни и сасвим сигурно најквалитетнији потез нове управе био је повратак Душка Вујошевића на тренерско место, човека са сјајном репутацијом, коме је Партизан више него у срцу и који је са Партизаном први отишао на фајнал фор купа шампиона (1988. у Гану). Вујошевићев поновни долазак поклапа се са почетком нове епохе клуба из Хумске. Стратегија клуба била је да се уз победе и трофеје(што је обавеза тако великог клуба), праве нови асови, нова имена, играчи који ће моћи да континуирано праве трофејни низ у Партизану, али и да пруже много нашој репрезентацији.

Због свега тога Партизан је у светским кошаркашким круговима познат као клуб који је поред универзитета Северна Каролина дао највише играча за НБА лигу. Нема сумње да је то феноменална репутација и доказ константно квалитетног рада.

Услед тешке економске ситуације, играчи које клуб направи морају да оду, а онда се приступа стварању нових и то из године у годину изузетно успешно.

Иако млађи љубитељи кошарке можда нису довољно знали о Душко Вујошевићу, сада, 12 година касније након фантастичног низа тоталне доминације на овим просторима, невероватног освајања трофеја, константног играња евролиге са из године у годину све запаженијом улогом и веома срчане оданости клубу – полуларни Дуле је постао мало је рећи легенда, Партизанова икона и човек кога навијачи благо је рећи обожавају до крви.

У том периоду Партизан је освојио 11 узастопних титула државног првака (што је апсолутни рекорд и незабележен успех којим се нико други не може похвалити), затим 6 пута је освојен национални куп (који од скоро носи назив Куп Радивоја Кораћа), а регионалну лигу која претежно обухвата најбоље клубове из бивше Југославије, такозвану јадранску лигу Партизан је освојио 5 пута узастопно. Када се томе придода пласман на фајнал фор Евролиге 2010. који апсолутно нико од навијача није очекивао и још два пласмана у четвртфинале елитног такмичења долази се до импресивног биланса клуба из једне мале и неразвијене земље са врло скромним буџетом и не великим финансијским улагањима.

Оно што посебно фасцинира је чињеница да Партизан на крају сваке сезоне напусте најбољи играчи и у сваку наредну сезону се улази са новим тимом и без претерано звучних појачања, али током сезоне развије се сјајна хемија екипе у којој изникну неки нови сјајни појединци који донесу клубу нове трофеје.

АМЕРИЧКА ТУРНЕЈА 2009.

Колико је велико име КК Партизан и колико су његове утакмице, резултати и све што је постигао, праћени, цењени и уважавани показује и фантастичан позив из 2009. године.

Да је Партизан европски признат клуб то се знало, али привилегија коју је добио да игра пријатељске утакмице против НБА тимова заиста говори о уважености црно-белог клуба и у светским оквирима, толико великој да је стигао позив из најјаче кошаркашке лиге света за одигравање пријатељских утакмица. Чувени Денвер Нагитси и Финикс Санси позвали су Партизан да са њима одмери снаге у оквиру припрема за нову сезону. Овако нешто говори да се и у НБА изузетно прати и поштује наша кошарка, а да Партизан као клуб који је дао пуно играча за НБА ужива изузетан углед. Ова турнеја и ове утакмице су били сјајан подстрек на сезону у којој се Партизан пласирао на фајнал фор Евролиге у Паризу.

ЗАКЉУЧАК

Узимајући у обзир популарност кошарке на овим просторима и историју Партизана јасно се може закључити да је овај клуб институција на високом нивоу, који је својим резултатима изградио реноме какав данас има. Много фактора је утицало на то – дуг период постојања, клуба, армија навијача који очекују највише домете, сјајни тренери које је Партизан увек имао, медијска пропраћеност, играње у најјачим такмичењима која омогућују да се играчима повећа цена и још много тога. Титула првака Европе из 1992. год јесте најсветлија тачка у клупској историји, али она је била обавеза више да се и у будућности оправда величина клуба. Како је кошаркашка пијаца у Европи постала глобално тржиште тако је новац играо одлучујућу улогу па је било сасвим логично да српски клубови (па тако и Партизан) морају да се ослањају на прављење играча јер се за скупа појачања није имало средстава. Управо у таквим условима импресионира број трофеја које је Партизан освојио јер бити толико доминантан на домаћој сцени и усто играти сасвим солидно у Евролиги је за клуб са тако малим буџетом више него сјајно. Играње фајнал фора 2010. је уверљиви доказ и потврда квалитета рада. Без обзира колко ће та серија непобедивости трајати и када ће та доминација макар на кратко престати, једно је сигурно – прву деценију овог века Партизан је обележио на начин који ће мало ко у догледној будућности моћи да понови.

Оно што ће остати упамћено је да су у шампионским сезонама протекле деценије многи играчи долазили, стасали као врхунски кошаркаши у црно-белом дресу, а затим одлазили у јаке европске и НБА клубове за добре уговоре промовишући тако углед клуба на свим меридијанима. Поменућемо само најбитије играче, носиоце игре у тим сезонама.

ЛИТЕРАТУРА

1. 2001/2002. Владо Шћепановић, Јово Станојевић, Милош Вујанић, Ненад Крстић, Веселин Петровић...
2. 2002/2003. Милош Вујанић, Ненад Крстић, Душан Кеџман, Фредерик Хаус, Ђуро Остојић...
3. 2003/2004. Владо Шћепановић, Душан Кеџман, Коста Перовић, Урош Трипковић, Ђуро Остојић...
4. 2004/2005. Дејан Милојевић, Предраг Шупут, Вуле Авдаловић, Урош Трипковић, Блејк Степ...
5. 2005/2006. Дејан Милојевић, Предраг Шупут, Вонтиго Камингс, Коста Перовић, Лука Богдановић...
6. 2006/2007. Никола Пековић, Миленко Тепић, Новица Величковић, Предраг Дробњак, Урош Трипковић...
7. 2007/2008. Никола Пековић, Новица Величковић, Милтон Паласио, Душан Кеџман, Миленко Тепић...
8. 2008/2009. Урош Трипковић, Новица Величковић, Стефон Лазме, Јан Весели, Миленко Тепић...
9. 2009/2010. Лестер Меккејлеб, Алекс Марић, Јан Весели, Славко Вранеш, Душан Кеџман...
10. 2010/2011. Владимир Лучић, Драган Милосављевић, Налтон Џаваи, Џејмс Гист, Јан Весели...
11. 2011/2012. Доминик Џејмс, Владимир Лучић, Милан Мачван, Мирослав Радуљица, Рашко Катић...

ONTOLOGICAL PLAY DETERMINANTS IN SPORTS

Prof. Dr. Jovo Rados

College of Vocational Studies, Subotica

Abstract: Modern sports (in most of its branches) is gaining direction (a marked tendency), toward a programmed strictness, mathematical expediency and specialization, with the sole objective to achieve victory. Thereby losing its authentic and inherent properties of the game, which included freedom of movement, lack of inhibition and self-initiative. Because the game is in its ontological properties a blend of spontaneity, imagination and intelligence. It combines rationality and sensibility. Therefore, it is necessary to work on reaffirming values of sport, emphasizing its original meaning, which is very similar to art (fluttering victory over firmness and mechanical designs of programming).

Keywords: game, sport, spontaneity, self-initiative.

ОНТОЛОШКЕ ОДРЕДНИЦЕ ИГРЕ У СПОРТУ

Проф. др Јово Радош

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме: Савремени спорт (у највећем броју својих грана) све више добија усмерење (и наглашену тенденцију) ка строгој програмираности, математичкој прорачунатости и специјализацији, са искључивим циљем да се оствари победа. Тиме се губе његова аутентична и иманентна својства игре, која су садржана у слободи кретања, неспутаности и самоиницијативи. Јер, игра је по својим онтолошким својствима спој спонтаности, интелигенције и маште. Она уједињава рационалитет и сензибилитет. Зато је потребно радити на реafirмисању суштаствених вредности спорта, апострофирајући његов изворни смисао, који је врло сродан уметности (победа лепршавости над чврстином и креације над механичким програмирањем).

Кључне речи: игра, спорт, неспутаност, самоиницијатива.

SPORTS EVENTS AND MANIFESTATIONS IN THE FUNCTION OF DEVELOPMENT AND PROMOTION OF TOURIST DESTINATIONS

Vukan Vujovic, M.Sc., Katarina Plecic, M.Sc.

Faculty of Tourism and Hospitality Management – University Singidunum, Belgrade

Abstract: The maintenance of major sports events and manifestations stimulates significantly the development, promotion and improvement of the current market image of tourist destinations, in the role of the official hosts. Whether it's about the facilities and supporting infrastructure, built for the needs of the organization and implementation of competition, or the achievement of economic and financial effects through mass tourist traffic, it is an unarguable fact of direct influence on the social system of the community.

The aim of this paper is to point to particular aspects of connectivity between the realized effects of the organization and the immediate benefit for the local population, at some specific examples of events and manifestations held throughout the world. A special emphasis was placed on the construction and the introduction of new attractive contents, enrichment of tourist resources and capacity, and the resulting expansion of the total tourist destinations offer.

The importance of explored topic, applied in our country, reflected in the possibility of finding the functional solutions of tourism development of local and regional areas, using the aforementioned examples as the indicators of successful performed planning of general development strategy and global integrations.

Key words: tourist resources, infrastructure, sports events, effects, development.

СПОРТСКИ ДОГАЂАЈИ И МАНИФЕСТАЦИЈЕ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА И ПРОМОЦИЈЕ ТУРИСТИЧКИХ ДЕСТИНАЦИЈА

Вукан Вујовић, мр., Катарина Плећић, мр

Факултет за туристички и хотелијерски менаџмент, Универзитет Сингидунум - Београд

Резиме: Одржавање великих спортских догађаја и манифестација значајно подстиче развој, афирмацију и унапређење актуелног тржишног имиџа туристичких дестинација, у улози званичних домаћина. Било да је реч о самим објектима и пратећој инфраструктури, изграђеним за потребе организације и реализације такмичења, или пак остварењу економских и финансијских ефеката путем масовне туристичке посећености, неоспорна је чињеница извршења директног утицаја на друштвени систем заједнице.

Циљ рада је да укаже на поједине аспекте повезаности између остварених ефеката организације и непосредних користи за домицилно становништво, на неким од конкретних примера догађаја и манифестација одржаних широм света. Посебан нагласак стављен је на изградњу и увођење нових атрактивних садржаја, обogaћење туристичких ресурса и капацитета, као и резултујуће проширење укупне туристичке понуде дестинације.

Значај истраживане тематике рада, примењено на нашим просторима, огледа се у могућности изналажења функционалних решења туристичког развоја локалних и регионалних области, служећи се наведеним примерима као показатељима успешно извршеног планирања стратегије општег развоја и глобалних интеграција.

Кључне речи: туристички ресурси, инфраструктура, спортски догађаји, ефекти, развој.

УВОД

Напретком у организацији и функционисању општег друштвеног живота примећује се и развој спортских догађаја у данашњем облику. Спортски догађаји данас све више попримају одлике широког друштвеног феномена савремене цивилизације. Њихово припремање и организација захтевају учествовање великог броја људи различитих стручних профила, из различитих комплементарних области, који су задужени за обављање свих организационих активности и функција од којих зависи успешност реализације (Sharpley, Telfer, 2008).

У данашње време, можда као никад пре, спортски догађаји имају велики значај кад је у питању утршак слободног времена људи/савременог човечанства, што је довело до тога да државе и њихове владе све више подржавају и промовишу спортске догађаје као део своје стратегије развоја.

Спортски догађаји, данас, обухватају широку лепезу манифестација у области спорта, од оних најједноставнијих и најмање захтевних – локални турнири, такмичења спортиста рекреативаца, поједине утакмице у најнижим ранговима такмичења, промовишуће спортске манифестације; преко аматерских турнира, лига и других манифестација у области такмичарског спорта, професионалних такмичења, па све до осталих високо-комерцијалних, односно врхунских спортских догађаја.

Спортске манифестације које пружају занимљив садржај али и могућност активног одмора својим посетиоцима представљају једну од главних компоненти спортског туризма, а можда и најзначајнију у погледу броја туриста и привредног утицаја.

Са постојањем праве визије и плана развоја, одређена спортска манифестација уз помоћ спортског туризма може да донесе велике користи заједницама становнишва, друштвеној инфраструктури и економији подручја у коме се одржава, те стога није изненађујуће што се о спортском догађају у административним круговима и јавности уопште говори као о ефикасном средству за постизање развоја локалне и регионалне самоуправе (Анастасовски, 2010).

Поред тога, организовање спортских догађаја и манифестација намеће организаторима потребу да унапреде програме и сопствене извођачке карактеристике/капацитете, и као такви представљају одлично средство промоције и стварања повољног имица спортске организације, а самим тим и туристичке дестинације.

Значај спортских догађаја и манифестација може се илустровати на различите начине, а неки од најуочљивијих су: позитивно скретање пажње на организаторе и место одржавања спортског догађаја, привлачење посетилаца и учесника, привлачење економске користи за место и регион у коме ће се спортски догађај одржати.

На основу свега наведеног, могуће је истаћи да суштину спортског догађаја чини врло сложен комплекс различитих чинилаца, у којем учествују сви који су на било који начин блиски спорту: од комплетне организационе структуре догађаја, до спортиста, тренера, менаџера, спонзора, средстава масовног информисања, непосредних гледалаца и широког спортског аудиторијума.

МЕТОДОЛОГИЈА РАДА

У раду је примењен библиографско-спекулативни приступ тематици. Од општих научно-истраживачких метода у уводном делу употребљена је парцијална анализа дескриптивног карактера, док су у оперативном делу рада подједнако садржани елементи индукције и дедукције.

Када је реч о типу истраживања према критеријумима степена општости, својстава предмета и масовности, у питању је општа, емпиријско-теоријска и студија масовних појава.

Од показатеља/испитиваних варијабли, у оперативном делу рада, према мерној природи коришћене су првенствено квантитативне (или нумеричке), док су према методолошкој природи употребљене зависне (или критеријумске): остварени приходи, укупна посећеност спортских догађаја и сл.

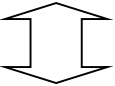
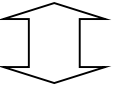
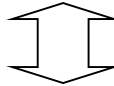
РАЗМАТРАЊЕ СА ДИСКУСИЈОМ И ПРИМЕРИМА

Спортски догађаји се генерално могу сагледати кроз збир карактеристика, које су присутне у пракси приликом њихове организације, међу којима су: спортско-такмичарска, економско-маркетиншка, пропагандно-медијска и едукативна карактеристика. Код спортско-такмичарске карактеристике циљ догађаја се везује за остварени резултат, код економско-маркетиншке карактеристике организатори трагају за финансијским ефектима планираног догађаја, путем пропагандно-медијске карактеристике остварује се презентација догађаја широј јавности, док код едукативне карактеристике спортски чиниоци непосредно и посредно утичу на спортско и етичко образовање јавности (Томић, 2001).

Сваки тип догађаја има одређене карактеристике које га разликују других сродних или сличних група. Посматрано из угла теорије спорта спортски догађај представља место и активност на коме се у односу на противника одређује мера сопствене вредности уколико је у питању такмичење, тј. активно учешће; али и дружење, забаву, релаксацију и разоноду уколико се ради о догађају у коме остваривање спортског резултата није примарно – тј. полуактивно или рекреативно и пасивно учешће. Међутим, као засебна подгрупа јавних и друштвених дешавања, спортски догађаји, обухватају све забавне и уметничке садржаје које се изводе пред гледаоцима, односно било које организоване манифестације – пројекте, приредбе, свечаности, церемоније или привлачна збивања; у области спорта (Пивац, Стаменковић, 2010).

Према најзаступљенијим терминима у савременој спортској литератури, најчешћа подела спортских догађаја била би следећа (табела 1):

Табела 1. Актуелна подела спортских догађаја према просторном оквиру одржавања и значају

СПОРТСКИ ДОГАЂАЈИ		
ЛОКАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ	НАЦИОНАЛНИ	МЕЂУНАРОДНИ
- масовне манифестације - свакодневног карактера - најшира база за општи развој спорта на нивоу државе - окружна и регионална такмичења (лиге, шампионати и купови)	- на нивоу једне државе (државни ниво) - основна претпоставка: подршка државе, регије или јединица локалне самоуправе - учешће на савезним и међународним такмичењима (појединачним, клубским и репрезентативним)	- дешавају се само једном или се понављају у ограниченом временском периоду - организација у координацији са међународним спортским федерацијама, комитетима и националним савезима (Олимпијаде, светска и Европска првенства)
		
МАЛИ	СРЕДЊИ	ВЕЛИКИ
задатак привлачења и претварања туриста који долазе ради одмора у непосредне посетиоце	привлачење већег броја посетилаца (са израженим профилисањем спортског искуства)	изузетан допринос укупној привреди градова, регија и земаља (ефекат умножавања уложених)

(пасивни учесници) • могућност промовисања нових спортских објеката (спортске дворане, хале, базени, стазе, терени и сл.)	• побољшање постојеће инфраструктуре (сектори подршке)	финансијско-економских средстава и инвестиција) • изградња капиталних објеката (стадиони, мега-арене, олимпијски кампови и сл.)

Спортови који се одвијају у природи подразумевају примарну експлоатацију туристичких ресурса и представљају типичан облик спортског туризма, док су догађаји и манифестације првенствено повезани са антропогеним ресурсима – изграђеним под утицајем људског фактора. Дакле, суштинска разлика између појмова спортског туризма и спортског догађаја/манифестације је у томе што се први везује за природу, а други за вештачки створене или креиране услове и окружење. Међутим, постоје и догађаји који захтевају својеврсну комбинацију природно-антропогених ресурса приликом свог одржавања, као нпр.: „трке једрењака“ (Отворено првенство Западне Аустралије, Пацифик Куп и сл.).

Као прилог и појашњење претходно извршене класификације, навешћемо неке од карактеристичних примера за сваки тип спортских догађаја. Најбољи примери *малих спортских догађаја* (локалног и регионалног карактера) су атлетски митинзи и дворанска првенства. Један од њих је отворени дводневни Европски шампионат у Атлетици одржан 1994.-те у Бирмингему, на обновљеном „Александар“ стадиону. Две трећине посетилаца овог догађаја дошло је изван региона, три петине је остварило ноћење, а половина је присуствовала догађају у оба дана. Од организације је остварен директан приход од 390.000УС\$, док је од стране самих посетилаца у граду додатно потрошено 225.000УС\$. На овај начин остварен је значајан финансијски и економски утицај на привреду овог малог градића у Централној Енглеској. У догађаје мањег значаја треба свакако уврстити и спортске маратоне (Њујорк, Лондон, Париз и др.), у којима учешће узима и по неколико 100.000 тркача, чиме се врши туристичка промоција атрактивности градова домаћина.

Од *спортских догађаја средњег значаја* (националног карактера) поред поменутих утрка једрењака, могу се представити још и трке „Формуле 1“, тј. популарна „Гранд-при“ такмичења као и универзијаде. Стари, али веома позитиван пример за поморске утрке једрењака је некадашњи Куп Америке (данашње: Отворено првенство Западне Аустралије) одржан 1987. у Фриментејлу. Овај догађај успео је да привуче 1,2 милиона посетилаца током периода одржавања, од чега чак 146.000 странаца, 360.000 из чланица аустралијске федерације, 506.000 из Западне Аустралије и 190.000 туриста који су дошли на летњи одмор. Када је реч о примеру за интернационална такмичењима „Формуле 1“ издвојићемо гранд-при утрку такође у Аустралији, која се одржава у граду Аделаиде, на југу земље. Овај спортски догађај приликом првог одржаног такмичења путем ТВ преноса посматрало је око милијарду гледалаца, у скоро 100 земаља, док место дешавања сваке године у просеку посети око 32.000 гледалаца (домаћих и страних). Сама трка допринела је да се Аделаиде данас посматра као туристичко место које вреди посетити и доживети на посебан начин. За пример универзијаде, односно: Светских студентских игара, издвојићемо универзијаду одржану у Шефилду 1991. године. На овим играма учествовало је 10.000 спортиста у 11 спортова. Дугорочан план градске управе била је изградња објеката од опште друштвене користи, при чему је број новоизграђених објеката за потребе одржавања догађаја износио 17. Градњу објеката финансирао је Градско веће кроз приходе од продатих улазница и уговорене спонзорске аранжмане, док је мањак надокнађиван из буџета Рекреационог одељења (проистеклог из пореза и зајмова од централне владе). Међу објектима преосталим у градском власништву нашли су се између осталих: тениски центар, терени за хокеј, спортски центар „Понд Цонс“, атлетски стадион, центар за рекреацију и „Шефилдска арена“. На овом примеру могуће је увидети и непосредне материјалне ефекте и користи одржавања спортских догађаја, кроз изузетне мулти-функционалне и мулти-наменске објекте у виду трајне локалне заоставштине (Плавша, 2009).

Све међународне, европске и светске, институције и федерације имају стриктно прописану процедуру када је у питању кандидовање за организацију и припрему *великих спортских* или тзв. *мега-догађаја* (међународног карактера). У ову групу догађаја убрајају се: Олимпијске игре, Светски и Европски шампионати. Као најпопуларнија и најмасовније промовисана категорија ових догађаја издвајају се Светска фудбалска првенства. Последње Светско фудбалско првенство у Јужној Африци, одржано 2010.-те године, према званичним подацима Светске фудбалске асоцијације (FIFA) било је на трећем месту по посети гледалаца, иза турнира у САД-у (1994.) и Немачкој (2006.). На укупно 64 одигране утакмице Првенства присуствовало је 3,18 милиона навијача. Готово 500.000 туриста посетило је Јужноафричку Републику за време Мондијала, док је стопа криминала у земљи опала за чак 90%, захваљујући повећаним мерама безбедности током одржавања. Укупан приход Јужноафричке Републике након завршетка Мондијала износио је око 4 милијарде УС\$. Чиме је остварен огроман допринос у развоју ове афричке државе као атрактивне туристичке дестинације.

Најчешћи метод испитивања утицаја великих спортских догађаја на развој туристичких дестинација је *анализа трошкова и зараде*. Такође користан метод је и *анализа инфраструктуре*, која пружа корисне показатеље повећања величине, обима и удела интересних групација у спортско-туристичком друштвеном сектору (Плавша, 2009). Међу овим групацијама истичу се: туристичке организације, власници локација одржавања, организатори спортског догађаја итд.

У циљу прецизније квантификације различитих утицаја на домаћине спортских догађаја и манифестација, у смислу туристичких дестинација, неопходно је израдити модел по питању привредних показатеља. Ово нужно подразумева доношење бројних поједностављених претпоставки за анализу, у циљу прилагодљивости модела. Нажалост, ове претпоставке не морају увек бити погодне када је реч о одређеној земљи или региону, па је на тај начин валидност анализе ограничена.

Ипак, ради могућности комплетнијег и садржајнијег увида у поменуте показатеље неколико прошлих Олимпијских игара, одржаних у периоду од 1984. до 2000. године, приказане су табеле оствареног финансијског биланса и економских утицаја поменутих спортских манифестација (табеле 2 и 3).

Табела 2. Финансијски биланси Организационих комитета Олимпијских игара

^{90*}	Оперативни трошк.	Приходи одржавања	Биланс без улагања	Укупан биланс
Лос Анђелес '84	476	1123	656	335
Сеул '88	512	1319	807	556
Барселона '92	1611	1850	239	3
Атланта '96	1202	1686	484	0
Сиднеј 2000	1700	1900	239	-39

Извор: Preuss (2004)

Табела 3. Економске студије утицаја Летњих Олимпијских игара

Место и година одржавања	Референца	Утицај у % бруто друшт. прихода (БДП)	Туристи (у мил.)	Нова пословна места	Период	Област
Лос Анђелес '84	Economic Research Associates	0,47	0,6	73.375	1984	(Јужна Калифорнија)
Сеул '88	Kim et all., 1989	1,40	/	336.000	1982-1988	(Јужна Кореја)
Барселона '92	Brunet, 1995	0,03	0,4	296.640	1987-1992	(Шпанија)
Атланта '96	Humphreys & Plummer, 1995	2,41	1,1	77.026	1991-1997	(Џорџија)
Сиднеј 2000	Andersen, 1999	2,78	/	90.000	1994-2006	(Аустралија)

На основу изнешених чињеница и података анализе, може се увидети да су спортски догађаји ефикасно средство проширивања утицаја и јачања имица туристичких дестинација. Они изграђују „капитал брэнда“ и на тај начин помажу промоцији, позиционирању и брэндирању. У самој основи процеса брэндирања постоји потреба да се идентификују атракције и догађаји, како би се повезали са дестинацијом ради изградње препознатљивог туристичког имица. Пренос имица сматра се процесом, који настаје када било која корист коју туриста препозна путем догађаја постане уједно и корист за дестинацију домаћина, те као такав може бити позитиван или негативан - изазивајући мање или веће последице.

Међутим, постоји сасвим ефикасан начин да се појача или промени имиц већ уздрманог и нарушеног брэнда одређене туристичке дестинације. У питању је процес „кобрендинга“, односно повезивања брэнда одржаног догађаја са брэндом одговарајуће дестинације. Реч је управо, на пример, о поистовећивању великих спортских догађаја са местима њиховог организовања, и обрнуто. Из тог разлога, врло често и саме спортске манифестације у свом називу носе имена градова домаћина - истичући у првом плану ефекат туристичке промоције (Пивац, Стаменковић, 2010).

ЗАКЉУЧАК

Спортски догађаји традиционално представљају најбољи пример мерчедајзинга дестинације и промоције. Издвајање спортске индустрије, као све значајнијег сегмента економских и пословних активности, довело је до потреба развијања менаџмент приступа одржавању спортских догађаја.

При томе је неопходно да дестинација поседује адекватну инфраструктуру да се одржи велики догађај, или да има могућност да у одговарајућем временском року развије нову инфраструктуру која испуњава захтевајуће услове. То укључује одговарајућу доступност дестинације преко ваздушних лука/аеродрома и осталих превозних средстава. Потребно је да постоји довољан број квалитетних хотела за туристе различитих платежних могућности.

Дугорочне предности домаћина спортских догађаја могу бити побољшање инфраструктуре, атрактивне инвестиције од стране великих компанија, квалитет живота за домицилно становништво, изузетно искуство за посетиоце и додатна вредност идентитета/аутентичности града или регије.

Оно што радује када је у питању даљи развој туризма спортских догађаја на нашим просторима је приметан тренд појаве све већег броја нових, и што је најважније све интересантнијих спортских манифестација које нуде занимљиве садржаје како пасивним (гледаоци) тако и активним (учесници) посетиоцима, од којих се оправдано очекује да у блиској будућности постану главни покретачи развојног тренда спортских догађаја у Србији.

ЛИТЕРАТУРА

1. Анастасовски, И. (2010), „Спортски догађаји и друштво“, <http://www.savremenisport.com/osnove-sport-kao-plan-lokalne-zajednice.html> (преузето дана: 11.03.2013.)

⁹⁰ *Износи су приказани у милионима америчких долара (УС\$)

2. Andersen, A. (1999), "Economic impact study of the Sydney 2000 Olympic Games", Centre for Regional Economic Analysis, University of Tasmania.
3. Brunet, F. (1993), "Economy of the 1992 Barcelona Olympic Games", International Olympic Committee: Lausanne.
4. Economics Research Associates (1984), "Community economic impact of the 9184 Olympic Games in Los Angeles and Southern California", Los Angeles Olympic Organizing Committee.
5. FIFA, <http://www.fifa.com> (преузето дана: 12.03.2013.)
6. Humphreys, J.M. and M.K. Plummer (1995), "The economic impact of the state of Georgia of hosting the 1996 Olympic Games", Seig Centre for Economic Growth: Georgia.
7. Kim, J.G., S.W. Rhee, J.C. Yu, et al. (1989), "Impact of the Seoul Olympic Games on national development", Korea Development Institute.
8. Пивац, Т., Стаменковић, И. (2010), „Менаџмент догађаја (скрипта)“, Природно-математички факултет, Нови Сад.
9. Плавша, Ј. (2009), „Спортско-рекреативни туризам“, Природно-математички факултет, Нови Сад.
10. Preuss, H. (2004), "The economics of staging the Olympics: a comparison of the Games 1972-2008", Edward Elgar: London.
11. Richard S., Telfer, D.J. (2008), „Tourism and development“, Routledge, London.
12. Томић, М., (2001), „Маркетинг у спорту“, Астимбо, Београд.

INDIVIDUALIZATION OF CORRECTIVE WORK ACCORDING TO "THE STEP" METHOD

Ljubomir Stankic

Corrective gymnastics club "The Step"

Abstract: The individual approach to prevention and correction of spinal, chest and lower extremities' deformations in children and the young is the essence of the methodology in "The Step" Club. The Club exists since 1999. Individualization allows an optimal treatment of each participant in the corrective work, because, in this way, all the relevant parameters are taken into account when designing an individual program of corrective exercises: the height, the weight, the age, the emotional and cognitive characteristics, the physical qualities, the detected postural disorder, the muscle strength, motor skills, muscle elasticity and the child's psychological profile. When implemented, this method shows excellent results. The attendants are motivated and are able to follow their own progress which consists of both quantitative and qualitative description of the condition being measured, depending on the condition of the posture and the age of the attendant. The progress is measured every two to three months. According to "The Step" method, the work is based on stretching exercises that last 15 to 20 minutes. This is followed by the individual program of exercises that involve the exercises of coordination, strength and endurance, corrective exercises for the particular deformity or weakness of the muscle tone. The intensity of the exercises and the number of repetitions depend on the state of the deformities and on all of the factors that characterize each individual child.

Keywords: individualization, individual exercise program, corrective exercises, "The Step" method.

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА КОРЕКТИВНОГ РАДА ПРЕМА МЕТОДИ „КОРАК“

Љубомир Станкић

Клуб корективне гимнастике „Корак“

Резиме: Индивидуални приступ у превенцији и корекцији деформитета кичменог стуба, грудног коша и доњих екстремитета деце и омладине представља окосницу у методологији рада у Клубу „Корак“ који постоји од 1999. године. Индивидуализација омогућава оптималан приступ и третман сваког учесника у корективном раду јер се на тај начин сви релевантни параметри узимају у обзир при изради индивидуалног програма корективних вежби: висина, тежина, старост, емотивна и когнитивна обележја, телесне предиспозиције, детектовани постурални поремећај, снага мишића, моторичке способности, еластичност мишића, психолошки профил детета. Такав начин рада показује у пракси одличне резултате, полазници су мотивисани и могу да прате сопствени напредак који се огледа и квантитативном и квалитативном опису стања које се мери, у зависности од стања постуре и старости сваких два до три месеца. Према методи „Корак“ рад се заснива на вежбама истезања у трајању од 15 до 20 минута да би се потом приступило индивидуалном програму вежби у које су укључене вежбе координације, снаге и издржљивости, корективне вежбе за одређени деформитет или слабости мишићног тонуса. Интезитет вежби и број понављања зависе од статуса деформитета и свих чинилаца дечијег индивидуума.

Кључне речи: индивидуализација, индивидуални програм вежби, корективне вежбе, „Корак“ метода

УВОД

Индивидуални приступ у превенцији и корекцији деформитета кичменог стуба, грудног коша и доњих екстремитета деце и омладине представља окосницу у методологији рада у Клубу „Корак“ који постоји од 1999. године. Индивидуализација омогућава оптималан приступ и третман сваког учесника у корективном раду јер се на тај начин сви релевантни параметри узимају у обзир при изради индивидуалног програма корективних вежби: висина, тежина, старост, емотивна и когнитивна обележја, телесне предиспозиције, детектовани постурални поремећај, снага мишића, моторичке способности, еластичност мишића, психолошки профил детета. За пуних четрнаест година, колико се у Клубу „Корак“ спроводи израда индивидуалних програма, урађено је око две хиљаде програма. Искуство говори о потреби индивидуалног програма вежби. Сама чињеница да је програм насловљен на презиме и име вежбача, говори о његовој важности, те тај осећај даје додатну вредност и озбиљност самом корективном раду. Тешкоће да корективна гимнастика заживи у потребној мери проналазимо и у самом термину „КОРЕКТИВНА“. Прва помисао јесте да се искључиво ради о некаквој деформацији или дефекту што није пријатно ни родитељима ни деци. Забрињавајуће делује што и сама струка, односно, професори физичког васпитања, поистовећују термин „корективна“ и „кинезитерапија“, те имају проблем да објасне родитељима шта је корективна гимнастика, коме је потребна, који су ефекти вежбања, шта се постиже, коригује... Није мали проценат родитеља који, (не) разумевајући термин „корективна“ својој деци не омогућују потребно корективно вежбање. Проценати заступљености телесних деформитета код школске деце су постали „епидемија“. Аутор програма „Корак“, знајући да постоји стереотип о доживљају корективне гимнастике и самог вежбања, развио је нови индивидуални приступ који даје запажене резултате. Новине се односе на израду Индивидуалног програма вежби и Личног картона. Новим методским приступом вежбању, вежбама истезања, употребом разних реквизита и почетних положаја, аутор програма је утицао на другачији однос према корективном вежбању.

Шта је корективна гимнастика?

Корективан, -ана, која поправља, исправља, ублажава.

Корекција, исправљање, исправка, дотеривање, подешавање. 2. опомена, укор.

(Иван Клајн, Милан Шипка, 2008: 668 стр.)

Гимнастика, скуп физичких вежби које поспешују здравље и општи физички развој. 2, Врста спортске дисциплине која укључује сложене физичке и друге вежбе са справама или без њих.

(Иван Клајн, Милан Шипка, 2008: 302 стр.)

Корективна гимнастика је организовано, смишљено вежбање са тачно вођеним покретом, превентивног и корективног карактера у циљу подизања општег физичког развоја и здравља.

Циљ корективне гимнастике је да омогући постојећим, активним мишићним потенцијалима организма оптимално функционисање, а нарушену моторику и постурални поремећај коригује на најбољи могући одрживи ниво.

Задатак корективне гимнастике је превенција и корекција телесних деформитета, правилан психомоторички развој, усмеравање телесног раста и развоја и перманентно праћење истог.

Улога коректора у корективном раду

Могућности, које произилазе из циљева и задатака, корективне гимнастике су заиста велике и дају на значају, важности и одговорности коректору, професору физичког васпитања, стручњаку за корективну гимнастику који ради са децом.

Коректор, коректорка, онај који се бави коректуром 2. Онај који исправља, који опомиње, кори.

(Иван Клајн, Милан Шипка, 2008: 668 стр.)

Да би се реализовао један овакав, одговоран, програм праћења телесног раста и развоја деце, неопходно је да непосредни реализатор програма добро познаје, не само кинезиолошке основе корективне гимнастике него и психо-социјалну структуру дечије личности. Индивидуалан приступ решавања постуралних поремећаја захтева једно мултидисциплинарно посматрање и оцењивање психомоторичког статуса детета. Утицај вежбања-покрета на организам се мора посматрати комплексно јер он заиста тако и утиче на дете.

Анатомске основе деловања покрета на локомоторни апарат утичу на; повећање чврстине костију, правилно формирање и функцију зглобова, јачање мишића..., али покрет има и социјални карактер, па тако позитивно делује на; самопоуздање, самопоштовање, разбијање комплекса, социјализацију... . Корективна гимнастика јесте корекција постуре, али јесте и корекција става. А став је одраз нутрине. Наша обавеза је да коригујемо, не само физичку манифестацију тела него и суштинску, а то је танана дечија душа. Добра комуникација између детета и коректора је први услов и претпоставка доброг корективног рада и позитивног резултата. Ауторитет и поверење које се подразумева у овим односима се мора свакодневно јачати и оправдавати. Одмерена и оправдана строга у којој се снажно осећа љубав према детету и раду, где се апострофира дечији, вежбачев интерес за правилно урађеним вежбама из индиви-дуалног програма, морају бити добро избалансиран.

Мотивисаност вежбача, коју подстиче коректор, неопходно је пратити свакодневно јер директно утиче на резултате корективног рада. Дobar индивидуални програм вежби без мотивисаног вежбача нема употребну вредност, неће остварити очекиване резултате. Сам програм вежби је склон променама. Ток реализације програма се прати и уочавају се реакције; начин вежбања детета, колико је заинтересован, како се односи према одређеној вежби, да ли изводи договорен број понављања, мршти се... . Све су то могући проблеми током реализације програма на које се мора реаговати. Из наведених могућих проблема, у самом процесу вежбања, треба добро проценити дете и његове склоности, карактер, темперамент и ине карактеристике и тек онда осмислити одговарајући индивидуални програм вежби. Програм који ће, коначно, имати употребну вредност и дати квалитетне резултате.

ЛИЧНИ КАРТОН И ИНДИВИДУАЛНИ ПРОГРАМ ВЕЖБИ

Критеријум за израду индивидуалног програма вежби

Лични картон је образац А4 формата, који у себи садржи све релевантне податке који ће одлучивати о самом програму индивидуалних вежби. Уз то, садржи и: име и презиме, годину рођења, контакт телефон, дијагнозу, датум контролног мерења, праћење долазака на вежбе, календар

Други део картона чине конкретни подаци који се односе на постурални статус детета и то: телесна висина и тежина, висина рамена, обим торакса, висина гибозитета, дужина ногу и снага мишића: еректора трупа, абдоминалних мишића и бочних флексора (Д и Л), лордоза Тх/Л, илиопсоас Д/Л, генуа валга, генуа вара, пес планус, антефлексција и напомена

Све мере, изражене у адекватним мерним јединицама, се уписују у Лични картон и представљају основу индивидуалног програма вежби. Примена соматоскопске методе је практична, употребљива и у школским условим. Не захтева велика улагања и даје довољно квалитетних информација да се процени постурални статус детета. Посматрањем детета како стоји, хода, седе на столицу, скида гардеробу... уочавамо неке битне моторичке потенцијале, (не)координацију, нарушену шему хода... . За критеријум израде индивидуалног програма вежби у обзир се узима пре свега дијагностикована слабост. Нпр, ако је дете старости 6 година и има изражен гибозитет (преко 15 мм), програм вежби ће морати садржати асиметричне вежбе. Ради се о јувенилној сколиози која нема добру прогнозу и из тог разлога нема превише „тактизирања”. Одмах се раде вежбе за корекцију кривине. Мерење дужине ногу је важно управо код сколиза, јер инегалитет ногу може да покаже нереалну сколиозу па у првој фази вежбања програм не садржи асиметричне покрете. За добар индивидуални програм вежби важну улогу има и сазнање о интелектуалној развијености детета. Ако дете има одређене мождане дисфункције, програм се мора прилагодити могућностима како би дао одговарајући позитивни ефекат. Програм се више заснива на вежбама координације, баланса, понављања покрета, комуникације са средином, проприо-цептивним вежбама и сл. Међутим, у пракси се ретко, статистички гледано готово безначајно, срећемо са само једним постуралним проблемом који се треба кориговати. Један деформитет може бити примаран у свом интезитету, али и други и трећи су веома важни када се израђује индивидуални програм вежби. Не може се занемарити лумбална лордоза ако је у питању изражена торакална сколиоза. Исто тако, ако је присутна кифоза, а у лумбалном делу имамо сколиозу и нпр. генуа вару. Нема рутине. Свако дете се мора, увек, засебно анализирати и осмишљати програм. Поштовати неке основне законитости, али опет максимално усклађивати са могућностима вежбача коме је програм и намењен.

Анализирано је сто Личних картона из Клуба „Корак”, методом случајног узорка. За примарни поремећај је узета сколиоза, а као остали, најчешће присутни проблеми, наведени су у табели 1. Дошло се до следећих сазнања:

Табела 1

Деформитет	Сколиза (Примарни поремећај)	Кифоза	Лордоза	Пес планус	Генуа валгум	Генуа вара	Пектус
Укупно	100	16	55	59	19	10	10

Дакле уз сколиозу, као примарну дијагнозу, заступљени су и други деформитети о којима се у изради индивидуалног програма вежби мора водити додатна пажња. То се, пре свега, односи на избор почетних положаја, али и у самој припремној фази вежбања, тј. у фази када се фронтално раде вежбе истезања. Већ ту долази до усмеравања одређених покрета, вежби у односу на дијагнозу. Нпр., када се ради програм за корекцију кифосколиозе, мора се водити рачуна о почетним положајима, о амплитудама покрета, дозирању оптерећења конвексне стране, о лумбалном сегменту...

У табели 2, анализирана је бројчана присутност других деформитета уз основни проблем.

Табела 2

Само сколиоза	Са још једним деформитетом	Са два деформитета	Са три деформитета
9 чланова	30 чланова	50 чланова	11 чланова

Статистички гледано није мала присутност и других проблема. На сваку сколиозу, као примарни деформитет, долази по 1,69 других телесних деформитета. Просто је занемарљиво присуство само једног телесног деформитета код чланова Клуба, а нема сумње да је ово правило и код других. Ово све указује на потребу да се квалитетно осмисли програм вежби, како би се обухватиле све мишићне групе, јер само комплетно вежбано тело може, као резултат, имати добру постуру.

Важно је навести да нема рутине у односима са децом и израде индивидуалног програма вежби. Свако дете је случај за себе. Од две хиљаде програма у „Кораку” нису се десила два иста програма.

Праћење долазака на вежбе, нових мерења, промена статуса кичменог стуба и укупно нових сазнања редовно се уписују, анализирају и на основу новонасталога стања праве нови индивидуални програми вежби.

Индивидуални програм вежби је образац А4 формата који садржи:

- Презиме и име
- Годину рођења
- Број картона

У шест или седам редова садржи четири до шест, вежби у реду, прилагођеним потребама детета. Конципиране да делују превентивно и корективно, поштујући основне методске принципе, од лакшег ка тежем, једноставнијег ка сложенијем, ангажујући постепено веће мишићне групе и почетне положаје, програм мора да изазове и знати-жељу детета, заинтригира његову машту и учини га задовољним. Да буде по мери. Да задовољи човекомерност. Разговор са дететом, праћење његових гестова, мимика, његова редовност у доласцима на вежбе, начин како изводи покрете, његов однос са другим вежбачима, улазак у салу... и много других невербалних сигнала ће дати, добрим делом и одговор на питање о ваљаности програма и мотивисаности самог детета. У случају да дете негодује, тешко ради вежбе, ради неправилно и незаинтересовано, коректор мора одмах да реагује. Разговор који ће донети решење, а то је можда промена програма или само неке вежбе, почетног положаја или реквизита, треба да буде у разумевању и љубави. Стрпљиво откривати разлоге „љутње” и решити их на што безболнији начин који неће дискредитовати дете у групи.

РЕАЛИЗАЦИЈА И ДОЗИРАЊЕ ИНДИВИДУАЛНОГ ПРОГРАМА ВЕЖБИ

У зависности од узраста детета зависи и сам начин реализације програма. Постављају се другачији моторички захтеви за дете од четири године у односу на дете од десет година.

Прву фазу усвајања покрета, вежбе карактерише **игра**, смех, шала и пуно покушаја који ће довести до правилно изведеног покрета. Индивидуални програм нуди више вежби сличног карактера и допушта избор детету да „ово волим”, а „ову вежбу не волим”. Али ова фаза учења истрајава на правилном одабиру екстремитета, смерова (лева-десна) и траје месец-два, зависно од зрелости детета.

Друга фаза учења има **озбиљнији** приступ. Инсистира се на правилности покрета, тачности, правилном положају тела, самоперцепцији, огледалу. Програм је дефини-санији, „тежи” и интензивнији. Почетни положаји су захтевнији. Дисциплина учења је подигнута на виши ниво. Покрети су конкретнији, повећан је број понављања и избрисана је могућност „волим”, „не волим”. Од коректора се тражи упорност, истрајност, систематичност и висок степен сензибилитета. Врши се и прво контролно мерење. Ова фаза траје, углавном, два до три месеца.

Трећа фаза реализације корективног програма се започиње са новим Индивидуалним програмом вежби. Полазници су научени и обучени, углавном, за **самостално вежбање**. Вежбе истезања су у потпуности савладане по редоследу (око 90-ак вежби). Уводе се почетни положаји у стоју, вису, упору, вежбе са оптерећењем... У односу на дијагностиковани поремећај и старост детета повећава се број асиметричних вежби за корекцију сколиоза. За корекцију кифозе се укључују нови почетни положаји са ексцентричним контракцијама грудних мишића. Дозирање се врши почетним по-ложајима, пре свега четвороножним,

убацивањем већег обима лопте, гума, штапова и сл. Корекција лордозе подразумева снажније контракције абдоминалних мишића и но-ве положаје за истезање илиопсоаса.

МОТИВАЦИЈА

Једна од битних разлика између кинезитерапије и корективне гимнастике се управо односи на време укључивања у корективни рад. Принцип раног почетка подразумева правовременост, јер се ефекти вежбања могу најбоље и остварити. Да би програм имао потребне резултате од коректора се очекује да мотивише свог полазника. Принцип мотивације се намеће кроз неколико аспеката:

- дете мора да разуме вежбу, има јасну представу о покрету који изводи
- програм вежби поштује принцип поступности
- феномен бола мора бити избегнут, посебно код вежби истезања
- истрајност и упорност у вежбању
- постојање Личног картона и Индивидуалног програма вежби
- разноликост реквизита и велики избор почетних положаја, нема монотоније

ЗАКЉУЧАК

На основу искустава која су настала у непосредном раду у Клубу корективне гимнастике „Корак” и увида у литературу, јасно је да се у корективној гимнастици недовољно посвећује пажња индивидуалном приступу. Родитељи, деца и професори имају проблема са дефинисањем појма и предмета Корективна гимнастика. Прилично низак степен усвојености знања о потреби превентивног и корективног рада на часовима физичког васпитања делом су одговорни за епидемију постуралних поремећаја код школске деце. Све ово указује на потребу ангажовања свих структура (вертикално и хоризонтално) и покретање шире друштвене акције која би имала за циљ - подизање нивоа опште физичке културе код ученика. Надамо се да се овим радом на прагматичан начин може допринети сагледавању проблема и изналажењу начина да се они почну решавати систематичније и у континуитету. Рад се бави теоријским основама корективне гимнастике и индивидуализацијом корективног рада према методи “Корак”. У раду су истраживања и снимање стања представљени углавном дескриптивном методом, а у неколико примера ради очигледности дати су статистички подаци.

ЛИТЕРАТУРА

1. Косинац, Зденко (2006) *Кинезитерапија: третмани поремећаја и болести органа и органских сустава*, Мајуми, Сплит
2. Котуровић, Љубиша; Јеричевић, Десанка (1983) *Корективна гимнастика*, Спортска књига, Београд
3. Остојић, Сергеј (2006): *Лексикон спортске медицине и физиологије вежбања*, Матић, Београд
4. Савић, Коста; Миков, Александра (2007): *Ре-Хабилитација деце и омладине*, Ортомедикс, Нови Сад
5. Станкић, Љубомир (2009): *Гледај како растем*, Млади и игра, Суботица
6. Шипка, Милан; Клајн, Иван (2008): *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Београд

DEVELOPMENT OF MOTOR ABILITIES IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH CIRCUIT TRAINING METHOD

Angela Mesaros Zivkov, M.Sc.

College of Preschool Teacher Education, Kikinda

Abstract: Physical education, introduced to children as early as in kindergarten, aims at healthy and normal body development – the development of muscular and skeletal systems, as well as the development of the child's awareness of its own body, its functions, abilities and voluntary movements. Therefore this subject ought to be taken very seriously and the physical development of each child should be closely monitored. Circuit training is an organizational-methodical form of exercise which is rarely applied in kindergarten due to its weaknesses. Still, it does enable the development of motor abilities, acquisition and perfectioning of moving habits, exact control of physical exertion, intervals of recovery and exercise with clearly defined contents. The number of stations used depends on the tasks planned, the number of children and their abilities and skills. Our research aims to establish the effect of programmed physical exercise on the development of motor abilities by applying the „circuit training“ method with preschool children. The research sample is N=65 and it consists of children from the preschool institution „Dragoljub Udicki“ in Kikinda, aged 5-7. The children are divided into two groups, the experimental group (35 children – 14 girls and 21 boys) and the control group (30 children – 17 girls and 13 boys). The variable sample are the following motor tests: standing long jump, seated forward bend, sit ups, rolling a ball beneath a chair, „Shuttle run“ test 4 x 5 meters. After the initial measurements, the experimental group shall be subjected to programmed exercise for two months with two activities per week each lasting 30-35 minutes and focusing on working on stations. After the final measurements, SPSS 10 statistics program will be used to determine the differences between the tested skills in the initial and in the final measurement and the effects of such programmed physical exercise. The following methods will be the descriptive method and the univariate and multivariate analysis of variance and covariance. Based on the results gained analysis shall be done to determine whether this method can lead to improvements in children's motor abilities.

Key words: circuit training, motor abilities, preschool children, programmed physical exercise

РАЗВОЈ МОТОРИЧКИХ СПОСОБНОСТИ ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА КРОЗ МЕТОД СТАНИЦЕ

Мр Ангела Месарош Живков

Висока школа струковних студија за образовање васпитача - Кикинда

Резиме: Циљ физичког васпитања, почев од вртића, је здрав и правилан развој тела – мишићне и скелетне мускулатуре, као и развој свести о сопственом телу, његовим функцијама, способностима и вољним покретима, треба га озбиљно схватити и пратити физички развој јединки у сваком погледу. Метод станица је организациони-методички облик вежбања који се ретко примењује у раду са децом предшколског узраста, јер као што има своје предности има и своје недостатке. Овај начин рада омогућује развој моторичких способности, усвајање и усавршавање кретних навика, тачну контролу оптерећења, интервале опоравка и рада уз јасно дефинисање садржаја. Број станица зависи од планираних задатака, броја деце и њихових способности и могућности. Предмет истраживања је утврђивање утицаја програмираног физичког вежбања на развој моторичких способности применом ``метода станица`` код деце предшколског узраста. Узорак испитаника је N=65, коју чине деца из Предшколске установе „Драгољуб Удицки“ у Кикинди узраста од 5-7 година, подељена у две групе, експерименталну групу (35 деце -14 девојчица и 21 дечака) и контролну групу (30 деце – 17 девојчица и 13 дечака). Узорак варијабли чине моторички тестови: скок у даљ из места, претклон у седу разножно, подизање трупа, котрљање лопте испод столице, чунасто трчање 4×5м. Након иницијалног мерења експериментална група има програмирано физичко вежбање у трајању од 2 месеца са по две активности недељно у трајању од 30-35 минута са акцентом на рад по станицама. Након финалног мерења утврђују се разлике у наведеним способностима у иницијалном и финалном мерењу и ефекти програминог физичког вежбања статичким програмом SSPS -10, применом дескриптивне методе, униваријантном и мултиваријантном анализом варијансе и коваријансе. На основу добијених резултата извршиће се анализа и утврдити да ли овај начин рада доводи до побољшања моторичких способности код деце предшколског узраста.

Кључне речи: метод станица, моторичке способности, деца предшколског узраста, програмирано физичко вежбање.

УВОД

Многа истраживања потврђују значај правилног моторичког развоја детета за развој различитих даровитих понашања, али и укупног развоја. Општи учинак детета повезан је са извесним факторима који су у вези са његовим моторичким, емоционалним, социјалним и интелектуалним развојем. На основу теорије интегралног развоја, психички развој одвија се на интегрални начин, што значи да се, када је адаптација у питању, увек могу очекивати позитивне везе између позитивних особина. Бржи развој појединца може се видети у развоју интегрисане личности, док развој потенцијала мора да прати пет основних човекових области: физичку, интелектуалну, емотивну, социјалну и духовну (Стурза-Милић, 2009; 156). Бала и сарадници (2007) сматрају да се ефекти физичког вежбања у највећој мери изражавају на различитим подсистемима човека као целине, од којих је у средишту изучавања кинезиологије комплекс моторичких способности. Током раста и развоја детета долази до већих и мањих промена у целокупном организму детета. Према Бали (2007) те промене нису линеарне, него више су дисконтинуираног карактера и нису исте за сву децу ни у истом узрасту и полу. То се односи како на биолошки раст и развој, тако и на развој телесних органа, а пре свега на развој централног нервног система, који битно утиче и на развој целокупне дечије моторике. Пошто је развој индивидуалног карактера, сигурно је да у том развоју постоје веће или мање разлике у моторичким способностима деце у односу на одговарајући узраст и пол деце.

Моторичке способности деце се постојано побољшавају током предшколског периода. Проучавајући предшколски узраст од 4. до 7. године живота неки аутори су дошли до закључка да између дечака и девојчица у склопу овог узраста нема значајних разлика у моторичким способностима (Станковић, 1976, Пешић, 1984, Нићин, Калајџић и Бала, 1996). Међутим, у многим истраживањима страних и наших аутора наизлази се на супротно мишљење односно да су дечаци супериорнији у односу на девојчице у моторичким способностима (Планиншец, 1995, Кулић, 2005, Бала, Поповић и Сабо, 2006). У овим истраживањима дечаци су имали боље резултате у у тестовима за процену координације, снаге и брзине, а девојчице у тестовима за процену гipкoсти, алтернативних покрета и равнотеже. Циљ истраживања аутора Поповић, Јакшић и Цветковић је био да се на популацији предшколске деце анализирају разлике у моторичким способностима у односу на пол и да се одреди узраст када долази до најјасније диференцијације по полу. На основу резултата аутори су дошли до следећих закључака: дечаци су константно супериорнији у тестовима који процењују координацију тела, брзину трчања и експлозивну снагу доњих екстремитета, док су девојчице су успешније у тестовима за процену гipкoсти трупа и доњих екстремитета; у тестовима снаге резултати нису статистички значајно бољи код дечака; код девојчица у свим узрасним групама бољи су резултати у тест за процену репетитивне снаге трупа; доминација дечака у координацији, експлозивној снази и брзини, као и девојчица у гipкoсти може објаснити интересовањем за одређене активности (Поповић, Јакшић, Цветковић, 2007).

Моторни развој зависи од учесталости физичког вежбања, претходно постигнутог нивоа моторике, разноликости и интензитета активности. Деца овладавају фином моториком, постижу виши ниво снаге, брзине и тачности извођења. Подиже се ниво локомоторних и манипулативних покрета и деца овог узраста трче вештије, праволинијски и ритмично. Успешно владају бацањем и хватањем, контролишу правац, брзину и тачност покрета, скачу у даљ, увис, преко препрека. Успоставља се доминација једне стране и тиме сигурније изводе сложеније кретне активности. Код деце овог узраста се присутна корелација когнитивних способности и извођења кретних активности. Сазнајне способности су условљене чулном перцепцијом, из којег произлази конкретан тип мишљења. У предшколском физичком васпитању највећи значај има брзина целе моторне радње, пре свега код природних облика кретања. Развој брзине присутан је од самог хода детета тако да се брзина развија под утицајем сазревања централног нервног система и спољашњих фактора. Физичке активност у којима доминира брзина имају комплексно дејство јер оне утичу на развој снаге и издржљивости. Развоју брзине трчања предходи усвајање трчања као облика кретања. Спретност и прецизност су условљене координационим могућностима централног нервног система и способношћу локомоторног апарата. У предшколском узрасту један од основних метода усвајања покрета јесте учење по моделу, имитацијом, које се често јавља у току игре улога.

МЕТОД СТАНИЦА КАО ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИК РАДА

Кружна метода или метод станица се најчешће примењује при комплексном развоју моторичких способности при чему се обично користи низ различитих вежби обједињених у једну релативно заокружену целину. У литератури методичко-дидактичког карактера рад по станица дефинише се на следећи начин `` рад по станицама је систематски и плански ток вежбања са циљем да деца стабилизују и аутоматизују активности под дејством повећаног оптерећења уз истовремено побољшавање физичких способности``. Код ове методе вежбања мора се водити рачуна о правилном смењивању оптерећења и растерећења да би се постигао позитивни ефекат. Радна места су распоређена у облику круга, али тако да свака станица обезбеђује утицај на другу мишићну групу (Крсмановић, Берковић, 1999). Број станица није одређен, зависи од узрасне групе, циља активности, могућности и способности и предзнања деце. Круг се понавља једном односно док свака група не прође сваки задатак. Број понављања задатака на станицама одређује се на основу најтежег задатка, који треба да се понови 2-3 пута за разлику од старијих узраста где се број понављања одређује на основу максималног теста (Момчиловић, 2008). Вежбе морају бити једноставне и познате, уколико се уводи ново мора се надовезати на већ познато или га дати самостално, ради лакшег савладавања. Деца су подељена у групе и изводе различите вежбе на већем броју станица а у самом раду нагласак је на квалитету извођења одређене вежбе. Овај начин организовања рада омогућава већи интензитет рада, ефикасније деловање на усвајање кретних активности и развијање моторичких способности, ангажовање комплетне групе деце. Недостатак је у томе што је са млађим узрастима тежа организација и могућност праћења рада, велики интензитет рада, теже одрживе пажње и пада концентрације. Код постављања задатака у комплексу мора се водити рачуна да код деце предшколског узраста не буду сви задаци усмерени на развој једне моторичке способности или једне мишићне групе, да не би дошло до преоптерећености и замора. Задаци се морају смењивати, али је највећи број задатака мора бити за одређену способност, нпр. за развој снаге потребно је поставити станице да свака друга буде за развој наведене способности а остале усмерене на неку другу моторичку способност. Ову методу карактерише истовремени рад деце која истовремено понављају одређене вежбе на више радних места, које су обједињене у један комплекс, распоређене по одређеној схеми. Овај начин рада омогућава индивидуално оптерећење према узрасту и његова суштина је у квантитету вежбања, што значи већи број понављања у што краћем року. На свакој станици се понављају унапред утврђени задаци, претежно једноставне структуре, уз велику примену помоћних средстава који имају различити утицај на локомоторни апарат (Родић, 2000).

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА МЕСТО, ВРЕМЕ И ОРГАНИЗАЦИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање је спроведено у два вртића Предшколске установе ``Драгољуб Удицки``, у Кикинди. Узорак испитаника подељен је у две групе, експерименталну и контролну групу. Програм код експерименталне групе је трајао 2 месеца са по две активности недељно у трајању од 30-35 минута са акцентом на рад по станицама. Пре увођења програма код обе групе је извршено иницијално мерење базичних моторичких способности. Након завршеног програма урађено је финално мерење истих способности. На основу добијених резултата урађена је обрада података, анализа и на крају дискусија и закључак о постигнутим задацима и циљу рада.

УЗОРАК ИСПИТАНИКА

Узорак испитаника је Н=65, коју чине деца из Предшколске установе „Драгољуб Удицки“ у Кикинди узраста од 5-7 година, подељена у две групе, експерименталну групу (35 деце -14 девојчица и 21 дечака) и контролну групу (30 деце – 17 девојчица и 13 дечака). Просечна старост узорка је 6 година±3 месеца у експерименталној групи и 6 година±2 месеца у контролној групи.

УЗОРАК ВАРИЈАБЛИ

Узорак варијабли чине моторички тестови: скок у даљ из места, претклон у седу разножно, подизање трупа, котрљање лопте испод столице, чунасто трчање 4×5м.

ПРОГРАМИРАНО ФИЗИЧКО ВЕЖБАЊЕ

Програмирано физичко вежбање у експерименталној групи у главном делу активности било је засновано на примени рада по станицама са реквизитима, справама и комбинованог типа са акцентом на развој моторичких способности. Вежбање се спроводило 2 пута недељно у трајању од 30-35 минута.

Пример једне активности:

Уводно – припремни део активности

– Хваталица ``Ледени чича`` са лоптом

– Вежбе обликовања са лоптом:

Главни део активности – метод станица - комбиновани

1. станица: ходање по клупи, суножни поскоци из обруча у обруч (4 обруча)
2. станица: окрет око уздужне осе тела на струњачи, провлачење испод два мостића
3. станица: котрљање лопте између 4 чуња, суножни поскоци са лоптом између ногу
4. станица: провлачење кроз 3 обруча, четвороножно кретање између три палице
5. станица: повлачење по клупи у лежећем положају на трбуху, бочно ходање по вијачи

Завршни део активности – Покретна игра ``Иде маца око тебе``

Примери задатака за станице:

1. провлачење кроз тунел, трчање између столица
2. бочно ходање по клупи, скок у даљ из места
3. прелаз преко ниских препрека, ношење лопте у упору пред рукама
4. скокови из обруча у обруч постављених у виду школице
5. пењање на рипстол, једноножни скокови између чуњева
6. убацивање лопте у обруч или кош
7. ходање у чуњу између чуњева, повлачење у лежећем положају на трбуху на струњачи
8. ходање по хоризонтално постављеним мердевинама, котрљање лопте испод столица
9. пузање по клупи, ходање на прстима између врећица
10. провлачење испод столица, набацивање обруча на сталак

СТАТИСТИЧКА ОБРАДА ПОДАТАКА

Статистичка обрада података подразумева:

1. утврђивање дескриптивних параметара
2. утврђивање разлика у базичним моторичким способностима у иницијалном мерењу између контролне и експерименталне групе Ановом и Мановом методом
3. утврђивање разлика између експерименталне групе и контролне групе у базичним моторичким способностима у финалном мерењу Ановом и Мановом методом

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Разлике између контролне и експерименталне групе у иницијалном мерењу

Анализом резултата мултиваријантне анализе варијансе добијена вредност Вилксове ламбде је $\Lambda = .025$, добијена вредност Ф – теста је 2.794, а ниво значајности је $Q = .05$, а у овом случају добијена вредност $Q = .025$, добија се да се групе у иницијалном мерењу статистички разликују (табела 1). Интерпретација униваријантних анализа варијанси показује да је статистички значајној разлици у иницијалном стању допринела разлика код теста подизање трупа (табела 2).

Мултиваријантна анализа варијансе (иницијално стање Е и К групе)

Effect		Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.
Intercept	Pillai's Trace	,986	818,009	5,000	59,000	,000
	Wilks' Lambda	,014	818,009	5,000	59,000	,000
	Hotelling's Trace	69,323	818,009	5,000	59,000	,000
	Roy's Largest Root	69,323	818,009	5,000	59,000	,000

GRUPA	Pillai's Trace	,191	2,794	5,000	59,000	,025
	Wilks' Lambda	,809	2,794	5,000	59,000	,025
	Hotelling's Trace	,237	2,794	5,000	59,000	,025
	Roy's Largest Root	,237	2,794	5,000	59,000	,025

Табела 1

Униваријантна анализа варијансе (иницијално стање Е и К групе)

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
SKOKDA	Between Groups	303,333	1	303,333	,837	,364
	Within Groups	22836,667	63	362,487		
	Total	23140,000	64			
KOTSTO	Between Groups	,132	1	,132	,210	,648
	Within Groups	39,652	63	,629		
	Total	39,785	64			
PODTRU	Between Groups	196,809	1	196,809	11,362	,001
	Within Groups	1091,252	63	17,321		
	Total	1288,062	64			
CUNAST	Between Groups	23,398	1	23,398	3,279	,075
	Within Groups	449,544	63	7,136		
	Total	472,942	64			
PRETKL	Between Groups	27,701	1	27,701	,144	,705
	Within Groups	12078,452	63	191,721		
	Total	12106,154	64			

Табела 2

Разлике између контролне и експерименталне групе у финалном мерењу

На основу добијених резултата униваријантне и мултиваријантне анализе приказаних у табелама 3 и 4 може се видети да статистички значајне разлике које су биле у иницијалном стању између група након реализованог програмираног физичког вежбања су се повећале а томе су допринеле следећи тестови: скок у даљ из места, котрљање лоптице испод столице, чунасто трчање. До статистички значајне разлике није дошло код теста претклон у седу разножно.

Мултиваријантна анализа варијансе (финално стање Е и К групе)

Effect		Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.
Intercept	Pillai's Trace	,991	1244,466	5,000	59,000	,000
	Wilks' Lambda	,009	1244,466	5,000	59,000	,000
	Hotelling's Trace	105,463	1244,466	5,000	59,000	,000
	Roy's Largest Root	105,463	1244,466	5,000	59,000	,000
GRUPA	Pillai's Trace	,307	5,230	5,000	59,000	,000
	Wilks' Lambda	,693	5,230	5,000	59,000	,000
	Hotelling's Trace	,443	5,230	5,000	59,000	,000
	Roy's Largest Root	,443	5,230	5,000	59,000	,000

Табела 3

Униваријантна анализа варијансе (финално стање стање Е и К групе)

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
SKOKDA1	Between Groups	1669,679	1	1669,679	4,535	,037
	Within Groups	23194,167	63	368,161		
	Total	24863,846	64			
KOTSTO1	Between Groups	3,100	1	3,100	4,356	,041
	Within Groups	44,838	63	,712		
	Total	47,938	64			
PODTRU1	Between Groups	174,901	1	174,901	7,226	,009
	Within Groups	1524,852	63	24,204		
	Total	1699,754	64			
CUNAST1	Between Groups	46,171	1	46,171	12,717	,001
	Within Groups	228,738	63	3,631		
	Total	274,908	64			
PRETKL1	Between Groups	13,929	1	13,929	,098	,755
	Within Groups	8946,071	63	142,001		
	Total	8960,000	64			

Табела 4

ЗАКЉУЧАК

На основу добијених резултата може се закључити да се циљаним и организованим вежбањем може се постићи позитиван помак у развоју моторичких способности код деце предшколског узраста. Метод станица као организациони облик рада, који се ретко користи, за кратко време може бити веома ефикасан у раду, јер се код деце предшколског узраста моторичке способности комплексно развијају и овај начин омогућава да се кроз разноврсне задатке и уз примену различитих помоћних средстава постигне жељени циљ. Контролна и експериментална група у иницијалном мерењу су се статистички значајно разликовале само у једној моторичкој способности да би програмираним физичким вежбањем код експерименталне групе након финалног мерења дошло је до побољшања експлозивне снаге, прецизности, репетитивне снаге и координације у односу на контролну групу изузев гipкости где није постигнута статистичка значајност.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бала, Г., Крнета Ж. *Дистрибуција генералног фактора моторике код деце*. Педагошка стварност, ЛП, 7-8, 601-614. Нови Сад, 2006.
2. Бала Г. *Антрополошке карактеристике и способности предшколске деце*. Факултет спорта и физичког васпитања, Нови Сад, 2007.
3. Бала, Г., Стојановић М., Стојановић М. *Мерење и дефинисање моторичких способности деце*. Факултет спорта и физичког васпитања, Нови Сад, 2007.
4. Иванић, С. *Методологија праћења физичког развоја и физичких способности деце и омладине*. Градски секретаријат за спорт и омладину Града Београда, Београд, 2000.
5. Калајџић, Ј., Обрадовић, Ј., Цветковић, М. *Динамика развоја гipкости код деце 4,5-10,5 година*. Зборник научних и стручних радова, Нове технологије у спорту, 294-297, Сарајево, 2007.
6. Крсмановић, Б., Берковић, Л. *Теорија и методика физичког васпитања*. Факултет физичке културе, Нови Сад, 1999.
7. Момчиловић, З. *Методика физичког васпитања*. Учитељски факултет, Врање, 2008.
8. Родић, Н. *Теорија и методика физичког васпитања*. Учитељски факултет, Сомбор, 2000.
9. Стаматовић, М. *Допринос наставе физичког васпитања у развоју моторичких способности код ученика млађег школског узраста (10-11 година) у зависности од организације наставе*. Норма, 9, 2-3, 171-184, Учитељски факултет, Сомбор, 2003.
10. Стурза-Милић, Н. *Сагледавање моторичког развоја предшколске деце (у функцији подстицања укупног развоја и идентификације даровитости)*. Педагошка стварност LV, 1-2, 155-167. Нови Сад, 2009.
11. Цветковић, М., Поповић, Б., Јакшић, Д. *Разлике у моторичким способностима предшколске деце у односу на пол*. Зборник научних и стручних радова, Нове технологије у спорту, 2007, 288-293, Сарајево, 2007.

A VALUATION OF THE ACHIEVEMENTS IN SOME PARTS AND SEGMENTS AMONG CERTAIN SELECTIONS AT THE LAST EUROPEAN WOMEN'S HANDBALL CHAMPIONSHIP `SERBIA 2012`

Doc. Dr. Viktor Mitrevski

BAS - Biznis akademija Smilevski - Bitola

Abstract: During the research, an analysis was conducted in some parts and segments (semi counter and counter attack) in certain selections (Republic of Macedonia, Denmark, France and Sweden), all participants in the qualification group for ranking in the final matches of the last European Women's Handball Championship, Serbia 2012. The purpose of this research was throughout videos and materials to perform achievements` valuation of the selections in certain segments (semi counter and counter attack) during the handball game, and also to determine the differences in the analyzed elements between them. First out of the registered indicators (semi counter and counter attack) in handball matches, a valuation is made in the successful technical elements, separately for each selection. After the valuations of achievement, a significance is determined of differences between the analyzed elements (parts and segments) using univariate analysis of variance ANOVA.

Keywords: achievement, valuation, segments, realization.

ВРЕДНОВАЊЕ ПОСТИГНУЋА У НЕКИМ ДЕЛОВИМА И СЕГМЕНТИМА МЕЂУ ОДРЕЂЕНИМ СЕЛЕКЦИЈАМА НА ПОСЛЕДЊИМ ЕВРОПСКИМ ТАКМИЧЕЊИМА ЖЕНСКОГ ШАМПИОНАТА „СРБИЈА 2012“

Доц. Др Виктор Митревски

БАС - Бизнис Академија Смилевски – Битола

Резиме: У току истраживања, анализа је спроведена у неким деловима и сегментима (полу контра и контранапад) у појединим селекцијама (Република Македонија, Данска, Француска и Шведска), где су сви учесници у квалификационој групи за пласман у финалним утакмицама за последње европско првенство за рукометашице, Србија 2012. Циљ овог истраживања био је кориштењем видео-материјала за обављање достигнућа вредновање селекција у појединим сегментима (полу контра и контранапад) током рукометне утакмице, као и да се утврде разлике у испитиваним елементима између њих. Први од укупно свих регистрованих индикатора (полу контра и контранапад) у рукометним утакмицама, процена се врши у успешним техничким елементима, посебно за сваки избор. Након процене постигнућа, значај се утврђује и разлика између анализираних елемената (деловима и сегментима) униваријантна помоћу анализе варијанте АНОВА.

Кључне речи: постигнуће, процена вредности, сегменти, реализација.

УВОД

Најновији светски и европски трендови и иновације, који карактеришу моћне клубове, постали су саставни део успеха приликом реализације зацртаних или постављених стратегија. Способност да се правилно обави процена на нивоу демонстрирања активности, начина игре и способност прилагођавања и трансформисања исте, од битног је значаја за постављање правилног приступа и успешне концепције победе.

Скаутинг, који посматрањем, праћењем и анализом врши лоцирање идентификацију и налажење најадекватнијих решења, је само један од корака који води до професионалног развоја. Процес анализе омогућава нам не само да утврдимо ситуацију у којој се налазимо ми или противник, већ нам омогућава да пронађемо и најбоље алтернативно решење у остваривању/испуњавању дефинисаног циља. Наравно, рукометна игра са својим тимским и индивидуалним ситуационо-техничко-тактичким перформансама и карактеристикама представља највише савршенство професионализма, међутим способност и знање је да се скаутира, посматра, следи и анализира динамика која исту прати са њеним саставним деловима.

Предмет нашег истраживања биле су рукометашице одређених репрезентација, учеснице у квалификационим групама на завршном такмичењу Европског првенства у женском рукомету 2012 године. Циљ нам је био да уз примену одређених иновација, видео записа и анализа, извршимо процену достигнућа у одређеним карактеристичним деловима и сегментима (контранапад) рукометне игре, а уједно да утврдимо и разлике примењених елемената између селекције квалификационих група за продужетак завршног такмичења.

ПРИМЕРАК ПОКАЗАТЕЉА

Истраживањем су обухваћене репрезентације Македоније, Француске, Шведске и Данске, које су квалификоване на завршном делу европског сениорског женског првенства у рукомету.

Као показатељ истраживања за процену неких делова рукометне игре анализиран је контранапад у току првог и другог полувремена, састављен од неколико сегмената који и карактеришу контранапад (брза контра, полу контра и брз центар).

Показатељ брзе контре је ситуација када се изводи брзи напад после неуспешно завршене акције противника или одбране голмана противничке екипе, или је направљена техничка грешка, а изводи се када противник не успе да формира своју одбрану. Као показатељ пола контре сматра се ситуација када се изводи напад после неуспешно завршене акције противника или успешна одбрана голмана противничке екипе, или после направљене техничке грешке противничке екипе, а изводи се брза акција у којој противник још није успео да постави своју одбрану.

Као показатељ брзог центра сматра се ситуација када се изводи брзи напад од средине терена (са центра) после успешно завршене акције противника (постигнут је гол), а противник није успео да формира и постави своју одбранбену зону. Обрађени су основни дескриптивни статистички параметри добијених показатеља.

Утврђивањем значаја разлика добијених резултата и вредности између екипа-учесника квалификационих такмичења за продужетак завршнице Европског женског првенства извршено је универијантном анализом варијансе ANOVA.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈЕ

У табели бр.1 дати су основни статистички показатељи добијених вредности извршених контранапада екипа (Р. Македоније, Француске, Шведске и Данске) учесница квалификационих такмичења за пласман у завршници Европског женског рукометног првенства «Србији 2012»

Према добијеним показатељима од укупног броја такмичења највећи број напада извеле су француска и данска селекција (двадесет и шест), док је најмањи број изведених контранапада забележила македонска селекција (дванаест) или у просеку по такмичењу две селекције (Француска, Данска) извеле су по 8.67 контранапада, а македонска само 4 контранапада.

Највећа реализација (постигнут гол контранападом) забележила је француска селекција са укупно 21 успешном реализацијом или у просеку 7 голова по утакмици, док је најслабију реализацију забележила македонска селекција са укупно 10 успешних реализација или у просеку од само 3,33 голова по утакмици.

Табела бр.1
Основни дескриптивни статистички параметри

Report varijabli	selekcii	N	Mean	Sum	Max.	Min.	Range	Var.	Std. Dev.
vk. izvedeni kontra napadi	Makedonija	3.00	4.00	12.00	5.00	3.00	2.00	1.000	1.000
	Francija	3.00	8.67	26.00	11.00	7.00	4.00	4.333	2.081
	Danska	3.00	8.67	26.00	9.00	8.00	1.00	0.333	0.577
	Svedska	3.00	8.33	25.00	11.00	7.00	4.00	5.333	2.309
postignat gol od kontra napad	Makedonija	3.00	3.33	10.00	5.00	1.00	4.00	4.333	2.081
	Francija	3.00	7.00	21.00	11.00	4.00	7.00	13.000	3.605
	Danska	3.00	6.00	18.00	8.00	3.00	5.00	7.000	2.645
	Svedska	3.00	3.67	11.00	6.00	2.00	4.00	4.333	2.081

На основу примењене униваријантне анализе (ANOVA) на варијансу, може се констатовати статистички значајна разлика у нивоу од 0.05 у изведеним контранападима међу селекцијама које су део истраживања. У оквиру успешно реализованих контранапада (постигнут гол контранападом) нису забележане статистички значајне разлике.

У табели бр. 2 може се видети да између селекције Македоније, Француске, Данске и Шведске у броју реализованих контранапада постоји статистички значајна разлика на нивоу .022 (Sig.= 0.220).

Табела бр.2
Униваријантне анализе (ANOVA) на варијансу

ANOVA		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
vk. izvedeni kontra napadi	Between Groups	46.916	3.00	15.638	5.6869	0.0220
	Within Groups	22.000	8.00	2.750		
	Total	68.916	11.00			
postignat gol od kontra n.	Between Groups	28.666	3.00	9.555	1.3333	0.3300
	Within Groups	57.333	8.00	7.166		
	Total	86.000	11.00			

С обзиром да се ради о утврђеним разликама између четири аритметичке средине, сагласно Униваријантном анализом варијансе – ANOVA (табела бр. 2), код показатеља за процену изведених контранапада примењен је LSD – тест, тј. појединачна анализа и упоређивање аритметичких средина.

Анализирањем разлика у аритметичким срединама у контранападима међу селекцијама, табела бр. 3 са LSD - тестом (post hoc analiza) утврђено је да постоје статистички значајне разлике само код македонске селекције у односу на остале три селекције.

Утврђени значај у изведеним контра нападима:

-Македонска селекција са Француском селекцијом са (сигнификантност) значајем у нивоу од .009 (p-level = 0.0087);

-Македонска селекција са Данском селекцијом са (сигнификантност) значајем у нивоу од .009 (p-level = 0.0087) и

-Македонска селекција са Шведском селекцијом са (сигнификантност) значајем у нивоу од .013 (p-level = 0.0126).

Табела бр.3
LSD - тест (post hoc analiza)

LSD		Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
(I) VAR00002	(J) VAR00002				Lower Bound	Upper Bound
Makedonija	Francija	-4.6667	1.3540	0.0087	-7.7890	-1.5443
	Danska	-4.6667	1.3540	0.0087	-7.7890	-1.5443
	Svedska	-4.3333	1.3540	0.0126	-7.4557	-1.2110
Francija	Makedonija	4.6667	1.3540	0.0087	1.5443	7.7890
	Danska	0.0000	1.3540	1.0000	-3.1223	3.1223
	Svedska	0.3333	1.3540	0.8117	-2.7890	3.4557
Danska	Makedonija	4.6667	1.3540	0.0087	1.5443	7.7890
	Francija	0.0000	1.3540	1.0000	-3.1223	3.1223
	Svedska	0.3333	1.3540	0.8117	-2.7890	3.4557
Svedska	Makedonija	4.3333	1.3540	0.0126	1.2110	7.4557
	Francija	-0.3333	1.3540	0.8117	-3.4557	2.7890
	Danska	-0.3333	1.3540	0.8117	-3.4557	2.7890
*		The mean difference is significant at the .05 level.				

ЗАКЉУЧАК

Према добијеним резултатима извршених анализа уз помоћ видео записа приликом истраживања могу се донети следећи закључци:

- Постоје статистички значајне разлике у извођењу контрапада (одређени сегменти) између селекције Македоније, Француске, Данске и Шведске које су учествовале у квалификационом такмичењу за учешће у завршној фази Европског првенства у рукомету «Србија 2012». У оквиру реализације (постигнути голови) нису забележене разлике.
- Појединачне разлике у извођењу контрапада забележене су само на утакмицама Македонске селекције са ове три селекције.
- Највећи број изведених контрапада приликом истраживања анализираних утакмица уочени су код француске и данске селекције, док најмањи број код македонске селекције.
- Најбољу реализацију (постигнут гол из контрапада) забележила је француска селекција, док је најслабију имала македонска селекција.

ЛИТЕРАТУРА

1. Antoniadis, T. Uspešnost u realizaciji teh-tak elemenata na završnom takmičenju Evropskog prvenstva u odbojci Atina '96, Magistarska teza, Fakultet za fizicku kulturu, Novi Sad, 1997.
2. Bala, G. Logicke osnove metoda za analizu podataka iz istrazivanja u Fizickoj kulturi, Sava Muncan, Novi Sad, 1986.
3. Georgiev, G., Mitrevski, V. & Kostovski, Ž. Quantitative differences in assessment of high school female students, Sport Mont, IX, (28-30), 83-87, 2011.
4. Majeric, M. Analiza modelov ocenivanja sportnih znanj pri sportni vzgoji. Doktorska disertacija, Fakulteta za sport, Univerza v Ljubljani, Ljubljana, 2004.
5. Митревски, В. Критериуми за оценување во наставата по спорт и спортски активности, Магистерски труд, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Факултет за физичка култура, Скопје, 2009.
6. Mitrevski, V. Differences in the Gained Results of the Male and Female Students Achievements as a Result of the Different Conditions in Which was Conducting Sport and Sports Activies Schooling. **Во** zbornik na Научни Трудове Том 48, серия 8.2 Физическо възпитание и спорт, Rusenski Unversitet „Angel Kanchev“, str. 89-93, Ruse, 2009.
7. Osmankac, N. Modelovanje taktitena bazi statističke analize elemenata odbojkaške igre. Doktorska disertacija, Univerzitet privredna akademija, Fakultet za sport i turizam, Novi Sad, 2008.
8. Perić, D. Statističke aplikacije u istraživanjima sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd, 2001.

FACE AND JAW SPORTS INJURIS

Dr. Zeljko Stojanovic, Prof. Dr. Sci. Med. Momcilo Pavlovic
College of Vocational Studies, Subotica

Abstract. Maxillofacial part of human body is front-down part of human head, and it excludes cranium and its cavity. Often is injured in sports. The most often injuries are tear aps of soft tissues, combining simple fractures rounding bones. The most often fractures bones are mandibula, zygomatic bone, both nasal bones. Couse and quantity sports injuries is uncontrolled and unpurposed contact sportists, sports accessories, surfaces, level of (un)trained conditions of sportists, level of geographic popularity of single sport, and has connection with seriosity put in doing so (experience, amateurism, professionalism). Diagnosis of sports injuries has been established by anamnesis, fisical exam, paplation, X-rays, and by interpretation all of its. Medical treatment and prognosis are surgical process: reposition fracturiales fragments, and by fixation its fragments, which lasts number of weeks. For doing so, accessories are metal splints, and wire ligatures, which are indicated to remove on the end of medical treatment.

Key words: Injury; Athlete; Maxillofacial region.

СПОРТСКЕ ПОВРЕДЕ ЛИЦА И ВИЛИЦА

Др стоматологије Жељко Стојановић, проф. др сци. мед. Момчило Павловић
Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме. Максифацијални предео људског тела представља предњедоњи део главе, и изузима кранијум и његову шупљину. Често бива повређен у спорту. Најчешће настале повреде су раздеротине меких ткива, праћене једноставним преломима припадајућих костију. Најчешће преломљене кости су мандибула, зигоматична кост и обе назалне кости. Узрок и бројност спортских повреда лежи у неконтролисаној и нехотичној контакту саиграча, спортских реквизита, подлоге, степену (не)увежбаности спортиста, степену географске популарности појединих спортова и у вези је са озбиљности, која се улаже у бављење спортом (узраст, аматеризам-професионализам). Дијагностиковање спортских повреда се успоставља анамнезом, физичким прегледом, палпацијом, радиографисањем и интерпретацијом свега поменутог. Терапија и прогноза поменутих повреда се обавља хируршким путем, репозицијом фрактурираних фрагмената, и вишенедељном фиксацијом истих. Користе се сплинтови и лигатуре, који се уклањају на крају лечења.

Кључне речи: Повреда; Спортиста; Максифацијална регија.

УВОД

Максифацијални предео људског тела представља предњедоњи део главе, и изузима кранијум и његову шупљину. Често бива повређен у спорту. Најчешће настале повреде су раздеротине меких ткива, праћене једноставним преломима припадајућих костију. Најчешће преломљене кости су мандибула, зигоматична кост и обе назалне кости. Узрок и бројност спортских повреда лежи у неконтролисаној и нехотичној контакту саиграча, спортских реквизита, подлоге, степену (не)увежбаности спортиста, степену географске популарности појединих спортова и у вези је са озбиљности, која се улаже у бављење спортом (узраст, аматеризам-професионализам). Дијагностиковање спортских повреда се успоставља анамнезом, физичким прегледом, палпацијом, радиографисањем и интерпретацијом свега поменутог. Терапија и прогноза поменутих повреда се обавља хируршким путем, репозицијом фрактурираних фрагмената, и вишенедељном фиксацијом истих. Користе се сплинтови и лигатуре, који се уклањају на крају лечења.

МЕХАНИЗАМ НАСТАНКА ПРЕЛОМА КОСТИЈУ ЛИЦА И ВИЛИЦА СПОРТСКЕ ЕТИОЛОГИЈЕ

Биомеханички гледано, преломи лица и вилица настају двојачко. Први начин је директним дејством силе на кости лица и вилица, и то по правилу јаком силом, на малу јединицу површине. Овде страдају, по правилу све кости, понекада и зуби (фрактуре, сублуксације, луксације, авулзије-потпуно избацивање зуба из алвеола). Повреде настају у контактним спортовима, дејствима било туђих екстремитета, било спортских помагала. Други начин је индиректним дејством силе, где доња вилица, примарно ударена, удара у горњу вилицу. Тада страдају зуби и алвеоларни гребени обе вилице подједнако. У случају да дође до прелома и корпуса неке од виличних костију, чешће је захваћена максила, с обзиром да је мандибула далеко тврђа и компактнија кост. У овом случају, чешће страдају зуби обе вилице, нарочито ако се не користе заштитна средства (оклузиони еластични блокови). У оба случаја, особе које имају проминентнији врх мандибуле, у сагиталној равни (тзв. прогени загрижај), спадају у предилекциону групу, за овај тип повреда.

ЕТИОЛОГИЈА ПОВРЕДА ЛИЦА И ВИЛИЦА

Све повреде лица и вилица, по пореклу свога настанка, описују се на следећи начин: Физичко обрачунавање изазива највише повреда овог региона – 38 %; Бављење спортом (било рекреацијом, аматерски, или професионално) изазива 31% повреда овог региона; Насиље уопште, као и саобраћај изазивају по 12% повреда овог региона, сваки понаособ; Рад уопште, изазива 5% повреда овог региона; Сви други (познати и непознати узроци) чине 2% укупних повреда лица и вилица. Од укупног броја свих повреда, насталих у спорту, повреде лица и вилица чине 5 до 33%. Најчешће настају код мушког пола, између 20-те и 59-те године живота. По спортским дисциплинама, постоји следећа заступљеност: све врсте скијања 32%, све врсте бициклизма 24%, фудбал 8% од свих повреда (у овим спортовима).

ПОВРЕДЕ МЕКИХ ТКИВА ЛИЦА И ВИЛИЦА

Ове врсте повреда су најчешће, с обзиром на своју спортску етиологију. Разлог је једноставан. Апсолутно свака повреда, подразумева дејство силе из спољне средине. С обзиром, да су мека ткива омотачи свега, па и костију, ако и дође до повреда чврстих ткива, оне морају да буду удружене, са примарно насталим повредама меких ткива. Изузетак су патолошке фрактуре костију, настале слабошћу костију, изазваним болестима (тумори обе врсте, малнутриције). Међутим, ове врсте повреда су изузетно ретке, и по правилу се не дешавају спортистима. Подела повреда меких ткива орофацијалног региона, дели се (као и свака друга), на: огуљотине, лацерације, посекотине, контузије, хематоме и опекотине. Посебне и нарочито компликоване, и дијагностички и терапеутски, су повреде очних булбуса, које посебно изучава офталмологија.

ПРЕЛОМИ КОСТИЈУ ЛИЦА И ВИЛИЦА

Преломи орофацијалних костију, с обзиром на непосредну етиологију, могу да настану вишеструко. Отуд по том „подпореку”, спортске дисциплине групишу на следећих шест врста:

А. Екипни спортови, у којима се користи лопта већих размера, а у којима постоји физички контакт међу играчима (фудбал, кошарка, рукомет) дају прву врсту прелома. Овде преломи настају, приликом, по правилу нехотичних удара и судара екстремитета и глава играча, као и глава играча међусобно. Најчешће страдају мандибуларни и зигоматични предео. Раније нарочито превалентни за овај тип повреда, спортови као што су амерички фудбал и рагби су спортови, у којима се овај тип повреда драстично смањило, прописивањем обавезног коришћења протективне опреме за главу и зубе, која се стандардизовано носи и обавезно користи како током тренинга тако и током такмичења.

Б. Друга група спортова, у којима је пад на подлогу и ударац главом о њу, разлог прелома костију лица и вилица, су следећа. То су: све врсте трка аутомобилима и мотоциклима, све врсте бициклизма, јахање, скијање, све врсте хокеја. Овде се најчешће ломе, поред мандибуле и зигоматичне кости, фронтални и вилични синуси, као и максиле. Ова кост се ломе, по својим устаљеним предилекционим линијама, по Л Фор-у од 1 до 3.

В. У трећој групи спортова, у којима се користе лопте мањих размера, настају преломи како костију, тако и зуба. То су голф, безбол, тенис и крикет.

Г. Четврта група спортова, који чине борилачки спортови, могу и поред заштитне опреме, да изазову преломе костију лица и вилица, овог пута ударцима екстремитета у различите делове главе.

Д. Спортско рођење на посебан начин може да изазове повреде, које нису фрактура, али које су везане за регион лица и вилица. То су баротрауме параназалних шупљина, као и атипичне неуралгије темпоромандибуларног зглоба. Прве настају због честих, и често наглих промена притиска околне средине такмичара. Друге настају као последица честог горишћења ронилачке опреме, која подразумева дуготрајно грижење делова, који преко усне шупљине омогућавају доток ваздуха, или чистог кисеоника.

Ђ. Сви други спортови, који не могу систематично да се групишу, по етиологији настанка повреда орофацијалног региона, такође дају разне врсте прелома костију овог дела тела.

ДИЈАГНОСТИКА И ЛЕЧЕЊЕ ПОВРЕДА ЧВРСТИХ СТРУКТУРА ОРОФАЦИЈАЛНОГ РЕГИОНА

Почетан физички преглед, уз анамнезу, даје генералнодобар смер за даљу дијагностику, која се своди на радиографисање делова, за које сумњамо да садрже преломљене кости. Симптоми који упућују на коштане преломе су : анамнестички траума, уз видљиве повреде површних меких ткива, интензиван и сталан бол, могуће крепитације уз које се бол интензивира, нефизиолошко померање фрактурираних фрагмената, и евентуални оклузални степенник, у случају да постоји фрактура дела алвеолног гребена било које вилице, са дислокацијом фрагмента. Уз назохеморагије, јављају се и назоликвореје, које упућују на фрактуру максиле по типу Л Фор 2 и 3, као и преломе базе лобање, чиме се ове повреде топографски и систематски „шире“ и на кранијум, што компликује ионако компликовану клиничку слику, због терапије и прогнозе. Остали симптоми могу да буду и разне импресије површине лица и вилица, патолошки степенници по свим ивицама обе орбите, поремећаји видног поља и „дупле слике“ код трауматизованог пацијента. Дефинитивна дијагноза прелома орофацокранијалног региона, може да се утврди само радиографисањем главе из разних пројекција. Ово стога да би се линија фрактуре појавила на снимку у бар једној пројекцији. **Компјутеризована томографија** танким пресецима од 0,75 до 1,0 мм се користи, да би се дошло до линије лома на снимку. На овим снимцима се одлично виде коштане структуре, калус, као и микроскопска коштана архитектура коштане гредице. **Магнетна резонанца** није у стању да визуелизује коштане структуре. Отуд се користи као помоћан метод у дијагностиковању повреда, које имају као последице испаде функција појединих кранијалних нерава. Дијагноза раног посттрауматског остеомијелитиса је могућа овим методом. **Дентоалвеоларне фрактуре** се свде на преломе зубних структура, као и потпорних структура појединих зуба, тј. зубних чашица. По степену, иду од делимичних, до потпуних прелома зубне крунице и коренова зуба, односно од сублукације, до авулзије појединих зуба. Често линија прелома захвата и алвеолну кост. Код деце са млечним и мешовитим дентицијама овакве повреде могу да поремете еруптивну моћ неизниклих клица сталних зуба. Ако дође до контузије васкуларних структура зуба, могућа компликација је престанак метаболизма поменутих зуба и скори губитак виталитета зуба. Најчешће авулзије се дешавају горњим секутићима обе врсте. **Преломи мандибуле** спортске етиологије су као узрок, у око 30 % случајева свих прелома. Саобраћајна етиологија је преобладајућа. Не постоји преминација било ког дела мандибуле у овим преломима. Правило постоји, да код фрактура са дислокацијом, фрактурисан

фрагмент се помера најчешће напред и унутра. Недијагностиковани преломи зглобних наставака мандибуле, могу да буду узрок каснијих анкилоза темпоромандибуларног зглоба. Отуд је врло је битно да се правовремено дијагностикују и лече. Преломи максиле и параназалних шупљина се ређе дешавају као последица бављења спортом. Лечење се своди на репозицију фрагмената (ако постоји дислокација) и имобилизацију фрагмената различитим лигатурама. Судскомедицинска квалификација повреда орофацијалног региона спортске етиологије се потпуно на други начин утврђује. По правилу је блажа, с обзиром да спорт носи ризике на које се његови учесници упозоравају.

ЗАКЉУЧАК

Најчешће повреде орофацијалног региона спортске етиологије су мање раздеротине меких ткива, обично праћене дентоалвеоларним преломима обе вилице и једноставним фрактурама костију лица, без дислокације. Узрок овоме су неконтролисани и нехотични контакти (осим у борилачким спортовима) главе једног играча и екстремитета другог играча, спортског реквизита другог играча и лопте или подлоге (при паду). Најчешће фрактурисане кости су мандибула, зигоматична и назалне кости. Сигурна дијагностика подразумева радиографисање из разних пројекција делова под сумњом. Лечење подразумева хируршку репозицију фрагмената и вишенедељну фиксацију повезивањем било денталним сплнтовима, било класичним лигатурама.

ЛИТЕРАТУРА

1. Константиновић В, Јеловац Д. Повреде максилефацијалног региона у спорту. Пети конгрес спортске медицине и спортских наука Србије, Београд 2012.
2. Константиновић В, Пузовић С. Клинички и форензички аспект повреда максилефацијалног региона. Београд: Завод за уџбенике Србије, 2011.
3. Пишчевић А. Максилефацијална хирургија. Београд: Драганић, 1995.

CONTRIBUTION OF DR. LAJOS VERMES IN FOUNDING AND DEVELOPING SPORTS IN SUBOTICA AND PALIĆ

Dr. Dragutin Rajic, Dr. Demetrius Rašović

College of Vocational Studies – Subotica, Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers, Faculty of Sport and Physical Education - Niksic

Abstract: Lajos Vermes was born on 28 June 1860 in Subotica, and graduated from the Medical Faculty and from the Faculty of Philosophy, but in that profession, he never worked. He completed a course for teachers of gymnastics and worked 3 years in high school Subotica, as well as a gym teacher, starting on 1st of October 1890. Since 1896 he worked as a teacher of gymnastics and fencing at the University and the unitary high school in Cluj-Napoca. Lajos Vermes has spent his entire life and all his possessions and dedicated to the sport for sport and had contributed to Palic, Subotica and the time shall be recorded in capital letters in the sports map of this part of Europe. As a young man he engaged in swimming, fencing, boxing and wrestling. But, above all with the best results achieved, and that cycling was one of the best athletes in the former Hungarian Monarchy.

Keywords: sport, Palic, Vermes, games, Subotica.

ДОПРИНОС ДР ЛАЈОША ВЕРМЕША ПОЈАВИ И РАЗВОЈУ СПОРТА У СУБОТИЦИ И НА ПАЛИЋУ

Др Драгутин Рајић, др Димитрије Рашовић

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица, Факултет за спорт и физичко васпитање - Никшић

Резиме: Лајош Вермеш је рођен 28. јуна 1860. године у Суботици, дипломирао на медицинском и филозофском факултету, али у тој струци није никада радио. Завршио је курс за учитеља гимнастике и 3 године радио у суботичкој гимназији, као наставник физкултуре, почев од 10.01.1890. године. Од 1896. године ради као професор гимнастике и мачевања на Универзитету и на Унитарној гимназији у Коложвару. Лајош Вермеш је цео свој живот и цео свој иметак посветио спорту и за спорт и допринео је да Суботица и Палић у ондашње време буду убележени великим словима у спортску мапу тога дела Европе. Као млад бавио се пливањем, мачевањем, боксом и рвањем. Али, превасходно и са најбољим постигнутим резултатима, бициклизмом и у томе био је један од најбољих такмичара у тадашњој Угарској монархији.

Кључне речи: спорт, Палић, Вермеш, игре, Суботица.

Лајош Вермеш је рођен 28.06.1860. године у Суботици, дипломирао на медицинском и филозофском факултету, али у тој струци није никада радио. Завршио је курс за учитеља гимнастике и 3 године радио у суботичкој гимназији, као наставник физкултуре, почев од 10.01.1890. године. Од 1896. године ради као професор гимнастике и мачевања на Универзитету и на Унитарној гимназији у Коложвару.

Лајош Вермеш је цео свој живот и цео свој иметак посветио спорту и за спорт и допринео је да Суботица и Палић у ондашње време буду убележени великим словима у спортску мапу тога дела Европе.

Као млад бавио се пливањем, мачевањем, боксом и рвањем. Али, превасходно и са најбољим постигнутим резултатима, бициклизмом и у томе био је један од најбољих такмичара у тадашњој Угарској монархији. 1881.г. освојио је друго место у бициклическој трци Будимпешта – Геделе, а 1882.г. прво место на трци Будимпешта – Кошице. Посебно су у то време биле чувене акробације које је изводио на „гвозденом коњу“, како су тада звали бицикл са једним огромним и једним малим точком. Први је био који је радио колут са бициклом.

На гимнастичким такмичењима у Паризу 1896. године, поред одличног пласмана што је постигао, **др Лајош Вермеш** добио је и посебно високо француско одликовање за резултате свога рада у популаризацији спорта, које се данас чува у спортском музеју Војводине у Новом Саду.

Историчар **Петкович Калман** о њему између осталог каже:

„... један 16-годишњи младић из богате фамилије путује чак у Напуљ, с циљем да тамо са изворних грчких скулптура моделира диск. Суботичани се са тим моделираним диском и другим спортским реквизитима упознају у августу 1878. године. Тада је у Кертварошу (кварт у Суботици – прим. аутора), где су у то време били виногради и воћњаци, на празном плацу породице **Вермеш**, тамо негде преко пута некадашње „Бирографике“ (данашње „Ротографике“ - прим. аутора), приређена прва јавна атлетска представа. Оновремена локална штампа, међу разним такмичарским дисциплинама, спомиње тркачке и борачке нумере, мачевање, рвање и гимнастику. Међу актерима су имена богатих појединаца, углавном имућних интелектуалаца ...“.⁹¹

Лајош Вермеш активно учествује у оснивању „Суботичког гимнастичког друштва“, узимајући годину оснивања 1878-му, а 1884. године због размимоилажења око реализације спортских идеја са актуелним руководством „Суботичког гимнастичког друштва“ оснива своје Спортско друштво „Achilles“.

Разлог неслагања са руководством првооснованог друштва био је тај што је он хтео спорт приближити широким народним масама, а они су дозвољавали бављење спортом само елити тј. богатом слоју људи где су и сами припадали.

У прилог томе, новинар **Ернест Тили** је својевремено између осталог записао:

„... у свом воћњаку један простор оивичен дрвећем **Лајош Вермеш** је опремио разноврсним гимнастичким справама и атлетским реквизитима, те је свакога радо уводио у тајне физкултуре и то бесплатно ...“. Исти аутор бележи следеће: „Спортске

⁹¹ Види: Petkovics, K., Régi szabadkai játékok, 15. oldal, Forum, Újvidék, 1983.

јунаке у прошлим временима, који су били велики победници на такмичењима, превазилазили су несебични организатори тих такмичења. **Лајош Вермеш** био је први у том кругу, којем није само припадао, него активно играо улогу и предузимао напоре да спорт буде приступачан свакоме оном ко је хтео да се бави њим. Прво званично спортско такмичење одржано је 26. августа 1880. године, са само три дисциплине из две спортске гране на програму, рвању, скоку у даљ и бацању кугле“.

Већ наредне године, 17.07.1881.г. назире се практично зачетак такозваних „Малих палићких олимпијада“, како су мађарски историчари⁹² тридесетих година XX века назвали палићка спортска такмичења, које ће се са мањим прекидима организовати све до 1914. године тј. почетка Првог светског рата.

Како је време одмицало ове спортске приредбе постајале су све познатије и популарније, па су организатори спортских такмичења у Будимпешти и Бечу (иначе центрима најактуелнијих спортских дешавања у том делу Европе), веома водили рачуна о томе да им се не покlope термини одржавања спортских такмичења, јер су многи познати спортисти тог времена веома радо долазили на „Мале палићке олимпијаде“. Захваљујући неуморном пропагаторству **Лајоша Вермеша** спортска дешавања на Палићу су побуђивала велику пажњу јавности и неретко се дешавало да такмичења прате и до 10.000 људи, што је мора се признати за оно време био импозантан број, а и данас би такође био.

Мађарски историчар **Шиклоши** је забележио између осталог следеће: „... свако воли доћи на „Мале палићке олимпијаде“, ни на једном провинцијском такмичењу нема толико посетилаца, па ни на спортским такмичењима у Будимпешти, као оне које се приређују на Палићу, где се свако угодно проведе поред домаћина веома љубазног и омиљеног **Лајоша Вермеша**“.⁹³

Великом интересовању публике допринео је не само висок квалитет и реноме учесника, него и атрактиван програм такмичења, који је био садржао и неке нове и до тада непознате дисциплине, које је смишљао Лајош Вермеш организатор тих такмичења. Тако је на програму такмичења била и трка на 500 м где се пливало преко препрека - дрвених балвана, које је требало савладати изнад или испод воде. На 1.000 м трчало се преко 8 препрека висине од једног метра. Такмичење на „гвозденим коњима“, у трци на 15 км преко 6 препрека подразумевало је да бициклисти током трке шест пута сиђу са бицикала, што уопште није било лако, јер се на високо постављена седишта самостално нису могли брзо вратити. Кугла тежине 17,5 кг бацала се и у даљину и у висину. Представљао је куриозитет да је 1886.г. први пут било демонстрирано „бацање диска“, а 1889.г. као такмичарска дисциплина уведен је „пентатлон“ који је подразумевао такмичење пет дисциплина, бацању копља, бацању диска, трчању, скоку у даљ и рвању и то на антички начин, полуголи са кацигом, копљем, штитом, огртачем (palliumom), само што први победник **Никола Матковић** је за победу на главу добио багремов, уместо лаворовог венца.

Лајош Вермеш осамдесетих година XIX. века био је највећи пропагатор спорта. Животни циљ му је био спорт, спорт му је био све. Доктор **Шиклоши Ласло** за њега каже:

„... **Лајош Вермеш** је агитатор спорта, који не мари за животну стварност. Човек пун одушевљења, који попут носеће горуће бакље жури по путу живота да пропагира славу спорта, славу Суботице и Палића.“⁹⁴

Историчар **Зомборшевић Анте** бележи о **Лајошу Вермешу**:

„... Несумњиво, амбиција и честољубље јаке су црте његовог карактера. Засигурно, без амбиције не би направио то што је направио, не би посветио живот и имање за шпортску ствар. Ово је неспорно. Његове догодовштине и боемство, са смешком су гледали и његове грешке су толерисали обзиром на огроман напор и непобитну чињеницу коју је учинио за напредак шпорта и његово популарисање и пропагирање. Вермешова свака функција коју је у шпорту обављао и свако место које је заузимао, била је „nobile officium“ – племенита дужност. Он у вези са шпортом никада није тражио ништа, само је давао ...“.⁹⁵

„Краљ свих атлета“ како га је називао ондашњи новинар **Ђерђ Борбел** (Borbely György), поседовао је необичну визит карту, коју је несебично делио, а на којој је писало:

„Мађарски краљевски борац, Лајош Вермеш ТР (мецена), Први овенчани гимнастичар Савеза гимнастичких друштава Мађарске; велики мајстор самоодбране у уметности бокса; шампион такмичења атлетских клубова уједињених универзитета; власник 35 титула, 16 пехара, 250 медаља, 140 лаворових венаца, 120 диплома, многоструки шампион и борац, власник потпуно опремљене бициклическе стазе на Палићу, дипломирани мајстор мачевања и професор гимнастике“.⁹⁶

Почетком 1884. године на Палићу је изграђена тркалишна стаза за атлетику, елипсастог облика дужине 225 метара, коју је финансирао **Лајош Вермеш**. До тада су се такмичења у атлетици одржавала на равној стази, а окрет се вршио око једне одређене тачке. Сам **Лајош Вермеш** у клупском спортском информатору „Херкулес“, нову стазу је приказао да је „Суботичко гимнастичко друштво“ изградило колосалну затворену арену.

Године 1891., „Суботичко гимнастичко друштво“ планирало је да организује такмичења 23. и 30. августа, у пливању, ходању, трчању и бициклизму. Међутим, изостала је организација овог традиционалног такмичења, а главни разлог за то, највероватније је, реновирање такмичарских терена на Палићу. Наиме, велики спортски мецена **др Лајош Вермеш** је те године подигао кредит на, у то време, фантастичних 100.000 pengőa (форинти), како би саградио нову бициклическу писту и један хотел, који је имао 60 кревета и који је био предвиђен за бесплатан смештај спортиста, учесника „Малих палићких олимпијада“.

⁹² Мађарски историчари Шиклоши и Зубер.

⁹³ Види: Siklóssy, L., A modern sportélet előkészítése, 230-258 oldal, Budapest, 1929.

⁹⁴ Исто.

⁹⁵ Zomborčević, A., Vermešovo boemstvo u sportu I-III, Žig, broj 36-38, BNS, 8. Subotica, 1995.

⁹⁶ Zuber, F., Az Atlétika magyarországi története, IV. Fejezet, az atlétika kőzépoka 1883-tól 1896-ig. A Tesnevelés című folyóirat, novembri, 10 számában, 1934.

Нова бициклическа писта била је дужине од 500 метара, а њена бетонска површина, дебљине 10 цм била је преливена слојем асфалта, дебљине од 1,5 центиметара.

Нови спортски центар отворен је у лето 01.05.1892. године и изазвао је дивљење гостију и посетилаца. Многа спортска такмичења су на њему одржана. Суботица, а поготово Палић, постали су веома познати у целој Угарској монархији, па и шире, и на такмичења поред домаћих, долазили су и многи инострани такмичари.

Лајош Вермеш деловао је и у другим подручјима осим спорта. Да би омогућио лакши и бржи излазак грађана Суботице на Палић, а самим тиме и бројнију публику на спортским такмичењима, ушао је у ортаклук за изградњу трамвајске пруге Суботица – Палић са известним **Бобула Јаношем** (Bobula János) градитељским предузимачем из Будимпеште, који је био народни посланик у мађарском парламенту и који је био у служби мађарске политике. Била је то погрешна процена **Лајоша Вермеша** и после великих перипетија, судских спорова, међусобних оптужби, **Бобула Јанош** је предао концесију **Ернесту Линдхајну** (Ernest Lindhein), који је завршио преузете послове. И тако електрични трамвај је био предат у саобраћај 07.09.1897. године. Цела Суботица је поводом тога славила, **Бобула Јанош** је био нестао, а **Лајош Вермеш** је финансијски пропао. Још раније, марта месеца 1896. године одселио се у Коложвар и тамо радио као учитељ мачевања и гимнастике испрва на Универзитету у Коложвару, а затим, као професор фискултуре на Унитарној гимназији у Коложвару.

Одласком **Лајоша Вермеша** у Коложвар (данашњи Клуж – Румунија) Спортско друштво „Achilles“ престало је своју делатност и угасило се, а „Суботичко гимнастичко друштво“ се припојило „Суботичком спортском друштву“ (Szabadkai sport egyesület), које је наставило са организовањем такмичења са мањим или већим успехом све до 1914. године. **Лајош Вермеш** се повремено враћао у Суботицу и покретао је иницијативе за организовање великих такмичења. Тако је између осталих и 1903. године било одржано значајно такмичење на коме су учествовала 23 спортска друштва са територије Аустро-угарске. Специјално за то такмичење био је одштампан и програм такмичења на 14 страна, у коме се налазио списак спортских друштава – учесника, имена такмичара, као и дисциплине које су биле на програму такмичења.

ЛИТЕРАТУРА

1. Petkovics, K.(1983). *Régi szabadkai játékok*. Újvidék: Forum.
2. Рајић, Д. (2007). *Лајош Вермеш спортски геније или шарлатан*, Нови Сад:
3. Међународни научни скуп, Новосадски маратон.
4. Мркић, Б. (1970). *Вермеш Лајош спортски мецена*. Нови Сад: СИА.
5. Зомборчевић, А. (1995). *Вермешово божество у спорту*. 1-3, Жиг. Број 36-38.
6. Суботица:БНС.
7. Siklóssy, L. (1929). *A modern sportélet előkészítése*. Budapest: СИА.

BASKETBALL AS A VEHICLE OF PHYSICAL EDUCATION IN PRESCHOOL CHILDREN

Dr. Laszlo Hajnal, Dr. Marko Stojanovic

College of Vocational Studies, Subotica, Faculty of Sport and Physical Education, Novi Sad

Abstract: The paper was written with the aim of contributing to the overall effort to create lasting habits for physical exercise, starting with the youngest learners. A long lasting habit, and later the need for physical activity, is to be organized and methodically realized when preschool children are becoming part of the educational system. How far will we be successful in our efforts depends on the physical education program and its contents, as well as on the immediate implementers, educators and nursery teachers.

Outdoor physical education activities must be interesting for children and organized so that they meet the general educational objectives. Special attention concerning the characteristics of children of different ages, needs to be given when we are organizing activities and within those activities we ought to adjust to children's individual differences in morphological, motor and psychological sense.

In this paper we suggest a proposal of application of the elements of basketball in physical education activities in preschool children. It describes the organization and methods of work for children of different ages. At the end, there were examples of physical education activities with activities and games containing elements of basketball.

Keywords: basketball, activity, physical education, organization, methods.

КОШАРКА КАО СРЕДСТВО ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Др. Ласло Хајнал, др.Марко Стојановић

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица, Факултет спорта и физичког васпитања - Нови Сад

Резиме: Рад је написан са циљем да допринесе општем настојању стварања трајних навика за физичким вежбањем, почевши од најмлађег узраста. Трајну навику, а касније и потребу за физичком активношћу треба организовано и плански реализовати у тренутку када деца предшколског узраста постају део система васпитно-образовне делатности. Колико ћемо бити успешни у нашим настојањима највише зависи од програма физичког васпитања и њихових садржаја, као и од непосредних реализатора активности, васпитача и тренера.

Садржаји активности физичког васпитања морају бити занимљиви за децу и тако организовани да задовољавају опште педагошке циљеве. Посебно треба обратити пажњу приликом организације активности на карактеристике деце различитог узраста, а унутар њих индивидуалним разликама у морфолошком, моторичком и психолошком смислу.

У овом раду дајемо предлог примене елемената кошаркашке игре у садржајима активности физичког васпитања код деце предшколског узраста. Описана је организација рада и методе рада за децу различитог узраста. На крају су приказани и примери активности физичког васпитања са вежбама и играма које садрже елементе кошаркашке игре.

Кључне речи: кошарка, активност, физичко васпитање, организација, методе.

THE EFFECT OF THE BASIC TRAINING IN SPORTS ON ADAPTIVE PROCESSES OF FUNCTIONAL SKILLS IN BOYS

Dr. Sladjan Karaleic, Snezana Ruzic, Dr. Zoran Savic, Dr. Vesko Milenkovic

Faculty of Sport and Physical Education, Leposavic, College of Vocational Training, Subotica Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers

Abstract: The aim of this research was to determine the adaptive processes of selected functional abilities of boys in sports under the influence of models of basic training. Following up, we determine the variables of functional abilities to determine multivariate and univariate significance in arithmetic environments between the initial and final measurement. This is done to obtain information on the significance of the studied tests of functional ability in management, planning, programming and control of the implementation of basic training in participants. The sample consisted of 54 participants taken from a population of primary school students in Mladenovac, aged 12 ± 6 months, included in regular physical education and basic training in extracurricular activities. Functional tests in this study were taken from the model of functional tests Heimar and Bears (1997). By using canonical discriminant analysis we showed that the influence of the basic training physical exercises at the end of the quarterly performance of the training process in extracurricular activities, was a statistically significant increase in the level of functional abilities of the participants.

Keywords: elementary school students, the additional physical education, functional abilities, canonical discriminant analysis.

УТИЦАЈ МОДЕЛА БАЗИЧНЕ ПРИПРЕМЕ НА АДАПТИВНЕ ПРОЦЕСЕ ФУНКЦИОНАЛНИХ СПОСОБНОСТИ СЕЛЕКЦИОНИСАНИХ ДЕЧАКА ЗА СПОРТ

Др Слађан Каралеић, Снежана Ружић, др Зоран Савић, др Веско Миленковић

Факултет за спорт и физичко васпитање у Лепосавићу, Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера, у Суботици, Факултет за спорт и физичко васпитање у Лепосавићу, Факултет за спорт и физичко васпитање у Лепосавићу

Резиме: Циљ истраживања је да се утврде адаптивни процеси функционалних способности селекционисаних дечака за спорт под утицајем модела базичне припреме, а затим у варијаблама функционалних способности утврдити мултиваријантну и униваријантну значајност у аритметичким срединама између иницијалног и финалног мерења, ради добијања информација о значајности истраживаних тестова функционалних способности у управљању, планирању, програмирању и контроли реализације базичне припреме код испитаника. Узорак је чинило 54 испитаника узетих из популације ученика основних школа у Младеновцу, узраста 12 година ± 6 месеци, обухваћених редовном наставом физичког васпитања и базичном припремом у додатној настави. Функционални тестови у овом истраживању узети су из модела функционалних тестова Хеимара и Медведа (1997). Применом каноничке дискриминативне анализе утврђено је да је под утицајем средстава телесних вежби базичне припреме на крају тромесечног извођења тренажног процеса у додатној настави физичког васпитања дошло до статистички значајног повећања нивоа функционалних способности испитаника.

Кључне речи: ученици основних школа, додатна настава физичког васпитања, функционалне способности, каноничка дискриминативна анализа.

UVOD

U trenažnom procesu neophodna je primena naučne metodologije za utvrđivanje strukture antropoloških dimenzija, njihovih relacija i razvojnih karakteristika kao i efikasnih postupaka u primeni metoda rada, organizacionih oblika, adekvatnog intenziteta i obima opterećenja, i izbora motoričkih vežbi. Ovakvim pristupom moguće je sprovesti optimalno programiran i homogenizovan trenažni proces, prilagođen individualnim sposobnostima i osobinama dece i omladine (Višnjić, 2008).

Dodatna nastava fizičkog vaspitanja u ovom istraživanju ima cilj da korišćenjem sredstava telesnih vežbi i specifičnih oblika organizacije, metoda i oblika rada obezbedi pozitivne transformacije antropoloških dimenzija i poveća nivo motoričkih znanja učenika selekcionisanih za sport.

Program dodatnog fizičkog vežbanja obezbeđuje prostor punog angažovanja učenika, sticanje i ovladavanje sportsko-tehničkim znanjima, stimulišući ih da sopstvenim snagama doprinesu razvoju sposobnosti i osobina i izgrađivanju svoje ličnosti.

Cilj istraživanja je da se utvrde rezultati uticaja bazične pripreme na adaptivne procese funkcionalnih sposobnosti, a zatim da se primenom diskriminativne analize utvrdi njihova značajnost između inicijalnog i finalnog merenja, radi dobijanja informacija o značajnosti istraživanih funkcionalnih testova u procesu upravljanja, modelovanja, planiranja, programiranja i kontrole bazične pripreme sa učenicima osnovnih škola selekcionisanih za sport, uzrasta 12 godina.

Istraživanje funkcionalnih sposobnosti (anaerobni i aerobni kapacitet) je posebno značajno, jer ima direktan uticaj na veličinu i karakter ispoljavanja radne sposobnosti pri realizaciji motoričkog vežbanja i neposredno je povezano sa morfološkim karakteristikama i motoričkim sposobnostima (Heimar i Medved, 1997; Beets sar., 2005).

METODE

Uzorak čine 54 ispitanika iz populacije učenika osnovnih škola selekcionisanih za sport u Mladenovcu, uzrasta 12 godina (± 6 meseci), telesne visine od 156 do 175 cm i telesne mase od 47 do 59 kg, obuhvaćenih redovnom i dodatnom nastavom fizičkog vaspitanja sa tri časa nedeljno za realizaciju bazične pripreme.

U istraživanju su primenjena tri testa funkcionalnih sposobnosti: puls u miru (FPUMI), vitalni kapacitet pluća (FVKPL) i frekvencija pulsa posle opterećenja (FPPOP). Testovi za procenu funkcionalnih sposobnosti uzeti su iz istraživanja Heimara i Medveda (1997).

Na osnovu dobijenih rezultata izračunat je t-test za male zavisne uzorke i multivarijantna kanonička diskriminativna analiza za utvrđivanje hijerarhije varijabli funkcionalnih testova koje doprinose razlikovanju inicijalnog i finalnog merenja ispitanika. Podaci su obrađeni na osnovu statističkog programa SPSS 12.0 i Statistika 5.0.

KARAKTERISTIKE REALIZACIJE BAZIČNE PRIPREME ZA RAZVOJ FUNKCIONALNIH SPOSOBNOSTI

Istraživanje adaptivnih procesa funkcionalnih sposobnosti kod selekcionisanih dečaka za sport ostvareno je sa 36 časova u trajanju od tri meseca školske 2011/2012. godine na osnovu plana i programa dodatne nastave fizičkog vaspitanja za razvoj bazične pripreme. Izvršena su dva merenja: pre početka i nakon završetka bazične pripreme (tzv. inicijalno i finalno merenje).

U okviru planiranja bazične pripreme bili su definisani ciljevi i zadaci, vremenski ciklusi (periodizacija) za njihovo postizanje, kao i potrebni tehnički i materijalni uslovi. Programiranje trenažnog procesa bazične pripreme bilo je orijentisano na određivanje sadržaja i metoda rada za razvoj funkcionalnih sposobnosti. Izvršen je izbor motoričkih vežbi, utvrđeno doziranje opterećenja, a raspored trenažnih sadržaja bio je usklađen je sa ciljevima i zadacima programskih sadržaja bazične pripreme.

Za razvoj anaerobnog kapaciteta pretežno su primenjivani sprintevi sa maksimalnom brzinom i intenzitetom 60-80%, u zoni frekvencije srca 150-170 otkucaja u minutu i uz potpuni oporavak između ponavljanja. Posebna pažnja se poklanjala i razvoju aerobnog kapaciteta, s obzirom da on čini osnovu fizičke radne sposobnosti i merilo efikasnosti srčano-sudovnog sistema organizma (Metvejev, 2000; Malacko i Rađo, 2004). Adaptivni procesi organizma za razvoj aerobnog kapaciteta ispitanika ostvareni su intervalnom metodom i pravilno doziranim trenažnim opterećenjem (obim i intenzitet vežbi) sa adekvatnim relaksacionim intervalima i uvažavanjem nivoa treniranosti ispitanika.

Osnovno obeležje u bazičnoj pripremi bilo je i postupno povećanje opterećenja trenažnog rada blizu granice funkcionalnih mogućnosti primereno sposobnostima i osobinama ispitanika u okviru homogenizovanih grupa.

Veći broj istraživača čiji je predmet interesovanja bio razvoj funkcionalnih sposobnosti sportista (Armstrong i McManus, 1994; Malacko, 1982; Blažević, 1997; Ara i sar., 2004) podržava ovakvu koncepciju bazične pripreme za razvoj funkcionalnih sposobnosti selekcionisanih dečaka za sport.

REZULTATI

Dobijeni rezultati istraživanja uticaja sredstava telesnih vežbi bazične pripreme u trenažnom procesu na adaptivne promene funkcionalnih sposobnosti kod ispitanika utvrđeni su T-testom za male zavisne uzorke i kanoničkom diskriminativnom analizom.

Tabela 1. Značajnost razlika između aritmetičkih sredina funkcionalnih sposobnosti

Testovi	Mean(i)	Mean(f)	T-value	p
FPUMI	80.00	75.00	9.88	.000
FPPOP	173.00	165.00	5.92	.000
FVKPL	2800.00	3300.00	7.98	.000

Legenda: aritmetička sredina inicijalno (Mean (i)), aritmetička sredina finalno (Mean (f)), vrednost T-testa (T-value) i nivo značajnosti (p)

U tabeli 1 prikazani su rezultati T-testa funkcionalnih sposobnosti između inicijalnog i finalnog merenja. Analizom dobijenih rezultata može se zaključiti da je na kraju eksperimenta utvrđena statistički značajna razlika u svim testovima funkcionalnih sposobnosti.

Tabela 2. Značajnost izolovane diskriminativne funkcije funkcionalnih sposobnosti

Disc Func.	Eigenvalue	Canonical R	Wilks' Lambda	Chi-Sqr.	df	P-Level
1	3.533	.75	.210	95.16	3	.000

Legenda: kvadrati koeficijenta diskriminacije (Eugenvalue), koeficijenti kanoničke korelacije (Cannonical R), vrednosti Bertletovog testa (Wilks' Lambda), veličina Hi kvadrat testa (Chi-Sqr.), stepeni slobode (df) i nivo značajnosti koeficijenta determinacije (P-Level).

U tabeli 2 prikazana je jedna značajna diskriminativna funkcija visokog intenziteta (Canonical R =75%), koja pokazuje u kojoj je korelaciji skup podataka na osnovu koje je izvršena diskriminativna analiza dobijenih rezultata funkcionalnih sposobnosti ispitanika.

Rezultati diskriminativne jačine varijabli funkcionalnih sposobnosti prikazani testom Wilks' Lambda (.210), ukazuju da su razlike između inicijalnog i finalnog merenja ispitanika statistički značajni ($P = .000$), što potvrđuje i Bertletov Hi kvadrat test koji ima visoku vrednost ($\text{Chi-Sqr} = 95.16$).

Na osnovu izračunatih parametara diskriminativne analize u finalnom u odnosu na inicijalno merenje ispitanika, može se zaključiti da je došlo do statistički značajnih promena funkcionalnih sposobnosti pod uticajem bazične pripreme u dodatnoj nastavi fizičkog vaspitanja.

Tabela 3. Faktorska struktura izolovane diskriminativne funkcije

Varijable	Root 1
FVKPL	0.66
FPPOP	0.51
FPUMI	0.40

U tabeli 3 data je struktura diskriminativne funkcije učešća varijabli funkcionalnih sposobnosti ispitanika. Varijable funkcionalnih sposobnosti čine centriodi koji predstavljaju aritmetičke sredine rezultata inicijalnog i finalnog merenja. Prikazani rezultati ukazuju da najveći doprinos diskriminativnoj funkciji ima vitalni kapacitet pluća (FVKPL 0.66), nešto manje frekvencija pulsa posle opterećenja FPPOP (0.51), a najmanje frekvencija pulsa u miru (FPUMI 0.40).

Tabela 4. Centroidi merenja

Merenje	Root 1
Inicijalno	-3.987
Finalno	3.987

Rezultati u tabeli 4 predstavljaju diskriminativnu funkciju centroida na osnovu svih testova funkcionalnih sposobnosti koja iznosi -3.967 i 3.967. Značajnost prikazanih centroida koji su testirani kroz značajnost diskriminativne funkcije, ukazuje da je njihova udaljenost (diskriminacija) značajna.

Tabela 5. Klasifikaciona matrica

MERENJE	Inicijalno	Finalno	Ukupno
Inicijalno	24	1	25
Finalno	2	23	25
Inicijalno	84%	16%	100%
Finalno	8%	92%	100%

Razdvajanje grupa koje je prikazano u tabeli 5 kao Percentili, ukazuju da se izvršeno razdvajanje (diskriminacija) rezultata merenja pojašnjava sa preciznošću od 88% (srednja vrednost procenta samih grupa) od koeficijenta kanoničke korelacije (Canonical R) koji iznosi 75%.

DISKUSIJA

Rezultati kanoničke diskriminativne analize pokazuju (tabele 1-5) da je na kraju eksperimenta, u odnosu na inicijalno stanje, pod uticajem primene modela bazične pripreme u dodatnoj nastavi fizičkog vaspitanja došlo do statistički značajnih promena funkcionalnih sposobnosti kod selekcionisanih dečaka za sport.

U objavljenim radovima nekih istraživača (Heimar i Medved, 1997; Gajić i sar., 1985; Malacko, 2002; Harasin, 2003) potvrđeno je da je povećanje nivoa funkcionalnih sposobnosti najprimerenije ukoliko opterećenje u aerobnom vežbanju odgovara biološkim i psihičkim obeležjima ispitanika. Prema njima, to je postupno povećanje opterećenja trenažnog rada blizu granice motoričko-funkcionalnih mogućnosti, da bi se omogućili superkompenzacioni procesi kod svakog vežbača, kao jedna od osnovnih funkcionalnih reakcija organizma na kojoj se zasnivaju adaptacioni procesi organizma, efekti i razvoj sposobnosti i osobina.

Rezultati istraživanja nekih autora (Armstrong i Sar., 1994; Beets i Sar., 2005; Milanović, 2007) potvrdili su na uzorku mladih ispitanika uključenih u aerobno vežbanje, da je postupno povećanje progresivnog opterećenja u trenažnom procesu za razvoj funkcionalnih sposobnosti posebno značajno da bi se izgradile osnove na kojima će se svestrano razviti kompleksne motoričke sposobnosti koje će omogućiti da se kasnije ostvari i lakši prelaz na fazu sticanja stabilnog motoričkog stereotipa ekscitacije funkcionalnih sposobnosti.

Sličan pristup za razvoj funkcionalnih sposobnosti sa postupnim povećanjem progresivnog opterećenja bio je ostvaren sa ispitanicama u ovom istraživanju na časovima bazične pripreme u dodatnoj nastavi za razvoj funkcionalnih sposobnosti.

ZAKLJUČAK

U toku tromesečne realizacije bazične pripreme u dodatnoj nastavi fizičkog vaspitanja praćeni su uticaji programskih sadržaja na razvoj funkcionalnih sposobnosti selekcionisanih učenika za sport u Mladenovcu, uzrasta 12 godina. Kanoničkom diskriminativnom analizom je utvrđeno da je pod uticajem bazične pripreme, u finalnom u odnosu na inicijalno merenje, došlo do statistički značajnog povećanja nivoa u svim ispitivanim varijablama funkcionalnih sposobnosti. Može se pretpostaviti da su ove pozitivne promene nastale kao rezultati pravilnog metodičkog oblikovanja dodatne nastave fizičkog vaspitanja u procesu planiranja i programiranja, doziranja, distribucije i

kontrole primenjenih opterećenja, kao i povećanja intenzifikacije trenažnog rada bazične pripreme u skladu sa individualnim sposobnostima ispitanika. Takvim radom se u procesu realizacije dodatne nastave fizičkog vaspitanja sa ispitanicima doprinelo optimalnom režimu rada pojedinih organskih sistema i organizma u celini, što je omogućilo racionalan i efikasan proces njihove adaptacije na primenjena opterećenja.

LITERATURA

1. Ara, I., Vicente-Rodriguez, G., Jimenez-Ramirez, J., Dorado, C., Serrano-Sanchez, J.A. & Calbet, J.A. (2004). Regular participation in sports is associated with enhanced physical fitness and lower fat mass in prepubertal boys. (Redovno učestvovanje u sportskim aktivnostima je u vezi sa uvećanjem fizičke kondicije i smanjenjem masnih naslaga kod dečaka u predadolescentskom dobu). *Int J Obes Relat Metab Disord.*, 28, 1585–1593.
2. Armstrong, N. & McManus, A. (1994). Children's fitness and physical activity – a challenge for physical education. (Fitnes i fizička aktivnost dece – izazov za fizičko vaspitanje). *British Journal of Physical Education*, 2, 20-26.
3. Beets, W.M. & Pitetti, H.K. (2005). Contribution of physical education and sport to health related fitness in high school students. (Doprinos fizičkog vaspitanja i sporta funkcionalnim sposobnostima dece srednjoškolskog uzrasta). *Journal of School Health*, 75, 25-30.
4. Blažević, S. (1997). Utjecaj različito programiranoga kineziološkog tretmana na promjene u pokazateljima motoričkih sposobnosti, Međunarodna znanstvena konferencija »Kineziologija – Sadašnjost budućnost«, Zbornik radova (str. 27-31). Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu.
5. Bompa T. (2006). Teorija i metodologija treninga. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.
6. Brown, L., Ferrigno, V. & Santana C. (2000). Training for speed, agility and quickness. (Trening brzine, agilnosti i eksplozivnosti). Champaign IL: Human Kinetics.
7. Duraković, M. (2008). Kinatropologija, Biološki aspekti tjelesnog vježbanja. Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
8. Gajić M. i sar. (1985). Osnovi motorike čovjeka. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture.
9. Harasin, D. (2003). Metodički postupci poticanja mišićne hipertrofije u kondicijskom treningu sportaša. U D. Milanović & I. Jukić (ur.), *Kondicijska priprema sportaša*, Zbornik radova međunarodnog znanstveno-stručnog skupa, Zagreb, 21.-22.02.2003. (str. 204-209). Zagreb: Kineziološki športski savez.
10. Heimar, S. & Medved, R. (1997). Funkcionalna dijagnostika treniranosti sportaša. Međunarodno savetovanje, Zbornika radova (str. 23-44). Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu, Sveučilišta u Zagrebu.
11. Heimar, S. i Medved, R. (1997). Funkcionalna dijagnostika treniranosti sportaša. Međunarodno savetovanje, Zbornika radova (str. 23-44). Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu, Sveučilišta u Zagrebu.
12. Kurelić, N., Momirović, K., Stojanović, M., Radojević, Ž. & Viskić-Štalec, N. (1975). Struktura i razvoj morfoloških i motoričkih dimenzija omladine. Beograd: Institut za naučna istraživanja. Fakultet za fizičku kulturu.
13. Malacko, J. i Rađo, I. (2004). Tehnologija sporta i sportskog treninga. Sarajevo: Fakultet za sport i tjelesni odgoj Univerziteta u Sarajevu.
14. Malacko, J. (1982). Osnove sportskog treninga – kibernetički pristup. Beograd: IGRO „Sportska knjiga“.
15. Malacko, J. (2002). Osnove sportskog treninga – kibernetički pristup. Beograd: IGRO „Sportska knjiga“.
16. Metvejev, L.P. (2000). Osnovni suvremenog sistema sportivnoj trenirovki. Moskva: FIS.
17. Milanović, L. (2007). Metodika treninga brzinsko-eksplozivnih svojstava kod djece i mladih, Kondiciona priprema sportaša. Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
18. Pržulj, D. (2007). Kondiciona priprema sportista, Udžbenik. Istočno Sarajevo: Fakultet fizičke kulture.
19. Višnjić, D. (2008). Nastava fizičkog vaspitanja. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

CANONICAL RELATIONS BETWEEN MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS AND FUNCTIONAL ABILITIES WITH RESULTS OF EXPLOSIVE POWER IN SELECTED BOYS FOR SPORTS

Snezana Ružić, Dr. Sladjan Karaleic, Sandra Milanovic, M.Sc., Dr. Vesko Milenkovic, Dr. Zoran Savic
College of Vocational Studies, Subotica Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers, Faculty of Sport and Physical Education in Leposavic, Faculty of Education in Jagodina

Abstract: In a sample of 86 boys selected for sport, aged 12 ± 6 months, we applied a system of 16 variables, 10 of which are morphological predictor variables, three predictors of functional ability and three criterion variables of explosive strength. The aim of the research is to determine statistically significant relations (multivariate) between the predictor variables of morphological characteristics and functional abilities with the results of criterion variables of explosive strength in boys selected for sport. With this approach, the results of research will contribute to the formation of rational procedures for optimal athletic orientation and selection, as well as the planning and programming of educational content and the simulator. Data were analyzed using canonical correlation analysis. Research has shown that the chosen boys in sports perform better in explosive force, because they have exactly the morphological and functional abilities which were investigated by means of the applied systems and the anthropometric measures and tests of functional ability.

Keywords: The chosen boys for sport, canonical relations, morphological, functional ability, explosive power.

КАНОНИЧКЕ РЕЛАЦИЈЕ МОРФОЛОШКИХ КАРАКТЕРИСТИКА И ФУНКЦИОНАЛНИХ СПОСОБНОСТИ СА РЕЗУЛТАТИМА ЕКСПЛОЗИВНЕ СНАГЕ СЕЛЕКЦИОНИСАНИХ ДЕЧАКА ЗА СПОРТ

Снежана Ружић, др Слађан Каралеић, мр Сандра Милановић, др Веско Миленковић, др Зоран Савић
Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица, Факултет за спорт и физичко васпитање у Лепосавићу, Педагошки факултет у Јагодини, Факултет за спорт и физичко васпитање у Лепосавићу, Факултет за спорт и физичко васпитање у Лепосавићу

Резиме: На узорку 86 селекционисаних дечака за спорт, узраста 12 година $\pm$ 6 месеци, био је примењен систем од 16 варијабли, од тога 10 предикторских морфолошких варијабли, 3 предикторске варијабле функционалних способности и 3 критеријске варијабле експлозивне снаге. Циљ истраживања је утврђивање статистички значајних релација (мултиваријантно) између предикторских варијабли морфолошких карактеристика и функционалних способности са резултатима критеријумских варијабли експлозивне снаге код дечака селекционисаних за спорт. Оваквим приступом добијени резултати истраживања треба да допринесу формирања рационалних процедура за оптималну спортску оријентацију и селекцију, као и планирање и програмирање едукативних и тренажних садржаја. Подаци су обрађени применом каноничке корелационе анализе. Истраживање је показало да селекционисани дечаци за спорт постижу боље резултате у експлозивној снази, јер поседују управо оне морфолошке карактеристике и функционисање способности које су биле испитиване путем примењених система антропометријских мера и тестова функционалних способности.

Кључне речи: селекционисани дечаци за спорт, каноничке релације, морфолошке карактеристике, функционалне способности, експлозивна снага.

UVOD

U trenažnoj praksi prisutna su sve više istraživanja antropoloških obeležja mladih sportista radi primene metoda i oblika rada koji najviše doprinose povećanju efikasnosti trenažnog procesa.

Praćenje realizacije programa rada i procenjivanje ostvarenih rezultata važni su za unapređivanje trenažne prakse i podsticanje nastavnika za odgovorniji i kreativniji odnos prema radu. Time se obezbeđuju pouzdani podaci za preduzimanje eventualnih korektivnih intervencija u praktičnoj realizaciji programskih sadržaja (Hadžikadunić i sar., 1988; Antekolović i Hofman, 2004; Pržulj, 2007; Bomp, 2006;).

U okviru ovih pitanja posebno su značajna istraživanja relacija morfoloških karakteristika i funkcionalnih sposobnosti na rezultate eksplozivne snage.

Ovakva istraživanja bila su predmet većeg broja autora na uzorku mladih sportista učenika srednjih škola. Istraživanja su pokazala da postoji statistički značajana povezanost antropoloških dimenzija sa rezultatima eksplozivne snage (Antekolović i Hraski, 1999; Hošek, 1980; Milanović i saradnici, 2007; Stanojević, 2010).

Malo je bilo ovakvih istraživanja na populaciji učenika osnovnih škola, uzrasta 12 godina, selekcionisanih za sport. Mali broj ispitanika i često neadekvatna primena metode obrade podataka nisu pružile mogućnost da rezultati istraživanja imaju aplikativnu vrednost u trenažnom procesu.

Problem u ovom istraživanju sastoji se u iznalaženju statistički značajnih relacija između pojedinačnih latentnih dimenzija odgovarajućih morfoloških karakteristika i testova funkcionalnih sposobnosti sa rezultima eksplozivne snage. Identifikacija ovakvih relacija značajna je u pojedinim sportskim aktivnostima, da bi se, sa jedne strane, kod učenika ovog uzrasta mogla proveriti i zadržati željena antropološka harmoničnost, a sa druge strane, da se realizuje odgovarajuća nastavna tehnologija i aktualizacija programskih sadržaja.

Cilj istraživanja je utvrđivanje statistički značajnih relacija između sistema antropometrijskih mera longitudinalne dimenzionalnosti tela, transferzalne dimenzionalnosti skeleta, cirkularne dimenzionalnosti i mase tela i testova funkcionalnih sposobnosti sa jedne strane, i rezultatske efikasnosti varijabli eksplozivne snage, sa druge strane, kod selekcionisanih sportista učenika osnovnih škola, da bi se proverila usklađenost njihovog razvoja i po mogućnosti odredile valjane i svrsishodne projekcije njihovog daljeg željenog sportskog razvoja.

METODE

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 86 ispitanika, selekcionisanih učenika osnovnih škola za sport u Nišu, uzrasta 12 godina $\pm$ 6 meseci, obuhvaćenih redovnom nastavom fizičkog vaspitanja i dodatnim trenažnim radom sa 3 časa nedeljno u okviru školske sekcije za fizičku kulturu.

Primenjeno je deset antropometrijskih mera morfoloških dimenzija: 1. longitudinalna dimenzionalnost skeleta: visina tela (AVIST), dužina ruke (ADURK) i dužina noge (ADUNG); 2. transferzalna dimenzionalnost: širina ramena (AŠRAM), širina karlice (AŠKAR) i širina kukova (AŠKUK); 3. cirkularna dimenzionalnost tela: obim nadlaktice (AONDL), obim grudnog koša (AOGRK), obim natkolenice (AONTK) i masa tela AMAST). Predloženi model uzorka antropometrijskih mera za procenu morfoloških karakteristika korišćen je na osnovu preporuka Internacionalnog biološkog programa (Lohman, Roche i Martorell, 1988). Funkcionalne sposobnosti činili su testovi: frekvencija pulsa posle opterećenja (FPPOP), Margarija test (FMARG) i vitalni kapacitet pluća (FVKP). Varijable funkcionalnih sposobnosti uzeti su iz istraživanja Jankovića, 1998. Eksplozivna snaga procenjena je sa tri testa: troskok iz mesta (MTRS), skok udalj iz mesta (MSDM) i skok uvis iz mesta (MSVIS). Primenjeni skup varijabli eksplozivne snage uzet je iz istraživanja (Kurelić i sar., 1975).

Povezanost između morfoloških karakteristika i funkcionalnih sposobnosti sa rezultatima eksplozivne snage utvrđena je kanoničkom korelacionom analizom. Matematičko–statistička obrada podataka sprovedena je na statističkom paketu „SPSS 17.0 - Statistical Package of Social Sciences - For Windows.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Tabela 1. Kanonička korelaciona analiza morfoloških karakteristika sa rezultatima eksplozivne snage

Lambda	Can.R	Can.R ²	Chi-sqr.	df	P- Level
0.162	.74	.54	85.44	78	.000

Legenda: koeficijent kanoničke korelacije (Can.R), koeficijent determinacije (Can.R²), Hi-kvadrat test (Chi-sqr.), stepen slobode (df.), značajnost (P- Level)

Rezultati kanoničke korelacione analize pokazuju da je u relacijama između prediktorskog sistema kojeg čine dimenzije morfoloških karakteristika, i kriterijuma eksplozivne snaga (tabela 1) utvrđena jedna značajna kanonička relacija koju definiše kanonički faktor (Can.R) sa statistički značajnim koeficijentom korelacije (.74), a to potvrđuje i procenat zajedničke varijanse koeficijenta determinacije (Can. R²) sa 54% za oba skupa mera i varijabli, te je time kanonički faktor statistički značajan na nivou P= .000. Značajnost kanoničkog faktora potvrđuju i rezultati testiranja preko Bartletovog Hi-kvadrat testa (Chi-sqr.85.44), koji ima visoku vrednost, da su koeficijenti kanoničkog faktora statistički značajni (P= .000).

S obzirom na veličinu koeficijenta kanoničke korelacije i zajedničke varijanse koeficijenta determinacije, može se izvesti zaključak da će se eksplozivna snaga ispitanika manifestovati u velikoj meri u zavisnosti od njihovih morfoloških karakteristika.

Tabela 2. Kanonički faktori antropometrijskih mera

Antropometrijske mere	Root 1
AVIST	.47
ADURK	.45
ADUNG	.41
AŠRAM	.45
AŠKAR	.48
AŠKUK	.47
AONDL	.74
AOGRK	.71
AONTK	.70
AMAST	.51

U tabeli 2 antropometrijske mere cirkularne dimenzionalnosti i mase tela (obim nadlaktice opružene ruke AONDL .74, obim grudnog koša AOGR .71, obim natkolenice AONTK .70, masa tela AMAST .51) imaju najviše projekcije na kanonički faktor, te prema tome i najviše uslovljavaju rezultate u svim testovima eksplozivne snage.

Tabela 3. *Kanonički faktori varijabli eksplozivne snage*

Variable	Root 1
MTRS	.69
MSDM	.53
MSVIS	.54

U tabeli 3 dobijeni rezultati ukazuju na visoke projekcije testova eksplozivne snage na kanonički faktor. Izrazito visoka projekcija je kod testa troskok iz mesta (MTRS .69), nešto manja kod skoka uvis iz mesta (MSVIS .54) i skoka udalj iz mesta (MSDM .53).

Tabela 4. *Kroskorelaciona analiza antropometrijskih mera morfoloških karakteristika i eksplozivne snage*

Antropom. mere	MTRS	MSDM	MSVIS
AVIST	.42	.42	.14
ADURK	.43	.31	.32
ADUNG	.33	.35	.14
AŠRAM	.34	.31	.35
AŠKAR	-.50	-.55	.32
AŠKUK	-.51	.34	.32
AONDL	.72	-.65	.69
AOTRB	.74	-.61	.66
AONKT	.71	-.64	.55
AMAST	.72	-.60	.64

Iz matrice kroskorelacija antropometrijskih mera morfoloških karakteristika i uspešnosti u testovima eksplozivne snage (tabela 4) kod ispitanika, može se uočiti visok nivo koeficijenata korelacije. Najveću korelaciju ima troskok iz mesta (MTRS) sa merama cirkularne dimenzionalnosti i mase tela: obim nadkolenice (AONK .72), obim trbuha (AOTR.74), obim nadlaktice (AONL.71) i masa tela (AMAS.72).

Tabela 5. *Kanonička korelaciona analiza funkcionalnih sposobnosti sa rezultatima eksplozivne snage*

Lambda	Can.R	Can.R ²	Chi-sqr.	df	P-Level
0.157	.69	.47	78.77	78	.000

Legenda: koeficijent kanoničke korelacije (Can.R), koeficijent determinacije (Can.R²), Hi-kvadrat test (Chi-sqr.), stepen slobode (df.), značajnost (P- Level)

Rezultati kanoničke korelacione analize pokazuju da je u relacijama između prediktorskog sistema funkcionalnih sposobnosti i kriterijuma eksplozivne snaga (tabela 5) utvrđena jedna značajna kanonička relacija koju definiše kanonički faktor (Can.R) sa statistički značajnim koeficijentom korelacije (.69), a to potvrđuje i procenat zajedničke varijanse koeficijenta determinacije Can. R² sa 47% za oba skupa varijabli. Značajnost kanoničkog faktora potvrđuju i rezultati testiranja preko Bartletovog Hi-kvadrat testa (Chi-sqr.78.77) da su koeficijenti kanoničkog faktora statistički značajni (P= .000).

S obzirom na veličinu koeficijenta kanoničke korelacije i zajedničke varijanse koeficijenta determinacije, može se izvesti zaključak da će se eksplozivna snaga ispitanika manifestovati u velikoj meri u zavisnosti od njihovih funkcionalnih sposobnosti.

Tabela 6. *Kanonički faktori funkcionalnih sposobnosti*

Variable	Root 1
FPPO	-0.44
FMARG	-0.55
FVKPL	0.42

Uvidom u strukturu kanoničkih faktora (tabela 6), može se konstatovati da veći broj faktora utiče značajno na efikasno izvođenje eksplozivne snage, stim što je njihov uticaj različit. Najveći uticaj ima Margarija test (FMARG -.55), nešto manje frekvencija pulsa posle opterećenja FPPO (-0.44) i vitalni kapacitet pluća FVKPL (0.42).

Tabela 7. Kanonički faktori varijabli eksplozivne snage

Varijable	Root 1
MTRS	0.65
MSDM	0.28
MSVIS	0.76

Kanonički faktori (tabela 7) ukazuju da je uspešnosti eksplozivne snage najbolje definisan testom skok uvis iz mesta (MSVIS .76), nešto manje troskokom iz mesta (MTRS 0.65), a najmanje skokom udalj iz mesta (MSDM 0.28).

Tabela 8. Kroskorelaciona analiza funkcionalnih testova i eksplozivne snage

Varijable	MTRS	MSDM	MSVIS
FPPO	-0.28	-0.25	0.28
FMARG	0.52	0.54	0.55
FVKPL	0.35	0.47	0.34

Iz matrice kroskorelacija funkcionalnih varijabli i varijabli uspešnosti u eksplozivnoj snazi (tabela 8), kod ispitanika, može se uočiti različiti nivo koeficijenata korelacije. Uspehu u eksplozivnoj snazi značajno doprinose funkcionalni testovi Margarija test (FMARG/MTRS .52; FMARG/MSDM .54; FMARG/MSVIS .55).

Diskusija i zaključak

Može se zapaziti (tabela 2) da se neke povećane vrednosti u antropometrijskim merama cirkularne dimenzionalnosti i mase tela sa pozitivnim predznakom nedovoljno odražavaju na motoričke varijable eksplozivne snage (tabela 3). Verovatno se u ovom konkretnom slučaju radi o varijablama eksplozivne snage koje su više genetski uslovljene i ne predstavljaju ishodište redovnog vežbanja, što ukazuje da u ovom uzrastu još uvek nije došlo do željene usklađenosti u pojedinim segmentima antropoloških karakteristika.

Istraživanje je opravdalo očekivanja, jer se na osnovu dobijenih rezultata mogu potvrditi generalne pretpostavke da kod dečaka selekcionisanih za sport uzrasta 12 godina postoje statistički značajne relacije između morfoloških karakteristika i funkcionalnih sposobnosti, sa jedne strane, i eksplozivne snage, sa druge strane.

Može se zaključiti da dečaci postižu bolje rezultate u eksplozivnoj snazi donjih ekstremiteta, ukoliko poseduju povećane vrednosti u varijablama cirkularne dimenzionalnosti i mase tela.

Relacije funkcionalnih sposobnosti sa eksplozivnom snagom dade su korisne podatke za planiranje i praćenje efekata treninga, a mogu poslužiti i u ranoj selekciji sportista. Dobra aerobna i anaerobna sposobnost nesumnjivo utiče i na izvođenje eksplozivnih motoričkih manifestacija kako u smislu kvantiteta tako i kvaliteta.

Neki istraživači ukazuju (Hošek, 1980; Željaskov, 2004; Bompa, 2006) da, posebno kod dečaka u ovom uzrastu, dobar aerobni i anaerobni kapacitet organizma predstavlja jedan od najvažnijih preduslova za postizanje visokih sportskih rezultata u kasnijim periodama sportskog usavršavanja.

LITERATURA

1. Antekolović, Lj., Hraski Ž. (1999): Povezanost brzinskih karakteristika zaleta i kinematike odraza skoka udalj, *Trener i savremena dijagnostika*, Zagreb: Zbornik radova,
2. Antekolović, Lj., Žufar, G. i Hofman, E. (2004): Metodika razvoja eksplozivne snage tipa skočnosti, *Međunarodni naučno-stručni skup, Kondiciona priprema sportista*, Zbornik radova, FFK, Zagreb: Fakultet fizičke kulture.
3. Bala, G. (1981). *Struktura i razvoj morfoloških dimenzija djece SAP Vojvodine*. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture Univerziteta u Novom Sadu (OOUR Institut fizičke kulture).
4. Bompá, T. (2006): *Teorija i metodologija treninga*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.
5. Hadžikadunić, M., Krsmanović, R. i Kazazović, B. (1988). Faktorska struktura morfoloških karakteristika učenika VII razreda osnovnih škola u Sarajevu, *8. Ljetna škola pedagoga fizičke kulture Jugoslavije*, Zbornik radova (45-47). Šibenik: Savez pedagoga fizičke kulture Jugoslavije.
6. Hošek, A. (1980). Relacije vitalnog kapaciteta pluća i antropometrijskih dimenzija u mladim odraslim muškaraca, *Kineziologija*, 13, (1), 98-106.
7. Janković, I. (1998). Izbor testova funkcionalnih sposobnosti. Beograd: *Fizička kultura* 4-5.
8. Kurelić, N., K. Momirović, M. Stojanović, J. Šturm, Đ. Radojević i N. Viskić-Štalec (1975). *Struktura i razvoj morfoloških i motoričkih dimenzija omladine, Institut za naučna istraživanja*. Beograd: Fakulteta za fizičko vaspitanje.
9. Lohman, T.G., Roche, A.F., i Martorell, R. (1988). Antropometric standardization reference manual. Chicago: *Human Kinetics Books*.
10. Milanović i saradnici (2007): *Teorija treninga, Priručnik za studente sveučilišnog studija*. Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
11. Najšteter, Đ. (1991). *Teorija i metodika sportskog treninga*, Metode i organizacioni oblici rada (39-48). Sarajevo: Fakultet za fizičku kulturu
12. Pržulj, D. (2007). *Kondiciona priprema sportista*, Udžbenik. Pale: Fakultet fizičke kulture.
13. Pržulj, D. i Cicović, B. (2012). *Dijagnostika antropoloških obilježja i treniranosti sportista*. Istočno Sarajevo: Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta.
14. Stanojević, i. (2010). *Relacije nekih segmenata antropološkog prostora sa rezultatima bacačkih i skakačkih disciplina kod sportista*. Doktorska disertacija. Istočno Sarajevo. Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta.
15. Veličković, V. (2009). *Relacije morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti sa brzinom trčanja kratkih staza kod učenika srednjih škola*, Magistarski rad. Istočno Sarajevo: Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta.
16. Željaskov C. (2004). *Osnove fizičke pripreme vrhunskih sportaša*, Kondicijska priprema sportaša. Zagreb: Zagrebački velesajam.

DIFFERENCES IN DYNAMIC STRENGTH AND STATIC FORCE BETWEEN ATHLETES AGED 15-16 YEARS IN PROGRAMMED TRAINING PRACTICE

Sakib Kurtovic, Natalija Kurtovic, Zlata Zubac, Vahid Dedic, Ahmet Banjic

Nezavisni istraživač, Bihać, Bosna i Hercegovina, Pedagoški Fakultet Univerziteta u Bihaću, Bosna i Hercegovina, Nezavisni istraživač, Mostar, Bosna i Hercegovina, Druga Osnovna škola, Živinice, Bosna i Hercegovina, JU Srednjoškolski Centar Doboj Istok, Bosna i Hercegovina

Abstract: The main goal of this research is to determine the contribution of the exercise equipment and free weights to develop the dynamic power and static power of athletes aged 15-16 years. In a sample of 162 subjects (divided into two subgroups - control and experimental group) was applied 20 tests for the assessment of dynamic power and static power.

Analysis of multivariate and univariate analyzes of variance, showed that among the four groups of athletes (control and experimental groups), there were statistically significant differences in favor of the experimental group of subjects. The obtained results confirm the quality of the applied experimental program of work in the training process and the importance of the selection of appropriate operators, as well as the volume and intensity of work.

Keywords: training, dynamic power, static force, athletes, program transformational.

RAZLIKE U DINAMIČKOJ SNAZI I STATIČKOJ SILI IZMEĐU SPORTISTA UZRASTA 15-16 GODINA POD UTICAJEM PROGRAMIRANOG VJEŽBANJA

Sakib Kurtović, Natalija Kurtović, Zlata Zubac, Vahid Dedić, Ahmet Banjić

Nezavisni istraživač, Bihać, Bosna i Hercegovina, Pedagoški Fakultet Univerziteta u Bihaću, Bosna i Hercegovina, Nezavisni istraživač, Mostar, Bosna i Hercegovina, Druga Osnovna škola, Živinice, Bosna i Hercegovina, JU Srednjoškolski Centar Doboj Istok, Bosna i Hercegovina

Rezime: Osnovni cilj ovog istraživanja je utvrđivanje doprinosa rada na trenažerima i slobodnim tegovima na razvoj dinamičke snage i statičke sile sportista uzrasta 15-16 godina. Na uzorku od 162 ispitanika (podijeljenih u dva subuzorka-kontrolna i eksperimentalna grupa), primjenjeno je 20 testova za procjenu dinamičke snage i statičke sile.

Analizom rezultata multivarijantne i univarijantne analize varijanse jasno je da među ispitivanim grupama sportista (kontrolna i eksperimentalna grupa), postoje statistički značajne razlike u korist eksperimentalne grupe ispitanika. Dobijeni rezultati predstavljaju potvrdu kvaliteta primijenjenog eksperimentalnog programa rada u trenažnom procesu, to jest potvrdu odabira adekvatnih operatora, kao i obima i intenziteta rada.

Ključne riječi: trening, dinamička snaga, statička sila, sportisti, transformacioni proces.

1. UVOD

Pojam snage kao biomotoričke kategorije je složeniji nego što se obično u praksi upotrebljava. U antropološkom prostoru snaga se pojavljuje kao jedan oblik mišićnog naprezanja, čija je posljedica savladavanje neke spoljašnje ili unutrašnje sile. Mišićno naprezanje može da bude efikasno na više načina. Kada postoji mišićno naprezanje koje je u ravnoteži sa obrtnim momentom neke uspostavljene sile, a čija je posljedica mirovanje u ravnotežnom položaju, ono nemože da se definiše kao snaga, jer ne postoji komponenta pređenog puta. Takav slučaj se pojavljuje prilikom raznih izdržaja a tako naprezanje se zove izometrijsko naprezanje.

Za razliku od izometrijskog naprezanja, postoje i mišićna naprezanja gdje se napadne tačke dejstvjućih sila pomjeraju. U takvim slučajevima suprotstavljene su mišićne sile i spoljašnje sile. Ako se pomjeranje vrši u smjeru dejstva mišićnih sila, tako mišićno naprezanje se zove dinamički rad sa pozitivnim efektom (koncentrična kontrakcija) ili miometrijski režim rada. U koliko se pomjeranje vrši u smjeru dejstva spoljašnjih sila, takvo mišićno naprezanje se zove dinamički rad sa negativnim efektom (ekscentrična kontrakcija) ili pliometrijski režim rada. Snaga kao mehanička kategorija se definiše kao sila, koja je djelovala na određenom putu za određeno vrijeme. I u slučaju miometrijskog i pliometrijskog djelovanja prisutna je komponenta „pređeni put“, pa se samo takav oblik mišićnog naprezanja može definisati kao dinamička snaga.

Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje razlika u dinamičkoj snazi i statičkoj sili između sportista uzrasta 15-16 godina pod uticajem programiranog vježbanja.

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

2.1 Uzorak ispitanika

Populacija iz koje je uzet uzorak ispitanika definisan je kao populacija sportista uzrasta 15 i 16 godina $\pm$ 6 mjeseci (karate, rukomet, nogomet). Ovim istraživanjem je obuhvaćen uzorak od 162 ispitanika koji je podjeljen u dva subuzorka, eksperimentalnu grupu – E1 (85 ispitanika) i kontrolnu grupu – K1 (77 ispitanika). Eksperimentalna grupa je trenirala po posebnom programu treninga (slobodni tegovi i trenažeri).

2.2 Uzorak varijabli

Testiranje je vršeno prema uputstvima Mikić i sar. (1999) i Šošić i Rado (1998).

2.2.1 Varijable dinamičke snage

2.2.1.1 Varijable eksplozivne snage

- Skok u dalj iz mjesta - MFESDM
- Skok u vis iz mjesta - MFESVM
- Troskok iz mjesta - MFETRO
- Bacanje medicinke iz ležanja - MFEBML
- Bacanje medicinke uvinućem - MFEBMG
- Bacanje loptice - MFEBLO
- Sprint iz visokog starta 20m - MFE20V
- Skok u vis iz zaleta sunožnim odrazom - MFESZV

2.2.1.2 Varijable repetitivne snage

- Ležanje sjed - MRADTS
- Zakloni trupom u ležanju - MRAZTL
- Sklekovi - MRASKL
- Zgibovi - MRAZGB
- Polučučanj - MRAEST
- Benč press - MRABPT

2.2.2 Varijable statičke sile

- Izdržaj u zgibu - MSAVIS
- Izdržaj u skleku na razboju - MSASKL
- Prednos na ripstolu - MSAPRE
- Izdržaj s teretom u fleksiji - MSAIFL
- Izdražaj sa teretom u polučučnju - MSAIZP
- Horizontalni izdražaj u ležanju na trbuhu - MSAHIT

2.3 Metode obrade podataka

Metodom **multivarijantne i univarijantne analize varijanse** (MANOVA/ANOVA) utvrđena je statistička značajnost razlika među grupama ispitanika, po zadatim odlikama, kao i utvrđivanje značajnosti doprinosa primjenjenih varijabli za provedena razvrstavanja (multivarijantni i univarijantni T-test).

3. REZULTATI I DISKUSIJA

3.1 Multivarijantna i univarijantna značajnost razlika između ispitanika kontrolne i eksperimentalne grupe u varijablama dinamičke snage i statičke sile na inicijalnom mjerenju

Analizom rezultata multivarijantne i univarijantne analize varijanse na inicijalnom mjerenju (tabela 1) jasno se vidi da među ispitivanim grupama postoji statistički značajna razlika ($p = 0,00$).

U pogledu utvrđivanja statističke značajnosti razlika između kontrolne i eksperimentalne grupe na inicijalnom mjerenju u varijablama za procjenu dinamičke snage i statičke sile možemo zaključiti da većina primjenjenih varijabli doprinosi razlici među grupama na inicijalnom mjerenju osim varijabli MFESVM-skok u vis s mjesta, MFEBML – bacanje medicinke iz ležanja, MFEBMG-bacanje medicinke uvinućem, MFEBLO – bacanje loptice i MSASKL – izdržaj u skleku na razboju, MRADTS-ležanje sjed, MRASKL-sklekovi, MRAZGB-zgibovi, MSAIZP – izdražaj sa teretom u polučučnju (tabela 2).

Tabela 1. Multivarijantna i univarijantna analiza varijance između ispitanika kontrolne i eksperimentalne grupe u varijablama dinamičke snage i statičke sile na inicijalnom mjerenju

Wilks' Lambda	Rao's R	df1	df2	p	Pillai-Bartlett Trace	V (20,141)
0,41	10,35	20,00	141,00	0,00	0,59	10,35

Tabela 2.

Varijable	X1 KONTROLNA GRUPA	X2 EKSPERIMENTALNA GRUPA	F (df 1,160)	P
MFESDM	181,90	201,89	35,08	0,00
MFESVM	36,09	38,80	3,60	0,11
MFETRO	585,97	628,68	16,71	0,00
MFEBML	674,81	654,18	2,71	0,10
MFEBMG	628,83	612,33	2,29	0,13
MFEBLO	35,43	35,53	0,02	0,88
MFE20V	4,69	3,91	112,00	0,00
MFESZV	37,96	46,68	55,76	0,00
MRADTS	35,77	38,80	2,33	0,09
MRAZTL	37,87	54,40	39,99	0,00
MRASKL	12,68	15,91	2,13	0,10
MRAZGB	3,96	5,26	2,24	0,08
MRAEST	29,70	39,81	23,59	0,00
MRABPT	11,94	20,71	51,96	0,00
MSAVIS	27,13	34,93	18,08	0,00
MSASKL	10,09	17,75	2,09	0,08
MSAPRE	8,04	14,86	81,63	0,00
MSAIFL	45,31	57,62	9,28	0,00
MSAIZP	86,32	95,00	1,98	0,16
MSAHIT	49,82	57,81	31,90	0,00

3.2 Multivarijantna i univarijantna značajnost razlika između ispitanika kontrolne i eksperimentalne grupe u u varijablama dinamičke snage i statičke sile na finalnom mjerenju

Analizom rezultata multivarijantne i univarijantne analize varijanse na finalnom mjerenju (tabela 3) jasno se vidi da među ispitivanim grupama postoji statistički značajna razlika ($p = 0,00$).

U pogledu utvrđivanja statističke značajnosti razlika između kontrolne i eksperimentalne grupe na finalnom mjerenju u varijablama za procjenu dinamičke snage i statičke sile možemo zaključiti da sve primjenjene varijable dinamičke snage i statičke sile doprinose razlici među grupama na finalnom mjerenju (tabela 4).

S obzirom na prikazane rezultate u tabelama 3 i 4 može se zaključiti da je eksperimentalni program proizveo statistički značajne razlike u transformaciji ispitivanih varijabli između eksperimentalne i kontrolne grupe.

Tabela 3. Multivarijantna i univarijantna analiza varijance između ispitanika kontrolne i eksperimentalne grupe u varijablama dinamičke snage i statičke sile na finalnom mjerenju

Wilks' Lambda	Rao's R	df1	df2	p	Pillai-Bartlett Trace	V (20,141)
0,32	14,71	20,00	141,00	0,00	0,68	14,71

Tabela 4.

Varijable	X1 KONTROLNA GRUPA	X2 EKSPERIMENTALNA GRUPA	F (df 20,141)	P
MFESDM	183,45	205,89	12815,63	0,00
MFESVM	37,36	46,47	5395,03	0,00
MFETRO	597,08	648,21	14016,13	0,00
MFEBML	684,81	682,35	10880,59	0,00
MFEBMG	640,00	636,41	13192,91	0,00
MFEBLO	36,32	37,75	11627,59	0,00
MFE20V	4,55	3,77	13140,31	0,00
MFESZV	39,81	49,56	5755,16	0,00
MRADTS	38,31	58,96	1136,09	0,00
MRAZTL	40,16	62,05	1295,10	0,00
MRASKL	14,40	26,99	438,12	0,00
MRAZGB	4,75	12,21	423,94	0,00
MRAEST	32,32	45,14	1276,82	0,00
MRABPT	13,65	25,44	969,21	0,00
MSAVIS	29,82	42,69	1308,50	0,00
MSASKL	11,51	23,60	529,45	0,00
MSAPRE	9,65	20,16	1156,29	0,00

MSAIFL	53,73	67,74	812,94	0,00
MSAIZP	94,06	105,62	980,44	0,00
MSAHIT	59,23	68,33	6314,33	0,00

4. ZAKLJUČAK

U cilju utvrđivanja multivarijantne i univarijantne statističke značajnosti razlika između ispitivanih grupa (kontrolna i eksperimentalna) primjenjena je multivarijantna i univarijantna analiza varijanse (MANOVA-ANOVA). Analizom rezultata multivarijantne i univarijantne analize varijanse na inicijalnom i finalnom mjerenju, jasno se vidi da među ispitivanim grupama postoji statistički značajna razlika u pogledu dinamičke snage i statičke sile, što je u skladu sa istraživanjima Stanković, Jovanović i Golubović (2004); Stoilković (2005); Stoilković, Branković (2006); Čolakhodžić (2008); Mikić i sar. (2013).

Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da svaki pažljivo planirani program rada sa ciljno osmišljenim kineziološkim operatorima, adekvatnim obimom i intezitetom rada postavljenim na osnovu rezultata ulaznog dijagnostičnog testa dovodi do očekivanih transformacijskih efekata u trenažnom procesu.

U praktičnom smislu rezultati ovog istraživanja su ispitanicima koji su obuhvaćeni njime pokazali u kojim varijablama zaostaju za svojim vršnjacima, te im mogu poslužiti kao dodatni motiv za razvoj i usavršavanje upravo tih karakteristika i sposobnosti u kojima su pokazali slabije rezultate (deficite).

Rad na trenažerima i sa slobodnim tegovima su neki od fitness programa u kondicijskoj pripremi sportista, pa će rezultati ovog istraživanja korisno poslužiti i trenerima kondicijske pripreme u smislu dobijanja relevantnih informacija.

Pored dijagnosticiranja, planiranja i programiranja trenažnog procesa, rezultati ovog istraživanja se mogu primjeniti i u svrhu individualnog praćenja sportista, unošenja korekcija u trenažne programe, kao i usmjeravanja cjelokupnog trenažnog procesa u željenom pravcu.

LITERATURA

1. Bangsboo, J. (1994). The physiology of Soccer – with Special Reference to Intense Intermittent Exercise. Acta Physiologica Scandinavica, 151, (Suppl. 619), str. 1-115.
2. Biberović, A. (2002). Statička i eksplozivna snaga dječaka uzrasta 7-9 godina u odnosu na tipove proporcionalnosti tjelesne građe, Doktorska disertacija, Fakultet za tjelesni odgoj i sport, Tuzla.
3. Bompa, T.O. (2000). Theory and Methodology of Training. Illionis: human Kinetics.
4. Brown, L. (2004). Brzina, agilnost, eksplozivnost. Zagreb. Gopal
5. Čabrić, M. (1970). Razvoj snage u sportu. Beograd: Partizan.
6. Čolakhodžić, E. (2008). Quantitative changes of motoric abilities with senior soccer players. 5th International Scientific Conference on Kinesiology. Kinesiology Research trends and Applications. Zagreb: Faculty of Kinesiology.
7. Jacobs, I. (1993). Adaptions to strength training. In D.A.D. Macleod, R.J. Maughan, C., Williams, C.R., Madeley, J.C.M., Sharp, R.W. nutton. (Eds), Intermittent High Intensity Exercise (pp27-32). London, E & FN Spon.
8. Komi, P.V. (Ed) (1992). Strength and power in sport. The encyclopedia of sports medicine. Oxford: IOC Medical Commission, Blackwell Scientific.
9. Mikić, B. (1999). Testiranje i mjerenje u sportu, Tuzla, Fakultet za tjelesni odgoj i sport,
10. Mikić, B. (2000). Psihomotorika. Tuzla. Fakultet za tjelesni odgoj i sport Univerziteta u Tuzli.
11. Mikić, B. (2006). Neurofiziološka i biomehanička struktura pokreta. Mostar. Nastavnički fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“, Mostar.
12. Mikić, B., Kurtović, S., Kurtović, N., Dedić, V. (2013) Efekti parcijalnih kvantitativnih promjena dinamičke snage i statičke sile sportista uzrasta 15-16 godina. Podgorica. Crnogorska sportska Akademija. „SPORT MONT“ 33-34.
13. Milanović, D. (1981). Latentne structure nekih testova za procjenu faktora eksplozivne snage. Kineziologija, 1-2.
14. Opavsky, P., Bjelica, D. (2008) Sindrom snage u antropološkim istraživanjima. Podgorica. Crnogorska sportska Akademija „SPORT MONT“ 15-16-17.
15. Stoilković, S., Branković, N. (2006). Razvoj dinamičke snage primjenom rada po “stranicama”. Podgorica. Crnogorska Sportska Akademija. “Sport Mont” br.10-11.
16. Stanković, R., Jovanović Golubović, D. (2004). Mehaničke karakteristike kmišične sile kod djece uzrasta 10-12 godina obuhvaćeni treningom košarke, Sport I Nauka, NSA, Sofija.

INNOVATIVE LEADERSHIP

Branimir Mikic, Izudin Tanovic, Perica Ivanek, Eldin Azapagic, Nenad Katanic

Fakultet za tjelesni odgoj i sport Univerziteta u Tuzli Bosna i Hercegovina, Nezavisni istraživač Mostar, Bosna i Hercegovina, JU Poljoprivredna i Medicinska škola Brčko Distrikt, Bosna i Hercegovina, Nezavisni istraživač Brčko Distrikt, Bosna i Hercegovina, Osnovna škola "Vuk Karadžić" Petrovo, Bosna i Hercegovina

Abstract: There is undivided opinion about the importance of leadership for the development of every human activity and human society as a whole. Rapid changes are specific marks of the time in which we live. Changes are those that require monitoring and adjustment, as well as those which correlate the new business environment in which can survive only those leaders who have a new visions and ability to timely recognize, analyze and implement them in their own environment. Not enough people in leadership positions, with an expressive orientation toward change may be the underlying cause of the failure of the organization to survive in a turbulent environment. Transformational leaders proactively develop the potential in each of his followers by creating opportunities for the development, training and mentoring, paying attention to the needs and desires of their followers. Starting from modern leadership theory, this paper focuses attention on the role of leaders in relation to the environment is changing and creating new profile of leaders - leaders of change, which will be able to respond to the challenges that are set before them.

Keywords: leaders, innovation, change, decisions, interactions.

LIDERI PROMJENA

Branimir Mikić, Izudin Tanović, Perica Ivanek, Eldin Azapagić, Nenad Katanić

Fakultet za tjelesni odgoj i sport Univerziteta u Tuzli Bosna i Hercegovina, Nezavisni istraživač Mostar, Bosna i Hercegovina, JU Poljoprivredna i Medicinska škola Brčko Distrikt, Bosna i Hercegovina, Nezavisni istraživač Brčko Distrikt, Bosna i Hercegovina, Osnovna škola "Vuk Karadžić" Petrovo, Bosna i Hercegovina

Rezime: Danas postoji nepodjeljeno mišljenje o značaju i ulozi liderstva za razvoj svake čovjekove djelatnosti i ljudskog društva u cjelini. Brze promjene su specifična oznaka vremena u kome živimo. Promjene su te koje zahtijevaju njihovo praćenje i prilagođavanje, one su te koje koreliraju novi poslovni ambijent u kome mogu opstati samo oni lideri koji posjeduju novu viziju i sposobnost da ih pravovremeno uočavaju, analiziraju i sprovode u sopstvenom okruženju. Nedovoljno ljudi na liderskim pozicijama, sa izražajnom orijentacijom ka promjenama može da bude osnovni uzrok neuspješnosti organizacije da opstane u turbulentnom okruženju. Transformacioni lideri proaktivno razvijaju potencijal u svakom od svojih sljedbenika stvarajući mogućnosti za razvoj, obučavanje i mentorstvo, poklanjajući pažnju potrebama i željama svojih sljedbenika. Polazeći od savremenih teorija liderstva, u ovom radu se pažnja usmjerava na ulogu lidera u odnosu na promjene u okruženju i kreiranju novog profila lidera - lidera promjena, koji će biti u mogućnosti da odgovori izazovima koji se pred njih postavljaju.

Ključne riječi: lideri, inovacije, promjene, odluke, interakcija.

“Uspješne vođe su oni koji se neprasetano razvijaju i sazrijevaju,
oni koji nastavljaju da uče na svakom koraku puta koji idu”
R.Melot

UVOD

Danas postoji nepodjeljeno mišljenje o značaju i ulozi liderstva za razvoj svake čovjekove djelatnosti i ljudskog društva u cjelini. Dok je menadžment okupiraju pažnju teoretičara u prošlom vijeku promjenjeni uslovi poslovanja posljednjih godina stavljaju u prvi plan interesovanja upravo liderstvo. Vođenje zauzima centralnu pažnju u oblasti menadžmenta. Proces vođenja od strane menadžmenta zahtijeva i preuzimanje uloge lidera u upravljanju promjenama i razlikama u organizaciji. S obzirom na različite ličnosti, znanje i afinitete menadžera, njihova liderska uloga s na različite načine manifestuje.

Kada govorimo o razvoju organizacije onda se kaže da je menadžer više „sidro“ koje nastoji da zadrži red i poredak dok je lider misionar kojeg vizija vodi dalje. Kao dobar primjer u uočavanju razlika na relacijama menadžera i lidera može poslužiti model „7 S“, kojim Watson na dosta precizan i jednostavan način prikazuje razlike između menadžera i lidera. Prema Watson-u, menadžer se oslanja na strategije, strukture i sisteme, dok se lider oslanja na stilove, personal, vještine i zajedničke vrijednosti.

Menadžer se oslanja na ono što se organizacijskim vokabularom naziva „Hard variables“, a lider na ono što se zove „Soft variables“. Liderska funkcija je, zapravo funkcija unutar menadžmenta.

Liderstvo je tema koja je univerzalno primjenjiva i koja se je vrlo često zastupljena u mnogobrojnim akademskim istraživanjima (Antoakis, Ciancolo & Sternberg, 2004; Bass&Avolio, 1990; Garner, 1990; Mumford, 2006). Centralno mjesto u okviru izučavanja liderstva zauzima transformaciono liderstvo. Bass i Riggio (2006) navode da je transformacioni pristup popularan zbog toga što ističe unutrašnju motivaciju i razvoj sljedbenika. Prema Maksimović i sar. (2011) ova pristup liderstva odgovara potrebama savremenih radnih grupa, koje žele da budu inspirisane i osnažene da bi uspjele u vremenu nesigurnosti. Prema Northousu (2007) treba naglasiti da liderstvo nije linearan, jednosmjernan već interaktivan fenomen, jer kao što liderima trebaju sljedbenici, tako su i sljedbenicima potrebni lideri (Burns, 1978; Heller & Van Til, 1983; Hollander, 1992).

Treneri kao lideri se ponašaju kao savjetnici dok pokušavaju da pomognu sljedbenici da u potpunosti ostvare svoje potencijale. Ipak, transformacioni pristup pruža širu sliku liderstva koja podrazumijeva ne samo razmjenu nagrada već i pažnju lidera usmjerenu na potrebe i razvoj sljedbenika (Avolio, 1999; Bass, 1985; Bass & Avolio 1993). Transformacioni lideri kako ističe Northouse (2007), proaktivno razvijaju potencijal u svakom od svojih sljedbenika stvarajući mogućnost za razvoj, obučavanje i mentorstvo, poklanjaju pažnju potrebama i željama svojih sljedbenika.

Pojam i značaj liderstva:

Northouse (2007) ističe da su za definisanje liderstva bitni sljedeći elementi:

- Liderstvo je proces,
- Liderstvom se ostvaruje uticaj,
- Liderstvo se javlja na kontekstu grupe,
- U liderstvu se predpostavlja ostvarivanje ciljeva

Na osnovu ovih elemenata može se izvesti sljedeća definicija: Liderstvo je proces u kome pojedinac ostvaruje uticaj na grupu radi ostvarivanja zajedničkog cilja. Suština je, dakle, u uticaj lidera na sljedbenike, pri čemu je ostvarivanje zajedničkog cilja smisao ili svrha tog uticaja. Lider nije to po sebi, nego u interakciji sa grupom tako što ga grupa prihvata i sljedi u ostvarivanju ciljeva.

Sigurno je da su pored osobina ličnosti lidera kao što su inteligencija, samopuzdanje, odlučnost, integritet, emocionalna inteligencija, društvenost itd vrlo bitni i sljedbenici i njihove osobine, vrsta posla, tip organizacije kao i faktori okruženja (kultura). U sve to, ne treba zaboraviti da lider djeluje ako uzor i da je izuzetno važan sistem vrijednosti i moralni integritet. Liderstvo je u suštini proces grupe interakcije i da su lideri osobe čiji je autoritet prihvaćen od strane gupe (sljedbenika). Step en prihvaćenosti svakako zavisi od osobina lidera, ali i od njegove vještine uticaja u komuniciranju ciljeva i angažovanju energije sljedbenika na ostvarivanju tih ciljeva.

To je u suštini sposobnost motivacije, kako sebe tako i drugih saradnika.

LIDERI I PROMJENE

Brze promjene su specifična oznaka vremena u kome živimo. Promjene su te koje zahtijevaju njihove praćenje i prilagođavanje, one su te koje kreiraju novi poslovni ambijent u kome mogu opstati samo oni lideri koji posjeduju novu viziju i sposobnost da ih pravovremeno uočavaju, analiziraju i sprovode u sopstvenom okruženju.

Nedovoljno ljudi na liderskim pozicijama, sa izražajnom orijentacijom ka promjenama može da bude osnovni uzrok neuspješnosti organizacije da opstane u turbulentnom okruženju (Jelkić i sar; 2009). Većina lidera sporo ili uopšte ne reaguje na promjene, otkrivajući probleme perkasno. Oni jednostavno neshvataju da je vrijeme promjena.

Uloga lidera u odnosu na promjenu je dvojaka: sa jedne strane, on mora lično da se prilagodi promjeni, a sa druge strane, on mora da bude u stanju da promjenu podređenima interpretira na način da im omogući da je bezbolno prihvate. Veoma je teško naučiti nekoga da vispreno razmišlja, da bude kreativan i inovativan.

Tabela1. Prednosti i mane izbora lidera promjena u organizaciji

- Kredibilitet zaslužnog člana organizacije	- Nepovjerenje u nivo sposobnosti
- Prepoznavanje ljudi, kulture i funkcionisanja organizacije	- Prethodni organizacioni procesi
- Izgrađeni odnosi podrške i saradnje	- Subjektivnost u procesu kadrovskih promjena
- Pravo na grešku	- Robovanje tradiciji

Ako su promjene brze i radikalne, onda se za lidera promjena bira neko izvan preduzeća. Međutim, ako promjene nesadrže bitne radikalne intervencije onda se izbor lidera iz preduzeća nameće kao bolja solucija.

Najefikasniji lideri koriste više osobenih stilova vođenja, svaki u pravoj mjeri i u pravo vrijeme. To potvrđuje i istraživanje koje je izvela konsultantska firma »Hay/McBar«, na slučajnom uzorku od 3871 ispitanika. Istraživanje je došlo do 6 stilova vođenja, i svaki je zasnovan na različitim osobinama emocionalne inteligencije. Svaki stil ponaosob ima direktan i jedinstven uticaj na radnu atmosferu u organizaciji, odjeljenju ili timu i udio u finansijskim preformansima. Istraživanje pokazuje da se lideri sa najboljima rezultatima neoslanjaju na samo jedan stil vođenja prema (Golemanu, 2000) oni koriste više stilova tokom nedelje u zavisnosti od poslovne situacije.

Stilovi vođenja su:

- Prinudni stil: zahtjeva neposredno povinovanje
- Autoritativni stil: mobiliše ljude prema viziji
- Partnerski stil: stvara emocionalne veze i harmoniju
- Demokratski stil: ostvaruje saglasnost preko participacije
- Upravljački stil: očekuje odlučnost i samoupućenost
- Trenerski stil: podučava ljude za budućnost

Kombinacijom ovih stilova u praksi se najčešće koriste dva stila rukovođenja: transakciono i transformaciono rukovođenje.

Najčešće primjenjeni stilovi rukovođenja lidera promjena su transakciono i transformaciono rukovođenja u toku promjena. Transakciono lideri su lideri koji od podređeni očekuju lojalnost i podršku promjenama a za uzvrat im pružaju određene nagrade i benificije. Za transformaciono lidere važe određene osobine:

- Posjeduju karizmu;
- Odišu entuzijazmom;
- Pružaju lični primjer;
- Ohrabruju dvosmjernu komunikaciju;
- Imaju viziju;
- Iznose integrativne vizije;
- Posjeduju individualnu pažnju;
- Pružaju podršku podređenima;
- Izražavaju javnu zahvalnost
- Predviđaju
- Pružaju podršku
- Dinamični su
- Proaktivni su
- Ulivaju povjerenje

Tipovi liderstva (prema Rađo i Sadžak, 2009)

- Transfonational leadership -- inspirira zaspolene na korjenite promjene
- Transactional leadership – ispunjenje podstavljenih ciljeva
- Coaching – tip – instruktivni lideri
- Superleadership – pristup „ličnog primjera“, naučiti sljedbenike da sami sebe vode.
- Entrepreneurial – lider – samozaposleni ili „samo svoj majstor“
- Team /oriented – lidership – fokusiran na timski rad

MODERNO LIDERSTVO

Imajući u vidu brzinu odvijanja procesa u posljednjoj dekadi, onda nije ni čudo što se javljaju novi trendovi i tipovi liderstva (prema Rađo i Sadžak, 2009).

- Moralno-etičko liderstvo – uvažavanje i učenje iz kritike, dvosmjerna komunikacija, dijeljenje vizije sa potrebama i aspiracijama sljedbenika
- On line liderstvo – vezano za informacijske tehnologije i njene mogućnosti virtualne organizacije.
- Kros – kulturno liderstvo – proističe iz kulturnih sadržaja i razlika (cross cultural differences), međukulturno liderstvo:
- Od Japanskih ldera se traži poniznost i govorljivost
- Od Koorejskih lidera se očekuje očinski odnos prema zaposlenima
- Arapi smatraju slabim lidere koji pokazuju ljubaznost ili velikodušnost, ako se to od njih ne traži
- Njemački lideri usmjereni su na učinak, ne pate od suosjećanja, više individualni nego timski rad, itd.
- Herojsko liderstvo – duga tradicija od ratnika do magnata menadžera ili političkih lidera.

Vojskovođe su „jurišale na ciljeve“ dok novi lideri u svom fokusu imaju ciljeve ali i ljude, gdje čak daju prioritet ljudima koje vode. Dakle, temeljna paradigma je promijenjena. Temeljni moto novih herojskih lidera nije lojalnost nego povjerenje i odgovornost. Herojski lideri su inspirativni lideri koji „vlastitim primjerom“ utiču na zaposlene ili ljude koje vode.

Transformacioni lideri kako ističe Northouse (2007), proaktivno razvijaju potencijal u svakom od svojih sljedbenika stvarajući mogućnost za razvoj, obučavanje i mentorstvo, poklanjaju pažnju potrebama i željama svojih sljedbenika.

Lideri promjena su članovi menadžerskog tima ili spoljni konsultanti koji su zaduženi za iniciranje, primjenu i prihvatanje promjena.

Osnovni imperativi liderstva su prisnost, komuniciranje i odlučivanje.

Prisnost je ujedno i osnovna komponenta uspjeha. Prisnost se rađa međuljudskih odnosa. Njeni najveći neprijatelji su: arogancija, sebičnost i površnost. Površne osobe se nikad ozbiljno ne uključe u posao.

Umjetnost liderstva je i komuniciranje. Komuniciranje omogućuje zdrave i skladne međuljudske odnose. Dobro komuniciranje obezbjeđuje poštovanje individue. Dobro komuniciranje znači i uspješno liderstvo. Komuniciranje omogućava sprovođenje zajedničke vizije. Dobro komuniciranje nije samo primanje i slanje. Dobro komuniciranje znači da lider umije dobro da govori i još bolje da sluša govornika. Pravi lider je dobar slušalac.

Sposobnost lidera da komunicira, utiče i gradi pozitivne odnose sa saradnicima predstavlja ključ zdravih odnosa i kulture organizacije, koja podstiče zalaganje zaposlenih.

Donošenje odluka i njihovo sprovođenje je jedan od značajnih faktora uspjeha u poslu. Svaka odluka ima pet dimenzija. Kad god dođe do promjene jedne od dimenzija dolazi i do promjene odluke. Te dimenzije su slijedeće:

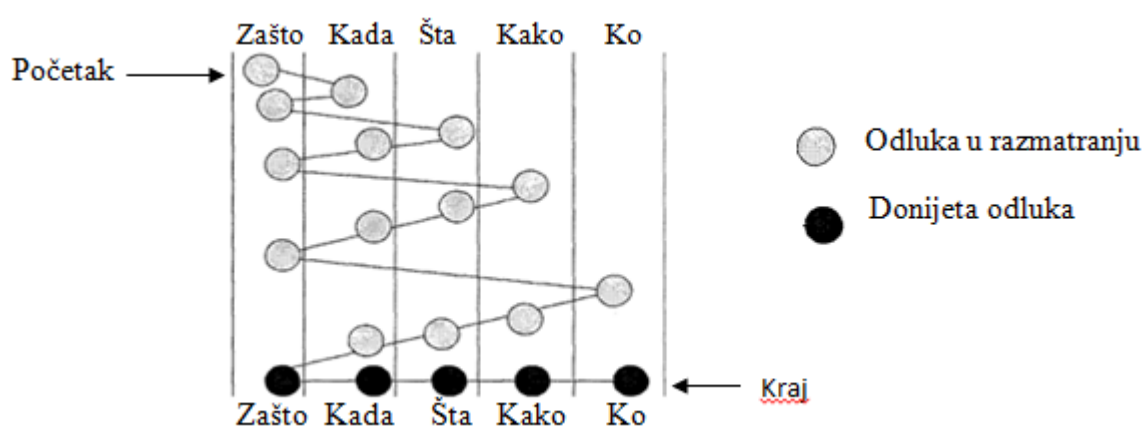
Zašto treba uraditi

Šta treba uraditi

Kako to treba uraditi

Kada to treba uraditi

Ko to treba uraditi

Hologram donošenja odluka (Prema: Maksimović, 2005)

Na osnovu svega možemo da zaključimo da je donošenje odluka kompleksa proces koji pored znanja iziskuje i intuiciju, predviđanje budućih događaja kako bi se u skladu sa istim donijele relevantne odluke.

UMJETNOST LIDERSTVA

Umjetnost liderstva podrazumijeva stvaranje i razvoj novih lidera, lidera koji su usmjereni na budućnost i sve ono što ona nosi. Lider budućnosti mora da:

- Ima čvrst i nezavisan integritet;
- Njeguje heterogenost i diverzifikaciju;
- Bude otvoren za suprotna mišljenja;
- Komunicira lako i na svim nivoima;
- Razumije koncept pravednosti i stalno ga brani;
- Bude prisan prijatelj organizaciji i radu;
- Bude govorljiv i da bude diplomata;
- Govori prije zašto, nego kako.

Liderstvo je sposobnost inspirisanja ljudi i sposobnost razlikovanja bitnog od nebitnog. Umjetnost liderstva, kao što Max De Pree (perma: Đorđević, 2000) kaže da je „sloboda ljudi da rade ono što se od njih zahtjeva na najefikasniji mogući način“.

Umjetnost liderstva je i u sposobnosti da se pokaže visoka razina empatičnosti prema drugim ljudima, kao i senzibilitet prema drugim kulturama i mentalitetima.

Dobar lider treba premanento da slijedi AHA principe (Assess, Hypothesize, i Act), dakle, da ocjenjuje, podstavlja hipoteze i djeluje. Dobar lider treba da bude svjestan evolutivnosti svih fenomena i njihove privremenosti. Lider treba da ima karizmu, smisao za timski rad, participaciju i da je otvoren za saradnju.

ZAKLJUČAK

Northouse (2007) ističe da je liderstvo proces kojim se ostvaruje uticaj na grupu sa pretpostavkom ostvarivanja ciljeva. Suština je, dakle, u uticaju lidera na sljedbenike, pri čemu je ostvarivanje zajedničkog cilja smisao i svrha tog uticaja. Osnovni imperativi liderstava su prisnost komuniciranje i odlučivanje.

Lideri su oni koji zadobiju poštovanje i povjerenje svojih sljedbenika i oni koji su im ravni. Ključ je u razumijevanju drugih, spremnost da im se pomogne u usvajanju znanja i razvoj vještina. Liderstvo podrazumijeva stvaranje zajedničke kulture vrijednosti, komunikacionih ciljeva, kao i sposobnost da se vizija prenese na sve zaposlene i da oni samo požeje da preuzmu akciju i ostvare ciljeve. Ne bi trebalo da posotoje zakoni koji određuju procenat učešća žena upravljanju, već bi do toga trebalo prirodno da dođe.

Dobar lider je onaj koji je u stanju da procjeni svoje sljedbenike, vrstu posla i situaciju u organizaciji i prilagodi im stil vođenja. Time se opet vraćamo na osobine i vještine lidera. Čovjek je dinamična struktura i naši izbori i postupci su rezultanta naših karakteristika ličnosti, sposobnosti, motivacije, stavova, vrijednosti, percepcije, iskustava i socijalnih uticaja (kultura).

Na osnovu dosadašnjih istraživanja može se konstatovati da je liderstvo veoma kompleksan fenomen. Liderstvo podrazumijeva istovremeno određene osobine i kvalitete ličnosti, kao i uspješnu interakciju u procesu uticanja između lidera i sljedbenika. Konačan rezultat tog uticaja zavisi od toga kako će sljedbenici prihvatiti lidera, kako će percipirati ciljeve (vizija) i načine njihovog ostvarivanja (strategija) i kakva je opšta situacija (okolnosti, klima i kultura). Nesporno je, međutim, da lider može svojim znanjem i sposobnostima modifikovati mnoge faktore i tako determinisati konačne rezultate. Liderstvo jeste proces uticaja kroz interakciju sa sljedbenicima, ali rezultat tog procesa bitno zavisi od lidera i njegovih sposobnosti da odabare odgovarajuće instrumente uticaja. Korištenjem na odgovarajući način izvora moći, lideri utiču na ostale članove grupe (sljedbenike). Pošto liderstvo podrazumijeva uticaj, a ne pritisak i kontrolu, motivacija kao voljna čovjekova komponenta predstavlja osnovni instrument liderstva.

Sve to upućuje na zaključak da liderstvo ima ključno pokretačko i motivaciono dejstvo i da mu se ne posvećuje slučajno tolika pažnja u današnjem turbulentnom vremenu. Upravo je to razlog što organizacije u svim oblastima ljudskih aktivnosti danas daju prioritet razvoju liderstva i privlačenju liderskih talenata.

LITERATURA

1. Antokakis, J, Ciancolo, AT, & Sternberg, RJ (2004). Leadership: Past, present" future. In. J. Antokakis, A. T. Ciancolo, & R. J. Sternberg (Eds.), The nature of leadership (pp. 3-16). Thousand Oaks, CA: Sage
2. Avolio, BJ. (1999). Full leadership development: Building the vital forces in organizations. Thousand Oaks, CA: Sage.
3. Avolio, B J, Bass, BM (1991). The full range of leadership development.
4. Bass, BM, Riggio, RE (2006). Transformational leadership. Mahwah, New York:
5. Bass, BM (1985). Leadership and performance beyond expectations. New York:
6. Bass, BM, Avolio BJ (1990). The implications of transactional and transformational leadership for individual, team, and organizational development. Research in Organizational Change and Development, 4, 231-272.
7. Bass, BM, Avolio, BJ (1993). Transformational leadership: A response to critiques. In Chemers, MM, Ayman, R (Eds.) Leadership theory and research: Perspectives and direction (pp. 49-88). San Diego, CA: Academic Press
8. Bennis, WG, Nanus, B (1985). Leaders: The strategies for taking charge. New York: Harper & Row. Binghamton, NY:
9. Bitel, LR (1997) Liderstvo-stilovi i tehnike upravljanja, SCIO, Beograd.
10. Đorđević, B. (2000) Zašto je liderstvo umetnost, Ekonomika, Niš.
11. Drucker, P. (1995) Menadžment za budućnost, PS, Grmeč, Beograd.
12. Gardner, JW (1990) On leadership. New York: Free Press.
13. Heller, T, Van Til, J (1983). Leadership and followership: Some summary propositions. Journal of Applied Behavioral Science, 18, 405-414.
14. Hollander, EP (1992). Leadership, followership, self, and others. Leadership Quarterly, 3 (1), 43-54.
15. Kastratović, E (2004) Osnove menadžmenta sa menadžmentom u sportu, Institut za mala i srednja preduzeća. Beograd,.
16. Katz, R (1955) Skills of an effective administrator. Harvard Business Review, 33 (1), 33-42. Lawrence Erlbaum.
17. Maksimović, N, Raić, A (2005) Sportski menadžment. Novi Sad. Fakultet fizičke kulture.
18. Maksimović, N (2005) DONOŠENJE ODLUKA-KAO FAKTOR USPJEHA U SPORTU. Podgorica. Crnogorna sportna akademija "Sport Mont", br. 6-7.
19. Mašić, B (2001) Strategijski menadžment, UBK, BK Institut, Beograd,.
20. Mumford, MD (2006). Pathways to outstanding leadership: A comparative analysis of charismatic, ideological, and pragmatic leaders. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum
21. Northouse, PG (2007) Liderstvo – Teorija i praksa. Beograd: Data status.
22. Rađo, I, Sadžak, M (2009) Globalno liderstvo. Sarajevo. FASTO.
23. Životić, D (1999) Upravljanje u sportu, Beograd, FMS.

RELATIONS OF SUBCUTANEOUS ADIPOSE TISSUE AND STRENGTH IN PRESCHOOL CHILDREN

Milenko Jankovic, Dr. Veselin Buncic, Associate prof.

Vocational College of Preschool Teachers - Novi Sad, College of Vocational Studies – Subotica, Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers

Abstract: The aim of this study was to determine whether there is a statistically significant correlation between subcutaneous adipose tissue and strength in preschool children. Variables that were assessed when estimating subcutaneous tissue are: abdominal skinfold, subscapular skinfold and triceps skinfold. The strength factor is evaluated by following variables: sit-ups for 60-s, bent-arm hand, standing long jump and 20-m dash. The sample is comprised of 350 children, of which 204 boys and 146 girls aged 4 to 6 years. Canonical correlation analysis showed that in both sexes there was a statistically significant coefficient of canonical correlation. Canonical factor of subcutaneous adipose tissue, both in boys and girls, is defined by all variables. In the area of motor abilities in boys canonical factor is formed of standing long jump and sit-ups for 60-s, while in girls and a negative value of the variable bent-arm hand are noticed.

Keywords: preschool children, motor abilities, skin folds.

РЕЛАЦИЈЕ ПОТКОЖНОГ МАСНОГ ТКИВА И СНАГЕ КОД ПРЕДШКОЛСКЕ ДЕЦЕ

Миленко Јанковић, доц. др Веселин Бунчић

Висока школа струковних студија за образовање васпитача - Нови Сад, Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме: Циљ истраживања је био да се утврди да ли постоји статистички значајна повезаност поткожног масног ткива и снаге код предшколске деце. Варијабле којима је процењивано поткожно масно ткиво су: Кожни набор трбуха, Кожни набор леђа и Кожни набор надлактице. Фактор снаге је процењиван варијаблама Подизање трупа за 60s, Издржај у згибу, Скок удаљ из места и Трчање 20m. Узорак испитаника чини 350 деце, од тога 204 дечака и 146 девојчица узраста од 4 до 6 година. Применом каноничке корелационе анализе утврђено је да код оба пола постоји статистички значајан коефицијент каноничке корелације. Канонички фактор поткожног масног ткива, код дечака и девојчица, дефинисан је свим варијаблама. У простору моторике код дечака канонички фактор чине Скок удаљ из места и Подизање трупа, док је код девојчица уочљива и негативна вредност варијабле Издржај у згибу.

Кључне речи: деца предшколског узраста, моторика, кожни набор.

УВОД

Морфолошке карактеристике чине лонгитудинална и трансверзална димензионалност скелета, волумен и маса тела и поткожно масно ткиво. Грађа тела је највише одређена генетиком, а може се значајно утицати на масу тела и поткожно масно ткиво. Праћење морфолошких карактеристика деце и омладине увек је привлачило пажњу истраживача (Курелића и сар., 1975; Бала, 1981; Поповић, 2008), али често се истражују и релације морфолошких карактеристика са моторичким способностима (Катић, 1999), интелектуалним способностима (Хошек и Момировић, 1992) и функционалним способностима.

Када се говори о моторичком простору код мале деце уочено је да су скоро све потенцијалне моторичке способности међусобно повезане, па се често говори о генералном моторичком фактору (Бала, 1981) или дводимензионалном моделу у коме се први фактор понаша практично као генерални, док се други фактор јавља као издвојен фактор гипкост (Бала и Поповић, 2007). Овакви налази упућују на закључак да у извођењу покрета и кретања деце предшколског узраста учествује цело тело.

У раду се анализирала повезаност поткожног масног ткива и тестова који манифестују експлозивну снагу ногу, репетитивну снагу трупа, статичку снагу руку и раменог појаса и брзина трчања која је често у позитивној корелацији са експлозивном снагом ногу. Познавање смера и величине повезаности наведених карактеристика и способности, омогућава правилно планирање физичких активности деце предшколског узраста и усмереност на поједине морфолошке карактеристике и развој моторичких способности.

МЕТОД

Узорак испитаника

Узорак испитаника чини 350 деце, од тога 204 дечака и 146 девојчица узраста од 4 до 6 година. Тестирање је извршено 2006. Године и спровело се у предшколским установама у Новом Саду, Сомбору, Бачкој Паланци и Сремској Митровици.

Узорак мерних инструмената

Антропометријска мерења вршена су према препоруци Интернационалног биолошког програма (Lohman, Roche, & Martorell, 1988), а у истраживању су се примењивали подаци добијени мерењем кожних набора трбуха, леђа и надлактице.

Сви моторички тестови рађени су по упутству Бале, Стојановић и Стојановић (2007) који су прилагођени деци предшколског узраста. Подаци који су се примењивали из групе моторичких тестова су: за репетитивну снагу трупа, тест подизање трупа за

60s; за статичку снагу руку и раменог појаса, тест издржај у згибу; за експлозивну снагу ногу, тест скок удаљ из места и за брзину трчања, тест трчање 20m.

Метода обраде података

За све антропометријске и моторичке варијабле приказани су основни дескриптивни статистици. Релације између кожных набора и варијабли снаге утврђенесу применом каноничке корелационе анализе, а то је приказано посебно за дечаке и девојчице. Статистичка значајност каноничких корелација утврђена је према блажем критеријуму, где је $p \leq 0,05$.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

У Табели 1 приказани су основни дескриптивни статистици моторичких и антропометријских варијабли за дечаке и девојчице.

Табела 1. Основни дескриптивни статистици за дечаке и девојчице

Варијабла	Дечаци N=204				Девојчице N=146			
	AS	S	Min	Max	AS	S	Min	Max
Трчање 20m (0,1 s)	55,8	7,5	41	88	59,5	9,3	44	95
Скок удаљ (cm)	101,7	19,7	50	151	90,3	18,9	40	135
Издржај у згибу (0,1 s)	86,1	87,5	0	569	89,6	85,1	0	473
Подизање трупа (фреквенција)	16,4	9,5	0	40	17,5	9,2	0	40
Кожни набор трбуха (0,2 mm)	68,3	41,0	30	308	75,4	36,4	20	232
Кожни набор леђа (0,2 mm)	62,4	25,9	30	208	68,2	23,4	30	200
Кожни набор надлактице (0,2 mm)	86,9	28,7	46	208	95,3	25,1	48	184

Легенда: N - број испитаника; AS - аритметичка средина; S - стандардна девијација; Min - минимална вредност; Max - максимална вредност.

У Табели 2 приказане су кроскорелације примењених моторичких варијабли и кожных набора за дечаке и девојчице.

Табела 2. Кроскорелације моторичких варијабли и кожных набора

Варијабла	Дечаци				Девојчице			
	Трчање 20m	Скок удаљ	Издржај у згибу	Подизање трупа	Трчање 20m	Скок удаљ	Издржај у згибу	Подизање трупа
Кожни набор трбуха	0,07	-0,15	-0,30	-0,04	0,02	-0,22	-0,25	-0,15
Кожни набор надлактице	0,03	-0,07	-0,29	-0,06	0,04	-0,25	-0,25	-0,19
Кожни набор леђа	0,01	-0,05	-0,31	-0,03	-0,03	-0,16	-0,24	-0,12

Из Табеле 2 где су приказане кроскорелације кожных набора и примењених моторичких тестова код дечака, може се поменути само негативна корелација између свих кожных набора и варијабли за процену статичке снаге руку и раменог појаса. То је уочљиво и код девојчица али је приметна и негативна повезаност кожных набора и варијабле Скок удаљ из места.

Каноничка корелациона анализа рађена је посебно за дечаке и девојчице, а од података су приказани коефицијент каноничке корелације антропометријског и моторичког фактора (r); канонички коефицијент детерминације (r^2) и значајност каноничког коефицијента (p).

Табела 3. Каноничка корелациона анализа за дечаке и девојчице

Дечаци		Девојчице	
Антропометријске варијабле	Канонички фактор	Антропометријске варијабле	Канонички фактор
Кожни набор трбуха	0,94	Кожни набор трбуха	0,92
Кожни набор надлактице	0,89	Кожни набор надлактице	0,98
Кожни набор леђа	0,96	Кожни набор леђа	0,84
Моторичке варијабле		Моторичке варијабле	
Трчање 20m	0,11	Трчање 20m	0,07
Скок удаљ	-0,30	Скок удаљ	-0,66
Подизање трупа	-0,97	Подизање трупа	-0,73
Издржај у згибу	-0,11	Издржај у згибу	-0,49

$r=0,33$ $r^2=0,11$ $p=0,00$ $r=0,37$ $r^2=0,14$ $p=0,02$

У Табели 3 приказан је први пар каноничких фактора, јер је била статистички значајна само прва каноничка корелација за оба пола, код дечака $r=0,00$, код девојчица $r=0,02$. Вредности другог (дечаци $r=0,22$ $p=0,10$; девојчице $r=0,15$ $p=0,78$) и трећег

(дечаци $\rho=0,05$ $\rho=0,76$; девојчице $\rho=0,04$ $\rho=0,89$) коефицијента каноничке корелације нису били статистички значајни. Први пар каноничких фактора код дечака објашњава 11% варијансе, док је код девојчица 14%. Анализом структуре каноничких фактора види се да позитивне вредности кожних набора негативно утичу на варијабле снаге. Канонички фактор антропометријских варијабли, код дечака и девојчица, дефинисан је свим варијаблама, што се могло и претпоставити и у складу је са досадашњим истраживањима. У простору моторике, код дечака, канонички фактор чине Скок удаљ из места и Подизање трупа, док је код девојчица уочљива и негативна вредност варијабле Издржај у згибу. Варијабла Трчање 20m, којом се код одраслих процењује брзина трчања, није ушла у групу варијабли које објашњавају канонички фактор. Према неким ранијим истраживањима, деца у том узрасту нису у стању складно да координишу рад руку и ногу, како би манифестовали експлозивну снагу, зато се овај тест код предшколске деце може користити за процену координације тела (Бала, Јакшић и Поповић, 2009).

Једина разлика у структури каноничког фактора моторичких варијабли између дечака и девојчица је у варијабли Издржај у згибу којом се процењује статичка снага руку и раменог појаса. То значи да не постоји разлика између дечака који имају различите вредности поткожног масног ткива у извођењу овог теста, док је код девојчица та разлика уочљива.

ЗАКЉУЧАК

Позитивне вредности кожних набора које описују канонички фактор антропометријских варијабли и негативне вредности варијабли које чине канонички фактор моторичких варијабли, указују на то да поткожно масно ткиво неповољно утиче на манифестацију снаге код деце предшколског узраста. Такав закључак је и логичан јер је за извођење тестова који манифестују снагу битнија мишићна маса, а поткожно масно ткиво нема енергетску улогу и деци представља терет. Такође, деца која имају веће вредности поткожног масног ткива брже троше енергију приликом моторичке ангажованости, што се примећује код резултата варијабле Издржај у згибу.

Сprovedено истраживање је оправдало очекивања, јер су потврђени резултати који су добијени у сличним истраживањима (Babin, Bavčević, & Moretti, 2006; Бала, Јакшић и Поповић, 2009). Неправилном исхраном и смањеним кретањем утиче се на повећање поткожног масног ткива. Такве непожељне последице се морају избегавати, а један од начина је да се у предшколским установама физичке активности спроводе чешће и трају дуже од предвиђеног времена. Садржај тих активности би требао да буде што разноврснији како би се моторичко понашање деце унапредило. Такође, исхрана деце мора бити адекватна за тај узраст, са мањим уносом намерница које су богате мастима и простим шећерима.

ЛИТЕРАТУРА

1. Babin, J., Bavčević, T., & Moretti, V. (2006). Kanoničke relacije latentne morfološke strukture i varijabli snage učenika u dobi od šest do sedam godina. U V. Findak (Ur.), *15. Ljetna škola kineziologa Republike Hrvatske* (str. 62-66). Rovinj: Hrvatski kineziološki savez.
2. Бала, Г. (1981). *Структура и развој морфолошких и моторичких димензија деце САП Војводине*. Нови Сад: Факултет физичке културе.
3. Бала, Г. и Поповић, Б. (2007). Моторичке способности предшколске деце. У Г. Бала (Ур.), *Антрополошке карактеристике и способности предшколске деце* (стр. 101-151). Нови Сад: Факултет спорта и физичког васпитања.
4. Бала, Г., Стојановић, В. М. и Стојановић, М. (2007). *Мерење и дефинисање моторичких способности деце*. Нови Сад: Факултет спорта и физичког васпитања.
5. Бала, Г., Јакшић, Д. и Поповић, Б. (2009). Тренд релација морфолошких карактеристика и моторичких способности предшколске деце. У Г. Бала (Ур.), *Релације антрополошких карактеристика и способности предшколске деце* (стр. 61-112). Нови Сад: Факултет спорта и физичког васпитања.
6. Катић, Р. (1999). Утјецај раста и развоја на повезаност морфолошких карактеристика и моторичких способности дјевојчица. *Школски вјесник*, 48 (1), 23-32.
7. Курелић, Н., Момировић, К., Стојановић, М., Штурм, Ј., Радојевић, Ђ. и Вискић-Шталец, Н. (1975). *Структура и развој морфолошких и моторичких димензија омладине*. Београд: Институт за научна истраживања Факултета за физичко васпитање Универзитета у Београду.
8. Lohman, T. G., Roche, A. F., & Martorell, R. (1988). *Anthropometric standardization reference manual*. Chicago: Human Kinetics Books.
9. Поповић, Б. (2008). Тренд развоја антропометријских карактеристика деце узраста 4-11 година. *Гласник Антрополошког друштва Србије*, (43), 455-465.
10. Хошек, А. В., и Момировић, К. (1992). Прилог познавању односа између морфолошких карактеристика и интелектуалних способности. *Психологија*, 25 (3-4), 43 - 49.

INFLUENCE OF PHYSICAL ACTIVITY ON MENTAL STATE

Slobodan Andrašić; Milan Radaković
Sports and Recreation Center, Faculty of Economics

Abstract: Numerous studies indicate that certain mental activities affect the improvement of certain areas of the brain and improve its functioning. However, except for the mental and physical activities are activities that have a similar effect. Physical activity stimulates natural antidepressant in the brain, has a beneficial effect on stress and eliminates the negative effects of anxiety.

Keywords: mental health, physical activity, stress, anxiety.

УТИЦАЈ ФИЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ НА МЕНТАЛНО СТАЊЕ

Слободан Андрашић; Милан Радаковић
Спортско рекреативни центар Економског факултета - Суботица

Резиме: Бројна су истраживања која указују да поједине менталне активности утичу на побољшање рада одређених подручја мозга и унапређују његово функционисање. Међутим, осим менталне активности постоје и физичке активности које имају сличан ефекат. Физичка активност подстиче природни антидепресант у мозгу, благотворно делује на стрес и отклања негативне последице анксиозности.

Кључне речи: ментално стање, физичка активност, стрес, анксиозност.

УВОД

Бројна су истраживања која указују на позитивне ефекте појединих менталних активности које могу да побољшају рад одређених подручја мозга и унапреде његово функционисање. Међутим, осим менталних активности постоје и физичке активности које имају сличан ефекат и значајно утичу на рад одређених подручја мозга.

АЕРОБНЕ И АНАЕРОБНЕ ВЕЖБЕ

Аеробне вежбе активирају велике групе мишића при чему се додатно ангажују кардиоваскуларни и респираторни систем. То су, на пример, трчање, ходање, пливање, вожња бицикла, чак и плесање. Аеробне вежбе су добре и за побољшање опште кондиције и издржљивости као засебне моторичке способности. За време аеробних вежби убрзава се дисање, веће количине кисеоника се уносе у организам. Убрзава се рад срца и подстиче циркулација, што доприноси општем здравственом стању и активизацији рада мозга. За разлику од аеробних, анаеробне вежбе активирају мале групе мишића кроз, на пример, дизање тегова или истезање. Истраживање спроведено у Ванкуверу у Канади 2008. године, показало је да вежбе које оснажују мишиће повољно утичу на способност мирног решавања конфликта и на одржавање концентрације. Ове вежбе су добре и за оснаживање мишића и припремање за веће напоре. Физичка активност подстиче природни антидепресант у мозгу. Сматра се да је најбољи начин да се неутрализује стресна реакција управо упражњавање физичке активности, јер физичка активност сагорева продукте стресне реакције и не дозвољава им да буду штетни. Продукти стресне реакције као што је норادرенин чине нас веома осетљивим за негативне емоције, као што су страх и љутња, нарочито ако нису неутралисани кроз физичку активност.

Физичка активност утиче на мозак, бољим протоком крви и повећаном хормонском активношћу. Под утицајем боље прокрвљености целог организма, крв брже струји и више кисеоника стиже до мозга. После физичке активности органским системима управља парасимпатички нервни систем, смирујући и успостављајући равнотежу. Такође, током напорних аеробних тренинга долази до отпуштања ендорфина, хормона који представља „природну дрогу“ и који изазива добро расположење.

ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ У БОРБИ ПРОТИВ ДЕПРЕСИЈЕ

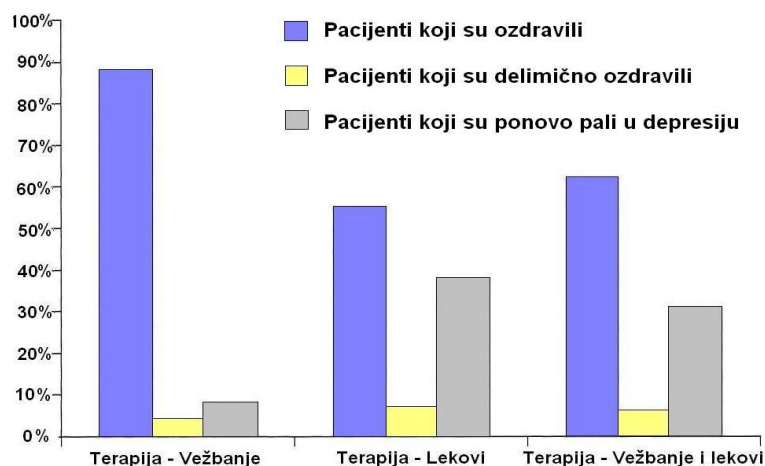
Када имамо нездраву негативну емоцију попут депресије, трудимо се да је разрешимо. Постоје многи начини да се привидно осећамо боље. Решење се налази у неконтролисаном исхрани, појединци врло отворено изражавају емоције и траже спас у неконтролисаној коришћењу опојних средстава (нпр. цигарета), а све под изговором “ само да се смирим “.

Овим радњама само “хранимо” депресију, појачавамо њен ефекат уместо да је надјачамо. Сваки од ових поступака угрожава наше здравље и додатно компликује стање у коме се налазимо. Ипак, постоји веома ефикасан начин да победимо негативне мисли, а то је физичка активност.

Колико је физичка активност корисна у борби против депресије показује и истраживање које су у сарадњи спровела четири универзитета у Сједињеним америчким државама, на пацијентима који пате од тешке депресије. Наиме, истраживање је обухватало четири месеца лечења и шест месеци праћења пацијената. Пацијенти су подељени у три групе:

- једна група добијала је класичне лекове за депресију
- друга је била подвргнута редовним физичким вежбама
- трећа је лечена комбинацијом лекова и вежбања

Резултати су показали да је физичка активност најефикаснија терапија - не само да је највећи проценат пацијената излечен, већ је и проценат поново оболелих најмањи.

Графикон бр.1 Терапија са вежбањем, лековима и комбинација лекова и вежбања

ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ И СТРЕС

У свакодневном животу свима се дешава да имају потребу за пар минута испред боксерске вреће, у моментима када вас неко изнервира, како бисте избацили сву негативну енергију која се накупила у вама. У више студија и истраживања доказано је да редовно вежбање смањује напетост и омогућава нам да лакше изађемо на крај са догађајима који би иначе могли да нас претворе у правог негативца.

Физичка активност је, било да се ради о ударању у врећу или трчању у парку, у суштини и један од најбољих начина да се „издувате“ и изборите се са стресом.

ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ И АНКСИОЗНОСТ

Анксиозност представља најчешћу болест данашњице. Млади су данас под великим притиском. Најновија истраживања показују да чак 70 % младих људи болује од анксиозности.

Анксиозност је стање које се карактерише осећајем унутрашње узнемирености, уплашености и страха да ће се нешто страшно догодити. Особа која пати од анксиозног стања често има осећај да ће “експлодирати” и да ће јој се десити нешто страшно. Анксиозност јесте последица нагомиланог стреса у животу појединца. У току периода јаког стреса, ум жели да се избори са тим стресом, али без адекватног физичког ангажовања у томе не успева.

Редовна физичка ативност знатно утиче на смањење анксиозности и стреса. Када се бавимо неком физичком активношћу проток кисеоника кроз организам поспешује лакше опуштање тензије тела, што резултира стањем опуштености и хармоније читавог организма. Под оваквим околностима наш организам се лакше носи са стресом и свим негативним надражајима из спољашње средине (бука, провокације, конфликти...).

УТИЦАЈ ФИЗИЧКИХ НЕ/АКТИВНОСТИ НА ОПШТЕ РАСПОЛОЖЕЊЕ

Ефекат “доброг изгледа” (задовољења самим собом), такође битно утиче на наше расположење. Овај ефекат може бити врло моћан иницијатор великих одлука, али и водећи фактор у формирању особина као што су: самопоуздање, самопоштовање, тактичност, флексибилност и инвентивност.

Може се десити да због занемаривања физичке активности, нездраве исхране и неправилног начина живота, доведемо себе у веома непријатне ситуације у којима често мењамо расположења, јер наш организам није припремљен за стрес, па на исти реагује бурно, од стања панике до потпуне равнодушности и депресије. Али, то не значи да не можемо исправити лоше навике!

КАКО ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ УТИЧЕ НА КОГНИТИВНЕ СПОСОБНОСТИ (ПАМЋЕЊЕ И УЧЕЊЕ)?

Многа истраживања показују да је шетање и трчање врло корисно за спречавање или успоравање појаве губитка памћења и деменције, као и за очување способности за учење. Резултати показују и да се позитиван ефекат вежбања увећава са повећањем километраже која се пређе за време тренинга. Новија истраживања указују на чињеницу да трчање веома благотворно утиче на нервни систем. Овом аеробном вежбом поспешује се циркулација целог тела, више кисеоника доспева у мозак. Овако обогаћене кисеоником, мождане ћелије су ефикасније и превентивно заштићене од одумирања, па самим тим представљају плодно тло за учење и памћење. Важно је знати да није неопходно да се организам доведе до изнемоглости, већ да и редован петнаестоминутни тренинг може бити од велике помоћи. Обична шетња кроз парк, може вам променити став о многим проблемима који вас муче. Када седите у кући/стану, нисте изложени свежем ваздуху, проблеми вам се нагомилавају и да бисте “разбистрили главу”, изађите напоље и прошетajte. Излазите напоље у шетњу минимум 3-4 пута недељно. Бавите се било којом физичком активношћу која вама прија.

Здравији начин живота заснован на свакодневној умереној физичкој активности јесте кључ успеха за здравији емотивни живот, развој когнитивних способности (учења и памћења), као и за лакше подношење проблема.

Физичка активност не утиче само на повећање концентрације, памћења, смањење стреса, депресије и анксиозности, она је изузетно важна и у формирању особина које вам поспешују целокупан квалитет живота, а то су на прво месту самоуврненост, а затим и: самопоштовање, социјализација, толеранција, флексибилност и издржљивост.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bounci, L. (2009). Sport nutrition for coaches. Human Kinetics.
2. Higgins, R., Brukner, P., English, B. (2009). Основе спортске медицине. Датастатус, Београд.
3. Мирилов, М. (1995). Специфичности у исхрани спортиста. Новосадски маратон, зборник радова, Нови Сад.

WHY IS IT GOOD TO BE PHZSICALLZ ACTIVE?

Milan Radaković, Slobodan Andrašić
Sports and Recreation Center, Faculty of Economics

Abstract: Physical activity is any form of bodily movement associated with significant metabolic demands. Physically fit person should have the ability to adapt quickly to the physical demands faced during the day and in everyday life, as well as the ability to quickly recover after strenuous physical work. Physical activity if practiced on a moderate and appropriate manner that varies from person to person and depends on its characteristics, such as gender, age and constitution, affect the overall preservation of vitality, fitness and life functions.

Keywords: physical activity, quality of life.

ЗАШТО ЈЕ ДОБРО БАВИТИ СЕ ФИЗИЧКОМ АКТИВНОШЋУ?

Милан Радаковић, Слободан Андрашић
Спортско рекреативни центар Економског факултета - Суботица

Резиме: Физичка активност је било који облик телесног кретања повезан са значајним метаболичким захтевима. Физички спремна особа требало би да има способност брзе адаптације на физичке напоре са којима се суочава током дана и у свакодневном животу, као и способност брзог опоравка после напорног физичког рада. Физичка активност уколико се упражњава на умерен и адекватан начин који варира од особе до особе и зависи од њених особина, као што су пол, старост и конституција, утиче на укупно очување виталности, кондиције и животне функције.

Кључне речи: физичка активност, квалитет живота.

УВОД

Спорт и физичка активност имају важну улогу у свим подручјима људског живота. Физичка активност је било који облик телесног кретања повезан са значајним метаболичким захтевима. Физички способан човек би требало да има способност брзе адаптације на физичке напоре са којима се суочава током дана и у свакодневном животу, као и способност брзог опоравка после напорног физичког рада.

Физичка активност уколико се упражњава на умерен и адекватан начин који варира од особе до особе и зависи од њених особина, као што су пол, старост и конституција, утиче на укупно очување виталности, кондиције и животне функције.

Уз физичку активност постиже се и одржава леп и здрав физички изглед, као и тонус мишића. Уз редовну физичку активност човек се психички и ментално ослобађа стреса и лоших мисли и на тај начин чува своје психичко и ментално здравље.

Поред спортских активности, физичка активност обухвата напорне професионалне и кућне послове, као и друге активности у слободно време које захтевају физички напор, као: сађење цвећа 1h – 290 kal, кошење траве 1h – 255 kal, усисавање 1h – 225 kal, прање кола 1h – 290 kal, свирање на гитари 1h – 130 kal, шетња пса, купање деце, слагање веша, причање тел. по 30 min – 95 kal, смејање 30min – 50 kal и решавање укрштенице 30min – 40 kal.

Физичка активност позитивно утиче на: усвајање здравог начина живота, унапређује здравље и квалитет живота. “Сви делови тела који су у функцији, уколико се примерено користе и вежбају радом, добро се развијају, остају здрави, старе споро, али у колико нису у употреби постају склони болести, заостају у расту и брзо старе”, Хипократ. Скоро сваки човек савременог начина живота са великим интересовањем воли да чита и стиче што више информација о томе које су све опасности савременог живота, али то није довољно. Људима треба отворено говорити о разним обољенима која могу настати услед савременог начина живота као што су склероза, кифоза, срчана обољења, која могу бити веома опасна по људско здравље. Сваки човек има право да прихвати или одбије спорт и физичку активност из себи знаних разлога, поред тога стоји чињеница да не може свако бити спортски "ас". Међутим, упражњавањем спорта и физичке активности можемо побољшати своје здравље, кондицију и способност. У овом тренутку у развоју спорта и физичке активности дошли смо до степена када треба радити на вишем стручном нивоу како бисмо лакше извршили задатке које нам друштво и време постављају.

Спорт и физичка активност, играју све већу улогу у свакодневном животу и раду савремених људи, зато постају значајан и неопходан фактор сваког појединца у друштву. Они се јављају као обавезна потреба и допуна живота савременог човека, као допунски мотив брзог развоја науке и технике који нам чине живот брзим и динамичнијим. Данас смо сведоци све веће професионализације спорта у сврху постизања врхунских резултата и материјалне добити. Све се чешће заборавља дух олимпизма "Важно је учествовати", а повећава се притисак на децу и спортисте с поруком "Важно је победити".

Говорећи о физичким активностима, првенствено говоримо о тзв. спортским активностима „cardio fitnessа“: ходање, цогирање, бициклизам, плес, лагано планинарење, вежбе разгибавања и истезање, бадминтон и голф на стазама.

Фактори који делују на побољшање физичке способности

- Довољно сна.
- Правилна исхрана и нега тела.
- Довољно одмора.
- Систематичан и уравнотежен живот.

- Свестраност ума и тела.

Фактори који делују на погоршање физичке способности

- Недовољно сна.
- Неправилна исхрана и занемарена нега тела.
- Мало одмора.
- Сметње у свакодневном животном ритму.
- Незадовољство, брига, завист, депресија, проблеми, преоптерећење обавезама у свакодневном животу.

БЛАГОДЕТИ ФИЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ

Физичка активност, посебно аеробна (брзи ход, лагано трчање, веслање, тенис, вожња бицикла, пливање, скијање...) ако се спроводи регуларно резултира бројним добрима:

- Редовним физичким активностима смањује се ниво холестерола и триглицерида у крви. Лош холестерол и триглицериди су водећи ризични фактори за настанак артериосклерозе и бројних срчаних обољења.
- Редовна физичка активност смањује ризик од смрти због срчаних болести за 40 %. Вежбање се препоручује и особама које већ болују од неких срчаних болести, али уз консултацију са лекаром.
- Помаже да се повећа потрошња енергије.
- Вежбањем се повећава снага мишића и покретљивост зглобова, што доприноси смањењу бола и укочености артротичних зглобова.
- Вежбање и одржавање одговарајуће телесне тежине најбоља су превенција за настанак шећерне болести. Физичка активност помаже и у одржавању нормалних вредности шећера у крви код здравих особа као и код болесника од шећерне болести.
- Бављење спортом је најбоља анти-стрес терапија.
- Спорт побољшава расположење, смањује умор, раздражљивост и потиштеност.
- Благотворно дејство физичких активности на мозак испољава се кроз побољшање способности сналажења у различитим ситуацијама и креативности.
- Бављењем спортом снижава се крвни притисак и пулс.
- Побољша витални капацитет плућа.
- Смањује ризик за неке форме карцинома (дојке, простате, колоне и друге).
- Побољшава метаболизам глукозе и повећава инсулинску сензитивност.
- Смањује апетит у односу на калорије које се потроше.
- Смањује оболевање и обезбеђује дужи и квалитетнији живот.

Међународни дан физичке активности или дан "Кретања за здравље" обележава се од 2003.године, широм планете сваког 10. маја, са циљем да се укаже да је недостатак физичке активности један од главних ризика који доприноси великом оболевању и умирању од масовних незаразних болести, попут кардиоваскуларних, малигних, шећерне болести и повреда. Сваке године најмање 1,9 милиона људи широм света умире од последица физичке неактивности. Широм света, до 2015. године, предвиђа се повећање смртних случајева од хроничних незаразних болести за 17%, уколико се не предузму активности и не утиче на узроке. Светска здравствена организација је на челу међународних развоја у промоцији физичке активности пружајући подршку земљама чланицама у јачању политике и омогућавајући дијалог између креатора политике, здравствених експерата, приватног сектора, невладиних организација и медија. Забрињава податак да чак 60% светске популације не успева да испуни ни минималне услове за адекватну физичку активност. Садашње препоруке за превенцију масовних незаразних болести су најмање 30 минута физичке активности умереног интензитета током пет или више дана у недељи и/или 20 минута интензивне физичке активности током најмање три дана у недељи. Деца и млади имају веће потребе за кретањем тако да сваки дан треба да буду најмање 60 минута физички активни. Према подацима здравственог стања становништва Србије и Војводине више од 50 процената деце у слободно време је физички неактивно, а једна трећина студената више од осам сати је у седећем положају. Свега једна трећина одраслог становништва испуњава минимум критеријума за физичку активност у слободно време. У Србији у односу на 1995. годину, дечаци су виши за 3,35 процента, а девојчице за 2,86 процената. Повећање телесне масе код овог узраста за последњих 15 година и то код дечака износи 15,09 процената, а код девојчица 10,28 процената. Код индекса боди масе, односа висине и тежине, која се код дечака повећала за 6,56 процената, а код девојчица 5,02 процента, што указује да се по томе приближавамо западним трендовима, где последњи показатељи говоре да је 70 процената америчког становништва изнад граница гојазности. Стога је потребно подстицати сваку врсту физичке активности, мењати нездраве навике седења поред компјутера и конзумирања брзе хране.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bounci, L. (2009). Sport nutrition for coaches. Human Kinetics.
2. Higgins, R., Brukner, P., English, B. (2009). Основе спортске медицине. Датастатус, Београд.
3. Раби, Т., Грујић, Н. (1995). Енергетски расходи различитих спортских активности. Новосадски маратон, зборник радова, Нови Сад.

FUNCTIONAL-MOTOR BASIS FOR ATHLETIC SPRINT

Prof. Dr. Kemal Idrizovic, Prof. Dr. Ratko Pavlovic, Boris Banjevic, M.Sc.

Faculty of Sports and Physical Education - Niksic, Faculty of Physical Education and Sports, the Montenegrin Army

Abstract: The 60 metres is normally run indoors, on a straight section of an indoor athletic track. Having good reflexes and thus getting off to a quick start is more vital in this race than any other factor. This is roughly the distance required for a human to reach maximum speed and can be run with one breath. It is popular for training and testing in other sports. The 60 meters is used as an outdoor distance by younger athletes when starting sprint racing. The problem of this research was finding and checking correlations of certain segments of functional-motoric space with results in athletic sprint (60 m). The basic goal of this paper was to determine an influence of predictive variable system (indicators of motor abilities) on criterion variable (athletics sprint of 60 m), as well as to determine correlation of any predictive variable from the applied predictive system with criterion variable, in terms of determining participation of predictive in explanation of the results in a criterion. The research has been conducted on an sample of 150 students age 12-13 years.

Keywords: motor abilities, forecast, sprint.

FUNKCIONALNO-MOTORIČKI OSNOV ATLETSKOG SPRINTA

Prof. dr Kemal Idrizović, prof. dr Ratko Pavlović, mr Boris Banjević

Fakultet za sport i fizičko vaspitanje - Nikšić, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta, Vojska Crne Gore

Rezime: Sprint na 60 metara je dvoranska atletska disciplina, koja se izvodi na posebnom ravnom dijelu unutar atletske staze. Trka na ovom rastojanju može trajati oko šest ili sedam sekundi, dobro vrijeme reakcije, a samim tim i brzi start, od vitalnog su značaja u ovoj trci, prije nego bilo koji drugi faktor. Ovo je, otprilike razdaljina, koja je potrebna čoveku da postigne maksimalnu brzinu i može se istrčati u jednom dahu. Popularna je za obuku i testiranje u drugim sportovima. Sprint na 60 metara se koristi i kao atletska disciplina na otvorenom kod mladih atletičara, kada počinju sa sprinterskim trkama. Problem ovog istraživanja je bio pronalaženje i provjeravanje povezanosti segmenata funkcionalno-motoričkog prostora sa rezultatima u atletsom sprintu (60 m). Cilj rada je bio utvrđivanje uticaja sistema nezavisnih varijabli (pokazatelji motoričkih sposobnosti) na zavisnu varijablu (sprint 60 m), kao i utvrđivanje povezanosti svake nezavisne varijable sa zavisnom varijablom, u smislu utvrđivanja učešća prediktora u objašnjavanju rezultata kriterijuma. Istraživanje je realizovano na uzorku od 150 učenika starosne dobi od 12-13 godina.

Ključne riječi: motoričke sposobnosti, uticaj, sprint.

UVOD

Atletski sprint je najstarija zvanična sportska disciplina. Još od antičkih olimpijskih igara, kada je decenijama bio jedino nadmetanje u okviru igara, pa do današnjih dana, osim atraktivnosti, ove discipline su pokazatelj krajnjih ljudskih granica u brzini kratkih pruga, kao i najnovijih dostignuća u trenažnim procedurama. Taj trenažni element je posebno bitan, iz razloga, jer se, kao uostalom i trenažni programi iz drugih atletske discipline, vrlo brzo prenose u trenažne sisteme drugih sportskih aktivnosti. Kako je brzinski potencijal, sam po sebi ultimativan, i trenažni programi namijenjeni njegovom razvijanju su pod konstantnim tretmanom naučnih istraživanja i praktičnih provjera. Jedan od načina da se dođe do poboljšanja u razvijanju brzinskih potencijala, a i njihovog održavanja jeste pronalaženje funkcionalno-motoričkih potencijala koji predstavljaju osnov manifestacije atletske discipline. Takva je istraživanja neophodno izvoditi u kontinuitetu i u različitim sredinama, kako bi se mogao eventualno postaviti stabilan funkcionalno-motorički osnov kratkih pruga u atletici. Cilj ovog istraživanja je upravo bilo pronalaženje najznačajnijih funkcionalno-motoričkih prediktora sprinterskog trčanja na 60 metara.

METOD

Uzorak ispitanika

U ovom istraživanju uzorak ispitanika je sačinjavalo 150 učenika, osnovnih škola Podgorice starosne dobi od 12 do 13 godina.

Uzorak testova

Bazične motoričke sposobnosti su procijenjene sa sljedećim motoričkim testovima: bacanje medicine iz sjeda (MFEBMS), bacanje medicine iz ležanja (MFEBML), bacanje medicine nazad preko glave (MFEBMN), skok udalj s mjesta (MFEDM), troskok iz mjesta (MFETM), skok uvis s mjesta-Sargent (MFEVM), tapping rukom (MBTAPR), trčanje 20m leteći start (TRČ20), trčanje 30m visoki start (TRČ30), iskret sa palicom (MISK), duboki pretklon na klupici (MDPK), špagat (MSPA).

Motorički test: sprint 60 m (SPR60), odnosno njegovi rezultati, upotrijebljeni su kao kriterijumska varijabla za ovo istraživanje.

Procedura

Upotrebom regresione analize kao multivarijantne statističko-matematičke metode, u ovom istraživanju je omogućeno dobijanje neophodnih informacija za statističko ocjenjivanje parametara, kao i za maksimalnu eksploataciju rezultata.

Dakle, utvrđivanje statističkih značajnosti i relativnih uticaja prediktorskog sistema motoričkih i morfoloških varijabli na kriterijumske varijable, izvršeno je pomoću linearnog modela regresione analize.

Za izračunavanje uticaja prediktorskih varijabli na kriterijumske varijable izračunati su sljedeći pokazatelji:

- multipla korelacija (RO), koja označava najveću moguću korelaciju između prediktorskog sistema varijabli i kriterijumskih varijabli,
- koeficijent determinacije (DELTA- Δ), koji znači mjeru zajedničkog varijabiliteta onoga što se proučava (kriterijumske varijable), i onog što na to utiče (prediktorske varijable),
- parcijalni regresioni koeficijent (BETA- β), koji označava značajne informacije, ili veličine uticaja, u predikciji uspjeha kriterijumske varijable,
- nivo statističke značajnosti regresionog koeficijenta (Q-BETA),
- parcijalne korelacije (PART-r), označavaju povezanost parova varijabli uz pretpostavku da sve ostale varijable iz istog skupa nemaju varijabilitet, tj. da su konstantne. Ove vrijednosti su oslobođene uticaja svih ostalih varijabli i drugih uticaja.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Uvidom u podatke koji se nalaze u tabeli 1, moguće je ustanoviti da je povezanost cjelokupnog prediktorskog sistema varijabli i uspjehnosti u izvođenju motoričkog zadatka sprint na 60 m, odnosno koeficijent multiple korelacije RO=.89, što objašnjava zajednički varijabilitet između prediktorskog sistema i kriterijuma (DELTA=.79). Takva povezanost je bila značajna na nivou Q=.00. Preostalih 21% u objašnjavanju ukupnog varijabiliteta kriterijumske varijable može se pripisati preostalim sposobnostima i karakteristikama antropološkog sistema, kao i drugim faktorima i uslovima.

Tabela 1: Regresiona analiza varijable SPR60 u prostoru motoričkih varijabli
DELTA=.79 RO=.89 Q=.00

Varijable	r	PART-r	BETA	P	Q-BETA
TRČ20	.69	.44	.30	20.70	.00
TRČ30	.77	.54	.44	33.88	.00
MFEBMS	-.27	.07	.06	1.62	.35
MFEBML	-.32	-.28	-.21	6.72	.00
MFEBMN	-.37	-.01	-.01	.37	.88
MFEDM	-.62	-.15	-.14	8.68	.08
MFETM	-.63	-.25	-.19	11.97	.00
MFEVM	-.59	.08	.07	4.13	.37
MBTAPR	-.27	-.17	-.09	2.43	.04
MISK	-.10	-.10	-.05	.50	.23
MDPK	-.07	.07	.03	.21	.41
MSPA	-.09	.09	.05	.45	.27

Kako su predmeti mjerenja testova trčanje na 20m iz letećeg starta (TRČ20) i trčanja na 30m iz visokog starta (TRČ30) blizu identičnosti sa predmetom mjerenja kriterijuma, sasvim logično izgledaju numeričke vrijednosti koeficijenata linearne korelacije između zavisne varijable i tih testova. Međutim podatak koji je izuzetno bitno naglasiti, jeste to, da su dominantni faktori rezultata u sprintu na 60 metara, prije svega kvalitet izvođenja niskog starta, brzina reakcije i startno ubrzanje. Upravo ti faktori su još na većem nivou značajnosti u motoričkim testovima TRČ20 i TRČ30, tako da su ovakvi rezultati potpuno očekivani.

Korelacioni koeficijenti testova za procjenu eksplozivne snage u odnosu na kriterijumsku varijablu posebno donjih ekstremiteta MFEVM, MFEVTM i MFEDM, su takođe očekivani i kreću se od r=.59 do r=.63. Znatno niže vrijednosti korelacionog koeficijenta imaju varijable za procjenu eksplozivne snage ruku i ramenog pojasa, ali ipak statistički značajne. Brzina frekventnih pokreta gornjih ekstremiteta je jedan od veoma značajnih elemenata ukupnog kondicionog potencijala atletičara sprintera. Fiziološka osnova te sposobnosti je identična sa eksplozivnom snagom, tako da je i statistički značajna povezanost pokazatelja eksplozivne snage ruku i ramenog pojasa sa rezultatom u sprintu na 60 metara, takođe očekivan rezultat.

Vrijednosti koeficijenata parcijalne korelacije (PART-r) slijede već navedene nalaze i u skladu su sa vrijednostima BETA koeficijenata i njihovom značajnošću, a takođe i vrijednostima parametra procenat učešća pojedinih varijabli u objašnjavanju kriterijuma.

Pregledom uticaja pojedinačnih motoričkih varijabli može se zaključiti da najveći, i statistički značajan uticaj, imaju iste varijable koje su i u parcijalnoj korelaciji pokazale tu ulogu. To su varijable: trčanje na 30m (BETA=.44) na nivou Q-BETA=.00, trčanje na 20m (BETA=.30) na nivou Q-BETA=.00, bacanje medicine iz ležanja (BETA=-.28) i nivoom značajnosti Q-BETA=.00, troskok s mjesta (BETA=-.19) i Q-BETA=.00 i tapping rukom (BETA=-.09) i (Q-BETA=.04).

Rezultati u koloni P (procenat učešća), tj. relativni doprinos svakog prediktora u objašnjavanju uticaja na kriterijum, su u potpunom skladu sa svim prethodno iznijetim rezultatima, tako da najveći doprinos imaju varijable TRČ20, TRČ30 i MFETM.

ЗАКЉУЧАК

Na osnovu rezultata dobijenih ovim istraživanjem može se donijeti zaključak da su dominantni prediktori uspjehnosti u sprinterskoj disciplini 60 metara, prije svega pokazatelji eksplozivne snage donjih ekstremiteta i to startnog i vertikalnog tipa, a odmah potom, ili zajedno sa tim, su i pokazatelji eksplozivne snage ruku i ramenog pojasa, kao i brzine frekventnih pokreta ruku.

Kada je riječ o selekciji budućih sprintera, ovakvi rezultati upućuju na obavezu da se u selektivnim funkcionalno-motoričkim baterijama moraju primarno naći motorički testovi za procjenu eksplozivne snage donjih ekstremiteta, brzine reakcije, eksplozivne snage ruku i ramenog pojasa i brzine frekventnih pokreta, kako gornjih tako i donjih ekstremiteta.

Podaci dobijeni ovim radom su podudarni sa velikim brojem dosadašnjih istraživanja na ovu i slične teme. Činjenica, koja mu daje dodatnu vrijednost jeste uzrasna dob ispitanika sa na kojima je realizovano samo istraživanje. Radi se o hronološkoj dobi dječaka kada se započinje sa višemjesečnim, a ponekad i višegodišnjim procesom selekcije za atletske sprinterske discipline.

LITERATURA

1. Bala, G., Malacko, J., Momirović, K. (1982). *Metodološke osnove istraživanja u fizičkoj kulturi (autorizovana predavanja za poslijediplomske studije)*. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture.
2. Brodie, Da. (1985). *Changes in lung function, ball-handung skiis, and performance measures during adolescence in normal school boxs*. U: Binkhorst RA, Kamper HCG, Saris WHM. (EDS): Children and exercise XI, 260-8.
3. Hadžikadunić, M. (1981). *Odnos između antropometrijskih i motoričkih pokazatelja prema rezultatima u atletsom troboju*. Beograd: Fakultet za fizičku kulturu, Magistarski rad.
4. Hebbelinck, M., Borms, J. (1978). *Körperliches Wachstum und Leistungsfähigkeit bei Schulkinder*. Leipzig: Jihann Ambrosius Barth.
5. Idrizović, Dž. (1991). *Uticaj motoričkih i morfoloških dimenzija na rezultate u nekim atletskim disciplinama*. Nikšić: NIP Univerzitetska riječ.
6. Idrizović, Dž., Idrizović, K. (2001). *Osnovi antropomotorike*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet.
7. Idrizović, K. (2004). *Motoričke sposobnosti i morfološke karakteristike školske omladine i njihove ralacije sa atletskim disciplinama*. Nikšić: Unigraf.
8. Ivanović, M. (2002). *Morfološke karakteristike i motoričke sposobnosti učenika*. Valjevo: Samostalno izdanje.
9. Kurelić, N., Momirović, K., Stojanović, M., Šturm, J., Radojević, J., Štalec N.V. (1975). *Struktura i razvoj morfoloških i motoričkih dimenzija omladine*. Beograd: Institut za naučna istraživanja Fakulteta za fizičko vaspitanje.
10. Malacko, J., Popović D. (1997). *Metodologija kineziološko antropoloških istraživanja*. Priština: Fakultet fizičke kulture.
11. Metikoš, D., Prot, F., Hofman, E., Pintar, Ž. i G. Oreb, G. (1989). *Mjerenje bazičnih motoričkih sposobnosti*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu.
12. Milanović, D., Hofman, E., Puhanić, V., Šnajder, V. (1986). *Atletika-znanstvene osnove*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu.
13. Perić, D. (1996). *Statističke aplikacije u istraživanjima fizičke kulture*. Beograd: Sopstveno izdanje.
14. Tončev, I. (1979). *Relacije nekih pokazatelja psihosomatskog statusa studenata sa rezultatima u Partizanskom višeboju*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu, Magistarski rad.

ANTHROPOMETRIC DEFINITION OF ATHLETIC SPRINT

Prof. Dr. Ratko Pavlovic, Prof. Dr. Kemal Idrizovic, Boris Banjevic, M.Sc.

Faculty of Sports and Physical Education, Niksic, Faculty of Physical Education and Sports, the Montenegrin Army

Abstract: For a number of sports acceleration and speed over a short distance is very important. Therefore is the 60 meter sprint is part of the talent identification testing program for track and field. Influence of morphological characteristics of this discipline is never fully defined.

The problem of this research was finding and checking correlations of certain segments of morphologic space with results in athletic discipline of the 60 meters. The purpose of this paper was to determine an influence of predictive variable system (indicators of morphological characteristics) on criterion variable (athletics discipline of the 60 meters), as well as to determine correlation of any predictive variable from the applied predictive system with criterion variable, in terms of determining participation of predictive in explanation of the results in a criterion. The research has been conducted on an sample of 150 students age 12-13 years.

Keywords: morphological characteristics, forecast, 60 meters sprint.

ANTROPOMETRIJSKA DEFINISANOST ATLETSKOG SPRINTA

Prof. dr Ratko Pavlović, prof. dr Kemal Idrizović, mr Boris Banjević

Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta, Fakultet za sport i fizičko vaspitanje - Nikšić, Vojska Crne Gore

Rezime: U mnogim sportovima su kvalitet ubrzanja i brzine na kratkim distancama veoma važni. Sprint na 60 metara je pored ostalog i dio testovnog programa identifikacije talenata u atletici. Uticaj morfoloških karakteristika na ove discipline nikada nije potpuno definisan.

Problem ovog istraživanja je bio pronalaženje i provjeravanje povezanosti segmenata morfološkog prostora sa rezultatima u atletskoj disciplini sprint na 60 metara. Cilj rada je bio utvrđivanje uticaja sistema nezavisnih varijabli (pokazatelji morfoloških karakteristika) na zavisnu varijablu (atletska disciplina sprint 60 metara), kao i utvrđivanje povezanosti svake nezavisne varijable sa zavisnom varijablom, u smislu utvrđivanja učešća prediktora u objašnjavanju rezultata kriterijuma. Istraživanje je realizovano na uzorku od 150 učenika starosne dobi od 12-13 godina.

Ključne riječi: morfološke karakteristike, uticaj, sprint 60 metara.

UVOD

Potreba za antropometrijskom definisanošću sprintera je veoma stara, zapravo koliko i samo sprintersko trčanje. Od najranijih dana su poznavali, zatim treneri, a potom i naučnici pokušali odgovoriti na vječno pitanje sprinterskog trčanja: Da li je moguće na osnovu morfoloških karakteristika definisati vrhunskog sprintera?

Rezultati, koji su od istraživanja do istraživanja bili značajno različiti, zapravo i govore najbolje o tome da se sprinteri po svojoj morfološkoj strukturi, veoma teško, ili gotovo nikako ne mogu svrstati u bilo kakve homogene grupe. Pojedine sličnosti koje se mogu konstatovati među njima, nisu niti česte niti trajne, da bi omogućile valjan zaključak.

Morfološki profili svjetskih rekordera u sprinterskim disciplinama (posebno u disciplini 100 metara), tokom dvadesetog vijeka, najbolje govore u prilog konstataciji da je neizvodljivo donijeti precizan odgovor, koji traži ta dilema.

Najbolji sprinter današnjice, a u ovom trenutku i svih vremena, Usain Bolt, je upravo svojom pojavom i rezultatima oborio mnoge do prije njega „važne“ kodekse u morfologiji sprinterskog trčanja. Da li će u sprintu potrajati tendencija visokih sprintera, niko ne zna, a posljednji rezultati takođe jamajčanskog sprintera Johana Blake-a, govore suprotno.

Ovo istraživanje je imalo za cilj da u veoma osjetljivom periodu ubrzanog fizičkog i mentalnog razvoja dječaka, pokuša da dođe do dodatnih informacija na navedenu temu, koje bi eventualno mogle poslužiti selekciji mladih sprintera i njihovoj preciznijoj morfološkoj određenosti.

METOD

Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika za ovo istraživanje je činilo 150 učenika, osnovnih škola Podgorice, uzrasta od 12 do 13 godina.

Uzorak mjera i zadataka

Antropometrija je realizovana primjenom 17 antropometrijskih pokazatelja: visina tijela (AVIST), dužina ruke (ADUZR), dužina noge (ADUZN), tjelesna masa (TELMAS), srednji obim grudi (ASOG), obim nadlaktice (AONADL), obim podlaktice (AOPODL), obim potkoljenice (AOPOTK), kožni nabor nadlaktice (AKNNDL), kožni nabor na leđima (AKNLEĐ), kožni nabor na trbuhu (AKNTRB), kožni nabor potkoljenice (AKNPTK), širina ramena (ŠIRRAM), širina karlice (ŠIRKAR), dijametar lakta (DILAK), dijametar koljena (DIKOL), dijametar ručnog zgloba (DIRČZ).

Rezultati u atletskoj disciplini sprint 60 metara (SPR60) su predstavljali kriterijumsku varijablu ovog istraživanja.

Procedura

Statistička značajnost i relativni uticaj prediktorskog sistema morfoloških varijabli na kriterijumsku varijablu, procijenjeni su pomoću linearnog modela regresione analize.

Za izračunavanje uticaja prediktorskih varijabli na kriterijumske varijable izračunati su sljedeći pokazatelji:

- multipla korelacija (RO), koja označava najveću moguću korelaciju između prediktorskog sistema varijabli i kriterijumske varijable,
- koeficijent determinacije (DELTA- Δ), koji znači mjeru zajedničkog varijabiliteta onoga što se proučava (kriterijumske varijable), i onog što na što utiče (prediktorske varijable),
- parcijalni regresioni koeficijent (BETA- β), koji označava značajne informacije, ili veličine uticaja, u predikciji uspjeha kriterijumskih varijabli,
- nivo statističke značajnosti regresionog koeficijenta (Q-BETA),
- parcijalne korelacije (PART-r), označavaju povezanost parova varijabli uz pretpostavku da sve ostale varijable iz istog skupa nemaju varijabilitet, tj. da su konstantne. Ove vrijednosti su oslobođene uticaja svih ostalih varijabli i drugih uticaja.

РЕЗУЛТАТИ I ДИСКУСИЈА

Analizom numeričkih parametara koji se nalaze u tabeli 1 konstatuje se da je izračunata vrijednost koeficijenta multiple korelacije (RO=.59), u skladu sa očekivanjima donijela informacije o statistički značajnoj linearnoj povezanosti između prediktorskog sistema morfoloških varijabli i kriterijuma na nivou značajnosti Q=.00.

Tabela 1: Regresiona analiza varijable SPR60 u prostoru morfoloških varijabli

Varijable	r	PART-r	BETA	P	Q-BETA
AVIST	-.05	-.13	-.26	1.30	.12
ADUZR	.09	.18	.26	2.34	.04
ADUZN	.03	-.01	-.01	.03	.93
TELMAS	.25	-.01	-.05	1.25	.87
ASOG	.30	.09	.22	6.60	.30
AONADL	.30	.02	.05	1.50	.84
AOPODL	.15	-.05	-.12	1.80	.52
AOPOTK	.19	-.16	-.36	6.84	.06
AKNNDL	.44	.12	.23	10.12	.14
AKNLEĐ	.41	-.06	-.11	4.51	.46
AKNTRB	.46	.20	.40	18.40	.02
AKNPTK	.40	.07	.10	4.00	.42
ŠIRRAM	-.02	-.12	-.17	.34	.15
ŠIRKAR	.14	.02	.03	.42	.83
DILAK	.05	.05	.07	.35	.52
DIKOL	.21	.13	.22	4.62	.11
DIRČZ	.04	-.06	-.07	.28	.45
DELTA= .35 RO=.59 Q=.00					

Na osnovu ove vrijednosti koeficijenta multiple korelacije dobijen je njen kvadratni iznos, tj. koeficijent determinacije (DELTA=.35). Vrijednost kvadrata multiple korelacije ukazuje da je zajednički varijabilitet prediktorskog sistema varijabli i kriterijuma 35%. Preostalih 65% varijabiliteta pripada tzv. rezidualnom, neobjašnjenom dijelu koji se pripisuje drugim segmentima psihosomatskog statusa koji nijesu bili predmet ovog istraživanja. Ovaj podatak direktno pokazuje da morfološki prostor ima veoma nizak nivo predikcije u sprinterskim trčanjima.

U koloni koeficijenata korelacije (r), najviši nivo ima koeficijent koji pripada pokazatelju kožnog nabora trbuha (AKNTRB) r=.46, koga po nivou značajnosti slijede koeficijent parcijalne korelacije, kao i vrijednost i značajnost BETA koeficijenata. Svi preostali koeficijenti korelacije antropometrijskih pokazatelja potkožnog masnog tkiva, kožni nabor nadlaktice (AKNNDL) r=.44, kožni nabor leđa (AKNLEĐ) r=.41 i kožni nabor potkoljenice (AKNPTK) r=.40 su na statistički značajnom nivou, što upućuje na snažnu povezanost potkožnog masnog tkiva i rezultata u sprintu na 60 metara kod ove populacije.

Pored pokazatelja potkožnog masnog tkiva, statistički značajne koeficijente korelacije su ostvarila i dva pokazatelja volumena i mase tijela i to srednji obim grudni (ASOG) r=.30 i obim nadlaktice (AONADL) r=.30.

Kako je za kriterijum numerički veći rezultat slabiji rezultat, to se na osnovu dobijene značajnosti BETA koeficijenata za testove kožni nabor trbuha (AKNTRB) BETA=.40 na nivou značajnosti od Q-BETA=.02 i dužina ruke (ADUZR) BETA=.26 na nivou značajnosti Q-BETA=.04, a uzimajući u obzir fenomen supresije, može reći da su najbolje rezultate u kriterijumskoj varijabli, SPR60 postigli ispitanici niži rastom i manje tjelesne mase.

ZAKLJUČAK

Kako je u uvodnom dijelu ovog rada više bilo govora o vrhunskim sprinterima, može se zaključiti da je ovo istraživanje, s obzirom na to da je realizovano na uzorku dječaka dobi od 12 do 13 godina, pokazalo da u ovom uzrastu, kada dolazi do veoma bitnih i snažnih razlika u razvoju fizičkih karakteristika između dječaka, dominantne faktore sprinterskog trčanja na 60 metara određuju pokazatelji volumena i mase tijela, a potom i longitudinalne dimenzionalnosti skeleta.

Osnovni faktor visokog kvaliteta rezultata u sprintu na 60 metara kod ove populacije definiše višak ukupnog masnog tkiva, koje zapravo predstavlja balast, koji uzrokuje slabije rezultate kod učenika koji ga kao takvog posjeduju.

Podaci koji su dobijeni ovim istraživanjem, takođe govore da su niži ispitanici većim nivoom frekvencije pokreta nadoknadili hendikep u dužini koraka u odnosu na više ispitanike. Ovaj podatak bi se mogao tumačiti i sa stanovišta, da su viši ispitanici, vjerovatno bili i veće tjelesne mase, što je takođe negativno uticalo na rezultat ostvaren u kriterijumskom testu.

Upoređujući ove konstatacije sa ranijim istraživanjima, može se izvesti još jedan zaključak, koji govori, da se od uzrasta do uzrasta različiti antropometrijski pokazatelji pokazuju kao značajno uticajni na sprinterski rezultat. Takođe, ti se rezultati različito ponašaju i u zavisnosti od geografskog prostora u kojem je sprovedeno istraživanje. Sve ovo, još jednom potvrđuje da se u morfološkom prostoru ne mogu precizno definisati glavni prediktori uspješnog rezultata u sprinterskom trčanju.

LITERATURA

1. Agramović, L.J. (1984). *Dinamika rasta i razvoja školske omladine Crne Gore*. Nikšić: NIO Univerzitetska riječ.
2. Bala, G., Malacko, J., Momirović, K. (1982). *Metodološke osnove istraživanja u fizičkoj kulturi (autorizovana predavanja za poslijediplomske studije)*. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture.
3. Idrizović, Dž. (1991). *Uticaj motoričkih i morfoloških dimenzija na rezultate u nekim atletskim disciplinama*. Nikšić: NIP Univerzitetska riječ.
4. Idrizović, Dž., Idrizović, K. (2001). *Osnovi antropomotorike*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet.
5. Idrizović, K. (2004). *Motoričke sposobnosti i morfološke karakteristike školske omladine i njihove ralacije sa atletskim disciplinama*. Nikšić: Unigraf.
6. Kurelić, N., Momirović, K., Stojanović, M., Šturm, J., Radojević, J., Štalec N.V. (1975). *Struktura i razvoj morfoloških i motoričkih dimenzija omladine*. Beograd: Institut za naučna istraživanja Fakulteta za fizičko vaspitanje.
7. Metikoš, D., Prot, F., Hofman, E., Pintar, Ž. i G. Oreb, G. (1989). *Mjerenje bazičnih motoričkih sposobnosti*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu.
8. Nićin, Đ., Kalajdžić J. (1996). *Antropomotorika*. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture.
9. Nićin, Đ. (2000). *Antropomotorika-teorija*. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture.
10. Perić, D. (1996). *Statističke aplikacije u istraživanjima fizičke kulture*. Beograd: Sopstveno izdanje.
11. Stojanović i sar. (1977). *Kretanje relativnog varijabiliteta nekih antropometrijskih dimenzija dječaka i djevojčica uzrasta od 11-17 godina*. Beograd: Fizička kultura, br.4.
12. Verhošanski, Ju. V., Šestakov, M.P., Novikov, P.S., Nićin, Đ.A. (1992). *Specifična snaga u sportu*. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture, «Prometej» Novi Sad.

PRESCHOOLERS`FEET STATUS RESEARCHED IN TWO URBAN AREAS OF BELGRADE AND ŠABAC

Sava Maksimovic, PhD, professor, Dragan Stojnic, student of doctoral studies, Nevena Tiric, student of vocational specialist studies – physical education,
Preschool Teachers' Training College Šabac, Faculty of Sport and Physical Education in Belgrade, Preschool Teachers' Training College Šabac

Abstract: This research included total of 132 children, aged 6 ($\pm$ two months), of both genders, from Belgrade and Šabac. Aim of the research was to establish feet status and discover possible differences between children living in Belgrade and Šabac. Feet status was determined by planography, using the method of Čižin which shows the index of flatfoot longitudinal arch. Data analysis included frequency and percentual degree of flatfoot, importance of difference between left and right foot regarding children's place of residence was determined by chi-square test. Results showed that significant number of children of both genders from both cities have bad feet arch status. Children from Belgrade have much worse feet status comparing to children from Šabac. On the other hand, right foot has better status than left in the whole sample researched. It is alarming that certain number of children have structural changes – flatfoot. It is necessary to take correction and prevention steps and children with flatfoot should be sent to medical treatment in health institutions.

Key words: preschool children, foot status, different areas.

СТАТУС СТОПАЛА ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА У ДВЕ УРБАНЕ СРЕДИНЕ – БЕОГРАД И ШАБАЦ

Др Сава Максимовић, професор струковних студија, Драган Стојнић, студент докторских студија, Невена Тирић, студент специјалистичког студија – смер физичко васпитање
Висока школа струковних студија за васпитаче - Шабац, Факултет за спорт и физичко васпитање - Београд, Висока школа за образовање васпитача - Шабац

Резиме: Истраживање је реализовано на узорку од 132 детета, узраста шест година ($\pm$ два месеца), оба пола, из Београда и Шапца. Циљ истраживања био је да се установи статус стопала и утврде, евентуалне разлике између деце која живе у Београду и Шапцу. Статус стопала утврђен је плантографијом, Чижиновом методом која даје индекс спуштености лонгитудиналног свода стопала. Обрада података обухватила је фреквенцију и процентуалну заступљеност степена спуштености стопала, а значајност разлика у односу на лево и десно стопало, место становања деце утврђена је Хи квадрат тестом. Резултати показују да значајан број деце, оба пола, из обе средине имају лош статус свода стопала. Деца из Београда имају значајно лошији статус стопала у односу на децу из Шапца. Десно стопало, на нивоу узорка, има бољи статус у односу на лево. Забрињава то што одређени број деце има структуралне промене – веома спуштено стопало. Неопходно је предузети мере корекције и превенције, а децу са веома спуштеним стопалом упутити на медицински третман у здравствену установу.

Кључне речи: предшколска деца, статус стопала, различите средине.

УВОД

Предшколски узраст је најбурнији период раста и развоја и односи се на све аспекте развоја личности: морфолошки, моторни, постурални, емоционални, социолошки, интелектуални... У овом периоду се на дете може највише утицати и зато је, са аспекта науке, изузетно занимљив и значајан за проучавање. У складу с тим треба истаћи да је то осетљив период развоја појединих моторних способности и штетних утицаја на развој локомоторног апарата, у крајњој истанци и на статус стопала. За нормалан дечји развој неопходно је да стопало буде у постуралном складу, што има за директну последицу утицај на скочни зглоб, потколеницу, колена, кукове, карлицу, кичмени стуб и главу. Дакле, табански сводови директно делују на формирање апарата за кретање.

Утицај стопала на здравље деце навело је бројне ауторе да се баве овим проблемом. Радисављевић (1985) указује да корективна гимнастика подједнако успешно делује без обзира на степен спуштености стопала предшколског детета. Перић (1989) користи покретне игре за корекцију и превенцију стопала предшколског детета. Сабо (2008) утврђује да у предшколском узрасту девојчице имају бољи статус стопала. Mickle J. K, (2008) такође, установљава да дечаци имају чешће равна стопала него девојчице и да је та разлика је изазвана дебљим слојем јастучета на средњем делу табана код дечака. Михајловић (2010) долази до података да висок проценат девојчица има равна стопала и да се статус побољшава са годинама живота. Закључује да се формирање сводова стопала највероватније не завршава од треће до четврте године живота, него да се оно продужава – траје до школског узраста. Бољи статус сводова стопала имају испитаници који живе у мање развијеним социо-културним срединама установио је Радисављевић (1982).

Све присутнија хипокинезија, болест данашњице, негативно делује на дечји раст и развој у целини, као и на сам развој стопала. Схватајући значај правилног формирања стопала и учесталост спуштеног свода стопала (*pedes plani*), а имајући у виду све мање кретања предшколске деце, аутори рада су приступили реализацији овог истраживања.

Циљ истраживања је да се установи постурални статус стопала и утврде, евентуалне разлике између деце која живе у Београду и Шапцу. Из циља постављени су следећи задаци: 1. утврдити постурални статус стопала испитиваног узорка деце; 2. утврдити да ли постоје разлике у постуралном статусу стопала између деце из Београда и Шапца; 3. утврдити разлике левог и десног стопала на нивоу узорка; 4. одредити укупне карактеристике анализираног статуса стопала деце на нивоу обе урбане средине.

У складу са циљем и задацима формулисана је нулта хипотеза: H_0 Не постоје статистички значајне разлике у постуралном статусу стопала између деце која живе у Београду и Шапцу.

МЕТОД РАДА

У раду је примењена трансверзална врста емпиријског истраживања и дескриптивна метода.

УЗОРАК ИСПИТАНИКА

Истраживање је реализовано на узорку од 132 детета, узраста шест година ($\pm$ два месеца), без озира на пол. Сва деца су била у континуираном васпитно образовном процесу у П.У. „Раковица“, вртић „Петлић“ (71) општина Раковица из Београда и П.У. „Наше дете“, вртић „Слобода“ (61) из Шапца.

УЗОРАК МЕРНОГ ИНСТРУМЕНТА

Статус стопала утврђиван је путем плантографије Чижиновом методом која даје индекс спуштености лонгитудиналног свода стопала (индексе 0-1 нормално, 1-2 спуштено и преко 2 веома спуштено стопало).

ОБРАДА ПОДАТАКА

Статистичка процедура обухватила је фреквенцију и процентуалну заступљеност степена спуштености стопала, а значајност разлика у односу на лево и десно стопало и место становања деце утврђена је χ^2 квадрат тестом.

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА И АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА

Резултати су представљени табеларно, а потом интерпретирани и анализирани.

Табела 1 Преглед резултата лонгитудиналног свода стопала на нивоу узорка

		БЕОГРАД						ШАБАЦ					
		нормално		спуштено		веома спуштено		нормално		спуштено		веома спуштено	
		л	д	л	д	л	д	л	д	л	д	л	д
м	н	12	15	15	16	17	13	19	21	14	13	6	5
	%	27,27	34,09	34,09	36,36	38,64	29,55	48,72	53,85	35,90	33,33	15,38	12,82
ж	н	7	9	12	10	8	8	10	12	6	5	6	5
	%	25,93	33,33	44,44	37,04	29,63	29,63	45,45	54,54	27,27	22,73	27,27	22,73
Σ	н	19	24	27	26	25	21	29	33	20	18	12	10
	%	26,76	33,80	38,03	36,62	35,21	29,58	47,54	54,10	32,79	29,51	19,67	16,39
Σ		Београд =71 испитаник						Шабац =61 испитаник					

Деформитети – лева нога $\chi^2=6,976$ $df=2$ $p=0,031$

Деформитети – десна нога $\chi^2=6,056$ $df=2$ $p=0,048$

Квантитативни показатељи указују (табела 1) да лево стопало код деце из Београда њих 19 (26,76%) има нормално стопало. Када је у питању десно имамо ситуацију да 24 (33,80%) има нормално стопало. Спуштено лево стопало у Београду има 27 (38,03%), а десно 26 (36,62%). Веома спуштено лево стопало има 25 (35,21%), а десно 21 (29,58%).

У Шапцу 29 деце (47,54%) има нормално лево стопало, а 33 (54,10%) десно. Спуштено лево стопало има 20 (32,79%), а десно 18 (29,51%). Веома спуштено лево стопало има 12 (19,67%), а десно 10 (16,39%).

Када се сагледају разлике резултата испитаника из Београда и Шапца вредност χ^2 квадрат теста показује да постоји значајна разлика између градова, када је у питању лево стопало на нивоу значајности $p=0,031$.

На нивоу градова, разлике су присутне и када је у питању десно стопало, наиме Хи квадрат тест показује високу значајност ралика $p=0,048$ на нивоу градова.

Овакве резултате тешко је објаснити с обзиром на сличне услове живота. Деформитет стопала је, поред генетског фактора, делимично условљен спољашњим фактором као што је нпр. савремени начин живота, смањено кретање – хипокинезија, смањена мишићна активност, повећана ухрањеност, као и остале „подобности“ које омогућава савремени животни стандард.

Бољи лонгитудинални табански свод стопала код деце из Шапца може се, донекеле, објаснити већом физичком активношћу. Деца из мањих урбаних средина имају више прилике да се играју на отвореном простору у природи, упражњавају физичке активности у виду спортских игара итд. што изазива ангажованост мишића ногу и стопала... С друге стране деца из Београда дуже времена проводе за компјутером, телевизором, користе више превозна средства, лифтове у згради, те већи део времена проводе у физички пасивном положају. Ово може имати за последицу смањен позитиван утицај на мускулатуру доњих екстремитета, посебно на фину мускулатуру стопала, која је као „постурална мускулатура“ одговорна у формирању и статичком одржавању сводова стопала.

Добијене разлике треба проучити мултидисциплинарно, са аспекта узрочно последичних веза, како би се дошло до више информација о посотјећим разликама.

Табела 2 Резултати процене левог и десног стопала на нивоу узорка

статус стопала	лево стопало		десно стопало	
	н	%	н	%
нормално	48	36,36	57	43,18
спуштено	47	35,61	44	33,33
веома спуштено	37	28,03	31	23,48
Σ	132	100	132	100

$$X^2=188,833 \quad df=4 \quad P=0,000$$

Упоредном анализом квантитативних показатеља на нивоу узорка (табела 2) види се да нормално лево стопало има 48 (36,36%) деце. Статус спуштеног левог стопала има 47 (35,61%), а веома спуштено има 37 (28,36%).

Анализом резултата десног стопала види се да 57 (43,18%) има нормално стопало. Њих 44 (33,33%) има спуштено, а веома спуштено има 31 (23,48%).

Поређењем резултата индекса спуштености лонгитудиналног левог и десног свода стопала, на нивоу целог узорка, види се да постоји статистички значајна разлика у корист десног стопала на нивоу знајности $p=0,000$. Дакле, може се закључити да код испитиване деце из Београда и Шапца бољи постурални статус има десно стопало. Добијени резултати су складу са ранијим истраживањима.

Забрињава податак да од 132 деце њих само 48 (36,36%) има нормалан статус стопала, а 84 (63,04%) има деформитет стопала, била да су то првог или другог степена.

Резултати истраживања недвосмислено указују на висок ниво спуштености лонгитудиналног свода стопала код деце из обе урбане средине. Ова чињеница указује на озбиљан проблем. С обзиром да табански сводови имплицитно делују на формирање комплетног апарата за кретање и значајно утичу на нормалну васкуларизацију ткива, да утичу на постурални статус детета у целини, неопходно је предузети одговарајући корективни програм. Ови резултати су, такође, у сагласности са ранијим истраживањима.

ЗАКЉУЧАК

Узевши у обзир све укупне резултате испитиваног статуса стопала деце из различитих урбаних средина – Београда и Шапца, може се закључити следеће:

Утврђено је да постоје статистички значајне разлике у постуралном статусу левог стопала које произилазе из бољих резултата деце која живе у Шапцу. Постоје статистички значајне разлике и у постуралном статусу десног стопала, боље резултате имају деца из Шапца. Дакле, бољи статус стопала имају деца предшколског узраста која живе у Шапцу.

Са аспекта целог узорка, истраживање је показало да бољи постурални статус има десно стопало, што је у складу ранијим истраживањима.

Прикупљене информације упозоравају на то да је статус стопала испитиване деце, из обе урбане, средине нарушен. Само 48 (36,36%) има нормалан статус стопала, а 84 (63,04%) има деформитет стопала првог и другог степена.

Неопходно је предузети мере корекције и превенције у предшколској установи и остварити сарадњу са родитељима. Децу са деформитетима трећег степена упутити у здравствену установу. Деци из Београда омогућити да се у слободном времену што више баве физичким активностима у природи, на отвореном простору, да се крећу што је могуће више боса по неравној подлози, да се баве спортским играма, колективним спортовима, да упражњавају покретне игре у којима су доминантна кретања поскоци, скокови, суножни поскоци и скокови у разним смеровима, на разне начине итд. – активности које што више ангажују мускулатуру доњих екстремитета.

ЛИТЕРАТУРА

1. Mickle J. K, Steele R. J, Munro J. B, (2008). Is the foot structure of preschool children moderated by gender, *Journal of pediatric orthopaedics*, 28(5):593-596
2. Михајловић, И., Смајић, М. и Сенте, Ј. (2010). Учесталост деформитета стопала код девојчица предшколског узраста. Војно санитетски преглед, 67 (11), 928–932.
3. Перић, Д. (1989). Игра у функцији побољшања постуралног статуса деце предшколског узраста. У Зборник радова IX летње школе Педагога физичке културе Југославије (380-384). Охрид: Савез педагога физичке културе Југославије.
4. Радисављевић, М., Котуровић, Љ. и Аранђеловић, М. (1982). Прилог упознавања статуса стопала ученика првог разреда основне школе из различитих соци-економских средина. Физичка култура, 36 (5), 466-469.
5. Радисављевић, М. (1983). Утврђивање утицаја коркетивне гимнастике на правилан развој и формирање сводова стопала код деце предшколског узраста и њен значај у смањивању негативних егзогених фактора. Докторска дисертација, Београд: Факултет физичког васпитања.
6. Сабо, Е. (2008). Облик ногу и држање стопала деце предшколског узраста у Новом Саду. Педагошка стварност, 54 (1-2), 108-113.

PSYCHOMOTOR EFFECTS OF SPECIFIC INDIVIDUAL TRAINING ADJUSTED TO CHILDREN WITH PHYSICAL DEFORMITIES

Zoran Milic

College of vocational studies – Subotica - Vocational training for preschool teachers and sports trainers

Abstract: Psychophysical growth and development of children does not always go in the right direction and due to the effect of various degrading endogenous and exogenous factors it often leads to the violation of socio-intellectual-motorical integrity of the child's organism. Disability is defined as the loss or irregularity in the anatomical-physiological, intellectual or socio-psychological performance. The aim of this case study is to question whether it is possible to achieve positive transformations in some of the mentioned child's features by using physical activity. With great desire to change the practical work done so far with children disabled in the field of psychomotor functioning, the author will try to indicate the importance of physical activity by defining the key guidelines in this very delicate and specific method of work. The information was gained using the author's individual experience of several months in which a variety of specifically designed physical exercises were implemented and which led to motorical as well as sociological improvement.

Key words: physical deformity, disability, physical activity.

ПСИХОМОТОРИЧКИ ЕФЕКТИ СПЕЦИФИЧНОГ ИНДИВИДУАЛНОГ ТРЕНИНГА ПРИЛАГОЂЕНОГ ДЕЦИ СА ТЕЛЕСНИМ ДЕФОРМИТЕТИМА

Зоран Милић

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме: Психофизички раст и развој детета не тече увек у смеру “ казальке на сату” и неретко се дешава да под дејством различитих деградирајућих ендогених и екзогених чинилаца дође до нарушавања социо-интелектуално-моторичког интегритета младог организма. Оштећења или тачније ометеност се дефинише као губитак или неправилност у анатомско-физиолошком, интелектуалном или пак социо-психолошком функционисању. Поставља се питање да ли је могуће довести до позитивних трансформација у некој од наведених дететових димензија посредством телесне активности. Управо тим питањем се бави и аутор овог рада. У жељи да се промени нешто у досадашњем практичном раду са децом која су лимитирана у погледу “психомоторичког изражавања” аутор ће покушати да укаже на значај и битност телесне активности формулишући “путоказе” у изузетно специфичном и осетљивом начину рада. До одређених сазнања се дошло искључиво путем емпирије, односно кроз вишемесечни индивидуални рад, где се импутирала широка лепеза различитих специфичних вежби које су довеле до прогресије у напретку како у моторичком погледу тако и на ниво социолошког функционисања.

Кључне речи: Телесни деформитет, ометеност у развоју, телесна активност.

УВОД

“Дајте детету само онолико колико може да прими, и тражите од њега само онолико колико може да да”, Макаренкова је мисао која на леп и једноставан начин описује приступ у раду не само са “ стандардном децом популацијом” већ и са оном која су ометена било у физичком или психичком смислу. Када су у питању деца која су лимитирана у погледу психомоторике, мора се познавати специфична методологија и својеврстан приступ уколико се користе телесне активности као тераписка средства. Моторичка активност ометеног детета у развоју искључиво зависи од иманентног и интегрисаног међуделовања мишићних, неуролошких и физиолошких система. Уколико је нека од карика у ланцу на било који начин оштећена долази до одређених потешкоћа у функционисању младог организма, те је због тога императив познавати специфичности у раду са ометеном децом. Методолошки аспекти рада, када је у првом плану телесна активност као средство терапије, представља водећи корак у рехабилитацији. Један од основних задатака телесног вежбања је брига о здрављу и превенција када су у питању различите, по организам деструктивне појаве. Да ли деловање телесне активности може да утиче супресорно на различите социо-моторичке манифестације које се јављају услед нарушеног функционисања моторног апарата? Велики број радова, са подручја психомоторике деце ометене у развоју, даје предност посебно организованом телесном вежбању, где оно подразумева примену својеврсних психомоторних активности конципираних према менталној и моторичкој старости. Управо том проблематиком се бави и аутор рада, и покушаће да се аргументовано прикључи онима који стављају специјално телесно васпитање на право место, а то је у редовни рехабилитациони програм деце која су пре свега ометена у моторичком расту и развоју.

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДЕЦЕ ОМЕТЕНЕ У РАЗВОЈУ

Када говоримо о појмовном разврставању лица која су ометена у развоју неопходно је истаћи да се оно дистинктивно користи у појединим земљама и њиховим правним и школским системима. Постоји и неусклађеност унутар једне државе када се говори о формулисању термина који описује лица са психо-соматским оштећењима. У правној терминологији се често употребљава термин *инвалидност*, док се термин *дефектност* све мање користи обзиром на стигматско значење. *Хендикепиране особе*, термин који се све чешће користи, такође није прикладан. Најприкладнији назив за лица са урођеним или стеченим оштећењима, у било ком смислу, би био “лица ометена у развоју” без обзира на то што овај термин не покрива сва стања у којима се особа може наћи.

Флору (1936). године спровео је испитивање на деци која су ометена у развоју. Суштина истраживања је почивала на утврђивању антропометријских и морфолошких карактеристика. Путем рентгенског снимања шаке је установио степен осификације и аномалија. Ометени у развоју су показивали спорији развој у свим годиштима. Јасно је да ментално и моторно

ограничена деца се не могу оспособити за веће психофизичке напоре, те се с тога треба фокусирати на подизање нивоа моторичког функционисања који ће им омогућити лакше превазилажење свакодневних животних препрека. Деца са психофизичким оштећењима показују одређена одступања у понашању у односу на “стандардну дечју популацију”; веома се лако замарају за време слободних активности, при мањем неуспеху у игри веома лако се обесхрабре, игре које захтевају виши степен вештине шаке (кликери, цртања и др.) избегавају да играју, веома тешко процењују ситуације, не могу да процене властите могућности, за време седења су, или веома активна или веома пасивна, неправилно седе у клупи због мишићног дебаланса, неспретни су при чучању итд.

Телесна оштећења по правилу иду заједно са оштећењима у сфери менталног функционисања, те је неопходно извршити степеновање истих. Од 1969.године у нашој земљи је ушла класификација од пет степени менталне (не) развијености, за разлику од претходне (идиоти, имбецили, дебили); на предлог Светске здравствене организације је установљен правилник о разврставању лица ометених у развоју:

1.Недовољна ментална развијеност на граници нормалног са ИQ (интелигенце quotient) од 71 до 80. Ограничено је схватање апстрактних појмова и односа, редовно школовање иде доста тешко. Када заврше школу оспособљени су за доста једноставна занимања.

2. Лака недовољна ментална развијеност (лакша психичка ометеност), са ИQ 51 до 70. Расуђивање је веома скромно, психомоторни развој иде доста тешко, школовање је могуће искључиво у специјалним васпитним установама, веома сиромашан речник, неколико месеци касне у односу на нормалну популацију.

3. Умерена недовољна ментална ометеност, са ИQ 36 до 50. Психомоторно успорење је видно, проходају крајем друге године а проговоре у трећој години живота. Нису способни ни за какво школовање.

4. Особе са тежом менталном ометеношћу, са ИQ од 21 до 35. Знатно касне у развоју, потребан им је перманентан надзор и заштита других лица, једва да се могу оспособити за основне хигијенске радње.

5. Тешка недовољна ментална развијеност, ИQ испод 20. Целог живота морају бити под надзором, располажу са неколико лоше артикулисаних речи.

“Лако недовољно развијена деца чешће испољавају слабију способност координације него стандардна популација”(Нићин, 2008). Брзина менталног процесуирања је такође нешто нижа у односу на стандардну популацију. На конативном пољу се *де факто* уочавају разлике у виду смањене вољно- мотивационе покретачке силе.

СТУДИЈА СЛУЧАЈА

Примени специјалних телесних вежби (које се користе у сврху корекције различитих телесних оштећења са дијагнозом “церебралис инфантилис”) треба да претходи темељно упознавање са етиологијом истог. С тога је више него потреба осврнути се на уопштена објашњења дечје парализе.

Церебралис инфантилис: Дечја церебрална парализа (ДЦП) је непрогресивни поремећај моторне функције настао као последица оштећења мозга у развоју. Дијагноза ДЦП се неоправдано поставља код непознате етиологије моторног дефицита. Термин “парализа” није адекватан јер се поремећај моторике може манифестовати и невољним покретима као и инкоординацијом. Инциденца ДЦП је негде око 2-7 деце на 1000 живорођене деце. ДЦП се утврђује ретроградно у комбинацији са различитим етиолошким факторима (перинатална хипоксија, интеркранијална хеморагија, прематуритет).

Клиничка слика: ДЦП подразумева дефект моторне функције, некада веома препознатљив између трећег и шестог месеца живота. Ментална ретардација се јавља у 50 -70 посто случајева, страбизам код 40- 50 посто случајева, епилепсија 40 - 50 посто случајева. Клиничка слика искључиво зависи од локализације и природе моторичких дефицита.

Спастичка ДЦП- је најчешћи облик (64-69%) и јавља се у форми тетраплегије, квадриплегије, билатералне хемиплегије, параплегије и моноплегије.

Хипотоничка ДЦП (атоничко- астатичка ДЦП, синдром Фоарстер) је ређа форма. Клиничком сликом доминира хипотонија где су очувани тетивни рефлекси, одсутни кожни и трбушни рефлекси, честа ментална заосталост и неретко епилепсију. Временом прелази у спастичку форму.

Дискинетичка ДЦП, је парализа променљивог тонуса коју прати оштећења координације. Тремор, торзиони спазми, атаксија као и дистонија су симптоми који прате ову форму ДЦП. Ментални развој је најмање оштећен и епилепсија је најређа код овог типа.

Дијагноза на основу које је формулисан комплекс вежби се описује на следећи начин : Најблажи облик церебралне парализе што је последица превременог порођаја, поједини лекари то стање дефинишу као стање параспастичног хода, где му се мишићи спорије развијају, спастични су, те има нарушену схему хода.

ОПШТЕ ОДРЕДНИЦЕ У ПРАКТИЧНОМ РАДУ

Евалуацијом вишемесечног рада, као и опсервацијом стања једног младог организма, дошло се до сазнања која ће у даљем раду са децом сличне или исте клиничке слике послужити као “водич”, и на тај начин олакшати рад рехабилитатору. Пре самог почетка имплементације корективног програма неопходно је утврдити иницијално стање, које је у овом случају ишчитавање дијагнозе постављене од стране лекара. Обратити пажњу на ограничења уколико постоје. Након тога тражити на увид лекарско уверење да дете може да се подвргне разним психичким и физичким тренажно-корективним утицајима. У следећих неколико круцијалних поставки аутор жели утемељити епистемолошке оквири које је више него добро познавати уколико се жели проширити и обогатити досадашњи, сензибилан и посве “опипљив” практичан приступ.

1. Кроз неколико првих тренинга упознати дете и “прићи му” што је могуће ближе;
2. Уколико дете није наспавано и одморно тренинг не држати или га смањити (потребно им је минимум 12 сати сна);
3. Уколико је дете психички одсутно више него иначе, или се супроставља раду, тренинг прекинути;
4. Амбијент, простор одржавања тренинга мора бити: прозрчан, довољно велики, без јарких (агресивних) боја, пожељна лагана музика у току активности, реквизити и справе које се користе у раду не смеју да садрже никакве оштре ивице нити било шта што може повредити дете;
5. Оптерећење : **мора** да се прилагоди узрасту, **мора** бити усмерено ка циљу тренинга, **мора** се водити рачуна о близини следеће тренинга, **мора** се водити рачуна о величини замора претходног тренинга **мора** се водити рачуна о стању мотивисаности и одморности детета;
6. Као и код тренинга стандардне спортске популације треба водити рачуна о позитивном и негативном трансферу;
7. Присуство родитеља се не препоручује због одвлачења дететове пажње;
8. Због немогућности контролисања сфинктера близина и доступност тоалета је пожељна;
9. Доба дана; избегавати тренинг у јутарњим сатима, због неиспаваности
10. Недељни обим рада; између две активности неопходно је направити размак од једног до два дана;
11. Трајање тренинга; трајање зависи од психичког И физичког стања детета. Уколико постоје знаци менталног замора где не постоји никаква шанса за наставак квалитетног тренинга, обавезно га треба прекинути. Уколико рехабилитатор процени да може применити неку од игара као средство ниже структурне и координационе сложености у циљу менталне релаксације, потпуно је оправдана игра као таква;
12. Потребно је обнављати научене вежбе јер их дете лако заборавља;
13. Лако се обесхрабре приликом неуспеха;
14. У присуству старијих особа често је пасивно, без мотивације;
15. Одсуство осећаја за ритам;
16. При игрању је често неозбиљно;
17. Тешко процењују тежину вежбе, те се често повређују;

ПРАКТИЦИСТИЧКА АФИРМИСАНOST СПЕЦИЈАЛНОГ ТЕЛЕСНОГ ВЕЖБАЊА

У неколико наредних реченица ћемо представити тумачења и опсервације које се односе на ефекат примене специјалних телесних вежби, а дате су од стране мајке, чије дете вежба средствима (телесним кретањима и покретима) посебно организованим и прилагођеним дететовим поребама. Будући да се ради о студији случаја нису вршена никаква специјална, научна и статистичка мерења, већ као најобјективније и најтачније мерило дистинктивних помака-стања аутор је поставио управо дететову мајку.

“Зовем се Мирјана Паунковић и радим у Основној школи у Суботици. Мој син Филип Паунковић родјен је 13.11.2004.год у Суботици. Превремено је , уз додатне компликације рођен, па је као последица тога остало да се спорије развије у “грубој” моторици. Поједини лекари његово стање дефинишу као најблажи облик церебралне парализе, поједини као параспастичан ход. Једноставно речено , мишићи му се спорије развијају , спазматични су, те има нарушену шему хода. Других здравствених проблема нема, интелектуално је здраво дете , похађа други разред основне школе И постиже одличне резултате.

Последња три месеца , интензивно вежба по њему прилагођеном програм са професором физичке културе Зораном Милићем. Филип је видно напредовао у психофизичком развоју. Обим мишића му се повећао, сигурније И опуштеније хода. Вежбе изводи све правилније и има више снаге, кондиције , побољшала му се равнотежа, координација И спретнији И окретнији у обављању свакодневних моторичких радњи. Без придржавања се пење И силази низ степенице што пре није умео. Такође се и у психичком стању види напредак, нема више страх од висине воли да вежба без ичијег притиска а то говори да му се развија одговорност према обавезама као И одговорност прем другим особама. Има осећај припадности јер га професор укључује у активности са другом децом у складу са Филиповим могућностима. У школи у гужви се слободније креће без стреха И не тражи помоћ од других. Показује иницијативу са вршњацима у играма где је потребна физичка активност, док се раније повлачио И склањао не желећи да учествује. Прихваћен је од стране вишњака И све се лакше социјализује.

Првенствено као Филипова мајка , као просветни радник заиста мислим да вежбе које Филип ради по програм професора Милића позитивно утичу на његов психофизички развој, да је видно напредовао, баш захваљујући тим вежбама и тренинзима”.

ЗАКЉУЧАК

Непобитни значај телесне активности и њен утицај на психомоторичку димензију дечјег организма наводи нас на след логичких закључака.

Телесна активност тј посебно модификоване вежбе за децу ометену у развоју ће допринети одржању и побољшању антрополошког статуса само ако се инпутирају у складу са законитостима и већ поменути одредницама. Телесна активност ће допринети правилном расту и развоју само уколико се правилно апликује на физичку и интелектуалну сферу личности ометеног детета, без обзира на његов биолошки узраст. Неоспоран је утицај специјално укомпоновног тренинга-активности који може допринети побољшању квалитета живота детета ометеног у развоју, али једино под условом да процесом тренежне технологије управља стручно лице које влада знањима о врсти и степену ометености, а у складу са физичким карактеристикама и антрополошким статусом детета.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ђурашковић, Р., Живковић, Д. (2009). *Спорт особа са посебним потребама*. Ниш: Факултет спорта и физичког васпитања Универзитета у Нишу.
2. Браковић, Т. (1999). *Оснлавко*
3. *ови специјалне педагогије са методиком*. Сомбор: Учитељски факултет.
4. Костић, В. (2007). *Неурологија*. Београд
5. Нићин, Ђ. (2008). *Антропомоторика*. Београд: Факултет за менаџмент у спорту.

DADAISTIC COLLAGE IN CONTEXT OF FREE CHILD ARTISTIC EXPRESSION

Daniel Tikvicki, librarian

College of Vocational Studies, Subotica Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers

Abstract: Piece of art painted with any of techniques, which includes various colors and brushes as primary tools, represents an uniformed answer on question “from what painting begins”. In meanwhile, with rise of avant-garde movements in history of painting in 20th century, other unusual materials are coming in focus, in a first place worthless, strange and unaccepted by “traditionalist” artists, who were not ready for abandoning their artistic brush, on the other hand, other artists embraced the possibility to extend their own expression. Dadaists were sincere, they used collage as primary technique for tending their visions and instantaneous caprices, what they see and hear, which are, actually, empiric qualities of children. If necessary space for free artistic expression in collage technique is provided to child, ideas an motivation will be the same as Dadaistic point of view (positive aspect of artistic expression), because child is “grown-up whom plays”

Keywords: child, children play, collage, Dadaism.

ДАДАИСТИЧКИ КОЛАЖ У КОНТЕКСТУ ДЕЧЈЕГ СЛОБОДНОГ ИЗРАЖАВАЊА

Даниел Тиквицки, библиотекар

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме: Једно сликарско дело насликано било којом техником, која укључује различите боје и четкице, као основне алате, представља унифицирани одговор на питање “од чега настаје слика”. Међутим, појавом авангардних покрета у сликарству XX века, све више долазе до изражаја други необични материјали, на први поглед безвредни, чудни и неприхваћени од стране традиционалиста, који евидентно нису били спремни да се одрекну своје кичице, што су други појединци свесрдно прихватили као могућност проширења сопственог израза.

Дадаисти су били искрени, користили су колаж као примарну технику испољавања својих сновиђења и тренутних хирова, онога што виде и чују, што су, заправо, искуствени квалитети деце. Уколико се детету да неопходан простор за слободно обликовање и изражавање у колажу, идеје и мотивација ће бити равна дадаистичком поимању света (са позитивног аспекта стварања), јер је дете “човек који се игра”.

Кључне речи: дете, децја игра, колаж, дадаизам.

Сликарско дело, у својој физичкој форми, насликано одређеном техником која укључује различите боје и четкице као основне алате, представља унифицирани одговор на питање “од чега настаје слика”. Појавом авангардних покрета у сликарству XX века, све више долазе до изражаја други, нестандартни материјали, на први поглед безвредни, чудни и неприхваћени од стране традиционалиста, који евидентно нису били спремни да се одрекну своје кичице, што су други појединци свесрдно прихватили као могућност проширења сопственог израза и вида.

Термин “колаж” потиче из француског језика⁹⁷ и означава залепљене елементе у јединствену композицију. Елементи колажа могу бити исецкани (маказама или другим наменским предметом), ручно исцепкани или унапред припремљени фрагменти од папира, картона, платна, органских материја (лишће, природна или вештачка кожа), као и тврђих материјала, као што су жице, пластика, робусни метални делови – такорећи, било какав материјал, док год може да се залепи или завари на подлогу, представља структурне делове будућег колажа. Технички гледано, ширењем поступка колажирања, тј. увођењем у простор, настали су између осталог *combine painting* (комбиноване слике, настале комбинацијом колажирања и традиционалних сликарских техника) и асамблаж⁹⁸, док делимично елиминисање, односно измена већ монтираних елемената доводи до поступка деколажирања⁹⁹. Деца предшколског узраста, судећи по литератури, нису способна да „*потпуно остваре све захтеве колажа као сликарске технике*“¹⁰⁰, пре свега због несналажења у просторној композицији. Поступак лепљења и постављања елемената је сам по себи занимљив деци, чији резултати могу бити зачудно оригинални и занимљиви.

Историјски гледано, први “колажи” су били покушаји да се намерном интервенцијом оплемени стандардна форма уметничког изражавања: у X веку, непосредно након појаве првог папира у Кини, јапански калиграфи су лепили исечке сопствене поезије на одређену слику, средњовековна архитектура и хералдика укључује апликацију златних листића на стубове и зидове готичких катедра, као и украшавање икона и грбова веома ситним делићима драгог камења, док се у XIX веку колажирање примењује при изради сувенира, као и при илустровању децјих књига¹⁰¹. Први модерни колажи се појављују, у другој деценији XX века (по неким наводима, 1912. године¹⁰²), у делима Жоржа Брака (1882-1963) и Пабла Пикаса (1881-1973), припадника кубизма¹⁰³, а

⁹⁷ fr. coller – лепити;

⁹⁸ фр. *assemblage* - спајање, склапање) је превасходно вајарска техника, која подразумева колажирање различитих предмета и стварање тродимензионалне композиције од тих предмета. Другим речима: просторни колаж;

⁹⁹ Предлогак *de-*, у латинском, а такође у енглеском језику означава измену, растављање, уништавање првобитне структуре неког предмета или појаве. У случају колажа, *деколажирање* представља поступак у ком се мењају или уклањају поједини елементи на готовом колажу;

¹⁰⁰ СТАНОЈЕВИЋ-Кастори, Мирослава и други. *Ликовно обликовање у децјим вртићима СССР и СФРЈ : приручник за васпитаче*. Београд : Завод за уџбенике и наставна средства; Москва : Просвещение (1988); стр. 94;

¹⁰¹ Сувенири су најчешће били рађени у техници „декупажа“, тј. лепљењем исечака од прозирнијег папира мање грамаже на намештај и покућство, ситније предмете; Види:

GREENBERG, Clement „Collage“ *Sharecom*, <http://www.sharecom.ca/greenberg/collage.html> (Accessed May 28th, 2013);

¹⁰² САВИЋ, Драган. *Ликовна култура*. Сомбор : Учитељски факултет, Центар за издавачку делатност (2003); стр. 151;

¹⁰³ LELAND, Nita . "One". *Creative Collage Techniques*. North Light Books.(1994); p. 7;

од тада су га користили представници различитих уметничких струјања (дадаизам, надреализам, футуризам, Поп-арт¹⁰⁴, Fluxus итд.) и развијали га у неслућеним правцима, у погледу приступа, количине и врсте употребљаваних материјала. Све што је везано за покрет дадаизма је напосто теоријски неухватљиво, ухваћено у ковитлац самоироније, из разлога што, како је рекао Тристан Цара (1896-1963): „Дада и јесте и није дада“¹⁰⁵. Стога и не чуди што су дадаисти (рекло би се) бестидно посуђивали идеје својих у истој мери авангардних претходника: колаж из кубизма, сулуда али врло занимљива типографска решења из футуризма, неограничену употребу боја и њихових валера из експресионизма, технику спонтаности од Василија Кандинског (1866-1944) и поетске проналаске Гијома Аполинера (1880-1918). Дадаистички колаж Макса Ернста (1891-1976), дадаистичке фотомонтаже берлинске групе на челу са Раулом Хаусманом (1886-1971) и „уџбеник“ Франсиса Пикабије (1879-1953) у облику „анти-цртежа“; све су то „решења“ једног те истог проблема: како изразити уметност без уплитања традиционалистичке/академске уметности.

Разлог зашто су дадаисти користили колаж, јесте разбијање старе естетике, они су њиме желели да униште, а супротно томе, надреалисти и кубисти су желели да створе нешто ново. У складу са продуктивношћу колажа је и становиште Андре Бретона (1896-1966): „Колаж и монтажа су дивна способност спајања двеју удаљених реалности без напуштања подручја нашег искуства.“¹⁰⁶. Код дадаиста, колаж је већ ближи улози која се до краја испуњава у надреализму, том „копилету дадаистичком“. Уместо fine припреме материјала (сечење маказама, скалпелом), „дивљачки“ и у заносу исцепани, насумично одабрани елементи једног дадаистичког колажа су сувише срећна (или несрећна) хаотичност, а главна порука им је да нема везивних елемената у њиховом физичком приближавању, као што нема смисла ни стварност, реални свет из којег су преузете. Као такви, намењени су обликовању агресивних порука рекламе и (анти)политичке пропаганде, од којих су се и сами аутори гнушали.

У складу са овим становиштем, поред тога што предшколска деца често добијају шаблоне по којима слажу одређене облике у колажу, њихова интервенција је заиста случајна. Стоји и чињеница да се и деца, уместо сецкања, користе рукама, слободно обликујући фрагменте које уклапају и постављају насумично по подлози. Наравно, што су деца старија, то боље схватају конструкцију колажа и смисао детаља, као и уклапање боја, контраст и графичке ефекте који се могу тако добити¹⁰⁷.

Хистеријна потреба да се дада „уприсутни у садашњости“, дадаистички колажи су рађени, свеобухватно, „ready-made“¹⁰⁸ техником. Ипак, постоје и примери где су укључени мало „поетичнији“ елементи и поступци при стварању колажа и његових „деривата“. Већ поменути Ернст се приближио нешто дескриптивнијем изражавању својих визија. На њега је утицала тродимензионална просторна перспектива и сањалачки илузионизам Ђорђа Де Кирикоа (1888-1978), а прилагођавање његовом начину рада удаљило је Ернста од равних цртежа Жана Арпа (1886-1966) и обезбедило прелаз који је касније постао „илузионистичка грана надреалистичког сликарства“¹⁰⁹. Уметник који је можда највише утицао на једноставност израза и неку „извагану“ средину између крајњег хаоса и естетски „нормалнијег“ (ако је то икако могуће) дадаистичког колажа је Курт Швитерс (1887-1948), представник хановерске „школе“ дадаизма. Крајем 1918, засновао је додирну грану дадаизма, коју је истакао, назвавши је „Мерц“. Име долази од Комерцбанк (Commerzbank, Комерцијална банка), неологизам преузет са исцепане рекламе, чију је графичку интерпретацију искористио за један свој дадаистички колаж. Швитерс реализује своје *слике-мерц*, кроз субјективни поетски израз, користећи тривијалне, одбачене и безвредне предмете. Иако контрадикторно, поступак или још боље, анти-поступак прављења колажа се може исказати по узору на Царина упутства за прављење „дадаистичке поезије“¹¹⁰: одабир насумичних новина, часописа, докумената и других материјала, грубо цепање или исецање насумично одабраних мотива и склапање у јединствену целину, која ће бити „оригинална“, чак и по цену негодовања и одбацивања¹¹¹.

Сувише је грубо и на моменте неразумно повезивати концепт дадаизма и децје поимање света, из разлога што је дадаизам представљао веома опору, активистичку и ништавну слику света, која се деци, као невиним и искреним бићима, апсолутно не би допала као таква. Ипак, постоје одређене додирне тачке које би могле представљати смелу хипотезу повезаности деце и понеких идеја дадаизма. Сам назив покрета, „дада“¹¹², упућује на то да су дадаисти, у неку руку, хтели бити отворени, „невини“ у погледу стварања своје уметности, да приступају материји из другог (трећег, четвртог...) угла и подражавају туђе

¹⁰⁴ Колаж Ричарда Хамилтона „Just what is it that makes today's homes so different, so appealing?“ („Шта ли је то што данашње домове чини тако другачијим, тако привлачним?“) из 1956. године се сматра првим делом Поп-арта; Види: Dempsey, Amy. *Styles, Schools and Movements*. Thames and Hudson (2002); p.217;

¹⁰⁵ Оригинал цитат: „Dadas have always been separate from Dada“. Види:

TZARA, Tristan „Dadaism“ (превод Роберт Мадепвел); <http://www.english.upenn.edu/~jenglish/English104/tzara.html> (Accessed May 28th, 2013);

¹⁰⁶ MILINKOVIĆ, Jelena „Kolaž eseja, poezije i sećanja“ *Agon; br. 3*, http://www.agoncasopis.com/Broj_03/o_poeziji/jelena_milinkovic.html (Pristupljeno 28. maj, 2013);

¹⁰⁷ СТАНОЈЕВИЋ-Кастори, Мирослава и други. *Ликовно обликовање у дејим вртићима СССР и СФРЈ : приручник за васпитаче*. Београд : Завод за уџбенике и наставна средства; Москва : Просвещение (1988); стр. 94;

¹⁰⁸ Кованица од енглеских речи „спремно“ и „направљено“ – дадаистички колаж се „рађа спреман“ да шокира, узнемири и освести. Због тога такви колажи имају утисак „недоречености“ и „хаотичности“, што и није далеко од истине;

¹⁰⁹ RUBIN, W.S. „Dada i nadrealistička umetnost“ (original: „Dada and Surrealist Art“). New York: Harry N. Abrams, p.p. 9-18; Online: <http://sr.scribd.com/doc/39112680/DADA-I-NADREALISTI%C4%8CKA-UMETNOST> (pristupljeno 28. maj, 2013);

¹¹⁰ Ауторов превод; Види: LOVOROV, Desya „Proročka vizija običnih makaza: TRISTAN CARA (4 pesme)“ (blog) <http://www.facebook.com/notes/daniel-tikvicki/proro%C4%8Dka-vizija-obi%C4%8Dnih-makaza-tristan-cara-4-pesme/149391038460646> (приступљено 28. maj, 2013);;

¹¹¹ Ibid.; Парафраза: „I taj si--beskrajno originalni autor šarmantne osećajnosti, čak i nepoštovan od prostačke rulje.,“;

¹¹² Скраћени и чешће коришћени облик назива покрета;

идеје, маскиране у аутентичну детињасту игру¹¹³, као што то дете чини у свом развоју¹¹⁴. Оно што је образованом човеку бескрајно незанимљиво, апсурдно или накарадно, детету и дадаисти представља извор уживања и (гротескне) забаве, са неочекиваним резултатом – дете ће направити од тога играчку и извор смеха, а дадаиста ће се „заиграти“ над својом творевином, која ће служити за подсмех одређеној појави или идеји, па и себи самоме. Круг деловања дадаиста је као дечја игра са дрвеним коњићем¹¹⁵ – он се „клацка“ између сурове реалности и помало схизофрене и адреналином набијене визије света, коју претаче у уприсутњену креацију. Неки извори тврде да су дадаисти „[у смислу стилског обликовања и дораде] промовисали дечје радове“¹¹⁶ – помињу се и изложене комбинације дечјих цртежа и скулптура по угледу на црначку културу на изложбама дадаистичке оријентације¹¹⁷. То може бити делимично тачно, из разлога што су дадаистички колажи готово увек рађени комбинованом техником, па се тако могао наћи и понеки (квази)-дечји цртеж, а примери се могу наћи у радовима Георга Гроса (који је, поред дечјих цртежа, обраћао пажњу и на поруке исписиване у јавним тоалетима, у контексту графита)¹¹⁸. У већини случајева су сви дадаисти имали жене и децу, али није познато и да ли су „позајмљивали“ цртеже своје деце у сврху имплементације у сопствене радове. Већ је поменуто да су дадаисти, поред папира, користили и друге материјале, одбачене предмете, који би се у данашњем контексту сматрали за секундарне сировине (у смислу рециклаже). С обзиром на колективну свест о екологији (и могућим катастрофама), у васпитно-образовним установама се обично организују разноврсне акције у погледу скупљања амбалаже и другог отпада, а као креативнији аспект свести о рециклажи, такав отпад може послужити као средство уметничког изражавања, стварања функционалних предмета и изграђивања свести о екологији и очувању природе, што има крајње позитивни ефекат и у васпитно-образовном погледу, али и у формирању личности детета.

Оно што би заиста било заједничко детету и дадаисти јесте неспутана слобода изражавања и концепт *лудизма* (лат. *ludere*, *играти се*), који уприсутњује „замисао и тенденција у уметности као игре“¹¹⁹. Дадаиста је онај који не свесно прихвата естетичну страну живота и уметности, која му је добро позната, јер је намећу институције, док дете нема развијену естетску свест, стога су на пољу уметничке неутралности – ни дадаистичка дела, а ни дечје визије на папиру се не третирају као уметничка дела¹²⁰.

Дете ће, неоптерећено правилима и строгим програмима/плановима васпитно-образовних установа, ако му се пружи прибор за цртање, сликање, колажирање, оно ће стварати слике и колаже по сопственом нахођењу, не обазирјући се на претходно научено, игром, чином играња или разонодом ће из *ничега* створити *нешто*, јер је оно изистински *хомо луденс* – „човек који се игра“¹²¹. Таква игра има неке своје интерне законитости; мора бити слободна и без приморавања, активност мора имати „свој простор и време“, ток и исход су непредвидљиви – јер је иницијатива учесника (детета и/ли дадаисте) најбитнија, укључује симболичку, непродуктивну страну играчких активности, она је фиктивна и одстрањује норме свакодневице и ствара потпуно нову реалност. Дадаиста је из *ничега* (безвредне гомиле папира), стварао *нешто* (дада-колаж), што ће сходно дадаистичким манирима, сматрати за *ништа*¹²², тиме се враћајући на сам почетак процеса стварања, изнова и изнова, понашајући се као дете које разруши претходну конструкцију од коцки и почети да прави нешто друго, сматрајући то нечим новим, што бивствује у сопственом свету фантазије, што потврђује лудистичку страну дадаизма¹²³. Прави дадаиста (иронично) неће признати да се и деградацијом може створити нешто потпуно другачије, нешто што ће и у будућности шокирати или радовати обичног човека. Дете, у сваком случају, „руши“ и наново „гради“ свакодневно у игри. Колаж, као техника и крајњи исход је веома важан за развијање способности ликовног компоновања у простору, јер се ради о фрагментима једне целине, а таквим конструктивним дељењем заправо показује колико је стваралаштво и интензитет маште битан за правилан психофизички развој његовог бића, осећај у простору и напосто, лакше прихватање естетичких принципа.

¹¹³ „Dada“ *TheArtStory*,

<http://www.theartstory.org/movement-dada.htm> (Accessed May, 28th, 2013);

¹¹⁴ Сензомоторни развој детета је предмет развојне психологије;

¹¹⁵ Још једна алузија на значење речи „дада“ – дрвени коњић за њихање. Постоје и други „видови“ тумачења речи „дада“, да је то и двоструки позитивни одговор на руском, румунском, уосталом и на другим словенским језицима. Право значење је непознато, на крају крајева и излишно, јер су се дадаисти ругали сваком покушају теоретисања покрета и анти-уметности, чак га користећи и као могућност самоироније и самопародије;

¹¹⁶ Princenthal, Nancy „Dada“ *Cognitive Walkthrough for the Web* <http://autocww.colorado.edu/~toldy2/E64ContentFiles/PeriodsAndStyles/Dada.html> (Accessed May 28th, 2013);

¹¹⁷ Motherwell, Robert „The Dada Painters and Poets (An Anthology)“ *GoogleBooks*,

<http://books.google.rs/books?id=Yzchnw4YUlcC&lpg=PA28&ots=7vyF5OsRwm&dq=everybody%20can%20be%20dadaist&hl=sr&pg=PP1#v=onepage&q&f=false> (Accessed May 28th, 2013); p. 28.;

¹¹⁸ Kleon, Austin „THE DRAWINGS OF GEORG GROSZ“ <http://austinkleon.com/2007/12/09/the-drawings-of-george-grosz/> (Accessed May 28th, 2013);

¹¹⁹ Дадаистичко стециште и „храм“ „Кабаре Волтер“ се сматра примером лудистичког концепта у уметности. Види: ŠUVAKOVIĆ, Miško. *Pojmovnik moderne i postmoderne likovne umetnosti i teorije posle 1950. godine*. Beograd : SANU; Novi Sad : Prometej (1999); 175 стр.;

¹²⁰ Сходно томе, може се додати Рихтерова тврдња да је Дада „анти-уметност“. Види:

RICHTER, Hans. *Dada: Art and Anti-Art*. Harry Abrams, Inc., Pub. (1965); p. 49;

Online: http://books.google.rs/books?id=WxHrAAAAMAAJ&hl=sr&source=gbs_book_other_versions (Accessed May 31th, 2013);

¹²¹ HUIZINGA, J. *Homo Ludens : A study of the play-element in culture*. Boston : Routledge&Kegan Paul Ltd (1949); p. 3; Online: http://art.yale.edu/file_columns/0000/1474/homo_ludens_johan_huizinga_routledge_1949.pdf (Accessed May 28th, 2013);

¹²² Уколико се дете приликом стварања пита шта ради, у већини случајева (ако је веровати родитељима, и из личног искуства аутора) ће рећи „ништа“ или ће кратко одговорити „црта“, у тренутку када му је нагон маште најинтезивнији, стога га не би требало прекидати, јер ће на крају свог „пражњења“ само прићи и објаснити својим речима шта је уприличило на цртежу;

¹²³ ŠUVAKOVIĆ, Miško. *Pojmovnik moderne i postmoderne likovne umetnosti i teorije posle 1950. godine*. Beograd : SANU; Novi Sad : Prometej (1999); стр. 175;

ЛИТЕРАТУРА

1. „Dada“ TheArtStory,
<http://www.theartstory.org/movement-dada.htm> (Accessed May 28th, 2013);
2. DEMPSEY, Amy. Styles, Schools and Movements. Thames and Hudson (2002);
3. GREENBERG, Clement „Collage“ Sharecom, <http://www.sharecom.ca/greenberg/collage.html> (Accessed May 28th, 2013);
4. HUIZINGA, J. Homo Ludens : A study of the play-element in culture. Boston : Routledge&Kegan Paul Ltd (1949); Online:
http://art.yale.edu/file_columns/0000/1474/homo_ludens_johan_huizinga_routledge_1949_.pdf (Accessed May 28th, 2013);
5. KLEON, Austin „THE DRAWINGS OF GEORG GROSZ“ <http://austinkleon.com/2007/12/09/the-drawings-of-george-grosz/>
(Accessed May 28th, 2013);
6. LELAND, Nita . "One". Creative Collage Techniques. North Light Books.(1994);
7. LOVOROV, Desya „Proročka vizija običnih makaza: TRISTAN CARA (4 pesme)“ (blog) <http://www.facebook.com/notes/daniel-tikvicki/proro%C4%8Dka-vizija-obi%C4%8Dnih-makaza-tristan-cara-4-pesme/149391038460646> (приступљено 28. мај, 2013);
8. MILINKOVIĆ, Jelena „Kolaž eseja, poezije i sećanja“ Agon; br. 3,
http://www.agoncasopis.com/Broj_03/o_poeziji/jelena_milinkovic.html (Pristupljeno 28. maj, 2013);
9. MOTHERWELL, Robert „The Dada Painters and Poets (An Anthology)“ GoogleBooks,
<http://books.google.rs/books?id=Yzchnw4YUlcC&lpg=PA28&ots=7vyF5OsRwm&dq=everybody%20can%20be%20dadaist&hl=sr&pg=PP1#v=onepage&q&f=false> (Accessed May 28th, 2013);
10. PRINCENTHAL, Nancy „Dada“ Cognitive Walkthrough for the Web
<http://autocww.colorado.edu/~toldy2/E64ContentFiles/PeriodsAndStyles/Dada.html> (Accessed May 28th, 2013);
11. RUBIN, W.S. „Dada i nadrealistička umetnost“ (original: „Dada and Surrealist Art). New York: Harry N. Abrams, p.p. 9-18;
Online: <http://sr.scribd.com/doc/39112680/DADA-I-NADREALISTI%C4%8CKA-UMETNOST> (pristupljeno 28. maj, 2013);
12. САВИЋ, Драган. Ликовна култура. Сомбор : Учитељски факултет : Центар за издавачку делатност (2003);
13. СТАНОЈЕВИЋ-Кастори, Мирослава и други. Ликовно обликовање у децјим вртићима СССР и СФРЈ : приручник за васпитаче. Београд : Завод за уџбенике и наставна средства; Москва : Просвещение (1988);
14. TZARA, Tristan „Dadaism“ <http://www.english.upenn.edu/~jenglish/English104/tzara.html> (Accessed May 28th, 2013);
15. ŠUVAKOVIĆ, Miško. Pojmovnik moderne i postmoderne likovne umetnosti i teorije posle 1950. godine. Beograd : SANU; Novi Sad : Prometej (1999);

PLANNING AND COST MONITORING IN SPORTS ORGANIZATIONS

Dr. Dragan Vukasović

Holding company "SOLID" Subotica

Abstract: Cost control management system means the collection and use of information and coordination in the decision making process of planning and control within sports organizations and directing the behavior of managers and sportsman's. In sports organizations, based on the comparison of planned and actual, whether its volume or value or statement comparing planned and actual indicators of the rule contains certain exceptions. It is important to emphasize the need to examine and analyze in detail the causes of these discrepancies and the possible consequences on the future functioning of sports organizations. Based on the observed differences and establishing the causes and consequences of the decisions are made by them are made corrections operations, current and future plans, costs, or shorter terms - manage the operation and development of sports organizations.

Keywords: planning, cost control, management, sports organizations.

ПЛАНИРАЊЕ И КОНТРОЛА ТРОШКОВА У СПОРТСКИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА

Др Драган Вукасовић

Holding kompanija "SOLID" - Subotica

Резиме: Систем менаџмент контроле трошкова значи сакупљање и коришћење информација ради помоћи и координације у процесу доношења одлука планирања и контроле унутар спортске организације и усмеравање понашања менаџера и спортиста. У спортским организацијама, на основу упоређења планираних и остварених, било да се ради о количинском или вредносном исказу или упоређењу планираних и остварених показатеља по правилу се уочавају одређена одступања. Важно је нагласити да је потребно сагледати и детаљно анализирати узроке тих одступања те могуће последице на будуће функционисање спортске организације. На основу уочених одступања те утврђених узрока и последица доносе се одлуке путем којих се врше корекције пословања, постојећих и будућих планова трошкова или краће речено – управља се функционисањем и развојем спортске организације.

Кључне речи: планирање, контрола трошкова, управљање, спортске организације.

UVOD

Vrlo značajnu komponentu celokupnog procesa upravljanja funkcionisanju i razvojem sportske organizacije predstavljaju, planiranje i kontrola troškova. U tom kontekstu, potrebno je istaći sa aspekta sportske organizacije kao sistema, da kontrola troškova predstavlja najznačajniju komponentu povratne veze koja omogućava adekvatno uklapanje sportske organizacije u okruženje i čuvanje konkurentске способности.

Planiranje podrazumeva, postavljanje ciljnih troškova sportske organizacije te utvrđivanje potrebnog delovanja za ostvarenje planiranih ciljeva. Nevedeni ciljni troškovi kvantifikuju se i predstavljaju bazu za kontrolu. U slučaju odstupanja od definisanog numeričkog izraza aktivira se kontrolni mehanizam i sledi preduzimanje korektivnih akcija. Navedene korektivne akcije u smislu kontrole izvršenja planova, mogu biti usmerene u dva pravca:

1. Korekcije u visini troškova sportske organizacije koje su uslovljene pogrešnim delovanjem sportske organizacije i ostvarivanjem neadekvatnih rezultata.
2. Korekcije u utvrđenim planiranim troškovima sportske organizacije koje su uslovljeni greškama u procesu planiranja.

Vrlo značajan i najčešći preduslov dobre kontrole je uporedivost planiranih i ostvarenih veličina. Uvažavajući strukturu sistema planova, sama kontrola ostvarivanja planova svedena je na poznatu shemu upoređenja ostvareno – planirano.

1. Količinskih iskaza (količina utrošaka)
2. Vrednosnih iskaza (upoređenje planiranih i ostvarenih troškova)
3. Pokazatelja, tj. odnosnih brojeva bilo da se radi o upoređenju planiranih i ostvarenih količinskih brojeva bilo da se radi o upoređenju planiranih i ostvarenih količinskih odnosa ili vrednosnih odnosa.

Na osnovu sprovedenog upoređenja, uočiće se odstupanja koja su sa kontrolnog aspekta vrlo zanimljiva i aplikativno upotrebljiva. Na osnovu upoređenja planiranih i ostvarenih veličina troškova utvrđuje se odstupanje koje može biti iskazano apsolutno i relativno. Pritom je potrebno, zasebno razmatrati svaku sportsku aktinost.

Bez obzira na to kolika je veličina sportske organizacije, mnoge ključne veličine troškova ne mogu se kontrolisati putem količinskog iskaza. Zbog toga se prilikom planiranja i kontrole troškova uobičajeno pribegava i vrednosnim iskazima.

U kontekstu planiranja i kontrole planova troškova u savremenim uslovima koje karakteristiše neizvesnost i česte promene okruženja postavlja se i pitanje je li nužno vršiti korektivnu akciju prilikom svakog uočenog odstupanja od plana. Najčešće se ističe da je potrebno utvrditi kontrolne tačke unutar kojih nema potrebe za korektivnim delovanjem.

Za sprovođenje kontrole izvršenja planova troškova u sportskim organizacijama, po pravilu, postoje sistemi internih kontrola koji se uobičajeno nazivaju 'produženom rukom menadžementa', a obuhvataju računovodstvene kontrole, neračunovodstvene (administrativne) kontrole i internu reviziju. Računovodstvene kontrole usmerene su na finansijske, tj. računovodstvene izveštaje i razmatraju vrednosne iskaze poslovanja. Nasuprot tome, administrativne kontrole koje se uobičajeno organizuju po osnovnim funkcijama, izuzevši finansijsku funkciju, usmerene su na količinske iskaze. Interna revizija, u tom kontekstu predstavlja reviziju sistema internih kontrola.

FAZE I VRSTE PLANIRANJA TROŠKOVA U SPORTSKIM ORGANIZACIJAMA

Neprestano usklađivanje delovanja sportske organizacije sa zbivanjima u njihovoj okolini osnovna je pretpostavka njene dugoročne uspešnosti, a time i opstanka, rasta i razvoja. U takvim uslovima sve se više naglašava važnost i uloga upravljanja troškovima kojim se želi obezbediti održivost sportske organizacije i kontinuitet njene uspešnosti. To implicira jasne ciljeve sportske organizacije, smerove delovanja koji vode ostvarivanju tih ciljeva te prednosti njihove uspešne implementacije.

Koncept upravljanja troškovima složen je i višeznačan. Upravljanje možemo definisati kao proces utvrđivanja ciljeva, svesnog usmeravanja i koordinacije pojedinačnih i skupnih napora ka ostvarivanju postavljenih ciljeva, ocene postignutih rezultata i oblikovanja odgovarajuće filozofije i načina delovanja, čime se obezbeđuje opstanak i razvoj sportstke organizacije. Cilj upravljačkog procesa je trajno postizanje održive konkurentne sposobnosti i prednosti sportske organizacije kao pretpostavke njene dugoročne uspešnosti.

Bitno pitanje u analizi procesa upravljanja troškovima jeste pitanje funkcija ili aktivnosti putem kojih se taj proces ostvaruje, pa u tom smislu možemo govoriti o planiranju, organizovanju, vođenju i upravljanju potencijalima sportske organizacije. Reč je o kontinuiranim, međusobno povezanim i uslovljenim aktivnostima koje se izvršavaju na svim nivoima upravljanja. Povezano stim treba istaći da su obim, priroda i sadržaj navedenih aktivnosti, a time i značaj odluka koje se donose, te validnost informacione podloge za takve odluke i njezini potencijalni izvori, uslovljeni različitim nivoima upravljanja.

Planiranje troškova u osnovi 'uključuje sve one menadžerske aktivnosti koje postavljaju željene troškove i utvrđuju načine na koje bi se ti željeni troškovi mogli postići. Ono zahteva izbor između alternativnih budućih smerova akcije, pri čemu se menadžerske odluke moraju bazirati na znanju, svrsishodnosti i proceni'.¹²⁴

To znači da celokupni upravljački proces zapravo započinje planiranjem, odnosno planiranje čini osnovu za organizovanje, upravljanje potencijalima, vođenje i kontrolu. U najopštijem i najširem smislu, planirati troškovi znači gledati i misliti unapred, ono uključuje razmatranje, vlastitih dobrih i loših strana, alternativnog delovanja i razvoja, i sl. U tom kontekstu, uobičajeno se ističe da se planiranjem premošćuje jaz između zahtevanih i stvarnih troškova. Značaj planiranja troškova ogleda se i u tome što je planiranje sastavni deo upravljanja na svim nivoima u preduzeću. Što je nivo viši to je vremenska dimenzija dugoročnija, a poslovna orijentacija globalnija i šira, i obrnuto.

Planiranje troškova se sastoji od nekoliko faza:¹²⁵ sagledavanja mogućnosti postavljanja ciljeva, utvrđivanja alternativa, razvijanja pretpostavki, izbora najbolje alternative, formulisanje plana, i sprovođenje plana. Sastavni deo planiranja troškova je postavljanje ciljeva sportske organizacije. Budući da celi proces planiranja troškova započinje postavljanjem ciljeva, neprikladno postavljeni ciljevi mogu ugroziti sve ostale faze planiranja i rezultiraju nerealnim planom troškova. Značenje ciljeva sportskih organizacija ogleda se i u činjenici da se svrha svake sportske organizacije postiže postavljanjem i ostvarivanjem njegovih ciljeva. Planovi čine skup mera za ostvarivanje tih ciljeva.

Proces planiranja mora biti dinamičan, a dobijeni plan kao proizvod planiranja mora biti jasan i koncizan, realan i prilagodljiv.¹²⁶ Postoji više kriterijuma razlikovanja vrsta planova troškova. Najpoznatija i opšte prihvaćena klasifikacija ipak je ona koja polazi od vremenskog obuhvata kao kriterijuma podele planova. S tim u vezi, govori se o strateškim, taktičkim i operativnim planovima troškova, koji su međusobno povezani i uslovljeni.

Strateški planovi su sveobuhvatni, odnose se na sportsku organizaciju u celini, dugoročni su i usmereni na budućnost u relativno dužem periodu, sadrže manje pojedinosti u odnosu na taktičke planove. Taktički planovi obuhvataju akcije usmerene na ostvarivanje strateških ciljeva i obuhvataju pojedine delove sportske organizacije te utiču na jednu ili nekoliko sportskih aktivnosti, odnosno to su parcijalni planovi. Razdoblje koje pokrivaju relativno je kratko i u tom smislu taktički planovi mogu biti kratkoročni ili srednjoročni. Budući da su strateški planovi, u odnosu na taktičke, više usmereni na budućnost, informacione inpute za strateško planiranje teže je utvrditi. Takođe, taktički su planovi, u odnosu na strateške analitički razređeniji. Operativni planovi oblikuju se na nižim nivoima u sportskoj organizaciji, odnose se na neposrednu budućnost i podrška su ostvarivanju taktičkih planova. U tom se kontekstu naglašava njihova važnost za tekuće a ne za buduće funkcionisanje sportske organizacije.

CILJEVI I ZNAČAJ KONTROLE TROŠKOVA U SPORTSKIM ORGANIZACIJAMA

Kontrolu troškova čine metode i postupci ugrađeni u sportsku organizaciju, a usvojeni su od menadžmenta, kako bi obezbedili neometano delovanje svih funkcija organizacije. Kontrola troškova nije sama sebi svrha već je usmerena postizanju određenih ciljeva. Ciljeve kontrole troškova moguće je podeliti na operativne ciljeve (obezbeđenje efikasnosti sportskih aktivnosti), informacione ciljeve (obezbeđenje pouzdanih finansijskih informacija o troškovima u procesu poslovnog odlučivanja) te ciljeve usklađenosti ili podudarnosti (usklađenost sa politikom i planom troškova).

Operativni ciljevi odnose se na efikasnost funkcionisanja sportske organizacije. To znači da preduzeće mora imati sistem kontrole koji će omogućiti kvalitetno upravljanje te ostvarivanje unapred postavljenih operativnih i strateških ciljnih troškova.

¹²⁴ Galetić, L., Planiranje kao funkcija managementa, Ekonomski analitičar br 2-93, TEB, Zagreb, str.3.

¹²⁵ Galetić, I., Planiranje kao funkcija managementa, Ekonomski analitičar br 2-93, TEB, Zagreb, str.9.

¹²⁶ Novaković, S., Optimalna kombinacija faktora efikasnog i efektivnog marketinga proizvođača mineralne vode, Ekonomika Niš, 3/2011, str.187

Informacioni ciljevi se odnose na pripremu ažurnih, pouzdanih i relevantnih izveštaja koji se koriste kao informaciona podloga za poslovno odlučivanje sportskom menadžmentu. To uključuje i potrebu za sastavljanje pouzdanih godišnjih izveštaja o troškovima koji se prezentuju menadžmentu. Informacije su pouzdane ako su prezentovane realno i objektivno, odnosno ako su u skladu sa definisanim troškovnim okvirom. Ciljevi usklađenosti odnose se na to da sistem mora obezbediti usklađenost celokupnog funkcionisanja sportske organizacije sa propisanim i ostvarenim troškovima.

Kontrola troškova obuhvata čitav niz postupaka i radnji koje prožimaju celokupne organizacije neposredno pridonose kvalitetu sportskih aktivnosti. S ciljem postizanja efikasnosti i efektivnosti funkcionisanja, kontrolu obavljaju ljudi na svim nivoima u preduzeću, i to kroz načelo samokontrole od izvršioca do menadžera, uključujući dakako i druge preventivne kontrolne postupke. Kontrola troškova tako postaje prirodni deo upravljačkog, izvršnog i informacionog podistema sportske organizacije i deo menadžmenta. Kontrola troškova primarno je usmerena na ostvarivanje sledećih ciljeva:

1. Obezbeđenje pouzdanosti i integriteta generisanih podataka i informacija.
2. Obezbeđenje usklađenosti troškova poslovnim politikama, planovima i programima rada sportske organizacije.
3. Čuvanje imovine.
4. Ekonomično i efikasno korišćenje svih vrsta resursa.
5. Ostvarenje formulisanih planova, programa, te utvrđenih ciljeva i zadataka.

Kontrola troškova je oblik nadzora nad tekućim funkcionisnjm sportske organizacije i ima zadatak utvrditi da li se u funkcionisanju postupka u skladu s postavljenim kriterijumima troškova. U tom smislu kontrola je preventivna. Sistem kontrola troškova oblikuje sportski menadžment i one se najčešće razlikuju od organizacije do organizacije, što je uslovljeno brojnim činiocima kao što su na primer veličina sportske organizacije, organizacioni oblik, način rukovođenja, osposobljenost ljudi i sl. Prilikom organizovanja sistema kontrola posebnu pažnju treba posvetiti odnosu očekivanih troškova i koristi od sprovođenja kontrolnih postupaka. Naime, bitno je da troškovi kontrolnih postupaka budu niži od koristi koje se mogu očekivati, sprovođenjem istih, jer se jedino tako može opravdati postojanje kontrola.

Polazeći od navedenih definicija kontrole, može se zaključiti da je osnovni značaj kontrole troškova sledeći:

1. Kontrola troškova je proces odnosno skup aktivnosti koje nisu same sebi cilj, nego ih treba shvatiti kao sredstvo za ostvarivanje postavljenih ciljeva.
2. Kontrolu troškova sprovode ljudi na svim nivoima u sportskoj organizaciji.
3. Od kontrole troškova može se očekivati obezbeđenje razumnog, ali ne i apsolutnog uverenja.
4. Kontrola troškova formira se radi ostvarivanja ciljnih troškova.

Kontrola troškova osim što obuhvata niz mera i postupaka ugrađenih u proces funkcionisanja sportske organizacije, predstavlja merilo i korekciju izvršenja kako bi se planirani ciljni troškovi i realizovali. U savremenoj teoriji i praksi organizacije i menadžmenta, kontrola troškova se smatra temeljnom funkcijom menadžmenta na svim nivoima i ključnim činiocem uspešnosti sportske organizacije. Kontrola troškova odvija se kroz tri osnovne faze: utvrđivanje standarda, merenje i upoređenje sa standardom i utvrđivanje odstupanja. Preduzimanje korektivnih mera po utvrđenim odstupanjima od strane kontrole u nadležnosti je menadžmenta i to je spona između kontrole koja utvrđuje odstupanje i neposrednog menadžera koji inicira preduzimanje određenih mera.

Polazeći od definicije, i sagledavajući prethodno navedene temeljne ciljeve internih kontrola troškova, možemo zaključiti da je pouzdan sistem kontrola troškova, između ostalog, značajan doprinos realnosti i objektivnosti finansijskih izveštaja sportske organizacije. Možemo konstatovati da u meri u kojoj sistem kontrola troškova postiže navedene ciljeve, povećava se i verovatnoća da će informacije o finansijskom položaju, uspešnosti sportske organizacije i promenama u finansijskom položaju biti realno i objektivno prezentovane u finansijskim izveštajima. Pogrešno bi bilo zaključiti da nepostojanje ili pak nezadovoljavajuće funkcionisanje sistema kontrola troškova znači da se ne ostvaruju ciljevi definisani poslovnom politikom sportskog menadžmenta, ne štiti primereno imovina sportske organizacije, ili pak da su finansijski izveštaji nerealni i neobjektivni. To svakako može biti upozoravajući signal da postoji mogućnost da finansijski izveštaji sadrže materijalno značajne greške. Odgovornost za oblikovanje sistema kontrola troškova snosi menadžment. Može se zaključiti kako je kvalitetan sistem kontrola u interesu i drugih interesnih grupa u sportskoj organizaciji.

ZAKLJUČAK

Menadžment planiranja kontrole troškova, da bi bio efikasan, mora biti u bliskoj saglasnosti sa strategijom i ciljevima sportske organizacije. Pretpostavimo da je menadžment odlučio, pametno ili ne, da naglasi maksimiranje kratkoročnih vrhunskih sportskih rezultata kao strategiju. Sistem menadžment kontrole troškova mora onda ponovo osnažiti ovu strategiju. On im mora pružati informacije – kao što su ograničenja učešća (ukupni prihodi minus ukupni troškovi) na individualne sportiste – koje će im pomoći pri donošenju kratkoročnih odluka. Strategija treba da veže menadžere za iznose kratkoročnih vrhunskih rezultata. Druga važna karakteristika sistema menadžment kontrole troškova je ta da on mora biti dizajniran tako da se uklapa u strukturu sportske organizacije i odgovornosti pojedinih menadžera koji donose odluke. Konačno, efikasan sistem menadžment kontrole troškova treba motivisati menadžere i sportiste. Motivacija je želja da se postignu odabrani ciljevi (aspekt usaglašenosti ciljeva) kombinovani sa rezultatima i uverenjem da su postignuti ciljevi (aspekt zalaganja). Usaglašenost ciljeva postoji kad pojedinci i grupe rade prema ostvarenju ciljeva sportske organizacije – a to znači, menadžeri rade u svom najboljem interesu i preduzimaju akcije koje su u saglasnosti sa sveukupnim ciljevima. Zalaganje je definisano kao preduzimanje akcija u svrhu postizanja ciljeva. Sistem menadžment kontrole troškova motiviše menadžere i sportiste da se zalažu za dostignuće ciljeva sportske organizacije kroz različito nagrađivanje vezano za ova dostignuća. Ove stimulacije mogu biti novčane ili nenovčane. Primaran kriterijum za procenu kvaliteta sistema je kako on promoviše kolektivna postignuća ciljeva vrha menadžmenta na troškovno efektivan način. Centralno za primenu ovih kriterijuma je kako se dobro sistem menadžment kontrole

troškova uklapa u strukturu sportske organizacije i odgovornost menadžera koji sami donose odluke, kao i koliko je dobra individualna motivisanost unutar sportske organizacije.

LITERATURA

1. Erić, D., Uvod u menadžment, Ekonomski fakultet – Viša škola za sportske trenere, Čigoja štampa, Beograd, 2000.
2. Galetić, I., Planiranje kao funkcija managementa, Ekonomski analitičar br 2-93, TEB, Zagreb.
3. Guttman, R., Financial Regulation: Why and How, Institut Veblen Pour Les Reformes Economiques, 2012
4. Johns, N.: Productivity Management in Hospitality and tourism, Cassell, London, 1996.
5. Milisavljević M.; Savremeni strateški menadžment, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003.
6. Milisavljević, M., Todorović, J.: Marketing strategija, Ekonomski fakultet, Beograd – Institut za tržišna istraživanja, Beograd, 2000.
7. Novaković, S., Optimalna kombinacija faktora efikasnog i efektivnog marketinga proizvođača mineralne vode, Ekonomika Niš, 3/2011.

THE MODERN ORGANIZATIONAL STRUCTURE IN THE DEVELOPMENT OF SPORTS ORGANIZATIONS

Dr. Zivorad Gligorijevic, Dr. Srečko Novakovic, Dr. Eva Pataki, Marinko Rodic, M.Sc., Tivador Bunford, M.Sc.
Full Professor of Economics Faculty - Nis, President of the Sports Club "Stars" - Subotica, Director of VTS - Subotica, 8. Mart - Subotica, Masterplast – Subotica

Abstract: Organizational structure is the most important part of every organization, every company, every sports organizations - it is a system of relations between people in place for the performance of certain tasks. Every sports organization have their own structure. It is compared with the anatomy of living organisms and is often spoken about the anatomy of the organization. It is a dynamic element of the sports organization and it is the unit all of her parts. The choice of organizational structure is not random, determined by the factors of sports organization and it is very important for the sports organization. In the organizational theory research of the organizational structure occupies an important place.

Keywords: organization, organizational structure, strategy, design, division of labor, responsibility, sports organization, sport.

МОДЕРНЕ ОРГАНИЗАЦИОНЕ СТРУКТУРЕ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА СПОРТСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Др Живорад Глигоријевић, Др Срећко Новаковић, др Ева Патаки, мр Маринко Родић, мр Тивадор Бунфорд
Редовни професор Економског факултета – Ниш, Председник Спортског клуба “ЗВЕЗДА” - Суботица, директор ВТШ – Суботица, 8. март – Суботица, Мастерпласт - Суботица

Резиме: Организациона структура је најважнији део сваке организације, сваког предузећа, сваке спортске организације - то је систем односа међу људима успостављен ради извршавања одређених задатака. Свака спортска организација и предузеће имају своју структуру, она се упоређује с анатомијом живих организама па се често говори о анатомији организације. Она је динамичан елемент спортске организације и чини јединство свих делова спортске организације. Избор организационе структуре није случајан, већ је детерминисан чиниоцима спортске организације она је за спортску организацију врло важна па у организационој теорији истраживање организационих структура заузима значајно место.

Кључне речи: организација, организациона структура, стратегија, дизајнирање, подела рада, одговорност, спортска организација, спорт.

UVOD

Prve naučne radove iz oblasti troškova objavio je Schmalenbach početkom prošlog veka, a detaljnija istraživanja započinju posle Prvog svetskog rata na univerzitetima i u časopisima Zapadne Evrope. Ta istraživanja su dobila poseban značaj između dva svetska rata, u vreme privredne krize, kada je došlo do poremećaja u ekonomijama, ne samo preduzeća ili grana, nego i u svetskim razmerama.

Posle tridesetih godina prošlog veka, javlja se veliki broj naučnih radova o troškovima, a sva ta saznanja o njihovom nastanku, obimu, strukturi i uticaju različitih faktora, predstavljaju teoriju o troškovima. Ova izučavanja imaju za cilj iznalaženje parametara koji će poslužiti preduzetniku i menadžerskom timu u vođenju uspešne poslovne politike. Teorija troškova u užem smislu izučava reagovanje troškova na promenu stepena iskorišćenosti kapaciteta, dok teorija troškova u širem smislu proučava međusobne odnose troškova, cena i prihoda pri promeni obima proizvodnje.

U uslovima sve veće turbulencije okruženja, odnosno pritisaka konkurencije, poslovna rukovodstva su prinuđena da usavršavaju, odnosno pronalaze nove procese i administrativne postupke u naporu da sačuvaju profite smanjivanjem troškova. Savremeni pristup manifestuju dvije metode smanjenja troškova kojima pribegavaju preduzeća: (1) metod prinudnog kontigentiranja (arbitražne metode stvorene pod pritiskom padajućih profita – smanjenje budžeta, na primer) i (2) metod oportunizma (prihvatanje korisnih ideja koje slučajno daju zaposleni, dobavljači, prodavci i dr). Savremena preduzeća u sve većoj meri institucionalizuju traganje za putevima za smanjenje troškova, a traganje se odvija stalno, ne samo kada u tom pravcu pritisak vrši nepovoljna situacija.

Primer: Značaj (primena) troškova kao instrumenta poslovne politike:

- Svaka promena obima i asortimana proizvodnje izaziva promene u strukturi i visini troškova;
- Izbor proizvoda i stepena korišćenja kapaciteta zavisi od rezultata analize troškova;
- U pripremi buduće proizvodnje, odabrani materijal vešestruko utiče na troškove proizvoda;
- Modernizacija procesa proizvodnje (tehnološkog postupka) izaziva promene u strukturi troškova.

Troškovi, pored uticaja tržišta, predstavljaju i osnov formiranja i izmena prodajnih cena proizvoda. Oni su time i *instrument odlučivanja u razvojnoj politici*. Važan je zaključak da troškovi nisu neka stabilna i pretežno nepromenljiva funkcija prodaje i proizvodnje. U procesu planiranja, recimo, kategorija troškova obuhvata izvestan broj elemenata koji su podložni kontroli i manipulaciji rukovodstva. U naporima menadžmenta da postigne svoj profitni cilj, troškovi postaju ne samo teret, nego i sredstvo; oni nisu samo opterećenje na prihodu, nego i varijabla sa kojom preduzetnik/menadžment manipuliše da sačuva prihod.

OSNOVNE KARAKTERISTIKE TROŠKOVA U POSLOVNOM PROCESU

Troškove definišemo kao cenovni izraz utroška elemenata proizvodnje. Izdaci su sva plaćanja koja nastaju radi odvijanja procesa reprodukcije. Izdatak je plaćanje materijala koji je (ili će biti) isporučen, plaćanje ugovorenih i zakonskih obaveza kamata, premija osiguranja isplate ličnih dohodaka i druge vrste plaćanja.

Izdaci i troškovi se razlikuju po kvalitetu i po vremenu nastajanja. Kupovinom materijala izdaci nastaju prilikom isplate. Isplata i trošenje materijala mogu nastati istovremeno, isplata može nastati pre ili posle trošenja. Međutim, bez obzira na to da li je materijal isplaćen pre ili kasnije njegova svrha je trošenje. Prema tome, bilo da je izdatak nastao pre ili kasnije u ovom slučaju će uvek postati trošak.

Postoje izdaci koji nikad neće postati trošak. To je slučaj sa isplatama poreza i doprinosa, koji se ne troše u procesu proizvodnje, pa zbog toga neće nikad postati trošak u užem smislu te reči. U vremenskom smislu, izdatak neće postati trošak ako se, recimo, kupljeni materijal ne utroši nego se preproda.

Posmatrajući ovu vremensku (ne)podudarnost nastajanja troškova i izdataka, mogu se razlikovati ovi odnosi:

- troškovi i izdaci ekonomski su međusobno povezani i
- troškovi i izdaci nisu međusobno povezani.

Kada su izdaci i troškovi međusobno povezani, vremenski se mogu, ali i ne moraju poklapati. Recimo da:

- trošak prethodi izdatku: troši se električna energija, a račun će biti ispostavljen i plaćen naknadno; preduzeće pre obračunava poreze i doprinose, a zatim ih plaća;
- trošak i izdatak nastaju istovremeno: plaćanje usluge u trenutku izvršenja;
- trošak sledi izdatak (što je najčešći slučaj): prvo nastaje izdatak za nabavku materijala, a trošak tek prilikom potrošnje tog materijala u procesu proizvodnje; prvo nastaje izdatak za nabavku sredstava za rad, a trošak u momentu obračuna amortizacije; premija osiguranja često se plaća za više meseci unapred, a trošak nastaje u momentu obračuna itd.

Kad izdaci i troškovi nisu međusobno povezani mogu postojati dva slučaja:

- postoji trošak, a izdatak mu ne prethodi neće ni uslediti: preduzeće je dobilo na poklon neko sredstvo za rad – izdataka nema, a trošak nastaje obračunom amortizacije;
- postoji izdatak, a trošak mu ne prethodi niti će uslediti: preduzeće je kupilo akcije ili dalo dugoročni kredit – izdatak postoji, ali ne i trošak; kupljeno je zemljište za poslovne svrhe – amortizacija na zemljište se ne obračunava, pa nema ni troška.

Na osnovu prethodnog primera moguće je zaključiti da svaki trošak pre ili kasnije postaje izdatak, mada svaki izdatak ne mora postati trošak.

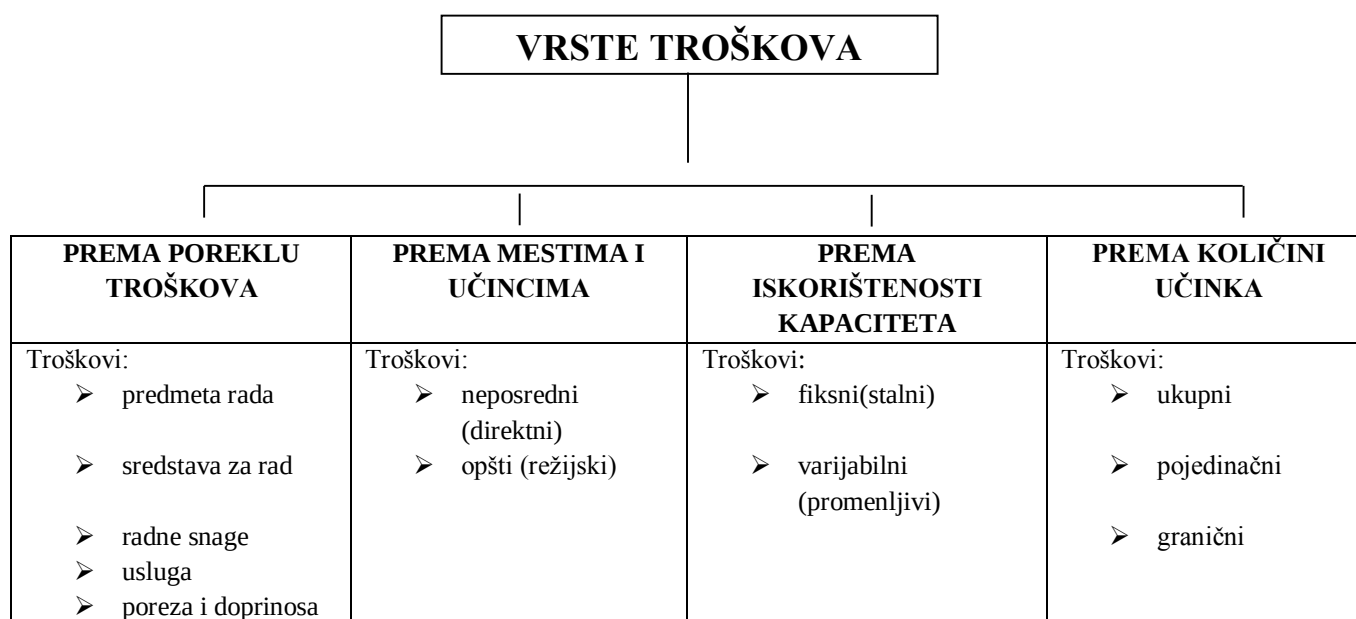
Troškovi u ekonomskoj teoriji i praksi imaju posebno mesto. Poznato je da se maksimalizacija dobitka u nekom poslovnom procesu može postići na nekoliko načina:

- povećanjem prihoda na temelju povećanja prodajnih cena proizvoda i usluga na tržištu,
- smanjenjem poreza i doprinosa,
- smanjenjem troškova elemenata procesa poslovanja.
- Povećanje prihoda na tržištu najčešće je ograničeno usled delovanja konkurencije na tržištu.

Smanjenje poreza i doprinosa teško se ostvaruje jer su oni osnovica namirenja obračuna svake države. Najveće mogućnosti za povedanje neto ekonomskih učinaka (dobitka) pruža smanjenje troškova proizvoda i usluga, što dovodi do veće razlike između ostvarenih prihoda i troškova.

Da bi se moglo uticati na troškove u bilo kojem poslovnom procesu, potrebno je upoznati vrste troškova, njihove elemente, kao i zakonitosti troškova u procesu poslovanja.

U ekonomskoj teoriji postoji različita podela troškova. Troškove je moguće podeliti prema pojedinim vrstama na sledeći način:

Prema poreklu nastanka, troškovi mogu biti:

Troškovi predmeta rada (tekuće imovine) su materijalni troškovi poslovanja koji obuhvataju vrednost utroška sirovina, materijala, energije, pričuvnih delova, sitnog inventara, ambalaže i sl.

Troškovi sredstava za rad (stalne imovine) predstavljaju vrednosni utrošak korištenja sredstava za rad koji se zove amortizacija.

Troškovi radne snage (kadrovskih resursa) obuhvataju plate, nadnice, nagrade i druge naknade za plaćanje rada u nekom poslovnom procesu.

Troškovi usluga (nematerijalne imovine) čine vrednost utroška tuđih usluga kao što su prevoznici troškovi, troškovi održavanja sredstava, troškovi najamnina, troškovi dnevnica za službena putovanja, premije osiguranja i dr.

Troškovi poreza i doprinosa su različiti porezi koji ovise o poslovnom rezultatu (porez na dobit) ili koji nezavisno o rezultatu poslovanja (porez na promet), doprinosi na bruto plate i sl. Oni zavise od poreskog sistema određene države ili lokalne zajednice (regije, grada, opštine).

Prema mestima troškova na kojima se stvaraju učinci, troškovi mogu biti neposredni ili direktni, te opšti ili režijski troškovi.

Neposredni troškovi su takvi troškovi koje je moguće pratiti prema učincima zbog kojih su nastali. Oni se računaju u cenu proizvoda i usluga zbog kojih su nastali. U njih uvrštavamo materijal za izradu, troškove neposrednog rada na određenim proizvodima, usluge i sl.

Opšti ili režijski troškovi su takvi troškovi koje nije moguće ili ih nije ekonomski opravdano evidentirati po učincima, jer se odnose na više vrsta učinaka. Zbog toga se raspoređuju u cenu proizvoda i usluga pomoću odgovarajućeg ključa (u % prema ukupnim troškovima).

Fiksni (stalni troškovi) su takvi troškovi koji se ne menjaju kod svake promene stepena iskorišćenja kapaciteta.

U sistemu upravljanja troškovima fiksni troškovi imaju poseban značaj prema stepenu iskorišćenja kapaciteta. Stepenu iskorišćenja kapaciteta ili stepenu zaposlenosti predstavlja određeni nivo proizvodnje proizvoda ili usluga u nekom poslovnom procesu. On se može meriti vremenski (brojem sati rada) ili količinom proizvedenih učinaka.

Promena stepena iskorišćenosti kapaciteta najčešće utiče na visinu ostvarenih troškova. Međutim, postoje i takve vrste troškova koje se ne menjaju, iako se menja stepen iskorišćenosti kapaciteta. To su ukupni fiksni ili stalni troškovi koji ostaju isti bez obzira na promenu stepena iskorišćenosti kapaciteta.

Najčešći primeri fiksnih troškova su troškovi vremenske amortizacije, troškovi investicionog održavanja sredstava za rad, premije osiguranja, troškovi najamnina, troškovi rada administrativnog i režijskog osoblja itd.

Pojedinačni ili prosečni fiksni troškovi obrnuto su srazmerni s povećanjem stepena iskorišćenosti kapaciteta, tj. ukoliko se stepen iskorišćenja kapaciteta poveća, oni se smanjuju po jedinici učinka. To je logično s obzirom na njihov način izračunavanja. Ukupni fiksni troškovi podele se s brojem proizvoda ili usluga.

$$ft = \frac{FT}{X}$$

gde su:

ft = pojedinačni fiksni troškovi

FT = ukupni fiksni troškovi

X = broj proizvoda ili usluga

Fiksni troškovi vezani su uz instalirane kapacitete pa se nazivaju ponekad i troškovima kapaciteta. U sportu su to troškovi amortizacije objekata i opreme, troškovi osiguranja objekata, troškovi energije i sl.

Postoje apsolutno fiksni troškovi koji proizilaze iz troškova postojećih kapaciteta. Oni ostaju nepromenjeni, bez obzira koliko se kapaciteti koriste.

Relativno fiksni troškovi su dopunski fiksni troškovi koji se povećavaju usled proširenja postojećih kapaciteta ili nabavke novih kapaciteta.

Varijabilni (promenljivi) troškovi menjaju se kod svake promene iskorištenja kapaciteta. Varijabilni troškovi mogu biti:

- proporcionalno varijabilni troškovi,
- degresivno varijabilni troškovi,
- progresivno varijabilni troškovi.¹²⁷

Ukupni proporcionalni varijabilni troškovi (PVT) menjaju se proporcionalno u odnosu na promenu stepena iskorištenja kapaciteta. Ako se količina učinaka poveća za 20% i troškovi će se povećati za 20% ili, ukoliko se smanji količina učinaka za 20% i oni će se smanjiti za 20%.

Pojedinačni proporcionalni varijabilni troškovi (pvt) ili prosečni ne menjaju se povećanjem ili smanjenjem iskorištenja kapaciteta, nego su uvek isti. Primeri proporcionalno varijabilnih troškova su troškovi materijala, plate po učinku i sl., kakve susrećemo i u sportu.

Pojedinačni proporcionalni varijabilni troškovi izračunavaju se tako da se ukupni PVT podele s brojem jedinica proizvoda ili usluga.

Degresivni varijabilni troškovi (DVT)

Povećanjem stepena iskorištenja kapaciteta oni rastu relativno sporije, zbog toga što sadrže u sebi određenu komponentu fiksnih troškova. Povećanjem rada mašine u dve smene utrošak pogonske energije će relativno sporije rasti usled smanjenja praznih hodova.

Pojedinačni ili prosečni degresivni varijabilni troškovi (dvt) kod porasta stepena iskorištenja kapaciteta se smanjuju. Primer ovakvih troškova susreće se u svakoj delatnosti pa i u sportu. To su troškovi menadžmenta, troškovi održavanja objekata i sl.

Izračunavaju se tako da se ukupni DVT podele s brojem proizvoda i usluga pri određenom iskorištenju kapaciteta.

$$dvt = \frac{DVT}{X}$$

Progresivno varijabilni troškovi kreću se obrnuto u odnosu na degresivno varijabilne troškove. Oni rastu relativno brže od porasta stepena iskorištenja kapaciteta. Troškovi rada u trećoj smeni relativno brže rastu od porasta proizvedenih učinaka.

Jednako tako kreću se i ukupni i pojedinačni progresivno varijabilni troškovi. Takve karakteristike imaju troškovi noćnog rada ili troškovi energije kod noćnog programa i sl.

Budući da visina troškova zavisi i od količine ostvarenih učinaka, klasifikacija troškova prema količini učinaka predstavlja ekonomski vrlo značajnu podelu.

Sa stanovišta količine učinaka troškovi mogu biti:

- ukupni troškovi,
- pojedinačni troškovi,
- granični troškovi.

Ukupni troškovi u nekom poslovnom procesu su svi troškovi ostvareni u nekom vremenu potrebni za proizvodnju učinaka. Oni sadrže ukupne fiksne i ukupne varijabilne troškove. Dakle: $UT = FT + VT$.

Zbog toga oni, u okviru iste zone zaposlenosti, budući da se ukupni fiksni troškovi ne menjaju, poprimaju dinamiku ukupnih varijabilnih troškova. Stoga se mogu kretati kao proporcionalni, degresivni i progresivni.

Prosečni ili pojedinačni troškovi su troškovi po jedinici učinka. Oni se utvrđuju na način da se ukupni troškovi podele s brojem učinaka ($put = UT : x$).

Granični trošak (GT) predstavlja dodatni ili granični trošak za dodatnu jedinicu proizvodnje. Pojavljuje se kod maksimalnog stepena iskorištenja kapaciteta u cilju povećanja poslovnog rezultata. U sve oštrijim konkurentskim uslovima poslovanja, GT sa sve više koristi

¹²⁷ Ovakvu klasifikaciju varijabilnih troškova među prvima postavio je Š. Babić i prihvaćena je u ekonomici troškova, Š. Babić: "Uvod u ekonomiku preduzeća", Školska knjiga, Zagreb, 1973.

kao analitička podloga za smanjenje prodajne cene, jer se prodajna cena može sniziti u određenom vremenu proizvodnje do pokrića prosečnog graničnog troška.

Na primer, u turizmu prodajna cena van sezone nije opterećena fiksnim troškovima koji su pokriveni višom cenom u glavnoj sezoni, pa se može sniziti sve do pokrića graničnih (varijabilnih) troškova.

Granični prihod ostvaruje se od dodatne proizvodnje učinaka, koja može ići sve do poslovnog maksimuma, tj. sve dok su granični prihodi veći od graničnih troškova.

TROŠKOVI I STEPEN ISKORIŠĆENJA KAPACITETA

Kapacitet nekog preduzeća ili pogona može se definisati kao njegova sposobnost da izvrši određenu funkciju u zadnjoj jedinici vremena. Dakle, kapacitet predstavlja odnos između količine učinaka i potrebnog vremena za proizvodnju učinaka.

$$K = \frac{Q}{T}$$

K= kapacitet
Q= količina učinaka
T= vreme proizvodnje učinaka

Primer:

fitnes centar ima mesečni kapacitet 900 sati/korisnika
posetilo ga je 760 korisnika

$$\%IK = \frac{Q \cdot 100}{K} \quad \%IK = \frac{760 \cdot 100}{900}$$

$\%IK = 84\%$ Kapaciteti fitnes centra prosečno su korišteni tog meseca 84%.

Iskorišćenje kapaciteta u nekom poslovnom procesu može biti:

- minimalno,
- maksimalno,
- optimalno.

Minimalno iskorišćenje kapaciteta ili minimalni kapacitet je onaj ispod kojeg nije tehnički moguće ili nije ekonomski opravdano vršiti određenu delatnost. Primera radi, to može biti prodaja 4 sata dnevno tenis terena, ili 10 korisnika fitnes centra na sat i sl.

Maksimalno iskorišćenje kapaciteta ili maksimalni kapacitet predstavlja najveće moguće korišćenje nekog kapaciteta u određenom vremenu. Primera radi, korišćenje sportske dvorane 16 sati dnevno ili rad nekog pogona u tri smene i sl.

Optimalno korišćenje kapaciteta predstavlja najveći stepen iskorišćenja ali uz najniže troškove, tj. kada je odnos prihoda i troškova najpovoljniji - optimalan. To se postiže u određenoj zoni iskorišćenja kapaciteta, u zoni optimuma.

Razlikuju se tri zone troškova:

- zona degresivnosti,
- zona proporcionalnosti,
- zona progresivnosti troškova.¹²⁸

Zona degresivnosti troškova karakteriše nedovoljno iskorišćenje kapaciteta, kada troškovi rastu relativno sporije od iskorišćenosti kapaciteta. Svako povećanje stepena iskorišćenja kapaciteta deluje na smanjenje pojedinačnog ili prosečnog troška.

Zona proporcionalnosti troškova je zona u kojoj su prosečni troškovi najniži, pa se ova zona zove zona optimalnosti troškova. Ova je zona najpovoljnija sa stanovišta troškova i poslovnog rezultata.

Zona progresivnosti troškova pojavljuje se kod visokog stepena iskorišćenja kapaciteta, a karakteriše je rast prosečnih troškova.

Navedene zone troškova ostvaruju se pri različitom iskorišćenju kapaciteta kod pojedinih poslovnih organizacija. Zbog toga svaka poslovna organizacija treba upoznati zone kretanja troškova, kako bi mogla uticati na poslovni rezultat.

¹²⁸ A. Jelavić, P. Ravlić, A. Starčević, J. Šamanović: Ekonomika preduzeća, op. cit. str. 211.

POSTUPAK RASPODELE TROŠKOVA

Kalkulacija je računsko – tehnički postupak raspodele troškova na učinke kao njihove nosioce, a služi i za izračunavanje cene, tj. cene koštanja, nabavne cene, prodajne cene i drugih oblika cena.¹²⁹

U zavisnosti od primenjenog metodološkog postupka, kalkulacijom se u cenu uračunavaju različite vrste troškova s ciljem da se formira cena koštanja učinaka ali i cena njihove prodaje na tržištu. Struktura kalkulacije sastoji se od više elemenata. Elementi opšte klasične šeme kalkulacije obično su ovi:

- troškovi materijala
- troškovi amortizacije
- neposredni troškovi rada (plate)
- ostali neposredni troškovi

UKUPNO DIREKTNI ILI NEPOSREDNI TROŠKOVI

- opšti troškovistvaranja učinaka (proces proizvodnje)
- opšti troškovi uprave i prodaje

CENA KOŠTANJA

- dobitak ili % marže
- porez

PRODAJNA CENA

Kalkulacija cene koštanja služi za utvrđivanje vrednosti učinaka tj. proizvoda ili usluga. U klasičnom sistemu obično se razlikuje deobna metoda (ukupni troškovi se dele sa stvarnim ili ekvivalentnim učincima) i dodatna metoda (troškove razvrstava na neposredne i opšte). Neposredni troškovi se zaračunavaju jedinim učincima neposredno, a opšti se troškovi posebno dele po učinku temeljem određenog ključa.

Deobna kalkulacija se primenjuje kod jedne vrste ili više vrsta srodnih učinaka. Ukupni troškovi proizvodnje podele se s proizvedenom količinom učinaka (proizvoda i usluga). Ako su učinci raznovrsni, a razlikuju se po kvaliteti i izazivaju različitu količinu troškova, tada se primenjuje divizionna metoda kalkulacije s ekvivalentnim brojevima. Ekvivalentni brojevi su omerni brojevi, kojima se raznorodni učinci svode na zajednički imenilac.

Ako se postojeća proizvodnja učinaka optereti samo troškovima koje izaziva dodatna proizvodnja, tada seprimenjuje kalkulacija dodatka proizvodnje. Varijabilni troškovi u ovoj kalkulaciji imaju karakter graničnih troškova, koji u procesu odlučivanja trebaju biti niži od graničnih prihoda. To su u pravilu samo varijabilni troškovi, dok se fiksni troškovi pokrivaju iz prihoda razdoblja ili su već pokriveni.

Primer ovakve kalkulacije susreće se u hotelijerstvu kod formiranja prodajne cene pansionskih usluga izvan glavne turističke sezone. U glavnoj sezoni tržište prihvata višu cenu usluga kojom se pokriju svi fiksni troškovi, pa se van glavne sezone u cenu koštanja uključuju samo direktni varijabilni troškovi.

Postoje i brojne druge metode kalkulacije, ali za potrebe ovog rada dovoljno je objasniti kalkulaciju cene koštanja koja je primenjivana u sportu.

Primer kalkulacije prodajne cene sportskih usluga:

- tenis centara raspolaže sa 4 tenis terena na otvorenom
- centar posluje 120 dana godišnje prosečno 8 sati dnevno

KALKULACIJA PRODAJNE CENE (USLUGA) TENISA PO METODI DEOBNE KALKULACIJE

Red. broj	V r s t a t r o š k o v a	I z n o s
1.	Materijalni troškoviposlovanja	36.000
2.	Troškovi amortizacije	60.000
3.	Neposredni troškovi rada	40.000
4.	Opšti troškovi	12.000
5.	CENA KOŠTANJA	148.000
6.	Dobitak	8.000
7.	Porez	15.600
8.	PRODAJNA CENA	171.600

¹²⁹ M. Perišić: Rashodi i prihodi. U knjizi "Računovodstvo", HZRFD, Zagreb, 1995., str. 147-216.

$$pc = \frac{UT}{X}$$

pc = prodajna cena jedinice usluge (sata tenisa)
 UT = ukupni troškovi
 X = broj usluga (sati godišnje)

$$pc = \frac{171.600}{3.840}$$

$$pc = 45 \text{ n.j.}$$

Na ovaj način moguće je utvrditi prodajnu cenu različitih vrsta usluga u sportu. Međutim, potrebno je poznavati neposredne troškove za svaki proizvod i uslugu posebno. Opšte ili režijske troškove treba razvrstati po pojedinim učincima prema nekom ključu, na primer, prema visini neposrednih troškova pojedinog učinka. Na taj način se oblikuje ukupna prodajna cena iz koje se izračuna jedinična cena prema prikazanom postupku.

Naravno da je u sportu moguće koristiti i druge metode kalkulacije, no primena ove metode kalkulacije je uobičajena u teoriji i praksi.

ZAKLJUČAK

Troškovi predstavljaju centralni problem u poslovnoj politici savremenih, tržišno orijentisanih preduzeća i sportskih organizacija. Njihova veličina uslovljava poslovni uspeh tih organizacija, pa je otuda upravo ona kontrolni instrument efikasnosti poslovanja. Cilj preduzeća nije samo proizvodnja što veće količine proizvoda ili pružanje društveno – korisnih usluga, već i ostvarivanje što nižih troškova.

Na temelju praćenja zakonitosti pojedinih vrsta troškova moguće je voditi određenu politiku smanjenja troškova poslovanja u svakom preduzeću ili sportskoj organizaciji. Visina pojedinih vrsta troškova zavisna je od promene stepena iskorištenja kapaciteta.

Stepen iskorištenja kapaciteta označava stepen proizvodnje učinaka, veličinu serije ili stepen zaposlenosti kapaciteta. U svakom poslovnom procesu potrebno je utvrditi planirani stepen iskorištenja kapaciteta zbog vođenja dobre poslovne politike, koja teži ostvarivanju optimalnih ekonomskih učinaka. Da bi se to ostvarilo potrebno je poznavati vrste troškova, njihove karakteristike kao i zone kretanja troškova koje označavaju visinu kretanja određene vrste troškova u pojedinoj zoni iskorištenja kapaciteta.

U strukturi sportske delatnosti vidljivo je da su najbrojniji i najmasovniji oni sportovi koji su i najpopularniji u Srbiji. To su fudbal, košarka, rukomet, plivanje, tenis, planinarenje i dr. Oni zapošljavaju i najveći broj radnika u statusu volontera i funkcionera menadžera. Kod svih ovih sportova struktura zaposlenih je nepovoljna, jer je velik broj nekvalitetnih radnika.

U cilju povećanja kvaliteta i razvoja srpskog sporta, bilo bi nužno povećati broj profesionalnih, kvalifikovanih stručnjaka, posebno vodja, instruktora i trenera.

LITERATURA

1. Artto, K.A., Lifee Cicke Cost Concepts and Methodologies, Journal of Cost Management, Vol. 8, No3., Fall, 1994.
2. A. Gutowski, Marketing u sportu, Dr Feleter, Zagreb, 1997.
3. Böer, G., Direct Cost and Contribution Accounting, John Willey and Sons, New York, 1974.
4. Engler, C., Managerial Accounting, Irwin. Homewood illinois, 1987.
5. Horngren C. T., Datar S. M., Foster G., Cost Accounting, A Managerial Emphasis, Prentice Hall, New Jersey, 2003.
6. J. Evans, W. Lindsay, The Management and Control of Quality (St. Paul:West1993.), 2002.
7. J. Todorović, Đuranović, Osnovi menadžmenta, Slobomir, 2004.
8. Luccy, Costing, Cintinum, London.
9. M. Tomić, Marketing u sportu, IP Astimbo, Beograd, 2001.
10. Romney, M.B., Steinbart, P.J., Cushing, B.E., Accounting Information Systems, Addison-Wesley Publiching Companz, Amsterdam, 1997.
11. Ross, S.A., Wasterfield, R.W., Jafee, L., Corporate Finance, Irwin, 1996.
12. Zimmerman, J., Accounting for Decision Making and Control, Irwin, Chicago, 1997.
13. Dr Novaković S., Ekonomika preduzeća, Doboj, 2011.
14. Dr Novaković S., Menadžment u sportu (skripta), Subotica, 2012.
15. D. Vračar, Strategije tržišnog komuniciranja, Privredne vesti, Beograd, 1997.
16. Dr Srećko Novaković, Modaliteti finansiranja sportskih takmičenja, 4. Medjunarodna interdisciplinarna naučno-stručna konferencija, vaspitno-obrazovni sportski horizonti, Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača i trenera, Subotica, 2011. godina.
17. Dr Srećko Novaković, Marketinška strategija sponzorstva u sportu, IX Medjunarodna naučna konferencija, Herceg Novi, 2012.

ACTION GAMES AS A STIMULUS TO PROPER PSYCHOPHYSICAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

Dr. Radisa Ratkovic

Vocational College for Preschool Teachers – Pirot

Abstract: By drawing attention to the origin of play the author provides a brief historical overview of the emergence and development of the activity which contributes to mental and physical growth of the youngest. Namely, play emerged in the times of struggle for survival and continuation. Even today, in our modern world, play assumes the key role in overcoming the negative influences in a child's life. The role of play in the proper mental and physical development of children is particularly emphasized.

In the conclusion, according to his personal beliefs, the author points out some of the most significant play application principles (rules) which can be of assistance to pedagogues and preschool teachers in their daily pedagogical practice.

Keywords: play, functional play, fictional play, complex movements.

ПОКРЕТНА ИГРА У ФУНКЦИЈИ ПРАВИЛНОГ ПСИХИФИЗИЧКОГ РАЗВОЈА ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Радиша Ратковић, доктор наука

Висока струковна школа за образовање васпитача - Пирот

Резиме: Аутор даје краћи историјски преглед настанка и развоја игре као средства психофизичког развоја најмлађих истичући корене њеног настанка – најстарија времена борбе за голи опстанак и одржавање живота, као и чињеницу да игра данас у савременим условима живота постаје фактор санирања негативних утицаја које он носи. Посебно истиче улогу игре у правилном психофизичком развоју деце.

У закључку рада, аутор (по свом уверењу) истиче нека од најважнијих правила (принципа) у примени игре што у педагошкој пракси може послужити као помоћ и оријентација педагозима и васпитачима.

Кључне речи: игра, функцијска игра, фикцијска игра, комплексни покрети.

УВОД

Многи теоретичари из области физичке културе најчешће и данас као појавне облике физичке културе истичу: игру спорт, гимнастику и излетништво. Обично су зачеци поменутих видова везани за старогрчку, јеленистичку гимнастику, мада се трагови игара, спорта и гимнастике запажају и код најстаријих народа. Овде треба поменути и чињеницу да је гимнастике у једном периоду обједињавала све поменуте видове физичког васпитања – игру, спорт и гимнастику.

Током времена поједини видови добијали су наизменично већи значај и доминацију, односно у једном периоду је доминирала игра као вид физичког васпитања, касније гимнастика, да би након индустријске револуције, крајем 17. века у Енглеској спорт добио водећу улогу. Спорт се касније (18. и 19. век) пренео у васпитне установе где се као облик физичког васпитања веома дуго задржао. Крајем 18. у Америци започиње процес да се задаци физичког васпитања решавају кроз игру, а нешто касније (19. век), јавља се у Европи, у првом реду у Немачкој и Шведској, „рационалан и сврсисходан покрет“ да прикаже и примени гимнастику као једини или најважнији вид физичког васпитања. После Првог светског рата био је актуелан став да не треба да постоји предност, или већи значај, једног или другог вида физичког васпитања, већ да сваки од њих има своје место и улогу у физичком васпитању младих и одраслих.

ИГРА КАО ВИД ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА

Потреба за игром лежи у билошкој потреби и нагонској тежњи човека да се креће, да буде телесно и духовно активан, да му послужи као средство опуштања и релаксације, што је посебно данас значајно у време урбанизације и аутоматизације производног рада.

Игра је најстарији вид васпитања уопште и посебно физичког васпитања. У најстаријим временима, у голој борби за опстанак и одржавање живота, када је телесна снага у тој борби имала одлучујућу улогу, јављали су се поједини облици активности који су имали форму игре, када игра постаје друштвена категорија носећи и основне његове карактеристике.

У новије време са развојем друштва, индустријализацијом производног рада, потреба за спретним, окретним, способним човеком, ништа није мање него у ранијим друштвеним формацијама, због чега игра као вид физичког васпитања, можемо слободно рећи, добија водећу улогу и значају његовом развоју. Савремен начин живота, у првом реду, изузетно брз темпо живота и смањено телесно кретање, остављају негативне последице на здравље човека, како на телесно тако и на његове психичке сфере. Игра, у овим условима, добија значајно место као фактор санирања штетних утицаја савременог, модерног, начина живота.

Када су питању најмлађи, предшколска и школска деца, игра треба да представља највећи и најзначајнији садржај њихових активности, јер, као каже Аркин: „За здравље детета и његов правилан развој игра и покрети су потребни исто онако као што је ваздух потребан дисању, а светлост сунца биљци“.

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ИГРЕ

Када је реч о карактеристикама игара већина аутора као полазиште наводи да је игра *спонтана и нагонска активност* јер се дете од рођења почиње да игра спонтано, без неких спољашњих подстицаја. Дете својим рођењем, као живи организам носи способност спонтане активности, самоактивности која је у његовој природи као биолошког бића и која је узрокована сложеним механизмима живљења и опстанка.

Једна од карактеристика игре је и та да је она, и поред тога што је нагонска активност, *свесна, мисаона активност*. Могло би се рећи да дете своју нагонску активност за игром свесном и целисходном активношћу надограђује и даје нови квалитет оном што дете носи у својој природи – нагонском. Касније дете своје активности у игри сагледава и разрађује у својој свести и тек онда их манифестује на, за њега, најприхватљивији начин. У природи је здраве деце да желе и воле да се крећу, да трче, скачу, да се играју. Било какво спутавање те њихове природне жеље негативно се одражава на њихов физички и ментални раст и развој.

Прави начин упражњавање игре је да се то чини по сопственој жељи, без присиле и наметања, зато истичемо да је игра добровољна активност. Било каква принуда, ограничења, приморавање, не би било сврсисходно нити би игра квалитет разоноде, привлачности и веселе разоноде. Може се рећи да игра и „слободна“ активност, јер је реч о слободи избора игре, времена, места, саиграча и др.

Полазећи од тогада је игра слободно изабрана активност, да нема строгих правила која би спутавала жељене покрете деце, она ја тиме пријатна и забавна активност. Игра ослобађа децу, а и одрасле, од напетости коју проузрокује савремени начин живота, што ствара услове за стварање позитивних емотивних стања, веселости, оптимизма и среће.

Игра је активност која привидно нема некакав посебан циљ. Ако би, на пример, одредили циљ и оквирили га са строгим правилима игре, то већ не би била слободна деџа или елементарна игра, већ спорт, односно спортска игра. Када кажемо игра нема конкретан, спољашњи циљ, то не значи да је она и бесциљна активност, јер се њеном применом одморити, разонодити, слободно време искористити на здрав начин, и уз све то утицати на правилан раст и развој, на развој позитивних особина личности као што су другарство, колективизам, социјалност и др.

Једна од карактеристика игре је и то да је засновна на разноврсним и комплексним покретима. Скоро у свакој игри се примењују бројни разноврсни покрети, пре свега природни облици кретања: ходање, трчање, пузање, пењање, поскоци, окрети, бацање, пењање и др., што омогућује свестран утицај на деџи раст и развој.

Игра у својој структури не садржи тзв. недисциплиноване покрете. Наиме, њеном примено се не реализују тачни, прецизни, одрђени покрети, већ испољени покрет изазива тренутна ситуација у самој игри, која се стално мења а тиме мењају и покрети које сама игра намеће.

НЕКИ ОД ПОКУШАЈА ПОДЕЛЕ ИГАРА

Када је реч о подели игара веома је тешко истаћи и одредити се за неки став или критеријум, јер је природа по својој природи јако сложена активност, богата како разноврсним моторичким кретањима, тако и утицајима које оставља био-психосоцијалну природу детета и човека. Са педагошког аспекта такође је тешко утврдити критеријуме о подели игара, јер једном игром се може оставити вишестран утицај у васпитању детета, а не само на један изолован.

Питањем поделе игара бавили су се многи теоретичари из области педагогије, психологије, социологије, физичке културе и као заједнички именоватељ њиховог приступа подели игара могао би да буде узраст деце и одраслих (деца разних узраста, омладина, одрасли), годишње доба када се примењују, с обзиром да се углавном примењују на отвореном простору (пролеће, лето, јесен, зима), место где се упражњавају (у природи, шуми, води, снегу, на вежбалишту, школском дворишту, у насељу, у затвореном простору и др).

Одређенији критеријуми дати у систематизацији коју наводи С. Благајац, која нам се чини доста прихватљивом, па ће мо је изложити.

Истиче се седам критеријума:

- Према интензитету моторичке активности
- Према узрасту деце
- Према врсти моторичких активности
- Према постављеном циљу
- Према начину организовања
- Према облицима рада у којима се примењују
- Према простору

Билерова подела која се односи на узраст деце, где се као критеријум узимају поједине фазе у развоју деце и њихових активности, разликује четири врсте игара:

Функцијске игре. Ова врста игара се односи на игре које се примењују у првој години живота, када се код деце јавља маса неодређених, спонтаних, покрета ногама, махање и хватање рукама, покрети трупа, главе.

Фикцијска игра. Примењују се од 2 до 5. године живота детета, где дете „оживљава“ предмет, где је, на пример, лутка дете о коме се оно брине, столица је коњић и сл.

Конструктивне игре. Захватју период од 6. до 13. године, где се кроз игру проучава околина, при чему деца граде од разних материјала предмета, објекте које свакодневно види у свом окружењу.

Озбиљне игре или спорт. У овим играма у првом реду се истиче такмичење и жеља за победом и, по мишљењу аутора ове поделе, оне представљају „међуступањ“ између игре и рада.

Најчешће примењивана и можда најприхватљивија подела игара према поменутом критеријуму, развојним периодима деце, већина аутора је прихватила као најприкладнију уопште и посебно у дидактичким сагледавањима и примени у пракси. Ову поделу срећемо у методичким приручницима наших истакнутих методичара (Вишњић, Милановић, Крагујевић, и др.) и по њој реч је о четири врсте игара: стваралачке, педагошке, елементарне и спортске.

Стваралачке игре се примењују код најмлађих, код деце предшколског узраста. Као реквизите игре дете користи предмете из најближег окружења играјући се њима како оно жели, осећа, опонаша неке ситуације блиске свакодневном животу и активностима. На тај начин, садржај игре може бити кретање при тазличитим ситуацијама, вожење аутомобила, спремање хране, зидање куће, прављење неких предмета, и сл. Код ових игара васпитач обезбеђује услове за игру, утиче на стварање потребне атмосфере у игри, обезбеђује ред, спутава грубости, речју: даје потребна педагошка упутства и усмерава ток игре.

Педагошке игре би се односиле на игре које се изводе под непосредним руководством васпитача, који сугерише садржај, усмерава организацију, прати њену реализацију водећи рачуна да се поштују основна правила игре, руководи свим педагошким аспектима њене реализације.

Елементарне игре су са израженијим правилима, мада су у односу на спортске игре знатно упрошћенија и поједностављена. Садржај ових игара је такав да се сада знатно више истиче развој апарата за кретање, обликовање тела, као и увод и припрема за спортске игре. Васпитач организује игру, води бригу да се поштују основна правила игре, почиње да коригује поједине грубе грешке које се код деце примете, спутава појву ситних превара, инсистира на другарском и фер односу и понашању.

Спортске игре карактеришу утврђена и стандаризована правила која се морају поштовати, као и техника и њен такмичарски карактер.

КАКО ПРИМЕЊИВАТИ ПОКРЕТНУ ИГРУ

При примени покретних игара код било којег облика рада: часа физичког васпитања, усмерене активности, излета, а да би се конкретна игра остварио жељени циљ, морају се поштовати одређена правила или, боље речено, принципи њихове примене.

Овом приликом осврнућемо се на нека, по нашем уверњу, најважнија правила примене:

Избор игре по форми и садржају мора одговарати узрасту деце;

Структура игре мора бити таква да њена примене пружа могућност да се оствари постављени, жељени циљ који је васпитач утврдио;

Према игри, њеном садржају, сложености и специфичности, неопходно је обезбедити одговарајуће просторне и друге техничке услове;

Ради безбедности деце и оптималних хигијенских услова нужно је истаћи и захтев да деца вежбају у одговарајућој одећи, пре свега да буду лагано обучена, а по могућности и посебној опреми за вежбање.

Примењена игра треба такве структуре која ће омогућити да сва деца из групе учествују у њеној реализацији;

Непосредно пред примену игре деци треба на за њих приступачан начин описати игру, дати потребна објашњења и нека од основних правила игре;

Уколоко треба формирати више мањих група водити рачуна да по броју буду исте или приближно исте, дечаци и девојчице да буду равномерно распоређени, а ако постоје значајније разлике у моторичким способностима, водити рачуна да ипо том критерију групе буду уједначена;

Васпитач мора увек бити присутан у току реализације игре, он је тај који усмерава игру, помаже деци код извршавања појединих задатака, чува их да не дође до повреда, интервенише и по потреби зауставља игру када је то потребно, инсистира на поштовању утврђених правила игра, сузбија евентуалне свађе и покушаје ситних превара и сл.

Једно од важних правила примене игара је и то да се игра увек приведе до караја, да се заврши и да се васпитач са неколико примерених речи обрати деци уз истицање њихове успешности у игри, залагању, евентуално проглашавање победника и похвале и победника и побеђених.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бунчић, В (2010): Методика физичког васпитања и спорта за децји узраст, Висока школа струковних студија васпитаче и тренере, Суботица
2. Ивановић, М. (2002): Вежбе обликовања и елементарне моторичке игре, Ваљево
3. Коцић, Ј. (2009): Практикум за методику наставе физичког васпитања, Педагошки факултет, Јагодина
4. Максимовић, С. (2005) Практикум за методику физичког васпитања, ИКП Заслон, Шабач
5. Милановић, Љ. (1985): Настава физичког и здравственог васпитања, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
6. Милановић, Љ. И Стаматовић, М. (2003): Методика физичког васпитања, Завод за уџбенике и наставна срдстав, Београд
7. Перић, Д. и Н. Цветковић (2003): Буди прав – бићеш здрав, Библиотека града Београда
8. Перић, Д. (1991): Игра у функцији побољшања постуралног статуса деце предшколског узраста (докторска дисертација), Факултет физичке културе, Београд
9. Ратковић, Р. (2009): Методика физичког васпитања, Висока школа струковних студија за васпитаче, Пирот
10. Ратковић, Р. (2010): Телесно васпитање најмлађих кроз слике и речи, Висока школа струковних студија за образовање васпитача, Пирот
11. Циновић, Којић, Д. (2002): Физичко васпитање предшклског детета, Београд

CANONICAL RELATION OF CERTAIN MORPHOLOGICAL DISTINCT AND DEFORMITIES OF LOWER EXTREMITIES BY OLDER STUDENTS IN MIDDLE SCHOOL

Dr. Sci. Osmo Bajric, Sci. Senad Bajric, M.Sc., Dr. Sci. Miladin Jovanovic,
Panuropean University „Apeiron“ – Faculty of Sports - Banja Luka - BiH

Abstract: On the example of 110 male and 94 female students subjects from V to IX class in middle school „Vuk Stefanovic Karadzic“ in Banja Luka, a research was conducted in order to conform a canonical correlation relation of morphological characteristics and deformities of the lower extremities in students who are in the higher class of middle school.

In research the usage set of four variables for the assessment of morphological distinct and a set of four variables for assessment the deformities in of the lower extremities. All the male and female students who were subjects in this research were regularly attending sports class without any bold motor skills and physical aberration.

For confirming the canonical correlations relation of the variables for assessment morphological distinct and the variables for the assessment of the deformities of the lower extremities, the canonical correlating analyzes was used.

The given results of the canonical correlations analyzes show that one isolated pair of the canonical factor who's coefficient of correlation is 0,34 (Canoniel R), and it explains the common variance 11% (Canoniel R-sgr.). The statistic importance of the isolated pair of canonical factors is at level $p=0,001$.

The relation of the isolated pair of canonical factors can be defined with measure longitudinal dimensionality of the body from the area of morphology whit measure, RAVSTO – (flat feet) and “X” – LEGS, from the area of deformity of lower extremities it is linked to body height and the length of the feet.

The results of this research can serve as a significant prognostic factor relation of the treated morphological distinct with the emerging of deformities in the lower extremities, and the basic guidance of usage of body exercises on preventing overweight and certain deformities of the lower extremities in students at higher classes in middle school.

Keywords: morphological features, deformities, lower ekstremioteti, students, canonical correlation analysis.

KANONIČKE RELACIJE NEKIH MORFOLOŠKIH ODLIKA I DEFORMITETA DONJIH EKSTREMITETA KOD UČENIKA STARIJIH RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE

dr sci Osmo Bajrić, mr sci Senad Bajrić, dr sci Miladin Jovanović,
Panevropski univerzitet „Apeiron“ - Fakultet sportskih nauka - Banja Luka - BiH

Rezime: Na uzorku od 110 učenika i 94 učenice V do IX razreda osnovne škole „Vuk Stefanović Karadžić“ iz Banja Luke, izvršeno je istraživanje sa ciljem utvrđivanja kanoničkih korelacionih relacija morfoloških karakteristika i deformiteta donjih ekstremiteta kod učenika starijih razreda osnovne škole.

U istraživanju je primijenjen set od četiri varijable za procjenu morfoloških odlika i set od četiri varijable za procjenu deformacija na donjim ekstremitetima. Svi učenici i učenice koje su predstavljali uzorak ispitanika redovno su pohađali nastavu tjelesnog i zdravstvenog odgoja i bez izraženih motoričkih i psihičkih aberacija.

Za utvrđivanje kanoničkih korelacionih relacija (odnosa) primijenjenih varijabli za procjenu morfoloških odlika i varijabli za procjenu deformiteta donjih ekstremiteta primijenjena je kanonička korelaciona analiza.

Dobijeni rezultati kanoničke korelacione analize pokazuju da je izolovan jedan par kanoničkih faktora čiji je koeficijent korelacije 0,34 (Canoniel R), a objašnjeni dio zajedničke varijanse 11 % (Canoniel R-sgr.). Statistička značajnost izolovanog para kanoničkih faktora je na nivou $p = 0,001$.

Relacije izolovanog para kanoničkih faktora mogu se definisati mjerama longitudinalne dimenzionalnosti tijela iz prostora morfologije sa mjerama, RAVSTO - ravno stopalo i „X“ – NOGE, iz prostora deformacija donjih ekstremiteta, odnosno da je mogućnost nastanka deformiteta donjih ekstremiteta povezan sa tjelesnom visinom i dužinom nogu.

Dobijeni rezultati u ovom istraživanju mogu poslužiti kao značajni prognostički faktori relacija (odnosa) tretiranih morfoloških odlika sa nastankom deformiteta donjih ekstremiteta, kao i osnovna smjernica u primjeni tjelesnih vježbi na sprečavanju pojave pretilosti i nastanku pojedinih deformiteta donjih ekstremiteta kod učenika viših razreda osnovne škole.

Ključne riječi: morfološke odlike, deformiteti, donji ekstremioteti, učenici, kanonička korelaciona analiza.

1. UVOD

Savremeni način života, smanjena tjelesna aktivnost usljed dugog sjedenja i pasivnog načina života, te drugih loših životnih navika dovode do niza promjena na lokomotornom aparatu djece. Problem prevencije tjelesnih deformiteta kod djece osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta prisutan je dugi niz godina. Prema podacima zdravstvenih institucija kao i prema podacima prilikom sistematskih pogleda koji se vrše svake godine, pored određenih oboljenja i nedostatka otkriva se veliki broj djece koji imaju tjelesne deformitete na lokomotornom aparatu (naročito kičmenog stuba i donjih ekstremiteta), koji ozbiljno narušava zdravlje i tjelesne sposobnosti djece. Tjelesni i zdravstveni odgoj i sportske aktivnosti su izuzetno važni sadržaji odgoja i obrazovanja djece u osnovnim školama koji mogu pozitivno uticati na sprečavanje neželjenih promjena na lokomotornom aparatu djece. Neka istraživanja pokazuju da nedovoljna kretna aktivnost djece uzrokuje manje ili veće tjelesne poremećaje koji se manifestuju na poremećaj u pravilnom držanju tijela, povećanju krvog pritiska i porastu tjelesne težine tijela. Takva istraživanja su takođe pokazala da postoji velika povezanost nekih morfoloških odlika u prvom redu visine i težine tijela sa pojedinim deformitetima lokomotornog aparata. (Jovović, 1995,1999; Kosinac, Z. i I. Banović 2007). Bogdanović, Z., i Acimović, D. (2008) su istraživali uticaj morfoloških karakteristika (tjelesna visina, sjedeća visina, tjelesna masa, obim grudnog koša, širina ramena, širina karlice, kožni nabor trbuha i kožni nabor leđa) na deformitete kičmenog stuba kod učenika petih razreda osnovnih škola utvrdili da je uticaj prediktorskog skupa varijabli na kriterijsku varijablu lordoza ostvario

statistički pozitivnu vrijednost. Najznačajniji pojedinačni uticaj na kriterijsku varijablu lordoza ostvarile su varijable obima tijela, potkožnog masnog tkiva trbuha, masa tijela i sjedeća visina tijela. Džibrić, Dž., Kapidžić, A., Muratović, M., Mulabećirović, M., (2009) su istraživali razlike indeksa tjelesne mase ispitanika koji žive u gradskoj sredini naspram ispitanika koji žive u prigradskoj sredini i utvrdili da ne postoje statistički značajne razlike između ove dvije grupe ispitanika i da praktično nema razlike u načinu života između gradske i prigradske sredine, ali autori iznose zabrinjavajući procenat gojazne djece u obje grupe sa tendencijom daljeg rasta sa godinama, što se može odraziti na pojavu lošeg držanja tijela i nastanak deformiteta na kičmenom stubu.

Bajrić i sar. (2011), su na uzorku od 204 ispitanika-učenika osnovnoškolskog uzrasta oba pola utvrđivali mogući uticaj nekih relevantnih pokazatelja narušenog posturalnog statusa na nastanak deformacija kičmenog stuba u frontalnoj ravni (skolioza). Primjenom regresione analize autori su utvrdili statistički značajan uticaj relevantnih pokazatelja odklona posture na nastanak deformacije kičmenog stuba u frontalnoj ravni (skolioze) kod ispitanika osnovnoškolskog uzrasta oba pola.

Nesumnjivo je da se ovako velika učestalost posturalnih poremećaja kod učenika osnovnoškolskog uzrasta može uspješno rješavati samo uz dobru organizaciju i saradnju medicinskih ustanova, škola, nastavnika i roditelja. Polazak djeteta u školu i doba puberteta su izuzetno kritični periodi za nastanak loših držanja, pa se mogućnosti prevencije traže, prije svega, u tjelesnom i zdravstvenom odgoju, koje treba da preduprijedi njihov nastanak i spriječi progresiju već postojećih u trajne deformacije, sa mogućim kompleksnim oštećenjima zdravlja. Predmet ovog rada jeste utvrđivanje relacija nekih morfoloških obolježja i deformiteta donjih ekstremiteta kod učenika starijih razreda osnovne škole.

2. Metodologija rada

2.1. Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno na uzorku od oko 204 ispitanika - učenika osnovne škole, oba pola od V do IX razreda osnovne škole „Vuk Stefanović Karadžić“ iz Banja Luke. Svi ispitanici su redovno pohađali nastavu tjelesnog i zdravstvenog odgoja i bez izraženih motoričkih i psihičkih aberacija.

2.2. Uzorak varijabli

2.2.1 Uzorak varijabli za procjenu morfoloških odlika

1. Visina tijela(AVISTJ),
2. Dužina nogu.....(ADUŽNO)
3. Težina tijela(ATEŽTJ)
4. Indeks tjelesne mase.....(BMINDX)

2.2.2 Uzorak varijabli za procjenu deformiteta donjih ekstremiteta

5. „O“- noge (Genu varum).....(O-NOGE)
6. „X“- noge (Genu valgum).....(X-NOGE)

2.2.3 Uzorak varijabli za procjenu deformiteta stopala

13. Izdubljeno stopalo.....(IZDSTO)
14. Spušteno stopalo.....(RAVSTO)

2.3. Metode rada

Za utvrđivanje kanoničkih korelacionih relacija (odnosa) primijenjenih morfoloških odlika i deformiteta donjih ekstremiteta primijenjena je kanonička korelaciona analiza. Prethodno je izvršena analiza kroskorelacione matrice koja predstavlja početnu osnovu za primjenu kanoničke korelacione analize.

3. REZULTATI I DISKUSIJA

3.1 Kroskorelacija zajedničkog skupa morfoloških varijabli i skupa varijabli za procjenu deformiteta donjih ekstremiteta

Težnja je bila da se utvrdi međusobna povezanost između morfološkog prostora i prostora poremećaja donjih ekstremiteta koja se može vidjeti u okvirima kroskorelacione matrice (tabela 1). Kroskorelaciona matrica dobija se na osnovu ukrštanja varijabli morfološkog prostora i prostora poremećaja donjih ekstremiteta, a sadrži koeficijente korelacija zajedničkog prostora ova dva skupa. Potrebno je naglasiti da dobijeni koeficijenti korelacija ukazuju samo na povezanost između varijabli, ali ne i na konkretan uticaj jedne na drugu. Kroskorelaciona matrica, generalno posmatrajući, predstavlja polaznu osnovu za dalju kanoničku korelacionu analizu metodom po Hotelling-u.

Uvidom u matricu kroskorelacija (tabela 1), morfoloških varijabli i varijabli za procjenu deformiteta donjih ekstremiteta može se uočiti da između ispitivanih prostora postoje vrlo niske vrijednosti korelacije (povezanosti).

Varijabla (AVISTJ) – tjelesna visina ima statistički značajne koeficijente sa varijablom („X“ –NOGE) - Genu valgum = - 0,20) za procjenu deformiteta donjih ekstremiteta u predjelu koljena. Ovo ukazuje na činjenicu da je tjelesna visina u značajnoj mjeri povezana sa nastajanjem deformiteta (poremećaja) lociranih na donjim ekstremitetima u predjelu koljena.

Varijabla (ATEŽTJ) – tjelesna težina ima statistički značajne koeficijente sa varijablama („O – NOGE) - Genu varum = 0,12) – za procjenu deformiteta donjih ekstremiteta u predjelu koljena i varijablom RAVSTO = 0,11) – za procjenu deformiteta stopala.

Varijabla (BMINDX) – bodi mas indeks ima statistički značajne koeficijente sa varijablama RAVSTO = 0,23 i „O“ –NOGE 0,11.

Varijabla (ADUŽNO) – dužina nogu ostvarila je statistički značajnu povezanost sa varijablom („X“ – NOGE) - Genu valgum = -0.16.

Treba istaći da niti jedna varijabla morfoloških odlika nije ostvarila statistički značajnu povezanost sa varijablom (IZDSTO), za procjenu deformiteta stopala koje se definiše kao izduženo stopalo.

Na ovom nivou istraživanja može se konstatovati da u osnovi zajedničkog kovarijabiliteta mjera dva ispitivana prostora nije postignuta prolazna i visoka povezanost za sljedeću fazu u obradi podataka, gdje se može preciznije vidjeti i definisati povezanost između istraživanih prostora.

Tabela 1 Matrica kroskorelacija primijenjenih varijabli

	X-NOGE	O-NOGE	RAVSTO	IZDSTO
AVISTJ	-0,20	0,07	-0,06	0,07
ATEŽTJ	-0,04	0,12	0,11	0,03
BMINDX	0,08	0,11	0,23	0,05
ADUŽNO	-0,16	0,04	-0,04	0,09

3.2 Kanoničke relacije skupa morfoloških varijabli i skupa varijabli za procjenu deformiteta na donjim ekstremitetima u predjelu koljena i stopala

Kanoničkom korelacionom analizom (tabela 2) izolovan je jedan par kanoničkih faktora (Canonical R), sa kojim je objašnjena relacija morfoloških odlika i deformiteta na donjim ekstremitetima na nivou značajnosti $p = 0,000$. Koeficijent korelacije izolovanog para kanoničkih faktora dva skupa varijabli (Canonical R) iznosi 0,34, koji može da objasni 11 % (Canonical R-sqr.) zajedničkog varijabiliteta skupa morfoloških varijabli i varijabli za procjenu deformiteta donjih ekstremiteta.

Značajnost veza istraživanih prostora je (Chi-sqr.) = 32,38451.

Najveću projekciju na izolovani kanonički faktor u prostoru morfoloških odlika ostvarile su varijable longitudinalne dimenzionalnosti tijela (AVISTJ – visina tijela -0,46 i ADUŽNO – dužina nogu – 0,36).

U prostoru deformacija donjih ekstremiteta visoke projekcije ostvarile su varijable RAVSTO – ravno stopala 0,79 i „X“ – noge 0,78.

Dosadašnja istraživanja su potvrdila da su ove vrste poremećaja dosta česta pojava kod populacije uzrasta odabranog uzorka ispitanika.

Relacije izolovanog para kanoničkih faktora mogu se definisati mjerama longitudinalne dimenzionalnosti tijela iz prostora morfologije sa mjerama, RAVSTO - ravno stopalo i „X“ – NOGE, iz prostora deformacija donjih ekstremiteta, odnosno da je mogućnost nastanka deformiteta donjih ekstremiteta povezan sa tjelesnom visinom i dužinom nogu. Mjere, tjelesna visina i tjelesna težina koji predstavljaju izvedenu mjeru u Body mas indeksu se, takođe pojavljuje kao značajan prediktor u nastanku deformiteta donjih ekstremiteta.

Na osnovu rezultata kanoničke korelacione analize može se konstatirati signifikantna povezanost skupa morfoloških odlika i deformiteta donjih ekstremiteta.

Evidentan je uticaj morfoloških karakteristika na nastanak deformiteta donjih ekstremiteta.

Stvorene loše navike prilikom sjedenja u školskoj klupi, nepravilno nošenje školske torbe, pasivan stav prilikom stajanja ili hodanja, slabiji vid koji djecu primirava na povijanje kičmenog stuba prilikom pisanja ili čitanja kao i nedovoljna tjelesna aktivnost učenika samo su neki od rizičnih faktora koji doprinose nastanku lošeg držanja tijela i nastanku deformiteta.

Tabela 2 Kanoničke relacije morfoloških karakteristika i deformiteta donjih ekstremiteta u predjelu koljena i stopala

	Canonical - R	Canonical – R-sqr.	Chi-sqr.	df	p	Lambda – Prime
0	0,336620	0,113313	32,38451	12	0,001212	0,849815
1	0,171957	0,029569	8,45207	6	0,206856	0,958417
2	0,111267	0,012380	2,47905	2	0,289536	0,987620

Tabela 3 Struktura kanoničkog faktora u prostoru morfoloških odlika

Variable	Root 1
AVISTJ	-0,462852
ATEŽTJ	0,150268
BMINDX	0,588036
ADUŽNO	-0,364695

Tabela 4 Struktura kanoničkog faktora u prostoru statusa za procjenu deformiteta donjih ekstremiteta

Variable	Root 1
RAVSTO	0,797575
IZDSTO	0,0031
X-NOGE	0,781883
O-NOGE	0,154583

4. ZAKLJUČAK

Utvrđivanje kanoničkih relacija nekih morfoloških odlika i deformiteta donjih ekstremiteta na uzorku ispitanika starijih razreda osnovne škole bio je osnovni cilj ovog istraživanja. Za utvrđivanje relacija primijenjenih morfoloških odlika i deformiteta donjih ekstremiteta primijenjena je kanonička korelaciona analiza. Na osnovu rezultata kanoničke korelacione analize može se vidjeti da je izolovan jedan par kanoničkih faktora sa kojim je objašnjena povezanost morfoloških karakteristika i deformiteta donjih ekstremiteta na nivou značajnosti $p = .001$. Koeficijent korelacije izolovanog para kanoničkih faktora dva skupa varijabli (Canonical R) iznosi 0,34, koji može da objasni 11 % (Canonical R-sqr.) zajedničkog varijabiliteta skupa morfoloških varijabli i varijabli za procjenu deformiteta donjih ekstremiteta.

Izolovani kanonički faktor u prostoru morfoloških karakteristika definisan je mjerama longitudinalne dimenzionalnosti tijela, obzirom da najveće projekcije na izolovani faktor ostvaruju varijable AVISTJ - visina tijela - 0,46, i ADUŽNO – dužina nogu - 0,36 sa negativnim predznakom, te BMINDX – body mas indeks 0,59. Najveću projekciju na izolovani kanonički faktor u prostoru deformiteta donjih ekstremiteta ostvarile su varijable, RAVSTO – ravno stopalo = 0,80 i „X“ - NOGE – Genu valgum = 0,78, dakle varijable na osnovu kojih se vrši procjena deformiteta donjih ekstremiteta.

Prema tome, ovaj faktor se može definisati kao deformacije na donjim ekstremitetima, locirane u predjelu koljena i predjelu stopala. Može se konstatovati da je presudni uticaj na nastanak deformiteta na donjim ekstremitetima kod ispitivanog uzorka ispitanika imala longitudinalna dimenzionalnost tijela (AVISTJ, ADUŽNO) i body mas indeks (BMINDX), kao izvedena mjera tjelesne visine i tjelesne težine. Dosadašnja istraživanja su potvrdila da su ove vrste poremećaja dosta česta pojava kod populacije uzrasta odabranog uzorka ispitanika (Kosinac, 2006, 2007; Đonović, L., Ilić, M., Damjanov, V., 2008).

Pasivan stav prilikom stajanja ili hodanja, pasivan način života tj. nedovoljna fizička aktivnost djece ovog uzrasta kada se može dovesti u optimalan odnos i skladan razvoj mišićno – skeletnog sistema, kao i druge stvorene loše životne navike samo su neki od rizičnih faktora koji doprinose ne samo nastanku deformiteta donjih ekstremiteta nego i lokomotornog aparata u cjelini.

Dobijeni rezultati u ovom istraživanju mogu poslužiti kao značajni prognostički faktori mogućih relacija (povezanosti) tretiranih morfoloških odlika sa nastankom deformiteta na donjim ekstremitetima, kao i osnovna smjernica u primjeni tjelesnih vježbi na sprečavanju pojave pretilosti i nastanku pojedinih deformiteta donjih ekstremiteta kod učenika starijih razreda osnovne škole.

LITERATURA

1. Bajrić, O., (2011). Regresiona povezanost nekih pokazatelja posturalnog statusa i skolioze, 15. Međunarodni naučni kongres, Niš.
2. Bajrić, O.: Učestalost deformiteta lokomotornog aparata kod učenika starijih razreda osnovne škole, Zbornik radova sa 4. Međunarodnog seminara „Uloga sporta u očuvanju zdravlja“, str. 139-147, Vlačić - Travnik, 1 – 4.12.2011.
3. Bajrić O. i sar. (2012): Povezanost nekih morfoloških odlika i deformiteta kičmenog stuba kod učenika osnovne škole, Zbornik radova sa VIII. Međunarodne konferencije „Menadžment u sportu“, ALFA Univerzitet, Beograd.
4. Bogdanović, Z., Aćimović, D., (2008). Relacije sistema prediktorskih varijabli i kriterijskih varijabli kod kontrolne grupe mlađeg školskog uzrasta, Zbornik radova sa IV. Međunarodne konferencije „Menadžment u sportu“ str. 132 - 140, Beograd.
5. Bogdanović, Z., (2008): Deformiteti kičmenog stuba u sagitalnoj ravni – prevencija i korekcija, Monografija, Novi Pazar, Kragujevac-Interprint.
6. Džibić, Dž., Kapić, A., Muratović, M., Mulabecirović, M. (2009). Razlike indeksa tjelesne mase kod dječaka uzrasta 8 godina, Zbornik naučnih i stručnih radova sa 2. Međunarodnog simpozijuma „Sport i zdravlje“, Tuzla.
7. Jovović V., (1997): Frekvencija posturalnih poremećaja zglobova koljena kod mlanih adolescenata. Glasnik ADJ. 22:209-213, Beograd.
8. Jovović V., (1998): Frekvencija lordoze kod učenika ranog adolescentnog doba u Podgorici i Nikšiću. Fizička kultura, 2:46-52. Podgorica.
9. Jovović V., (2003): Transverzalna analiza učestalosti kifoze kod učenika-ca adolescenata. Glasnik ADJ. 38:177-183, Beograd.
10. Kosinac, Z. (2006.): Utjecaj nekih antropometrijskih i somatskih pokazatelja na dismorfne promjene prsnog koša (pectus carinatum i pectus excavatum). Fizička kultura, Beograd, 60, 1:39-49.
11. Kosinac, Z., Srzić, M. (2006.): Kineziološki problemi posture u djece mlađe životne dobi. Contemporary Kinesiology, Kupres, 116-120.
12. Kosinac, Z. (2006.): Kineziterapija: tretmani poremećaja i bolesti organa i organskih sustava. Sveučilište u Splitu, Udruga za šport i rekreaciju djece i mladeži grada Splita, 291-330.

13. Kosinac, Z. (2007): Relacije između nekih pokazatelja otklona posture i skolioze u djece različitog spola, 16.ljetna škola kineziologa Republike Hrvatske.
14. Mijailović, N. (2003): Značaj i mogućnost sistematskih pregleda u ranoj detekciji skolioze kod školske dece u Kragujevcu, Magistarski rad, Medicinski fakultet, Kragujevac.
15. Đonović, L., Ilić, M., Damjanov, V. (2008): Skolioza kod školske dece na teritoriji grada Kragujevca, IZZ Kragujevac, Medicinski fakultet Kragujevac

MODERN FITNESS & WELLNESS PROGRAMS AT INTERNATIONAL CONVENTIONS IN SERBIA

Halasz Katalin Undergraduate Student
College of Vocational Studies - Subotica

Abstract: Due to rapid and unhealthy lifestyle of people today, aerobic fitness training programs are more and more popular, just as people are becoming increasingly more supportive of healthy lifestyle. This created a need for organizing meetings of recreational character, in which the participants may try for themselves many types of fitness training courses in one place. In the programs of these meetings we always find the most popular, and the latest fitness programs that the practitioners perceive as a form of sport recreation while the professionals perceive it as an event for the dissemination of knowledge in the field of their expertise. Thus spent free time is very useful for motor-functional, health, socio-psychological reasons, and it is very important when it comes to positive aesthetic results after exercise. The initiative for organizing and holding mass events for fitness is already very widespread throughout the world, and Serbia is experiencing a boom in recent years. Recreation and commitment to fitness in leisure time is increasingly becoming a regular habit among in the citizens with raised awareness, because it contributes to the preservation of health and prevents the occurrence of disease. The paper emphasizes the classical types of fitness training with proven efficacy such as Aerobics - Fat Burning, Body Workout, Step Aerobics, Fitball Training, Aero Kick box, Interval Training, Circuit Training, Aqua Fitness, Stretching, Pilates, Yoga, and training courses of new generations such as Dance Aerobics, Dance Step, Gymstick Muscle, Body Skills, Flexi-Bar Training, Aerobics Body Balls, Hot Iron (Body Pump), Core Training, Cross Training, Bootcamp, Kangoo Jumps, SpinRacing, Port De Bras, Body Art , Deep Work. In terms of effectiveness, the newest and the more popular kind of training is Functional Training, High Intensity Interval Training (HIIT) and Tabata, which is also dedicated to one part of it. All these fitness-wellness programs can be found in professional fitness conferences, and the goal of this paper is that these events are represented by the aforementioned fitness facilities.

Keywords: aerobics, fitness, wellness, Serbia, training.

SAVREMENI FITNESS & WELLNESS PROGRAMI NA MEĐUNARODNIM STRUČNIM KONVENCIJAMA I U SRBIJI

Halász Katalin student Prve godine trenerskog smera
Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača i trenera - Subotica

Rezime: Usled ubrzanog i nezdravog načina života aerobik i fitness treninzi današnjice su u sve većoj meri popularni, isto kao što ljudi sve više postaju pristalice zdravog načina života. Tako je nastala potreba i za organizovanjem skupova rekreativno sportskog karaktera, na kojima je učesnicima obezbeđeno isprobavanje mnogo vrsta fitness treninga na jednom mestu. U programima ovih skupova uvek se pronađu najpopularniji, a i najnoviji fitness programi koji vežbačima predstavljaju vid sportske rekreacije, a profesionalcima omogućavaju širenje znanja u oblasti stručnog znanja trenera. Ovako provedeno slobodno vreme je veoma korisno iz motoričko-funkcionalnih, zdravstvenih, socio-psiholoških razloga, a i veoma je značajno kada su u pitanju pozitivni estetski rezultati vežbanja. Inicijativa za organizovanjem i održavanjem masovnih fitness događaja je već veoma rasprostranjena širom sveta, a u Srbiji doživljava procvat poslednjih nekoliko godina. Rekreativno i posvećenost fitnessu u slobodno vreme sve više postaje redovna navika svesnih građana, jer doprinosi očuvanju zdravlja i sprečavaju nastanka bolesti. U radu su istaknuti klasični tipovi fitness treninga sa dokazanom efikasnošću kao što su Aerobik – Fat Burning, Body Workout, Step Aerobik, Fitball Trening, Aero Kickbox, Intervalni Trening, Kružni trening, Aqua Fitness, Stretching, Pilates, Joga, a i treninzi novijih generacija kao što su Dance Aerobik, Dance Step, Gymstick Muscle, Body Skills, Flexi-Bar trening, Body Balls Aerobik, Hot Iron (Body Pump), Core Trening, Cross Trening, Bootcamp, Kangoo Jumps, SpinRacing, Port De Bras, Body Art, Deep Work. Po efikasnosti, najnovija i sve popularnija, vrsta treninga je Funkcionalni Trening, High Intensity Intervall Trening (HIIT) i Tabata, kojima je takođe posvećen jedan deo rada. Svi ovi fitness-wellness programi se mogu naći na stručnim fitness skupovima, a cilj ovog rada je da ove manifestacije budu predstavljene putem pomenutih fitness sadržaja.

Ključne reči: aerobik, fitness, wellness, Srbija, trening.

DIFFERENCES IN MOTORIC ABILITIES OF VI-VIII GRADE FEMALE STUDENTS OF URBAN AND RURAL PRIMARY SCHOOLS IN BRCKO DISTRICT

Asim Bojic, Ekrem Hadzic, Almir Mehic, Denis Begovic, Samir Adenalic

Second Primary School - Zivinice, Independent Researcher, High School Centre – Gradacac, Elementary School "Ivan-Goran Kovacic" – Gradacac, First Primary School – Srebrenik

Abstract: The main goal of this research is to determine the differences in motor abilities of senior class female students in primary schools which are attending physical fitness and health education according to the same curriculum, and are living in different environments (urban and rural).

Research was made on a sample of 180 pupils from sixth to eighth grade of primary school. Sample of respondents was divided into two subgroups: 90 students from urban and 90 students from rural areas. Multivariate and univariate analysis of variance (MANOVA-ANOVA) showed statistically significant differences between the investigated groups of students in motor abilities. It is determined that there are statistically significant differences in the variables of explosive strength, repetitive strength, endurance and flexibility.

Keywords: female students, motor skills, differences, urban, rural.

RAZLIKE U MOTORIČKIM SPOSOBNOSTIMA UČENICA VI-VIII RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE URBANOG I RURALNOG PODRUČJA BRČKO DISTRIKTA

Asim Bojić, Ekrem Hadžić, Almir Mehić, Denis Begović, Samir Adenalić

Druga osnovna škola – Živinice, Nezavisni istraživač, Srednjoškolski centar – Gradačac, Osnovna škola „Ivan-Goran Kovačić“ – Gradačac, Prva osnovna škola - Srebrenik

Rezime: Osnovni cilj ovog istraživanja je utvrđivanje razlika u motoričkim sposobnostima učenica viših razreda osnovne škole koje pohađaju nastavu tjelesnog i zdravstvenog odgoja po istom nastavnom planu i programu, a žive u različitim životnim sredinama (urbanim i ruralnim).

Istraživanje je izvršeno na uzorku od 180 učenica šestog do osmog razreda osnovne škole. Uzorak ispitanica je podijeljen na dva subuzorka, i to: 90 učenica iz urbanog i 90 učenica iz ruralnog područja. Multivarijantnom i univarijantnom analizom varijanse (MANOVA-ANOVA) je utvrđena statistički značajna razlika između ispitivanih grupa učenica u motoričkim sposobnostima. Utvrđeno je da statistički značajne razlike postoje u varijablama eksplozivne snage, repetitivne snage, izdržljivosti i fleksibilnosti.

Ključne riječi: učenice, motoričke sposobnosti, razlike, urbano, ruralno

UVOD

Poznata je činjenica da antropologija izučava čovjeka u prostoru i vremenu od njegovog postanka do danas, tako da njen interdisciplinarni metodološki pristup izučavanja ove problematike daje odgovore na pitanja od čega i u kojoj mjeri zavise ontogenetski procesi ljudskih sposobnosti i karakteristike. Cijelog života na ljudski organizam djeluju unutrašnji i spoljašnji faktori koji zajedno određuju sva njegova biološka svojstva (Mikić, 2000). Svi unutrašnji (endogeni) faktori su pod kontrolom genetskih, hormonalnih i nervnih procesa. U spoljašnje (egzogene) faktore ubrajaju se klimatsko-ekonomski, demografski, nutricionisti, zdravstveno-higijenski i socio-ekonomski faktori. Sagledavanje odnosa nasljednosti i uticaja sredine, trenutno se riješava takvim metodama koje su u stanju da matematičko-statističkim algoritmima utvrde koliko je koji parametar kod čovjeka genetski određen, a koliko je uslovljen faktorima sredine i kakva je korelacija jednih i drugih faktora. Problematika ovog rada je upravo usmjerena na proučavanje djelovanja egzogenih faktora na antropološki status učenica iste starosne dobi koje pohađaju nastavu tjelesnog i zdravstvenog odgoja po istom Nastavnom planu i programu, a žive u različitim životnim sredinama (urbanoj i ruralnoj).

CILJ ISTRAŽIVANJA

Osnovni cilj ovog istraživanja je utvrđivanje razlika u motoričkim sposobnostima učenica viših razreda osnovnih škola koji pohađaju nastavu tjelesnog i zdravstvenog odgoja po istom nastavnom planu i programu, a žive u različitim životnim sredinama (urbanim i ruralnim).

METODE ISTRAŽIVANJA

UZORAK ISPITANICA

Populacija iz koje je uzorak izveden može se definisati kao populacija učenica VI, VII i VIII razreda osnovnih škola Brčko distrikta, uzrasta 12, 13 i 14 godina (+, - 6 mjeseci). Pored ovoga populacija je definisana i sljedećim karakteristikama:

- svi ispitanici moraju biti zdravi i bez tjelesnih nedostataka
- sve ispitanice moraju biti uključene u redovnu nastavu tjelesnog i zdravstvenog odgoja
- ispitivanjem nisu bile obuhvaćene one učenice koje su pred mjerenje bile bolesne
- u obradu rezultata uzete su samo ispitanice sa kompletnim rezultatima

Na osnovu ovih kriterijuma za definisanje populacije pretpostavlja se da je relativna homogenizacija svih ispitanica izvršena u odnosu na dob, pol, zdravstveno stanje, obuhvaćenost svim mjerenjima i sl.

Uzorak ispitanica koji je činilo 180 učenica je podjeljen na dva subuzorka, i to 90 učenica škola iz urbanog područja i 90 učenica škola iz ruralnog područja.

Izbor škola

Izbor škola je bio uslovljen na osnovu slijedećih kriterijuma:

- spremnošću nastavnika tih škola da učestvuju u realizaciji istraživanja
- spremnošću roditelja da odobre djeci učestvovanje u istraživanju
- da su dvije škole iz gradskog središta a dvije iz seoskog
- da su dvije škole minimalno udaljene 15 kilometara od grada

Nakon provedene kompletne procedure u istraživanje su uključene slijedeće osnovne škole: Druga i Treća kao urbane škole (obje škole se nalaze u središnjem dijelu Brčkog i raspolažu školskim dvoranama sa minimalnim uslovima za rad i adekvatnim vanjskim terenima za izvođenje nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja), te Sedma i Deveta osnovna škola kao ruralne škole.

Sedma osnovna škola se nalazi u naseljenom mjestu Gornji Rahić koje je udaljeno 15 km od centra grada i raspolaže sportskom dvoranom koja zadovoljava minimalne uvjete za rad a adaptirana je iz starog Doma kulture i adekvatnim sportskim terenima, dok se Deveta osnovna škola nalazi u naseljenom mjestu Maoča 18 km udaljenom od centra grada. Ova škola raspolaže sa sportskom dvoranom od prije dvije godine i jednim sportskim igralištem predviđenim za sve sportske igre.

Uzorak varijabli

Za utvrđivanje motoričkih sposobnosti primijenjeni su slijedeći testovi:

1. Skok u dalj iz mjesta	-MFESDM
2. Skok u vis iz mjesta	-MFESVM
3. Troskok iz mjesta	-MFETRO
4. Trčanje 20 m iz visokog starta	-MFE20V
5. Bacanje madice iz ležanja	-MFEBMR
6. Dizanje trupa za 30 sekundi	-MRCD30
7. Zakloni trupa u ležanju	-MRCZTL
8. Zgibovi na vratilu	-MSAZGB
9. Sklekovi na tlu	-MSASKL
10. Izdržaj u zgibu	-MSLIZD
11. Koraci u stranu	-MAGKUS
12. Trčanje u pravokutniku	-MAGTUP
13. Okretnost na tlu	-MAGONT
14. Taping rukom	-MBFTAP
15. Taping nogom	-MBFTAN
16. Duboki pretklon na klupici	-MFLPRK
17. Iskret s palicom	-MFLISK
18. Stajanje na jednoj nozi uzduž klupice	-MBAU10
19. SHATLE-RUN(izdržljivost aerobni-anaerobni kapacitet)	-SHUTLE

STATISTIČKA OBRADA PODATAKA

U cilju utvrđivanja razlika između učenica urbanog i ruralnog područja u motoričkim sposobnostima primjenjena je multivarijantna i univarijantna analiza varijanse (MANOVA-ANOVA).

REZULTATI I DISKUSIJA

Multivarijantna značajnost razlika (MANOVA-ANOVA) u prostoru motoričkih sposobnosti.

Utvrdjivanje rezlika između dvije grupe ispitanica u prostoru motoričkih sposobnosti, izvršili smo Multivarijantnom analizom varijanse. Rezultati ove analize (Tabela 1), ukazuju da na globalnom nivou postoje statistički značajne razlike između grupa (p – level .00).

Tabela 1.

MAIN EFFECT: GRUPA (ado.sta)		
1-GRUPA		
	Value	p-level
Wilks' Lambda	0.63	
Rao R Form 2 (19,171)	5.19	0.00
Pillai-Bartlett Trace	0.37	
V (19,171)	5.19	0.00

Tabela 2.

MAIN EFFECT: GRUPA (ado.sta)				
1-GRUPA				
	Mean 1 grupa	Mean 2 grupa	F(df1,2)	p-level
			1,189	
MFESDM	158.49	173.77	25.86	0.00
MFESVM	28.11	29.03	1.47	0.23
MFETRO	462.30	510.00	30.36	0.00
MFE20V	4.26	4.18	3.95	0.05
MFEBML	544.16	616.18	20.26	0.00
MRC30	5.84	8.50	13.54	0.00
MRCZTL	22.50	25.90	2.67	0.10
MSAZGB	1.12	1.92	6.46	0.01
MSASKL	2.07	3.97	15.03	0.00
MSLIZD	13.39	14.24	0.35	0.55
MAGKUS	11.96	11.60	3.50	0.06
MAGTUP	30.83	29.64	7.55	0.01
MAGONT	24.42	20.55	29.10	0.00
MBFTAP	37.17	38.30	6.40	0.01
MBFTAN	37.27	39.56	11.17	0.00
MFLPRK	30.24	40.13	43.13	0.00
MFLISK	82.72	77.40	8.33	0.00
MBAU10	12.03	17.75	14.28	0.00
SHUTLE	8.25	10.20	16,30	0.05

U tabeli 1, vidimo da se grupe međusobno razlikuju, a koje varijable doprinose toj razlici, možemo vidjeti analizom rezultata iz tabele 2. Analizom rezultata u tabeli 2, vidimo da statistički značajne razlike postoje kod većine primjenjenih varijabli u prostoru bazično-motoričkih sposobnosti sem varijabli: MFESVM-skok u vis smjesta (Sardžent), MSLIZD-izdržaj u zgibu, MAGKUS-koraci u stranu, MRCZTL-zakloni trupa u ležanju.

ZAKLJUČAK

Posmatrajući strukturu varijabli u kojima se ispitanice statistički značajno razlikuju uočljivo je da su to prije svega varijable eksplozivne snage, izdržljivosti, repetitivne snage, fleksibilnosti i brzine frekvencije pokreta u kojima su učenice iz ruralnog područja dominantnije. Dakle na osnovu ovako dobijenih rezultata možemo konstatovati da postoje statistički značajne razlike u motoričkim sposobnostima između ispitanica urbanog i ruralnog područja.

Praktični značaj rezultata istraživanja ogleda se u mogućnostima da se dobiveni rezultati mogu koristiti kao osnova za preduzimanje odgovarajućih mjera, za postavljanje programa kinezioloških aktivnosti, kako bi se moglo uticati na poboljšanje adaptacionih mehanizama organizma ispitanica, imajući u vidu zahtjeve savremenog života tehnologizacije.

LITERATURA

1. Anić, Š. i sar.(2001) Rječnik stranih riječi, Sani – plus, Zagreb,
2. Bala, G. (1981) Struktura i razvoj morfoloških i motoričkih dimenzija djece SAP Vojvodine, Fakultet fizičke kulture Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad,
3. Berberović, Lj., Hadžiselimović, R. (1982) Rast i razvoj ljudskog organizma, Svjetlost, Sarajevo,.
4. Bilić, Ž., Rađo, I., Ramadanović, M., Talović, M. (2003) Promjene dimenzionalnosti morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti kod učenika i učenica uzrasta od 11 do 14 godina, Sportski logos, PA Mostar,
5. Biljan, S. (1977) Razlike u nekim motornim faktorima kod učenika završnog razreda osnovne škole obzirom na demografsku sredinu (selo – grad), Diplomski rad, FFK Zagreb,.

6. Čeleš, N. (2003) Razlike morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti učenika V, VI, VII, VIII, razreda urbanih i ruralnih osnovnih škola Sanskog Mosta. (Magistarski rad), Sarajevo,
7. Mikić, B. (1999) Testiranje i mjerenje u sportu. Filozofski fakultet univerziteta u Tuzli. Tuzla
8. Mikić, B. (2000) Psihomotorika. Tuzla, Filozofski fakultet univerziteta u Tuzli. Tuzla,
9. Mikić, B., F. Nožinović, Š. Mulabegović, (2000) Metodologija istraživačkog rada u fizičkoj kulturi-kineziološkim znanostima. Filozofski fakultet univerziteta u Tuzli. Tuzla,.
10. Mikić, B., Biberović A., Mačković S. (2001) Univerzalna škola sporta. Tuzla Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli.

COST MANAGEMENT IN SPORT

Dr. Srecko Novakovic, Dr. Eva Pataki, Ladin Gostimirovic M. Sc., Marinko Rodic, M.Sc., Tibor Fazekas, M.Sc.
President of the Sports Club "Stars" – Subotica; Director of VTS – Subotica; Director of VPTS – Doboј, Director of "8 March" - Subotica, "Subotica-trans" - Subotica

Abstract: The costs are very complex economic category, as the definition of their concept and essence makes complex. Authors define the concept of costs depending on your approach, respecting, at the same time, an important feature concrete economic system. The cost means the cash pricing or term consumption of the elements of production, materials, tools and case work. In quantitative terms, the cost of expressing the product - the product of consumption and cost per unit of input.

Cost management can be defined as the achievement of business goals based on the optimal cost of certain business conditions in company or sports organization. Costs are expressed in value of consumptions, permanent and current h

Keywords: costs, company, sport, sports organizations, capacity, allocation, business process.

УПРАВЉАЊЕ ТРОШКОВИМА У СПОРТУ

Др Срећко Новаковић, др Ева Патаки, мр Ладин Гостимировић, мр Маринко Родић, мр Тибор Фазекаш
Председник Спортског клуба „ЗВЕЗДА“ – Суботица, Директор ВТШ – Суботица, Директор ВПТШ – Добој, Директор „8. Март“ – Суботица, Директор „Суботица-транс“ - Суботица

Резиме: Трошкови представљају врло комплексну економску категорију, што и дефинисање њиховог појма и суштине чини сложенијим. Тако, на пример, аутори дефинишу појам трошкова у зависности од свог приступа, респектујући, при томе, битна обележја конкретног привредног система.

Под трошковима се подразумева ценовни или новчани израз утрошака елемената производње, односно материјала, средстава за рад и предмета рада. У квантитативном смислу, трошак се изражава производом – умношком утрошка и цијене по јединици утрошка.

Управљање трошковима може се дефинисати као постизање пословних циљева на основи оптималних трошкова у одређеним условима пословања у предузећу или спортској организацији. Трошкови представљају вредносно изражене утрошке рада, сталне и текуће новчине те туђих услуга у предузећу или спортској организацији.

Кључне речи: трошкови, предузеће, спорт, спортска организација, капацитет, расподела, пословни процес.

UVOD

Glavni element svih organizacija čini organizaciona struktura. Ona je njihov temeljni, suptantni deo. Bez nje nema, niti objektivno može biti organizacije. Struktura, prema tome, predstavlja sistemni i u isto vreme najvažniji deo svake organizacije. Njena važnost je tolika da je neki autori poistovećuju sa organizacijom, da u njoj vide ne samo srž, već i svu problematiku i sve aspekte ispoljavanja i delovanja organizacije. Ovi autori kad govore o strukturi, to najviše čine tako da ujedno govore i o organizaciji i obratno. Oni ih redovno mešaju i tretiraju kao sinonime.

Najveće promene i inovacije u sistemu organizacije naših sportskih organizacija u procesu njihove tranzicije treba da se izvrše u okviru organizacione strukture.

Organizaciona struktura se, kao i organizacija, različito shvata i tretira, što je i razumljivo, s obzirom na njihova poistovećivanja ili, pak, blisko posmatranje. I u strukturi se, kao i u organizaciji, često vidi sredstvo za ostvarivanje programiranih ciljeva. Struktura je sredstvo za ostvarivanje ciljeva i zadataka organizacije. Organizaciona struktura je granica do koje je i način na koji je organizacija potčinjena i kontroliše svoje članove, distribuira poslove i odgovornosti kao organizacione procedure i propise.

Organizaciona struktura je sredstvo ili okvir kojim se regulišu ključna pitanja bitna za uspešno funkcionisanje sportske organizacije u pravcu postavljenih ciljeva. U ta pitanja ili, još preciznije, elemente zajedničkog rada na ostvarivanju programskih ciljeva sportske organizacije, u prvom redu, spadaju: alokacija poslova i odgovornosti, grupisanje poslova i njihovih pojedinačnih i skupnih nosilaca, izgradnja sistema odlučivanja, koordinacija i kontrole. Ovo su fundamentalni zahtevi koji se strukturom moraju regulisati u svim sportskim organizacijama, da bi se osigurao kontinuitet njihovog rada na ostvarivanju postavljenih ciljeva. Oni se moraju urediti na adekvatan način, pošto kvalitet organizacione strukture direktno utiče na efikasnost funkcionisanja sportske organizacije.

OSNOVNE KARAKTERISTIKE MODERNE ORGANIZACIONE STRUKTURE SPORTSKE ORGANIZACIJE

U praksi postoje dva generalna tipa organizacionih struktura: formalna i neformalna. Formalna struktura je ona koja je propisana, koja je zvanična. "Ona čini kičmu odnosno skelet svake organizacije. U njoj su smešteni i na odgovarajući način raspoređeni svi resursi, svi materijalni i ljudski elementi organizacije i preko nje se uglavnom vrši njihovo pojedinačno i grupno usmeravanje u pravcu ostvarivanja ciljeva organizacije."¹³⁰

¹³⁰ M.Babić i B.Stavrić, Organizacija preduzeća, KIZ Centar, Beograd, 1996. str. 143.

Za formalnu organizacionu strukturu mogli bismo reći još i sledeće:

- da se svesno, smišljeno kreira i gradi,
- da je usmerena na koordinaciju poslova i organizacionih jedinica, svrstanih u različite međusobno povezane i uklopljene departmane,
- da je hijerarhijski ustrojena sa označenim ciljevima, specificiranim zadacima i definisanim odnosima nadređenosti i odgovornosti, i
- da je predmet prikazivanja i razrade u organizacionim šemama i priručnicima.

Za razliku od formalne, neformalna organizaciona struktura je ona koja nastaje spontano i koja, zato, nije zvanična. Iako tome, ona ili podupire ili se suprotstavlja formalnoj strukturi.¹³¹

Neformalna organizaciona struktura nastaje kao rezultat interakcije zaposlenih u organizaciji, njihovih psiholoških i socijalnih potreba i formiranja grupa sa specifičnim vlastitim odnosima i normalna ponašanja, nezavisnim od onih propisanih u formalnoj organizacionoj strukturi. Neformalna organizaciona struktura, prema tome, zasniva se na neformalnim neoficijelnim grupama, odnosima i normama ponašanja, koji mogu da budu od koristi, ali i od štete za organizaciju. Ova struktura uključuje sve aspekte socijalnog delovanja ljudi koji nisu propisani formalnom organizacionom strukturom.

Za razliku od formalne, za neformalnu organizacionu strukturu se može reći još i sledeće:

- ova struktura je fleksibilna i labavo ustrojena,
- odnosi u njoj mogu biti nedefinisani,
- članstvo spontano i sa različitim stepenom uključenosti.

Sa razvojem organizacione teorije razvijala se i organizaciona praksa. To se posebno odnosi na organizacione strukture koje su u dvadesetom veku imale veliku ekspanziju. U tom razdoblju kreirana su i u sportu široko primenjena sva savremena rešenja iz ovog domena, koja nisu mala ni beznačajna. Ova rešenja su nastajala onim redom kako se u sportu javljala potreba za njima. Svaka nova struktura stvarala je i nove, dodatne šanse razvoja sporta, one šanse koje se nisu mogle aktivirati korišćenjem dotadašnjih rešenja iz ovog domena. Poseban preokret u ovoj sferi nastao je pojavom i primenom divizionalne organizacione strukture predmetnog tipa polovinom dvadesetog veka. Ona je omogućila velikim sportskim organizacijama, koja su upravo tada masovno nastajala u zemljama tržišne privrede, jedan sasvim novi, njima primereni sistem rasporeda poslova i materijalnih i ljudskih resursa, a samim tim i novi snažan podsticaj njihovog daljeg razvoja i rasta.

Potreba za novom, adekvatnijom organizacionom strukturom javila se, u onoj fazi razvoja sporta kada je dotadašnja dominirajuća funkcionalna organizaciona struktura postala kočnica uspešnijeg poslovanja i bržeg razvoja i rasta. Takva potreba se tokom dvadesetog veka javila više puta. Ona se manifestovala i onda kada je trebalo adekvatnije struktuirati velike sportske organizacije sa izdiferenciranim specifičnim ukusom njihovih klijenata. Tada je napravljen novi napor u ovom pravcu i kreirana divizionalna organizaciona struktura teritorijalnog tipa.

Istraživanja i razvoj modernih organizacionih struktura bili su, vrlo intenzivni i vršeni su logičnim redom, počev od funkcionalne pa do mrežne organizacione strukture. Tako su nastali brojni, veoma različiti tipovi organizacionih struktura koji su, svojim specifičnim rasporedom poslova i materijalnih i ljudskih resursa, omogućili uspešno poslovanje i brz razvoj i rast sportske organizacije. Od organizacionih struktura koje su uopšte korišćene u dvadesetom veku treba istaći sledeće: 1) funkcionalnu, 2) predmetnu, 3) teritorijalnu, 4) projektnu, 5) matričnu, i 6) mrežnu.

Slika br. 1. Funkcionalni model organizacije (proizvodna kompanija)

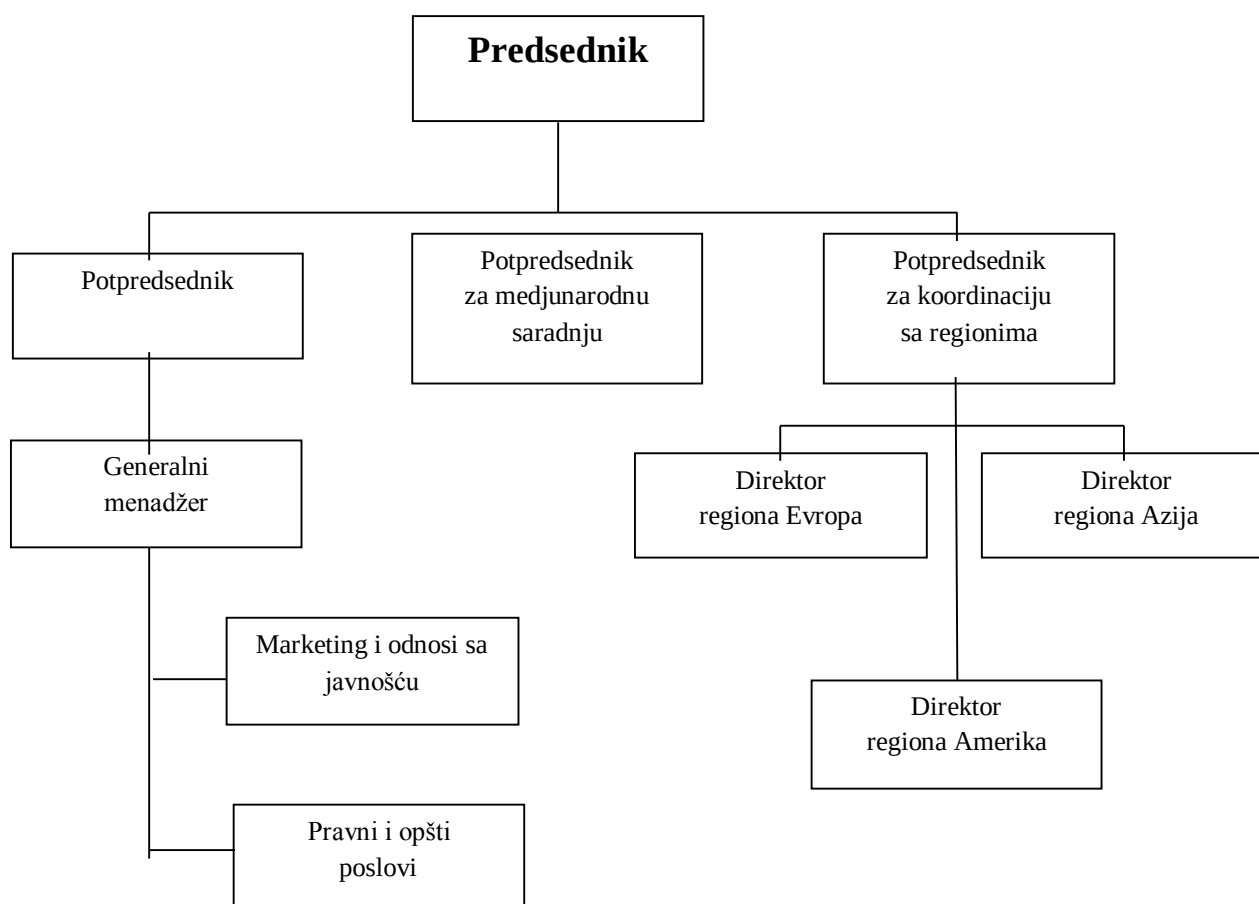
¹³¹ Prvi slučaj imamo onda kada su ciljevi i interesi organizacije usklađeni sa ciljevima i interesima članova organizacije, a drugi, kada ta usklađenost ne postoji.

Slika br. 2. Funkcionalni model u sportskoj organizaciji

Slika br. 3. Divizionni model (primenljiv i u sportu - sportske federacije)

Slika br. 4. Matrični model

STRATEGIJA KAO DETERMINANTA ORGANIZACIONE STRUKTURE SPORTSKE ORGANIZACIJE

Organizaciona struktura i strategija sportske organizacije su dve međusobno uslovljene i zavisne kategorije. Poznato je da strategija predstavlja plansku odluku kojom se utvrđuje rast i razvoj, metode i sredstva, akcije i tempo ostvarivanja ciljeva.¹³² Strategija određuje sadržaj strukturnih parametara. Sa promenom strategije menja se i sadržaj strukturnih parametara, kao što su: podela rada, grupisana jedinica, decentralizacija i koordinacija. Iz toga proističe da strategija preko strukturnih parametara utiče na strukturu, odnosno da je strategija faktor strukture.

Strategija, kao i struktura, zavisi od velikog broja faktora. Najintenzivnije dejstvo na strategiju ima faktor sredine sa svojim karakteristikama. Organizaciona struktura je komponenta strategijskih sposobnosti preduzeća. Sa unapređenjem organizacione strukture preduzeće jača svoje sposobnosti.¹³³ Iz tog proizlazi da organizaciona struktura, preko organizacionih sposobnosti preduzeća, utiče na strategiju, odnosno da je struktura faktor strategije.

Strategija je određena situacijom, odnosno unutrašnjim potencijalima i zahtevima sportske organizacije. Ona ostvaruje trojak uticaj na strukturu:

- određuje zadatke organizacije,
- utiče na izbor tehnologije i ljudi u skladu sa zadacima i
- utiče na okruženje u kojem sportska organizacija ostvaruje svoju poslovnu aktivnost.

Kosiolov model¹³⁴ je dosta zastupljen u literaturi, a polazi od pitanja kako usaglasiti dve promenljive veličine ili kako ih dovesti u funkcionalnu zavisnost koja obezbeđuje efikasan rad preduzeća. Ovaj model se još naziva i metod tržišne organizacione izgradnje, koja je u funkciji ostvarivanja osnovnih zadataka.

Ključni elementi Kosiolovog modela struktuiranja organizacije imaju ovakav opšti okvir:

- Dizajniranje organizacione strukture započinje od ciljeva, odnosno zadataka koje treba definisati i dodeliti pojedincima na izvršavanje,
- U postupku analize planskih zadataka organizator zanemaruje neke sadržaje, kao što je slučaj sa okruženjem i materijalnim pretpostavkama,
- Određeni uticaji, kao što su, na primer, proizvodni program, procedure i postupci, ili normativno uobličeni okviri, uzimaju se u obzir u postupku povezivanja, tj. sinteze radnih zadataka,
- Sinteza zadataka treba da omogući dizajniranje organizacione strukture i artikulaciju strategije preduzeća.

U konceptu prihvatljivog modela organizacione strukture Kosiol se pridržava logički zasnovanih postupka čiji se inicijalni elementi nalaze na nivou ciljeva, odnosno zadataka koje treba ostvariti kao uslov opstanka i razvoja. U organizacionoj nauci ovo polazište danas se prihvata kao osnova operacionalizacije projektnih zadataka, u smislu stvaranja novih organizacionih struktura ili u smislu dogradnje i poboljšanja postojećih strukturnih i funkcionalnih osobina sportske organizacije. Ono što je diskutabilno u ovom modelu je to što se govori da je varijabilna samo struktura, a ne i strategija i da se struktura mora prilagođavati potrebama strategije.

Ključni model usklađivanja strukture i strategije dao je Čendler, koji je putem praktičnih istraživanja nastojao da otkrije pravu konfiguraciju odnosa ove dve veličine. Prema Čendleru, strategija predstavlja utvrđivanje dugoročnih ciljeva i raspodelu postojećih i očekivanih resursa, te skup prikladnih mera od kojih zavisi organizacija, odnosno njeni ciljevi. Ovome treba dodati i to da preduzeća nastoje da svoje raspoložive potencijale što delotvornije ulože i iskoriste.

Procesi traženja povoljnih uslova poslovanja sastoje se od faza usklađivanja organizacionih struktura sa svojim strategijama, odnosno faza artikulacije organizacione strukture usklađene sa zahtevima određene strategije. Shodno ovome, navedeni procesi imaju sledeći tok:

- Svaka organizacija najpre nastoji da odabere odgovarajuću poslovnu strategiju, imajući u vidu brojne interne i eksterne faktore, kao i mogućnosti efikasnijeg ostvarivanja svojih potreba i boljeg korišćenja raspoloživih potencijala,
- Posle određivanja svojih strategijskih aspiracija organizacija nastoji da koncipira određeno organizaciono rešenje koje će biti prikladno zahtevanoj strategiji. Ovo je druga faza organizacionog "razmišljanja" u kojoj se skiciraju strukturni elementi sportske organizacije čija primena tek sledi,
- Poslednji postupak ima svoj praktični smisao, jer se radi o primeni koncepta strukture u funkciji sagledanja strategije, odnosno procenjenih stvarnih i potencijalnih mogućnosti.

¹³² Organizaciona struktura, kao sistem veza i odnosa između elemenata organizacije preduzeća, predstavlja organizacioni okvir u kojem se primenjuje i ostvaruje utvrđena strategija.

¹³³ Kvalitetnija organizaciona struktura može da podstakne promenu strategije.

¹³⁴ Opširnije o ovom i drugim modelima koje ovde prezentiramo vidi: Ž.Stevanović, M.Petković, Ž.Kostić, V.Kolarić: Organizacija preduzeća, Ekonomski fakultet, Beograd, 1991, str. 106. i dalje.

NAČELA DIZAJNIRANJA ORGANIZACIONE STRUKTURE SPORTSKE ORGANIZACIJE

Modernu organizacionu strukturu karakterišu određena načela prema kojim se ona uređuje i po kojima funkcioniše. Ovde ćemo obraditi samo ona najvažnija, u literaturi najčešće tretirana. Većinu od njih formulisani su klasični autori organizacije, a vremenom su ih i ostali autori dorađivali.

Podela rada je jedan od standardnih i gotovo neizbežnih pristupa pri dizajniranju organizacione strukture. Da bi do ovog dizajna uopšte došlo prvo što se mora uraditi u svakoj sportskoj organizaciji jeste podela rada, odnosno podela skupnog zadatka na uže zadatke ili skupine poslova, a ovih na još uže i tako redom sve do definisanja elementarnih poslova koji se u organizaciji mogu dodeliti njenim članovima - pojedinačnim izvršiocima ovih poslova. Pošto se izvrši podela rada, a to znači definišu i dodele elementarni poslovi pojedinačnim izvršiocima u organizaciji, pristupa se grupisanju odnosnih poslova (i njihovih pojedinačnih izvršilaca) u odgovarajuće uže i šire skupine, odnosno organizacione jedinice.

Podela rada je, dakle, ono što karakteriše sve savremene organizacije i organizacione strukture. Generalno uzevši, ona znači razbijanje posla na sistemne, elementarne delove i angažovanje više ljudi na njegovom obavljanju umesto jednog čoveka. Klasični autori, pripadnici naučne organizacije rada, naročito su se zalagali za podelu i specijalizaciju rada u sportskim organizacijama i drugim organizacijama.

Skalarni lanac komande kao sistemni deo svake organizacije, odnosno organizacione strukture definisao je i razradio još Fajol. On je ovaj lanac istakao u svojim principima organizacije konstatujući da se isti zasniva na hijerarhiji i da se, sastoji od neprekidnog niza nadređenih i podređenih, niza postavljenog duž čitave organizacije, počev od njenog vrha pa do njenog dna, do zadnje instance u njenoj strukturi. Svi zaposleni u organizaciji međusobno su povezani putem odnosa nadređenosti i podređenosti, uspostavljenog odgovarajućom distribucijom ovlašćenja i odgovornosti u njoj. Ti odnosi su po svojoj prirodi subordinacioni. Oni se temelje na nadređenosti viših i podređenosti nižih položaja u organizaciji, zbog čega čine jedinstven lanac komande koja ide jednim logičnim sledom, i to od vrha do dna organizacione piramide. Putem tog lanca idu svi nalozi, sva naređenja i zahtevi od pretpostavljenih do podređenih i sve komunikacije i izveštaji u organizaciji. Oni idu postupno, od karike do karike, ili, tačnije od jednog nivoa, do drugog odnosno rukovodnog mesta u organizaciji. U ovom lancu svaki zaposleni zna svoje mesto i svoju poziciju u organizacionoj strukturi.

Savremene strukture pretpostavljaju takav komandni lanac koji se bazira na jedinstvu komande ili, kako to neki autori kažu, jedinstvu odlučivanja. Suštinu ove strukturalne karakteristike čini to da podređeni ima samo jednog nadređenog u komandnom lancu koji mu izdaje naloge i kome on za svoj rad odgovara. Ovo pravilo važi za sve upravljačke nivoe u komandnom lancu. Podređeni na svim nivoima može imati samo jednog pretpostavljenog, a nikako dva ili više. Taj status ima lice koje mu je neposredno nadređeno. Samo to lice može mu izdavati naloge, a ne i drugi menadžeri koji su na višim nivoima u komandnom lancu od njegovog neposrednog pretpostavljenog. Nalozi tih menadžera ne mogu da idu direktno i da tako preskaču propisane rukovodne nivoe u komandnom lancu. Oni moraju da poštuju liniju komande i da idu sledom ovih nivoa do neposredno pretpostavljenog licu kome su nalozi upućeni.

Na ovom su posebno insistirali klasični autori, izuzev Tejlora, koji je dopuštao mogućnost postojanja dva ili više pretpostavljenih jednom podređenom. Na toj osnovi Tejlor je koncipirao svoj funkcionalni sistem rukovođenja, koji u praksi nikada nije zaživeo.¹³⁵

Klasični autori smatrali su da bi odstupanje od ovog principa dovelo do podređenog u situaciju da ne zna čijem nalogu treba da da prednost. To bi mu, ujedno, omogućavalo da izbegne odgovornost za neizvršene naloge pravdajući se jednom nalogodavcu zauzetošću na izvršavanju naloga drugog, i obrnuto.

Sledeću važnu strukturalnu polugu savremenih organizacija čini ovlašćenje i odgovornost. Ovlašćenje je osnova hijerarhije, a to znači i bitna pretpostavka uspostavljanja i funkcionisanja skalarnog lanca komande u sportskim organizacijama. Bez ovlašćenja ovaj lanac se ne bi mogao ustrojiti. Davanjem, odnosno delegiranjem ovlašćenja u sportskoj organizaciji se uspostavljaju odnosi nadređenosti i podređenosti. To su klasični autori posebno isticali nazivajući ovlašćenje lepkom koji drži na okupu organizaciju.

Klasična, a i savremena organizaciona teorija ovlašćenje (vlast) vezuje se uvek za odgovornost. Između ove dve kategorije mora da postoji ne samo veza, već i balans. Što je ovlašćenje veće, to mora da bude veća i odgovornost, odnosno obaveza koju valja izvršavati. Dodeljivanje ovlašćenja bez odgovornosti, ili nesrazmerne odgovornosti, veoma pogoduje za zloupotrebu položaja što se ni u jednoj organizaciji ne bi smelo dozvoliti. I obratno, niko se ne može učiniti odgovornim za ono što nije ovlašćen.

Raspon kontrole je takođe važan strukturalni činilac, jer on, kao što smo videli direktno utiče na dubinu i širinu organizacione piramide. To je i razlog zašto su ga klasični autori pomno proučavali. Stariji autori ove škole organizacije smatrali su da postoji fiksni, idealni, u svim organizacijama primenjiv raspon kontrole. Ovo stanovište zastupao je čak i Fajol, pa i Urvik (Urwick). "Fajol je bio prvi koji je pokušao da utvrdi optimalan raspon kontrole primenjiv u svim organizacijama. Njegov primer sledio je Urvik, po kome taj raspon čini četiri podređena na jednog nadređenog na višim i osam do dvanaest na nižim nivoima organizacije (organizacione prinude). Slične pokušaje činili su i drugi autori, zastupnici fiksnog raspona kontrole."¹³⁶

¹³⁵ Detaljnije o ovom sistemu vidi: Š.Ivanko, Dijagnosticiranje i projektiziranje organizacionog modela industrijskog preduzeća, Kamnik, 1972.

¹³⁶ M.Babić i B.Stavrić, Organizacije preduzeća, KIZ Centar, Beograd, 1996. str. 76.

ZAKLJUČAK

Postavljanje ciljeva u sportskoj organizaciji je među najvažnijim zadacima jer su jasno definisani ciljevi preduslov definisanja organizacione strukture sportske organizacije. Ciljevi organizacije su često mera njenog uspeha, imaju motivirajuće i usmeravajuće delovanje na zaposlene. Ostvarenje ciljeva sportske organizacije pretpostavlja uspostavljanje sistema veza i odnosa svih organizacionih struktura u izvršavanju pojedinačnih zadataka - to je nužno jer na izvršenje zadataka deluje niz činilaca unutrašnjih i vanjskih. Zato je izvršenje zadataka uvek izloženo kontroli, postoji veća ili manja neizvesnost izvršenja zadataka. Veći stepen neizvesnosti izvršenja zadataka zahteva veću količinu relevantnih informacija do mesta odlučivanja.

Organizaciona struktura svojim potencijalima vrši povratni uticaj na promenljive faktore i na poslovnu strategiju. Efikasna je ona organizaciona struktura koja je u skladu ne samo sa poslovnom strategijom, nego i sa datom situacijom koju čine zahtevi internog i eksternog okruženja. U pravcu usklađivanja organizacione strukture i strategije do sada je konstruisano nekoliko karakterističnih modela.

Strategija i struktura imaju zajedničku konstitutivnu osnovu, koju čine faktori kao što su: starost i veličina sportske organizacije; sredina, vlasništvo i moć, kultura i socijalni ambijent, s tim što se ovaj niz dopunjuje strategijom, kada se analizira struktura, odnosno sa strukturom, kada se analizira strategija.

LITERATURA

1. Adižes, I., Dijagnoza stilova upravljanja, Grmeč - Privredni pregled, Beograd, 2001.
2. Dr Srećko Novaković, Applying The bureaucratic organization in the reorganization process, 1st REGIONAL CONFERENCE – MECHATRONICS IN PRACTICE AND EDUCATION MECH – CONF 2011, Subotica, Serbia, December, 2011. Godine
3. Hackman, J. R., The design of work teams, In: J.W. Lorsch (Ed.), Handbook of organizational behavior, Englewood Cliffs, NJ: Prentice – Hall, 1987.
4. Leibowitz, G., The business file, TV broadcasting, Thew Dallas CC, College Districht, 1991.
5. Života Radosavljević i dr Radovan Tomić, Menadžment u modernom biznisu - BBO preduzeće za zaštitu autorskih prava i patenata, Beograd, 2004-2005.
6. Srećko Novaković, Upravljanje projektom organizacione transformacije preduzeća, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad, 2009. godine.
7. Novaković S., Kreativnost i inovacije u funkciji konkurentske prednosti, Nezavisni univerzitet, Banja Luka, SVAROG – časopis za društvene i prirodne nauke br. II, 2011. godina.
8. Raič, A., Maksimović, N., Sportski menadžment, FFK, Novi Sad, 2003.
9. Srećko Novaković, Ladin Gostimirović, Menadžment u sportu 1, Subotica, 2012. Godina.
10. Torkildsen, G., Leisure and recreation management, Universitz Press, Kambridge, London, 1982.

MODERN FITNESS PROGRAMS

Silvia Guljas, Norbert Garaba, Petkov Aleksandar
Second Year Students for Sports Trainers

Summary: Fitness is a very broad term that encompasses many exercise courses. The end of the 20th century has seen a great expansion of such courses.

The original purpose of fitness was the rehabilitation of injuries, but it quickly spreads to the daily exercise and healthy controls. The positive side of fitness is that it is available to everyone, regardless of sex, age, color, standard of living and so on.

There is competition, conditioning, correction, rehabilitation and other fitness programs.

The aim of this paper is to present modern forms of fitness like Zumba, Body Pump and Cross fitness.

All three are made up of very intense training.

ZUMBA with its inevitable Latin music, where movements are performed to music rhythms, available to relatively healthy people who are willing to intensify their group training.

BODI PUMP is a program that enables the increase of power and to burn excessive fat. It is accompanied by music, where the pace and type of music is determined to the muscle in question.

CROSS FITNESS is a program that works in groups, where the exercises are performed on cells with props. He is also an intense and grueling training, and therefore is not intended for people who are not willing to try themselves in fitness.

Keywords: Fitness, Zumba, Cross Fitness, Body Pump.

МОДЕРНИ ФИТНЕС ПРОГРАМИ

Силвиа Гуљаш, Норберт Гараба, Петков Александар
Студенти 2. године за тренере, смер Фитнес на ВСОБСУ

Резиме: Фитнес је веома широк појам који обухвата много програма вежбања. Крајем 20. века је доживео велику експанзију.

Првобитна намена фитнеса је била за рехабилитацију повреда, али се то веома брзо проширило на свакодневно вежбање и здравих особа. Позитивна страна фитнеса је та што је он доступан свима, независно од пола, старости, боје коже, животног стандарда итд.

Постоје такмичарски, кондициони, корективни, рехабилитациони и други фитнес програми.

Циљ овог рада је приказати модерне облике фитнеса као што је Зумба, Боди пумп и Крос фитнес.

Сва три облика су састављена од веома интензивног тренинга.

ЗУМБА у којој је неизоставна латино музика, где се покрети изводе уз музику, доступна релативно здравим особама које су спремне за интензивнији групни тренинг.

БОДИ ПУМП је програм са којим се постиже повећање снаге и сагоревање вишка масних наслага. Он се изводи уз музику, где темпо и врста музике, одређује групу мишића на којој се ради.

КРОС ФИТНЕС је програм који се ради у групама, где се вежбе изводе по станицама са реквизитима. Он је такође интензиван и напоран тренинг и због тога није намењен за људе који нису довољно кондиционо спремни.

Кључне речи: Фитнес, Зумба, Крос фитнес, Боди пумп.

УВОД

Фитнес је веома широк појам који обухвата много програма вежбања. Крајем 20. века је доживео велику експанзију у свету и код нас.

Првобитна намена фитнеса је била за рехабилитацију повреда, али се то веома брзо проширило на свакодневно вежбање и здравих особа. Позитивна страна фитнеса је та што је он доступан свима, независно од пола, старости, боје коже, животног стандарда итд.

Постоје такмичарски-спортски, кондициони, рекреативни, корективни, рехабилитациони и други фитнес програми.

Циљ овог рада је приказати неколико модерних облика фитнеса као што су: ЗУМБА, БОДИ ПАМП И КРОС ФИТ.

Сва три облика вежбања се састоје од веома интензивног тренинга.

ЗУМБА

Је настао сплетом околности, када је колумбијски професионални играч и кореограф Алберто „Бето“ Перез заборавио да на заказан тренинг понесе уобичајну музику за вежбање. Срећом, у колима је имао неколико дискова са класичним латино ритмовима salsa, merengue, cumbia, reggaeton. Узевши музику из аутомобила, решио је да импровизује са песмама за време тренинга, не слутећи на какво ће одушевљење полазника наићи. Видевши на њиховим лицима одушевљење, схватио је да је мешавина класичних покрета за обликовање тела и плесних латино корака добитна комбинација за успешно и забавно везбање. Након тога прионуо је на осмишљавање целог програма и тако почиње „револуција“ у свету фитнеса.

Зумба је предвиђена за релативно здраве особе, а пол, старост и кондиција не представљају проблем.

Овај вежбовни облик нема неку посебну предност у односу на друге фитнес облике овог карактера, али може се рећи да није потребно предходно познавање неких плесних корака јер се примењује три до пет корака у кореографији.

Зумба је заправо такозвани интервални тренинг, односно обухвата смену наизменичних ритмова у току од само неколико минута, као што су салса, хип-хоп, ча-ча, па чак и трбушни плес. Час Зумба фитнеса може да траје 30, 45 или 60 минута. Најчешће се користи модел од 60 минута, уз који се онда комбинују и остали плесови као што су танго, калипсо, ламбада, рокендрол, твист, и многи други.

Зумба је вид аеробног вежбања, па као што је познато, број недељних тренинга зависи од циља који желимо да постигнемо. Континуитет вежбања је најважнији фактор у постизању жељених резултата, а генерално се може рећи да од четири до шест тренинга доводи до промене. Ипак, промене ће се приметити већ након једног тренинга, јер ће се вежбачи осећати боље уз позитивну енергију која их носи кроз ритам.

У Србији је прво лиценцирање инструктора почело је у новембру 2010. године, након чега је Зумба муњевице освојила бројне фитнес клубове.

БОДИ ПАМП

Је фитнес програм који се изводи уз помоћ шипке и тегова, који има за циљ да ојача и обликује тело за кратак временски период.

БОДИ ПАМП је тренинг са оптерећењем и стога је идеалан за све оне који свом уобичајеном аеробном тренингу желе да додају и тренинг снаге. Комбинација музике, неуобичајене кореографије и инспиративних инструктора мотивише вежбаче до последњег минута тренинга.

Настао је на Новом Зеланду 1991. године, али се убрзо проширио и на цео свет као глобална активност свих нивоа кондиције. Кардио вежбе допуњују се вежбама снаге уз коришћење тегова и уз мотивишући музички микс.

Час у трајању 45-60 минута биће довољан да се сагори око 600 калорија, ојача срце и тело.

Специфичност БОДИ ПАМП програма јесте у "REP EFECT" тј.у великом броју понављајућих покрета који омогућавају сагоревање масти, издржљивост у снази и "изражену" дефиницију мишића (наравно уз одговарајућу исхрану као и код свих осталих метода тренинга). Због великог броја понављања стављају се нешто мање тежине него оне које би иначе стављали у теретани како би вежбач могао да уз што правилнију технику заврши час до краја успешно.

Тренинг се базира по принципу кореографије која прати најновије музичке хитове што вежбачу омогућава да што лакше, брже и забавније прође кроз тренинг до краја. Ритам песма утиче на одређену групу мишића (1. загревање; 2. чучњеви; 3. груди; 4. леђа.....) а ритам песме такође диктира и ритам извођења вежби, тако да ако радимо један исти покрет у другачијем ритму "погађамо" различите типове мишићних влакана што омогућава бржи ефекат тренинга.

За почетнике се увек препоручује мање оптерећење како би научили правилну технику пре свега, а касније их инструктор упућује на веће оптерећење, како би напредовали брже. Кореографије и музика се мењају на три месеца тако да ако су на пример чучњеви или искораци били лаки у претходном периоду, у новом тромесечном периоду су јачи или обратно па треба редуковати килажу како би ефекат вежбе био што бољи.

Загревање почиње лаким теговима како би тело припремили за интензиван тренинг. Следе интензивне кардио вежбе које јачају сваку групу мишића укључујући груди, леђа, врат, рамена и стомак. Таква динамика обезбеђује максимално сагоревање калорија уз јачање свих делова тела. При крају тренинга, темпо музике се успорава, као и режим вежбања. Коначно, следи комплетно истезање, ради бржег опоравка мишића.

Музика и покрети могу варирати, али укупна структура Боди пампа се у основи не мења: загревање ногу, груди, леђа, руку и рамена, стомака и истезање свих мишићних група.

Већина телесних активности су корисне за здравље, а код боди пампа би се посебно могли издвојити:

1. Вежбање целог тела и аеробни тренинг
2. Повећање снаге коришћењем тегова
3. Повећање издржљивости аеробним тренингом
4. Обликовање мишића фокусирањем на сваку групу засебно (сплит систем)
5. Утицање на исправљање лоших држања тела услед контролисаних покрета са оптерећењем и вежбама баланса
6. Лако га је савладати и не захтева посебно тешке и неизводљиве покрете

КРОС ФИТ

Је организација коју су основали Грег Гласман са Лаурен Гласман 2000. године. Овај програм вежби практикују вежбачи у око 6000 повезаних теретана од којих се већина налази у САД. Појединци одраде дневни тренинг постављен на сајту компаније или тренинг предвиђен од стране тренера локалне теретане.

Крос фит је фитнес програм настао у САД, који није само посебан вежбовни облик, већ је тренинг филозофија.

Циљ програма је развијање одговарајуће "функционалне" снаге тела.

Крос Фит се може обављати са минималним бројем справа, чак и на отвореном простору.

Крос Фит је најбољи програм за снагу и кондицију који многе елитне војне јединице, Полицијске академије, шампиони борилачких спортова, и још многи елитни и професионални спортисти користе широм света! Крос фит се састоји од комплекса вежби, чији је циљ да истовремено оптерећује цело тело. Овај тренинг се не концентрише на развијање посебних мишићних група.

Крос фит је кружни тренинг који траје највише 40-50 минута уз велики интензитет вежбања са кратким паузама. Кругови се састоје од аеробног тренинга, тренинга са различитим реквизитима и теговима и тренинга са савладавањем сопствене тежине.

Аеробни део тренинга је трчање, веслање, бициклизам...

Вежбе које се изводе са реквизитима и теговима су чучање, трзај, потисак, избачај, „мртво дизање“, вучење, и остале.

Са својом тежином се раде „пропадања“ - склекови на разбоју и различити згибови.

ЗАКЉУЧАК

Ова три облика фитнес тренинга су изузетно занимљиви за вежбање, а припадају групним програмима. Захваљујући оптерећењу и покретима који се изводе са доста понављања, веома брзо се мишићи загревају, доводећи тело у аеробно стање, што је најбоље за обликовање мишића. Тако се за веома кратак период виде и осећају промене на телу. Због високог интензитета тренинга, ова три облика вежбања су препоручљива релативно здравим особама, који су кондиционо спремни за овакав вид тренинга. Сваки појединац може да прилагоди оптерећење према себи, што је још једна предност ових тренинга. Развија се мишићна издржљивост апсолутно свих група мишића. На тај начин се постиже боље држање тела, поготово код особа које седе на послу. За њих је овакав тип вежбања неопходан. Поред мишићне издржљивости развија се и аеробна издржљивост. Сагорева се вишак масноћа у организму и убрзава се метаболизам. Овим програмима постиже се обликовање тела, издржљивост, виталност, снага, здрав и леп изглед.

ЛИТЕРАТУРА

1. Нићин, Ђ. (2003): Фитнес. Факултет за менаџмент у спорту и Виша школа за спортске тренере, Београд.
2. <http://en.wikipedia.org/wiki/Zumba>
3. <http://www.teretana-fitness.com/kako-izgleda-zumba-trening/>
4. <http://www.flex.rs/fitness/bodyump-program.html>
5. <http://breakingmuscle.com/strength-conditioning/bodyump-group-exercise-does-it-work-or-not>
6. <http://w3.lesmills.com/global/en/classes/bodyump/about-bodyump/>
7. <http://www.xshadyside.com/classes/les-mills-bodyump>
8. <http://en.wikipedia.org/wiki/CrossFit>
9. <http://www.examiner.com/article/unbuyable-crossfit-inc-defeats-anthos-capital-s-bid-to-buy-half-of-company>
10. <http://www.sbnation.com/2012/11/15/3650524/crossfit-wins-court-case-avoids-corporate-takeover>
11. <http://www.mozgasvilag.hu/fitness/hirek/crossfit---edzes-a-legkemenyebbeknek>
12. <http://www.anyahajo.hu/index.php/eletmod/sportagvalaszto/494-miert-olyan-nepszeru-a-crossfit>

MOUNTAIN BIKE TOURISM – A POPULAR ATTRACTION AND SPORTS AND RECREATIONAL TREND OF XXI CENTURY

Peko Vujovic, PhD, Doctor of Sport Sciences, Vukan Vujovic, MA, Master Manager

Faculty of Sport and Tourism - University Educons - Novi Sad, Faculty of Tourism and Hospitality Management - Singidunum University - Belgrade

Abstract: Sports and recreational activity that increasingly more and more conquering the global tourism market and recorded a drastic expansion in terms of the prevalence and massiveness is mountain biking. Today in the tourist offer there are hundreds of bike destination with the structured programs and the various disciplines of all sizes, levels and degrees of comfort (or difficulty).

The aim of this paper is a brief review of some basic features of the biking disciplines, point to the prevalence and socio-demographic profile of the participants, and to show the relationship between the different forms of the activity in terms of massiveness (in recent years).

The paper significance is reflected in the promoting and approaching of the current tourism and recreational global trend, trough disclosure of the data and informations about the ability to choosing, ways to practicing and the benefits for an appropriate social community.

Keywords: biking, recreation, masiveness, partaking, vacation.

ПЛАНИНСКО БИЦИКЛИСТИЧКИ ТУРИЗАМ – ПОПУЛАРНА АТРАКЦИЈА И СПОРТСКО-РЕКРЕАТИВНИ ТРЕНД XXI ВЕКА

Пеко Вујовић, Др, доктор спортских наука, Вукан Вујовић, МА, мастер менаџер

Факултет за спорт и туризам – Универзитет Едуконс - Нови Сад, Факултет за туристички и хотелијерски менаџмент – Универзитет Сингидунум - Београд

Резиме: Спортско-рекреативна активност која све више осваја светско туристичко тржиште и бележи драстичну експанзију у погледу распрострањености и масовности је планински бициклизам. Данас у туристичкој понуди постоји на стотине бициклистичких дестинација са организованим програмима и различитим дисциплинама свих дужина, нивоа и степена удобности (односно тежине).

Циљ рада је укратко размотрити основне карактеристике појединих бициклистичких дисциплина, указати на заступљеност и социо-демографску структуру учесника, као и приказати однос између појединих облика саме активности у погледу масовности (током неколико протеклих година).

Значај рада огледа се у промовисању и приближавању светски актуелног туристичко-рекреативног тренда, путем саопштавања података и информација о могућностима избора, начинима упражњавања и користима по одговарајућу друштвену заједницу.

Кључне речи: бициклизам, рекреација, масовност, учешће, одмор.

УВОД

Једна од најранијих референци везаних за бициклизам „ван цести“ („*off road*“), као неklasичан облик ове активности, односи се на групу војника из 1890–те познату као 25. пешадијска бафало скупина. Скупина је била базирана у Мисоули (Монтана, САД) и возили су бицикле са једном брзином модификоване за даља путовања преко неравног терена. Ови бицикли су са опремом тежили између 32-54кг.

У Француској, планинско-бициклистичко удружење из Париза (*Velo Cross Club Parisien* – „*VCCP*“) које се састојало од око двадесет младих бициклиста са периферије града, у периоду између 1951. и 1956. године, развило је спорт који је био невероватно сличан данашњем планинском бициклизму.

Почевши од средине 60-тих година 20. века, израђују се разнолики бицикли па се могу поделити на подврсте: тркаћи, планински, бицикл за необавезне обиласке и мешовити бицикл. Бициклизам по свим теренима постао је један од најнапреднијих сегмената у туристичко-рекреативној активности. Продаја планинских бицикала који се могу возити по свим теренима доживела је прави пробој у Северној Америци, скочивши са 300.000 бицикала у 1984. на преко 2 милиона у 1986. години (Плавша, 2009).

Према подацима из дворане славних планинског бициклизма у Крисред Бату (Колорадо, САД) порекло модераног планинског бициклизма може се потражити у Марин Каунтију (у северној Калифорнији, САД) касне 1970. Од тада планински бициклизам убрзо прераста у отвореног индустријског гиганта, са учешћем преко 50 милиона љубитеља само у САД-у (Young, Littlejohn, 2011).

Као такмичарски спорт јавља се управо 70-тих година у Калифорнији. Његовим утемељивачем сматра се Гери Фишер. Такмичење подразумева кретање по природном терену, ван уређених путева и тротоара. Такође је један од екстремних спортова, који је 1996. постао и олимпијска дисциплина.

Кроз еволуцију планинског бициклизма и напредак у технологији бицикала, појавиле су се неколико различитих дисциплина унутар самог спорта. Светска бициклистичка организација (*International Cycling Union* – „*UCI*“) прописује следеће дисциплине планинског бициклизма: етапне вожње и обилазне туре (*Rails-to-trails and touring style*), кружне вожње (*Cross country style*),

спуст вожње (*Downhill style*), вожње дугих успона (*Uphill style*), слободни начин вожње (*Free ride style*), комбиноване вожње по планинама (*All mountain style*) и оштри скокови (*Dirt jump style*).

Професионални планински бицикли су тежине свега око 8-8,5кг у зависности од произвођача, а цене им се крећу између 4.000-6.000 еура (има и скупљих). Један од најбитнијих делова је квалитетан амортизер. Њихова цена се креће од 200 па до чак 1.000 еура. Опрему чине: кацига (обавезна на свим вожњама), наочаре, рукавице, специјална обућа (спринтерице), заштитници за зглобове итд. Бициклисти користе и специјалну одећу одговарајућег ергономског кроја од посебно изабраних материјала (Симић, 2008).

Савремена вожња планинских бицикала (*Mountain biking – „MTB“*) као тежња за активним коришћењем слободног времена брзо добија на популарности, масовности и распрострањености. Због тога је ризик од сукоба између различитих група корисника из иностраних земаља, у новије време, такође у благом порасту (Littlejohn, 2011).

Креирање дестинације планинског бициклизма захтева широку туристичку визију и сарадњу различитих група у оквиру и ван друштвене заједнице. Популарна подручја планинског бициклизма тренутно нуде могућности бројних стилова вожње са стазама намењеним за специфичне типове бициклизма. Природне руте су кључна компонента и ресурсна основанпроизвода планинско бициклистичког туризма. Као такве оне би требало да понуде јединствено искуство које омогућава да се возачи (бајкери) повежу са карактером земље, па чак и локалних култура. То се види у повећању привлачности „аутентичне руте“ и подешавању јединствености пејзажа који имају способност да мотивишу планинске бициклисте да допутују до одговарајућег одређишта или региона.

Последња фаза у изградњи туристичког сектора планинског бициклизма подразумева маркетинг производ који на делотворан начин сарађује са другим туристичким секторима у додавању вредности на укупно искуство посетилаца (Young, Littlejohn, 2011).

МЕТОДОЛОГИЈА РАДА

Приступ раду је библиографско-спекулативни. Од општих научно-истраживачких метода у уводном делу рада употребљена је потпуна анализа дескриптивног карактера, док су у разрази тематике употребљени елементи апстракције и конкретизације. На основу критеријумима општости, својстава предмета и масовности реч је о опшем, теоријско-емпиријском и примењеном истраживању.

Од статистичких варијабли, према мерној природи, коришћена је комбинација квалитативно- квантитативних (описно-нумеричких); док су према методолошкој природи употребљене независне или предикторске (предвиђајуће) варијабле. У првом случају ради се о атрибутивним обележјима планинског бициклизма као спортско-рекреативне дисциплине, а у другом о показатељима односа између појединих бициклистичких дисциплина током времена посматрања (број учесника) и структурним показатељима учешћа тржишних сегмената (пол, узрастна категорија, образовање, годишњи приходи учесника).

РАЗМАТРАЊЕ СА ДИСКУСИЈОМ И ПРИМЕРИМА

Неке од основних карактеристика поменутих дисциплина планинског бициклизма су следеће. *Rails-to-trails and touring* вожње представљају алтернативно средство понуде за путовање из једне заједнице до друге, углавном током више дана, засеоским путевима, стазама или напуштеним железницама. Ови системи стаза нуде одличне могућности за вожњу планинских бицикала нетакнутим коридорима који повезују локалне заједнице. Терен је обично мешавина благо степенованих стаза које привлаче широк спектар узраста и нивоа способности учесника. У неким случајевима користе се возила да помогну са преношењем опреме и залиха из једног базног кампа у следећи, тако да возачи могу уживати у вожњи и околини без великог оптерећања.

Cross county или „нордијски стил“ може поред кружних представљати и вожње од „тачке до тачке“ (*point to point*) у једном трагу. Вожња се одвија на одређеној стази и ограничена је временски или пређеном километражом. Вожње су обично једнодневне, мада могу бити и вишедневне такође. За стазе се користе такође засеоски путеви. Генерално, нордијски стил вожње подразумева дуге континуиране руте (10-80км) преко валовитог терена који тестира издржљивост и нуди техничке изазове приликом вожње.

All mountain је најновији развојни облик или категорија планинског бициклизма. Бицикли овог стила вожње су дизајнирани да буду свестрани и вишенаменски: имају тежину и лако окретање педала „нордијских“, у комбинацији са несметаним руковањем, окретношћу и двоструким вешањем (тј. амортизерима) „спуст бицикала“. Подразумева вожњу најразличитијим условима и теренима.

Downhill вожња, као што само име подразумева, тестира способност возача да следе доминирајућу низбрдицу, кроз савладавање препрека или комбинацију са другим стилима вожње, у што краћем временском периоду. Током спуста учесник не сме спустити ногу на тло или препреку, због чега се овај стил сматра посебно ризичним и захтева напредак у вештини вожње (тј. увежбаност). Спуст утрке су обично дизајниране у дужини 1-2км, док се за повратак на полазну тачку користе специјална моторна возила или жичаре (у случају да се ради о ски подручју). Јавља се у више верзија, и то као: чист (појединачни) спуст, двобој (паралелни спуст) или четворобој (истовремени старт 4 такмичара). *Uphill* дисциплина подразумева константан успон, захтевајући изузетну издржљивост учесника. Вожње овог стила трају 35-45 минута.

Free ride је углавном нетакмичарски облик планинског бициклизма који врло вешто комбинује технике нордијског стила и вожње низбрдо. Возачи овог стила подједнако трагају за природним и вештачким одликама стазе (тј. уређеношћу и опремљеношћу), које изазивају возачко умеће и вештину управљања бициклом. Овај стил карактерише читав спектар препрека: уски мостови, пало дрвеће, стене, каменови, нестабилне подлоге, оштре формације и сл. Због чега су равнотежа, снага, тајминг и финесе (спретности) веома важни атрибути ове дисциплине.

Dirt jump је веома популаран стил вожње, посебно међу младима. Стазе за овај тип бициклизма обично су начињене од више малих узастопних брежуљака у низу, на којим возачи изграђују своју брзину током вожње и који истовремено служе и као ослонац при одскоку (у смислу кратког залетишта). Такође се ради о комбинацији природних и вештачких елемената употребљених за осмишљавање стазе. Тако да је овај облик бициклизма могуће изводити и на отвореним или затвореним полигонима (опремљеним скакаоницама, рампам и препрекама).

Према истраживању, спроведеном на територији Британске Колумбије у Канади 2006. године, структура домаћих, резидентских и не резидентских учесника у планинско бицикличком туризму била је следећа (табела 1):

Табела 1. Социо-демографски показатељи учесника планинско бицикличког туризма (Британска Колумбија)

Варијабла	Бициклисти		Канађани (%)	Резиденти (%)	Не резиденти (%)
Пол	Мушки		75	74	77
	Женски		25	26	23
Узраст	18-34	18-19-29	43	48	11
	35-44	30-39	19	16	27
	45-54	40-49	24	17	41
	55-64	50-59	14	14	17
	65+	60-69	0	5	4
		70+			1
Образовање	Најмање средње		5	1	
	Комплетно средње		5	1	
	Одређено више		28	19	
	Комплетно више		59	60	
	Остало		2	19	
Годишњи приходи	Не наведено		1	0	
	40.000\$-		22	14	
	40.000-59.999\$		6	6	
	60.000-99.999\$		22	28	
	100.000\$+		47	33	
	Не наведено		4	19	

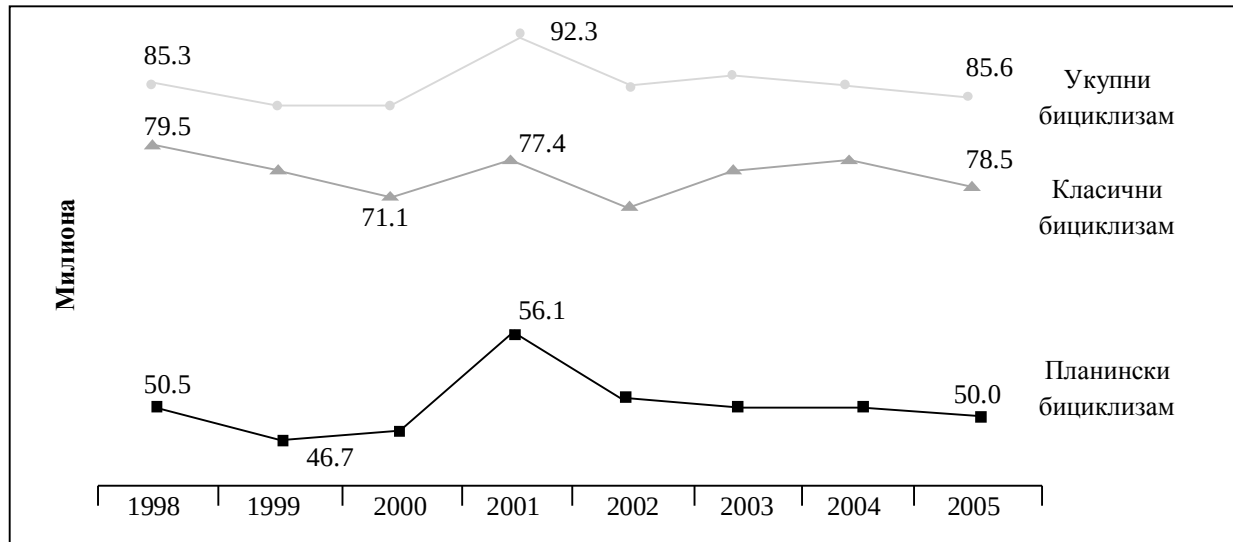
Извор: TAMS¹³⁷ (2006)

Из података се уочава да је учешће мушког пола међу све три испитиване групе активних туриста (канађани, амерички досељеници и не резиденти) знатно израженије, и у просеку износи око 75%. Од узрасних категорија запажено је присуство особа између 19-39 година старости, са просечним учешћем и до 48%. У погледу образовног нивоа, међу резидуалним становницима подручја, издвајају се учесници са одређеним (тј. недовршеним) или комплетним вишим образовањем, са учешћем између 19-60%. Док се у погледу годишњих прихода посебно истиче категорија учесника са примањима већим од 100.000\$ на годишњем нивоу, и то до чак 47% укупног учешћа (такође међу резидуалним становништвом).

Упоређивањем односа између класичног, планинског и укупног бициклизма, на основу броја регистрованих учесника на територији САД-а, у периоду 1998-2005 године, установљена је следећа расподела (слика 1):

¹³⁷ “Travel Activities and Motivations Survey” (TAMS) је било свеобухватно анкетно истраживање преко 110.000 домаћинстава у Северној Америци о активностима, навикама и понашању туристичких учесника планинског бициклизма у периоду од две претходне године у односу на годину објављивања резултата.

Слика 1. Бројчана заступљеност учесника рекреативног бициклизма у САД

Извор: US Outdoor Industry Foundation (2006)

Уочава се податак да је 2001. године регистровано чак 56,1 милиона учесника планинског бициклизма у САД, што је представљало готово 70% укупног броја учесника у бициклизму исте године (92,3 милиона).

Када је реч о користима развоја планинског бициклизма као туристичког производа, на примеру Британске Колумбије (Канада), где овај облик рекреативне активности континуирано егзистира већ више од једне деценије, могуће је издвојити три посебне области утицаја (слика 2):

Слика 2. Области утицаја и испољавања користи планинско бициклистичког туризма

ЕКОНОМИЈА	ОКРУЖЕЊЕ	ДРУШТВО
Једна од највећих користи изградње стаза планинског бициклизма је њихова способност да обезбеде економски повраћај заједницама кроз привлачење возача из околних градова.	Активно управљање и планирање система стаза доводи до рехабилитације природних пејзажа и смањења неовлашћене изградње и коришћења планинских рута.	Ангажовање младих у пројектима везаним за бициклизам и пружање могућности за рекреацију породицама може играти значајну улогу у промоцији здравог начина живота.

Извор: Young, Littlejohn (2011)

Истакнуте користи су врло евидентне у мотивацији и бројчаном учешћу љубитеља планинског бициклизма: планински бициклисти су најчешће туристи чији је превасходни мотив путовање до дестинације, док се њихово учешће одликује упражњавањем спортско-рекреативне активности за време путовања.

Оснивање МТВ стаза има и неколико конкретних предности. Оне обезбеђују учесницима адекватно место за вожњу, а искуства и иностранства показују да, уколико су стазе добро уређене и посебно дизајниране, бициклисти ће пре возити по њима него ли по неуређеним шумским путевима и блатњавим теренима. Следећа предност је демонстрирање нивоа уређености стаза уз помоћ професионалне опреме. Већина планинских бајкера у своје спољашње или отворено искуство жели укључити добро уходане стазе са постављеном сигнализацијом и ознакама. Коначно, добро организована и припремљена МТВ стаза је популарна атракција коју ће многи посетити (Swarbrooke et al, 2003).

ЗАКЉУЧАК

Истраживања и подаци указују да се планински бициклизам, као посебан производни сектор туризма, брзо развија и има потенцијал да буде кључни део туристичког искуства одређене заједнице. На основу дискусије, претходних коментара и конкретно наведених примера идентификовани су неки од основних развојних трендова планинског бициклизма.

Напредак у технологији одражава се на значајне промене у врстама или дисциплинама ове рекреативне активности, које су тренутно туристички актуелне. Технологија је учинила доступност спорта већом путем увођења планинских бицикала са нивоима преноса (тј. брзинама), који постају широко приступачни и комерцијални. Промене су инспирисале и еволуцију нових стилова вожње (*Free ride*). Произвођачи сада нуде и планинске бицикле специјализоване за жене, чиме долази до значајног пораста учешћа жена у спорту и рекреативној активности.

Развој породично оријентисаног планинског бициклизма као туристичког производа такође бележи тржишни раст. Родитељи као планински бициклизам виде искуство повезано са одмором, које им истовремено пружа могућност за укључивањем њихове деце. Због тога су у неким земљама (Шкотска), путем пројеката, размотрене потребе и могућности за укључивањем већег броја породица ка оријентисаним садржајима и игралиштима дуж осмишљених стаза.

Са процесима национализације природних паркова и локалитета, јавља се и проблем сукоба интереса и заостравања односа између власника или корисника сеоских земљишта са учесницима планинског бициклизма. Друга димензија потенцијалних сукоба и различитости, у погледу упражњавања планинско бициклистичких активности, приметна је међу припадницима различитих култура иностраних посетилаца. Њихов однос према природној средини и животним или био-стаништима се не подудара у свим аспектима, што представља реалан проблем и константно изражену потребу за његовим ефикасним решавањем и превазилажењем.

ЛИТЕРАТУРА

1. Littlejohn, M. (2011), „Mountain Bike Tourism Association Launches“, <http://www.mountainbikingbc.ca> (preuzeto dana: 09.04.2013.)
2. Плавша, Ј. (2009), „Спортско-рекреативни туризам“, Природно-математички факултет, Нови Сад.
3. Симић, В. (2008), „Авантуристички туризам“, <http://www.ef.uns.ac.rs/Download/ekonomija-u-turizmu-i-ugostiteljstvu/staro/12-03-08%20avanturisticki%20turizam.pdf> (preuzeto dana: 15.04.2013.)
4. Swarbrooke, J. at all (2003), „Adventure Tourism: The new frontier“, Butterworth-Heinemann/Elsevier Science, Oxford, UK.
5. Young, J., Littlejohn, M. (2011), „Mountain Bike Tourism“, BC Tourism, Vancouver, CA.

DETERMINING PRESCHOOL TEACHERS' ATTITUDES TOWARDS ORGANIZATIONAL FORMS OF ACTIVITIES ON PE CLASSES

Prof. Dr. Enver Medjedovic, Benida Pljakic, M.Sc., Tijana Scepanovic, M.Sc., Prof. Irfan Gracanin, Dr. Ahmet Medjedovic
State University of Novi Pazar, State University of Novi Pazar, Faculty of Sport and Physical Education in Novi Sad, State University of Novi Pazar, Medical School of Novi Pazar

Abstract: Considering the current pedagogical practices and approaches to physical education as well as to learning activities in this stage of development, a lot of research have contributed and helped to further improve the success of the organization of physical education of preschool children. The subject of this empirical study is the physical education teachers as well as certain specific educational content in the physical education classes. In relation to the importance and contribution of education in building a proper view of the world, the development of psychological and physical ability, moral and spiritual values, correcting bodily deformities as well as a lot of important values to the emotions to express physical education classes are presented through 20 questions and received answers. By using descriptive statistical methods, we came to the research results which are presented the technique survey that included 29 teachers of children's institutions in the area of Novi Pazar. The data obtained are presented in percentages, tables and graphs.
Keywords: hour of physical education teachers, organizational forms of activities, types of education, mental and physical characteristics.

УТВРЂИВАЊЕ ОДНОСА ВАСПИТАЧА ПРЕМА ОРГАНИЗАЦИОНИМ ОБЛИЦИМА АКТИВНОСТИ НА ЧАСОВИМА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА

Проф. Др Енвер Међедовић, Мр. Бенида Пљакић, Мр. Тијана Шћепановић, Проф. Ирфан Грачанин, Др Ахмет Међедовић

Државни Универзитет у Новом Пазару, Државни Универзитет у Новом Пазару, Факултет спорта и физичког васпитања у Новом Саду, Државни Универзитет у Новом Пазару, Медицинска школа у Новом Пазару

Резиме: Сагледавајући досадашњу педагошку праксу и у њој приступ физичком васпитању као и садржајима наставних активности у оквиру овог предмета у предшколским установама вршена су многа истраживања која су дала допринос и помогла даљем унапређивању у успешности организовања наставе физичког васпитања деце предшколског узраста. Предмет овог емпиријског истраживања су ставови васпитача према физичком васпитању као и појединим специфичностима наставних садржаја у оквиру часа физичког васпитања. У односу на важност и допринос ове наставе у изградњи правилног погледа на свет, развоју психофизичких способности, моралних и духовних вредности, кориговању телесних деформитета као и још пуно важних вредности према емоцијама које се на часовима физичког васпитања изражавају приказани су кроз 20 питања и добијених одговора. Применом дескриптивне методе дошли смо до резултата истраживања који су приказани техником анкетирања која је обухватила 29 васпитача дечијих установа на простору Општине Нови Пазар. Добијени подаци су приказани у процентима, табеларно и графички.

Кључне речи: Час физичког васпитања, васпитачи, организациони облици активности, видови васпитања, психофизичке особености.

PREMET, CILJ I ZADACI RADA

Utvrđivanje rezultata rada vaspitača je aktuelan i značajan pedagoški process, tako da metodološka kompleksnost u ovom istraživanju dolazi do izražaja tako nastava u sebi mora sadržati savremene programske sadržaje, moderne nastavne oblike, savremene metode, sredstva tehnike nastavnog rada, insistira se na osmišljenom i kvalitetnom radu vaspitača od koga zavisi uspešnost u organizaciji časa.

Sagledavajući problematiku rada vaspitača, kroz ovo istraživanje utvrdili smo stavove vaspitača prema nastavnom predmetu – fizičkom vaspitanju, odnosno prema organizaciji časa kao osnovnom obliku rada koji ima svoj specifikum, svoju formu i svoj uticaj na izgrađivanje mnogih karakteristika koje su uslovljene različitim faktorima u čijem je centru uloga vaspitača.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja u ovom radu je analiza odnosa vaspitača prema fizičkom vaspitanju (organizacionim oblicima aktivnosti) koje se odnose na čas, utvrditi nivo vrednosti pristupu pojedinih specifičnosti koji se odnose na stavove vaspitača prema nekim aktuelnim pitanjima.

ZADACI ISTRAŽIVANJA

Utvrđiti nivo angažovanosti vaspitača u procesu rada sa decom predškolskog uzrasta; sagledati uticaj časa fizičkog vaspitanja na razvijanje emocija, karaktera, kolektivizma, ponašanja, etike, estetike, morala, duhovnosti, tolerancije, poštovanje polnih razlika, rasporeda fizičkog vaspitanja u vremenu boravka dece u ustanovama kao i na pojedinim predlozima koji se odnose na unapređenje organizacije časova fizičkog vaspitanja.

METODE, TEHNIKE I INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA

Za ovo istraživanje korišćena je deskriptivna metoda teoreske analize sadržaja. Korišćen je anketni upitnik sačinjen od 20 pitanja zatvorenog i otvorenog tipa.

UZORAK ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je izvršeno na uzorku od 29 ispitanika, vaspitaa iz predškolskih ustanova u Novom Pazaru.

HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Na osnovu cilja i zadataka istraživanja primenjene su sledeće hipoteze:

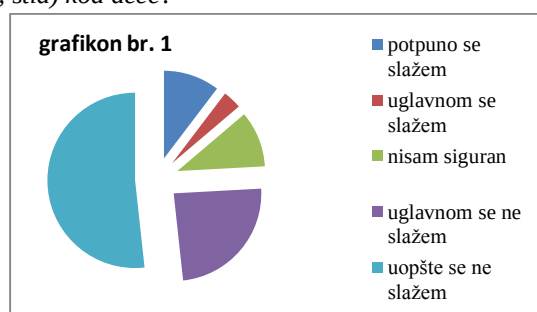
Glavna hipoteza: da kroz časove fizičkog vaspitanja možemo na dobar način uticati na pozitivne osobine razvoja ličnosti dece predškolskog uzrasta.

Pored glavne hipoteze, postavljene su i pomoćne hipoteze, koje se odnose na: da vaspitači imaju potrebe za dalje stručno osposobljavanje iz oblasti pojedinih organizacionih oblika aktivnosti koje se upražnjavaju kroz nastavu fizičkog vaspitanja; da postoje znatne statističke razlike u odnosima vaspitača prema fizičkom vaspitanju kao i raznim specifičnostima ove nastavne aktivnosti; da je neophodno veće angažovanje društvene zajednice na unapređivanju uslova za izvođenje raznih aktivnosti u okviru fizičkog vaspitanja.

ANALIZA REZULTATA I DISKUSIJA

Tabela broj 1 i grafikon br. 1 Pitanje broj 1 Koliko organizacioni oblici aktivnosti (jutarnje telesno vežbanje, poretna igra, samostalna aktivnost) mogu izazvati negativne emocije (strah, ljutnju, stid) kod dece?

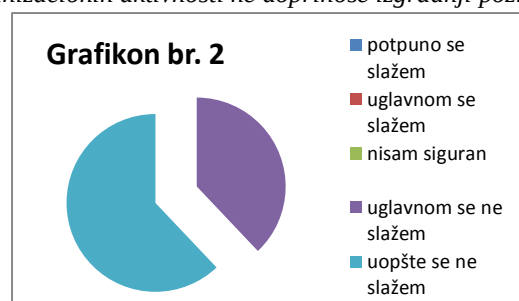
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	3	10.34
b- uglavnom se ne slažem	1	3.44
c- Nisam siguran	3	10.34
d- Uglavnom se ne slažem	7	24.15
e- Uopšte se ne slažem	15	51.73
Total	29	100

Kroz prikazani tabelarni prikaz 15 ispitanika je dalo odgovor da se uopšte ne slaže da časovi fizičkog vaspitanja mogu izazvati negativne emocije (strah, ljutnju, stid) kod dece, 7 ispitanika uglavnom se ne slažu, 3 ispitanika daju odgovor da nisu siguri, dok se 3 ispitanika slaže da časovi fizičkog vaspitanja izazivaju negativne emocije (strah, ljutnju I stid) kod dece, 1 ispitanik se uglavnom slaže sa ovom tvrdnjom.

Tabela broj 2 i grafikon br. 2 Pitanje broj 2 Da li časovi organizacionih aktivnosti ne doprinose izgradnji pozitivnog karaktera?

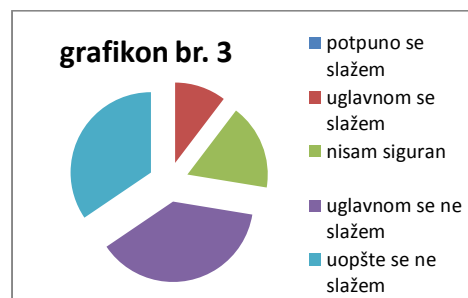
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	0	0
b- uglavnom se ne slažem	0	0
c- Nisam siguran	0	0
d- Uglavnom se ne slažem	11	37.93
e- Uopšte se ne slažem	18	62.07
Total	29	100

Iz prikazane tabele može se sa pravom konstatovati das u se vaspitači opredelili za odgovor „uglavnom se ne slažem,, i „uopšte se ne slažem,,

Tabela broj 3 i grafikon br. 3 Pitanje broj 3 Deca koja se ističu u raznim oblicima aktivnosti u fizičkom vaspitanju nisu popularna među svojim vršnjacima?

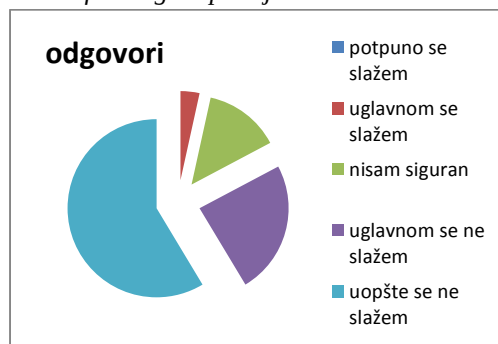
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	0	0
b- uglavnom se ne slažem	3	10.34
c- Nisam siguran	5	17.24
d- Uglavnom se ne slažem	11	37.93
e- Uopšte se ne slažem	10	38.48
Total	29	100

Iz prikazane talebe može se sa pravom konstatovati das u se vaspitači opredelili za odgovore pod "d", "e", "c", "b".

Tabela broj 4 i grafikon br. 4 *Pitanje broj 4 Takmičenje na časovima fizičkog vaspitanja kviri emocionalnu kontrolu dece?*

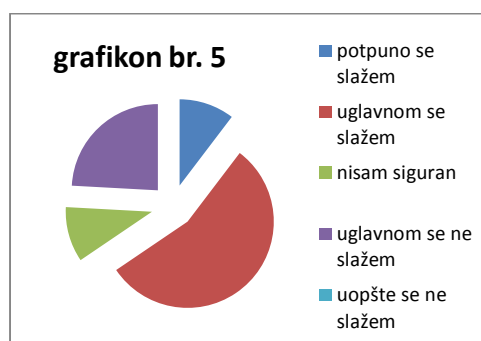
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	0	0
b- uglavnom se ne slažem	1	3.44
c- Nisam siguran	4	13.79
d- Uglavnom se ne slažem	7	24.13
e- Uopšte se ne slažem	17	58.62
Total	29	100

Iz prikazane tabele može se konstatovati da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovor pod "d" i "e".

Tabela broj 5 i grafikon br. 5 *Pitanje broj 5 Nastava fizičkog vaspitanja kroz svoje organizacione oblike rada u predškolskim ustanovama razvijaju smisao za estetiku?*

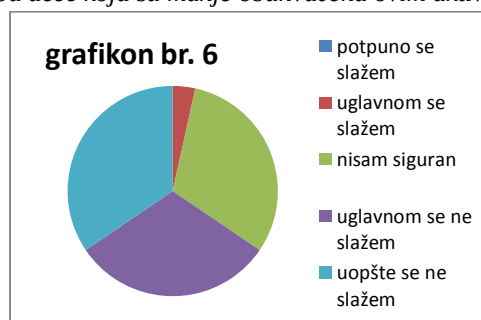
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	3	10.34
b- uglavnom se ne slažem	16	55.17
c- Nisam siguran	3	10.34
d- Uglavnom se ne slažem	7	24.13
e- Uopšte se ne slažem	0	0
Total	29	100

Iz prikazane tabele može se s pravom konstatovati da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovor "b".

Tabela broj 6 i grafikon br. 6 *Pitanje broj 6 Deca koja su obuhvaćena svi organizacionim oblicima sportskih aktivnosti u dužem vremenskom period a dobri su sportisti, manje su inteligentna od dece koja su manje obuhvaćena ovim aktivnostima?*

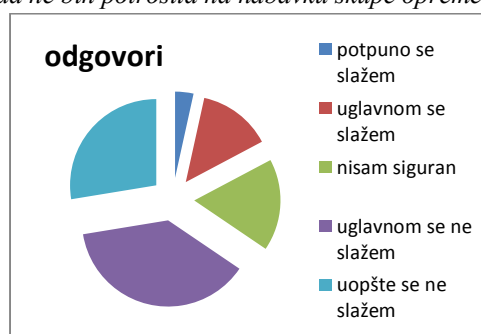
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	0	0
b- uglavnom se ne slažem	1	3.44
c- Nisam siguran	9	31.03
d- Uglavnom se ne slažem	9	31.03
e- Uopšte se ne slažem	10	34.48
Total	29	100

Iz prikazane tabele može se s pravom konstatovati da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovore "c", "d" i "e".

Tabela broj 7 i grafikon br. 7 *Pitanje broj 7 Svoj novac nikada ne bih potrošila na nabavku skupe opreme za fizičko vaspitanje?*

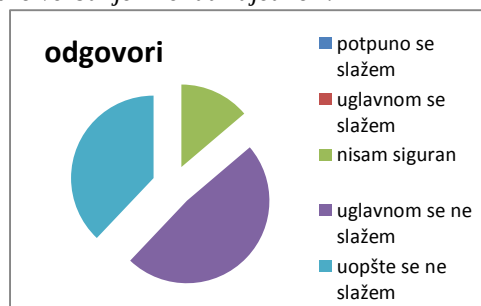
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	1	3.44
b- uglavnom se ne slažem	4	13.79
c- Nisam siguran	5	17.24
d- Uglavnom se ne slažem	11	37.93
e- Uopšte se ne slažem	8	27.58
Total	29	100

Iz prikazane tabele može se s pravom konstatovati da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovore "b", "c", "d" i "e".

Tabela broj 8 i grafikon br. 8 *Pitanje broj 8 Duhovnost i fizičko vežbanje "ne idu zajedno"?*

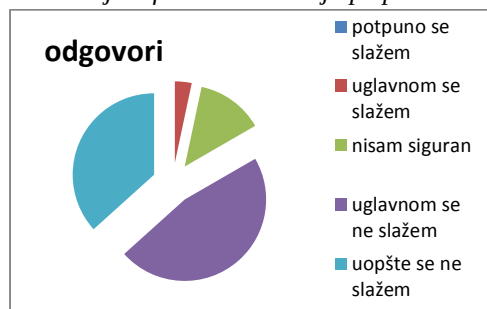
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	0	0
b- uglavnom se ne slažem	0	0
c- Nisam siguran	4	13.79
d- Uglavnom se ne slažem	14	48.27
e- Uopšte se ne slažem	11	37.93
Total	29	100

Iz prikazane tabele može se s pravom konstatovati da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovore "d", "e" i "b".

Tabela broj 9 i grafikon br. 9 *Pitanje broj 9 deca koja preterano uživaju u fizičkom vežbanju po pravilu su grubijani?*

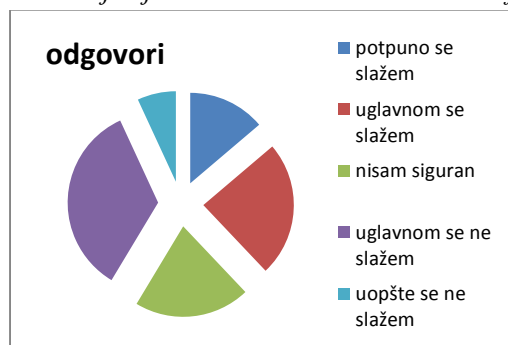
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	0	0
b- uglavnom se ne slažem	1	3.44
c- Nisam siguran	4	13.79
d- Uglavnom se ne slažem	14	48.27
e- Uopšte se ne slažem	11	37.93
Total	29	100

Iz prikazane tabele može se s pravom konstatovati da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovore "d", "e", "c" i "b".

Tabela broj 10 i grafikon br. 10 *Pitanje broj 10 Primanje poraza bez ljutnje može se naučiti samo u nastavi fizičkog vaspitanja?*

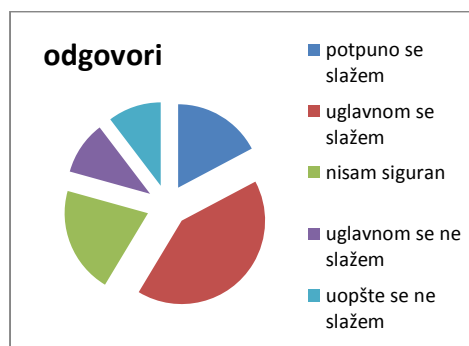
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	4	13.79
b- uglavnom se ne slažem	7	24.13
c- Nisam siguran	6	20.68
d- Uglavnom se ne slažem	10	34.48
e- Uopšte se ne slažem	2	6.89
Total	29	100

Iz prikazane tabele može se s pravom konstatovati da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovore "d", "b", "c", "a" i "e".

Tabela broj 11 i grafikon br. 11 *Pitanje broj 11 Časovi fizičkog vaspitanja predstavljaju povoljne uslove za emotivno ispoljavanje dece?*

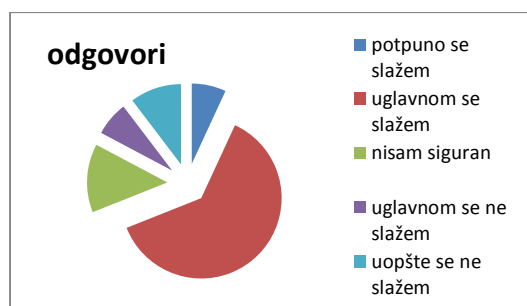
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	5	17.24
b- uglavnom se ne slažem	12	41.37
c- Nisam siguran	6	20.68
d- Uglavnom se ne slažem	3	10.34
e- Uopšte se ne slažem	3	10.34
Total	29	100

Iz prikazane tabele može se s pravom konstatovati da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovore "b", "c", "a", "d" i "e".

Tabela broj 12 i grafikon br. 12 *Pitanje broj 12 Kroz fizičko vaspitanje deca nauče da prihvataju ograničenja u svojim sposobnostima?*

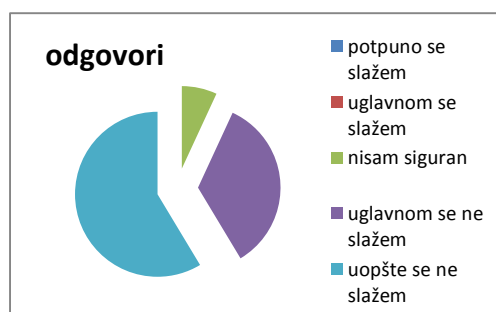
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	2	6.89
b- uglavnom se ne slažem	18	62.06
c- Nisam siguran	4	13.79
d- Uglavnom se ne slažem	2	6.89
e- Uopšte se ne slažem	3	10.34
Total	29	100

Iz prikazane tabele može se s pravom konstatovati da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovore "b", "c", "e", "a" i "d".

Tabela broj 13 i grafikon br. 13 *Pitanje broj 13 Nastava fizičkog vaspitanja ne pruža priliku razvijanja duhovnim i moralnih vrednosti?*

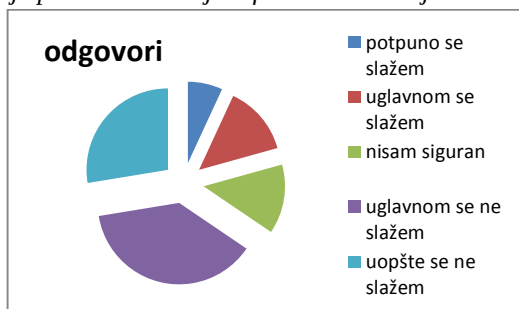
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	0	0
b- uglavnom se ne slažem	0	0
c- Nisam siguran	2	6.89
d- Uglavnom se ne slažem	10	34.48
e- Uopšte se ne slažem	17	58.62
Total	29	100

Iz prikazane tabele i dobijenih odgovora ispitanika došli smo do rezultata da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovore "e", "d" i "c".

Tabela broj 14 i grafikon br. 14 Pitanje broj 14 *devojčice koje preterano uživaju u fizičkom vežbanju nisu ženstvene?*

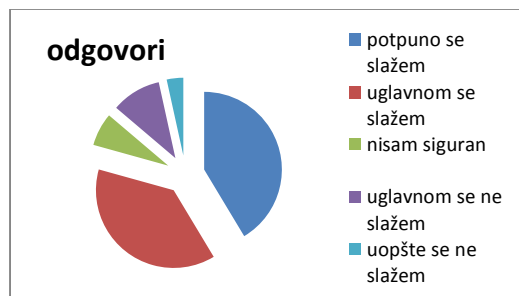
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	2	6.89
b- uglavnom se ne slažem	4	13.79
c- Nisam siguran	4	13.79
d- Uglavnom se ne slažem	11	37.93
e- Uopšte se ne slažem	8	27.58
Total	29	100

Iz prikazane tabele i utvrđenih rezultata konstatujemo da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovore "d", "e", "c", "b" i "a".

Tabela broj 15 i grafikon br. 15 Pitanje broj 15 *Nastava fizičkog vaspitanja sa svojim organizacionim oblicima aktivnosti doprinosi razvoju mišljenja i pamćenja?*

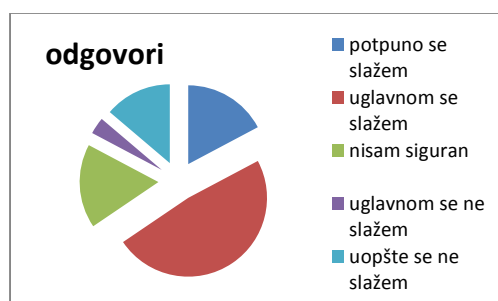
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	12	41.37
b- uglavnom se ne slažem	11	37.93
c- Nisam siguran	2	6.89
d- Uglavnom se ne slažem	3	10.34
e- Uopšte se ne slažem	1	3.44
Total	29	100

Iz obrađenih i skaliranih rezultata prikazanih na tabeli može se s konstatovati da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovore "a", "b", "d", "c" i "e".

Tabela broj 16 i grafikon br. 16 Pitanje broj 16 *Kroz časove fizičkog vaspitanja deci se pružaju prilike da postanu popularna, odvažna, slobodna, socijalizovana i društvena?*

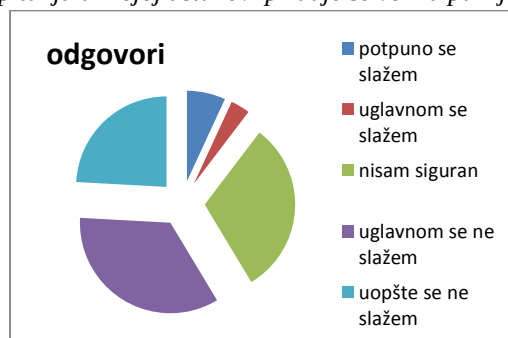
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	5	17.24
b- uglavnom se ne slažem	14	48.27
c- Nisam siguran	5	17.24
d- Uglavnom se ne slažem	1	3.44
e- Uopšte se ne slažem	4	13.79
Total	29	100

Iz prikazane tabele i obrađenih rezultata može se reći da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovore "b", "a", "c", "e" i "d".

Tabela broj 17 i grafikon br. 17 Pitanje broj 17 *fizičkom vaspitanju u mojoj ustanovi pridaje se velika pažnja?*

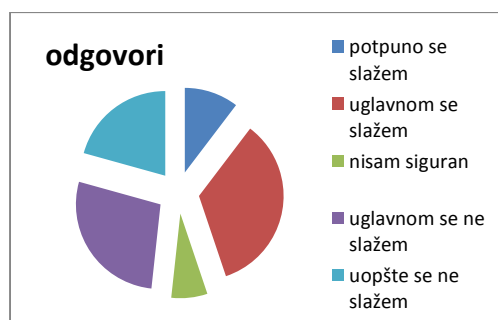
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	2	6.89
b- uglavnom se ne slažem	1	3.44
c- Nisam siguran	9	31.03
d- Uglavnom se ne slažem	10	34.48
e- Uopšte se ne slažem	7	24.13
Total	29	100

Iz prikazane tabele može se s pravom konstatovati da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovore "d", "c", "e", "a" i "b".

Tabela broj 18 i grafikon br. 18 Pitanje broj 18 *Kada bi me neko pitao, predložio bih da u fizičkom vaspitanju kroz sve organizacione oblike deca imaju što češće?*

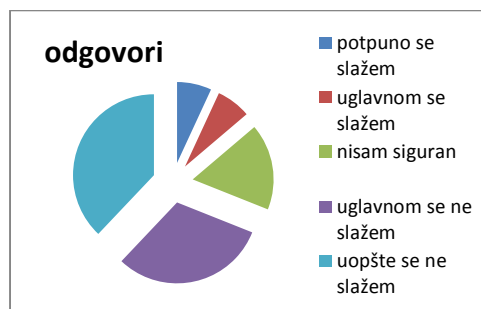
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	3	10.34
b- uglavnom se ne slažem	10	34.48
c- Nisam siguran	2	6.89
d- Uglavnom se ne slažem	8	27.58
e- Uopšte se ne slažem	6	20.68
Total	29	100

Kroz ovo pitanje i dobijene odgovore prikazane na tabeli može se konstatovati da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovore "b", "d", "e", "a" i "c". Većina dobijenih odgovora ukazuje da vaspitači ističu da se ne slažu za svakodnevno vežbanje, a razlog za to iskazuju sa teškim materijalnim uslovima kad se tiče infrastrukture za organizaciju ovih aktivnosti.

Tabela broj 19 i grafikon br. 19 Pitanje broj 19 Fizičkom vaspitanju u predškolskoj ustanovi gde radim ne pridaje se velika pažnja od strane lokalne uprave?

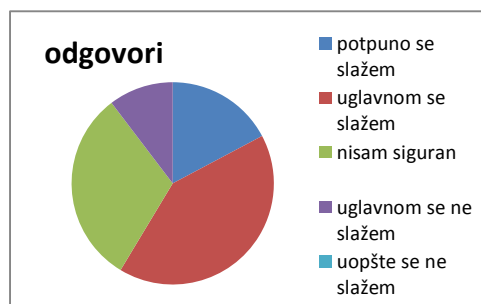
Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	2	6.89
b- uglavnom se ne slažem	2	6.89
c- Nisam siguran	5	17.24
d- Uglavnom se ne slažem	9	31.03
e- Uopšte se ne slažem	11	37.93
Total	29	100

Iz prikazane tabele može se s pravom konstatovati da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovore "e", "d", "b", "c" i "a".

Tabela broj 20 i grafikon br. 20 Pitanje broj 20 Telesni i duševni deformiteti mogu se uspešno korigovati kroz nastavu fizičkog vaspitanja?

Mogući odgovori	Broj vaspitača	
	Broj	%
a- Potpuno se slažem	5	17.24
b- uglavnom se ne slažem	12	41.37
c- Nisam siguran	9	31.03
d- Uglavnom se ne slažem	3	10.34
e- Uopšte se ne slažem	0	0
Total	29	100

Iz prikazane tabele može se s pravom konstatovati da su se vaspitači u najvećem broju opredelili za odgovore "b", "c", "a" i "d".

ZAKLJUČCI

Savremeni uslovi života iziskuju veću brigu o fizičkom vaspitanju dece predškolskog uzrasta, zato jeneophodno insistirati na obezbeđivanju efikasnijeg sistema fizičkog vaspitanja koje treba da zadovolji potrebe za kretanjem, za fizičkim aktivnostima, da efektno postiče normalni telesni rast i razvoj kroz razne organizacione oblike aktivnosti. Analizom podataka ankete ovog empirijskog istraživanja ukazuje se na stavove vaspitača prema fizičkom vaspitanju, njihov pristup prema organizaciji rada, vezi fizičkog vaspitanja sa ostalim vidovima vaspitanja, pridavanju važnosti, realizaciji zadataka kao i celokupnom didaktičko-metodičkom pristupu ovog nastavnog predmeta koji se realizuje kroz različite forme rada. Kroz ovo istraživanje vaspitači ističu značaj fizičkog vaspitanja kao sastavnog dela celokupnog pedagoškog procesa, putem specifičnih kretnih-telesnih aktivnosti koje svojim raznovrsnim sadržajima u okviru redovnih aktivnosti treba da izvrši pozitivan uticaj na fizički razvoj, funkcionalne sposobnosti kao i motoričke osobine dece ovog uzrasta. Ovim istraživanjem dobili smo realnu sliku odnosa vaspitača prema fizičkom vaspitanju iskazanu kroz dvadeset pitanja i dobijenih odgovora koji će poslužiti za dalju teorijsku raspravu I unapređivanje kvaliteta rada vaspitača u procesu vaspitno-obrazovnog rada. Ovim skromnim prilogom želeli smo da damo doprinos orgaizaciji 6. Međunarodne naučno-stručne konferencije „Vaspitno-obrazovni i sportski horizonti”

LITERATURA

1. Međedović, E., Martinović, D. (2008) Igra izvor dečije radosti, Novi Pazar.
2. Međedović, E. (2010). Metodika fizičkog vaspitanja, Državni univerzitet u Novom Pazaru.
3. Višnjić, D. i saradnici (2004) Teorija i metodika fizičkog vaspitanja, Fakultet sporta I fizičkog vaspitanja, Beograd.
4. Berković, L., Krsmanović, B. (2003) Teorija i metodika fizičkog vaspitanja, Fakultet za fizičku kulturu, Novi Sad.
5. Blagajac, S. (2004) Igra mi je hrana – Metodika fizičkog vaspitanja za decu predškolskog uzrasta, Sporta za sve , Beograd.

ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПРИКЛАДНАЯ ФИЗИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА

Берзина Светлана Анатольевна, профессор

Москва, Спортивная школа олимпийского резерва „Слава“

Аннотация: Профессионально-прикладная физическая подготовка в профессиональном учебном заведении основывается на общей физической подготовке и решает специальные задачи, связанные с подготовкой занимающихся к конкретным видам трудовой деятельности. Спорт может совершенствовать то или иное профессиональное качество, доводя его до совершенства, влиять на производительность труда, работоспособность. Всем известно и то, какое большое значение придают различным профессиональным физическим упражнениям космонавты, летчики, музыканты. Но пока еще мало кому известно, что практически нет такой специальности, где не нужна была бы профессионально-прикладная физическая подготовка: специально подобранные упражнения, формирующие у работника свойства, способствующие повышению квалификации, продлению работоспособности, снятию усталости, предупреждению утомления и профессиональных заболеваний. Для каждой профессии невозможно предложить рекомендации по использованию тех или иных упражнений и видов спорта. Только в учреждениях начального профессионального образования обучают более чем двум тысячам профессий. Дело в том, что многие профессии требуют от человека сходных качеств, которые можно тренировать по одной методике.

Ключевые слова: профессиональные физические качества, психофизиологические функции организма, гиподинамия, физическое воспитание.

INFLUENCE OF PROGRAMMING CLASSES VOLLEYBALL ON TRANSFORMATION MOTORICAL STATUS PUPILS VII CLASSES PRIMARY SCHOOL

Dr. Sc. Azer Korjenić, Dr. Sc. Djevad Dzibric, Ena Alikadic, teacher, Danjel Vucic, Tomislav Pavlovic
Teachers Faculty – University of "Jamal Bijedić" in Mostar, BH, Faculty of Physical Education and Sport, University of Tuzla, Bosnia and Herzegovina, Teachers University "Jamal Bijedić" in Mostar, Bosnia and Herzegovina, Teachers University "Jamal Bijedić", BH Teachers University "Jamal Bijedić" in Mostar, Bosnia and Herzegovina

Abstract: The quality of work in all aspects applied cineziology, but also at classes process body and health education is directly depend about qualiti of value people from cineziological programs, as the value the stateantropological status pupils as the wright adequate programs and things for classes. Objective and quality valueactual state of antropological status pupils is the basethe quality apply thi ngs from the classes as the transformational stimulates in cineziology.

The target of this work to examine the influence of applied different things for classe, in this case programming classes of volleyballon antropological status pupils in classes of body and health education. The results of this exploration talk that programming classes body and health education with applied parts from volleyball game brings the statistical significant transormational effects in the structure of explored motorical and specificly motorical abilities the pupils from VII class of primary school.

Keywords: classes, pupils, volley ball, motorical status , transformation.

UTICAJ PROGRAMIRANE NASTAVE ODBOJKE NA TRANSFORMACIJU MOTORIČKOG STATUSA UČENIKA VII RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE.

Dr. Sc Azer Korjenić, Dr,sc Đevad Džibrić, Ena Alikadić, Nastavnički, Danjel Vučić, Tomislav Pavlović,
Nastavnički fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, BiH, Fakultet za Tjelesni odgoj i sport, Univerzitet u Tuzli, BiH,Nastavnički fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, BiH,Nastavnički fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, BiH, Nastavnički fakultet, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, BiH

Sažetak: Kvaliteta rada u svim područjima primijenjene kineziologije, pa i u nastavnom procesu tjelesnog i zdravstvenog dgoja, direktno je ovisan o kvaliteti procjene stanja učesnika kinezioloških programa, odnosno procjeni stanja antropološkog statusa učenika, kao i adekvatnom odabiru nastavnih sadržaja i sredstava. Objektivna i kvalitetna procjena aktualnog stanja antropološkog statusa učenika, osnova je kvalitetne primjene nastavnih sredstava, odnosno uopšteno govoreći transformacijskih stimulusa u kineziologiji.

Cilj ovog rada, bio je da se istraži utjecaj primjene različitih nastavnih sadržaja, u ovom slučaju programirane nastave odbojke na antropološkog statusa učenika u nastavi tjelesnog i zdravstvenog dgoja. Rezultati ovog istraživanja govore nam da je programirana nastava tjelesnog i zdravstvenog odgoja uz primjenu sadržaja iz sportske igre odbojke, proizvela statistički značajne kvantitativne transformacijone efekte u strukturi istraživanih motoričkih i specifično- motoričkih sposobnosti učenika VII razreda osnovne škole.

Ključne riječi: nastava, učenici, odbojka, motorički status, transformacija.

ATTITUDES AND OPINIONS OF PUPILS ABOUT OBJECTIVE AND SUBJECTIVE WAY OF EVALUATION IN HIGH CLASSES OF PRIMARY SCHOOL

Jasmina Karabasic, M.Sc., Senad Medjedovic, M.Sc., Alija Muhibic, Jasmina Tanovic

Independent researcher, Banovici, Bosnia and Herzegovina, PI Medical school Mostar, Mostar, Bosnia and Herzegovina, Public Middle School of Medicine Mostar, Mostar, Bosnia and Herzegovina, Public Middle School of Medicine Mostar, Mostar, Bosnia and Herzegovina.

Abstract: In education process which is place in primary school, the evaluation present very important part without classes can not imagine. That is used for correction and regulation of education work and process, so that at the end we have the result that we want, but also that we have knowledge. Also the knowing the results of work has very high motivation value as the pupil but also for teacher-professor which also value and evaluation their work and success during the teaching process.

A lot of studies about way of evaluation in primary and high school improve the importance correct and applied ways of evaluation, and having a good evidences and reporting from success of every pupil.

The target of this exploration is the experimental confirming and compare the attitudes and opinions of pupils older primary strature about objective and subjective ways evaluations as the confirming pedagogy and didactical value objective and subjective evaluation in high classes of primary school and that should be present in all schools and classes.

Keywords: mark-review, pupils, attitudes, opinions, objective, subjective.

STAVOVI I MIŠLJENJA UČENIKA O OBJEKTIVNOM I SUBJEKTIVNOM NAČINU OCJENJIVANJA U VIŠIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE

Mr.sc Jasmina Karabašić, Mr.sc Senad Međedović, Alija Muhibić, Jasmina Tanović

samostalni istraživač, Banovići, BiH, JU Srednja medicinska škola Mostar, Mostar, BiH, JU Srednja Medicinska škola Mostar, Mostar, BiH, JU Srednja Medicinska škola Mostar, Mostar, BiH.

Sažetak: U obrazovnom procesu koji se odvija u osnovnoj školi, ocjenjivanje predstavlja važnu komponentu bez koje se nastava ne može zamisliti. Ono služi za ispravljanje i regulaciju odgojno-obrazovnog rada i procesa, kako bi se na kraju što većom vjerojatnošću postigao željeni rezultat, odnosno željeno znanje. Osim toga poznavanje rezultata rada ima veliku motivacijsku vrijednost, kako za samog učenika, tako i za nastavnike, koji vrjednovanjem procjenjuju i svoj uspjeh postignut tokom rada. Brojne studije o načinima ocjenjivanja u osnovnim i srednjim školama su dokazale važnost ispravnih i primjerenih načina ocjenjivanja učenikovog rada, vođenja evidencije i izvještavanja o učenikovom napretku.

Cilj ovog istraživanja, jeste eksperimentalno utvrđivanje i usporedba stavova i mišljenja učenika starijeg osnovno-školskog uzrasta o objektivnom i subjektivnom načinu ocjenjivanja, kao i utvrđivanje pedagoške i didaktičke vrijednosti objektivnog i subjektivnog ocjenjivanja u starijim razredima osnovne škole, koje bi trebalo biti zastupljeno u svim razredima, kao i školskom procesu uopće.

Ključne riječi: ocjena, učenici, stavovi, mišljenja, objektivno, subjektivno.

ORGANIZATION AND MANAGEMENT SPORT ACTIVITIES INTO THE SCHOOL SYSTEM OF CHILDREN AND YOUTH

Dr. Izudin Tanovic, Dr. Branimir Mikic, Dr. Biberovic Alija, Dr. Dzevad Dzibric

Faculty of Health, European University, Brcko, Bosnia-Herzegovina, Health Sciences, European University, Brcko, Bosnia-Herzegovina, Faculty of Physical Education and Sports, University of Tuzla, Bosnia and Herzegovina, Faculty of Physical Education and Sports, University of Tuzla, Bosnia and Herzegovina

Abstract: Leading with experience of Europe, especially our countries in managing normative- of law regulating sport and sport activities and using a huge interest of high public for participation of sport and sport activities in education system of BiH, primarily be moved to eliminate the existing shortcomings in the system of sport and sporting activities in the education of children and youth.

The current controversy in the field of sports, the most part, are the reflection of the socio-political situation in BiH (sport fraction fate Society). In this paper, we have based on an attempt to contemporary vision, approach to the organization and management of sport in the education system, or the system of education at all levels.

The goal is to find an optimal solution, which should be seen as a stimulus in which no one thought not the end of the idea. That is why this work is a kind of invitation to debate, but also to more effective functioning of the management organization in sports and sports activities in the educational process of children and youth.

Keywords: management, organization, sports, educational system.

ORGANIZACIJA I UPRAVLJANJE SPORTSKIM AKTIVNOSTIMA U ODGOJNOOBRAZOVNOM SISTEMU DJECE I MLADIH

Dr.sc Izudin Tanović, Dr.sc Branimir Mikić, Dr.sc Alija Biberović, Dr.sc Dževad Džibrić

Zdravstveni fakultet, Evropski univerzitet, Distrikt Brčko, BiH, Zdravstveni fakultet, Evropski univerzitet, Distrikt Brčko, BiH, Fakultet za tjelesni odgoj i sport, Univerzitet Tuzla, Tuzla, BiH, Fakultet za tjelesni odgoj i sport, Univerzitet Tuzla, Tuzla, BiH

Rezime: Rukovodeći se iskustvima europskih, posebno susjednih, zemalja u osmišljavanju i normativnom – pravnom regulisanju sporta i sportskih aktivnosti, te koristeći se istovremeno pojačanim zanimanjem šire javnosti za promjene u pristupu sportu i sportskim aktivnostima u odgojno-obrazovnom sistemu BiH, prevashodno se krenulo u otklanjanje postojećih nedostataka u sistemu sporta i sportskih aktivnosti u odgoju i obrazovanju djece i omladine.

Trenutne proturječnosti u području sporta, najvećim djelom predstavljaju odraz stanja društveno-političke situacije u BiH (sport djeli sudbinu društva). U ovom radu, bazirali smo se na jedan pokušaj savremene vizije, pristupa organizaciji i upravljanju u sportom u sistemu školovanja, odnosno u sistemu odgoja i obrazovanja na svim nivoima.

Cilj jeste traženje optimalnog rješenja, što valja shvatiti kao poticaj u kojem niti jedna misao ne predstavlja kraj ideje. Zato je i ovaj rad predstavlja svojevrsni poziv na raspravu, ali i na djelotvorniju organizaciju funkcioniranja sistema upravljanja sportom i sportskim aktivnostima u odgojno obrazovnom procesu djece i mladih.

Ključne riječi: upravljanje, organizacija, sportske aktivnosti, odgojnoobrazovni system.

UVOD

Potvrđujući činjenicu da je tjelesno vježbanje temelj svake sportske aktivnosti, ona je, ovako shvaćena, izgubila i svoje mjesto i svoj utjecaj na sport u «klasičnom» smislu. Zbog sve naglašenijeg utjecaja različitih tehnoloških procesa, nekontrolisane urbanizacije životne i radne sredine na svakodnevni život, prirodna potreba za tjelesnom aktivnošću djece i mladih svedena je na minimum. Takvu stvarnost, uz neprijepornu činjenicu da napredak društva ni približno ne ovisi o darovitom pojedincu, koliko o društvenoj sposobnosti da se razvija u cjelini i podiže sveukupni prosjek. Ovo treba imati na umu pri stvaranju konačne vizije i strategije razvoja bosansko-hercegovačkog sporta, uz traženje najprikladnijih puteva ostvarivanja glavnog strateškog cilja, a to je da Bosna i Hercegovina postane sportska nacija.

Promjenom shvaćanja uloge i značaja tjelesnog vježbanja i sporta kako u glavama pojedinaca tako i cjelokupne BiH javnosti, uz primjerenu organizaciju sporta i sportsko-rekreativnih aktivnosti, te razvoj i unapređenje raspoloživih prirodnih resursa, naša zemlja ima realne šanse da kroz sport postane faktorom europskih integracija i svjetske globalizacije u regionu. Od tjelesnog vježbanja u školi očekuje se provedba programa koji će učenicima omogućiti stjecanje «tjelesne odnosno psihofizičke pismenosti», kao i stjecanje svih ostalih navika zdravog načina življenja, te samim tim i zadovoljenje biopsihosocijalnih potreba svakog pojedinca. Samo ovakvim pristupom i razmišljanjem moguće je vratiti povjerenje u sveukupne vrijednosti i značaj nastave tjelesnog vježbanja u sistemu obrazovanja, a trenerima, nastavnicima, profesorima i naučnim radnicima iz oblasti sporta dostojanstvo struke koje nupitno zavređuju.

TJELESNO VJEŽBANJE I ŠKOLSKI SPORT

Od tjelesnog vježbanja u školi, odnosno svih hijarhijskih ustanova sistema obrazovanja (počev od predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola te visokoobrazovnih institucija), očekuje se provedba sistemskog i planskog programa rada koji će djeci i omladini omogućiti prije svega normalan rast i razvoj, tj. zdrav način življenja, zatim motoričku (tjelesnu) pismenosti što će dovesti do motoričkog napredka i usavršavanja kao i općeg zadovoljstva bavljenja sportom.

Međutim, BiH sport je u posljednjih desetak godina tek počeo da funkcionira i razvija se po konceptu promocije nacije i države (definicija nacije može označiti stanovnike teritorije jedne suverene države *-de jure i de facto države*), a na lokalnim nivoima zbog promocije grada, općine ili regije. Iako su se svi politički lideri u BiH zaklinjali u razvoj sporta i uključivanje što više djece i mladih, taj

je cilj u situaciji osamostaljivanja države, specifičnih društveno-političkih odnosa, ali i sve nepopularnije, naročito naše inostrane politike, te sve težih privrednih i socijalnih prilika - bio potisnut sasvim u drugi plan, pogotovo zbog sve veće ovisnosti sporta o državnim grantovima i lokalnim proračunima. Takav promotivni model sporta, direktno ili indirektno oslonjen na proračun, stvorio je ideje o prioritetu razvoja i ulaganja u nekoliko sportova (rukomet, košarka i nadsve nogomet), te odljev velikih finansijskih sredstava i stavljanje u prvi plan profesionalnog sporta (na lokalnim nivoima). Obavezni sportski i programi tjelesnog vježbanja u sistemu obrazovanja i odgoja djece i mladih sportaša, edukacije stručnih sportskih kadrova kao i obezbjeđenje adekvatne sportske infrastrukture, stavljeni su u drugi plan te svremena na vrijeme postaju samo povremena pitanja o kojima se raspravlja u javnosti, tražeći „kobajagi“ bolja rješenja.

Današnja slika planiranja i organizacije tjelesnog vježbanja i sporta u školama nema obećavajuću perspektivu. Školska infrastruktura po pitanju tjelesnog vježbanja i sporta također nije obećavajuća. U školama na različitim nivoima edukacije uglavnom još uvijek radi veći broj neadekvatno obrazovanog kadra za tjelesne aktivnosti kao i veoma mali broj specijalista stručnjaka tjelesne spremlje i različitih sportskih aktivnosti.

Postojeći zakoni o obrazovanju, tj. Zakoni i propisi koji regulišu sistem obrazovanja od predškolskog uzrasta do studentske dobi, vezuju se za brojna područja u kojima bi tjelesno vježbanje i sport valjalo predstaviti djelom javnog interesa. Na žalost o tjelesnom vježbanju i sportu se govori samo deklarativno, pa ta djelatnost ima puno problema da u praksi provede ono što nije precizirano Zakonom. Porezni sistem praktički ne priznaje tjelesno vježbanje i sport, odnosno nema budžetski određenog procenta finansijskih sredstava kojima bi bile zadovoljene osnovne potrebe obrazovnih ustanova po pitanju sportske opreme, rekvizita, sportske infrastrukture, kadra itd...Čak šta više zakonsko tretiranje putem poreznog sistema ide do te mjere da se tjelesne aktivnosti i sport tretiraju čak i u sistemu obrazovanja kao moguće područje značajnijeg "pranja novca", što samo po sebi predstavlja i pravni i društveni „nonsens“.

TJELESNO VJEŽBANJE I SPORT DJECE U SISTEMU PREDŠKOLSKOG OBRAZOVANJA

Djeca predškolske dobi imaju bitno različite mogućnosti tjelesnog vježbanja, ovisno o tome gdje žive: na selu, u malom mjestu, ili u velikom gradu. U urbanim sredinama (gradovima), postoji sve više vrtića i sličnih predškolskih ustanova, koje samoinicijativno organizuju i sprovode programe tjelesnog vježbanja a u nekima od njih organizuju se i napredni programi tjelesnog vježbanja i rane sportske obuke. Uz odgajatelje je angažirano i sve više učitelja tjelesnog vježbanja i sportskih trenera, a sama sportska oprema, rekviziti kao i sportska infrastruktura je iz dana u dan sve bolja i bolja. Međutim kad uzmemo u obzir da samo manji broj „sretnika“ predškolaca u gradovima pohađa vrtiće, a da veći dio djece i mladih živi u neurbanim sredinama i u malim nerazvijenim prigradskim mjestima, da se lako zaključiti da je u Bosni i Hercegovini tjelesnim vježbanjem obuhvaćen tek neznatan postotak predškolaca. Tome treba dodati da programi tjelesnog vježbanja u vrtićima, iako u ekspanziji, još uvijek uglavnom nisu obavezni.

U općem trendu spuštanja granice uzrasta djece za ulazak u odgojno obrazovni proces, odnosno odgojno-obrazovne ustanove za predškolski uzrast, svoje mjesto moraju zauzeti i tjelesno vježbanje i sport. U predškolskoj dobi (4-6 godina), tjelesnom vježbom osmišljenom kao igru, uz upoznavanje elemenata sportskih aktivnosti, polako ali sigurno, djecu treba uvoditi u svijet sporta. Neophodno je kod njih stvarati zanimanje, motivaciju i naviku za tjelesne, duhovne, motoričke i socijalne poticaje razvitka ličnosti uz pomoć tjelesnog vježbanja.

Sportove čija tehnologija stvaranja sportaša zahtjeva vrlo rani ulazak u programirani trening treba približiti djeci još u ovom (predškolskom) uzrastu, te omogućiti njihovo pravovremeno uključivanje u sportsku obuku (npr. gimnastika, plivanje, klizanje...). Predškolske ustanove trebaju imati odgovarajuće prostorne uvjete, opremu i rekvizite, te kvalitetan stručni kadar potrebnog nivoa obrazovanja (vaspitači, učitelji i nastavnici tjelesnog odgoja, treneri ili koordinatori za sport djece predškolskog uzrasta) osposobljen za specifičan, osjetljiv i vrlo zahtjevan rad s djecom najnižeg uzrasta. U ranoj sportskoj obuci djece predškolske dobi poželjna je, pa i nužna, suradnja predškolskih ustanova i sportskih klubova ili saveza. Djeci predškolske dobi, ne samo onoj u vrtićima, treba sistemski omogućiti sudjelovanje u akcijama i aktivnostima poput obuke plivanja ili škole klizanja itd., odnosno uključivati ih u klupske dječje opšte sportske škole. Za tu je namjenu potrebno planirati i obezbjeđiti sredstva u proračunu za predškolske programe obrazovanja, a uz suradnju lokalnih uprava i sportskih organizacija takve programe treba popularizirati i redovno provoditi.

TJELESNO VJEŽBANJE I SPORT DJECE I MLADIH U SISTEMU OSNOVNOŠKOLSKOG OBRAZOVANJA

Program obvezne tjelesne vježbe putem nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja mora imati status jednak sličnim obrazovnim programima (muzičkog, likovnog, jezičkog idrugih obrazovnih programa u okviru osnovnoškolskog obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Program učenja novih motoričkih pokreta odnosno savlađivanja novih tjelesnih vježbi, uz neophodnu satnicu i nastavni kadar, zahtjeva i odgovarajuće prostorne uvjete i rekvizite (Šoš, 1977). Uz program obveznog tjelesnog vježbanja potreban je i odlično osmišljen i planski organizovan program izvannastavnih sportskih aktivnosti, koji će po obimu i intezitetu biti najmanje ujednačen sa obaveznim programom nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja. Ovakvim planskim i programiranim radom doprinjet će se znatno bržem i efikasnijem razvoju školskog sporta i ujedno dovesti do organizacije većeg broja školskih sportskih klubova, koji će biti namjenjeni široj učeničkoj populaciji a ne samo darovitoj i talentiranoj djeci. Osnovni zadatak školskih sportskih klubova jeste organizacija izvannastavnog sportskog vježbanja i organizacija školskih takmičenja počev od odljeljske zajednice, razrednih takmičenja po uzrastima pa do sveobuhvatnog školskog takmičenja, prijer svega zbog zabave i uživanja kao prioriteta u bavljenju sportom, te treninga i takmičenja prilagođenih realnim mogućnostima sudjelovanja svakog pojedinca.

Udruživanjem školskih klubova treba da se formiraju Savezi školskih sportskih klubova počev od nivoa opština, gradova, kantona, entiteta i državnog Sportskog školskog saveza kao krovne institucije odgovorne za rad i unapređenje tjelesnog vježbanja i razvoj školskog sporta.

Da bi ova hijarhijska struktura školskog sporta i sportskih klubova uopšte zaživjela neophodno je stvoriti adekvatne zakonske pretpostavke svakako usklađene sa Zakonom o osnovno-školskom obrazovanju. Ovakav sistem organizacije i razvoja školskog sporta moguće je financirati iz proračuna u onom djelu koji je namjenjen osnovnom školstvu na lokalnom i državnom nivou. Financiranje iz proračuna Ministarstva obrazovanja, kulture i sporta osigurava približno sličan standard djelovanja školskih sportskih klubova i saveza u cijeloj zemlji. Društveno korisno i opravdano bilo bi odgovarajućim propisima posebno stimulirati doniranje školskih sportskih klubova i saveza.

Svakako da bi suradnja sa Sportskim klubovima i savezima morala postati znatno bolja i sadržajnija, a posebnim zakonskim aktima i podaktima obavezati sportske klubove i sportske saveze na svestranu pomoć i podršku u razvoju školskog sporta i školskih sportskih klubova. Kad kažemo svestranu pomoć onda prevashodno mislimo na stručan i edukovan prije svega trenerski kadar, kao i primjerice sudce iz različitih sportskih grana kao i drugo stručno osoblje. Osnovnoškolske ustanove (škole), uglavnom raspolažu sa veoma oskudnim infrastrukturnim sportskim sadržajima kao i sportskom opremom i rekvizitima. Potvrda ovih navoda jeste svakako činjenično stanje da na prostoru grada Mostara od 24 osnovne škole niti jedna neispunjava osnovne pedagoške standarde po pitanju infrastrukturnih potreba, sportske opreme i rekvizita u nastavi tjelesnog i zdravstvenog odgoja (Zavod za školstvo, 2012).

TJELESNO VJEŽBANJE I SPORT MLADIH U SISTEMU SREDNJOŠKOLSKOG OBRAZOVANJA

Kad je u pitanju tjelesno vježbanje i sport, slobodno možemo reći da je trenutno u srednjim školama potpunoindentična „priča“ kao i u osnovnim škola. Zbog toga program obaveznog tjelesnog vježbanja u srednjoj školi treba svakako da se unaprijedi i zadrži status kao i u prijedlogu programa osnovnog obrazovanja, a sistem školskog sporta treba da jednako pravno obuhvati i učeničku populaciju srednjih škola.

TJELESNO VJEŽBANJE I SPORT MLADIH U SISTEMU SREDNJOŠKOLSKOG OBRAZOVANJA

Kad je u pitanju tjelesno vježbanje i sport, slobodno možemo reći da je trenutno u srednjim školama potpunoindentična „priča“ kao i u osnovnim škola. Zbog toga program obaveznog tjelesnog vježbanja u srednjoj školi treba svakako da se unaprijedi i zadrži status kao i u prijedlogu programa osnovnog obrazovanja, a sistem školskog sporta treba da jednakopravno obuhvati i učeničku populaciju srednjih škola. Svakako da i u ovom segmentu obrazovnog sistema treba znatno više i efikasnije podržati program izvannastavnih sportskih aktivnosti sve do onog momenta dok u cjelosti ne zaživi strategija razvoja i organizacija izvannastavnih sportskih aktivnosti u osnovnim školama, koja bi trebala da poluči dugoročni rezultat u obliku usvojenih navika bavljenja sportom, unapređenjem zdravlja učenika i na kraju krajeva i određenim rezultatskim uspjehom. Situacija u kojoj se trenutno nalazi tjelesni i zdravstveni odgoj kao i školski sport u osnovnim školama nalaže indentičan rad i u srednjim školama, kao i indentičnu strategiju razvoja.

TJELESNO VJEŽBANJE I SPORT MLADIH U SISTEMU VISOKOG OBRAZOVANJA

Cilj tjelesnog i zdravstvenog odgoja studenata jeste prije svega razvijanje zdravstvene kulture studenata u svrhu očuvanja i unapređivanja vlastitog zdravlja i zdravlja okoline.

Tjelesna kultura sastavni je dio kulture koja svoje vrijednosti ostvaruje primjerenom tjelesnom aktivnošću u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture, sportu i rekreaciji. Zajednička osobina i cilj tjelesnog odgoja jest poticanje na razvoj psihofizičkih sposobnosti tjelesnim vježbama. Nastava tjelesnog i zdravstvenog odgoja ili sporta na univerzitetima/sveučilištima, provodi se na nešto drugačiji način nego što je to u osnovnim i srednjim školama. Sport studenata ili sport na univerzitetima i sveučilištima Bosne i Hercegovine, treba da po ugledu na koledže u SAD-u, Velikoj Britaniji ili nekoj od drugih vodećih država po razvoju studentskog sporta, bude značajn segment sporta u Bosni i Hercegovini. Svakako da studentski sport može imati i bitno drukčiju ulogu u ukupnom sportu, ne dovodeći u pitanje svoje mjesto i važnost u strategiji razvoja sporta.

Cilj univerzitetskog/sveučilišnog sporta jeste da potiče, izvannastavno vježbanje studenata kako zbog zdravog načina života i kreativnog korištenja slobodnog vremena, tako i u cilju pripreme za studentska takmičenja (Tanović, 2010). Iskorištavanjem prostornih mogućnosti i organizacijskih kapaciteta fakulteta bitno je za što masovnije i aktivnije uključivanje studenata u različite oblike tjelesnog vježbanja i sportskih aktivnosti. Organizacija rada i strategija razvoja univerzitetskog/sveučilišnog sporta, zasniva se na radu Univerzitetskog/sportskog društva, koje pored obavezne nastave, ima zadatak da organizuje i izvannastavne sportske aktivnosti studenata odnosno organizuje studentske sportske klubove iz različitih grana sporta sa prevashodnim zadatkom omasovljenja studentskog sporta. Osnovni zadatak studentskih sportskih klubova jeste organizacija izvannastavnog sportskog vježbanja i organizacija takmičenja studenata, počev od takmičenja u okviru matičnog fakulteta pa do prvenstva univerziteta/sveučilišta po pojedinim sportskim disciplinama. Svakako tu se nesmiye zanemariti ni učešće na velikim sportskim takmičenjima studenata poput Univerzijada. U pogledu materijalno-tehničkih uslova rada i organizacije sporta i sportskih aktivnosti mora se naglasiti da je tu situacija i u infrastrukturnom pogledu i u pogledu sportske opreme i rekvizita znatno bolja u odnosu na srednje i osnovne škole. Razlog tome svakako da leži u autonomiji univerziteta i sveučilišta i mogućnosti izdvajanja znatno većih finansijskih sredstava jer se univerziteti/sveučilišta pored proračunskih sredstava finansiraju dobrim dijelom i iz vlastitih finansijskih sredstava.

ZAKLJUČAK

Sumirajući sve naprijed izrečeno, uz kritički osvrt na postojeće stanje u tjelesnom i zdravstvenom odgoju i sportu u okviru obrazovnog sistema, prenaplaćavaju se nedostaci važećeg okvirnog Zakona BiH o obrazovanju, kao i kantonalnih i entitetskih zakona o obrazovanju te okvirnog Zakona o sportu, a zanemaruju uzroci koji su onemogućili usvajanje i primjenu jedinstvenog Zakona kako u obrazovnom sistemu tako i u sportu. Nedostaci u organizacijskoj shemi sporta i organizacijskoj shemi obrazovanja na svim nivoima, doveli su do usporenog napredka i razvoja tjelesnog i zdravstvenog odgoja a isto tako do usporavanja razvoja školskog sporta i sporta uopšte, čija posljedica je neodgovarajuće funkcioniranje sporta. Tjelesni i zdravstveni odgoj se uglavnom sveo na formu i ispunjenje fonta planiranih časova u obrazovanju. Ovakvo stanje najjasnije ocrta činjenica da je na državnom i entitetskom nivou vladino tijelo potpuno u drugom planu u odnosu na nevladino krovno sportsko tijelo, dok je pak na lokalnim nivoima stanje sasvim suprotno, pa sport, umjesto sportskih saveza i zajednica, vode lokalne uprave, a nastava tjelesnog i zdravstvenog odgoja, odnosno brojčana ocjena iz tog predmeta svedena je na nivo podizanja prosjeka općeg školskog uspjeha.

LITERATURA

1. Biberović, A., Ahmić, D. (2009). Sportski Menadžment, OFF SET, Tuzla.
2. Mikić, B., Tanović, I., Stanković, N.(2013). Organizacija i upravljanje u sportu
3. Tanović, I. (2010). Sport i zdravlje. Skripta za studente nematičnih fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru.
4. Zavod za školstvo (2012). Statistički pokazatelji materijalno tehničkih resursa nastave TZO u Mostaru.
5. Šoš, H.(1977). Tjelesni i zdravstveni odgoj. Sarajevo, Udžbenik od I do VIII razreda. Publišing Sarajevo.TKA Cazin.

STRATEGIC MANAGEMENT CHANGES IN SERBIAN WOMEN'S SPORT

Assoc. prof. Dr. Milka Djukic, Dusan Djukic

Faculty of Sport Management, Alfa University Belgrade, ACIMSI, University of Novi Sad

Abstract: A sense of strategy is an important element in management. Under this conceptualization we mean that the top management agrees with the direction in which their organization is trying to target.

The basis of the necessity of leadership management lies in the dynamic development of modern human society. The leader is the one who can lead an organization in today's turbulent environment, because it is one that can successfully deal with change. Leadership is based on a vision of how to survive and win in the changes. The latest findings in the field of human values, the development of consciousness and functioning of the human brain are providing us with valuable insights and tools that can penetrate into the most important drivers of human activities and to use them in a positive way. Innovation leadership is crucial. Reliable communication and a strong sense of belonging among employees is the basis of prosperity.

It takes knowledge to successfully manage human capital to attract, develop, retain and reward the right people to achieve set goals and follow a strategy center. To achieve best results, it is essential to organize and manage human resources.

Keywords: management, leadership, change, women's sports, productivity.

УПРАВЉАЊЕ СТРАТЕШКИМ ПРОМЕНАМА У ЖЕНСКОМ СПОРТУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Доц.др Милка Ђукић, дипл. Душан Ђукић

Факултет за менаџмент у спорту, Алфа Универзитет, Београд, АЦИМСИ, Универзитет у Новом Саду

Резиме: Осећај за стратегију је вазан елемент у руковођењу. Под тим осећајем подразумева се да се топ менаџмент слаже са правцем којим њихова организација покушава да се усмери.

Основа неопходности лидерског управљања лежи у динамичком развоју данашњег људског друштва. Лидер је онај који може да води организацију у данашњем турбулентном окружењу, јер је он онај који може да се успешно носи са променама. Лидерство почива на визији како преживети и победити у променама. Најновија сазнања у области развоја људских вредности, развоја свести и функционисања људског мозга нам пружају драгоцене увиде и алате помоћу којих можемо да проникнемо у најважније покретаче људских активности и да их употребимо у позитивном смислу. Иновативност руководства је од кључног значаја. Поуздане комуникације и чврст осећај припадања међу запосленима представљају основ просперитета спортског центра.

Потребно је знање како успешно управљати људским капиталом, како придобити, развити, задржати и наградити праве људе који ће остварити постављене циљеве и следити стратегију центра. Да би постигли најбоље резултате пословања, неопходно је добро организовање и управљање људским ресурсима.

Кључне речи: менаџмент, лидерство, промена, женски спорт, продуктивност.

UVOD

Осећај за стратегију је важан елемент у руковођењу, под тим осећајем подразумева се да се топ менаџмент слаже са правцем којим њихова организација покушава да се усмери. У пословном окружењу основни ресурс сваке организације чине људи и њихове способности, којима доприносе остварењу организационих циљева. Њихова креативност, иновативност, мотивисаност, информисаност, особине су које их чине другачијим од осталих ресурса у предузећу. Према томе, спотисткиње представљају најважнији ресурс у креирању додатних вредности женског спорта РС. Йуди поседују све више знанја и информација па је и управљање људским ресурсима све теже. Потребно је знанје како успешно управљати људским капиталом, како придобити, развити, задржати и наградити праве људе који ће постићи постављене циљеве и следити стратегију развоја женског спорта у РС. Квалитетно управљање људским ресурсима је најзначајнија пословна активност сваке организације. Да би постигли што боље резултате пословања, неопходно је добро организовање и управљање људским ресурсима. Конкретне дефиниције се углавном базирају на његовој функцији управљања људским ресурсима ради успешнијег остварења организационих циљева. Основа неопходности лидерског управљања лежи у динамичком развоју данашњег људског друштва. Целокупно људско сазнање данас се дуплира у року од 2,5 године. Лидер је онај који може да води организацију у данашњем турбулентном окружењу, јер је он онај који може да се успешно носи са променама.

Значи, лидерство и промене су синоними када размишљамо о пословном лидерству. Кључ доброг лидера је у односу према људима, емоционална улога лидера је примарна. Док менаџмент остварује планове организовањем, еквивалент у лидерству је комуникација између оних који се налазе на путу остваривања своје визије. Одређивање правца, управљање, може да буде статичка особина, јер по одређивању правца није неопходно да онај који је одредио правца нужно буде у покрету ка циљу. Кретање ка циљу, вођење, нужно има динамичку форму, јер онај који води ка циљу мора да буде на челу такве промене. Данашње свакодневне турбулентне промене у окружењу су синоним неопходности већег уплива лидерства у управљању.

TEORIJSKA RAZMATRANJA

Управљање људским ресурсима се позиционира у сфери вођења, односно усмеравања људи у организацији, а заснива се на кључним категоријама организационог понашања као што су: мотивисање, односи појединца и група, организациона социјализација, организациона култура. За ефикасно управљање овим ресурсом неопходна су одређена теоријска знанја, као и специфичне методе, процеси и поступци да би се људски потенцијал искористио, односно, да би се усмерио његов развој. Употреба и развој људских ресурса треба да буду усмерени ка реализацији крајњих циљева организације, тј. његове развојне и пословне политике. Йудски ресурс је ентитет који се налази увек на почетку и на крају сваке пословне приче, јер он свакако има најдугорочније последице по једну организацију. Стога је врло важно, готово

esencijalno, odabiru pravih saradnika posvetiti dovoljno i kvalitetno vreme. Vrlo je važno samom procesu izbora posvetiti dovoljno pažnje iako, kako dr. Isak Adišes kaže: "Izbor ljudi zavisi od samih ljudi, on nikada neće biti savršen". Menadžment revolucija je na površinu poslovnog sveta izbacila menadžere koji moraju imati moć podržanu znanjima, sposobnostima i ličnim osobinama. Proces umnožavanja novih multidisciplinarnih menadžment znanja i sposobnosti dinamičan je proces koji obezbeđuje autonoman razvitak svake organizacije. Menadžeri kao reprezentanti menadžmenta i kompanije, moraju biti sposobni (ili osposobljeni) da bi suvereno i autoritetom ličnosti upravljali promenama i procesima. Promene su postale toliko složene i dinamične da od njihovih znanja i sposobnosti i njihovog dejstva u privredi i društvu uveliko zavisi sudbina svetskog poretka. Danas su potrebne ideje da bi se opstalo na sportskom tržištu. Lider je taj koji prodaje ideju. Danas su potrebni novi koncepti da bi se organizacija približila i čvršće povezala sa potrošačima. Menadžerov zadatak je da konzervira zadati koncept i da u njegovim okvirima "isteruje" maksimalnu efikasnost, lider ruši važeće koncepte i nudi nove, često i neproverene, koncepte i ideje. Danas je potreban organizacioni model koji može da se nosi sa svim tim promenama. To je organizacija visokih performansi, sa liderima u celoj njenoj strukturi koji razmišljaju pobjednički i koji napade iz okruženja prevode u šanse i dugoročan rast i razvoj na sportskom tržištu.

PROBLEM, PREDMET I CILJ

Cilj upravljanja ljudskim resursima je stvaranje naučnih pretpostavki, metoda i postupaka u realizovanju i usaglašavanju individualnih i organizacionih ciljeva. Upravljanje ljudskim resursima, u veku u kom živimo, predstavljače, imperativ opstanka jedne organizacije. Danas, veliki broj ljudi, ukoliko ima dovoljno novca, može da kupi tehnologiju i otpočne proizvodnju, ali tržišnu prednost u odnosu na konkurentske organizacije i dugoročni opstanak na tržištu, moći će da ostvari samo ukoliko bude imao kvalitetne ljude, sposobne da brzo, lako i efikasno reše probleme. Jedan od najznačajnijih faktora uspešnog poslovanja su svakako ljudski resursi, odnosno, kvalitetan i stručan kadar. Ova činjenica, naravno, implicira potrebu za stalnim unapređenjem celokupnog sistema znanja. Unapređenje se ogleda kroz sprovođenje internih i eksternih obuka zaposlenih, stručno usavršavanje, finansiranje daljeg obrazovanja ili informisanje zaposlenih na polju struke, obezbeđivanjem prisustva na seminarima iz oblasti menadžmenta u sportu. Time se zaposleni podstiču da prate inovacije u struci, kao i aktuelne promene i dešavanja u istoj, što se pozitivno odražava na kvalitet rada.

Kako bi postigli određene ciljeve u organizaciji, menadžment ljudskih resursa mora da ispuni određene zahteve, koji će uticati na poboljšanje rada zaposlenih a samim tim i njihovu veću produktivnost u organizaciji.³ Kroz to zadovoljenje i ispunjenje zahteva osnovnog i najvrednijeg resursa u preduzeću, dolazimo do ispunjenja ciljeva, kojima se teži. Ukoliko menadžment ljudskih resursa nije u stanju da upravlja ljudskim resursima to može da utiče na poslovanje, kao i profit i u najgorem slučaju opstanak te organizacije.

Osnovni cilj upravljanja ljudskim resursima je ostvarivanje sledećih ciljeva:

- **Funkcionalni cilj** - funkcija upravljanja ljudskim resursima jeste da doprinosi organizaciji onoliko koliko je potrebno da bi ona ostvarila svoje ciljeve i realizovala organizacionu strategiju. To bi značilo da resursi treba što racionalnije i efikasnije da se koriste, u ostvarenju organizacionih ciljeva.
- **Organizacioni cilj** - kao što smo već istakli, za organizaciju najbitniji faktor je ljudski resurs, prema tome treba da poboljšamo efikasnost i da motivišemo zaposlene na što bolji način i time ćemo ispuniti ciljeve organizacije.
- **Društveni cilj** - u svakodnevnom ljudskim odnosima društvene norme i sistemi vrednosti su veoma važni u ostvarivanju dobre komunikacije. Biti etički i društveno odgovoran prema potrebama i izazovima društva i minimizirati negativne uticaje tih zahteva na poslovne organizacije je takođe jedan od značajnih ciljeva, ne samo za upravljanja ljudskim resursima, već menadžmenta u celini.
- **Lični cilj** – zadovoljenje zaposlenih je najznačajnije za svaku organizaciju, ali nije dovoljno zadovoljiti zaposlene samo u poslovnom smislu, neophodno je pomagati im u ostvarenju njihovih ličnih ciljeva. Samo na taj način može se zadobiti njihovo poverenje, a zaposleni će biti zadovoljni i motivisani za napredak i lični doprinos organizaciji.

Svaki od navedenih ciljeva bitno utiče na upravljanje ljudskim resursima čime se poboljšava uspešnost organizacije.

Kreativnost i inovativnost su postale nezaobilazne komponente upravljanja preduzećem, i doprinele su povećanju uloge istraživanja i razvoja. Strategije menadžmenta ljudskih resursa takođe treba da doprinesu kreativnosti zaposlenih, a taktike za inovacije da omoguće primenu novih ideja. Ključna karakteristika je da modernizacija poslovanja zahteva nova znanja i nove profesije koje podrazumevaju visok nivo obrazovanja i obuke. Individualci moraju biti spremni na usavršavanja kako bi se prilagodili promenama i zadržali svoja radna mesta.

Kada razmišljamo o motivaciji i sistemima nagrađivanja postavlja se jedno uobičajeno pitanje: ako je sve jedinstveno i specifično ima li ičega što je slično? Da li možemo nešto da uzmemo kao polaznu osnovu, kao reper u odnosu na koji postavljamo neki model? Odgovori na ova pitanja su, na sreću potvrdni.

Stil liderstva je način na koji se uspostavlja odnosi između lidera i saradnika, odnosno način na koji lider usmerava ponašanje podređenih i sredstva koja koristi da ih pridobije ili privoli na željeno ponašanje. Bazični kriterijumi po kojima razlikujemo stilove su: pristup lidera motivisanju podređenih – prinuda ili podsticaj, način na koji lider donosi odluke, izvori moći koje koristi da ostvari uticaj na podređene, sposobnost lidera da prilagodi svoje ponašanje različitim situacijama. Na osnovu ovih kriterijuma razlikujemo: klasične stilove i savremene stilove liderstva. Pionirske studije o liderstvu su Hotorn i Ajova studije. Ove studije su ispitivale uticaj tri stila liderstva na ponašanje i performanse, i to: autokratsko, demokratsko i liberalno. Ohajo studije su prve interdisciplinarne studije liderstva zasnovane na timskom radu psihologa, sociologa i ekonomista. Na zaključcima ovih studija bazira se koncept "menadžerske mreže". Mreža ima dve dimenzije: briga za ljude i briga za proizvodnju. Sa napredovanjem na horizontalnoj osi, gde je predstavljena briga za proizvodnju, lideri pokazuju da su orijentisani na zadatak, dok napredovanjem na vertikalnoj osi, gde je predstavljena briga za ljude,

lideri pokazuju da poseduju veći stepen brige za ljudstvo.

Menadžerska mreža se dokazala u praksi kao dobar način testiranja lidera, jer im pokazuje da je zadovoljstvo zaposlenih isto toliko važno kao i postignuta produktivnost.

HIPOTETSKI ZADACI

Na osnovu predmeta, cilja i zadatka istraživanja, kao i korišćenja adekvatne literature definisani su sledeće hipotetski zadaci:

- H1 - Postoji statistički značajna razlika između ispitanica po sociopsihološkim faktorima
- H2 - Postoji statistički značajna razlika po emocionalnoj kompetentnosti sportistkinja
- H3 - Po motivu postignuća postoji statistički značajna razlika među sportistkinjama
- H4 - Spremnost sportistkinja na dalju edukaciju nakon završetka karijere

PRIMENJENA METODOLOGIJA

Kada su u pitanju ljudi, znamo da postoji jezgro zajedničkih ljudskih osobina koje u slobodnijoj interpretaciji možemo nazvati "ljudska priroda". Ako se ogrešimo o suštinu ljudske prirode praveći modele i sisteme koji se oslanjaju na veštačke, a ne na prirodne ljudske potrebe, nećemo moći uspešno da upravljamo na dugi rok, jer pre ili kasnije dolazi do svesne ili nesvesne "pobune" iznutra - iz same biti naše prirode. Ljudske vrednosti i smisao ljudskog života povezani su sa tim jezgrom. Isto tako, najnovija saznanja u oblasti razvoja ljudskih vrednosti, razvoja svesti i funkcionisanja ljudskog mozga nam pružaju dragocene uvide i alate pomoću kojih možemo da proniknemo u najvažnije pokretače ljudskih aktivnosti i da ih upotrebimo u pozitivnom smislu. Zahvaljujući tome možemo sa dosta velikom pouzdanošću da analiziramo specifične zahteve radnih mesta i karakteristike pojedinaca koji na njima rade.

Četiri ankete su obuhvaćene:

- 1) Anketa koja nosi oznaku A je:
Emocionalna kompetentnost kod uspostavljanja odnosa sa drugim ljudima
- 2) Anketa koja nosi oznaku P je :
Motiv postignuća
- 3) Anketa koja nosi naziv UP je:
Skala za ispitivanje opšteg stava prema promenama
- 4) Anketa koja nosi oznaku ED je:
Skala za ispitivanje stava o praksi edukacije

INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA ILI REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

Ključni faktor poslovnog uspeha svake organizacije je motivisano, kompetentno i fleksibilno osoblje koje je zadovoljno pravcem kojim se realizuju poslovne aktivnosti, poslovnom kulturom u organizaciji i načinom upravljanja.

REZULTATI I DISKUSIJA

Brojčana (n) i procentualna (%), zastupljenost ispitanica u emocionalnoj kompetentnosti kod uspostavljanja odnosa sa drugim ljudima

	nije kompetentan	umereno kompetentan	kompetentan
n	49.	200.	63.
%	15.71	64.10	20.19

5.3 Brojčana (n) i procentualna (%), zastupljenosti ispitanica kod motiva postignuća

	bez motiva	umeren motiva	motivisan
n	27.	195.	90.
%	8.65	62.50	28.85

ZAKLJUČAK

Proces umnožavanja novih multidisciplinarnih menadžment znanja i sposobnosti dinamičan je proces koji obezbeđuje autonoman razvitak svakog pojedinca. Liderstvo je važno ne samo zbog naših ličnih karijera i organizacija u kojima radimo nego zbog daljeg napretka društva pa i daljeg razvoja sporta. Potrebni su nam lideri koji će nas svojom energijom ujediniti na putu progressa ljudskog društva. Promene su postale toliko složene i dinamične da od njihovih znanja i sposobnosti i njihovog dejstva u privredi i društvu uveliko zavisi sudbina svetskog poretka. Ljudski resurs je entitet koji se nalazi uvek na početku i na kraju svake poslovne priče, jer on svakako ima najdugoročnije posledice po jednu organizaciju. Stoga je vrlo važno, gotovo esencijalno, odabiru pravih saradnika posvetiti

dovoljno i kvalitetno vreme. Najnovija saznanja u oblasti razvoja ljudskih vrednosti, razvoja svesti i funkcionisanja ljudskog mozga nam pružaju dragocene uvide i alate pomoću kojih možemo da proniknemo u najvažnije pokretače ljudskih aktivnosti i da ih upotrebimo u pozitivnom smislu. Ljudi su međusobno drugačiji i njihov tip ličnosti i karakter treba da se posmatra kao konstanta. Za lidere ne postoji razlog da žele da menjaju ljude, naprotiv, ove razlike su za njih prednosti, ne mane. Lider je taj koji gradi klimu u timu na prednostima, a ne na slabostima ljudi. On će na taj način koristiti talente ljudi u potpunosti, posebno one koje on nema. Sve aktuelniji pojam timskog rada koji drastično dovodi do povećanja produktivnosti organizacije postižući sinergetski efekat i integrisući znanja svih pojedinaca angažovanih u timu. Ali uspešan timski rad je izvodljiv samo u onim organizacijama u kojima vlada demokratska klima, poštovanje različitosti, uvažavanje, solidarnost, fleksibilnost, veoma zastupljeno delegiranje odgovornosti i kompetencija zaposlenih. Navedene performanse u ogromnoj meri zavise od stila rukovođenja, mada i od zaposlenih i njihove sposobnosti saradnje i funkcionisanja u timu. Zlatno pravilo liderstva je da lider treba da tretira ljude onako kako oni žele da budu tretirani i ono se ovim konceptom u potpunosti poštuje. Zahvaljujući tome možemo sa dosta velikom pouzdanošću da analiziramo specifične zahteve i karakteristike pojedinaca koji na njima rade. Treba u što većem broju žene u sportu RS edukovati, podsticati i motivisati za rad.

LITERATURA

1. Acin-Suglinski, (1993), S., *"Obrazovanje menadžera za akciju, direktor br 3"*, Privredni pregled, Beograd.
2. Ackermann, (1989), K.F., *"Strategischer Personal management auf dem Prüfstand"*, Personal management im Wandel, Poeschel, Stuttgart.
3. Adižes, I., (1994) *"Upravljenje promenama"*, Agora, Beograd.
4. Arnold, E., (1989), *"Managing Human Resources"*, London.
5. Drucker P. F., (2001), *"Management challenges for the 21st century"*, Business, USA.
6. Drucker P. F., (2002), *"The effective executive revised"*, Business, USA.
7. Đinđić Z., (2004), *"Jedna srpska vizija"*, Ateneum, Beograd.

STRUCTURAL EFFECTS OF HANDBALL ON THE TENDENCIES OF WOMEN'S HANDBALL

Milorad Djukic, Milka Djukic, Milica Djukic
Faculty of Sport and Physical Education, Novi Sad

Abstract: The research on the structure of handball is relatively recent. The structure of handball in particular has been researched by Smith, Djuric, Jovanovic, Vujovic and Djukic. Based on previous research, it can be seen as stagnation of handball in Serbia, and through factor analysis, we found the reasons of stagnation for handball which are as follows: 1. the quality of professional work, 2 inadequate training processes work, 3. Quality gaming potential. Comparing the top teams determined the tendency of development of handball.

Keywords: handball, structure, trends.

УТИЦАЈ СТРУКТУРЕ РУКОМЕТНЕ ИГРЕ НА ТЕНДЕНЦИЈЕ РАЗВОЈА ЖЕНСКОГ РУКОМЕТА

Милорад Ђукић, Милка Ђукић, Милица Ђукић
Факултет спорта и физичког васпитања, Нови Сад

Резиме: Истраживање структуре рукометне игре је релативно новијег датума. Структуром рукометне игре посебно су се бавили (Ковач, Ђурић, Јовановић, Вујовић и Ђукић). На основу досадашњих истраживања може се видети стагнација рукомета у Србији, а факторском анализом утврдили смо разлоге стагнације рукомета и то: 1. квалитет стручног рада, 2. неадекватни процеси тренажног рада, 3. квалитет играчког потенцијала. Поређењем врхунских екипа утврђена је тенденција развоја система рукометне игре.

Кључне речи: рукомет, структура, тенденција.

Aktivnost rukometaša se sastoji iz raznovrsnih promenljivih kretanja i različitih rukama obavljenih radnji loptom, sve u nameri da se bacanjem lopte na gol protivnika postigne pogodak. Opterećenje rukometašica nije ravnomerno, već se tokom utakmice faze maksimalnih opterećenja smenjuju sa fazama lakših opterećenja, a pravilima igre je dozvoljeno vršenje neograničenog broja zamena rukometašica u svakom trenutku igre bez posebne najave. Kao jedan od bitnih činilaca uspeha pojavljuje se sposobnost da se učestalo izvode brza kretanja na kratkim rastojanjima (odbrana) što je zavisno od nivoa anaerobnog kapaciteta rukometašica.

U savremenom rukometu primetno je povećanje nivoa motoričkih sposobnosti rukometašica kao i sve bolja tehnička spemnost i taktička osposobljenost rukometašica, što omogućuje da se u igri primenjuju spektakularne kombinacije i akrobatska igra u blizini golmanskog prostora čime se povećava privlačnost ženskog rukometa.

Verovatno je da će se tendencija razvoja ženskog rukometa nastaviti, poboljšanjem i razvojem trenažnog procesa, primenom rezultata istraživanja strukture igre, odnosno, savremenim metodama treniranja. Pod metodama treniranja podrazumevaju se naučno provereni i naučno utvrđeni načini postupanja u radu sa rukometašicama sa ciljem da se poveća i održi rukometni učinak. Pored primene savremenih naučnih saznanja i prilagođavanjem sadržaja treninga specifičnim zahtevima takmičenja, da bi se utvrdila struktura, potrebno je da se utvrdi takmičarska aktivnost rukometašica, kako bi se mogli sačiniti takvi sadržaji (programi) treninga koji su po strukturi, intenzitetu i obimu što sličniji igri.

Rukomet je oštra igra u kojoj su prisutni brojni telesni kontakti rukometašica i velika brzina odvijanja akcija, pri čemu se naizmenično smenjuju faze odbrane i napada, prema tome rukometašice u igri su čas napadači, a čas odbrambeni igrači. Savremena igra zahteva podjednaku važnost igre u odbrani i napadu. U odbrani, igrači prihvataju taktičke zadatke dubokih i plitkih sistema, a u napadu je taktika regulisana trajanjem napada i realizacijom.

Istraživanje strukture igre je relativno novijeg datuma, posebno kada je ženski rukomet u pitanju, iz više razloga:

- vreme trajanja utakmice rukometašica
- intenzitet utakmice
- broj tehničkih grešaka u igri
- taktika rukometašica

Na osnovu ovih pokazatelja ženski rukomet uglavnom je kopija muškog rukometa, pa u analizama velikih takmičenja rukometašica rezultati su slabiji za 10-20% što utiče na razvoj rukometa. Glavni pokazatelji su:

- broj golova na utakmicama
- broj napada iako je vreme trajanja 60 min
- indeks efikasnosti.

Prema istraživanjima uz pomoć faktorskih analiza, ženski rukomet se može objasniti pomoću 12 faktora bitnih za igru i to:

- 7 faktora za igru u napadu
- 5 faktora za igru u odbrani

Ako se uporede istraživanja strukture rukometa kod muškaraca i žena može se načiniti zaključak koji pokazuje trend razvoja ženskog rukometa, u smislu približavanja muškom rukometu što je tendencija i međunarodne rukometne federacije u sledećim oblastima:

- izrada novih modela rada
- usavršavanje infrastrukture
- sistem i organizacija takmičenja
- popularizacija ženskog rukometa
- školovanje i usavršavanje stručnog kadra
- materijalno-finansijsko poslovanje
- medijski programi

Potrebno je reći da je povezanost teorije i prakse najbitniji zaključak za razvoj strukture rukometne igre, a tendencija rukometa je dosta statična i u trendu je opadanja po broju rukometašica. Tako primera radi, u Vojvodini je 1983. god. po podacima Zavoda za fizičku kulturu Vojvodine bilo 3740 aktivnih rukometašica, a po broju klubova 102 kluba sa 187 ekipa. Danas je ta slika poražavajuća za Vojvodinu iako znamo da je nekad Vojvodina bila najrazvijenija regija Evrope, kada je rukomet u pitanju.

Sigurno da se statistika može posmatrati dvojako, odnosno da zavisi od više faktora i želja, što je bitno za ženski rukomet ako se zna da se svaka 4. žena bavi sportom. U tom slučaju istraživanja ne mogu doprineti razvoju strukture igre u ženskom rukometu jer imamo mali uzorak za vrhunske rezultate. Istraživanja ženskog rukometa sigurno doprinose razvoju igre, ali potrebne su i druge nauke kako bi postigli da struktura igre muškaraca i žena bude približno ista. Za sada postoje samo pojedini stručnjaci i zemlje koje postižu iste ili slične rezultate u muškom i ženskom rukometu kao što je Danska.

ZAKLJUČAK

Kada se istražuje razvojni put strukture ženskog rukometa, ne treba zanemariti ni ostale značajne elemente rukometne igre koji su u direktnoj vezi sa samom igrom (pravila, suđenje, sistemi i organizacija takmičenja) koji su takođe prolazili kroz određene faze promene i prilagođavanja, koje su imale za cilj poboljšanje kvaliteta igre i popularizaciju ženskog rukometa.

LITERATURA

1. Đukić M.: Taktika napada u rukometu sa igračem više, Novi Sad 1994.
2. Gajić V., Gajić M.: Sto treninga rukometa, NIP Partizan, Beograd, 1973.
3. Kovač J., Kovač M., Jovanović V.: Rukomet, Fakultet fizičke kulture, Novi Sad, 1983
4. Pokrajac B.: Kako smo osvojili zlato, NIP Partizan, Beograd, 1973.
5. Đukić M., Jovanović B.: Trening pedagoške prakse mladih rukometaša, Novi Sad, 2007

INTEGRATION OF MOTORIC AND SEMANTIC EXERCISES-INFLUENCE ON THE DEVELOPMENT OF CEREBRAL HEMISPHERES OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN

mr Sandra Milanovic, Faculty of Pedagogy in Jagodina, Serbia
Faculty of pedagogic sciences, University of Kragujevac, Jagodina

Abstract: To examine the function of cerebral hemispheres is a great challenge for many experts. Practical usage of their researches is even bigger challenge. There are not many researches about the stimulation of the left and right cerebral hemispheres that can be used in practice.

Considering the development level of primary school children, it's crucial to find the right way to stimulate the development of cerebral hemispheres. We think it's important at this age to think out the system of exercising, in the way that stimulates both cerebral hemispheres equally.

This made us start our research, held in primary school "October 17th" in Jagodina during the first term of 2011/2012 school year, using a sample of 100 students from the 1st, 2nd, 3rd and 4th grade. Our research lasted for four months and was realized by professors of physical education, teachers and school psychologist. Using the test battery we analysed the initial students' condition, and then we used the system of motoric and semantic exercises to stimulate the function of the left and right hemisphere. We used groups of shaping exercises that influenced equally motor abilities and development of both cerebral hemispheres, and also semantic exercises that followed physical practice.

The final analysis showed higher level of students' achievement compared to the initial one, which approved that the junction of physical and semantic exercises has the best effect.

Keywords: left and right hemisphere, physical exercise, semantic.

ИНТЕГРАЦИЈА МОТОРИЧКИХ И СЕМАНТИЧКИХ ВЕЖБИ - УТИЦАЈ НА РАЗВОЈ МОЖДНИХ ХЕМИСФЕРА КОД ДЕЦЕ ОСНОВНО-ШКОЛСКОГ УЗРАСТА

мр Сандра Милановић, Педагошки факултет у Јагодини, Србија
Факултет педагошких наука Универзитет у Крагујевцу, Јагодина

Резиме: Функција можданих хемисфера је велики изазов за многе профиле стручњака. Још већи изазов је како применити сва та истраживања у пракси. Мали је број истраживања која имају применљиве резултате у пракси а да се односе на постицање функције леве и десне мождане хемисфере.

Обзиром на развојни стадијум деце у основношколском узрасту важно је осмислити начине како би се подстакао развој можданих хемисфера. Сматрамо да је за основно-школски узраст врло битно да се осмисли систем вежбања, који би код деце постакао развој обе мождане хемисфере подједнако.

Такво промишљање нас је навело да урадимо истраживање, у основној школи „17. Октобар“ у Јагодини у првом полугодишту школске 2011/2012. године на узорку од 100 ученика првог, другог, трећег и четвртог разреда. Истраживање је трајало три месеца, а реализовали су га професори физичког васпитања, учитељи и психолог школе. Помоћу батерије тестова анализирали смо иницијано стање ученика, а затим смо применили систем моторичких и семантичких вежби за подстицај функције леве и десне хемисфере. Користили смо комплексе вежби обликовања који су поред развоја моторике утицале и на развој леве и десне хемисфере мозга, као и систем семантичких вежби које су пратиле телесне вежбе.

На финалној анализи, постигнуће ученика било је на вишем нивоу у односу на почетни, што потврђује и спој примене физичких и семантичких вежби дају најбољи учинак, што смо овим истраживањем и потврдили.

Кључне речи: лева и десна хемисфера, физичка вежба, семантика.

Циљеви и задаци наставе физичког васпитања, предвиђени наставним планом и програмом, у функцији су развоја антрополошких обележја ученика, пре свега развијања моторичких и функционалних способности ученика, координационих елемената кретања (спортско-техничким образовањем), али и развијања стваралачких активности у смеру спортско-техничких достигнућа (Матић, 1988).

УВОД

Циљ физичког васпитања ученика основне школе (дефинисан програмским документима) је да разноврсним и систематским моторичким активностима, у корелацији са осталим васпитно-образовним подручјима, допринесе интегралном развоју личности ученика, развоју моторичких способности, стицању, усавршавању и примени моторичких умења, навика и неопходних теоријских знања у свакодневним условима живота.

Најопштија интенција циља физичког васпитања је да се допринесе свестраном развоју личности. Основна интенција физичког васпитања је, дакле, свестрано развијена личност ученика, а не као што се често мисли, технички или физички резултат који ученик може да реализује у некој физичкој активности.

Час физичког васпитања, као основна оперативна јединица наставе физичког васпитања, у најопштијем смислу представља педагошки процес усмерен на развој антрополошких обележја и усвајање моторичких знања. Разноврсним наставним садржајима, планираним за сваки час посебно, адекватном применом методичких форми рада и оптерећења, постепено долази до трансформације појединих сегмената антрополошког статуса ученика, посебно до побољшања њихових моторичких и функционалних способности, које представљају полазну основу за успешну реализацију планираних садржаја спортско-техничког образовања (Аруновић, Берковић, Бокан, Матић, Радовановић и Вишњић 1992).

Методичке форме рада и примена адекватних вежби, омогућују већу ефикасност наставе физичког васпитања на поједине сегменте антрополошког статуса ученика. Употреба и учесталост коришћења вежби, мора да буде и довољно честа, да би се постигли очекивани трансформациони ефекти. Дакле, осим адекватног избора вежби и адекватног избора методичких организационих форми рада, за постизање очекиваних ефеката на крају трансформационог процеса, битно је и оптерећење на сваком часу. Другим речима треба дефинисати вежбе који ће се примењивати (али и којим редоследом), методичке организационе облике рада (усклађене са циљем трансформационог процеса).

ВАЖНОСТ ИНТЕГРАЦИЈА МОТОРИЧКИХ И СЕМАНТИЧКИХ ВЕЖБИ

Антрополошки статус ученика дефинишу антрополошке карактеристике (морфолошке карактеристике, конативне карактеристике, здравствени и социјални статус) и антрополошке способности (моторичке, функционалне и когнитивне способности). На поменуте сегменте антрополошког статуса утичу раст и развој, спољни фактори (фактори околине) али и деловање одређених вежби у подручју наставе физичког васпитања, помоћу којих је могуће побољшати ниво моторичких и функционалних способности.

Физичко вежбање је адаптивни процес који се остварује путем виšekратног и систематског понављања телесне вежбе. Крајњи циљ овог адаптивног процеса може бити: учење и усавршавање моторичких знања, развијање и одржавање функционалних и моторичких способности, исправљање телесних недостатака (деформитета), развијање позитивних морално вољних особина, као и побољшање функције вегетативног нервног система и развој интелигенције и креативног мишљења.

Мозак је најзначајнији део нервног система и он је јединствена целина. Подељен је на две по функцији различите половине које се називају хемисферама. Лева и десна хемисфера међусобно су повезане нервним сплетом (*corpus callosum*). Жуљевито тело (*corpus callosum*) омогућава двома хемисферама да заједнички делују у скоро свакој активности, иако ће, при сваком специфичном задатку, доминирати једна или друга хемисфера. Роџер В. Спери (Roger W. Sperry), психобиолог са Калифорнијског Института за технологију (САД) добио је Нобелову награду за физиологију и медицину за свој рад на изучавању „подељеног мозга“.

Код већине људи десна хемисфера мозга контролише покрете и осете леве половине тела, а лева хемисфера мозга контролише покрете и осете десне половине тела. Не постоји симетрична подела функција. Утврђено је да свака хемисфера мозга има различит пут сазнавања и поседовања информација. Још и данас влада мишљење о подвојености мозга. Услед тог схватања долази до великих пропуста у школским системима. Мозак је јединствени орган са латерализованим функцијама и само тако га можемо најбоље схватити, проучавати и практично применити и побољшати његове немерљиво велике и важне функције за организам, учење и понашање појединца. Још старе цивилизације су напомињале да еволуција мозга иде у правцу уједињавања хемисфера и да ћемо у будућности имати „један „ мозак. Ова претпоставка је врло значајна и јер можемо боље и шире планирати школско учење и ускладити развој мишљења и учења.

Др Роџер Спери је у сарадњи са психолозима и неуропсихолозима обавио велики број истраживања о деловању можданих хемисфера и недвосмислено је утврдио да функције двеју хемисфера мозга нису исте и да се стицајем више фактора савремена цивилизација окренула више ка развоју леве хемисфере мозга. Деловање леве хемисфере мозга је аналитичко. Десна хемисфера мозга је усмерена ка целивитом начину мишљења (синтези). Лева хемисфера мозга је рационални или логички режањ. Његова основна функција је способност да преводи перцепције у логичке, семантичке и фонетичке представе стварности и да комуницира са спољним светом на основу тог логичког аналитичког процеса шифровања. Она је задужена за све што има везе са језиком, линеарним размишљањем, читањем, писањем, бројањем, рачунањем или, генерално, са дигиталном комуникацијом. Она преузима информације мало по мало и обрађује их линеарно, логички. Она анализира, бележи време, планира поступке корак по корак, вербализује и рационализује на основу логики. То се назива линеарно, вертикално или уобичајено мишљење. Лева хемисфера је хемисфера правног система, војних и већине владиних институција.

Десна хемисфера мозга је режањ који никад не говори. То је интуитивна хемисфера која одражава и сагледава ствари холистички. Она брине о визуелно – просторним функцијама. У вези је са делом мозга који има битну улогу у емоционалном реаговању (лимбички). Она сања и плеше, ствара метафоре и нове комбинације идеја, процењује уметност и музику. Специјализована је за холистичко схватање сложених односа, образаца, конфигурација и структура. Тај део мозга реконструише цео образац на основу малих делова (холографија). Десна хемисфера је одговорна за стварање логичких класа, према томе, за формирање појмова. Њене асоцијације су нелинеарне и време се ту не појављује као фактор. Мишљење се одвија у изненадним скоковима и о њему се говори као о холистичком, латералном, интуитивном или метафоричком мишљењу. Како садашњи систем наставе, који се заснива на левој хемисфери, може да се претвори у холистички систем учења који омогућава коришћење и леве и десне хемисфере мозга?

За постизање бољих ефеката неопходно је да се једнако ангажују обе хемисфере мозга - лева у којој су центри за решавање логичких операција и комуникацију, и десна за учење, оријентацију и препознавање.

Због тога је од посебне важности повезивање стечених знања, уз сталне физичке активности.

Савремена истраживања потврђују чињеницу да интелигенција не зависи само од броја нервних ћелија (генетски потенцијал) већ и од броја веза (синапси) међу неуронима. Пракса показује да поремећаји у учењу се јављају већ у другом и трећем разреду основне школе. Објашњење за ту појаву налазимо у физичкој неактивности деце, па самим тим долази и до слабије стимулације

можданих хемисфера и смањеног броја синапси које су неопходне за интелектуални развој и самим тим за пожељан школски успех.

ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је био да се утврде евентуалне разлике у функцији леве и десне хемисфере мозга изазване физичким и семантичким вежбама.

МЕТОДОЛОГИЈА И ТОК ИСТРАЖИВАЊА

То нас је и навело да урадимо једно такво истраживање да видимо да ли има побољшања у развоју и подстицају можданих хемисфера изазване физичким вежбањем. Истраживање је реализовано у основној школи „17. Октобар“ у Јагодини у првом полугодишту 2011/2012. године на узорку од 100 ученика првог, другог, трећег и четвртог разреда. Истраживање је трајало три месеца, а реализовали су га професори физичког васпитања, учитељи и психолог школе. За иницијални тест коришћен је невербални тест шифрирања из Векслеровог теста интелигенције. Анализирали смо иницијално стање ученика, а затим смо применили систем моторичких и семантичких вежби за подстицај функције леве и десне хемисфере.

Као што знамо, вежба је основно средство у настави физичког васпитања. У практичном раду вежбе обликовања се примењују у низу, који се формира на основу потреба конкретног задатка и према конкретним могућностима дате групе вежбача и условима у којима се вежбе изводе. Вежбе које се јављају у низу треба да буду комплексног дејства, да се њима „обрати“ цело тело. Тако смо и ми саставиле комплексе вежби обликовања од 10-12 вежби које су обухватиле све регије тела и групе мишића. Комплекси вежби обликовања смењивали су се на недељу дана. Ученици су са својим учитељима радили одређене комплексе сваког дана пре почетка првог часа. За три месеца колико је трајало истраживање, ученици су у том временском периоду обрадили и утврдили десет различитих комплекса вежби обликовања. Поред вежби обликовања користиле смо и семантичке вежбе. Семантичке вежбе састојале су се из повезивања појмова које су карактеристичне за леву и десну хемисферу.

На крају истраживања поновљен је исти тест. Добијени резултати приказани у табели.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати у доњој табели приказују средње вредности (по принципу аритметичке средине) изравнаних скорова који су стандардизовани.

Разред	Резултати пре извођења вежби	Резултати после извођења вежби
Први (25 ученика)	8,43	10,01
Други (25 ученика)	8,20	9,56
Трећи (25 ученика)	7,84	8,15
Четврти (25 ученика)	7,80	8,20

Из наведених резултата закључујемо да су најбоље резултате постигли најмлађи ученици, односно ученици првог разреда. Такође и највеће побољшање су остварили најмлађи ученици.

ЗАКЉУЧАК

На основу тока истраживања и добијених резултата закључујемо следеће:

- Комплекс задатих вежби који је извођен на почетку првог часа стимулисао је рад обе хемисфере мозга
- Ученици су значајно побољшали невербалну способност
- Ученици су били концентрисанији на настави
- Ученици су били мотивисани да раде вежбе и оне су им пријале

ПРАКТИЧНА ПРИМЕНА ИСТРАЖИВАЊА

Ово истраживање је показало неопходност увођења добро осмишљеног комплекса вежби обликовања на почетку наставног процеса. Вежбе не само да делују на телесну компоненту антрополошког развоја него утичу и на интелектуалну компоненту образовања. Физичка активност је допринела да и часови буду интресантнији, ученици мотивисанији да прате наставне садржаје. Ово је један од начина да се стекне навика телесног вежбања пре сваке интелектуалне активности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аруновић, Д., Берковић, Л., Бокан, Б., Мадих, Б., Матић, М., Радовановић, Ђ. И Вишњић, Д. (1992). Физичко васпитање, Теоријско-методичке основе стручног рада. Ниш: >>Сириус<<.
2. Берковић, Л. (1971). Утицај физичког вежбања на неке интелектуалне функције. Непубликована магистарска теза. Београд: Факултет физичког васпитања.
3. Бузан, Т. (1999). Мапе уме, брилијантно размишљање. Београд.

4. Вишњић, Д. (2008). Настава физичког васпитања. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
5. Големан, Д. (1997). Емоционална интелигенција. Загреб: Мозаик књига.
6. Крагујевић, Г. (1991). Методика физичког васпитања. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
7. Крсмановић, Б. (1996). Час физичког васпитања. Нови Сад: Факултет физичке културе.
8. Рајовић, Р. (2012). Како успешно развијати IQ детета кроз игру. Београд: Методички приручник за примену програма MENSIN NTC.

UTICAJ BAZIČNO-MOTORIČKIH SPOSOBNOSTI NA SITUACIONO-MOTORIČKI TEST “UCHI-MATA” KOD MLADIH ĐUDISTA

mr Goran Mickoski, Pdoc. Žarko Kostovski Ph.D

Dzudo Federacija Macedonia, Univerzitet "Ss Kiril i Metodij" Fakultet fizicke kulture, Skopje, Macedonia

Rezime: Istraživanje je provedeno na uzorku od 60 ispitanika, mladih judo sportaša u dobi od 15 do 17 godina, kadeta iz judo klubova u Republici Makedoniji. Osnovni cilj je bio utvrditi utjecaj osnovnih motoričkih sposobnosti na situaciono-motorički test Uchi Mata. U istraživanju je primjenjeno ukupno 19 varijabli: za procjenu motoričkog prostora kod mladih judo sportaša korištene su 18 varijable: 3 varijable za procjenu brzine segmentarnih kretanja, 3 varijable za procjenu fleksibilnosti, 3 varijable za procjenu eksplozivne snage, 3 varijable za procjenu repetitivnih snaga, 3 varijable za procjenu ravnoteže i 3 varijable za procjenu koordinacije. U svim situacijama kao kriterij je uzet situaciono motorički test Uchi Mata. Ovo istraživanje proučava međusobnu povezanost primjenjenih varijabli, te je utvrđen utjecaj sustava prediktorskih varijabli, bazično motoričkih sposobnosti kao sustav prediktorskih varijabli na situaciono motorički test Uchi Mata kao kriterija. Dobiveni rezultati istraživanja ukazuju da osnovne motoričke sposobnosti kao prediktorski sustav imaju statistički značajan utjecaj na situaciono-motorički test Uchi Mata.

Ključne riječi: judo, regresivna analiza, Uchi Ma

THE IMPACT OF BASIC MOTOR SKILLS ON THE UCHI MATA SITUATION MOTOR TEST IN YOUNG JUDO ATHLETES

mr Goran Mickoski, Pdoc. Zarko Kostovski Ph.D

Judo Federation of Republic of Macedonia, Faculty of physical education, University "Ss Cyril and Methodius", Skopje, Macedonia

Abstract: The study has been conducted on a sample of 60 respondents, young judo athletes at the age of 15 to 17, cadets from judo clubs in the Republic of Macedonia. Its basic aim is to determine the impact of the basic motor skills on the Uchi Mata situation motor test. The study has applied a total of 19 variables such as: for motor space assessment in young judo athletes were used 18 variables: 3 variables for assessment of the segment movement speed, 3 variables for flexibility assessment, 3 variables for explosive strength assessment, 3 variables for repetitive strength assessment, 3 variables for balance assessment and 3 variables for coordination assessment, where the Uchi Mata situation motor test was taken for a criterion. The study explored the inter-correlation of the applied variables and the impact was determined of the predictor variable system, basic motor skills as a predictor variable system, on the Uchi Mata situation motor test as the criterion. The obtained results of the study indicate that the basic motor skills as a predictor system has a statistically significant impact on the Uchi Mata situation motor test.

Keywords: judo, regressive analysis, Uchi Mata

INTRODUCTION

Jigoro Kano – the founder of modern judo sport, has said the following about the aim of training judo: “Judo is a way to use our physical and mental strength most efficiently. By training you how to act in attack and defense, judo strengthens you body and your spirit, and helps you to accept the judo principles as your own ones. In that way, you make progress and become a valuable member of society. And that is the final goal of the judo sport,” (Kudo, 1976). Relations between morphologic characteristics and situation motor tests have been previously studied by many authors, some of whom have determined the impact of basic motor skills on successful performance of certain situation motor tests (Zeljko, et al. 2012), some have compared the obtained results of basic motor tests with situation motor tests in two groups (Kostovski, et al. 2012), and some have determined the structure of the motor skill in young judo athletes (Nurkic, et al. 2012). In order to better define the impact of motor skills on situation motor tests, some authors have carried out a survey of top coaches, with the aim of ranking by relevance the motor skills that have an impact on the situation motor tests (Krstulovic, 2012).

METHODS

The study has been carried out on a sample of male respondents, young judo athletes at the age of 15 to 17 (cadets), who have a competitive experience in national championships in the Republic of Macedonia. The sample consisted of 60 young judo athletes from 10 judo clubs in the Republic of Macedonia, such as: The “Ipon” Judo Club from Skopje, “Kodokan” Judo Club from Skopje, “Mioki” Judo Club from Skopje, “Ilinden” Judo Club from Skopje, “Seisin” Judo Club from Prilep, “Proleter” Judo Club from Prilep, “Prilep” Judo Club from Prilep, “Peliser” Judo Club from Bitola, “Sensei” Judo Club from Radovis and the “Kozuvcanka” Judo Club from Kavadaraci. In order to provide assessment of the basic motor skills, 18 measurement instruments were chosen based on the results obtained from a number of studies (Kurelic et al. 1975; Metikos et al. 1989; Kostovski 2004). The study has applied a total of 19 variables, 18 of which were predictor variables and 1 criterion variable. Variables for the motor space assessment, segment movement speed: hand tapping for 10 seconds (MTAPR10), foot tapping for 10 seconds in frontal plane (MTAPNFR10) and foot tapping for 10 seconds in sagittal plane (MTAPNSR10). Variables for the motor space assessment, flexibility: deep forward bend on a bench (MPRKL), shoulder movement with a baton (MISP) and male leg stretch (MSHPM). Variables for the motor space assessment, explosive strength: Long jump from a spot (MSDM), high jump from a spot (MSVM) and forward throwing a medicine ball from a back lying position (MFMLGN), body raising from a back lying position (MPTLG), body raising from a stomach lying position (MPTLS) and floor pushups (MSKP). Variables for the motor space assessment, balance: Balance on inner hemisphere ball (MRPTV), balance on external hemisphere ball (MRPTN), balance on external hemisphere ball eyes closed (MRPTNZO). Variables for the motor space assessment, coordination: agility in the air (MOVV), agility with a baton (MOSP) and agility on the ground (MOKTLO). A lot of the authors, who have examined this issue within their studies, have applied a number of situation motor tests to determine the impact of the

motor skills on the performance in judo techniques (Zeljko et al. 2012; Sertic, H., Vuleta, D. 1997; Kostovski et al. 2012). In all the cases, the Uchi Mata situation motor test has been used as the criterion (SMUM).

DISCUSSION AND CONCLUSIONS

The Table 1 consists of data referring to the motor descriptive statistical parameters in respondents judo athletes (N=60). For the purposes of this study, the following parameters have been calculated: arithmetic mean (Mean), minimal result (Min), maximal result (Max), standard deviation (Std.Dev.). The test of normal result distribution presents: the coefficient of the result asymmetry (Skew), coefficient of result elongation (flatness) (Kurt) and the Kolmogorov-Smirnov method (max D).

Table 1. Descriptive statistical parameters of the basic motor skills

	Valid N	Mean	Min	Max	Std.Dev.	Skew	Kurt	max D	K-S - p
MTAPR10	60	22,63	17,00	31,00	3,17	0,43	-0,27	0,13	p > .20
MTAPNFR10	60	13,73	10,00	19,00	1,84	0,41	0,12	0,12	p > .20
MTAPNSR10	60	11,42	8,00	15,00	1,67	-0,02	-0,59	0,12	p > .20
MPRKL	60	28,23	15,00	44,00	6,80	0,10	-0,55	0,08	p > .20
MISP	60	82,30	50,00	129,00	15,51	0,56	0,24	0,10	p > .20
MSHPM	60	178,08	148,00	203,00	11,44	0,11	-0,09	0,08	p > .20
MSDM	60	199,39	146,00	250,00	27,63	-0,12	-0,81	0,11	p > .20
MSVM	60	37,38	20,00	65,00	7,64	0,77	2,21	0,13	p > .20
MFMLGN	60	6,48	4,35	9,50	1,18	0,26	-0,52	0,08	p > .20
MPTLG	60	34,63	8,00	80,00	17,30	0,74	0,19	0,11	p > .20
MPTLS	60	43,37	6,00	101,00	23,33	0,54	-0,41	0,12	p > .20
MSKP	60	24,63	6,00	100,00	14,98	2,45	10,08	0,14	p < ,20
MRPTV	60	7,18	0,00	27,00	6,12	1,05	0,66	0,18	p < ,05
MRPTN	60	6,53	0,00	27,00	6,97	1,49	1,40	0,23	p < ,01
MRPTNZO	60	18,79	2,00	44,00	10,84	0,25	-0,95	0,11	p > .20
MOVV	60	5,19	3,37	7,57	0,96	0,52	0,17	0,10	p > .20
MOSP	60	10,13	5,10	20,10	3,04	0,89	2,07	0,09	p > .20
MOKTLO	60	18,97	12,00	33,00	4,71	0,94	0,49	0,13	p > .20

The analysis of the presented results in the Table 1, leads to the following conclusion: The obtained results of this study, if compared with some previous studies, range within expected results. A statistically significant deviation in asymmetry of the results values (Skew) can be noticed in the variables: floor pushups (MSKP, Skew = 2,45), Balance on inner hemisphere ball (MRPTV, Skew =1,05) and balance on external hemisphere ball eyes closed (MRPTN, Skew = 1,49). The degree of roundness of the top of the curve and flattening (Kurt) shows a statistically significant deviation from the variable, floor pushups (MSKP, Kurt = 10,08). The analysis of the obtained results of the coefficient of normal result distribution (max D) leads to the conclusion that there is a statistically significant deviation from 1 (one) motor variable in judo athletes at a level of p < ,01. A deviation at a level of p < ,05 can be noticed in the variable: balance on inner hemisphere ball (MRPTV), and a deviation from the normal distribution at a level of p < ,01 can be noticed in the variables: balance on external hemisphere ball (MRPTN). The Table 2 illustrates the Pearson correlation coefficients between the applied anthropometric variables in judo respondents. The size of the sample of respondents provides the significant correlation coefficients. Statistically significant at a level of p < .01, are considered the correlation coefficients whose values are equal or higher than 0.32; and correlation coefficients at a level of p < .05, whose values are equal or higher than 0.25.

Table 2. *The Pearson correlation coefficients in judo respondents, basic motor skills*

[illegible]

The general conclusion of the analysis of relations between the applied variable is that at a significance level of $p < 0,01$, a slight coherence can be noticed in 22 relations, whereas a high or very high coherence has not been registered. The relations between applied variables at a significance level of $p < 0,05$ indicate a slight coherence between the applied variables in 33 cases. A real significant coherence can be noticed in 23 relations, whereas a high or very high coherence has not been registered.

Table 3. Regressive analysis of the Uchi Mata criterion and basic motor skills

Regression Summary for Dependent Variable: SMUM (MATRICA_MICKO)						
R= ,70 R ² = ,50 Adjusted R ² = ,28 F(18,41)=2,24 p<,02 Std.Error of estimate: ,56						
	b*	Std.Err. - of b*	b	Std.Err. - of b	t(41)	p-value
Intercept			1,37	2,03	0,67	0,50
MTAPR10	0,47	0,15	0,10	0,03	3,05	0,00
MTAPNFR10	0,05	0,18	0,02	0,06	0,26	0,80
MTAPNSR10	0,05	0,19	0,02	0,07	0,28	0,78
MPRKL	-0,10	0,16	-0,01	0,02	-0,61	0,54
MISP	0,04	0,13	0,00	0,01	0,30	0,76
MSHPM	0,09	0,15	0,00	0,01	0,59	0,56
MSDM	0,15	0,17	0,00	0,00	0,87	0,39
MSVM	0,14	0,14	0,01	0,01	0,96	0,34
MFMLGN	-0,35	0,16	-0,19	0,09	-2,15	0,04
MPTLG	-0,73	0,23	-0,03	0,01	-3,23	0,00
MPTLS	0,27	0,21	0,01	0,01	1,33	0,19
MSKP	0,08	0,15	0,00	0,01	0,57	0,57
MRPTV	-0,10	0,18	-0,01	0,02	-0,56	0,58
MRPTN	-0,39	0,19	-0,04	0,02	-2,00	0,05
MRPTNZO	-0,07	0,23	0,00	0,01	-0,30	0,77
MOVV	-0,09	0,15	-0,06	0,10	-0,62	0,54
MOSP	0,11	0,14	0,02	0,03	0,77	0,45
MOKTLO	-0,15	0,19	-0,02	0,03	-0,78	0,44

The Table 3 shows a regressive analysis of the Uchi Mata variable (SMUM) as a criterion and a system of motor variables as predictors in judo respondents. According to the obtained results, it can be noticed that the multiple correlation coefficient is 0,70, and the explained variability of the common variance is 50%. This correlation between the criterion variable and the system of applied predictor variables is statistically significant at a level of $p=0,05$. Significant coefficients of a partial regression at a level of $p=0,01$ have been established in the variables: hand tapping for 10 seconds(MTAPR10) 0.00 and body raising from a back lying position (MPTLG) 0.00. Significant coefficients of a partial regression at a level of $p=0,05$ have been established in the variables: forward throwing a medicine ball from a lying position (MFMLGN) 0.04 and balance on external hemisphere ball (MRPTN) 0.05.

REFERENCES

1. Костовски, Р. Ж. (2004). Мерни карактеристики на некои стандардни и специфично моторички тестови применети кај карате спортисти од различна хронолошка возраст. Докторска дисертација, Скопје: Универзитет "Св. Кирил и Методиј", Факултет за физичка култура [Kostovski, R. Z. (2004). Measurement characteristics of certain standard and specific motor tests applied in karate athletes of different chronological age. PhD Thesis, Skopje: The Ss Cyril and Methodius University, The Faculty of Physical Culture].
2. Kostovski, Ž., Mikić, B., Kostovska, Z. (2012). *The comparison of anthropological dimensions in the multivariate space with judo sportsmen at the age of 13 to 15 years old*. *Sportske nauke i zdravlje*, 2(2)(2012), 161-169
3. Krstulović, S. (2012). Predictors of judo performace in male athletes. *Homospoticus*, 14(2)(2012), 5-10.
4. Kudo. K. (1976). *Judo. Tehnike bacanja* [Judo. Throwing techniques], Zagreb.
5. Kurelić, N., Momirović, K., Stojanović, M., Šturm, J., Radojević, Đ., i Viskić-Štalec, N. (1975). *Struktura i razvoj morfoloških i motoričkih dimenzija omladine*. [Structure and development of morphological and motor dimensions in youth], Beograd: Institut za naučna istraživanja Fakulteta za fizičko vaspitanje.
6. Metikoš D., Prot F., Holman E., Pintar Ž. i Oreb G. (1989). *Mjerenje bazičnih motoričkih dimenzija sportaša* [Measurement of basic motor dimensions in athletes], Zagreb: Fakultet fizičke kulture Sveučilišta u Zagrebu.
7. Nurkic, M., Lolic, D., & Bratic, M. (2012). *Struktura motorickih sposobnosti mladih selekcionisanih dzudista* [Structure of the motor skills in young selected judo athletes], *Sportske nauke I zdravje*, 1(2)(2012), 37-46
8. Sertić, H., Vuleta, D. (1997.b). *Utjecaj varijabli za procjenu repetitivne i eksplozivne snage sa uspjehom u judo borbi kod djece od 11 godina* [The impact of the variables for repetitive and explosive strength assessment on success of judo fights in children at the age of 11], *Kineziologija*, 29(2), 54-60.

9. Zeljkovic, M., Humerovic, D., Ilic, M., & Kostovski, Z. (2012). Relacije morfoloskih karakteristika I situaciskih kretnih struktura dzudista [Relaions of the morphological characteristics and situation movement structure in judo athletes] Sportske nauke I zdravlje, 1(2)(2012), 141-146.
10. UTICAJ BAZIČNO-MOTORIČKIH SPOSOBNOSTI NA SITUACIONO-MOTORIČKI TEST “UCHI-MATA” KOD MLADIH ĐUDISTA

FAKTORSKA STRUKTURA PRIMENJENIH TESTOVA ZA PROCENU BAZIČNO-MOTORIČKIH SPOSOBNOSTI KOD VRHUNSKIH KARATISTA

Žarko Kostovski

Fakultet fizičkih nauka, Univerzitet "Sveti Ćirilo i Metodije", Skopje, Makedonija

Rezime: ispitanika za potrebe ovog istraživanja, predstavlja sve seniorske i juniorske karate borce u Bosni i Hercegovini. Iz ove populacije izvučen je prigodni uzorak od 55 vrhunskih i perspektivnih juniorskih i seniorskih karate boraca muškog spola. U ovom istraživanju primenjeno je ukupno 10 motoričkih varijabli koje procenjuju slijedeće hipotetske motoričke dimenzije relevantne za karate sport: brzinu alternativnih pokreta, repetitivnu snagu, statičku snagu, eksplozivnu snagu te koordinaciju i ravnotežu. Da bi se utvrdila struktura bazično-motoričkih dimenzija koje se u ovom istraživanju proučavaju, primenjen je eksplorativni postupak faktorske analize. Broj značajnih faktora određen je Gutman-Kajzerovim kriterijom, a zatim je izračunata matrica korelacija testova bazično-motoričkih sposobnosti sa značajnim glavnim osovima, kao i komunalitet svakoga testa. Konačan rezultat faktorskih analiza prezentiran je u matricama sklopa i strukture Promax faktora. Također su izračunate i matrice interkorelacija rotiranih faktora te faktorski skorovi ispitanika.

Ključne riječi: Karate, struktura, promax,

FACTOR STRUCTURE OF APPLIED BASIC MOTOR SKILLS ASSESSMENT TESTS IN TOP KARATE ATHLETES

Zarko Kostovski

Faculty of physical education, University "Ss Cyril and Methodius", Skopje, Macedonia

Abstract: The sample of respondents for the purposes of this research includes all senior and junior karate fighters in Bosnia and Herzegovina. From this population, a convenient sample of 55 elite and promising junior and senior male karate fighters has been drawn out. The research has applied a total of 10 motor variables to assess the following hypothetical motor dimensions relevant to karate sport: speed of alternative movements, repetitive strength, static strength, explosive strength and coordination and balance. To determine the structure of the basic-motor dimensions scrutinized in this study, an explorative procedure for factor analysis has been applied. The Guttman-Kaiser criterion was applied in determining the number of significant factors, and the matrix was calculated of the basic motor ability tests correlation with significant main axis, as well as the communality of each test. The final result of the factor analysis has been presented in the matrix assembly and structure of the Promax factor. In addition, the inter-correlation matrix of rotated factors and factor scores of the respondents were calculated.

Keywords: Karate, structure, promax

INTRODUCTION

Any innovating process of the management system in training top karate athletes is conditioned by the system structure conditioning of its components at observation level of motor, morphological and specific individual technical karate characteristics. To improve the modern access to the training process, some diagnostic procedures have to be implemented in order to determine the initial state of karate athletes, quality control of the training activity and evaluation of the achieved competitive effects in certain cycles of sports training. (Vidinski, Sertic, Segedi, 2007). The integral sports training management of top karate athletes is based on the contingent approach, determination of plan visions and strategies for sports organization, that are open, flexible and dynamic for lateral and vertical communication, with application of knowledge, willingness to change and constant improvement of their qualities and training and technological outputs. Clearly defined condition and technical and tactic training operators and their percentage distribution within the preparatory, competitive and transition period must satisfy the principle of individuality in training and competition (Bompa, 2001).

Top sports achievements are only possible with a high level development of their individuality. If the speed of execution of technical elements is viewed as the peak of an accurate and timely action in specific combat conditions, then a question necessarily arises of defining all relevant anthropometric characteristics and qualities responsible for raising its level. To make a success prediction in karate sport, in the first place, it is necessary to determine the impact magnitude, structure and dominant basic and motor skills. It is the well known fact that specific speed, observed through a fast performance of various foot and hand percussion techniques, is an important determinant for success in karate (Kules, 1997). These techniques primarily refer to kicks to the body (Mawashi-geri weird, Ushiro-geri weird), combined foot and hand cleaning techniques, successive techniques, throwing techniques and point punches and kicks to the head (Mawashi-geri Jodan, Ushiro-geri Jodan, etc.). (Kostovski, Z. et. al). Taking into account that maximal movement speed as a skill is crucial to success in fighting competitions, it is desirable that kumite competitors are of greater length dimensions, while kata competitors could have benefit from their low growth (Jaric, Mirkov, & Markovic, 2005). Definition of manifest and latent predictors is inevitable way for raising level of theoretically and practically applicable knowledge to greatly increase technical performance of the techniques.

METHODS

One of the important limiting factors in this type researches is the sample of respondents. Namely, for the purpose of this research, it is very difficult to collect a representative sample of top athletes who can be measured by an appropriate battery of basic and motor tests. Further on, one of the problems refers to comparing performance of athletes, especially if they have different positions and roles in sport (i.e. sports games), or they belong to different weight categories (i.e. combat sports). Therefore, this kind of researches, carried out with top athletes, are nowadays relatively rare. The population where the sample of respondents was drawn out for the purposes of this research, represents all senior and junior karate fighters in Bosnia and Herzegovina. The appropriate sample includes 55 top and

promising junior and senior male karate fighters. The research has applied a total of 10 motor variables to assess the following hypothetical motor dimensions relevant to karate sport: speed of alternative movements, repetitive strength, static strength, explosive strength and coordination and balance.

For the alternative movement speed assessment, the following motor tests were used: 1. hand tapping in a 15 second time (TAPRUK), 2. foot tapping for 15 seconds (TAPNOG). For repetitive strength assessment the following motor tests were used: 1. Body raising for a period of 60 seconds (DIZTRU), 2. Parallel bars pushups in a time of 60 seconds (SKLEK), for static strength assessment: 1. Endurance in a squat with a load of 20% body mass (ENDSQUAT), 2. Endurance in height with a load of 20% body mass (IZDRPOC), for the explosive strength assessment the following motor tests were used: 1. both feet vertical reflection (Sargent test) (SARD), 2. Long jump from a spot (LONGJUMP), for coordination and balance assessment the following motor tests were used: 1. Rhythmic hand and foot drumming in two planes (RITMB), 2. Standing on one leg eyes closed (Romberg test) (RAVN). All applied tests were measured by the Metikos methodology and sur.1989. All of them, except for the tests of repetitive and statistic strength, were measured three times in a row, and the average result was taken as a criterion. The tests of repetitive and static strength were measured once only.

To determine the structure of the basic motor dimensions studied in this research, all measured motor tests in the inter-correlation matrix were separately subjected to exploratory factor analysis procedure. For that purpose, the variances of the main components were calculated, as well as their partial and cumulative contributions in respect in relation to the total variability of the analyzed area. The number of significant factors was determined by the Guttman-Kaiser criterion, an then the correlation matrix was calculated of basic motor skills tests with significant main axis, as well as the communality of each test. The orthogonal system of significant principal components was transformed into Promax oblique solution. The final result of the factor analysis has been presented in the matrix assembly and structure of Promax factors. Also, the inter-correlation matrix of rotated factors and factor scores of the respondents were calculated.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS

The correlations between the strength measurement variables have been presented in the Table 1. The value of the correlation coefficients varies from zero values (for example, between measures of absolute and relative static strength, as well as between balance and coordination) to moderate and high values between variables that belong to the same hypothetical dimension of strength (e.g., hand tapping and foot tapping). From a total of 45 correlation coefficients, 22 of them were statistically significant. By a detailed inspection of the inter-correlation matrix it is possible to identify certain grouping of variables into groups according to the size of their connection. Accordingly, it distinguishes: a) two tests of explosive strength (standing Long jump from a spot and Sargent vertical jump), then b) hand tapping and foot tapping, and c) Endurance in height and push-ups on parallel bars. Generally speaking, the presented inter-correlation matrix indicates a considerable homogeneity in the structure of motor space.

Namely, the correlation results suggest that a general motor factor is dominant in the entire space, i.e. that respondents have been selected in the way of being “good”, “average” or “bad” in all motor dimensions. Therefore, it is probable to expect that the latent structure of manifest motor variables is relatively complex, and that certain factors are defined by the motor variables that hypothetically belong to relatively independent motor dimensions (see Metikos et all, 1989).

Table 1. Inter-correlations of manifest motor variables.

	TAPRUK	TAPNOG	DIZTRU	SKLEK	IZDRPOC	IZDRVIS	SARD	DALJ	RITMB	RAVN
TAPRUK	1.00									
TAPNOG	0.60	1.00								
DIZTRU	0.49	0.34	1.00							
SKLEK	0.45	0.40	0.10	1.00						
IZDRPOC	0.08	0.11	0.05	0.24	1.00					
IZDRVIS	0.64	0.42	0.40	0.66	-0.02	1.00				
SARD	0.02	0.11	-0.24	0.29	-0.09	0.13	1.00			
DALJ	0.31	0.10	0.05	0.55	-0.15	0.59	0.44	1.00		
RITMB	0.50	0.40	0.43	0.43	0.12	0.53	-0.16	0.27	1.00	
RAVN	0.10	0.02	0.14	0.14	-0.12	0.20	-0.17	0.33	0.08	1.00

The factor analysis extracted four significant principal components ($\lambda > 1$) that explained the total of 76% variability of the measured motor variables (Table 2). The first principal component explained 36% of the analyzed motor space, similar to the previous studies of motor space (Metikos et all, 1989). The second main component explained a little more than 17% of the variance of analyzed motor space. The third principal component explained 12.5% of the variance of the analyzed motor space. Finally, the fourth principal component explained over 10% of the variance of analyzed motor space. Extracted principal components explained the relatively high percentage of motor variables variance (communality; Table 3), indicating their good choice for the purposes of this research.

Table 2. Principal component s(PC), eigenvalues (λ), the percentage of explained variance (% var) and the cumulative percentage of explained variance (Cum)

PC	λ	% Var	Cum
1	3.61	36.14	36.14
2	1.72	17.25	53.39
3	1.25	12.50	65.90
4	1.01	10.13	76.07

The first principal component has been relatively equally defined by all analyzed motor variables except the motor variables in endurance squat with weight and balance on one leg. Therefore, the first principal component can be interpreted as *a general motor factor*. The second main component is of a bipolar character, where strength variables can be “found” on the positive pole of the function, whereas the negative pole of the function is defined by the speed and coordination variables. The third main component is best defined by vertical jump and endurance squat. The fourth main component is best defined by the endurance squat variable.

Table 3. Matrix of principal components and communality variables (CUM).

	1	2	3	4	COM
TAPRUK	0.81	-0.22	0.05	-0.15	0.72
TAPNOG	0.65	-0.24	0.23	-0.15	0.55
DIZTRU	0.51	-0.57	-0.11	-0.33	0.71
SKLEK	0.76	0.28	0.23	0.30	0.81
IZDRPOC	0.11	-0.32	0.54	0.71	0.91
IZDRVIS	0.87	0.12	-0.11	-0.05	0.79
SARD	0.16	0.72	0.50	-0.27	0.87
DALJ	0.61	0.64	-0.15	0.01	0.81
RITMB	0.70	-0.31	-0.09	0.01	0.61
RAVN	0.21	0.24	-0.74	0.43	0.83

The significant main components of motor variables have been transformed into *promax* oblique solution, and the final results of the factor analysis are shown in the Tables 4 (structure matrix), 5 (structure matrix) and 6 (factor inter-correlations).

Table 4. Structure of motor factors rotated in promax solution.

	1	2	3	4
TAPRUK	0.85	0.07	-0.06	-0.04
TAPNOG	0.74	0.11	-0.28	0.08
DIZTRU	0.92	-0.36	-0.19	-0.19
SKLEK	0.29	0.53	0.13	0.36
IZDRPOC	-0.04	-0.15	-0.09	0.97
IZDRVIS	0.65	0.33	0.19	-0.08
SARD	-0.21	0.53	-0.43	-0.11
DALJ	0.07	0.69	0.36	-0.18
RITMB	0.72	-0.15	0.15	0.13
RAVN	-0.19	-0.16	1.00	0.07

The biggest parallel and orthogonal projections to the first motor factor can be noticed with hand tapping and foot tapping variables, raising body from lying on the back position, endurance in height and rhythmic drumming with hands and feet. In other words, it is about the factor that is defined by a cyclic speed variable of simple (foot and hand tapping) and complex movements (rhythmic drumming), then the variable of repetitive body strength and static strength of arms and shoulders. Since this a dominantly defined factor by the frequency speed variables, it can be called *the factor of simple and complex movement frequency speed*. (Kostovski, Z. 2011).

Table 5. Structure of motor factors rotated in promax solution.

	1	2	3	4
TAPRUK	0.84	0.32	0.27	0.17
TAPNOG	0.69	0.27	0.05	0.25
DIZTRU	0.69	-0.16	0.04	-0.05
SKLEK	0.59	0.73	0.45	0.53
IZDRPOC	0.10	-0.04	-0.08	0.93
IZDRVIS	0.80	0.58	0.53	0.14
SARD	-0.07	0.78	-0.17	-0.04
DALJ	0.38	0.81	0.61	-0.02

<i>RITMB</i>	0.76	0.15	0.37	0.29
<i>RAVN</i>	0.11	0.11	0.87	-0.05

So far, there have been cases where some repetitive strength and coordination variables defer to the factor of frequency speed (Gredelj et al, 1975). The second motor factor is best defined by the two explosive strength variables of legs (vertical jump from a spot and long jump from a spot), and the variable of pushups on parallel bars for the repetitive strength assessment. Since these variables have a common dynamic action and motor space strength, this factor can be defined as a *dynamic strength factor* (Kostovski, Z., Cupina, S. & Mehinovic, J.) The third motor latent dimension is best defined by only one variable – balance on one foot, with very high parallel and orthogonal projections. Among the other motor variables, it is also worth to mention long jump and endurance in height, which have moderate parallel and orthogonal projections on the third factor. Since the last two variables have already defined the aforementioned factors, the third factor can be interpreted as a *balance single-factor*. Finally, the fourth motor latent dimension is also best defined by only one motor variable – endurance squat with weight. The rest of the motor variables (except for the pushups on parallel bars) have low parallel and orthogonal projections on this factor. So, in this case it comes to the single factor that can be called *static leg strength*. The resulting structure of the motor space is quite complex and it is difficult to compare it with the structure of the motor space obtained in the previous studies. This study included a positively selected sample of respondents, whose long-term specialization and training have made a big impact on the motor dimensions integration, which is a similar phenomenon to the one we can see in childhood.

INSERT – Table 6. Inter-correlation of motor factors

	F1	F2	F3	F4
F1	1.00			
F2	0.32	1.00		
F3	0.36	0.39	1.00	
F4	0.24	0.16	0.09	1.00

The last part of the research results is shown in the Table 6. It is an inter-correlation matrix of motor factors. It is obvious that the correlations between the extracted motor factors are positive but relatively low, which is in agreement with the previous studies on the motor space of kinesiology active men. The factor analysis of basic motor variables has relatively successfully condensed a number of basic motor variables to fewer construable motor factors, 4 (four) latent motor dimensions, responsible for variability and co-variability in the basic motor space in elite karate athletes. However, it should be emphasized that this study has some limitations related to the number of basic motor variables and positive selection of the analyzed sample.

REFERENCES

1. Bompa, T.O. (2001) Teoria și metodologia antrenamentului. Periodizarea, 2nd edition, TANA, București, p. 17.
2. Gredelj, M., Hošek, A., Metikoš, D., & Momirović, K. (1975). Model hijerarhijske strukture motoričkih sposobnosti: 1. Rezultati dobijeni primenom jednog neoklasičnog postupka za procjenu latentnih dimenzija. [The model of the hierarchical structure of the motoric abilities: 1. Results obtained from the applications of one neoclassical procedure for the assessment of the latent dimension]. Kineziologija, 5(1-2), 7-82.
3. Jaric S, Mirkov D, Markovic G. (2005) Normalizing physical performance tests for body size: a proposal for standardization. J Strength Cond Res. 19(2): 467-474.
4. Kules B, Mejovšek M. (1997) Kinematička i dinamička analiza karate udarca ushiro mawashigeri. [Kinematic and dynamic analysis of the karate stroke ushiro mawashi geri] Kineziologija 29. br 2:40-46.
5. Kostovski, Ž. Mikic, B. Georgiev, G. Djukanovic, N. Ameti, V. & Masic, Z (2013). Anthropological dimensions as predictors of a competition efficiency in elite Karate athletes. TTEM, Sarajevo.
6. Kostovski, Ž. (2011). Factorial structure of karate elements in sport fight and their influence on the achievements effects on karate sports-men (cadetes) from R. Macedonia. *Sport science and health*, 1 (2).
7. Kostovski, Ž., Željko, M., Čupina, S., & Mađarević, M. (2010). Struktura nekih specifičnih i bazično motoričkih testova za ocenjivanje motorike kod karatista uzrasta od 16 do 18 godina. [Structure of some specific and basic motoric tests for testing the motoric abilities with karate athletes at the age of 16-18 years old.] 3. *Medjunarodni Simpozijum sport i zdravlje*, 139-144.
8. Metikoš D, Hofman E, Prot F, Pintar Ž, Oreb G. (1989), Mjerenje bazičnih motoričkih dimenzija sportaša [Measurements of basic motoric dimensions of sportsmen], Zagreb, Fakultet za fizičku kulturu
9. Vidranski T., Sertić H., Segedi I. (2007), The influence of nine-month karate training on changes of motor abilities in nine and ten-year-old children karatekas, „Croatian Sports Medicine Journal“, vol. 22.

MUSICAL GAMES "LABYRINTH" AND "FIND THE RIGHT WAY"

Slobodanka Grcic, Milan Kovacevic

Preschool institution "Pcelica" [Bee] Sremska Mitrovica

Abstract: Music is present in all domains and is an essential part of everyday activities in kindergarten. Musical games are the type of games where music is the driver for all activities. Two musical games are designed to create contact between players in a way which encourages development in learning, creativity, musical capabilities, coordination of movements, appreciation for beauty, spontaneity, imagination, showing emotions, learning about ourselves and learning through interaction with others. Success of these games is shown in the adaptability to different learning groups (based on age, skill level, attention span, and interest level), environments and resources. Correlation between disciplines (musical education, art, speech development, basic mathematical concepts, environmental awareness, physical education) developed through the game's activities is shown as helpful for teachers in early childhood development.

Key words: Musical game, childhood development, teacher, correlation.

МУЗИЧКЕ ИГРЕ „ЛАВИРИНТ“ И „ПРОНАЋИ ПРАВИ ПУТ“

Слободанка Грчић, Милан Ковачевић

ПУ "Пчелица" - Сремска Митровица

Резиме: Музика је у свим својим доменима присутна и саставни је део свакодневних активности у вртићу. Музичке игре су такве врсте игара у којима је музичка мисао покретач и носилац свих радњи које се збивају у игри. Две музичке игре осмишљене су тако да доведу учеснике у контакт на начин који охрабрује развој: децјег свеукупног учења, креативности, музичких способности, координације покрета, смисла за лепо, спонтаности, маште, изражавања и показивања емоција, учења о себи и односу са другима... Успешност ових игара се огледа и у могућности прилагођавања: васпитној групи (узрасту, нивоу вештине, нивоу способности и концентрације, интересовању), простору, ресурсима и реквизитима који су на располагању. Кроз игре се остварује корелација међу методикама (музичко васпитање, ликовно васпитање, развој говора, развој почетних математичких појмова, упознавање околине, физичко васпитање), која се у пракси показала као преко потребна за рад васпитача у вртићима.

Кључне речи: музичка игра, децји развој, васпитач, корелација.

МУЗИЧКЕ ИГРЕ

Под појмом „музичке игре“ подразумева се таква врста игара у којима је музичка мисао покретач и носилац свих радњи које се збивају у игри. Музичке игре у знатној мери доприносе свестраном развоју личности и интелекта, развијају способност деце да запажају, доживљавају и цене лепо у музици.

Музичке активности деце предшколског узраста су бројне и разноврсне, а зависе од програмских садржаја и узраста деце. Музичке игре представљају полазну основу у раду сваког васпитача. Да би васпитач успешно обрадио музичку игру, потребно је да обави детаљну припрему. То подразумева избор игре према могућностима деце и њиховим интересовањима. У почетку се бирају једноставне и познате игре, а касније се прелази на нове, захтевније игре. Васпитач мора водити рачуна о годишњем добу, празницима који долазе, тексту, темпу, ритму, динамици, корелацији са другим областима.

У пракси се најчешће користе музичке игре уз покрет и бројалице које су најпопуларније у млађем узрасту, док су игре „Музичке столице“ и „Шешири“ омиљене игре деце узраста од 5 до 6 година. Занимљиво је да су музичке драматизације, због сложености процеса увежбавања и усвајања, мање заступљене у раду са децом предшколског узраста.

Међутим, у предшколским установама се у недовољној мери посвећује пажња активностима у којима децје стваралаштво долази до изражаја. Подићи децју креативност кроз стваралаштво, представља основни задатак сваког васпитача.

ЦИЉЕВИ ИГАРА „ЛАВИРИНТ“ И „ПРОНАЋИ ПРАВИ ПУТ“

Игре су осмишљене тако да доведу учеснике у контакт на начин који охрабрује децје свеукупно учење и креативност и развијају следеће кључне вештине: ефикасно слушање, повећану концентрацију, креативно самоизражавање у оквиру групе, друштвено понашање које је обзирно према другима.

Циљеви ових игара су:

- ослобађање деце за музичко изражавање
- развијање координације покрета уз музику
- развијање свих аспеката музикалности уз примену индивидуализованог приступа
- подстицање интересовања за употребу једноставних музичких инструмената
- подстицај позитивне и хармоничне интеракцију у оквиру групе
- допринос развоју личних вештина (концентрација, слушање, креативност)

ИГРА „ЛАВИРИНТ”

Друштвена игра „Лавиринт” је осмишљена као затворена, непроменљива игра код које се правила не могу мењати. Ова врста игре је погодна за децу која дају свој максимум када им се постави „чврст оквир”. Иако има правила, самосталан израз детета и импровизација нису запостављени. Стајањем на одређено поље, дете треба да испуни одређени задатак који потпомаже индивидуални израз (деца ће различито имитирати, певати, играти, свирати).

На табли је нацртан лавиринт по којем се крећу фигурице. Бацањем коцке и добијањем одређеног броја, дете покреће фигурицу. Стајући на поље, дете препознаје задатак који треба да испуни. Задаци треба да буду јасно објашњени, ако је могуће комично. Сваки задатак представља нов изазов, а када је добро осмишљен додатно ствара узбуђење међу децом.

Игра носи безброј могућности у осмишљавању задатака, а занимљивост и различитост зависе од могућности и креативности васпитача.

ИГРА „ПРОНАЋИ ПРАВИ ПУТ”

Игра „Пронаћи прави пут” је замишљена као отворена игра која има мање правила и много је флексибилнија од игре „Лавиринт”. Она може да се игра у затвореном простору, али и напољу. Предмети који се стављају као препреке могу да буду различити, они који су тренутно на располагању.

Деца треба да формирају што већи круг, стојећи на подједнакој удаљености једни од других. Свако има инструмент и треба да смисли кратку мелодију (или ако нема довољно инструмената, неко може да пева, или да одзвигди мелодију).

Једном детету се ставља повез преко очију и оно стаје у центар круга. Његов циљ је да стигне до некога у кругу пратећи звук који група производи. Вођен искључиво звуцима који учесници производе, прави само један корак у правцу звука. Учесници треба да буду пажљиви, тако да само по једна особа свира или пева, и да звуци не прате једни друге пребрзо. На почетку, када се деца упознају са овом игром, најбоље је да васпитач, показујући руком, одреди ко ће да производи звук. Када играч стигне до некога у кругу, њих двоје мењају улоге.

Варијација ове игре је да се у кругу поставе препреке и да се тако „посао” за централног играча отежа. Отежава се и задатак за учеснике у кругу. Препреке (столице, сталци, торбе, чуњеви...) стоје између групе, и детета у средини круга. Васпитач је, у овој варијацији игре посматрач, и по потреби судија. Деца више воле овакав начин извођења игре, јер је компликованији, а самим тим и интересантнији. Када се дође до циља игре, радост због испуњења задатка је већа, „победа је слађа”.

ДОБИТ ЗА ДЕТЕ

Способност да се слуша и концентрише, сматра се основом у свим процесима учења. Окружени смо све већом буком и амбијенталним звуцима, што отежава сконцентрисано слушање. У исто време, број утисака које деца симултано примају и треба да прераде, поставља све веће захтеве пред њиховом моћи концентрације. Ове игре помажу да се изгради усмерена и селективна вештина слушања и да се повећа способност концентрације упркос спољним утицајима. Игра на табли, на којој су обележена и исцртана поља, подстиче децу да развијају меморију, пажњу и свест.

Друга игра „Пронаћи прави пут” развија друштвене вештине - како да се сарађује са другима, помаже да се ојача и повећа јединство групе и унапреди вештина комуницирања. Такође, она убрзава прихватање појединца у групу. Исто тако, ова игра може да помогне деци из групе да се упознају, опусте, смање нервозу, загреју за тежу активност или изграде самопоуздање и поверење између себе.

Сва деца су креативна, али код неке деце се јавља проблем, јер тешко исказују своју креативност. Због тога, ове игре имају и дугорочнији, шири циљ. Тек када дете искуси сопствену слободну креативност, у стању је да препозна некреативан рад и ослободи га се. Ово је важно за савремено друштво које све више захтева флексибилне, сналажљиве особе са проналазачким даром. Она деца, која су научила да мисле и реагују креативно, имају веће шансе да држе корак са променама и постану продуктивни, испуњени одрасли људи.

Како буду радили са овим играма, васпитачи ће увидети да свака игра има много могућих варијација. То доводи до могућности да се створи нова, боља или ефикаснија верзија игара. Не треба оклевати да се игре скраћују или продужавају према потребама деце. Управо, та флексибилност и могућност варијација, чини ове игре још вреднијим и значајнијим.

Код реализације ових игара посебно треба пазити и запамтити да је неформалан приступ играма неопходан. То помаже да се створи клима поверења и лагодности која је неопходна за свако дете, клима која треба да га подржи у намери да буде своје и изрази се потпуно и спонтано, без ограничења.

ЗАКЉУЧАК

Код многих људи, емоције се укључују током пасивних активности као што су гледање филмова или спорта, или слушање музике. Успешна игра, међутим, обично захтева укључивање и координацију свих наших способности: интелекта, емоција и моторичких вештина. То је оно што ове игре чини тако корисним.

„Лавиринт” и „Пронађи прави пут” су игре које су више од забаве. Оне су намењене да створе неформалну атмосферу пуну поверења у групи, да створе и стимулишу групне процесе кроз које ће креативне, друштвене и вештине појединца бити развијене, да олакшају рад васпитачима, да помогну деци да заволе музику.

Оне нису намењене стварању ситуације где је циљ групе на победи или изгуби, да групу науче било којој посебној вештини.

Играње са музиком и звуком даје учесницима самопоуздање да користе основне музичке концепте. Игре их доводе у контакт са основним идејама као што су високи и ниски тонови, тихи и гласни звуци, спори и брзи темпо.

Деца која играју ове игре постају опуштенија и долазе у контакт са сопственим музичким потенцијалом на начин који је спонтан и некритичан.

Учесници у играма могу да се играју разним инструментима и имају конкретно искуство у стварању музике. Ово може бити толико забавно да поједина деца могу бити инспирисана да наставе са музичким образовањем.

Играње музиком такође помаже деци да превладају страхове у вези са стварањем музике. Кроз музику, сви смо исти!

ЛИТЕРАТУРА

1. Андре, Л., Педагогија музичког конструкта, Задужбина Андрејевић, Београд, 2009.
2. Воглар, М., Како музику приближити деци, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1997.
3. Вукомановић, Н., Музичке игре, НИП „Дечије новине”, Горњи Милановац, 1981.
4. Вукомановић, Н., Песма у вртићу, песма у школи, НИП „Дечије новине”, Горњи Милановац, 1989.
5. Каменов, Е., Методички дани '89., Нова просвета, Београд, 1990.
6. Каменов, Е., Методички дани '90., Нова просвета, Београд, 1991.
7. Каменов, Е., Опште основе предшколског програма Модел Б, Драгон, Нови Сад, 2007.
8. Којов Буквић, И., Методика наставе музичког васпитања, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987.

PORTFOLIO IN KINDERGARTEN

Kornelija Kovac, Senka Milosevic
Preschool Institution "Bambi" in Kula

Abstract: The current reform in the preschool education focuses on the child and monitors his progress and improves.

Keeping pedagogical documentation includes different ways of recording, observations on upbringing and education work, and monitoring of child development.

When an educator collects children's portfolios and document, photos, audio-visual records, enables the child to be just that participate in their own portfolio, enables the family to her to be involved in the monitoring and documentation of child development. Central issue on which the educator, should begin when the child's development portfolio is to look at children's capabilities, skills, knowledge, and this contribute to the long term development and learning.

The paper contains three parts.

The first part refers to the definition, significance, importance, types of portfolios.

The second part –Results of a study conducted among nursery school teacher in the Pre- school institutions "Bambi" Kula

Third part: Practical practices and CD presentation

Keywords: nursery school teacher, child, documenting and monitoring the progress, relationships, portfolio, support.

ПОРТФОЛИО У ВРТИЋУ

Корнелија Ковач, Сенка Милошевић
П.У. "Бамби" - Кула

Резиме: Актуелна реформа у оквиру предшколског васпитања и образовања у фокус ставља дете и праћење његовог развоја и напредовања.

Вођење педагошке документације укључује различите начине бележења, запажања о васпитно – образовном процесу, као и праћењу развоја детета.

Приликом настанка дечијег портфолија васпитач прикупља и документује дечје исказе, продукте, фотографије, аудио – визуелне записе, даје могућност детету да се само укључи у креирање сопственог портфолија, даје могућност породици да и она буде укључена у процес праћења и документовања дечијег развоја. Централно питање од којег васпитач треба кренути приликом израде портфолија детета јесте да сагледа дечије могућности, способности, знања и самим тим доприносе дугорочном развоју и учењу.

Рад садржи три целине.

Први део рада односи се на дефинисање, значај, важност, врсте портфолија.

Други део рада – Резултати истраживања које је спроведено међу васпитачима у оквиру ПУ. „Бамби“ Кула.

Трећи део: Практични примери из праксе и цд презентација.

Кључне речи: васпитач, дете, документовање и праћење напретка, сарадња, портфолио, подршка.

PROFESSION OF NURSERY SCHOOL TEACHER IN MODERN SOCIETY

Ivanka Gurinović Graduate (nursery) teacher – master Kornelija Kovac Graduate (nursery) teacher – master
Day nursery „Nasa radost“ Subotica, Day nursery „Bambi“ Kula

Abstract: Contemporary lifestyle and modern society necessarily bring changes in a way of education, schooling and education in kindergartens. This paper shows the results of research which was done with questioning respondents. There were questions about personality of nursery school teachers, professionalism, education and their work in kindergartens. An attempt was made: overview and determination of nursery school teachers and their professions in modern society.

Key words: nursery school teacher, modern society, educational work, children.

ПРОФЕСИЈА ВАСПИТАЧА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

Иванка Гуриновић, Дипломирани васпитач – мастер, Корнелија Ковач Дипломирани васпитач – мастер
Предшколска установа „Наша радост“ - Суботица, Предшколска установа „Бамби“ - Кула

Резиме: Савремени начин живота и савремено друштво нужно доносе промене у начину васпитања и образовања и у самом васпитно – образовном раду у предшколским установама. У овом раду приказани су резултати спроведеног истраживања које се спроводило анкетањем испитаника. Кроз питања која се односе на особине личности васпитача, њихову стручност, образовање, васпитно – образовни рад који спроводе у предшколским установама, остварен је покушај сагледавања и одређивања положаја васпитачке професије у савременом друштву.

Кључне речи: васпитач, савремено друштво, васпитно – образовни рад, деца.

COMPARISON FLATFOOT LEVEL STATUS OF PRE-SCHOOL AGE CHILDREN IN KINDERGARTENS AROUND NIŠ IN 2004. AND 2012. YEAR

Dr. Jadranka Kocic, Dr. Zoran Jonic, Mirjana Petrovic, Lana Petrovic

"Pčelica" Kindergarten, Niš, Sports and Physical Education Faculty in Leposavić, Priština University (Kosovska Mitrovica)

Summary: The investigations were carried out in three suburban kindergartens of "Pcelica" Kindergarten Institution (Bajka, Vilin grad and Kolibri), in the period between 2004 and 2012. Decreases movement of children results in posture disorders and body deformations in the youngest, even in suburban kindergartens where it was not noticed about ten years ago. Systematic examination of 5-6 year old children on feet deformations was made in September every year by the Sports Medicine Dispensary and physical education expert associates of "Pčelica" Kindergarten Institution in Nis, using IBM program for foot status measurement. Total 2897 children, that is 978 children in "Bajka" Kindergarten, 872 children in "Vilin grad" Kindergarten and 1047 children in "Kolibri" Kindergarten were examined. The results of the investigation were processed by means of a basic statistics method and presented by the descriptive method. Considering the results of the investigation of the flatfoot status in children of Niš suburban kindergartens it can be concluded that the number of feet deformations is rising permanently. Namely, a flatfoot was found in 62.8% of examined children in "Bajka" Kindergarten in 2004. while in 2012. that percentage amounted to 79%. In "Vilin grad" Kindergarten, certain kind of feet deformations was found in 62.6% of the examined children in 2004, while in 2012. it was found in 80.% of the the children. In "Kolibri" Kindergarten, certain kind of feet deformations was found in 54.9% of the examined children, while in 2012. it was found in 76.% of the children. Decreasing of movement and decreased stay in the open, less playing on playgrounds and in parks, did not save the children in the suburban kindergartens of the city of Nis.

Key words: flat foot level, preschool children

СТАЊЕ РАВНОГ СТОПАЛА ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА У ВРТИЋИМА НА ПЕРИФЕРИЈИ ГРАДА НИША ОД 2004 ДО 2012 ГОДИНЕ

Др Јадранка Коцић, др Зоран Јонић, Мирјана Петровић, Лана Петровић

Факултет за спорт и физичко васпитање - Лепосавић, Универзитет - Приштина (Косовска Митровица),

Предшколска установа „Пчелица“ - Ниш

Резиме: Испитивања су извршена у три приградска вртића ПУ „Пчелица“ у Нишу (Бајка, Вилин град и Колибри) у периоду од 2004. до 2012. године. Очигледно смањено кретање деце предшколског узраста све више резултира појавом низа постуралних поремећаја и телесних деформитета најмлађих, чак и у приградским вртићима, што до пре десетак година није био случај. Систематски преглед деце узраста 5-6 година на деформитете стопала реализован је сваке године септембра месеца од стране Диспанзера за медицину спорта у Нишу и стручних сарадника за физичко васпитање предшколске Установе „Пчелица“ у Нишу по методи ИБМ програма за мерење стања стопала. Прегледано је укупно 2897 деце, односно, у вртићу „Бајка“ 978; у вртићу „Вилин град“ 872 и у вртићу „Колибри“ 1047 деце. Резултати истраживања обрађени су методом базичне статистике и презентовани су дескриптивном методом. Увидом у резултате испитивања стања равнoг стопала код деце предшколског узраста нишких приградских вртића може се закључити да из године у годину расте број деформитета стопала. Наиме, у вртићу „Бајка“ 2004. године 62,8% од прегледане деце има неки од деформитета стопала, а 2012. године тај проценат износи 79%. У вртићу „Вилин град“ 2004. године 62,6% од прегледане деце има неки од деформитета стопала, а 2012. године 80%. У вртићу „Колибри“ 2004. године 54,9% од прегледане деце има неки од деформитета стопала, а 2012. године 76% деце. Све мање кретања и боравка на отвореном простору, све мање игре деце на игралиштима и у парковима, није поштедело ни децу у приградским вртићима града Ниша.

Кључне речи: стање равнoг стопала, деца предшколског узраста

Очигледно смањено кретање деце предшколског узраста све више резултира појавом низа постуралних поремећаја и телесних деформитета најмлађих, чак и у приградским вртићима. Испитивања су извршена у три приградска вртића П.У. Пчелица у Нишу (Бајка, Вилин град и Колибри) у периоду од 2004. до 2012. године.

Систематски преглед деце узраста 5-6 година на деформитете стопала реализован је сваке године септембра месеца од стране Диспанзера за медицину спорта у Нишу и стручних сарадника за физичко васпитање предшколске Установе Пчелица у Нишу по методи ИБМ програма за мерење стања стопала. Прегледано је укупно 2897-оро деце, односно, у вртићу Бајка 978-оро деце; у вртићу Вилин град 872-је деце и у вртићу Колибри 1047-оро деце.

Резултати прегледа деце на деформитете стопала приградских вртића Бајка и Колибри у периоду од 2004. до 2012. године:

Табела 1. Вртић Бајка - укупан број прегледане деце 978

GODINA	PREGLEDANO	BEZ DEFOR.	SA DEFORM.	% SA DEFO.
2004.	121	45	76	62,8%
2005.	129	51	78	60,4%
2006.	159	85	74	46,5%
2007.	86	34	52	60,4%
2008.	90	35	55	60,1%
2009.	94	34	60	63,8%
2010.	99	58	41	41,4%

2011.	100	21	79	89,0%
2012.	100	21	79	89,0%

Табела 2. Вртић Колибри- укупан број прегледане деце 1047

GODINA	PREGLEDANO	BEZ DEFOR.	SA DEFORM.	% SA DEFO.
2004.	171	77	94	54,9%
2005.	153	70	83	54,2%
2006.	163	88	75	46,0%
2007.	108	46	62	57,4%
2008.	101	30	71	70,3%
2009.	96	33	63	65,6%
2010.	84	20	64	76,2%
2011.	87	29	58	86,5%
2012.	87	29	58	86,5%

Резултати истраживања обрађени су методом базичне статистике. Увидом у резултате испитивања стања равнoг стопала код деце предшколског узраста Нишких приградских вртића може се закључити да из године у годину расте број деформитета стопала. Наиме, у вртићу Бајка 2004.године 62.8% од прегледане деце има неки од деформитета стопала, а 2012.године тај проценат износи 89%. У вртићу Вилин град 2004 године 62.6% од прегледане деце има неки од деформитета стопала, а 2012 године 80%. У вртићу Колибри 2004.године 54.9% од прегледане деце има неки од деформитета стопала, а 2012.године 86% деце.

Анализом и упоређивањем података из неких предходних радова и истраживања објављених током 2009.и 2010.године могло се уочити да су резултати стања равнoг стопала деце из урбаног подручја били лошији у односу на резултате стања равнoг стопала деце из приградских насеља. То се односи на период од 2004.до 2008.године. У последње четири године не може се уочити ни готово никаква разлика у резултатима деформитета стопала деце из урбаног подручја и приградских насеља.

ЛИТЕРАТУРА

1. Jonić, Z., Kocić, J., Petrović, M., and all (2012): Korak po korak za zdrav korak, Pčelica, Niš.
2. Kocić, J., Aleksić, D., Tošić, S. (2009). Osnove kineziologije i sportova estetsko-kordinacionog karaktera, Pedagoškifakultet u Jagodini Univerziteta u Kragujevcu.
3. Kocić, J., Tošić, S. (2009): Praktikum za metodiku nastave fizičkog vaspitanja i merenja, vaspitač predškolske ustanove, Pedagoškifakultet u Jagodini Univerziteta u Kragujevcu.
4. Nemec, P. (1999). Elementarne igre i njihova primena, Beograd, Idea.
5. Radisavljević, M. (1992): Korektivna gimnastika osnovama kinezoterapije, FFK Beograd.
6. Perić, D., Cvetković, N. (2003): Budiprav-bičeš zdrav, Biblioteka Grada Beograda.
7. Zavišnik, J., Pišot, R. (2005). Gibalna/športna aktivnost za zdravje otrok in mladostnikov, Kopar, Institut za kineziološka istraživanja.

FAIRY TALES PREPARE CHILDREN FOR REALITY

Zoran Ivosevic, spec., Anika Farkas, vocational preschool teacher
Preschool institution "Our Joy" Subotica

Abstract: Preschool children learn by experiencing and by doing. They learn from their play, they want to touch, smell, hear and test things for themselves.

But it is not the case with autistic children. These children must be supported and motivated by parents and preschool teachers and their involvement is vital to success. Preschool teacher have to learn autistic children to use their senses, to learn them to be independent, to develop their causal reasoning about natural phenomena.

This project was realized through various fairy tales and activities for developing cognitive, motor and physical skills, socialization, confidence and self-esteem.

Keywords: autistic children, developing of cognitive skills, socialization, self-esteem.

КРОЗ БАЈКЕ ДО РЕАЛНОСТИ

Зоран Ивошевић – струковни васпитач специјалиста, Аника Фаркаш – струковни васпитач
ПУ "Наша радост" - Суботица

Резиме: Сва предшколска деца склона су истраживању, испитивању, проверавању...То су њихове најомиљеније активности. Сва деца желе учити на своме непосредном искуству, и остварити контакт са реалним светом уз подршку, помоћ и мотивацију. Потреба детета да учи кроз непосредно искуство толико је изражена да њоме заинтересује и родитеље и васпитаче. Међутим то није ситуација са децом чије је чињенично стање организма аутизам.

Тој деци је потребно стално пружање подршке и помоћи уз мотивацију као другим центрима интересовања од њихових устаљених, као и даљи развој на виши степен психомоторних функција (моторика, интелект емоције).

Постоје бројни начини и активности којима се могу охрабрити и развијати дечије природне склоности приступи у тражењу свог „погледа на свет“. При том је најважније помоћи детету да научи употребљавати сва своја чула помоћи му да уочава склоности и разлике у природним појавама: да „види“ и „иза“ онога што је очима видљиво. Важно је да уз помоћ одраслог учи где и како може самостално доћи до жељених одговора и информација.

Цео пројекат се реализује кроз познате и измишљене бајке које садрже активности социјализације, когнитивног развоја, развоја самопослуживања, самопоштовања, физичког развоја....

Кључне речи: Развити нове способности, обогатити живот новим активностима које ће децу са аутизмом извући из стереотипног понашања и погледа на свет...

CROSSING THE CHILDREN WITH DISABILITIES FROM KINDERGARTEN IN ELEMENTARY SCHOOLS

Dijana Kopunovic Torma, MA in psychology and psychotherapist
"Naša Radost", Subotica

Abstract: Author will present the activities related to the transition of children with disabilities from kindergarten to elementary school gathered in the PU "Nasa radost" Subotica as an example of good practice. The author wants to emphasize the importance of the transition period for all children and especially for children with disabilities to get ready for the new environment and to define what the meaning of the transition is. It will be also displayed the activities carried out through three-years project, named "The missing link - to develop mechanisms to support the successful transition of children with disabilities through the levels of education within the educational system," realized in Subotica, Smederevo and Vranje in cooperation with the Center for Integrative Pedagogy in Belgrade. The child, the family and the school are in the role of someone who is adaptable and prepared to start school and that is why everyone needs support and understanding for the concerns and fears they face to.

Key words: children with disabilities, transition, kindergarten, elementary school, a new environment.

ПРЕЛАЗАК ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ ИЗ ВРТИЋА У ОСНОВНУ ШКОЛУ

Дијана Копуновић Торма - магистар психолошких наука и психотерапеут
ПУ "Наша радост" - Суботица

Резиме: Аутор рада презентоваће активности везане за прелазак деце са сметњама у развоју из вртића у основну школу које се реализују у ПУ "Наша радост" Суботица као пример добре праксе. Овим радом аутор жели да укаже на значај периода транзиције за сву децу а посебно за децу са сметњама у развоју као припреме за ново окружење и да дефинише шта се подразумева под транзицијом. Биће приказане и активности реализоване кроз трогодишњи пројекат "Карика која недостаје - развијање механизма којима се подржава успешна транзиција деце са тешкоћама у развоју кроз нивое образовања у редовном образовном систему" који је реализован у Суботици, Смедереву и Врању у сарадњи са Центром за интегративну педагогију из Београда.

И дете и породица и школа налазе се у улози онога ко се прилагођава и припрема за почетак школовања па је зато свима потребна подршка и разумевање за бриге и страхове са којима се суочавају.

Кључне речи: деца са сметњама у развоју, период транзиције, вртић, основна школа, ново окружење.

FROM TALES TO FILMS THROUGH KINDERGARTEN PLAY

Sandra Vlahov, preschool teacher

Kindergarten „Olga Ban“ Pazin, P.V. „Tinjan“

Abstract: In this work I depart from the fact that children grow up surrounded by numerous media (publications, photography, television, film, video, computer games etc.). In what way can children merge the traditional and the modern media through their creativity? This paper is a small research in which children aged six and seven try to turn a story of their own invention into an animated film and then analyze it by means of video media. Both as an educator and a teacher I consider that well – chosen media content can broaden the knowledge and the experience of a child, and that learning about the media and their character brings us closer to the final objective of „understanding the media“ and of creative usage of their possibilities.

Keywords: medium, animated film, video camera, video, creativity.

OD PRIČE DO FILMA KROZ IGRU U DJEČJEM VRTIĆU

Sandra Vlahov, odgajatelj, dipl.učitelj

Dječji vrtić „Olga Ban“ Pazin, P.V. „Tinjan“

Rezime: U ovom radu polazim od činjenice da djeca rastu uz mnogobrojne medije (tiskovine, fotografiju, televiziju, film, video, računalne igre...). Kako djeca svojim stvaralaštvom i kreativnošću mogu spojiti tradicionalni i suvremeni medij? Rad je jedno malo istraživanje u kojem djeca u šestoj i sedmoj godini života pokušavaju svoju izmišljenu priču snimiti kao animirani film i analizirati putem video medija. Kao odgajatelj i učitelj smatram da dobro izabrani medijski sadržaji bogate znanja i doživljaj djeteta i da učenjem o medijima i njihovom karakteru dolazimo do krajnjeg cilja „razumijevanja medija“ i kreativnog korištenja njegovih mogućnosti.

Ključne riječi: medij, animirani film, kamera, video, stvaralaštvo.

UVOD

Tradicionalno pričanje priča kao da prekrivaju video mediji. Djeca obožavaju gledati animirane filmove nastale prema pričama. Postavljam si pitanja: U kakvom su odnosu dječje priče i animirani filmovi nastali prema pričama? Primjerice Petar Pan, Šegrt Hlapić, Bambi,... Koliko pratim filmove koje djeca gledaju i postoji li kakav izbor kvalitetnih filmova za djecu predškolske dobi? U vrtiću otkrivam da se današnja djeca jako vesele crtiću „Krava na mjesecu“ (snimljenom 1963. godine), da ima zanimljivih crtanih iz Zagrebačke Škole crtanog filma među kojima je i prof. Baltazar. Osim animiranih djeci bi trebalo ponuditi dokumentarne i druge filmove koji se mogu raznovrsno koristiti u odgojno-obrazovnom procesu. Djeca kroz medijsku kulturu uče gledati, čuti, zaključivati, odvojiti dobro od lošeg, ocijeniti i selektirati, uče i životne vrijednosti i drugačiji način ponašanja u određenim situacijama i prema određenim sadržajima koji se nude.

Pričanje priča (iz usmene predaje ili umjetničkih) i bajki nezamjenjivo je u ranom djetinjstvu i višestruko je korisno za razvoj личности. Slušanjem priča i bajki djeca se uvode u svijet mašte gdje se dešavaju nezamislivi događaji, javljaju neobični likovi i pojave. Bajka je prvi dom emocionalne inteligencije. Kroz dječju literaturu najmlađi mogu usvojiti i različite oblike ponašanja, manire, kulturne i higijenske navike, ali i naučiti kako steći pozitivne osobine личности (izdržljivost, strpljenje, hrabrost, istinoljubivost, i dr.). Junaci usmene bajke, uz prilagodbu, prešli su u umjetničku bajku i fantastičnu priču, a iz medija jezika u druge medije (strip, film i računalne igre).

Djeca vole izmišljati priče, stvarati sliku po sliku (kadar po kadar), animirati likove i sve to snimati kamerom, te gledati snimljeni materijal. Za djecu je to pravi izazov. U ovakvom načinu rada oni planiraju, dogovaraju se, biraju uloge, događa se puno suradničkog rada, razvija kritičko mišljenje i stvaralaštvo kod svakog pojedinog djeteta unutar predškolske skupine. Jednako je važan film kao produkt rada i proces nastajanja tj. sve interakcije i učenja koja se događaju tijekom stvaralačkog procesa. Dječje stvaralaštvo tj. rad na izradi filma kod djece stvara novi pogled na filmove i informacije koje dobivaju preko ekrana. Medijsko obrazovanje, uključivanje i aktivno sudjelovanje i djece i odraslih neophodno je i važno, zajedno s djetetom u medijskom sadržaju možemo uživati i imati zanimljive teme za razgovor, te utjecat na dječji razvoj mišljenja više nego ako ih prepustimo da budu sami u ovim aktivnostima (posebno uz video medij i računalne igre). „Smisao medijskog odgoja i obrazovanja je osposobiti mlade za kritičko primanje poruka s ekrana, razvijati njihovu estetsku osjetljivost, riječju odgojiti selektivne gledatelje koji će godinama razvijati sustav kriterija na kojima se temelji njihova recepcija medijskih poruka.“ (Kermek Sredanović, 2012; 8)

ANIMIRANI FILM I DJEČJE STVARALAŠTVO

Rad na vlastitoj priči, pa prijenos priče u film je kreativno – stvaralački proces koji potiče i ohrabruje djecu i daje im mogućnost da izraze maštovitost i talente te razvijaju svoje umjetničke potencijale. Stvarajući djeca postaju samo motivirana u radu i pri tom nastoje dati sve od sebe, ujedno vježbaju kritičko mišljenje, razvijaju karakter i šire svoje svjetonazore.

Ilustriranjem i pisanjem svoje priče djeca se uključuju u jedan smisleni proces u kojem mogu praktično primijeniti stečena likovno – literarna znanja i vještine. Važno je podsjetiti se da je za stvaralaštvo potrebno bogato iskustvo i poticanje djece da u kontinuitetu kroz odrastanje ostanu u stalnom, prijateljskom i poticajnom odnosu s vlastitom kreativnošću. To je od primarne važnosti za razvoj djece i mladih.

Animirati znači davati dušu, oživljavati nešto, osmisлити. Animirati se može sve što se može pokretati ispod ili ispred kamere, to može biti crtež, lutka, kolaž papir, kamen, glina,... animator je prema tome pravi stvaralac koji oživljava crtež ili predmet. U realnom filmu

snimamo realan pokret dok u animaciji stvaramo pokret objekta. Kad se animira crtež (liniju) nemamo stvaran objekt koji možemo pokretati (stvaramo i objekt i pokret) a rezultat je crtani film. I tako je animacija prava čarobna igra.

Poštujući osnovne psihofizičke osobine djeteta, uloga odgajatelja je poticati i uvažavati dječju želju da se izrazi igrom, da dječja maštovitost krene stvaralačkim putem. Djeca pri tom istražujući otkrivaju i uče.“ U atmosferi bez prisile, bez nametanja ideja, tek poticanja, u ozračju pedagoški osmišljenog vođenja, dijete reagira kao rezonator i djeluje stvaralački. Svladavaju se vještine, usvajaju se znanja, ali originalnost i maštovitost se ne uče.“ (Kermek-Sredanović, 2012; 7) Suvremena pedagogija upravo potiče dječju kreativnost pa tako i filmove koje djeca stvaraju treba gledati kao razvoj kreativnosti i kreativnog pristupa u rješavanju problema. Prema profesoru Mikiću filmovi koje rade djeca trebaju biti isključivo dječji radovi od ideje do montaže, a odrasla osoba je tu kao suradnik u ekipi, osoba koja zahvaljujući većem iskustvu zna više pa djecu savjetuje.

DJEČJA FILMSKA PRIČA

Djevojčice Sara (5,6) i Lara (6,1) u popodnevним slobodnim aktivnostima traže da se igraju u malom izdvojenom prostoru (odgajateljskoj sobici). Uzimaju papire, flomastere i drvene boje. One crtaju, razgovaraju, smiju se i prilično dugo zabavljaju. Po završetku ove igre donose svaka svoja četiri rada i kažu da ih ne žele spremati u mapu nego da će ih uzeti kući. Predlažem da ih zajedno pogledamo. Uočavam da su crteži neobični, motivi prirode, životinja, drveća, djevojčica i mačka,... Predlažem da radove stavimo na pano, ali u red jedan do drugoga, pa da izmisle priču prema slikama.

Slijedeće jutro igra i razgovor uz pano u garderobi angažira Saru i Laru, no pridružuje im se Lana, Hana, Josip i Mihael. Ova ekipa sluša ideje, zapaža da li slika prati tekst, predlaže promjenu redoslijeda slika, izmišlja naslov priče,... Kada su bili zadovoljni učinjenim, zovu i ostale da kažu što misle i kako im se sviđa „**Priča o Aleksandri**“.

Priča je potpuno dječja, zanimljiva i kratka, ima radnju koja je vezana uz dječja iskustva i život u seoskoj, prirodnoj sredini. Priča: „Djevojčica Aleksandra krenula je u šumu brati kruške, jabuke, cvijeće i orahe. Vidjela je životinje da se odmaraju. Pitala ih je da li joj mogu pomoći. Životinje su rekle da će joj pomoći i da joj žele biti dobri prijatelji i da će joj pokazati jedan šumski dvorac. U dvorcu je ugledala mačku. Prestrašila se, pobjegla i prošla je ispod duge. Nije više brala kruške i jabuke, nego dva tri cvijeta za mamu i brzo trčala sve do mame. Do dva stabla i cvijeta i ljubičasti cvijet uzela za sebe. Kraj!“

Zajedno smo odlučili da treba napisati tekst ispod svake slike i zalijepiti priču, te umetnuti u naš „kartonski televizor“ pa još koji put pogledati. Djeca koja znaju pisati slova javila su se za ovu aktivnost. Četvero će na jesen u školu i Lana, koja će tek slijedeće godine u školu, no sva slova piše, čita riječi i kratke rečenice. Slijedila je slobodna igra prikazivanja i gledanja filma u televizoru, koja jako angažira i osobu koja prikazuje i osobu koja gleda. Priča u svakom prikazu ima novu varijantu što ovisi o dobi i maštovitosti prikazivača i o grupi koja gleda. Ovo je prava interaktivna igra.

U igri malim figuricama i gledajući časopis sa likovima iz crtanih filmova dogodila se ideja da izradimo likove iz naše priče od plastelina, kao u crtanom filmu „Kapelito“. Krenuli smo u proces stvaranja likova (djevojčica Aleksandra, mačka, jež, vjeverica, zec, lisica, ptica,...) i objekata (dvorac, drveće, cvijeće, sunce, oblaci,...). Uživali smo u miješenju i oblikovanju figura, no kako figure pomicati da se ne vide ruke, lice ili drugi dijelovi našeg tijela.

Odlučili smo gledati crtani „Capelito“ uz proučavanje kako figure pokrenuti. Odmah smo shvatili da ih ne možemo preoblikovati npr. da djevojčica priča, da ptica leti, jer to je kompjuterska animacija za koju nemamo ni znanja ni opreme. No da figure mogu hodati uz pomoć magneta je ostvarivo. Krenula je akcija izrade niskog stola od hamer papira po kojem se figure mogu kretati. Istraživanje magnetizma privuklo je svu djecu i tijekom cijelog dana djeca se izmjenjuju individualno, u paru ili manjoj grupi i mlađi i stariji igraju se s velikim zanimanjem. Pokreću figure, a priča nije bitna

Dva dječaka pokazuju interes za tehničku kulturu i za snimanje pa smo se dogovorili da naučimo sve o kameri i snimanju njome, radi se o amaterskoj opremi: kameri i stalku. Dečki su vrlo usredotočeno učili o objektivu, zaslonu, pokretanju i gašenju kamere, postavljanju na stalak, mikrofону, svjetlosti,... Tijekom probnih snimanja primjenjivali su stečena znanja i bili jedan drugom podrška ili podsjetnik.

U skladu s psihofizičkim sposobnostima djece u godini prije polaska u školu dva „snimatelja“ učila su ponešto o filmskim izražajnim sredstvima posebno kadar, plan, kut snimanja, svjetlost,... Kroz analize snimki događala se i mala filmska škola sa svom zainteresiranom djecom.

Kada smo bili potpuno spremni, izabrali smo muziku i krenuli u snimanje animiranog filma. Kako nemamo uvjete za montažu, a ni potrebna znanja i sposobnosti za montažu filma, odlučila sam da film snimimo iz jednog ili više kadrova. Snimili smo prvu snimku pa krenuli u gledanje tj. analizu, zaključili smo da se animatorica djevojčice Aleksandre povremeno vidi, da se sve slabo čuje, da je glazba previše spora, da životinje šute. Iako ima puno grešaka, film nam se svidio. Nastavili smo daljnja snimanja i postajali sve bolji. Uspješno snimljen film dobili smo u sedmom snimanju i film je zanimljiv. Najveće otkriće u analizama snimki je prelazak sa prepričavanja priče na izražavanje vlastitih želja i emocija što je film učinilo dinamičnijim. Cijeli proces snimanja snimaju oba kamermana, jedan radnju i film, a drugi snima sve što se događa na setu.

Tijekom gledanja filma mlađa djeca donose figure i igraju se njima ispred ekrana. Nakon filma, uživaju u igrama magnetima i prepričavanju priče. Izražavaju svoje osjećaje, a posebno se vesele kad se u igru s njima uključi starije dijete, jer tada zajedno kreiraju i stvaraju nove situacije.

ZAKLJUČAK

U medijskom okruženju u kojem živimo možemo, uz dječje stvaralaštvo, pokušati afirmirati drugačiji estetski kod, tražiti istinsku originalnost i kreaciju koju djeca već posjeduju. Ovaj rad samo je pokušaj na tom putu.

Današnja djeca su djeca medija stoga trebaju biti odgojena za medije, prema njima se kritički odnositi, poznavati jezik pojedinih medija, učiti se medijskoj pismenosti. Bitno je o medijima govoriti sa prijateljima, roditeljima, u njima pronalaziti ono pozitivno. Kad već s njima živimo naučimo kvalitetno živjeti uz njih. Film djeca jako vole i stoga ga možemo koristiti na bezbroj načina u odgojno-obrazovnom radu. Film, kao sedma umjetnost, osim pasivnog gledanja može nas i snažno aktivirati i pojačati naše potrebe za komunikacijom, kako međusobnom tako i sa širom sredinom. Djeca kroz rad na filmu stječu osnovna znanja o nastajanju filmskog djela (ideja, priča, scenarij, snimanje, prikazivanje). Uz inspirativnu atmosferu i vedro ozračje razbuktava se dječja mašta i interes za novo djelo te ovladava audiovizualnom komunikacijom. Kreativnom igrom djeca izmišljaju nove situacije, prizore i zaplete, razvijaju motoričke i govorne sposobnosti, uče rješavati probleme i prepreke te surađivati s drugima, uče se ljubavi, empatiji, istini i pravdi. Kroz ovaj rad naša odgojno – obrazovna skupina bogatija je za jedan animirani film koji osim skromnog sadržaja ima veliko bogatstvo emocija proživljenih tijekom izrade priče, izrade i animacije figurica, snimanja, gledanja pa ponovnog snimanja, Stvaralački proces rada na filmu i film kao produkt jednako su važni za doživljaj vlastite vrijednosti.

Stvaralačkim radom i medijskim opismenjavanjem djece višestruko utječemo na razmišljanja i stavove roditelja pa i šire zajednice te na taj način možemo većom sinergijom utjecati na kvalitetno korištenje medija u svakodnevnom životu. Kroz ovu aktivnost djeca su prikazala jednu priču koja odgovara njihovom doživljajnom iskustvu, boravku u prirodi i druženju s životinjama, te su tako tradicionalne vrijednosti prikazane kroz suvremeni medij.

Za kraj, pitajmo se što donosi budućnost i komunikacijska revolucija digitalnog doba? Jesmo li spremni?

LITERATURA

1. Crnković, M. Težak, D. (2002). Povijest hrvatske dječje književnosti, Zagreb, Znanje
2. Čudina-Obradović, M. (1991). Nadarenost, razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje, Zagreb, Školska knjiga
3. Dovniković-Bordo, B. (1996). Škola crtanog filma, Zagreb, Prosvjeta
4. Glasser, W. (1994). Kvalitetna škola, Zagreb, Educa
5. Miljak, A. (1996). Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja, Velika Gorica, Persona
6. Mikić, K. (2001). Film u nastavi medijske kulture, Zagreb, Educa
7. Peterlić, A. (2000). Osnove teorije filma, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada
8. Težak, S. (2002). Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini, Zagreb, Školska knjiga
9. Turković, H. (1999). Suvremeni film, Zagreb, Znanje d.d.
10. 50. revija hrvatskog filmskog i videostvaralaštva djece, (2012). Hrvatski filmski savez
11. Internet izvori:
12. www.hfs.hr
13. www.kresimirmikic.com
14. www.mediji.hr

BAREFOOT FROLICS

Diana Brusin, teacher, Erna Ginter Stankovic, teacher
Preschool Institution (P.I.), Pava Sudarski " Novi Bečej

Abstract: Giving birth to kids is predisposed as a precondition for further individual development. Adults, especially parents and teachers need to know, how to monitor, to develop, to correct, and if It is necessary to improve what the child has brought with itself with its birth, heritage and influence of the environment. In working with children (which will be presented by a DVD film in which we will show an activity in the older group), the teacher applies complex activities that develop the necessary motor quality, establish and reinforce habits. Planning activities whose goals and objectives arise from preschool curriculum, we considered them to be various, entertaining and appropriate, and to strengthen and establish children's physical activity that affects the development of children's feet and the development of small hand muscles in time. The implemented activity is multi-contextual and the action which must be repeated in educational work must be repeated continuously for a longer period in order to have a lasting effect.

Keywords: Muscles of foot and hand, play, multi-contextual.

БОСОНОГЕ ИГРАРИЈЕ

Дијана Брусин, Ерна Гинтер Станковић
П.у. „Пава Сударски“ - Нови Бечеј

Резиме: Рађањем деца доносе одређене предиспозиције као предуслов даљег индивидуалног развоја. На одраслима, пре свега родитељима, а затим васпитачима је да све оно што је дете рођењем, наслеђем и утицајем околине донело са собом упознају, прате, развијају и по потреби коригују и побољшавају. У раду са децом (који ћемо презентовати ДВД филмом где ћемо приказати активност у старијој групи) васпитач примењује активности које комплексно развијају неопходне моторне квалитете, формирају и учвршћују навике. Планирајући активности, чији циљеви и задаци проистичу из Плана и програма предшколског програма, водили смо рачуна да буду разноврсне, забавне и адекватне, те да код деце ојачају и утемеље физичку активност која правовремено утиче на развој дечијег стопала и развој ситних мишића шаке. Реализована активност је мултиконтекстуална и акција која се у васпитно-образовном раду мора у дужем континуитету понављати да би имала трајни ефекат.

Кључне речи: Мишићи стопала и шаке, игра, мултиконтекстуалност.

Рађањем деца доносе одређене предиспозиције као предуслов даљег индивидуалног развоја. На одраслима, пре свега родитељима, а затим и васпитачима је да све оно што је дете рођењем, наслеђем и утицајем околине донело са собом упознају, развијају и по потреби коригују и побољшају. Кроз свој рад васпитач упознаје дете, планира и осмишља покрете који позитивно делују на развијање дечијег организма. Физичко вежбање и правилан развој је усмерен на борбу против узрока који доводи до поремећаја физичког развоја деце, а решење је превентивно вежбање. Једна од основних претпоставки адекватног физичког вежбања је повезивање, праћење подстицања потреба, могућности и интересовања сваког детета појединачно. У раду са децом применили смо активности које комплексно развијају неопходне моторне квалитете, формирају и учвршћују навике. Одабране активности су разноврсне, забавне и адекватне. Систематско физичко васпитање треба да негује партнерске односе између деце, родитеља, васпитача и стручних сарадника, што смо ми у свом раду постигли реализујући планиране садржаје.

Постурани поремећаји кичменог стуба и равна стопала најчешће се сусрећу у предшколском добу. У непосредном раду бавили смо се статусом стопала. Деформација стопала је најчешће проузрокована савременим начином живота.

Свакодневно коришћење превозних средстава и прекомерно седење доводи до све мање активности мускулатуре стопала која је код деце у интензивном развоју.

Укључили смо и стимулацију за развијање мишића шаке и координацију око шака, јер су петогодишњаци најподложнији позитивној стимулацији за развој ситне моторике која ће им итекако бити важна за даљи живот и школовање, то јест за развој синапси.

Босоноге играрије је активност која је реализована на малом простору у радној соби са петогодишњацима. Проистекла је на иницијативу васпитача у сарадњи са стручним сарадницима, а касније су укључени ортопед и родитељи.

Васпитно-образовни циљеви и задаци су усклађени са циљевима и задацима Припремног предшколског програма који је законски прописан за петогодишњаке:

- здраво и физички добро и складно развијено дете;
- јачање организма из чега проистиче већа прилагођеност у функционалном и структуралном погледу;
- стицање моторичког искуства, упознавање и овладавање покретом;
- развијање мишићних група: ногу, стопала, руке, шаке и прстију;
- развијање сложених, прецизних и ефикасних покрета и радњи које
- „запошљавају“ само поједине мишиће или ситне мишиће, под условом да је
- створена основа развојем крупних мишићних група.

Облици рада: фронтални, рад у малим групама и индивидуалан.

Васпитно-образовне методе: методе засноване на практичним активностима имитирањем, покушавањем, испробавањем, понављањем, експериментисањем.

Васпитно-образовна средства: тепих полигон, кутије, ципеле, пертле, боје-темпере, хартија за сликање, пластичне тацне, лавор, убрис, заштитна простирка за под, аудио ЦД плејер.

Време трајања активности: Деци се мора дати довољно времена да заврше започети „посао“. Оквирно трајање 40 минута.

ОПИС ИГРАОНИЦЕ

Почетно окупљање – језички центар

Деца заједно са васпитачима седе у кругу на поду (турски сед). Васпитач иницира разговор о живим бићима (деца их набрајају, говоре њихове карактеристике). Заједнички закључујемо да су и деца жива бића. Разговор тече даље: шта је све потребно да би се деца развијала? Долазимо до констатације да је важно вежбати да би се правилно развијали и расли. Васпитач позива децу да се играју „Лото“ поделе у групе. Ножним прстима извалаче салвете на којима су обележени центри. Следи објашњење деци о понуђеним центрима-играоницама.

ОРГАНИЗАЦИЈА ПРОСТОРА

Деца уче кроз интеракцију са материјалима индивидуално или у малим групама.

1. Играоница – сензорни центар

Циљ: развијати спретност у ходању, прецизност манипулативних покрета, отклањање евентуалних деформитета стопала.

Уређење играонице: тепих спретности (слика бр. 1).

Задатак: дете треба да хода по кукурузовини, каменчићима, канапу и да цветиће премести прстима стопала по задатој шеми.

Улога васпитача: даје упутства и прати кретање по тепиху с времена на време.

2. Играоница – уметнички центар

Циљ: развијати осећај за колорит боја мешањем основних и добијањем изведених нијанси. Јачање мишића шаке мешањем боје кашиком; извршити процену евентуалних деформитета стопала Томсеновом методом; одржавање равнотеже по клизавој површини.

Уређење играонице: обезбедити под од прљања најлоном, припремити хартију за сликање, темпере, пластичне тацне у којима ће се мешати боја и отискивати стопала, лавор с топлом водом и папирни убриси. (слика бр.2)

Задатак: дете меша боју у тацни, стопало умаче у боју, водећи рачуна да не оклизне, отискује их на припремљеној хартији.

Улога васпитача: васпитач је најпотребнији у овој играоници због безбедности деце.

3. Играоница- породица, драма и манипулативни центар

Циљ: развијати логичко мишљење, перцепцију и спретност шаке. Усвајање знања увезивања пертли. Одржавање равнотеже при ходању у обући која није „по мери“ детета.

Уређење играонице: припремити распарене ципеле (различитих величина, мушке, женске, дечије) које су спаковане у кутијама и пертле. (слика бр. 3)

Задатак: Дете треба да свакој ципели пронађе пар (леву и десну) и уштира их.

Да одабере ципеле, обује их, веже пертле и прошета у њима.

Улога васпитача: објаснити деци да ципеле поређају у паровима лева и десна и помоћи им да савладају везивање пертли.

КРАЈЊЕ ОКУПЉАЊЕ

Све групе долазе да плешу уз песму „Глава, рамена, стомак...“, где се подсећамо које још делове тела треба да развијамо да би смо били здрави.

Ликовњаци праве изложбу својих отисака стопала, деца која су ходала по тепиху спретности причају шта им је пријало а шта не, а деца која су се играла ципелама показују уредно сложене ципеле у кутијама (слике бр. 4,5 и 6).

САРАДЊА СА ПОРОДИЦОМ И ДРУШТВЕНОМ СРЕДИНОМ

Успоставили смо контакт са ортопедом који је прегледао дечије отиске стопала. Написао је коментар крај сваког отиска. Позвали смо родитеље и саопштили им исход реализоване активности „Босоноге играрије“. Родитељи су прочитали извештај лекара са

препукама за наставак превентивног вежбања. Постигли смо да деца вежбице континуирано раде и у вртићу и код куће, те смо унапредили здравствену културу.

ТЕШКОЋЕ У РЕАЛИЗАЦИЈИ ПЛАНИРАНЕ АКТИВНОСТИ

Финансијски моменат, када треба да обезбедите средства да се игровни материјал сашије, је превазиђен разумевањем службе у предшколској установи, Родитељи вежбају са децом на дечије инсистирање, тако да се и то може навести као једна сметња превентивном вежбању које мора бити свакодневно да би се постигли прави ефекти.

Добити за дете: Здрав и добро развијено дете које има навику да вежба. Развијање ситне моторике која директно развија синапсе у мозгу. Експериментисањем бојама долази до нових сазнања (уочавање изведених нијанси и њихово именовање).

Добити за родитеље: Превентивни ортопедски преглед за свако дете. Стручна помоћ ако је потребно због евентуалног деформитета. Предлог заједничких игрица са децом код куће које су превентивне вежбе.

Добити за васпитача: Планира садржаје који су вредни и смисаони за петогодишњаке. Кроз игру успева да ојача и утемељи физичку активност деце. Креативан је, флексибилан и спонтан.

Активност коју смо осмислили и реализовали има мултиконтекстуалан приступ васпитно-образовном раду. Континуитет који захтевају игровне активности у превентивном вежбању, обезбеђују јој трајне промене у дечејем развоју, тако да се могу измерити и ефекти праксе која се спроводи с децом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Миодраг Богосављевић: Методика физичког васпитања деце предшколског узраста, 1986.
2. др Емил Каменов: Модел основе програма васпитно-образовног рада са децом предшколског узраста, 1995.
3. др Даница Улић: Основе кинезитерапије, 1997.
4. проф. др Мирче Берар: Моторичке активности предшколског детета, 2002.
5. проф. др Душан Петровић и Небојша Цветковић: Буди прав - бићеш здрав, 2006.

REALIZATION OF TASKS ON RECOGNITION OF NECESSITIES FOR SUPPORT IN KINDERGARTEN - CHILDREN, TEACHERS, PARENTS, LOCAL COMMUNITY

PhD Zoran Jonic, I. Todorov, Mirjana Petrovic, M. Milosevic, Lj. Stamenkovic, Z. Mitrovic, M. Pejicic, R. Nikolic, G. Jovanovic

"Pčelica" Kindergarten - Niš

Summary: A huge number of children with the necessity for the support in kindergarten "Neven", encouraged the teachers to think of additional activities to better integrate these children into the groups of their peers. Being aware of the fact that children progress better if their parents are also involved in the work of the kindergarten, the surroundings is created in which all the parents are gladly involved in all kinds and forms of cooperation. By that, the good basis for spreading support and progress of all the children is created. The team of teachers from the kindergarten "Neven", with the help of the inclusive team, divided the planned activities for the teachers, the children and the parents into three phases: "we are all learning", "we are all working", "we are all creating". The project lasted for one year and it was finished with clear welfares for all the children, their parents, the teachers and the kindergarten. With their understanding and support, the attention to the problems of children with the necessity for support and their families was also drawn to the social community, because the good part of the activities was directed towards the local environment. The tasks were clearly defined:

- To keep and improve making connections with parents and local community,
- To keep new areas adapted to children,
- To reduce the number of children in groups of children with special needs,
- To continue the education in that direction and develop tolerance and indiscrimination,
- To transfer the experience to the teachers of other kindergartens.

The project is a small step, but if there is persistence, and if others are encouraged to similar activities, these children's hard way through life they are living would be much easier.

Keywords: the necessity for the support, children, teachers

РЕАЛИЗАЦИЈА ЗАДАТАКА НА ПРЕПОЗНАВАЊУ ПОТРЕБА ЗА ПОДРШКОМ У ВРТИЋУ – ДЕЦА, ВАСПИТАЧИ, РОДИТЕЉИ, ЛОКАЛНА ЗАЈЕДНИЦА

др З. Јонић, И. Тодоров, М. Петровић, М. Милошевић, Љ. Стаменковић, Ж. Митровић, М. Пејчић, Р. Николић, Г. Јовановић.

Предшколска установа „Пчелица“ – Ниш

Резиме: Велики број деце са потребом за подршком у вртићу "Невен" подстакао је васпитаче да осмисле додатне активности да би ову децу боље интегрисали у групе својих вршњака. Свесни да деца боље напредују ако су њихови родитељи укључени у рад вртића, створено је окружење у коме се сви родитељи радо укључују у све видове и облике сарадње. Тиме је створена добра основа за ширење подршке и напредовање све деце. Тим васпитача из дечијег вртића "Невен" уз помоћ инклузивног тима је планиране активности за васпитаче, децу и родитеље поделио у три фазе: "сви учимо", "сви радимо", "сви креирамо". Пројекат је трајао годину дана и завршен је са јасним добитима за сву децу, њихове родитеље, васпитаче и дечији вртић. Својим разумевањем и подршком скренута је пажња и друштвеној заједници на проблеме деце са потребом за подршком и њихове породице, јер је добар део активности био усмерен на локалну средину. Задаци су јасно дефинисани:

- Да се очува и побољша успостављање веза са родитељима и локалном заједницом,
- Да се очувају нови простори прилагођени деци
- Да се смањи број деце у групама у којима су смештена деца са посебним потребама,
- Да се настави едукација у том правцу и развије толеранција и недискриминација,
- Да се стечена искуства пренесу васпитачима других вртића.

Пројекат је мали корак, али ако се истраје, а други подстакну на сличне активности, олакшаће се овој деци тежак пут кроз живот којим они крећу.

Кључне речи: потреба за подршком, деца, васпитачи

ЗАШТО СМО ОПРЕДЕЛИЛИ ЗА ОВАЈ ПРОЈЕКАТ?

Велики број деце са потребом за подршком у дечјем вртићу "Невен" подстакао је особље вртића и стручни тим на обележавање дана особа са хендикепом, аутизмом и Дауновим синдромом, а након тога на осмишљавање активности за стварање услова за подршку и разумевање у вртићу али и свест о могућности рада са децом којој је потребна нека врста подршке.

ПРОБЛЕМИ СА КОЈИМА СМО СЕ СУОЧИЛИ

- Непостојање систематске едукације у нашој установи на тему инклузија
- Бојазан васпитног особља да неће препознати и одговорити на дечје потребе на прави начин због недовољне оспособљености за рад са овом децом
- Као одговор на дату проблематику сакупили смо тим истомошљеника и успоставили контакт са стручњацима од помоћи и направили план активности који садржи следеће фазе.

I – фаза: "Сви учимо"

- Специфични циљ:
- Развијање толеранције и подизање нивоа свести деце, родитеља и васпитача о потреби и значају инклузивног приступа у образовању.

Задатак:

Подстицање свих актера на учешће и реализацију активности.

Активности за васпитаче:

- Спровођење анкете
- Упознавање родитеља са циљем и фазама пројекта
- Приказ резултата анкете родитељима и васпитачима,
- Предавање о инклузији, васпитач-психолог
- Израда плаката поводом обележавања дана особа са инвалидитетом, Дауновим синдромом и аутизмом,
- Набавка стручне литературе, посета семинарима и курсу знаковног језика.

Активности за децу:

- Кроз свакодневне активности посебна пажња посвећивана је емоционалном, социјалном и психомоторном развоју,
- Приказ цртаног филма " Рио " , " Ружно паче " и "Пиноккио"
- Разгледање сликовница " Наш нови пријатељ "
- Израда и излагање зидних новина са фотографијама и порукама подршке
- Прављење поклона за другаре са сметњама у развоју

Активности за родитеље:

- Родитељски састанци
- Попуњавање анкете
- Радионица за родитеље (креативне и едукативне)
- Активно учешће у играма без граница

II – фаза: " Сви радимо "

- Специфични циљ:
- Стварање услова и климе за инклузију успостављањем кординације и повезивање свих ресурса

Задатак:

- Организовање различитих облика сарадње и активности у циљу реализације пројекта.

Активности:

- Организовање радионица и продајних изложби (Дечија недеља, Свети Сава, Ускрс)
- Сарадња са стручним тимом за инклузивно образовање , руководством Установе и локалном средином:
- Сарадња са школом за слушно оштећену децу
- Састанак са директором Управе за комуналне делатности, енергетику и саобраћај,
- Састанак са родитељима деце учесника представе "Плави папагаји"
- Припрема представе "Плави папагаји"
- Набавка материјала за уређење и прилагођавање физичке средине:
 - Атријум, двориште, прилаз вртићу, ходник

III – фаза: "Сви креирамо"

Специфични циљ:

- Створити подстицајну средину у којој је дете сигурно и креативно, а простор претворити у хумано окружење у коме се дете развија у оквиру својих могућности.

Задатак:

- Повезивање просторне организације са играм, учењем, растом и развојем који излази у сусрет потребама све деце.

Активности:

Организација простора по мери детета што је могуће више:

- Отклањање физичких препрека (израда рампе и рукохвата)
- Оплемењивање ентеријера
- Уређивање атријума (кречење, фарбање, сликање, сађење цвећа)

- Монтирање и фарбање клупица и мобилијара у дворишту, постављање оgrade, сађење цвећа, кречење...

Организација васпитно-образовног рада са децом:

- Увођење нових видова комуникације – мимика, гест, покрет ради развијања нових вештина и препознавање својих емоција и емоција других.

- Извођење представе "Плави папагаји":

Деци и родитељима из вртића "Невен",

Деци и родитељима, стручним сарадницима, Школе са домом ученика "Бубањ"

Локалној заједници на централној манифестацији поводом промоције знаковог језика у организацији "Савеза глувих и наглувих Србије".

- Организовање физичких активности у процесу лакшег приближавања деци са сметњама у развоју и вршњака из редовних васпитних група- "Игре без граница" са следећим играма:
- Нанижи перле, преношење лоптица, намотај канап на играчку, преношење балона, чаше у боји, лопта путује, музички обручеви.

Игре су биле прилагођене узрасту и степену потребе за подршком. Показали смо, када се деци помогне у складу са потребом да се исто радују, смеју, уживају, желе да се такмиче и победе и да деца са потребом за подршком заслужују радосно детињство као и сва остала деца.

- Ликовно стваралаштво на тему "Наш нови пријатељ"
- Израда паноа, порука "сви заједно"

Добити од реализације пројекта:

За типичну децу:

- Нова искуства и знања утицала су на формирање позитивних ставова према особама са тешкоћама у развоју,
- Постала су осетљива на потребе других и спремна да прихвате различитост,
- Оспособљавају се за одговорност и међусобну помоћ.

Добит за децу која имају потребу за подршком:

- Пружена подршка деци у развоју, те постају сигурнији у сопственој могућности,
- Промовисана једнакост међу децом без обзира на различитости (сада разлике нису проблем који мора да се реши),
- Деца најбоље уче једни од других. Очувани потенцијали детета са тешкоћама у развоју лакше се открију у стимулативној средини.

Добит за родитеље типичне деце:

- Развијање емпатичног односа и прихватање различитости,
- Ослобађање страха да се васпитач неће довољно посветити њиховој деци па ће она назадовати.

Добит за родитеље деце са посебним потребама:

- Јаснија слика о могућностима за подстицај правилног развоја и васпитања њихове деце у вртићу,
- Стварање сарадничких односа, толеранције и уважавање напора родитеља али и васпитача,
- Укључивање родитеља у планирање и реализацију васпитно-образовног рада,
- Смањени притисци на породицу који воде исписивању детета,
- Јачање породичних капацитета,
- Међусобно повезивање родитеља деце са посебним потребама.

Добит за вртић:

- Дечији вртић "Невен" афирмисан је у складу са инклузивним вредностима,
- Побољшали смо свој рад и практичним активностима одговорили на потребе и разлике деце,
- Унапредили смо средину за боравак деце (улаз,хол,двориште,радне собе...),
- Уважили смо право сваког детета на образовање па је вртић постао доступан сваком детету било да има или нема развојне тешкоће,
- Омогућили смо учешће деци са потребом за подршком у културно јавним манифестацијама.

За васпитаче:

- Лични и професионални развој – проширена сазнања у циљу квалитетнијег рада са децом,
- Остваривање квалитетнијег односа и сарадње са породицом,
- продубљивање и проширивање програмских садржаја, метода и стратегија у васпитно-образовном раду,
- Успостављање и подстицање партнерских односа кроз сарадњу са локалном средином,
- Развијање компетенције за тимски рад.

Пројекат је резултат једногодишњег рада који се одвијао уз помоћ тима васпитача, родитеља, инклузивног тима, руководства и представника локалне заједнице са циљем смањивања препрека за развој одрастања. Није било доказа да су деца у групи била занемарена током активности а истовремено су чинила подстицајну средину за своје вршњаке са потребом за подршком.

Шта даље:

Свесни да је инклузија процес који траје задатак нам је да очувамо и побољшамо комуникације, уредност дворишта, смањимо број деце у групама у којима су смештена деца са потребом за подршком, да развијамо толеранцију, а не дискриминацију и непрестано се едукујемо у том правцу.

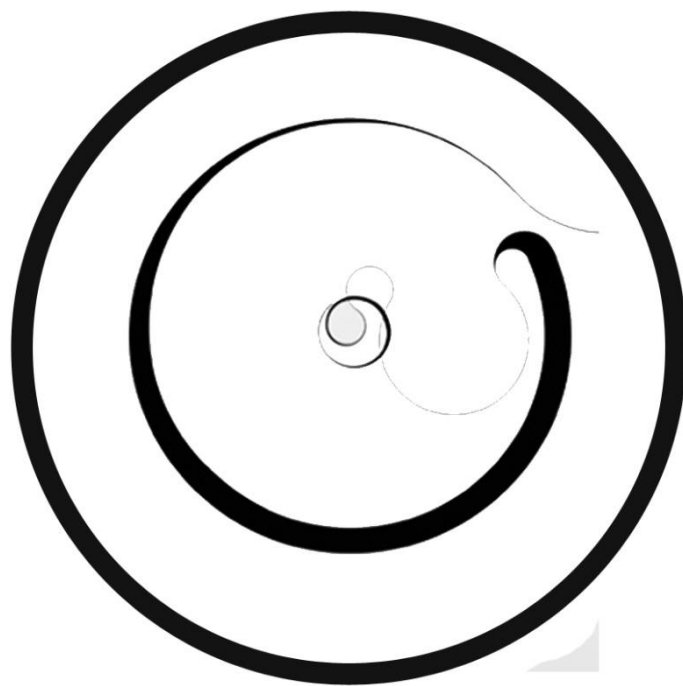
Дакле покушали смо да нашој деци, њиховим родитељима, колегама, васпитачима, и друштвеној заједници представимо децу која имају потребу за неким видом подршке да укажемо на њихове проблеме, потребе, али и могућности.

Они много напора улажу у свакодневне активности а од нас им је потребно разумевање и подршка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Jonic, Z., Kocic, J., Petrovic, M., and all (2012): Korak po korak za zdrav korak, Pčelica, Niš.
2. Kocic, J., Aleksic, D., Tomic, S. (2009). Osnove kineziologije i sportova estetsko-koordinacionog karaktera, Pedagoški fakultetu u Jagodini Univerziteta u Kragujevcu.
3. Kocic, J., Tomic, S. (2009): Praktikum za metodiku nastave fizičkog vaspitanja smer-vaspitač predškolske ustanove, Pedagoški fakultetu u Jagodini Univerziteta u Kragujevcu.
4. Nemec, P. (1999). Elementarne igre i njihova primena, Beograd, Idea.
5. Pisot, R., Jelovcan, F. (2006): Vsebine gibalne/športne vzgoje v otroka, Pedagoška fakulteta, Koper
6. Pisot, R., Bednarik, J., Jelovcan, F. (2005): Motorika predškolskega otroka, Pedagoška fakulteta, Koper

СЕКЦИЈА ЗА УМЕТНОСТ И ДИЗАЈН / ARTS AND DEISGN SECTION

RURAL ARCHITECTURE AS A MOTIF IN PHOTOGRAPHY

Renata Balzam, M.Sc., Milica Maricic, graduate photographer
College of Vocational Studies, Subotica

Abstract: Specific spatial ambient in villages of Vojvodina, with unique forms, materials and spatial relations are representing illustration of life, living and time in this territory. This paper investigates rural architecture as a motif in photography and methods of presentation those characteristic sites.

Keywords: rural architecture, architecture, motif, photography, presentation.

СЕОСКА АРХИТЕКТУРА КАО МОТИВ НА ФОТОГРАФИЈИ

Рената Балзам, дипломирани инжењер архитектуре - мастер, Милица Маричић, дипломирани фотограф
Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера, Суботица

Резиме: Специфични просторни амбијенти војвођанских села, интересантни склопови у споменичком смислу, представљају илустрацију живота, становања и времена у коме су се формирале две целине. Карактеристичне форме, материјали и просторни односи прилагођавали су се појединим пределима и подручјима. Од првих настамби, до данас, архитектура је одувек зависила од неке друге уметничке дисциплине. Први људи остављали су записе на камену, док је тренутно најважнији медијатор на релацији објекат - јавност управо фотографија. Уколико посматрамо ове уметничке приказе архитектуре, можемо приметити да им они одузимају својство објекта и постављају га у контекст перформативног или животног простора. Фотографија, сеоску архитектуру, користи као актер новог слоја изражавања, преношења знања о простору, којима испитују њихову улогу, квалитет, прошлост или будућност.

Кључне речи: Сеоска архитектура, архитектура, мотив, фотографија, презентација.

УВОД

Специфични просторни амбијенти војвођанских села, интересантни склопови у споменичком смислу, представљају илустрацију живота, становања и времена у коме су се формирале ове целине. Карактеристичне форме, материјали и просторни односи прилагођавали су се појединим пределима и подручјима. Од првих настамби, све до данас, архитектура је одувек зависила од неке друге уметничке дисциплине. Први људи остављали су записе на камену, док је тренутно најважнији медијатор на релацији објекат - јавност управо фотографија.

СЕОСКА АРХИТЕКТУРА

Просторни контекст

Војводина представља мултикултурални просторни ентитет карактеристичан управо по преплитању различитих културних утицаја народа и народности које је насељавају. Градитељско наслеђе ове територије представља сакрална архитектура, старе тврђаве, многобројни дворци, стара градска језгра и етноградитељство које је и предмет овог рада. Објекти сеоске архитектуре су, претежно, „творевине народног мајстора, уметника сељака, са изузетком Војводине, где је стил домаћем мајстору градитељу био диктиран административним мерама.“¹³⁸ Суботица¹³⁹ се налази на северу Војводине и заједно са својом околином заузима средишњи део северне Бачке. У овом делу Војводине Аустро-Угарска култура много више има утицаја на такозване ушорене куће него на салаше који су "разбацани" по бачким атарима. Овде су боје на фасади разноврсније, куће су сличне физичке структуре, имаји предњу собу, собу задњу и кујну. Околина саме Суботице имала је близу 11.000 салаша¹⁴⁰ (Изводи из монографија „Рурални туризам Војводине“, 2012, др Кристина Кошић).

Село и салаш

Село се састоји од стамбених кућа и обавезне цркве у центру села која је служила као духовни и друштвени центар села и народа који је живео у околини. Разликујемо ушорена, односно збијена и разуђена села слободније форме. Код ушорених села, куће се постављају плански а села су парцелисана по ортогоналном систему управно на улицу. Појмовима салаш, мајур и тања се означава салашко-мајурски тип насеља и архитектуре. Реч салаш је мађарског порекла и означава савремени ратарско-сточарски тип насеља, и користе је претежно словенски народи док се код мађара углавном употребљава словенска реч тања...¹⁴¹ Реч салаш¹⁴² (од мађарског szallas) се изузев у разним југословенским крајевима, тачније у Војводини и делу Мађарске као пољско имање са околним зградама, животињама и справама за обрађивање земље, среће и у бугарском, словачком, пољском, украјинском и руском језику у значењу колиба од дасака.

Просторни облик и склоп

¹³⁸ Татић В., Грађа за проучавање споменика културе Војводине 1976, Покрајински завод за заштиту споменика културе, Нови Сад, 1976, стр 187

¹³⁹ Крстић Б., Суботица монографија, Суботичке новине, Суботица, 1995. стр 13.

¹⁴⁰ <http://agroplus.rs/?p=7791> преузето 03.05.2013.

¹⁴¹ <http://www.glassrbije.org/srbija/kategorija/destinacije/sela/sala%C5%A1i> преузето 02.04.2013.

¹⁴² Вујаклија М, Речник страних речи и израза, Просвета, Београд, 1996/97. стр 794

Први просторни облик куће у овдашњим пределима свакако је једноћелијска просторија у којој се одвијао цео кућевни живот. Просторних подела у њој није било, већ само наменских расподела простора као што су одређена места - положаји за паорску пећ, лежајеве, припрему хране и др. Даљи развој се састојао у делењу првобитног простора на два дела или додавањем нове просторије постојећем. На овај начин нови простор је најчешће соба за спавање док постојећи склоп задржава првобитну намену. У њему остаје пећ као доминантно место око кога се окупљају сви чланови породице и оно постаје и појмовно и симболично жижна тачка целокупног кућног живота. Идентичан облик и склоп задржан, односно иста диспозиција користила се и у доба барока и сецесије са својеврсним начинима украшавања прочеља зграде. Осим великог салаша и мале куће односно кухиње грађено је и неколико економских зграда. Економски објекти су: стаје, шупе, корлати, амбари, чардаци, свињаци, кокошињци, крупаре, повртњаци, цветне баште, итд.

ФОТОГРАФИЈА КАО МЕДИЈ ПРИКАЗИВАЊА АРХИТЕКТУРЕ

Историјат

Када је у 19. веку откривена фотографија њене могућности су биле скромне. Услед дуге експозиције било је могуће фотографисати само статичне предмете. Тако да је прва сачувана фотографија *Поглед са прозора*, Нисефор Ниепса уједно била и прва фотографија архитектуре.¹⁴³ Кроз историју фотографије архитектура је била чест субјект фотографисања јер се преко ње осликавало стање друштва и културе. Средином 1860-их фотографија је постала званичан визуелни медиј. Почетком двадесетог

века фотографија је бивала све креативнија и користила је елементе архитектуре као што су оштре линије и јаке сенке за приказивање своје сопствене естетике. Архитекте су давале фотографима већу слободу у приказивању њихових дела тако да је и фотографија архитектуре постала самостална уметничка форма.

Улога фотографије у приказивању архитектуре

Архитектура је стваралачки медиј који се, у музеолошком контексту, приказује посредно: будући да је немогуће изложити само архитектонско дело, за представљање се користи или документација (цртеж, фотографија или снимак) или нека врста просторне инсталације која дочарава амбијент стварног архитектонског простора.¹⁴⁴ Архитектура највише зависи од медија фотографије. Најважнија и најбоља достигнућа светских архитеката не бисмо познавали а велику већину ни видели да није овог медија.¹⁴⁵ Фотографија се најчешће дефинише као огледало или продужена рука стварности, и у том смислу као подражавалачки медиј. Прихвата се као документ или сведочанство времена које је прошло, али и оног које траје. Фотографије означене као „чисте“, чак и као традиционалне, показују нам како свет заиста изгледа и уче нас да га посматрамо на увек нов начин. Управо улогу коју фотографија данас у свету архитектуре и архитеката има, многи ће довести у питање с обзиром да се у овом случају ради искључиво о репрезентативној улози, којој је најважнији циљ приказивање на високом естетском нивоу.¹⁴⁶ Уколико ставимо на страну фотографију као медијатора репрезентативности поједине грађевине, архитектура ни случајно не престаје бити атрактиван мотив фотографском оку и промишљању. Савремена уметност, тачније фотографија, архитектуру и архитектонска достигнућа гледа на сасвим другачији начин, користи их као актере новог слоја изражавања, којима потом пропитује улогу, квалитет, прошлост или будућност. Управо тим другим аспектом фотографског перципирања архитектуре, односно коришћењем архитектонског наслеђа и грађевина као основног градивног средства бави се низ савремених уметника којима фотографија јесте основни медиј деловања. Њихови радови су ангажовани различитим аспектима архитектуре и изградње, тачније загледавању иза самих фасада, покушавајући на тај начин нагласити утицај који савремена уметност има на архитектуру те проналазећи начине како ове две дисциплине могу међусобно комуницирати.

СЕОСКА АРХИТЕКТУРА И СЕЛО НА ФОТОГРАФИЈИ

Уколико посматрамо сам салаш и његову околину примећујемо да се често на улазу у салаш или у дворишту налази религијски симбол, дрвени, камени или гвоздени крст са ликом Исуса Христа. Осим крста појављује се ћерам (бунар, копани или зидани) који је некад служио као једини извор воде док данас већина салаша има водовод па су многи бунари само украс (заштитни знак салаша).

Фотографија изнад (слика 3) приказује прилаз салашу из околине Суботице. Најчешће су то још увек колски путеви који својом линеарношћу упућују на мотив фотографије. Будући да на оваквим приказима велик део заузима природа користе се исти односи као код фотографисања пејсажа, 1:2 или 1:3.

¹⁴³ Горан Малић, „Сlike у сребру”, Фотограм, 2001.

¹⁴⁴ http://www.designed.rs/news/prikazivanje_arhitekture_filmske_projekcije преузето 01.05.2013.

¹⁴⁵ <http://pogledaj.to/arhitektura/demistifikacija-arhitekture/> преузето 04.05.2013.

¹⁴⁶ http://www.rastko.rs/likovne/xx_vek/estela_bjelica_c.html преузето 09.05.2013.

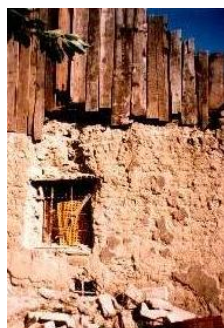
Приликом фотографисања једног, издвојеног објекта, најчешће се фотографише фронтално главна фасада са затвореним или отвореним тремом (Слика 4) и забати (Слика 5) а објект се поставља средишње и тако ставља у центар пажње.

Фотографије 6,7,8 и 9 приказују такве детаље како на фасадама, тако и у целом просторном склопу. Користећи игру светлости и сенки фотографија жели да оживи фасаде и пренесе на папир

дух места које бележи.

ЗАКЉУЧАК

Фотографије снимљене у руралној средини један су од аутентичних доказа постојања оваквих микро-заједница и имају својство документарног материјала. Њихова јединственост је у томе што су то фотографије прошлих места и догађаја.

Стога су ове фотографије визуелни тестамент постојања становника села, предака и потомака. Оне пружају културне, антрополошке, етнографске и многе друге детаље из материјалног живота и друштвених услова, а значајне су и као извор за проучавање културе и за реконструкцију целокупне слике

живота. Осим тога, критичким читањем ових фотографија може се посматрати конструисана представа идентитета како појединца тако и сеоске заједнице.¹⁴⁷ Уколико посматрамо ове уметничке приказе архитектуре, можемо приметити да им они одузимају својство објекта и постављају га у контекст перформативног или животног простора. Фотографија, сеоску архитектуру, користи као актер новог слоја изражавања, преношења знања о простору, којима испитују њихову улогу, квалитет, прошлост или будућност.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Bernadin P, Unyi Ofm., Istorija Šokaca, Bunjevaca i Bosanskih Franjevaca, Mađarsko bratstvo, Budimpešta, 1947.
2. Влаховић П., Народи и етничке заједнице света, Вук Караџић, Београд, 1984.
3. Којић Б, Сеоска архитектура и руризам, Грађевинска књига, Београд
4. Крстић Б., Суботица монографија, Суботичке новине, Суботица, 1995.

¹⁴⁷ Лиз Велс, “Фотографија, критички увод“, Клио, 2006.

MEMORIES

Milica Maricic, graduate philologist

College of Vocational Studies, Subotica, Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers

Abstract: When it comes to getting to know myself, I start from the theory that the answer lies deep down in the past. Instinctively I recreate it and try to accomplish it. In my journey of finding the answer, I ask questions about my identity and about the memories: are they just a reflection in the mirror? Through the freedom of creative expression, I find the forgotten world of childhood and endless horizon of “wonderland”.

Keywords: Memories, fine art photography, visual art, identity.

СЕЋАЊА

Милица Маричић, дипл. фотограф

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера, Суботица

Резиме: Када је реч о упознавању саме себе полазим од теорије да одговор лежи у прошлости. Инстинктивно је рекреирам и покушавам да је остварим. У проналажењу одговора постављам питања о свом идентитету и о томе да ли су сећања само одрази у огледалу. Кроз слободу креативног изражавања, проналазим заборављени свет детињства и бескрајни хоризонт „земље чуда“.

Кључне речи: Сећања, уметничка фотографија, визуелна уметност, идентитет.

DIFFERENT REALITIES

Mina Rakic, graduate artist

College of Vocational Studies, Subotica, Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers

The first image is "Female".

Color turquoise is distributed unequally in their own rhythm on the surface of the image. Turquoise in ancient Central American cultures is always related to the fire or the sun, so the figure is illuminated by sunlight and warm colors. It is sitting on a white cloud, and thinking about their ancestors. The sky is darker from which emerge spirits of which he is thinking about.

The second one is "Stardust."

The firmament above presents the female figure. The sky is deep blue and the stars fade from white to silver. Figure's joint efforts aim at celestial heights. Near is mirrored silhouette "mirror-like", which is in itself a part of the sky.

The third picture is the "Three Graces".

Figures do not have the typical "historical composition" but are placed next to each other. They vary in character and each person wears the diversity of emotions. They merge into one entity where rich colors dominate and yellow color dominates. The yellow color is intense and pervasive, saturated and glittering like molten metal, it is the hottest, brightest and most expansive color that is hard to put out, and that always exceed their limits.

The fourth picture is a "Dream".

Pictured are two female figures in the dream. Consciousness is refracted through a colored background with tiny ornaments. For Jung, the unconscious woman personifies the aspect called anima. All women's psychological propensities of the human psyche, and the mood of prophetic intuition sensitivity irrational, capacity for personal love, the feeling of connection with nature and the unconscious.

The fifth picture "Rain".

Small drops of rain falling on the girl's face.

Another rainy day gray tones. Face is pale complexion ashen hair, alone, melancholic look in anticipation of the sun's rays.

Sixth picture "Princess Olivera"

The character of Princess Olivera Lazarevic was not known so that the artists often take for inspiration and made different interpretations of her character. She was the daughter of Prince Lazar and Princess Milica. She was born 1373rd year. Council Decision 1390. was sent to the harem Bayezid first. During his stay in the harem remained in the Orthodox faith. It is believed to have died around in 1444. year.

All images make the attachment entitled "Horizons" through female characters.

РАЗЛИЧИТЕ СТВАРОНСТИ

Мина Ракић, дипломирани сликар

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Прва слика је „Жена“.

Боја тиркиза је распоређена неједнако у сопственом ритму по површини слике. Тиркиз је у старим средњоамеричким културама увек у вези с ватром или сунцем, тако да је фигура обасјана сунчевом светлошћу топлих боја. Седи на белом облаку и размишља о својим претцима. Небо је тамнијег ултра марино из којег се помаљају духови о којима размишља.

Друга слика је „Звездана прашина“.

Небески свод је изнад женских фигура. Боја неба је дубоко плава а звезде од беле до сребрне. Фигуре заједничким напорима стреме ка небеским висинама. Поред њих се налази силуета пресликана „као у огледалу“ која је и сама део неба.

Трећа слика је „Три грације“.

Фигуре немају типичну историјску композицију већ су смештене једна до друге. Различитих су карактера и свака по на особ носи различитост емоција. Стапају се у компактну целину богатим колоритом где жута боја доминира. Жута боја је интензивна и продорна, засићено и бљештаво као растопљени метал, она је најтоплија, најекспанзивнија и најсјајнија боја, коју је тешко угасити и која увек прелази своје оквире.

Четврта слика је „Сан“.

На слици су две женке фигуре у стању сна. Свести се преламају кроз разнобојну позадину са ситним орнаментима. Код Јунга женско персонификује аспект несвесног назван анима. Анима је поособљење свих женских психолошких склоности људске психе, и расположења пророчанских интуиција осетљивост за ирационално, способност за личну љубав, осећање природе и веза са несвесним.

Пета слика „Киша“.

Ситне капи кише падају на лице девојчице.

Још један кишни дан сиви тонови. Лице је бледог тена, пепељасте косе, сама, меланхоличног погледа у ишчекивању зрака сунца.

Шеста слика „Принцеза Оливера“

Лик принцезе Оливере Лазаревић није био познат тако да су је уметници често узимали за инспирацију и правили различите интерпретације њеног лика. Била је кћи кнеза Лазара и кнегиње Милице. Рођена је 1373. године. Одлуком сабора 1390. године послата је у харем Бајазита првог. Све време боравка у харему остала је у православној вери. Сматра се да је умрла око 1444. године.

Све слике представљају прилог теми „Хоризонти“ кроз женске ликове.

SELF-PORTRAIT

Nora Evetovic

College of Vocational Studies, Subotica, Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers

Abstract: Self-portrait, as an eternal topic has detected through my paintings and drawings. Exploring myself, my emotions and being has been a guide line for my self-portraits.

Paintings and drawings are part of physical, emotional and mental development. Through my paintings I have tried to terminate time, using intense and heavy colors, while my drawings are smoother and lighter. Pictures are reflecting my inner peace but also disturbance making it a witness of restless period in which they were made.

Playing with lines in my drawings is making the impression of calmness and peacefulness, while the accent is on the skew and its intractability.

I would leave the final judgment to the observer, who has never met me, nor seen me.

АУТОПОРТРЕТ

Нора Еветовић

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме: Аутопортрет као вечна и неисцрпна тема, такође се и код мене одразила кроз слике и цртеже. Истраживањем себе, своје психе и унутрашњег осећања, настали су аутопортрети.

Слике и цртежи сачињавају једну етапу и развој физичког, психичког и емоционалног живота. На сликама сам покушала зауставити време користећи јаке и интензивне боје, док су цртежи доста умеренијих линија. Слике су одраз унутрашњег мира али и немира, такође сведоци периода када су настале. Игра линија оставља утисак смирености и чистоте док је акценат на коси и њеној неукротивости.

Крајњи суд и коментар бих свакако оставила посматрачу који ме никада није упознао ни видео.

"PAVLE BELJANSKI AND MILAN KONJOVIC" - HYMN TO THE SUN"

Sladjana Dragicevic

College of Vocational Studies – Subotica - Vocational Training of Preschool Teachers and Sports Trainers

Abstract: Pavle Beljanski and Milan Konjović – The anthem of the Sun is an artwork which speaks about the friendship between Milan Konjović, one of the best known Yugoslavian painters, and the art collector Pavle Beljanski. This particular piece discloses the basic facts from the lives of these two personages, namely Konjović's development as a painter, as well as Beljanski's determination and practice as a collector. Moreover, it is also interwoven with the social and the community factors which are important for understanding the cultural climate of the 20th century Yugoslavia. Working on The Anthem of the Sun, I attempted to conjure up what was happening with the art, particularly during the interwar period, how the art was functioning in the era of the socialist realism, and all this through the examples of maestro Konjović and patron Beljanski. In addition to that, I would like to emphasize that the Pavle Beljanski Memorial Collection in Novi Sad is unavoidable in the study of the Yugoslavian interwar art, and that Beljanski succeeded to save many significant works from oblivion and from the ravages of time, diligently collecting artworks and helping our artists. Specifically, I emphasized the importance of Konjović's organisation of the first „public appearance“ of the Beljanski art collection in The City Museum of Sombor. At the same time, in parallel, I gave an end view on Konjović's painting in „the midst of the assault“ of socialist realism on artist's individuality.

Keywords: social and community factors, interwar art, socialist realism, friendship.

„ПАВЛЕ БЕЉАНСКИ И МИЛАН КОЊОВИЋ – ХИМНА СУНЦУ“

Слађана Драгичевић

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме: Павле Бељански и Милан Коњовић – Химна сунцу је рад који прича о пријатељству између једног од најпознатијих Југословенских сликара, Милана Коњовића и колекционара Павла Бељанског. Дело даје основне податке из живота ова два протагониста, развој Коњовића као сликара и одлуку и пут Бељанског као колекционара. Такође, дело је проткано и социо-друштвеним чиниоцима који су важни за разумевање културне климе Југославије половине двадесетог века. Радом на Химни сунцу покушала сам дочарати шта се дешавало са уметношћу, пре свега међуратном, како је функционисала уметност у периоду соцреализма, а све то кроз пример маестра Коњовића и дародавца Бељанског. Такође, овде бих истакла да је Спомен-збирка Павла Бељанског у Новом Саду незаобилазна тачка при проучавању Југословенске међуратне уметности, те да је управо Бељански марљиво сакупљајући и помагајући нашим уметницима успео да многа значајна дела сачува од руке заборава или зуба времена. Посебно сам истакла значај Коњовићеве организације при првом „појављивању у јавносит“ Бељанскове колекције у Градском музеју, у Сомбору. У исто време, паралелно сам дала и осврт на Коњовићево сликарство у „јеку напада“ соцреализма на уметникову индивидуалност.

Кључне речи: социо-друштвени чиниоци, међуратна уметност, соцреализам, пријатељство.

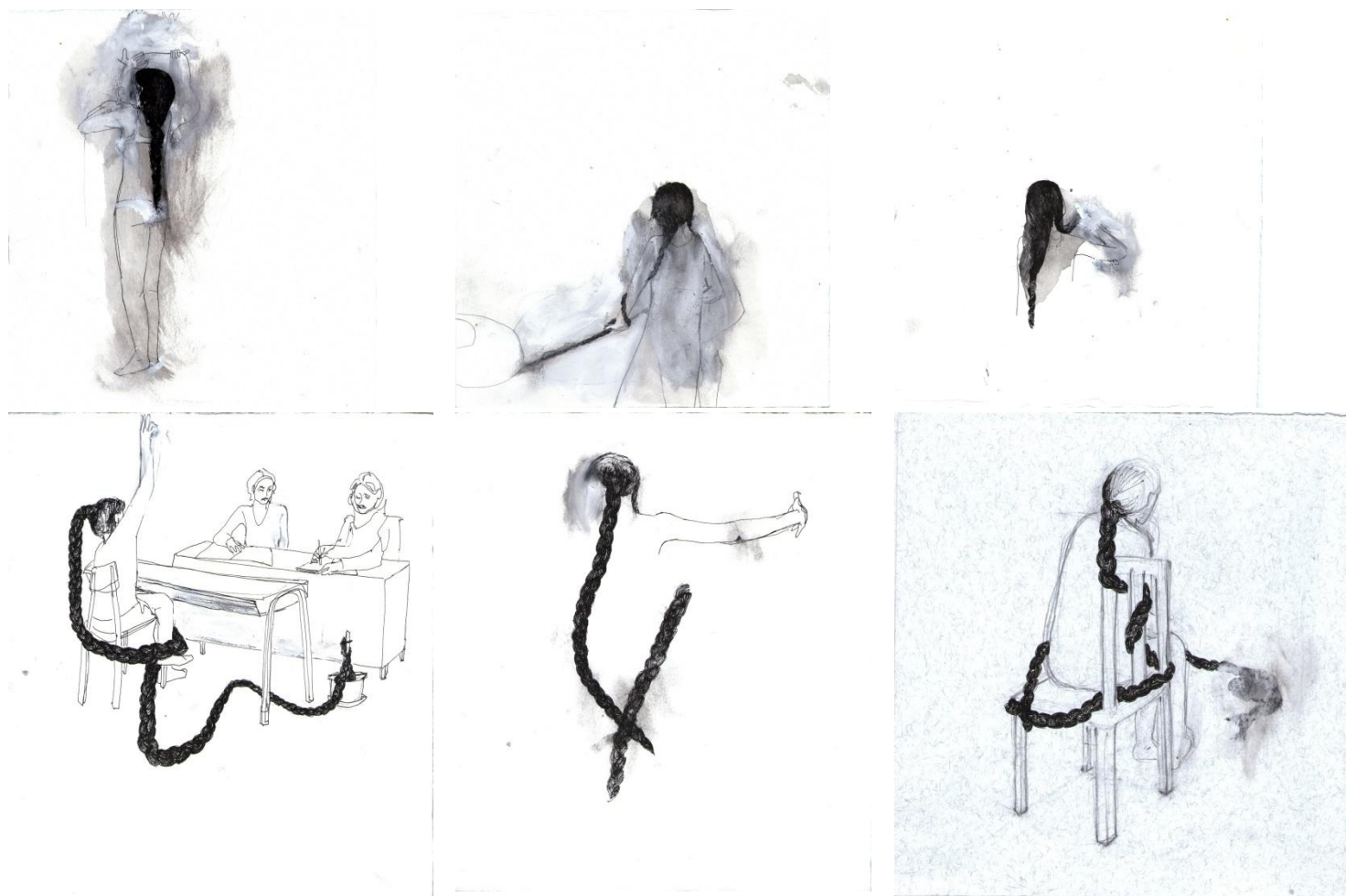
BETWEEN WORD AND IMAGE

Vanja Subotic, graduate artist

Vocational colleges for the education of teachers and trainers - Subotica

Abstract: Between word and image is a work that is based on continuous note down, which led to discussions in the procedure of writing and drawing and language as a means. The starting points for this work were notes of state, thoughts, images, and if the moment of contemplation and realization of presence. On this basis, the aim was to establish my value system, personal symbolic order and review the relationship of drawing as a spiritual discipline (not symbolic) to the existing systems.

Keywords: interspace, continuity, language, drawing.

ИЗМЕЋУ РЕЧИ И СЛИКЕ

Вања Суботић, дипл.сликар

Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера - Суботица

Резиме: Између речи и слике је рад који се заснива на константном бележењу, што је довело до тематизације поступка бележења и језика као средства. Полазишта за овакав рад су забележена стања, мисли, слике, као и контемплација над тренутком и остваривање присутности. На основу тога, циљ је ми је био успостављање система вредности, личног симболичког поретка као и преиспитивање односа цртања као духовне дисциплине (не симболичке) према постојећим системима.

Кључне речи: међупростор, континуитет, језик, цртеж.

